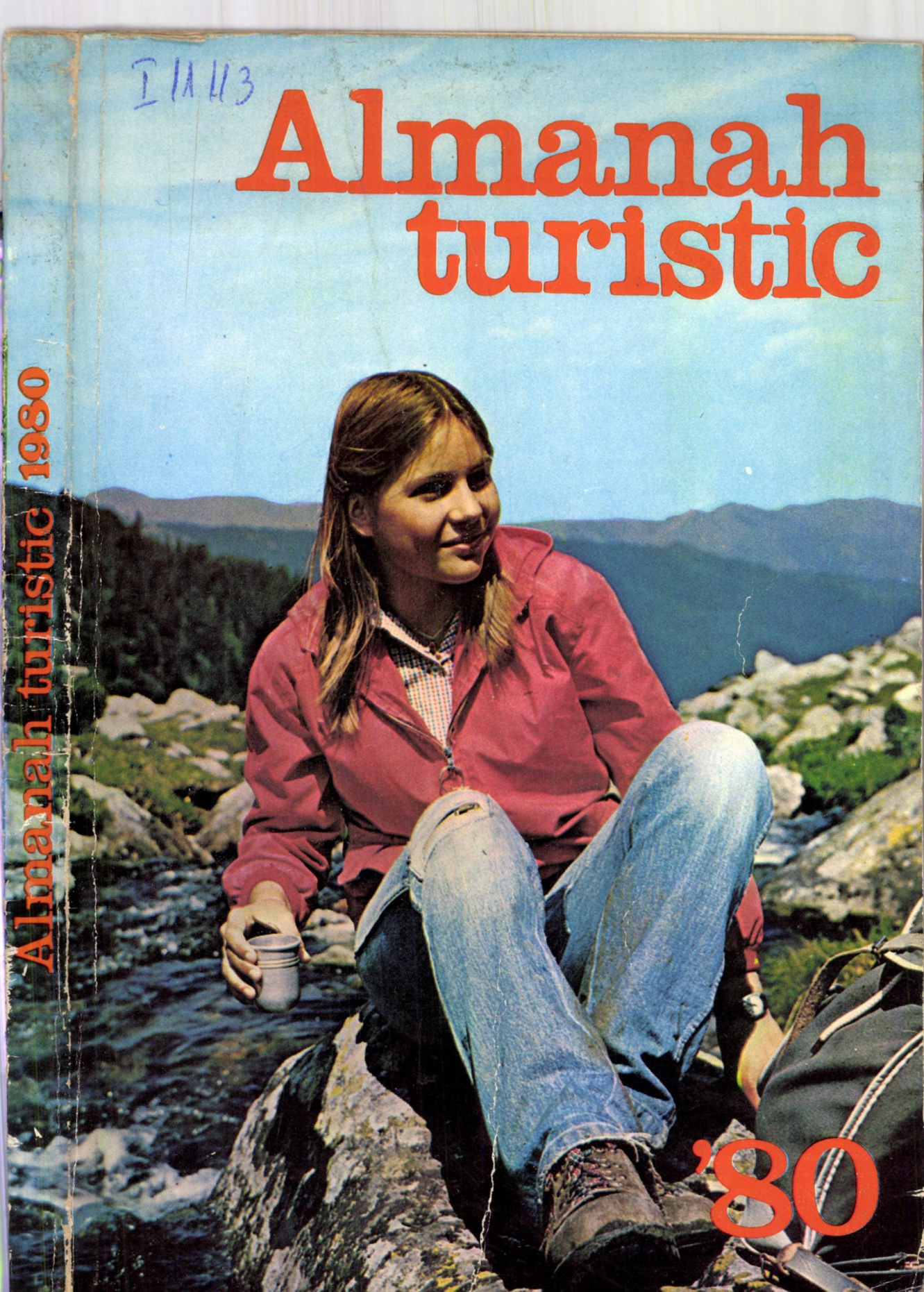

IIA 43

Almanah turistic

Almanah turistic 1980

'80

Avîndu-l în frunte
pe tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU,
drumul luptei noastre
va fi drept, pasul ferm și sigur

Amfitrion al spiritului re

POP SIMION

Deschidem cartea anului 1980 cu sentimentul tonic că inaugurăm un nou ciclu al dezvoltării, pe alt inel al spiralei, dînd continuității românești expresii valorice noi: o nouă calitate a muncii, a vieții, a omului. E triada înlăuntrul căreia operează dealminteri toate procesele revoluționare ce asează la ora de față viața românească, indiferent că acestea sînt de natură economică, socială, civică, moral-psihologică, cultural-științifică, comportamentală ori de conștiință. Abordăm cel de-al nouălea deceniu al acestui veac sub cupola de lumină și energie revoluționară al celui de-al XII-lea Congres al partidului nostru, eveniment de operă și destin al comuniștilor români, care dă țării și lumii imaginea larg cuprinzătoare a dezvoltării României socialiste în acest sfîrșit de secol și de mileniu; programele-directivă, hotărîrile și rezoluția marelui forum al comuniștilor români statuează într-un tot coerent, armonnic, cu rigoare științifică și vizionarism revoluționar programul dezvoltării noastre în noul cincinal și pînă în 2010, care devine astfel cartă modului nostru de a fi, a munci, a trăi, a simți, a visa, a spera, a cuteza, a crea, sub stindardul idealurilor socialiste și comuniste ale partidului nostru. Se exprimă sintetic în acest program — cu o înaltă temperatură ideatică, cu o tulburătoare bogăție de fapte, la cele mai înalte cote ale demnității morale și conștiinței românești — edificarea patriei și propria noastră edificare. Este lucrarea care ne absoarbe pe toți, indiferent de felul profesiei și locul pe care îl ocupăm în edificiul social. Este lucrarea care ne absoarbe și ne implică, pînă la identificare cu Opera, așa cum a fost exprimat acest simțămînt la cel de-al XII-lea Congres, care a reinvestit pe tovarășul Nicolae Ceaușescu în funcția de secretar general al Partidului Comunist Român. Aflat din nou la cîrma partidului, la cîrma viitorului patriei, tovarășul Nicolae Ceaușescu este înconjurat de voința și spiritul revoluționar al întregului popor,

hotărît să edifice viitorul comunist al României socialiste, conform programului adoptat. Este ceasul cînd această profesiune de credință se exercită prin fluviul de fapte, gîndiri cutezătoare, atitudini și moralități exemplare, înfăptuiri eroice.

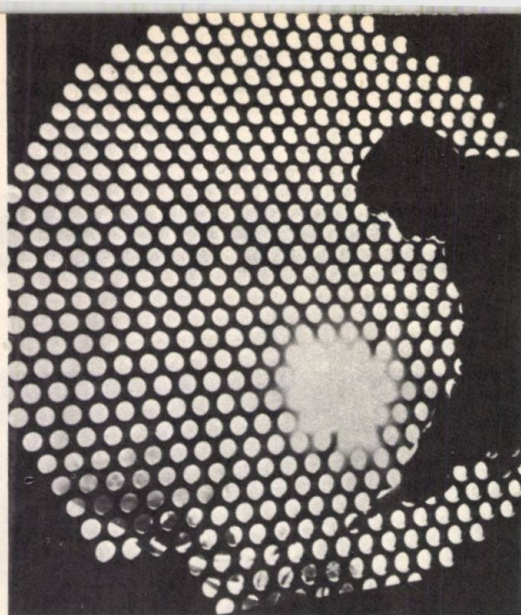
CALITATE, SPIRIT REVOLUȚIONAR, CREATOR — acesta e punctul de foc spre care converg acum toate învățămintele pe care le extrag lucrătorii din turism din litera și spiritul marelui program al gîndirii muncii poporului nostru. Turismul se impune tot mai mult ca un factor important în sistemul de valori al societății noastre, ramură dinamic-ascendentă a economiei naționale, seismograf sensibil al nivelului de trai al celor ce muncesc, expresie concentrată și semnificativă a calității vieții. Este motivul pentru care lucrătorii din turism sînt preocupați la ora de față — dincolo de profesionalismul implicat al demersului lor public — de cultivarea fondului umanist revoluționar al turismului românesc, de consolidarea forței lui instructive și promovarea valorilor educaționale ale drumeției, toate regăsindu-se în dezvoltarea armonioasă a personalității omului muncii, în fierbîntea lui dragoste față de patria socialistă. Este motivul pentru care dimensiunea cognitiv-formativă a activităților de turism, vocația patriotică a acestora, capacitatea lor de a influența conștiințele, vor sta de acum înainte pe întiul plan. Calitatea vieții, în care se regăsește sintetic întregul program al dezvoltării noastre, nu înseamnă numai satisfacerea trupului, belșugul de bunuri, ci și bucuria demnității morale, a deplinătății de spirit, de cunoaștere, de orizont larg, plăcerea călătoriei în spațiul binecuvîntat al patriei, în spațiul geografic și spiritual al lumii — deziderate la atingerea cărora turismul poate aduce un aport de seamă. În asta constă fondul umanist-revoluționar al **CALITĂȚII DE AMFITRION**, propriu zecilor de meserii care se exercită în cîmpul atît de labil și diversificat al turismului.

volutionar, creator!

De aceea, lucrătorul din turism va trebui să conlucreze cu osîrdie, cu inteligență și nelimitată disponibilitate, cu toate profesiunile care se interferează în cîmpul practic nelimitat al acțiunii noastre — istoricul, dascălul, medicul, politologul, sociologul, geograful, botanistul, scriitorul, etnograful, folcloristul — și încă nu am epuizat teritoriul iradiant al conexiunilor prin care se reverberează turismul în tabloul vast al vieții poporului. Este tocmai curcubeul multidisciplinarității turismului, aura beneficei sale

pluridisciplinarității. Promovarea în turism a noii calități, a spiritului revoluționar, creator, presupune o perpetuă și solidă pregătire culturală, științifică, teoretică, o vibrație intelectuală de largă emisie și mare profunzime, exercitarea sinelui românesc valori topite într-o viziune unitară, o concepție elevată, modernă, izvorînd din tradiția bună a ospitalității românești, hrănită continuu de tumultul vieții poporului și dinamica dezvoltării generale a țării.

Spunem adesea că evenimentele la care participăm sînt Istorie. 1980 devine, sub acest unghi, martorul cel mai autorizat deoarece înlăuntrul acestui răgaz de timp Istoria devine cu adevărat o valoare reală, palpabilă: evenimentele, proiectele, programele, angajamentele, previziunile se convertesc, iată, în eflorescențe cristaline de ordinul operă, adevăr, moralitate, civism, demnitate, conștiință, adică stadiile superioare ale desăvîrșirii patriei și propriiei noastre desăvîrșiri. Acesta-i chipul anului de grație 1980, care înseamnă un nou început și, desigur, afirmarea continuității la noi cote de calitate umană. Vom înțelege, așadar, că valoarea filozofică și morală a anului o domină pe cea calendaristică, se convertește în conștiință de sine, valoarea superlativă a tuturor celorlalte. Este o împrejurare fericită că acest 1980 este, totodată, anul jubiliar 2050, de reîntoarcere la izvoarele milenare traco-geto-dacice ale neamului nostru, cînd celebrăm întemeierea primului stat dac centralizat condus de marele rege Burebista. E un remember solemn, la care participă întreaga ființă națională, merinde de suflet și minte pentru marile fapte ale prezentului, lumină venind din adînc să ne îmbărbăteze și să ne dea acuitate de vază în a scruta viitorul socialist și comunist al patriei. Cartea pe care o ai în mînă, iubite cititor, întocmită prin osîrdia lucrătorilor revistei România pitorească, se vrea un accent, un sunet, o silabă, o culoare, un simțămînt în simfonia acestui nou avînt românesc.

● Dimensiunile dezvoltării industriei noastre în acest cincinal sînt reliefate cu putere de faptul că în anul 1980 producția globală industrială va fi de 53 ori mai mare decît cea obținută în 1938.

● Dacă în anul 1965 numai Capitala și trei județe realizau o producție industrială de 10 miliarde lei, în 1980 în toate județele se creează capacități pentru realizarea acestui nivel; în 24 de județe se va asigura o producție industrială de peste 15 miliarde lei. Pînă la sfîrșitul actualului cincinal, circa 700 de localități vor dispune de unități industriale republicane. Intensificarea procesului de industrializare a tuturor județelor țării a fost însoțită de extinderea rețelei localităților urbane; ca urmare, ponderea populației orășenești în totalul populației va fi în anul 1980 de circa 52 la sută, față de 33,7 la sută în 1965.

HOTĂRIRILE CONGRESULUI, voința întregului popor.

● Începînd cu 1 ianuarie 1978 s-a trecut la reducerea treptată a săptămîinii de lucru, urmînd ca pînă la sfîrșitul anului 1980 întregul personal muncitor să beneficieze de săptămîina redusă de lucru de 46 ore.

● Nimic nu am primit din afară în mod gratuit, nimic nu a căzut din cer ! Stadiul la care am ajuns este expresia muncii eroice a poporului nostru, a hotărîrii și încrederii cu care toți oamenii muncii urmează și înfăptuiesc neabătut politica partidului, a tăriei și forței socialismului, a capacității noii orînduiri de a asigura întregii națiuni un înalt nivel de civilizație materială și spirituală.

● Înăptuirea prevederilor noului cincinal va accelera dezvoltarea țării atît în domeniul bazei tehnico-materiale, cît și al organizării societății, asigurîndu-se creșterea venitului național pe locuitor, îmbună-

tăirea condițiilor de trai ale maselor, ridicarea nivelului învățămîntului, științei și culturii, a gradului general de civilizație al poporului nostru. România va depăși, astfel, stadiul de țară socialistă în curs de dezvoltare, și va deveni o țară socialistă mediu dezvoltată, parcurgînd o etapă de cea mai mare însemnătate în înăptuirea Programului partidului, pe drumul spre societatea comunistă.

● Un obiectiv esențial al cincinalului viitor este înăptuirea unei profunde revoluții agrare cuprinzînd atît baza tehnico-materială, cît și organizarea producției. În acest scop se vor asigura folosirea rațională a întregului fond funciar, încheierea procesului de raionare a culturilor și stabilire a asolamentelor, mecanizarea complexă a lucrărilor și chimizarea producției, modernizarea integrală a patrimoniului pomiviticol, creșterea în continuare

a efectivelor și ameliorarea raselor de animale, rezolvarea radicală a problemei furajelor. Pentru realizarea obiectivelor din agricultură se vor aloca investiții în valoare de circa 155 miliarde lei, cu 22 miliarde lei peste prevederile din Directive.

● O altă orientare principală a viitorului cincinal este creșterea bazei energetice, punându-se accentul pe utilizarea cărbunilor în producția de energie electrică și termică, valorificarea potențialului hidroenergetic, construcția de centrale nucleare-electrice, folosirea noilor surse de energie, îmbunătățirea continuă a organizării și exploatarei sistemului electro-energetic național, aplicarea unui regim sever de economisire a petrolului și gazelor, a tuturor combustibililor și energiei electrice.

● Va fi dată în funcțiune centrala «Porțile de Fier II» și se va realiza centrala Turnu Măgurele — Nicopole, va începe construirea de noi hidrocentrale pe Dunăre și riurile interioare: se va asigura extinderea microhidrocentralelor. Până la sfârșitul cincinalului va intra în funcțiune prima centrală atomoelectrică de 660 MW. Va trebui să se treacă, de asemenea, mai rapid la utilizarea energiei soarelui, vântului, biomasei, biogazului și a altor surse de energie. Se va restrânge folosirea șteiului și gazelor în procesele de ardere, acordându-se prioritate valorificării lor superioare prin chimizare.

● În domeniul silviculturii vor fi înfăptuite în continuare prevederile programului național de conservare și dezvoltare a fondului forestier. Va trebui să fie intensificat ritmul împăduririlor, îndeosebi cu specii repede crescătoare, asigurându-se completarea golurilor existente în păduri și compensarea tăierilor anuale.

Este necesar, totodată, să se înfăptuiască în continuare prevederile programului național pentru amenajarea și folosirea potențialului hidrologic, în scopul acoperirii cerințelor de apă ale populației, industriei și agriculturii, al apărării împotriva inundațiilor și gospodăririi unitare a resurselor de apă. O mai mare atenție trebuie acordată folosirii raționale a apei în procesele tehnologice, diminuării pierderilor și consumurilor specifice, reducerii poluării și păstrării calității apei, ca factor esențial al echilibrului ecologic.

Vor trebui aplicate în mod riguros prevederile legii cu privire la ocrotirea mediului înconjurător, asigurând echilibrul naturii și ambianței corespunzătoare vieții poporului nostru în prezent și în viitor.

● Transportul fluvial va crește de 2,0—2,2 ori prin dotarea cu nave de puteri mai mari și specializate, precum și prin intrarea în funcțiune a canalului Dunărea-Marea Neagră. Va începe, de asemenea, construcția canalului navigabil București-Dunăre, care va asigura o legătură directă pe apă între Capitala țării, porturile de la Marea Neagră și țările Europei centrale. Creșterea capacității flotei maritime va asigura sporirea de 2,2—2,5 ori a traficului. Se vor mări capacitățile portuare, se va da în funcțiune noul port Constanța-Sud—Agigea și se vor dezvolta prin amenajări simple și ieftine noi porturi dunărene. De asemenea, transportul aerian va fi dotat cu noi avioane și va crește în cincinalul viitor cu 30 la sută.

● Programul-directivă în profil teritorial stabilește ca până în anul 1985 fiecare județ să ajungă la o producție globală de cel puțin 70.000 lei pe locuitor și la un grad de ocupare a forței de muncă de minimum 400 persoane la o mie de locuitori. În viitorul cincinal vor fi transformate în orașe agroindustriale încă 140 centre comunale.

● Disponem de o bază materială corespunzătoare, de o puternică rețea de unități și de oameni de știință de o valoare deosebită, avem deci toate condițiile ca marile probleme ce se pun în fața științei să poată fi rezolvate cu deplin succes. Îmi exprim convingerea că oamenii de știință, conlucrând strâns cu eroica noastră clasă muncitoare, cu toți cei ce muncesc, vor îmbogăți continuu patrimoniul științei și tehnicii românești, sporindu-și contribuția la progresul României socialiste, la știința universală.

● În cincinalul viitor se vor construi 1.100.000 apartamente din fondurile de investiții ale statului, din care cel puțin 450.000 destinate vânzării către populație. Suprafața medie locuibilă pe un locuitor în anul 1985, va ajunge în mediul urban la nivelul normelor prevăzute în țara noastră, precum și în alte țări, la 10,6 mp. În București se va rezolva în linii generale, problema locuințelor, asigurându-se condiții corespunzătoare de locuit pentru întreaga populație a Capitalei. În municipii și orașe va spori capacitatea instalațiilor de alimentare și distribuție a apei, a celor de canalizare, a stațiilor de epurare, se va îmbunătăți rețeaua de străzi, iar transportul în comun va fi extins prin dotarea cu vehicule de mare capacitate. În București, în următorii doi ani se va rezolva definitiv problema transportului în bune condiții și, după cum cunoașteți, de cîteva zile prima linie a metroului a început să funcționeze, urmînd ca pînă în 1985 rețeaua metroului să ajungă la peste 35 km.

● Se va trece la realizarea etapei a doua a programului de reducere a săptămînii de lucru, astfel că pînă la sfârșitul cincinalului să se generalizeze săptămîna de lucru de 44 ore. Înăptuirea acestor obiective va determina ridicarea pe o treaptă superioară a bunăstării poporului și realizarea unei noi calități a vieții, dezvoltarea generală a civilizației materiale și spirituale a societății noastre socialiste, afirmarea tot mai puternică a umanismului revoluționar, în centrul căruia se află demnitatea, libertatea și fericirea omului.

● Una din marile cuceriri ale construcției socialiste din patria noastră, ale politicii partidului nostru este rezolvarea justă, în spiritul concepției revoluționare marxist-leniniste, a problemei naționale, asigurarea unor condiții egale de muncă și viață pentru toți cetățenii patriei, fără deosebire de naționalitate. Această politică își găsește expresie în ritmul înalt de dezvoltare economico-socială a tuturor județelor, inclusiv a celor în care, alături de români, trăiesc și oameni ai muncii aparținînd altor naționalități.

(Din Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al XI-lea și Congresul al XII-lea și sarcinile de viitor ale partidului, prezentat de tovarășul **NICOLAE CEAUȘESCU**).

ROMANIA

KURT WALDHEIM secretar general **O.N.U.**: «România joacă un rol foarte constructiv în cadrul Națiunilor Unite. Este un membru activ, care a luat și ia numeroase inițiative. În fapt, România este unul din cei mai activi membri ai O.N.U. care încearcă, prin propriile sale inițiative, să contribuie la soluționarea problemelor. În ceea ce privește dezvoltarea României, am fost foarte impresionat de remarcabilul ei progres economic și aș dori să exprim felicitări poporului și guvernului român pentru realizările obținute. România a suferit mult, la fel ca multe alte țări din această parte a Europei. În mod deosebit, sint bucuroși să constat că ea s-a redresat dintr-o situație dificilă și că a făcut un progres enorm în domeniile reconstrucției și dezvoltării economice. Acestea sînt motive suficiente de satisfacție și doresc să felicit poporul român pentru aceste realizări. În ceea ce privește poziția României pe plan internațional, consider că aceasta este foarte importantă. România este independentă în politica sa externă, ea joacă un rol util într-o serie de probleme. Așa că doresc să felicit guvernul României pentru faptul că deține această poziție independentă și utilă, oferindu-și bunele sale servicii ori de cîte ori acestea sînt necesare. Consider că aceasta este o contribuție de cea mai mare importanță la eforturile Organizației Națiunilor Unite de a rezolva problemele cu care este confruntată».

JORGE RAFAEL VIDELA, președintele **Națiunii Argentine**: «Este un fapt evident și notoriu, cu neîndoielnice repercusiuni în viața politică internațională, prezența activă a României în diverse și multiple chestiuni pe care le pune actuala problematică mondială. Consider că această țară hotărîtă, cu solide tradiții în materie, îndeplinește un rol de echilibru de primă importanță și că este chemată într-un viitor apropiat, să întreprindă acțiuni importante, date fiind așezarea sa geopolitică și spiritul practic, eficient, al celor ce conduc relațiile sale externe. Nu mai e nevoie să spun că pe continentul nostru se urmăresc cu interes crescînd acțiunile României în cadrul comunității internaționale. În prezent, relațiile noastre cu România trec printr-o perioadă de fecunde perspective, în interesul reciproc al țărilor noastre. Dincolo de aspectele ideologice — care țin, în fiecare caz, de hotărîrea suverană a statelor — cred că ne așteaptă un viitor promițător în planul relațiilor bilaterale și evident, în sfera schimburilor de bunuri și resurse, spre binele reciproc și continuu al popoarelor noastre.»

MARIO SOARES, secretar general al **Partidului Socialist Portughez**: «Apreciez deosebit de mult eforturile pentru afirmarea independenței, ca și politica externă desfășurată de mulți ani de România. Iată de ce prețuiesc

atît de mult activitatea tovarășului **NICOLAE CEAUȘESCU**, poziția României, care a știut să se impună pe scena internațională. Este o realitate că România a jucat și joacă un mare rol pe arena mondială, că țara dumneavoastră a avut o serie de inițiative legate în îmbunătățirea relațiilor internaționale. Este un fapt deosebit de important, avînd în vedere că România și-a afirmat propriul glas, propriile poziții, independent de mărimea sa — aceea de țară mijlocie — ajungînd să aibă un loc important între diferitele state. Am urmărit îndeaproape diferitele etape ale evoluției naționale a României de după eliberare. Apreciez mult eforturile pe care țara dumneavoastră le-a făcut pentru afirmarea identității sale naționale.»

ALIOUNE BLONDIN BEYE, ministrul **afacerilor externe și cooperării al Republicii Mali**: «... Pentru noi, malienii, președintele **NICOLAE CEAUȘESCU** este un conducător foarte cunoscut și apreciat. Iar recenta sa vizită în opt țări africane relevă, prin amploarea și spiritul ei, acțiunea neobosită a șefului statului român pentru continua dezvoltare a raporturilor țării sale cu statele Africii. De altfel, în timpul convorbirii purtate, am constatat, cu multă plăcere, că președintele **NICOLAE CEAUȘESCU** este un excelent cunoscător al problemelor maliene, în special, și africane, în general. Opiniile și analizele domniei sale au la bază o cunoaștere temeinică a realităților lumii de azi, a problemelor cu care ea se confruntă.»

ROBERT McNAMARA, președintele **Băncii internaționale pentru reconstrucție și dezvoltare (B.I.R.D.)**: «Sentimentul cel mai puternic pe care îl încerc este părerea de rău că părăsesc România, pentru că m-am simțit, într-adevăr extraordinar. A fost o vizită foarte plăcută. Sint bucuroși să menționez ospitalitatea călduroasă cu care soția mea, însoțitorii mei și cu mine am fost înconjurați pretutindeni, de toți cei cu care ne-am întîlnit.»

ROBERT LONATI — secretar general al **Organizației Mondiale a Turismului**: «Se constată un progres enorm în echipamentul și calitatea serviciilor pe care le oferiți. Litoralul, de exemplu, arată acum cu totul altfel. Sint sesizabile diferențele dintre actuala «generație» de hoteluri și cele anterioare, dintre actuala formulă de servire și cele anterioare. Am avut ocazia să citesc rapoartele unor experți internaționali din domeniul turismului care vorbeau de stațiunile dv. montane. Se sublinia acolo progresul enorm făcut de acestea.»

LAVRENTIEVA ALLA TИHONOVNA, adjunct al ministrului **industrii ușoare al URSS**, vicepreședinte al **Asociației de prietenie sovieto-română**: «Este îmbucurător să

în conștiința lumii

constați marile progrese înregistrate de oamenii muncii din țara dumneavoastră. Mă refer atât la progresele economice, cât și în ce privește nivelul de trai al poporului. Am văzut zilele trecute Tîrgul de bunuri de consum, sector de care mă ocup și eu. Sînt impresionată de ceea ce s-a realizat în România în întreagă această perioadă ».

WANG ENMAO, membru al C.C. al P.C. Chinez, prim-secretar al Comitetului provincial Jilin al P.C. Chinez, președintele comitetului revoluționar al provinciei: «... Poporul român este un popor harnic și eroic. Sîntem convinși că, avînd un astfel de conducător înțelept, un partid atât de puternic, el va obține noi succese în dezvoltarea patriei sale libere și independente, aducînd o și mai mare contribuție la cauza păcii și progresului în lume... Aș vrea să relev cu acest prilej relațiile prietenești dintre Partidul Comunist Român și Partidul Comunist Chinez, relațiile bazate pe ideologia comună marxist-leninistă. Anul trecut, tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU a vizitat China, iar cîteva luni mai tîrziu tovarășul HUA GUO-FENG a vizitat România. Aceste vizite reciproce au făcut ca relațiile de strînsă prietenie dintre popoarele noastre să fie ridicate pe o nouă treaptă. »

STEPHAN KUKLA, secretar general al Asociației de prietenie Austria — România: «... În toate straturile populației este apreciată extrem de pozitiv activitatea președintelui NICOLAE CEAUȘESCU. Ceea ce prețuim, în mod deosebit, noi, austriecii, este voința președintelui CEAUȘESCU de a se realiza o pace autentică în stare să poată asigura popoarelor independența, libertatea de a trăi potrivit voinței lor. Prețuim foarte mult inițiativele șefului statului român. Subliniez, este vorba de o atitudine exprimată de cele mai diferite sectoare ale opiniei publice... România a cunoscut mari progrese. De la primul meu voiaj la București și pînă acum țara s-a schimbat foarte mult, o schimbare în bine. S-a construit intens. Noile construcții sînt vizibile pretutindeni. Există o puternică dezvoltare industrială. Economia românească a înregistrat un progres accelerat. Există, apoi multe realizări pe plan social. O afirm cu atât mai mult cu cît am efectuat și eu tratamente balneare în România. »

MONTAGUE JAYEWICKREME, ministrul administrației publice din Sri Lanka: « Am avut bucuria în cursul acestei vizite de a cunoaște cîteva regiuni ale României, ca și unele obiective economice și social-culturale. Peste tot m-a impresionat ritmul ridicat al dezvoltării economice. De pildă, este remarcabil cît de repede se construiesc noile blocuri ce adăpostesc locuințe confortabile, moderne. »

WILLIAM G. MILLIKEN, guvernator al statului Michigan și președintele Asociației Naționale a Guvernatorilor din S.U.A.: « Aceasta este cea de a doua vizită pe care o fac în România. Prima oară am vizitat țara dumneavoastră în 1971 iar acum, cînd m-am reîntors, am putut să constat marile schimbări ce s-au produs. S-a construit foarte mult, iar rezultatele dezvoltării sînt vizibile peste tot: se constată un progres evident, de proporții. Este încurajator să remarci marele progres înregistrat de țara dumneavoastră în domeniul industrial, ca de altfel și în altele, precum construcțiile de locuințe; în esență este vorba de îmbunătățirea continuă a condițiilor de muncă și de viață ale poporului dumneavoastră. »

J. SUSNIC, directorul agenției KOMPAS din Lubliana — R.S.F. Iugoslavia: « Stațiunile alpine românești pot rivaliza cu oricare din lume. Susțin aceasta după vizitarea Sinaiei, Predealului și Poienii Brașov. Există o grijă a arhitecților și decoratorilor dumneavoastră ce merge pînă la detalii. Nimic n-a fost lăsat la întîmplare. Arhitectura, foarte inspirată, în perfect acord cu peisajul montan. Remarc folosirea masivă în construcție a lemnului și pietrei care dau căldură, umanizează ansamblul. Apoi, interioarele, mobilierul, foarte inspirat conceput, în care, comoditatea, eleganța și bunul gust își dau mîna. Remarc « Telefericul » și « Șoimul », hotelurile din Poiana Brașov, care din acest punct de vedere sînt realizări cu totul excepționale. La aceasta adaug instalațiile pentru sporturile de iarnă și ambianța, care m-au cucerit. Mi-ar place să-mi petrec un concediu în oricare din stațiunile montane ale României. L-aș socoti un adevărat privilegiu. »

CARLOS ROMULO, ministrul de externe al Filipinelor: «... Am fost în România, am vizitat țara dumneavoastră și am fost foarte impresionat de ceea ce am văzut. Nu voi uita niciodată vizita pe care am făcut-o președintelui NICOLAE CEAUȘESCU. Discuțiile pe care le-am avut atunci s-au concretizat într-o serie de proiecte comune între România și Filipine, care au fost duse la bun sfîrșit cu mult succes. »

YASSER ARAFAT, președintele Comitetului Executiv al Organizației pentru Eliberarea Palestinei: «... Noi, palestinienii, dăm o înaltă prețuire rolului și influenței constructive a președintelui NICOLAE CEAUȘESCU în toate problemele de maximă importanță pentru îmbunătățirea climatului vieții internaționale contemporane. Și, după cum s-a consacrat deja în politica internațională din timpul nostru, continuitatea și multiplicarea întîlnirilor de această natură este nu numai utilă și constructivă, dar și mult apreciată în sinul organizației noastre... Pe de altă parte, poporul român

ROMANIA

prieten a obținut — în cadrul obiectivului comun al țărilor socialiste — însemnate succese în dezvoltarea sa economică pusă în slujba asigurării fericirii și prosperității sale. »

JEAN-FRANÇOIS DENIAU, ministrul comerțului exterior al Franței: « M-a impresionat foarte mult modul în care am fost primit. Îmi oferiți acum prilejul să mulțumesc tuturor românilor pentru căldura și pentru amabilitatea cu care m-au întâmpinat. Doresc să remarc faptul că România și Franța, țări cu regimuri sociale diferite, reușesc să dezvolte atât de bine colaborarea lor. Realizăm o serie de lucruri împreună și putem discuta amical o gamă largă de probleme, ajungând la concluzii comune în privința obiectivelor și modului în care conlucrăm. Aceasta este, dacă vreți, impresia cea mai puternică pe care am avut-o în această ședere în România. »

Profesor CRISTIAN DE DUVE, laureat al Premiului Nobel, directorul Institutului de patologie celulară și moleculară din Bruxelles, conducătorul Departamentului de citologie biochimică al Universității Rockefeller, din New York: A fost o mare onoare și un mare privilegiu să fiu primit de doamna Elena Ceaușescu, care este, fără nici o îndoială, un om de mare competență. Am apreciat cu toții profund faptul că dînsa și-a rezervat o parte din programul său foarte încărcat pentru a ne primi și, dacă aș îndrăzni să interpretez motivele ce au determinat-o să facă acest lucru, mi-ar face plăcere să interpretez acest gest ca un indiciu foarte pozitiv al interesului său personal față de știința românească și ca o dorință de a o sprijini.

În ce privește noul Institut român de biologie și patologie celulară, el se alătură la un efort științific internațional de cea mai mare importanță și perspectivă. Este vorba de o cercetare mai importantă decît cea efectuată asupra atomului sau cea în spațiul cosmic, este o cercetare asupra celulei vii, asupra mecanismului și naturii vieții, deci asupra propriei noastre naturi umane. Și, în acest sens, apreciez că este deosebit de important pentru țara dumneavoastră să participe foarte activ la aceste strădanii. Pe lângă acestea, Institutul va avea în vedere aplicațiile posibile ale acestor noi descoperiri, profitabile oamenilor.

AKIKO IKEDA, președinta editurii Kobunsha, Japonia: « Am citit că în zilele de sărbătoare, satele din Maramureș oferă adevărate demonstrații de artă populară atât în ceea ce privește costumele și pieptănăturile femeilor, cît și în ceea ce privește obiceiurile și jocurile populare. Știu, de asemenea, că maramureșenii sînt adevărați artiști arhitecți și sculptori în lemn. Casele lor au pridvoare și porți sculptate cu multă măiestrie. În comuna Săpînța se află

chiar un cimitir vesel ale cărui cruci de lemn — sculptate și pictate — au și texte pline de umor care, puse cap la cap, se pot constitui într-o cronică a Săpînței ».

FRITZ HODEIGE — directorul editurii vest-germane « ROMBACH »: « Pot spune cu mîndrie că revăd România pentru a treisprezecea oară în numai șase ani ».

ANDREI GRIGOREVICI BABEȘCO, directorul pavilionului URSS al Tîrgului internațional București: « Îmi place întregul complex expozițional dar mai ales pavilionul central, pentru arhitectura sa îndrăznească... Mi-a mai plăcut, în chip deosebit, grija față de vechile monumente, semn că istoria e prețuită. Noi, oamenii, nu trebuie să uităm istoria, căci pe baza ei și a învățămintelor ei făurim și noi, la rîndul nostru, istoria. Iată, o expoziție strict tehnică, atrage nu numai pe specialiști, ea deschide mai multe punți cunoașterii, apropie oamenii. Ca și turismul. Eu sînt un entuziast al expozițiilor. Deci — și al turismului ».

H. BEER Secretar General al Ligii Internaționale a Crucii Roșii (Suedia): « Pot spune, avînd pretenția de a fi un bun observator, că estetica folclorului românesc cunoscut de mine, depășește arta multor altor popoare, iar sublimul său constă tocmai în rădăcinile unei tradiții istorice unice, originale... Românii au înțeles că păstrarea unor însemne de tradiție istorică este o acțiune nobilă care prin ea însăși constituie o capodoperă de creație ».

M. N. HUDA, ministrul finanțelor din Bangladesh: « ...E prima mea vizită și sper că nu ultima. Sînt plăcut surprins de realitățile din România. Oamenii sînt sinceri, deschiși, așa sîntem și noi și așa ne place să fie toți oamenii. Am fost plăcut surprins de ceea ce ați reușit să faceți în toate domeniile de activitate. »

MARTIN GUNNAR KNUSTEN, președintele Partidului Comunist Norvegian: « Cînd am vizitat România, am fost impresionat de gradul de dezvoltare al țării, nu numai pe plan economic, ci și din punct de vedere cultural și social. Am remarcat faptul că poporul român, ca și poporul norvegian, este foarte mîndru de moștenirea sa națională — am vizitat monumente istorice vechi, am vizitat, de asemenea, Muzeul partidului și al luptei revoluționare. Am urmărit, totodată, realizările poporului român în anii de după eliberare. Această cale democratică de dezvoltare este foarte apropiată de ceea ce dorim noi în Norvegia. Activitatea internațională a președintelui NICOLAE CEAUȘESCU, vizitele sale în țări în curs de dezvoltare și în

în conștiința lumii

alte state constituie o contribuție remarcabilă pentru întărirea solidarității internaționale. România este pentru noi o țară care militează activ pentru pace și coexistență între state cu sisteme social-politice diferite. Credem că este necesar ca și oamenii politici norvegieni să acționeze în acest mod...»

ROBERT MUGABE, copreședinte al Frontului Patriotic Zimbabwe, președinte al Z.A.N.U.: «...Subliniez cu vădită satisfacție succesele și victoriile poporului dumneavoastră întrucât ele s-au reflectat și în capacitatea de a ajuta și alte popoare oprite să-și realizeze năzuințele de libertate, pentru a-și dobîndi independența și suveranitatea. Noi sîntem profund îndatorați României, Partidului Comunist Român, bravului popor român, tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU, personal, pentru sprijinul pe care ni-l acordă în vederea desfășurării luptei noastre de eliberare...»

K. S. HEGDE, președintele Camerei Reprezentanților din India: «...Dintre lucrurile deosebit de importante pe care le-am descoperit, în cursul acestei vizite, cel mai puternic ne-a impresionat strategia dezvoltării aplicată în ultimii ani în România. Cred, de altfel, că progresele înregistrate de statul român, în ultimele două decenii stau la baza nivelului de trai, al faptului că tuturor cetățenilor români le sînt asigurate și garantate locul de muncă, asistența medicală și socială și alte drepturi. De aici și hotărîrea cu care poporul român se străduiește să-și înscrie țara pe calea unui progres continuu. Beneficiind de o conducere strălucită, acest proces dispune, desigur, de toate condițiile de realizare.

...De asemenea, aș vrea să subliniez că principiile și acțiunile promovate de România, de președintele său, pe planul vieții internaționale au făcut ca Excelența Sa, președintele NICOLAE CEAUȘESCU să se bucure de multă stimă și prețuire în India. Inițiativele sale în direcția destinderii, a unui climat de înțelegere între toate popoarele lumii, indiferent de zona geografică unde trăiesc, a instaurării unei păci reale în lume sînt apreciate în mod deosebit de către opinia publică indiană.»

GAMANI COREA, secretar general al U.N.C.T.A.D.: «...Pentru noi, cei de la U.N.C.T.A.D., România este o membră a cărei participare o apreciem în cel mai înalt grad și a cărei implicare în problemele noastre sperăm că va crește continuu...»

JULIEN WEVERBERGH directorul Editurii «Manteau» — Belgia: «Am călătorit în toată țara. Am învățat românește. Iar acum, cutreier România, vorbesc cu oamenii, trăiesc alături de

ei... Părerea mea este că acești oameni sînt foarte calzi și ospitalieri. Nu mi s-a întîmplat niciodată să mă aflu într-un sat românesc și oamenii să nu-și deschidă larg porțile, la orice oră din zi sau din noapte, pentru a mă primi pe mine și pe prietenii mei. Și acest lucru, cred eu, spune foarte mult despre țara ai cărei oameni se comportă astfel cu cei care îi vizitează.»

Profesor dr. GEORGE E. PALADE, laureat al Premiului Nobel, conducătorul Departamentului de biologie celulară al Facultății de Medicină din cadrul Universității Yale - New Haven (S.U.A.): «După cum știți, delegația de oameni de știință străini care a participat, la București, la colocviul cu tema «Transportul macromolecular în sistemele celulare», organizat cu prilejul inaugurării noului Institut român de biologie și patologie celulară, a fost primită de academician doctor inginer Elena Ceașescu. În urma acestei noi întîlniri, impresia mea cea mai statornică este una de admirație față de înțelegerea pe care doamna Elena Ceașescu o arată dezvoltării științei în România și, în special, dezvoltării acestui Institut. Discuțiile noastre au privit nu numai probleme de ordin general, care afectează știința și tehnologia în vremurile noastre, dar, în același timp, probleme speciale ale Institutului. Doamna Elena Ceașescu a subliniat două lucruri foarte importante. Pe de o parte, necesitatea largirii colaborării dintre institutele de cercetare științifică din România și cele din străinătate și, în acest sens, a arătat foarte clar că o dezvoltare largă a colaborării între laboratoarele și oamenii de știință din diverse state nu poate decît să ajute la progresul omenirii, spre folosul tuturor. Pe de altă parte, domnia-sa a mai menționat că este important să se facă cercetarea în biologie în domeniul științei fundamentale, nu numai în știința aplicativă, ceea ce este, iarăși, excepțional de important. Și în acest moment, datorită nivelului de educație generală din România, datorită resurselor țării, datorită calității speciale a cercetătorilor de la Institut, România poate lansa un program eficace de cercetare fundamentală în domeniul biologiei celulare.»

RICHARD D. LAMM, guvernatorului statului Colorado: «Cred că România are potențiale nelimitate în ce privește industria turismului. Dispuneți de litoralul Mării Negre și zone montane, atît de apropiate unele de altele, aveți o țară ce reunește peisaje de felul celor ale Elveției și, deopotrivă, ale Rivierei franceze în același timp.»

AXEL GRAMBOW, turist-Berlin RDG: «Frumusețea și liniștea Deltei, cu fauna și flora sa, unice în Europa, ne-au determinat să luăm hotărîrea de a ne reîntoarce cît mai curînd în acest ținut paradisiac.»

Oltul înstelat

Cu mai bine de zece ani în urmă, câteva rulote se așezau în nordul orașului Râmnicu Vilcea. Cei care le locuiau purtau nume cunoscute încă de la Bicaz și Argeș. Astăzi — când luminile barajului Goranu înstelează apele întinsului lac de acumulare în care se oglindesc și blocurile noului cartier, astăzi — când cele două turbine Kaplan, de 23 Mw fiecare, fac să existe Râmnicu Vilcea ca un punct viu pe harta energetică a țării, multora dintre locuitorii fostului «oraș al pensionarilor» le pare încă foarte aproape — față de transformările petrecute în nordul orașului lor — «vremea rulotelor»...

Astfel — cu așezarea pe acel loc a unui mănunchi de constructori — a demarat vastul plan de amenajări hidroenergetice pe Olt, riul-bărbat, cel mai îndrăgit și, desigur, cel mai cîntat riu al românilor. Un riu «greu de istorie», de-alungul căruia încă se mai văd urmele vechilor castrare romane, așezate în sistemul de fortificații al «limes-ului Alutanus». Pe aici a trecut o parte a oastei lui Mihai Viteazul, înaintea strălucitei victorii de la Șelimbăr. Tot lângă Olt, în cîmpia Rîurenilor, și-au avut tabăra dorobanții și pandurii generalului Magheru, adunați întru apărarea revoluției pașoptiste. Acolo, în acea cîmpie, s-au descoperit și dovezile vocației de meșteșugar a Oltului. Dovezi străvechi, datînd din sec. V î.e.n., constînd din mici obiecte de bronz — păstrate astăzi la Muzeul județean de istorie din Râmnicu-Vilcea — ale căror forme demonstau un meșteșug deosebit; în acea metalurgie primitivă vor fi jucat un rol și apele riului. Tot aici, în cîmpia Rîurenilor, în umbra uriașelor instalații ale grupului chimic, Oltului i-au fost smulse o parte din ape, silite să învețe alte trasee decît cele ale albiei milenare, trasee de beton și metal în măruntaiele colosului ridicat la numai 300 de metri de riu. Oltul intra în lumea chimiei. Astăzi, Rîureni sînt un alt punct viu — 47 Mw putere instalată — pe harta energetică a țării. Căci atunci, pe «vremea rulotelor», mai întîi la Râmnicu Vilcea, apoi în aval și amonte, Oltul — riul meseriaș — începea să învețe și energetica modernă.

*

Țin minte mulțimea de oameni care se strînsese într-o zi din vara lui '73 pe malul Oltului, în marginea Rîmnicului Vilcii. Entuziaște urale salutau atunci prima strămutare a tumultuosului riu din albia lui milenară. Peste un an de la acel eveniment, în tăcerea nopții de 28 spre 29 iulie 1974, se petrecea un fapt nu mai puțin remarcabil: atingerea cotei de reținere în lac, nivel necesar învîrtirii turbinelor hidrocentralei Râmnicu Vilcea, prima hidrocentrală de pe Olt. Se născuse Oltul înstelat. Nu în urale unei mulțimi de oameni — cum, poate s-ar fi cuvenit — ci în griile și nesomnul proiectanților, constructorilor și monitorilor.

*

Oltul înstelat înseamnă un uriaș ansamblu de lucrări, cuprinzînd cursul riului de la Făgăraș pînă la Izbiceni, aproape de Dunăre. În final, vor fi 25 de hidrocentrale — cu o putere instalată totală de 1265 Mw — și 25 de lacuri de acumulare — cu un volum de peste 3 miliarde mc de apă. Scopurile sînt multiple: în primul rînd, producția de energie electrică; apoi — regularizarea cursului, atenuarea viiturilor pe lanțul de lacuri, irigarea a sute de mii de hectare, asigurarea cu apă a localităților și obiectivelor industriale, posibilitatea amenajării riului pentru navigație — pînă la Băbeni, lângă Râmnicu Vilcea, iar a lacurilor — pentru piscicultură și, nu în ultimul rînd, pentru agrement și turism. Un proiect de amploare, cu mari schimbări în peisajul natural, pe care — modificîndu-l — omul îl îmbogățește cu noi frumuseți. Pentru Râmnicu Vilcea, de pildă, amenajarea hidrotehnică din nordul orașului a însemnat, între altele, apariția unui nou cartier de locuințe pe malul lacului de acumulare, descongestionarea arterelor de circulație prin orientarea traficului auto peste baraj — ceea ce a însemnat și o reducere a poluării în oraș — și crearea unui frumos strand pe vechea albie a Oltului. Și să nu uităm că, astăzi, pe Olt mai sînt — în afara celei de la Râmnicu Vilcea — încă 6 hidrocentrale în funcțiune și alte 6 în diferite stadii de execuție, toate pe cursul mijlociu al riului. Încă un «amănunt»: pe

Olt, totul — de la proiect pînă la turbină — este produsul gîndirii tehnice românești.

*

Ca și alte ape cu renume în energetica românească — Bistrița, Argeșul, Lotrul, Someșul, Dunărea — Oltul a trecut mai întîi prin ISPH: Institutul de studii și proiectări hidroenergetice București, care a împlinit mai bine de trei decenii de activitate. Aș zice că proiectul Olt este — prin dificultățile, amploarea și armonia ce-l caracterizează — fructul maturității specialiștilor de la ISPH. Voi nota aici numele inginerului Eugen Coculescu — șeful de proiect complex, omul care a condus întreaga gîndire a vastului plan menit să facă din Olt un riu înstelat prin salba de hidrocentrale ale căror lumini se oglindesc în salba de lacuri. Sînt lesne de înțeles dificultățile pe care le-au avut și le au în față artizanii noului Olt. În momentul de față, de pildă, ele sînt vizibile, chiar pentru un nespecialist, călător pe Valea Oltului, la Turnu — una dintre cele mai spectaculoase lucrări, care a necesitat o deviere a Oltului de precizie milimetrică, într-un spațiu limitat, trebuind să se asigure — în afara muncii constructorilor — protecția căii ferate, a castrului roman și a apelor termale de la Bivolari, pe malul stîng, în vreme ce pe malul drept trece șoseaua națională, cu un trafic intens, și se taluzează un versant cu pantă destul de mare și roci semistîlinoase, greu de fixat. Cum multe ar avea de povestit fiecare constructor și monitor dintre miile de oameni care se străduiesc să dea o nouă înfățișare albiei milenare a Oltului, învîînd rîul să deprindă secretele energiei moderne, pregătindu-l pentru noua sa înfățișare, ale cărei minunate trăsături încep să se zărească la Râmnicu Vilcea ca și la Govora, la Dăești ca și la Rîureni, la Băbeni, Ionești și Strejești, acolo unde se poate auzi de acum noul sunet al Oltului: zumzetul primelor turbine. Vocea aceasta va răsună de la Făgăraș pînă la Izbiceni lîngă Dunăre. Vocea Oltului înstelat.

MIHAI CREANGĂ

DINCOLO DE «ȘOSEAUA MILIONARILOR»

De la Timișoara la Sinnicolau Mare șoseaua străbate pe mai bine de 60 km. mănoasa cimpie bănățeană. Satele care se înșiră de-a lungul ei — Becicherecu Mic, Biled, Șandra Lovrin — sate bogate, unde rodnicia pământului este aureolată de muncă măsurată în zile-lumină, i-au prilejuit unui apreciat scriitor să-și intituleze volumul de reportaj tipărit cu două decenii în urmă «Șoseaua milionarilor». Drumul rutier se prelungește și dincolo de cel mai vestic oraș al țării, îmbrățișând comuna cu dulci rezonanțe viticole: Teremia Mare. Satul cu această vestită podgorie și cu nu mai puțin vestite cooperative agricole de producție, care cresc vite și cultivă grâu în hotarul de apus al țării se află și el pe această cale a belșugului, metafora învăluind aici numai jumătate din numele pe care i l-a dat scriitorul — dealtfel bănățean de origine — noțiunea rutieră, potrivită aici oricărui drum așternut între două localități, fără discuție, milionare și ele. Teremia Mare trăiește plener sentimentul «îmbogățirii», nobila cinstire a vredniciei locuitorilor vegheată de grija neabătută a partidului de a le pune la îndemână echipamentul agricol cel mai modern, cel mai productiv, trăiește cu o intensitate necunoscută pînă astăzi, mutațiile care îi schimbă rapid înfățișarea, dimensiunile vieții, nivelul de gândire al oamenilor, gradul de civilizație. În Teremia Mare, la fiecare al doilea locuitor revine un abonament de presă, la al cincilea un abonament la radio, la al optulea, un abonament TV, iar la al 58-lea un autoturism, ca să nu mai vorbim de biciclete, motoare, aparate electrocasnice, prezente în fiecare gospodărie.

Mă aflu în biroul primarului Wili Heinz și aștept pe un fotoliu să termin de discutat cu trei proiectanți din Timișoara, care și-au desfășurat pe masă planuri trase în tuș. Telefonul sună cu îndărătnicie cel puțin o dată la fiecare cinci minute, dîndu-mi astfel prilejul să mă familiarizez cu problemele care preocupă obștea comunei într-o zi obișnuită de muncă. La telefon se discută despre secerși, despre piersici, tomate, îngrășăminte, zootehnie, dar și despre apă termală, cultură de alge, și chiar despre... o baie termală. Aștept nerăbdător plecarea proiectanților, dar între timp mai intră cineva, apoi alți doi reprezentanți ai nu știu cărei autorități locale.

Am dat curs planului strategic al primarului și ne-am strecurat aproape neobservați pe ușă. După cîteva minute eram pe șantierul băii termale, într-o încăpere care astăzi, cînd aștern aceste rînduri, a și devenit, cred, un vestiar spațios, plăcut cu plăci de faianță vernil. Baia termală este cea mai recentă și cea mai îndrăznească realizare social-edilitară a Teremiei Mari: costul lucrării însumează un milion și jumătate de lei, se construiește în regie proprie, din fonduri proprii și urmează să fie dată în folosință nu în trei ani, ci cu paisprezece luni mai devreme. «Ceea ce vedeți aici, îmi explică primarul, este rodul muncii tuturor cetățenilor comunei — români, germani, maghiari și de alte naționalități — care pu n zilnic, în timpul lor liber, umăr lîngă umăr, înțelegînd că progresul social al țării trebuie realizat și în celula noastră, în familie, în acest mediu». Ceea ce văd este cu totul neașteptat să descoperi într-o așezare rurală de la marginea țării; două bazine mari, închise, șase vane, două saune și alte încăperi cu diferite rosturi utilitare alcătuiesc pe dinăuntru un complex balnear pe care nu-l pot deosebi prea mult de cele mai recente dotări ale importantelor noastre stațiuni balneo-climatice.

Înainte de a ne fi apucat să vorbim despre saună și bazine din faianță s-ar fi cuvenit să începem cu apa termală, să spunem de unde curge apa prin conductele complexului și poate că n-ar fi stricat să ne întoarcem cu vreo cincisprezece ani în urmă și s-o luăm chiar de la povestea cu apa potabilă. Despre tot și despre toate cîte s-au făcut și se vor mai face, Wili Heinz are o vorbă: «Socialismul se construiește deodată pe tot cuprinsul țării, nu putem să așteptăm cu mîinile-n sîn să vină și pe la noi, trebuie să ni-l construim singuri». Și, un loc important în preocupările Comitetului comunal de partid este ocupat de interesul pentru creșterea calitativă a vieții locuitorilor. Cu ani în urmă, lipsa apei potabile era resimțită pe aproape întreaga suprafață a comunei. În 1965 a fost forată o fîntină arteziană prevăzută cu un hidrofor; era ideea care prefigura soluția introducerii apei potabile în cadrul unui sistem centralizat. De-atunci s-au săpat, numai prin muncă patriotică, 35 km. de conducte stradale, astfel că din 1784 de gospodărie, 1132 primesc apa acasă, la robinet și nu există ambiție mai mare ca în timpul cel mai scurt să nu se afle familie în Teremia Mare să nu beneficieze de acest element de civilizație. «Inovația» a fost repede preluată, astfel că astăzi ea se aplică în peste 60 de localități de pe raza județului Timiș.

Respectînd o oarecare cronologie a celor mai recente înfăptuiri de ordin social (nu vom mai aminti aici școala, dispensarul, grădinița de copii, căminul cultural, magazinul universal, cofetăria, unitățile prestatoare de servicii etc.), următorul obiectiv ar fi sala de gimnastică. Nedumerirea mea este repede risipită: am în față o sală aspectoasă, cu o suprafață utilizabilă de 320 m.p., înzestrată cu tot ce-i trebuie pentru ca elevii, viitori oameni ai muncii, care mîine trebuie să preia «ștafeta noastră» să se bucure de condiții perfecționate de călire

a organismului. Evident că nu numai elevii folosesc modernul edificiu, așa cum nu numai ei iau vara cu asalt marele bazin al ștrandului sau terenurile recent amenajate ale complexului sportiv. Între timp «preocuparea pentru calitatea vieții» și-a stabilit ale repere: îmbunătățirea căilor de circulație, în care trebuie să cuprindem câteva zeci de mii de metri patrați de trotuare, asfaltarea drumului pînă la Sînnicolau Mare și nu peste mult timp, și a căii de legătură cu Teremia Mică, plantarea pomilor pe străzi etc. Și, am ajuns din nou la apă. Apa care, cu puțini ani în urmă, lipsea din comună, dar pe care oamenii au scos-o la suprafață, ca pe o imensă bogăție. Teremia Mare stă pe o harpă de ape termale, corzi subterane ce se întind și se întretaie, purtînd cu ele forțe inepuizabile. Captarea energiei termice a apelor subterane, cu o temperatură de 68°C, a devenit un plan de acțiune, îndreptat către o valorificare complexă, din care se și culeg primele roade. Mai întîi, conductele de aducțiune au fost dirijate către un teren nisipos, neproductiv, unde pe 2 ha. s-au amenajat solarii încălzite cu «caloriferele» prin care trece la nesfîrșit apă caldă. A urmat apoi gîndul cel bun cu bua termală și-l reproduc aici cum a ieșit de pe buzele primarului: «Apele noastre au o mare concentrație de iod, aproape 30 mg. la litru, depășit în țară doar de stațiunea Govora; ele sînt deci foarte indicate împotriva afecțiunilor reumatice degenerative, artrozelor, spondilozelor etc. Ne-am zis că, fără să ne propunem să devenim o stațiune balneară, putem să venim în ajutorul celor suferinzi, de la noi și din localitățile învecinate. Beneficiind de această împrejurare putem să intervenim nemijlocit în procesul de producție, să le oferim oamenilor condiții bune, puse sub supraveghere medicală, să se trateze aici, fără să mai fie nevoiți să-și piardă timpul plecînd prin stațiunile de cură din țară».

Discuția se îndreaptă apoi pe făgașul perspectivelor, spre acele căutări în care sînt antrenați numeroși specialiști din Timișoara, pentru găsirea unor modalități noi de utilizare a energiilor, nevalorificate încă, ale apei: «Există și la noi, după exemplul unor țări cu experiență în materie, preocupări ca sursele geotermice să poată fi dirijate către scopuri economice. Specialiștii la care am apelat au reușit să determine parametrii fizico-chimici, precum și resursele acestei bogății. Concluzia este că, în cazul nostru, valorificarea economică superioară înseamnă, printre altele, posibilitatea cultivării algelor. Valoarea nutritivă a 2 ha. de alge produce o cantitate de substanță proteică egală cu producția a 75—80 ha. cultivate cu lucernă. Dacă raportăm aceste posibilități reale la nivelul sursei imense de energie aflată în subsolul bănățean, vă imaginați ce cantități, de proteine — cită carne și cit lapte am obține pe această cale. Următoarea idee care ne frământă este să reușim să extragem din apele reziduale o parte din substanțele chimice, mai ales iodul. Pasul acesta ne ajută să rezolvăm două lucruri: să recuperăm valori care pot fi refolosite și, împiedicîndu-le să se risipească în natură, să limităm în mod sensibil poluarea mediului ambiant. Avem și aici concursul unor cadre universitare care cercetează, caută soluții și nu vîd de ce n-am reuși. Vrem să ne angajăm și aici într-o acțiune de pionierat care să ducă în final la exploatarea tuturor sondelor cu apă termală existente în număr foarte mare în această parte a țării.

Recente documente de partid ne-au pus în fața unei alte probleme noi: obținerea biogazului. La nivelul comunei se îngrășă anual 30.000 de porci și se întrețin 2.400 de vaci, de pe urma cărora rămîn imense cantități de îngrășăminte naturale; spre rușinea noastră, numai o parte ajung pe cîmp pentru a reintra în circuitul biologic. Restul se pierde. Iată de ce vom acționa și în direcția biogazelor. Dacă vom porni inițiativa, deocamdată numai la CAP-Nerău, unde există un sector zootehnic bine organizat, cu 4000 de bovine și 8000 de porcine, cu posibilitatea concentrării dejecțiilor, vom putea ajunge ca, valorificîndu-le integral, să reducem consumul de combustibil lichid pentru întreținerea acestor sectoare pe timp de iarnă; în cifre, echivalentul ar însemna o economie de combustibil de 120 tone; totodată, noua sursă poate veni în sprijinul pepinierei de viță de vie de la IAS Teremia Mare, unde se consumă anual 60 de vagoane cu lemne de foc».

Întreb pe primar, mai în glumă, mai în serios, dacă nu s-a gîndit și la captarea energiei solare. «Dacă va fi nevoie o facem și pe asta» mi-a răspuns. «Dar cu soarele știți cum e, o zi strălucește, alta stă ascuns în nori; pe cită vreme la noi apa termală și dejecții există indiferent de cheful astrului».

Cînd ne-am întors la primărie era trecut de amiază. Pe tovarășul Heinz îl așteptau oameni. Erau poate vreo zece. Unii, cu probleme personale, alții cu treburi de ale obștii. Pentru că la plecare numai că-l aud spunîndu-mi: «Era să uit. Nu v-am spus nimic despre muzeu.» Și-a amintit, zărindu-l poate printre cei ce-l așteptau, pe viitorul custode al unor posibile aparate cu care s-a pornit cine știe cînd aici prepararea vinului. «Amenajăm în comună un muzeu al vinificației, care la început nu va fi el chiar un muzeu, ci mai degrabă o expoziție permanentă, dar oricum, va oglindi una din ramurile importante ale activității noastre economice. Nici despre hotel n-am amintit nimic: în completarea băii termale e nevoie și de un hotel, așa că pînă la iarnă, vom amenaja o clădire veche, de-o vîrstă cu localul Consiliului, adică din 1836. Ar mai trebui să notăm și servis-ul deschis de-o săptămînă; — era necesar, în comună avem peste 80 de autoturisme — și încă un lucru important, care a început să prindă contur. Aprovizionarea populației cu apă potabilă după sistemul hidroforului e o treabă bună, dar pînă la urmă trebuia să ne construim un castel de apă. Am deschis finanțarea în semestrul doi, așa că pînă în vara viitoare ne vom face, tot în regie proprie și castelul de apă, cu o capacitate de 300 m.c. Va fi suficientă să asigure o aprovizionare ritmică, la orice oră, a tuturor locuitorilor.

La noi, oamenii muncesc mult, muncesc bine, au o conștiință înaltă, reflectată în producțiile mari ce se obțin în toate unitățile agricole, în participarea lor activă la activitățile obștești. Iată de ce ei au dreptul să trăiască din ce în ce mai bine. Să vă dau un singur exemplu: în fiecare an, predăm la fondul central de stat peste 500 kg. de legume pe cap de locuitor. Nu-i o cifră formidabilă, dar pentru că sîntem într-o podgorie viticolă unde lucrările în cîmp sînt mult mai complexe decît acolo unde nu există decît cultură mare, nici puțin nu e...»

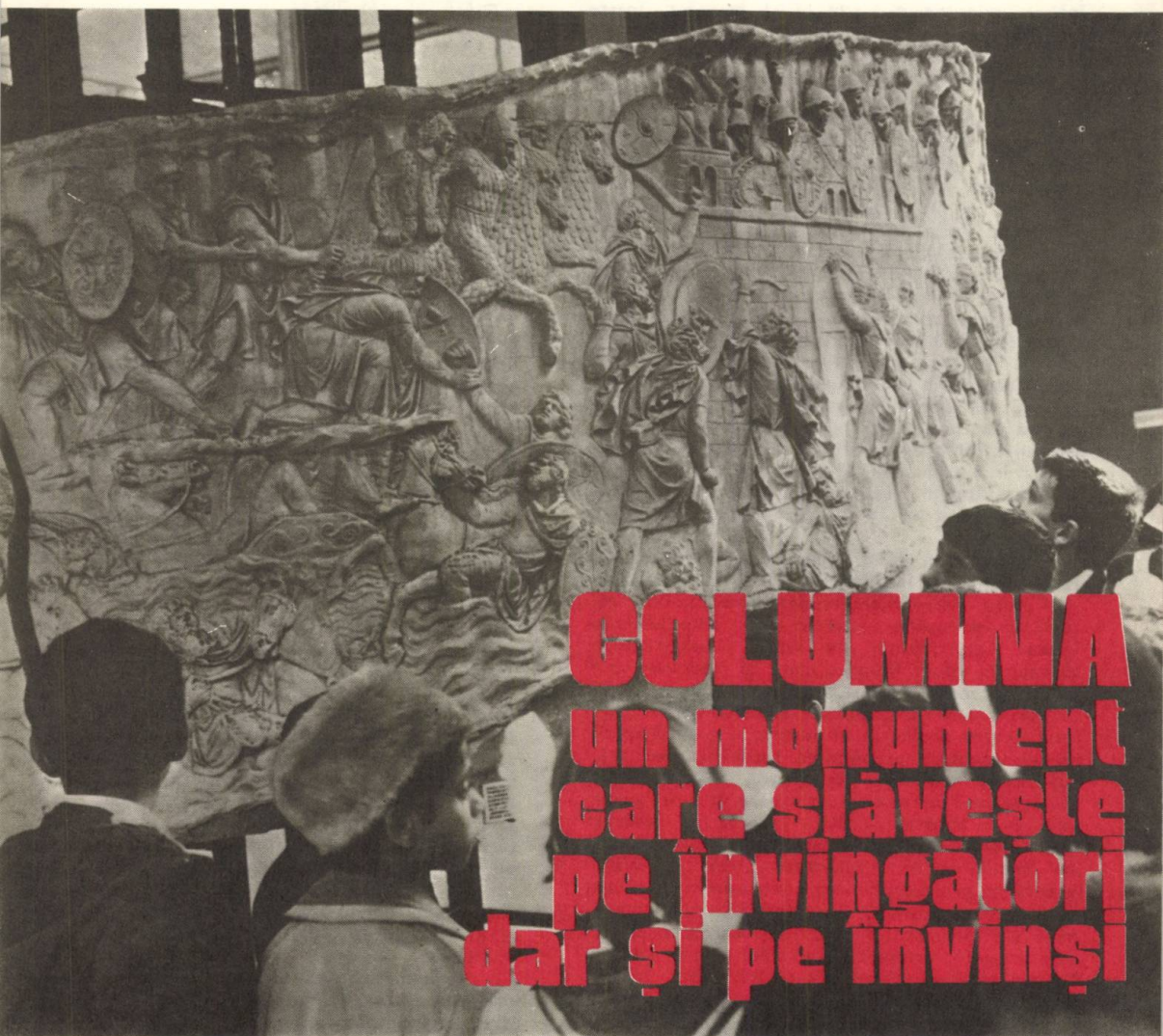
Am fost vara trecută într-o înfloritoare așezare din capătul de apus al țării, la vremea cînd boabele de struguri din viile care o îmbrățișează din toate părțile se îmbrăcau în culoarea chihlimbarului, unde o colectivitate de peste patru mii de suflete legate de aspirații comune acționează ca unul, se străduiesc și reușesc să schimbe zi de zi acel indicator de referință căruia i se spune și la Teremia Mare, calitatea vieții.

D. NICOLAE

**JUBILEU
2050**

«Cu excepția dacilor, nici unul din numeroasele popoare absorbite de imperiu nu se poate lăuda că a văzut înălțându-se un monument mai demn și mai durabil închinat dragostei sale pentru ne-
atîrnare.»

WILLIAM FROEHNER
(La Colonne Trajane, Paris, 1872)

COLUMNA un monument care slăvește pe învingători dar și pe învinși

Convorbire cu
ELENA IONESCU — GEORGESCU
muzeograf principal la Muzeul de Istorie al R.S.R.

În 1968 a fost expusă pentru prima oară în România copia Columnei de la Roma. Începînd din 1971 se află în lapidariul Muzeului de Istorie al Republicii Socialiste România unde continuă să rămînă în atenția vizitatorilor și să exercite asupra lor atracția și interesul din primele clipe ale existenței ei pe pămînt românesc.

Dacă sensul reliefulor e descifrat și descifrabil fiecareia dintre cei ce o citeșc, sînt și întrebări care privesc istoria ei propriu-zisă, ca de pildă, — cum s-a născut ideea unei copii, cînd anume s-a realizat aceasta de la noi, dacă e singura din lume și cit e de fidelă, cine s-a ocupat de efectuarea proiectului, cine a plătit și unde a fost gîndită inițial expunerea

—, întrebări pentru care există răspunsuri în cărți și documente, în informația adusă la zi a istoricilor. În ce ne privește am optat pentru o convorbire cu muzeograful care s-a ocupat direct de Columnă, de la venirea ei în muzeu și pînă azi.

★

— Printre cele mai frumoase lucruri pe care le știu despre Columna de la Roma este și acela că deși a fost înălțată să-i slăvească pe învingători, ea poate fi considerată în același timp un monument înălțat învinșilor. Mai știu că azi este încă foarte bine păstrată și că a fost aproape permanentă de-a lungul timpului tentația de a se face replici ale ei.

— Înălțată la anul 113, în forul lui Traian, i-a atras deopotrivă pe cercetători și pe oamenii de artă. În timpul renașterii a devenit chiar sursă de imitație și de inspirație. Raffaello Sanzio, Michelangelo Buonarroti, Jules Romain sînt doar trei dintre artiștii care au copiat basoreliefurile columnei. Mai tîrziu, în 1674 caracterul scenelor de la soclul Columnei apare la poarta Saint-Denis din Paris, grație arhitectului Blondel, iar în 1806 din ordinul lui Napoleon I Bonaparte e ridicată așa-numita Coloană de la Austerlitz — o imitație în proporții și ornament a celei traiane. O adevărată eră a reproducerilor deschise de fapt, secolul al XVI-lea. În 1541 Francisc I de Valois a trimis în Italia pe arhitectul Vignole în vederea realizării unei copii integrale. Costul lucrării proiectate fiind însă foarte mare au fost executate doar unele fragmente după fusul Coloanei. Proiectul este reluat de Ludovic al XIV-lea. Nici el însă nu l-a făcut în întregime ci doar parțial. O copie integrală realizează Napoleon al III-lea, iar alta, expusă și azi, e datorată reginei Victoria a Angliei.

— Ecourile au ajuns, chiar în acea vreme, pînă la noi. Cine s-a însușit de idei?

— Mulți dintre reprezentanții oamenilor de cultură. Istoria consemnează în acest sens pe Odobescu, Kogălniceanu, Ion Ghica, Vasile Părvan. Ziarele de epocă anunțau chiar că Napoleon ar fi fost de acord să ne dea tiparele, așa încît în 1867 cu ocazia luării în discuție de către Cameră a bugetului pentru probleme de instrucție publică, presa vremii inserează propunerea realizării unei copii după «acel nemuritor document al istoriei Daciei, al originilor noastre». În acest sens se cerea guvernului ca la bugetul pe 1867—1868 să fie prevăzută o sumă de trei sau patru milioane de galbeni. Dar mai trec 15 ani de la dezbaterile publice și înșfîșit se lansează proiectul de lege pentru executarea unei copii în bronz care să fie montată lîngă Universitatea din București. În 1877 s-a realizat proiectul unui ansamblu arhitectonic urmînd să adăpostească Muzeul Național, Academia și Biblioteca. În fața acelei virtuale clădiri era prevăzut să se înalțe o copie de pe Columna Traiană.

— Astăzi știm că frumoasele proiecte ale secolului al XIX-lea nu au fost și aplicate. Ideea însă a trăit mai departe. Dovadă că la o distanță de o sută de ani avem înșfîșit o copie după Columnă. A fost de la bun-început gîndită să fie expusă muzeistic?

— Da, întrucît a fost concepută ca material de studiu pentru profesori, elevi și studenți. Ca istoric, socotesc că face parte din primele lecții ale abecedarului de educație patriotică.

— Multă lume a crezut că e un cadou din partea statului italian. În ghidurile care o prezintă publi-

cului nu sînt scrise amănunte ținînd de istoricul ei. Lumea vrea să le cunoască. Și mi se pare o curiozitate firească. O copie după Columnă, am văzut, este un eveniment epocal. Pentru noi, urmașii dacilor, cu atît mai mult.

— Din capul locului trebuie să precizez că ceea ce vedem noi la Muzeul de Istorie al R.S.R. e copia fidelă a columnei originale. E lucrată în beton armat la Roma între 1939—1943. Este o comandă a statului român și a costat, în perioada aceea, 769.000 lire italiene.

— Era un preț mare?

— Pentru '39 nu era chiar atît de mare. Dar în '43 a fost evaluată de 20 de ori mai mult.

— Cine a fost desemnat să se ocupe direct de realizarea copiei?

— Aș putea să spun că direct s-a ocupat profesorul Emil Panaitescu, pe vremea aceea directorul Școlii Române de la Roma. M-a interesat această problemă care ține de istoricul realizării copiei noastre și am studiat toată arhiva documentară. Sigur că au fost favorabile inițiativei, atît curentul unanim din țară cît și hotărîrea luată în 1934 de către Direcția Muzeelor Vaticanului de a se realiza după Columnă noi mulaje dintr-un material durabil și anume din beton armat. În acel context, profesorul Emil Panaitescu începe investigațiile pe lîngă forurile în drept din capitala Italiei pentru a cunoaște modalitatea realizării unei copii și pentru România. La 23 martie 1934 adresează un memoriu președintelui Academiei Române. În memoriu se precizau amănunte de ordin tehnico-material și financiar. De pildă se preciza că ne stau la dispoziție studiile după care se realiza copia Vaticanului și că meșterii Vaticanului aveau deslegare să lucreze și pentru noi. Mai era precizată și suma necesară pentru realizarea proiectului: 2.500.000 lei. În 1939 statul român aprobă să se comande în Italia o copie după Columna lui Traian.

— Costul a rămas cel preconizat în 1934?

— Nu. Se scumpiseră între timp și cimentul și fierul, așa încît la 30 martie 1939, Ministerul de Finanțe, trimite la Roma suma de 4.000.000 lei pe numele profesorului Panaitescu. Din materialele de arhivă care s-au păstrat rezultă că nu a existat o convenție între statul român și cel italian, referitoare la executarea copiei. Profesorul Emil Panaitescu a avut la dispoziție fondurile bănești și în calitate de director al Școlii Române de la Roma a tratat cu meșterii și instituțiile în drept, s-a ocupat de procurarea materialelor și a supravegheat lucrările de execuție. Pentru respectarea întocmai a originalului a fost alcătuită o comisie de control în care s-a aflat și istoricul de artă român Virgil Vătășianu.

— Se spune că e foarte aproape ca aspect de cea originală. Materialul din care e lucrată a contribuit la această calitate?

— Și materialul. E lucrată, așa cum spuneam, din beton armat cu o mixtură de marmură.

— Cum a fost privită, descifrată, înțeleasă, Columna? A ridicat niște probleme cercetătorilor?

— Întrucît pe Columnă nu e nimic scris, cercetătorul a trebuit să-și explice scenele imaginate și să le interpreteze.

— S-a pus și întrebarea dacă artiștii executanți au avut la dispoziție pentru imaginarea scenelor materiale documentare.

— E posibil ca Apollodor din Damasc să fi fost în posesia însemnărilor lui Traian din care, din

păcate, nu a rămas decît o frază, dată ca exemplu pentru conciziune de către un grămatic al secolului al XII-lea. În această singură frază păstrată sînt amintite două localități din Banat.

— S-a scris foarte mult despre războaiele lui Traian dar se pare că singurul material vechi care s-a păstrat provine de la scriitorul roman Dio Cassius.

— Din nefericire, cartea 68 care cuprinde tocmai războaiele împăratului Traian cu dacii s-a pierdut. Și totuși niște relatări tot de la el ne-au rămas. Ne-au fost transmise mult mai târziu și au constituit singurul izvor istoric folosit în interpretarea reliefulor Coloanei.

— Procesul de interpretare a scenelor de pe Columnă e socotit un lucru sfîrșit odată pentru totdeauna? Ne mai poate spune Columna ceva în plus față de ceea ce am observat pînă acum?

— Mai sînt posibile niște adăugiri. Vedeți, de-a lungul anilor procesul de interpretare a scenelor de pe Columnă a evoluat și în funcție de rezultatele săpăturilor arheologice efectuate în centrul statului dac din Munții Orăștiei. S-a scos la iveală un material concret referitor la organizarea vieții economice și spirituale a dacilor privind sistemul lor de construcție, sistemul de fortificație din centrul Munților Orăștiei despre care istoricii spun că e unic. Asta denotă că dacii aveau o cultură avansată. Chiar faptul că statul dac își permitea asemenea construcții, dovedește astăzi că el era atunci o putere. Cred de altfel, că dacii aveau același gust pentru frumos pe care îl avem noi azi, atîta doar că mijloacele de realizare erau altele. Cu toate că pentru epoca respectivă erau superioare. Tezaurul de la Sîncrăieni, bijuteriile — brățările împletite — sînt dovezi ale fineții lor artistice. Revenind la Columnă, știm cu toții că multă vreme s-a spus că Decebal împreună cu căpeteniile au preferat să se otrăvească decît să cadă în mîna dușmanilor. Dar pe Columnă

Decebal e figurat în postura în care singur își curmă viața cu un paloș — acea **sica**, arma dacilor, o sabie curbă în formă de seceră. În relieful 116 regele e deja căzut lîngă un copac cu sabia îndreptată către gît. Din partea stîngă, vine cavaleria romană iar unul dintre soldați face un semn care, potrivit interpretării războaielor antichității, însemna că lui Decebal i se cerea să se lase prins și i se oferea în schimb viața. Chiar și în fața acestei alternative, Decebal recurge la gestul definitiv. Capul regelui e tăiat și pus pe un disc pentru a fi arătat soldaților romani. Ei trebuiau convinși că temutul Decebal, rege al dacilor, nu mai exista.

— Cum s-a văzut atît de târziu că Decebal nu s-a otrăvit? Ceva trebuie să fi dus la noua concluzie. Ce anume?

— Este o scenă în care dacii incendiază unele așezări din incinta mării capitale pentru ca ele să nu fie lăsate pradă dușmanilor. Urmează imediat scena în care majoritatea istoricilor au presupus că regele Decebal și Statul lui major, beau otrăvă. Hadrian Daicoviciu consideră că e mai plauzibil să vedem în această scenă **împărțirea ultimelor rezerve de apă** în cetatea asediată. De altfel, săpăturile efectuate în centrul statului dac, au dovedit că împăratul Traian, ca să cucerească mai ușor cetatea Daciei, a tăiat conductele de apă. Se cunoaște că cetățile dacice erau aprovizionate prin sistemul conductelor iar apa se păstra în mari cisterne. Or, tăierea conductelor de către romani, a făcut imposibilă aprovizionarea cetății în continuare cu apă. În scena de care e vorba se împarte ultima picătură de apă. Iată, acesta este și un prilej să vedem relația directă între săpăturile arheologice și interpretarea scenelor de pe Columnă. Se poate spune astfel că studiul monumentului de la Roma și al copiei sale fidele de la București nu s-a încheiat odată pentru totdeauna.

DONA ROȘU

S-a ridicat acest stîlp miliar la 4000 de pași de

SACIDAVA...

La vreme de vară, țărîna Dobrogei e vîrtej galben, nor uriaș țîșnit din pămînt, acoperindu-te om, cal, mașină, în valuri de pulberi dogorite, înecăcioase și orbitoare. A rămas în urmă șoseaua cu asfalt, meri și cișmele, ne-am îndepărtat de Rasova cu giștele și rațele ei multe, de sat dunărean, drumul de țară s-a pierdut de lume și ne-a purtat pe spinarea lui de povară, urcînd

du-ne aici, pe dealul ce-și întinde nevăzute plase de veghe pînă departe, la marginile aburoase ale zării, acolo unde apa Dunării se varsă în cer. Fluviul își lărgeste malurile la picioarele noastre, înconjurînd ostroave cu dantelării verzi de arbori și se duce încet, briu mare de lumină, lunecînd scînteile de aur și rubinele amiezii. Călcăm pe foșnet aspru, iarbă uscată și îngălbenită înainte de

vreme la răscrucea celor patru vînturi, sub care ciulinii și florile sălbatic, obișnuite cu singurătatea, par să fie însăși întru-chiparea acestei tăceri cu ziduri străvechi, lespezi de marmură și turnuri grele. A fost aici o cetate, umblăm pe locurile în care au răsunit pași vii, atingem pietre, pereți de case înălțate odinioară de oameni care au scrutat, ca noi acum, curgerea și zările Istrului.

Ce miracol înfăptuiește la această amiază Timpul, aducându-i lângă noi? Cîți ani au trecut de cînd l-am auzit prima oară pe **Costin Scorpan** vorbind despre **Sacidava**?

Doctorul în arheologie, cel care ia uneori trenul de Constanța și vine la București cu treburi, în «haine de protocol», cu cravată și servietă, are aici aerul unui țărăn care povestește simplu, fără cuvinte multe, despre răzorul lui. Ne-a adus pînă la dealul cetății repetînd mereu, stînjinit, că «nu mai e mult» și norii de praf, țărîna, au să se potolească. N-a adăugat altceva, dar știam ce mai gîndea atunci, după zîmbetul îngăduitor, mulțumit și nerăbdător pe care-l îndrepta spre locul unde și-a petrecut veri și ani la rînd: pentru cine nu s-a lăsat rob cu totul demonului care se cheamă confort, țărîna asta poate să însemne chiar o bucurie, sugestia unui Anteu luîndu-și puteri noi din lutul atotefăcător. Pentru că arheologul bate verile, zi de zi, drumurile pînă aici cu ce se nimește, uneori cu tractorul plin cu oameni care merg la cîmp și alteori pe jos. Și e fericit, chiar dacă n-o spune, fiindcă altfel nu s-ar putea explica «nebulia» lui de a locui la Rasova săptămîni și luni, într-o odaie cu pat de fier și apă păstrată în butoaie. Aici, pe dealul pe care îl numește un destin, Constantin Scorpan e un săpător al pămîntului. Sub vînt, sub pulberile de lut care întunecă soarele, ia metru cu metru, de-a lungul și de-a latul, pămîntul, sfătuindu-se cînd e nevoie, mincînd și odihnindu-se pe buza șanțurilor, cu ochii la Dunăre, alături cu săpătorul Petre Burnaz, fără de care «n-are liniște», omul locului care «știe ce-i pămîntul, ce-i praful și mușcătura de cîine, ce-i coceanul și ploaia...»

Îl urmăim pe arheolog în tăcere. Din cînd în cînd, ne spune cu tonul gospodarului grijului cu oaspeții să fim atenți, să nu alunecăm la trecerile peste șanțurile abia săpate. Urcăm pante, corborim, iar urcăm, dealul are relief sinuos, cerul s-a dilatat parcă deasupra lui trimițînd lumină multă ce răscolește fiecare palmă de loc și ne însoțește în această călătorie neobișnuită, care ne strămută pe nesimțite în vîzduhul altor timpuri. Au trecut 13 secole de cînd locul n-a mai auzit decît glasul vîntului. Crește peste tot o iarbă cu spicuri ca niște

așchii ce se lipesc cu lăcomie de orice. Aceeași iarbă și mărăcinii cît statul de om erau aici și atunci, în primăvara lui 1967, cînd arheologul pornise pe teren într-o perieghetză, o cercetare de suprafață și ajunsese la dealul acesta, în fața căruii tractoarele, împotmolite mereu în piatră, nu mai înaintaseră. Găsise atunci mulțime de «cioburi», fragmente de ceramică de epocă romană, de care e plină Dobrogea. Își notase locul pe hartă ca pe o așezare romană pe malul Dunării. Informația rămăsese în fișe, pînă cînd, în toamna lui 1968, un țărăn din Rasova, răsturnînd o coloană de piatră ce-i servea drept prag la poartă, găsise pe ea o scriere ciudată. Era un stîlp miliar, o bornă kilometrică romană, cu o inscripție care arăta că, în vremea împăratului Decius, a fost pus acel stîlp miliar la 4000 de pași de **Sacidava**. Se putea conta pe exactitatea informației, explica arheologul, romanii nu se jucau cu astfel de lucruri, mai ales aici, unde drumurile de pe granița imperiului erau de o importanță vitală. 4000 de pași pe malul Dunării însemnau 7 kilometri care se opreau pe dealul cu mărăcinii și cu cioburi romane. Informația din izvoare — numele cetății era pomenit de Procopius din Cezareea și în «Notitia Dignitatum», o listă administrativă romană — era confirmată. Și au început săpăturile. Astfel a dat semn dintre tăcerile și tainele pămîntului **Sacidava**, iar exclamația victorioasă a lui Arhimede «Evrika — Am găsit!» însemna pentru arheolog doar începutul pe drumul adevărului.

Viața la **Sacidava**, ne povestește ea despre ceva văzut și trăit Constantin Scorpan — a început în secolul al II-lea al erei noastre. O dovedesc aceste ziduri de piatră legate cu mortar — cîndva un mare edificiu — atinse de noi acum. Era epoca împăraților Traian și Adrian, cînd se construiesc de-a lungul Dunării, la distanțe egale, castele, cetăți ce trebuiau să asigure paza fortificată a granițelor imperiului. După grelele războaie purtate cu dacii, Dobrogea era de-acum romană. Vor trece șase veacuri în care **Sacidava** va cunoaște, laolaltă cu pămînturile dintre Istru și mare, pacea romană, luminile civilizației, năvăliri, înflorire și distrugere, refaceri și iarăși pustiri — pînă în secolul

al VII-lea, cînd viața i se va stinge pentru totdeauna.

Acum, pămîntul care i-a ascuns credincios ecurile o eliberează, făcînd să renască — din zidurile celor patru imense turnuri, din stele funerare, opaie, case, vîrfuri de lăncii, monede, inscripții, temple, podoabe — povestea adevărată a șase veacuri de romanizare. Cu ajutorul lor, demonstrația arheologului devine adevăr palpabil. Așezînd castrul aici, pe dealul ce străjuiește zările Dunării, romanii au păstrat ca în atîtea locuri — la Sarmizegetusa, la Potaissa, la Sucidava — numele așezării getice din preajma lui. Dava — blazonul etnic al strămoșilor noștri — răsună și în semnul **Sacidavei**, ca o recunoaștere pe care învingătorii o aduceau vieții eroicilor învinși. Au fost scoase, ne arăta Constantin Scorpan, conducte de apă: hrana, apa oștenilor romani din castru veneau de la cei cucerîți. Garnizoana cantonată aici n-a trăit izolat. Geții și-au mutat casele mai aproape de cetate, a început firesc un intens schimb de produse. Imperiul a fost tolerant, autohtonii n-au fost obligați să-și abandoneze credințele, obiceiurile. Ei încep să se îmbrace precum romanii, dar continuă să-și invoce zeii și să-și lucreze cu mina vechile lor vase de lut, să modeleze cu degetele motivul cunoscut sub denumirea de «briu alveolar». Veacuri de-a rîndul, sunetele limbii getice s-au amestecat cu vorbele latine, pînă ce-au ajuns să formeze graiul nou, «limba veche și-nțeleaptă» ce-o vorbim azi. Viața geților și romanizarea au fost un singur drum, ale cărui etape le povestește acum, sub zborul lăstunilor ce și-au făcut cuib în valurile înalte de pămînt, cetatea. Șase veacuri de romanizare la **Sacidava**, ca și în alte cetăți din Dobrogea, a însemnat destinul, istoria unor oameni, latinii și geții, care s-au înfruntat, s-au apropiat, s-au unit și au trăit sub marea cupolă a timpului, dînd naștere unui singur popor. «Aici nu s-a auzit mereu zăngănit de arme, ne spunea arheologul. S-a trăit frumos, a fost și bucurie. Și iubire. Am găsit cercei de aur, cercei getici. Poate că ei ascund povestea unei iubiri dintre un oștean roman și o pămîntencă, o noapte curmată de atacul migratorilor, în care au pierit amîndoi...»

Aș aduce pe un deal ca acesta copii de școală și am convingerea că imaginația lor curată ar pătrunde cu simplitate adevărurile din cărți și tratate. La vîrsta cînd drumul inimii e deschis, cînd sentimentele operează cu puterea judecării, făcînd să se nască o credință pentru o viață de om, ar mai fi nevoie și de un glas, de privirea înflăcărată care să însuflească aceste pietre și ziduri acoperite ca o mătase caldă

de țarina veacurilor. Aici, cuvîntul «patetic» nu mai are nuanță stînjitoare, echivalînd cu o exagerată exaltare. Și, de altfel, la vechii greci «pathetikos» însemna emoție, pasiune, însușirea de a te lăsa cuprins de entuziasm, fapte sufletești care țin, în fond, de tinerețea unui spirit. Mă uitam la valurile mari de lut galben și mă gîndeam că, între oamenii robiți pămîntului, țărănul și arheologul ar avea dreptul și chiar

ar trebui să fie patetici. Îi unea același ritual — gestul străvechi al săpatului, aceeași iubire — pămîntul, izvor de rod, de belșug, leagăn în care se ascund rădăcinile Tîmpului, umbrele sfinte ale strămoșilor. Dar și țărănul și arheologul păstrează tăcerea ca pe un drum al adevărului care nu mai are nevoie de cuvinte și legămintul lor se petrece într-o lungă, modestă și statornică lucrare.

ANDA RAICU

AHTUM, voievodul de pe Mureș

Pricina dinții pentru care regele ungur își trimisese călăreții asupra voievodatului lui Glad fusese sarea; mai exact, grija de a-și avea asigurată libera circulație a sării din Transilvania în Panonia. Întocmai cum îl atrăsese aurul Apusenilor și multe alte bogății tănuite de paravanul munților. Glad a refuzat să se supună pretențiilor regale, în deplin consens cu hotărîrea luată de Gelu în Transilvania și de Menu-morut în Bihor de a-și apăra țările de dorințele invadatorilor. Glad se luptă vitejește, după cum ne-o spune chiar Anonymus, cronicarul de curte, este împresurat de forțe superioare numericește și obligat să se retragă către cetățile sale sudice, mai întîi la Cuvîn, apoi la Orșova și, în cele din urmă, să se recunoască învins. Călăreții regali nu trecuseră, așadar, prin locuri pustii, veniseră cu forța armelor, întîlnind în cale așezări cu bordeie și vetre de foc, cu cuptoare de pîine sau de ars oale unde trăia, după datină străveche, cultivîndu-și ogorul, crescînd vite sau împodobindu-și olurile de lut, o populație numeroasă, organizată într-o formație politică de sine stătătoare, avînd în frunte un voievod setos de libertate, pentru care neatîrnarea însemna tot o poruncă rămasă de la străbuni.

Glad ajunsese vasalul regelui. O vasalitate după înțelesurile ei feudale, pe care voievodul român a recunoscut-o numai în formă, pentru că în fapt, el își menținea întreaga stăpînire, continuîndu-și viața de pînă atunci. Suzeranitatea feudală presupunea prestarea omagiului, fie personal, fie prin interpuși, ajutorul militar și, atunci cînd autoritatea regală era mai puternică, și plata unor obligații feudale.

A urmat, puțin mai tîrziu, Ahtum, voievodul de la Morisena, Mureșana, cum i-am fi spus azi. Descindea din familia lui Glad, a fost cel mai însemnat urmaș al acestuia, într-o succesiune ce anunța întărirea drepturilor ereditare ale principilor români. Stăpîn peste un teritoriu mult mai întins decît «țara» lui Glad, la care a adău-

gat și ținuturi ce făcuseră parte cîndva din voievodatele lui Gelu și Menu-morut, Ahtum își face apariția în istorie ca un suveran cu puteri depline asupra unui «regnum» liber și independent: era comandantul armatei și al cetăților de apărare, deținea controlul asupra sistemelor de vamă și pază, își exercita autoritatea supremă de a conduce țara în caz de război, așa cum o făcuseră și înaintașii săi, încă de pe vremea statului dac și cum aveau să o facă în continuare, pe toată durata Evului Mediu, cei ce i-au urmat la domnie. Ahtum își adusese ducatul într-o stare înfloritoare: întemeiase orașe și cetăți și se instalase în cea mai importantă dintre ele, ridicate pe locul unei fortărețe dacice, Morisena; dezvoltase, în cadrul procesului de transformare a bazei și suprastructurii societății românești, agricultura, viticultura, creșterea vitelor, meșteșugurile și comerțul. Cu puțin timp înainte, istoria medievală a Europei își consumase unul dintre marile ei capitole: în anul 955 armatele ungare sufereau la Augsburg o severă înfrîngere, care însemna de fapt încetarea încercărilor de penetrație ale acestora spre apus. Ahtum profita de această situație favorabilă și își luase măsuri de întărire economică și militară, ba întreprinsese și o îndrăzneță acțiune pe plan spiritual: se creștinase în dogmele religiei ortodoxe — vîzînd în fiecare dintre aceste măsuri pentru cazul cînd regalitatea maghiară, împiedicată să se mai gîndească la o expansiune în vest, își va schimba direcția atacurilor, către ținuturile carpato-dunărene. Aparatul său militar și financiar fusese pregătit să controleze și să perceapă taxe de pe urma transporturilor de mărfuri, în virtutea aceluiași drept suveran al voievodului.

Sorții au vrut ca despre Ahtum să știm mult mai multe lucruri decît despre viteazul Glad. Domnia principelui de la Morisena este consemnată nu numai de notarul regelui Bela al III-lea, ci și în celebra cronică medievală, cunoscută sub

numele de «Legenda Sfintului Gerard». Ca și în cazul relatării lui Anonymus, informațiile furnizate de variantele — mare și mică — ale Legendei lui Gerard nu pot fi puse la îndoială. Izvoarele sale narative au drept cadru istoric evenimente petrecute în timpul vieții autorului. Ele au fost probate și cu ajutorul unor recente descoperiri arheologice, astfel că bogăția datelor furnizate ne ajută să pătrundem destul de adânc într-o epocă, luminată pe mai bine de patru decenii, de figura unei personalități scinteietoare.

Cine era acest «sfânt» cu nume italic, poate Gerardo, atât de bun cunoscător al vieții principelui de pe malurile Mureșului și ce-l îndemname să o evoce cu atita stăruință în atmosfera tulbură de la începutul veacului al XI-lea? Episcop venețian ajuns la curtea de la Buda, Gerard, urma să îndeplinească o misiune, în ultimă instanță de natură politică: convertirea la catolicism a populației românești care îmbrățișase, ca și conducătorul lor, creștinismul de rit oriental, simbolul unei temeinice legături cu Împărăția Bizanțului. Cu planuri și sarcini precise, episcopul apucă să se instaleze în Morisena, dar numai după moartea lui Ahtum, aduce cu sine o suită de călugări benedictini, cu care nu reușește să facă altceva decât să-i izgonească pe călugării care slujiseră în minăstirea ortodoxă a Sf. Vasile cel Mare și să se instaleze în locul lor, transformându-l într-un bastion hibrid și lipsit de glorie al religiei catolice. Nu numai că Gerard nu a reușit să extindă granițele episcopiei catolice, dar chiar în limitele statului maghiar se manifestase în acei ani o puternică tendință de revenire la credința păgînă. Prelatul catolic cade el însuși victimă acestor mișcări, fiind omorât la Buda în 1053 sau 1055 de purtătorii vechilor tradiții ale triburilor păgîne — maghiare, dar și pecenege și cumane, aflate aici.

Pricina pentru care regele Ștefan I se năpustise cu armata spre răsărit, asupra ținuturilor de sub geana munților fusese tot sarea. Acum, orgoliul regesc se stîrnise la îndrăzneala preacutezătorului voievod de a-i fi vămuit plutele care coborau pe Mureș. Măsura drastică aplicată de Ahtum pe tot cursul inferior al râului lipsea Panonia de prețiosul mineral. Pretextul de a mai face o incursiune dincolo de Tisa se ivise și el trebuia dus degrabă la îndeplinire. Acum în chip neprevăzut, îl însoțea un element lipsit de onoare: trădarea. Trădătorul se numea Chanadinus, vărul lui Ahtum, care trece de partea regelui. Cunoscător deplin al potenței militare și economice a ducelui, Chanadinus este numit comandantul armatei maghiare, gata de atac. Lupta se dă undeva între Cenad, Sînicolau Mare și Tomnatic; în prima zi, Ahtum reușește să disloce dispozitivul trupelor regale, care fug pînă în mlaștinile de la Zenta, între Tisa și Mureș. După conceptul feudal, lupta se întreprinde la căderea întinericului. Soldații se retrag în tabără, își îngrijesc rănilor, se odihnesc, pentru că a doua zi să ia totul de la capăt. Cunoscînd modul de retragere din timpul nopții, Chanadinus, revine cu trupele pe care a mai reușit să le adune și în timpul atacului nocturn, Ahtum își jertfește viața pentru neatințarea țării sale.

A fost singur în fața puhoiului vrăjmaș. Nu i-a sărit nimeni în ajutor, așa cum s-a întîmplat adeseori în decursul istoriei cu micile armate ale țărilor române; a murit eroic pe cîmpul de luptă, așa cum aveau să mai moară de-a lungul istoriei poporului român, viteji căpitani de oaste și domnitori încărcăți de glorie. Iar numele Mureșanei a rămas întipărit în conștiința poporului încă multă vreme, pînă ce ultimul coborât din neamul lui Chanadinus și-a pierdut urma în neantul uitării.

VOIEVODATELE

nestinsă făclie a permanenței românești

Banatul aduce în istoria țării o continuitate neîntreruptă a faptelor petrecute pe pămîntul său, dovada caracterului unitar al culturii materiale proprii poporului român, al formelor sale de organizare social-politică păstrate întocmai veacuri de-a rîndul. Voievodatul lui Glad și apoi cel al lui Ahtum, simboluri ale luptei pentru neatințare, au continuat să dăinuie în formele cele mai tradiționale, în ciuda presiunii impuse de regalitatea maghiară.

Apelînd la rezultatele competente ale cercetărilor întreprinse de tovarășul **Ioan Hațegan**, de la secția de istorie a Muzeului Banatului din Timi-

șoara, vom încerca în rîndurile ce urmează să reluăm firul istoriei acestor meleaguri românești, începînd din 1028, anul morții voievodului Ahtum, pînă în ceasul de cumpănă al declanșării luptei antiotomane.

— Să precizăm mai întîi cadrul social-politic în care se afla voievodatul bănățean, în noile împrejurări istorice.

— Prima precizare este aceea că, după uciderea în luptă a lui Ahtum, vechea formație politică nu dispăre. Cenad sau Chanadinus, cum apare în documente, este numit voievod, cu obligația de a recunoaște suzeranitatea regelui maghiar. Urbs Mori-

sena — orașul de pe Mureș ia acum numele noului stăpîn, transmis satului Cenad de astăzi. Despre acest Chanadinus nu știm prea multe lucruri, știm doar că urmași din neamul lui apar în documente și după anul 1200 și că, din această familie, ale căror urme directe se sting de-abia în secolul al XIV-lea, au fost numiți și cîțiva comiți locali. Putem afirma însă cu toată certitudinea că voievodatele sau ducatele s-au menținut ca instituții specific românești și că populația lor a opus o rezistență dirză în calea cuceritorilor, întîrziind înaintarea acestora către răsărit. Regalității maghiare i-au trebuit două secole și jumătate pentru a se implanta în teritoriile românești și a-și impune autoritatea politică și administrativă.

— **În spațiile cucerite, statul feudal ungar înființează instituții proprii, care se suprapun peste vechile instituții românești. Una dintre acestea este comitatul. Cînd au apărut primele comitate bănățene?**

— Înaintarea lentă de care vorbeam mai sus explică apariția primelor comitate bănățene ca instituții administrative ale cuceritorilor de-abia către sfîrșitul secolului al XII-lea. Comiții erau numiți de rege și, printre ei, se aflau și mulți localnici. Această formă organizatorică se menține numai la suprafață, în actele de cancelarie; în profunzime, însă, comiții se călăuzeau după relațiile etnice și instituționale românești, după organizarea voievodală. Un element în plus, care confirmă acest lucru, este adus de existența cnezilor și a districtelor românești bănățene. Iată-i, așa cum apar în cîteva atestări documentare: la Bobda, în apropiere de Timișoara, sînt amintiți, din 1288 pînă la 1349 un Ioan, fiul lui Petru, apoi un Toma și Mihai, fiii lui Ioan, deci trei generații ale aceleiași familii; la Beregsău, în 1369, un Dominic, fiul lui Dejeu, apoi un Ioan, fiul lui Nicolae; la Giarmata, tot lingă Timișoara, în 1410 apare un Nicolae, fiul voievodului Toma. Din cercetări personale nu a reușit să Nicolae ar fi fost voievod, dar dacă în 1410 era matur, presupunem că în a doua jumătate a secolului XIV-lea, voievodul Toma își exercita atribuțiile la Giarmata; în aceeași perioadă, în Satchinez avem un Valentin, fiul lui Luca, apoi Ladislau, Mihai, Ștefan, nume care arată indiviziunea satului, a localității, lucru în deplină concordanță cu **Jus valachicum**, dreptul cutumiar românesc. Aceste atestări de cnezi și nobili bănățeni de origine română pe toată durata Evului Mediu dovedește cit de puternic era filonul vechii instituții și cit de întins și de neîntrerupt, firul roșu al continuității românești. Faptul că găsim urme ale districtelor locale pînă în Evul Mediu dezvoltat, în sec. XV-XVI, chiar și în jurul Timișoarei, arată că penetrația treptată și suprapunerea comitatelor peste instituțiile românești, în părțile de nord-vest ale Banatului, nu s-a putut produce decît în decurs de mai multe sute de ani. Persistența puternică a formațiunilor românești, mai ales în zona centrală și în cea sud-estică a Banatului, opoziția lor în fața încercărilor de pătrundere spre est ale regalității, au jucat un rol determinant în păstrarea și dezvoltarea culturii materiale și spirituale ale populației autohtone.

— **Pe lingă comitat, o altă instituție regală a fost impusă românilor: biserica catolică. Ce urmări au avut încercările de catolicizare, propuse încă din timpul lui Ștefan I?**

— Mă voi întoarce puțin la Urbs Morisena. Ahtum, creștinat sub oblăduirea Bizanțului, zidește aici o mănăstire ortodoxă în care, în 1028 oficiau călugări greci. După înfrîngerea acestuia, Chanadinus îi mută pe monahii ortodocși, locul este transformat în mănăstire catolică, în care sînt aduși călugări de aceeași confesiune, toate acestea în încercarea de a stabili recenta cucerire și de a permite atît avansarea regalității, cît și a bisericii sale. Episcopul Gerard, autorul Cronicii în care relatează evenimente ce-i sînt contemporane, este adus la Cenad, păstorește aici aproape un sfert de veac, dar nu reușește să facă prozelești decît în rîndul clasei dominante, nobili care vin și primesc posesiuni din partea regelui. Restul populației rămîne la vechea credință ortodoxă; în mijlocul ei apar cîteva mănăstiri puternice și cel puțin două dintre ele, Săraca și Hodoș-Bodrog sînt situate în zona Mureșului inferior, în chiar aria de expansiune a catolicismului. Cu toate aceste calamități ale istoriei, care s-au abătut din plin și asupra Banatului, persistența lăcașurilor ortodoxe de cult nu face altceva decît să confirme stabilizarea populației românești în vechile forme de viață.

— **Se impune să revenim la districtele bănățene și să facem o precizare: ce se înțelege prin districte privilegiate și neprivilegiate?**

— Mai întîi, districtele privilegiate sînt masate aproape toate în actualul județ Caraș-Severin. Mă gîndesc la districtul Almajului, la districtul Mehadiei, la cele ale Caranului și Sebeșului, unite apoi în districtul Caransebeș, cel mai mare și mai puternic de pe valea superioară a Timișului, la districtele Lugoj, Bîrzava, Ilidia, și Comiatului, pe valea Pogănișului. Aceste opt formații sînt amintite prima dată ca districte privilegiate în Diploma regelui Ladislau al V-lea Postumul din 1457, dar același rege, în actul respectiv, menționează că el nu face decît să retranscrie și să întărească vechile privilegii ale acestor districte, moștenite de la strămoșii lui, deci de la regii anteriori. Explicația stă în faptul că Banatul, așezat ca un avanpost în sudul regatului, ca un teritoriu peste care s-au abătut din plin luptele și ororile provocate de diferitele conflicte militare, reprezintă datorită acestor districte românești și forței lor militare, un apărător de nădejde. Există deci necesitatea de a avea la hotare o forță militară locală, legată de zonă, care luptă pentru a-și apăra viața și averile, motiv ce a impus regalității păstrarea acestei situații. Cele opt districte au rămas unite, cu mici excepții, pînă în vremea Mariei Tereza. Districtul Comiatului a fost dat lui Iancu de Hunedoara pe la 1435 și, la moartea acestuia, locuitorii l-au răscumpărat de la fiul său, Matei Corvin, așa că unitatea se reface tot timpul Evului Mediu, trecînd astfel și prin stăpînirea turcească; de-abia în a doua jumătate a sec. XVII-lea patentele Mariei Tereza reușesc să facă o breșă în acest monolit românesc.

— **Care ar fi principalele avantaje de care se bucurau districtele, atît cele privilegiate, cît și multe din cele pentru care nu există asemenea atestări?**

— Regii recunosc că, datorită sprijinului militar acordat de către românii din aceste districte, au hotărît ca ele să rămînă unite, să se conducă după vechiul drept românesc, **Jus valachicum**, nescriș, dar folosit în toate scaunele de judecată ale districtelor. În aceste districte, regele nu avea voie

să dăruiască posesiuni unor nobili străini decît cu acordul obștii cnezilor, nobililor și al oamenilor de rînd. În situația cînd regele dăruia totuși o posesiune, iar cnezii se împotriveau, donația regală era anulată. Apoi, judecata cnezilor era făcută de către obștea acestora și a nobililor la scaunele de judecată, care se țineau, de obicei, pe lângă reședințele de district; justiția feudală nu se putea amesteca decît în cazurile de crimă și de incendiere, singurele în care putea interveni. Mulți dintre nobilii locali de alte naționalități, maghiari, sirbi etc, cereau adeseori să fie judecați nu după legile regatului ungar, ci după dreptul românesc, consi-

derînd că este mai aproape de ceea ce se înțelegea atunci prin justiție. Un lucru care nu face decît să confirme principalitatea dreptului cutumiar nescris, moștenit din tată-n fiu. În încheiere, ar mai trebui amintit încă un lucru extrem de important: din secolul al XIII-lea pînă la începutul celui de al XV-lea districtele românești sînt principalul furnizor de contingente militare în conflictele din zonă, reușesc să se impună în lupta antiotomană, să confirme pe deplin înalta lor prestație militară, consecință a organizării economice și sociale a acestor districte și a capacităților superioare dovedite în luptă de cnezii lor.

○ singură dorință:

PĂSTRAREA FIINȚEI NEAMULUI

Un alt capitol de istorie aduce Banatul în prim-planul evenimentelor: îndelungatele războaie antio-mane, de-a lungul cărora numele lui Iancu de Hunedoara și Pavel Chinezul s-au legat adeseori de strălucite victorii obținute pe cîmpul de luptă.

Muzeograful timișorean Ioan Hașegan s-a ocupat îndeaproape în ultimul timp de această perioadă frămîntată din trecutul Banatului, astfel că rezultatul cercetărilor sale se regăsește consemnat, în parte, în dialogul de față.

— Înainte de a intra în atmosfera evenimentelor din secolele XIV—XVI, cîteva cuvinte despre Timișoara, știut fiind rolul pe care avea să-l joace în timpul evenimentelor la care ne referim.

— Nici astăzi nu se știe cu precizie cînd și cum au apărut cetatea și orașul Timișoara. Primul document cert în care se vorbește despre un *Castrum Tymes* — Cetatea de pe Timiș, este din anul 1266, dar referirea la rangul ei de cetate pe care-l avea la acea dată ne îndreptățește să dăm cu mult înapoi începuturile sale. În 1241, tătarii năvălesc în Banat pe ruta Orșova-Caransebeș-Lugoș-Timișoara-Arad-Cenad și prădă tot ce le iese în cale. În a doua jumătate a secolului al XIII-lea asistăm la ridicarea urbană a noii localități. Prezența regelui Carol Robert de Anjou la Timișoara între anii 1315—1325 se datorează neînțelegerilor dintre acesta, reprezentînd noua dinastie angevină și reprezentanții vechii dinastii arpadiene, care-l determină să-și mute capitala aici între anii 1315—1323. Carol Robert de Anjou construiește Cetatea Timișoarei din piatră, între 1307—1315, prima fortificație de acest gen a frumoasei așezări. În secolul al XIV-lea avem atestate bresle ale măcelarilor, clopotarilor, lemnarilor, indicînd așadar existența unui centru urban cu viață comercială activă.

— Cetatea Timișoarei se înscrie într-un plan strategic de apărare, cuprinzînd numeroase alte cetăți puternice, a căror importanță crește odată cu înmulțirea incursiunilor turcești. Pregătirea lor pentru a face față noilor condiții impuse de perfecționarea tehnicii militare anunță momentul declanșării luptei împotriva Imperiului otoman.

— Pentru Banat, momentul se leagă de anii ce urmează luptei de la Kossopopolje (1389), întrucît cnezii bănățeni încadrați în armata regală condusă de Sigismund de Luxemburg, trec în sudul Dunării, în Serbia și poartă, după 1390, cîteva lupte cu turcii. În anii următori sînt atestate mai multe incursiuni otomane în Banat, respinse de contingentele locale. Începe să crească acum rolul politic și militar al Banatului de Severin și, mai apoi, a comișilor de Timiș. După anul 1410, Ban de Severin este Mircea cel Bătrîn și, din acel moment, banii maghiari de Severin încetează să mai dețină această funcție. Cetatea, situată pe prima linie de penetrație otomană în Banat, reușește să stăvilească în bună măsură atacurile turcești în zona Porților de Fier și apoi pe culoarul Timiș-Cerna. La început, atacurile sînt destul de modeste, constînd din incursiuni anuale sau bianuale ale căpeteniilor de margine, în intenția de a slăbi regiunea — aceasta era de fapt și tehnica folosită de sultani pentru a cuceri o țară: întii forțe militare neregulate, care pistonează an de an zona cu lovituri neașteptate și, după hărțuiri îndelungate, de slăbire a potențialului economic și militar, de uzură morală a forțelor creștine, urmează atacul decisiv, dus cu armată de Poartă, condusă de sultan sau de marele vizir.

UN CONDOTIER FLORENTIN, COMITE DE TIMIȘ

— Care este, în perioada la care ne referim, cel dintîi comandant de oști care se impune în fața turcilor ?

— Încă de la începutul secolului al XV-lea apar în rîndul comiților de Timiș cîteva personalități care se remarcă atît pe plan politic și militar, cît și pe plan cultural. Mă gîndesc în primul rînd, la Filippo Scolari, un condotier florentin ajuns pe meleagurile bănățene comite de Timiș între anii 1404—1426, care reușește într-un număr de bătălii (apreciate de biografia săi ca fiind între 18 și 24) să respingă trupele otomane. Ceea ce trebuie remarcat la acest Filippo Scolari, numit și de italieni și de bănățeni Pippo Spano, este lărga sa formație culturală, fiind considerat primul promotor al renașterii și umanismului italian în afara Alpiilor; el a reușit să direcționeze această expansiune a renașterii tocmai spre ținuturile dunărene, spre Banat și Transilvania. În acest fel, îl putem revendica pe Filippo Scolari pentru începuturile umaniste la noi. Mai vrem să subliniem încă două lucruri care vin să completeze imaginea acestuia: participarea cnezilor bănățeni în luptele antiotomane și numeroasele donații făcute cu acordul regelui sau forțînd mina acestuia pentru a răsplăti cu posesiuni pe cnezii participanți la bătăliile pe care le-a condus. Al doilea lucru se referă la patronajul oferit de Pippo Spano huniazilor. Voicu de Hunedoara primește posesiunea acestui ținut la 18 octombrie 1409 prin intermediul lui Pippo Spano, în armata căruia luptase cîțiva ani. Un document din 12 februarie 1410 confirmă sprijinul acordat de puternicul conte de Timiș, Pippo, oșteanului regal, Voicu. Regele Sigismund confirmă, la rugămintea lui Pippo, domeniul Hunedoarei pentru Voicu, pentru fiul său Ioan, viitorul lăncu de Hunedoara, pentru frații și vărul acestuia. Mai tîrziu, în jurul anilor 1420, lăncu, tînăr sub 20 de ani, în dorința de a-și perfecționa tehnica militară, vine la curtea de la Timișoara a acestui condotier, care îl ia ca scutier și-l învață, pe lîngă tehnica militară individuală, necesară oricărei cavaler medievale, și tactica de luptă a războinicilor italieni, pe care a adus-o cu sine și a perfecționat-o în Banat.

— Nu fuseseră prea convingătoare succesele de arme ale acestor comandanți, dar trebuie să acceptăm ideea că, în cazul lui Pippo Spano, avem de-a face cu un condotier de excepție, această calitate decurgînd probabil și din condițiile în care a fost pus aici și care l-au ajutat să se afirme.

— În comparație cu vechea tactică feudală creștină, care gîndea armata ca o cavalerie grea, înzădărită atacînd frontal, sfărîmînd totul și cîștigînd astfel lupta, Filippo Scolari și, mai tîrziu, lăncu de Hunedoara, perfecționează această tehnică: ei folosesc, pe lîngă centrul armatei, alcătuit din cavalerie grea, o cavalerie ușoară, recrutată tocmai din cnezii români care nu aveau mijloace materiale să-și procure echipamentul cerut de o astfel de înarmare, dar care, cu mijloacele tradiționale — aici ne gîndim și la armata moldoveană, și la cea munteană, la acei roșiori și călărești ai lui Ștefan cel Mare și ai lui Vlad Tepeș, ai lui Mihai Viteazul chiar, cavalerie ușoară, înarmată fără zale și cuirasă grea, foarte mobilă, cunoscînd perfect terenul de luptă, care se bate cu ardoare, întrucît își apără propriul pămînt.

— Un alt florentin, Poggio Bracciolini, contemporan cu noul comite de Timiș, face în una din cărțile sale, referiri la latinitatea limbii române. A existat, în acest sens, vreo legătură între cei doi umanști?

— Este adevărat că Poggio Bracciolini își redactează în 1451 o lucrare, « Description conviviales », în care nu numai că amintește, dar se referă pe larg la latinitatea poporului român, susținîndu-și comentariul cu exemple. Atît Filippo Scolari, cît și lăncu de Hunedoara, l-au cunoscut pe celebrul istoric florentin, unul dintre marii umanști ai secolului său și informațiile furnizate de cei doi, la distanță de aproximativ douăzeci de ani, despre poporul român și limba română, i-au permis acestuia să devină primul italian care afirmă și dovedește cu exemple lingvistice concrete latinitatea limbii și a poporului nostru.

GIOVANNI VOIEVODA, ALIAS IANCU DE HUNEDOARA

— Nu numai pe planul ideilor umaniste, ci și pe cel al conducerii operațiunilor militare, lăncu de Hunedoara este un strălucit continuator al înaintașului său, mai mult decît atît: un deschizător de drum.

— Atît istoricii noștri, cît și istoricii italieni vorbesc cu mare admirație despre lăncu de Hunedoara — Giovanni Voievoda — ca despre un continuator firesc al rezistenței antiotomane. Să ne amintim că Elisabeta de Margina, mama lui lăncu, ar putea fi din localitatea bănățeană cu același nume; că tînărul oștean stă între 1420—1426 la Timișoara, la curtea lui Pippo, că în același timp a slujit pe cîteva posesiuni ale despotului sîrb Ștefan Lazarevici, în Banat. Aici e aproape sigur că și-a cunoscut și viitoarea soție, care era sora lui Mihai Szilagy. Deci, mama posibil bănățeană, soția bănățeană, lăncu luptă în această perioadă în Banat, în bătălii care nu pot fi localizate precis; în 1435 primește de la Sigismund cîteva posesiuni în acest ținut, patru ani mai tîrziu este numit ban de Severin, luptă de-o parte și de cealaltă a Dunării împotriva turcilor timp de doi ani și obține cîteva victorii spectaculoase. În 1441 este numit comite de Timiș și Voievod al Ardealului, dar abia în primăvara anului următor își preia funcția întrucît în toamnă luptă din nou în Banat și apoi în Serbia. După campaniile din 1442 și 1443 își aduce familia — soția și cei doi fii — de la Cluj la Timișoara și își stabilește aici reședința permanentă. Între 1444 și 1447, reface cetatea și castelul Timișoarei într-o formă care îi permite să reziste asalturilor otomane încă o sută de ani. Cutremurul din 1443 a dărimat în mare parte zidurile cetății și castelul. Aducînd meșteri italieni, influență a călătoriei sale în Italia, lăncu reușește să refacă în sistem bastionar peninsular cetatea sa de reședință și alte cîteva fortificații în Banatul de sud. Una dintre cele mai strălucite victorii înscrise în cariera sa a fost obținută în îndrîjita înclăstare pentru apărarea Belgradului (1456), cînd l-a silit pe temutul Mohamed al II-lea, recentul cuceritor al Constantinopolului, să se retragă cu pierderi grele.

— În lăncu de Hunedoara, cnezii bănățeni aveau în față un mare comandant de oști la care talentul, știința armelor, curajul erau dublate, fără îndoială, și de sentimentul legăturii cu pămîntul pe care-l apăra. Prezența lui aici a însemnat, în aceste condiții, un catalizator de energii, o forță mobilizatoare în rîndul maselor de luptători, echivalentă cu credința în victorie.

— Se poate vorbi foarte mult despre participarea cnezilor români bănățeni la luptele lui lăncu. Sînt amintite familii întregi — tată, fiu și chiar nepot — care luptă sub comanda sa. Este un element caracteristic, remarcat de istorici, această lărgă mobilizare a maselor populare de către lăncu și numele cnezilor bănățeni, hațegani, hunedoreni, bihoreni, maramureșeni sînt de lărgă audiență în cercurile de specialitate. Dintre cei bănățeni, sînt atestați, între 1439 și 1456, ca participanți la campaniile principelui de Hunedoara, Nicolae și Ladislau de Bizere, un Mihai și un Nicolae de Ciorna, un Ladislau, fiul lui Petru de Temesel,

un Mihai de Cornetu, un cneaz Petru de Beregsău, de lângă Timișoara, grav rănit la Varna, un Iacob, Șerban, lancu de Măcișu, Petre Danciu. Mulți dintre aceștia ajung mai târziu vicecomiți și bani de Severin. Pornind de jos, de la statutul de cneaz, primesc, pentru faptele lor militare, donații regale, unii sînt asimilați cu nobilimea regatului și urcă treptele demnităților militare. Ceea ce trebuie să mai remarcăm la aceștia este faptul că nu sînt prezenți la o singură bătălie, ci atestați ca luptînd aproape în toate campaniile; nu știu dacă vreunui îi scapă o luptă, doar moartea și bătrînețea îi putea îndepărta de cîmpul de bătălie.

UN OȘTEAN ÎNVĂLUIT ÎN LEGENDĂ: PAVEL CHINEZUL (CNEAZUL)

— Victoriile lui lancu de Hunedoara, începînd din 1437 și pînă în 1456, anul morții sale fulgerătoare, au avut un mare răsunet în lumea creștină; chiar dacă războaiele lui nu s-au încheiat cu rezultatul scontat: respingerea turcilor dincolo de linia Dunării. Ecurile unei epoci atît de incandescente s-au prelungit și în deceniile următoare și cred că nu există o dovadă mai edificatoare decît intrarea în scena istoriei, sub imperativul aceleiași dorințe, a legendarului Pavel Chinezul.

— Pavel Chinezul, urmașul de drept și de fapt al lui lancu de Hunedoara, reușește, între anii 1478 și 1494, să revitalizeze rezistența antiotomană și să obțină victorii succesive împotriva turcilor. Într-adevăr, a fost o figură legendară; nu i se cunosc începuturile, numele este de fapt o recunoaștere a stării sale sociale, cuvîntul «cneaz», dînd «chinez» în dialectul bănățean. Și astăzi primarii comunelor bănățene se mai numesc chinezi. După toate probabilitățile, Pavel Chinezul, cu ascendență românească, dintr-o familie de cnezi sărăciți care s-au integrat în rîndul țărănimii, se ridică, datorită calităților lui militare cu totul deosebite, pînă la demnitatea de comite de Timiș și de jude al curții regale, cu alte cuvinte, judecător suprem al statului. Victoriile sale reputeate atît în Banat, cît și în Transilvania și în sudul Dunării, reușesc să stopeze ofensiva otomană. Mai târziu, războiul țărănesc condus de Gheorghe Doja va influența decisiv prăbușirea rezistenței împotriva presiunii turcești: larga participare a maselor populare la luptă, lucru datorat mai ales lui lancu de Hunedoara și lui Pavel Chinezul, încetează. Lipsit de sprijinul poporului, regatul ungar cade în 1526 sub loviturile turcilor. Banatul rămîne un teritoriu aparte, legat prin trainice fibre de Transilvania. În 1541, odată cu transformarea Budei în pașalic, ea se proclamă principat autonom sub suzeranitate otomană.

CETĂȚILE DE MARGINE

— Ce rol are acum Banatul de Lugoj-Caransebeș?

— În anul 1551, sosirea trupelor imperiale în Banat, în încercarea de a-l cucerii pentru habsburgi, aduce după sine amestecul turcilor; au loc două campanii succesive, în toamna lui 1551 și în vara următoare; prima eșuează, dar în cea de-a doua turcii reușesc să cucerească cetatea Timișoarei și să transforme cea mai mare parte a Banatului într-un pașalic otoman. Spun cea mai mare parte deoarece ținuturile Mehadii, Caransebeșului, Lugojului și Făgetului rămîn în afară, constituindu-se într-o formațiune aparte, Banatul de Lugoj-Caransebeș. El va cădea în minile turcilor abia în anul 1658 și numai pentru cîteva decenii, deoarece în 1699 va trece din nou în stăpînirea imperialiștilor. Banatul de Lugoj-Caransebeș s-a constituit peste vechile districte românești care-și continuă și acum viața lor economică, socială și administrativă proprie. Datorită acestui fapt, precum și a prezenței majoritare hotărîtoare a populației românești a fost cu puțință organizarea unei răscoale antiotomane, în 1594, desfășurată în zona central-sudică a Banatului, în care participă împreună la luptă, în dorința de a scutura jugul otoman, populația românească și cea sirbească. Armata răsculaților s-a aflat în legătură cu Mihai Viteazul, a avut sprijinul moral al acestuia — și a reușit să bată în repetate rînduri armata pașei de Timișoara. Numai venirea unor importante trupe tătarăști în Banat influențează înăbușirea mișcării. În lupta de la Becicherecu Mare răsculații sînt înfrinți și cei scăpați se refugiază în Țara Românească sau trec peste Dunăre. Interesant este că dintre conducătorii răscoalei bănățene avem un Sava Temișvarău, Sava timișoreanul care trece în Țara Românească și apoi luptă în armaia lui Mihai Viteazul. Nu trebuie să uităm nici dorința marelui domn, «pohta ce-a pohtit-o» de a avea cetățile de margine bănățene în stăpînirea sa, pentru a întregi, politic și militar, unitatea spațiului românesc. Mihai menționează într-un document dorința de a stăpîni aceste cetăți, care să-i asigure — și aici se relevă marele său spirit strategic — controlul asupra Transilvaniei și părților vestice ale Țării Românești, Banatul constituind un fel de «placă turnată» a acestei zone dunărene.

— Între Banat și celelalte provincii românești au avut loc schimburi permanente, îmbrățișînd domenii dintre cele mai diferite. Totodată, au existat, cu o regularitate care le integrează într-o indisolubilă unitate, o intensă circulație a valorilor spirituale, bunuri comune în oricare colț de pămînt românesc, dintre care n-au lipsit tipăriturile.

— În decursul secolelor XVI—XVII, mai ales, cartea românească s-a bucurat de o largă răspîndire în Banat; stau mărturie cele peste o mie de volume descoperite în diferite locuri, printre care era și un Evangheliar al lui Coresi din 1561, găsit la Sîngeorge, lângă Gătaia. În același timp, în Banat au venit și au lucrat diferiți copiiști din Țara Românească și Moldova. Dintre figurile cele mai interesante, reținem numele lui Vasile Sturzu sau Sturzu Moldoveanu, care copiază la Utvin cărți pentru ritualul bisericesc, iar la Sîndrei, lângă Timișoara cîteva din lucrările lui Varlaam.

— Ne-am întors cu discuția la punctul ei de plecare, fără intenția de a trage vreo concluzie: menținerea formelor tradiționale de viață social-economică pe o lungă perioadă a Evului Mediu, în ciuda faptului că peste teritoriul Banatului s-au abătut teribile furtuni ale istoriei. Dovadă că prezența cnezilor în fruntea districtelor românești bănățene se prelungește pînă în veacul al XVIII-lea.

— Cnezii sînt menționați atît în districte, cît și în localități care nu aveau acest titlu. Puternica răspîndire a cnezilor sătești indică foarte limpede poziția predominantă a populației românești în Banat. În această epocă avem un cneaz Ignat în Arad, unul lanăș în Banloc, Radu în Vișag, un Prodan în Checea, un Mrăcean în Satchinez, un Luca în Parța, un Demian în Tolvădia, un Eremia în Jam ș.a.m.d.

— Aș dori în încheiere să stabilim o demarcație la limita dintre două epoci: cînd putem spune că începe istoria modernă a Banatului, deci și a Timișoarei?

— În luptele austro-turce de la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul celui următor, Banatul joacă un rol de seamă. Dorința turcilor aflați în defensivă de a păstra pozițiile cheie de pe linia Dunării — îndeosebi Belgradul și Timișoara — se materializează în cîteva acțiuni importante. Una dintre acestea este lupta de la Zenta, la care participase și Dimitrie Cantemir. Asistăm totodată și la cîteva asedii asupra Timișoarei în 1696 și 1697, fără ca puterea imperială să reușească să-i străpungă zidurile. Cetatea continuă să rămînă în mîinile turcilor pînă în anul 1716 cînd, după un asediu de cîteva luni, destinul ei va fi pecetluit. Cu intrarea lui Eugeniu de Savoia în Timișoara încetează istoria medievală a Banatului și se face trecerea către epoca modernă. Sînt semnificative, pentru ideea urmărită de noi, cuvintele cronicarului Mathias Bel care, vizitînd în 1725 comitatul Timișului, spune: « Pentru a putea vorbi cu cineva în Timișoara, trebuie să cunoști neapărat limba română ».

SUCIDAVA - CELEI o metaforă a istoriei

Mă obsedase cîndva înfățișarea neobișnuită a unui vas din lut ars, ca un potir alcătuit din două calote suprapuse, din trupul cărora ieșeau, într-o elegantă alternanță, nu mai puțin de nouă mînuși. Îl văzusem reproduc într-o ilustrată și iată, acum îl aveam în fața ochilor, așa cum îl plămuise fantezia unui olar în veacul al IV-lea e.n. Locul unde se află expus este muzeul din micul oraș dunărean Corabia și se alătură unor piese de excepțional interes arheologic și istoric, scoase la lumina zilei de pe platoul anticei Sucidava.

Anul viitor se împlinește o jumătate de secol de cînd profesorul doctor docent **Dumitru Tudor** a început cercetările la Sucidava, continuînd și ducînd la împlinire mai vechile încercări ale unor iluștri antecesorii — printre ei aflîndu-se August Treboniu-Laurian, Cezar Bolliac, Grigore Tocilescu, Vasile Pîrvan — în preocupările cărora au stat cu viu interes ruinele de pe vatra satului Celei. An după an, venerabilul om de știință a reușit să pătrundă tot mai adînc în tînușita viață a unei cetăți care, însumînd secole de dăinuire, avea să devină unul dintre simbolurile romanității nord-dunărene, după retragerea aureliană.

Prin secolul IV î.e.n. tribul traco-getic al suclilor trăia în așezări prospere de-a lungul Dunării; luptători neînfricați, și-au ridicat cetate de apărare pe o terasă nu prea înaltă de lingă vechiul mal al fluviului și și-au durat locuințe în jurul ei. Tîrgul suclilor înflorise peste vetrele omului neolitic, atras și el de fertilitatea pămîntului și de bogăția cîleștelor; vetre păzite cu strășnicie, pentru că în spuza lor focul n-a încetat să ardă timp de trei milenii. Strămoșii îndepărtați ai suclilor ne-au lăsat drept mărturie pentru plînatatea acelor vremuri spiralele elegante de pe vasele ceramice ale culturii Vădastra; ne-au mai lăsat, spre surprinderea noastră, într-o foarte recentă descoperire, cea mai veche țesătură cunoscută pînă acum în Europa: resturi dintr-o bucată de pînză de in, așa cum aveau să țasă mai tîrziu și femeile dacilor, împăturită la căpățul unui pat de nuiele, aflat într-o locuință din mileniul II î.e.n.

La venirea romanilor, cetatea Sucidavei a fost distrusă, dar populația geto-dacă din așezarea civilă a rămas neclintită, atunci și în veacurile următoare, într-o permanență care, de la primele dovezi de viețuire, din neolitic pînă în zilele noastre, însumează cinci milenii de existență neîntreruptă. Munca semicentenară a profesorului Tudor și a colaboratorilor săi s-a concentrat cu osebire asupra epocii romano-bizantine a cetății, contribuția sa ajutîndu-ne să urmărim astăzi firul continuității romanice a poporului nostru.

Două dintre ultimele descoperiri ale ilustruului cercetător aduc elemente noi în sprijinul afirmării aceleiași adevăr. Prima se referă la o inscripție fragmentară din anul 374 e.n. găsită de Grigore Tocilescu la Romula Malva, al cărui text revizuit acum, arată că în acel loc (satul Reșca de astăzi, în vecinătatea orașului Caracal) exista o garnizoană romană. O inscripție onorifică dedicată împăraților Valens și Valentinianus I este o dovadă sigură că în anul 374 stăpînirea romană era puternic implantată în această parte a cîmpiei oltenice. A doua descoperire a fost consemnată în castrul roman de la Slăveni, tot în apropiere de Caracal, unde, în vechea capelă păgînă a garnizoanei romane din secolele II—III au ieșit la iveală urmele unei biserici

creștine din veacurile următoare (IV—V) care întărește prezența romanității post-aureliene la nordul Dunării.

DRUMUL «DOMNULUI DE ROUA»

Perioada romană a Sucidavei a început cu o necropolă. Mormintele trebuiau să aștearnă vîlul liniștii peste trecut, să marcheze sfîrșitul unei epoci. Cînd totul a fost dat uitării — era în prima jumătate a sec. III e.n. — peste cimitir s-au ridicat construcțiile orașului roman, iar puțin mai tîrziu, între anii 265 și 273, în timpul împăraților Gallienus și Aurelian, cînd atacurile popoarelor migratoare asupra provinciei luaseră formele cele mai amenințătoare, cetatea menită să pună la adăpost populația daco-romană. A înălța o cetate pe teritoriul Daciei în timpul părăsirii ei, fie și cu intenția de a întări noua graniță a imperiului, a-i asigura paza cu soldați romani din cohortele legiunii a V-a Macedonica, staționate la Oescus, de cealaltă parte a Dunării, este gestul de înaltă prețuire prin care Aurelian omagiază pe foștii săi supuși, rămași pe vetrele lor, la nordul marelui fluviu.

Interesul pentru organizarea defensivă a Sucidavei se menține și în veacurile următoare. Constantin cel Mare o reface și-i adaugă turnuri de apărare, iar în anul 328 construiește peste Dunăre cel mai lung pod din antichitate, de aproape 2500 de metri. În continuare, el se prelungea în drumul roman ce lega Sucidava de Romula Malva, pe care s-a circulat pînă nu demult, urcînd apoi prin defileul Oltului în Transilvania. Intrat în legendă, a devenit drumul «Domnului de Rouă», în tainele călătoriei nocturne ale acestuia. Blestemat să nu vadă lumina soarelui, «Domnul de Rouă» trăia în hrubele întunecate ale Sucidavei. Dragostea pentru frumoasa fiică a lui Ler împărat, care își avea palatul în cetatea Romula Malva îl făcea să încalce în fiecare noapte pe calu-i năzdrăvan și să alerge ca gîndul pe drumul de piatră. Prințesa îl aștepta în locuri tînușite, de unde trebuia să se întoarcă înainte de ivirea zorilor. Intr-o noapte, însă, somnul l-a cuprins cu atîta putere la pieptul iubitei, încît soarele, zărîndu-i chipul, l-a prefăcut într-un pîrcu ce și-a săpat de-atunci albia în preajma cetății lui Ler împărat.

Marile invazii ale hunilor, de la mijlocul secolului V, mai cu seamă cea din anul 442, condusă de însuși Attila, au drept urmare pustiirea unui mare număr de cetăți și orașe. Sucidava este mistuită de flăcări, dar în veacul următor renaște din propria-i cenușă: Justinian o repune pe picioare în anul 535, oferindu-i o situație înfloritoare. Doar pentru puțină vreme, deoarece vine rîndul avarilor să o atace și, la sfîrșitul secolului al VI-lea să o suprimă definitiv.

Din aceeași perioadă datează probabil și bazilica creștină din partea de nord-vest a incintei. A împărțit aceeași soartă cu cetatea; pe zidurile ei ruinate și pe platoul din jur se așternuseră șase sute de ani mai tîrziu, casele-bordeie ale populației românești din satul Celei. Anul 1241 a rămas legat în istorie de marea invazie tătarască, îndreptată și asupra ținuturilor dunărene. În 1247, în diploma Cavalerilor Ioanîți dată de regele ungur Bella al IV-lea numele satului peste care trecuse cîmplul tăvălug apărare menționat (... «în afară de pescăriile de la Dunăre și iazurile de la Chelei...») în legătură cu împărțirea veniturilor realizate din pescuit în balta din fața așezării.

FLOREA SAPCA, A CINCEA SPIȚA

Cine vrea să cunoască rosturile fiecărui zid și al fiecărei porți din cetate, să coboare treptele fintinii secrete sau să calce pe lespezile Drumului de piatră trebuie ca mai întâi să se oprească peste drum, la casa lui Florea Șapcă, cel ce deține de doisprezece ani investitura de ghid, dată de Muzeul din Corabia. Florea Șapcă este fiul lui Nicolae Șapcă, nepotul lui Pandele, strănepotul lui Dobre și, la a cincea generație, descendent din tată-n fiu, stră-strănepotul lui Radu Popa Șapcă, revoluționarul de la 1848. De faci aluzie la această descendență aleasă, Florea Șapcă are destule de vorbit. Mai întâi, îți atrage atenția că te afli, după cum stă scris și pe placa de marmură de la stradă, chiar pe locul unde a fost bordeiul popii; apoi, îți citează versuri rostite de toți copiii satului: « Să trăiască Popa Șapcă / C-a scăpat lumea de clacă » Sau: « Popa Șapcă din Celei / Cu Goleștii cite trei / Că ne-a dat cite-un bordei ». Un bordei i-a fost și casa stră-străbunicului. În el au dormit o noapte, noaptea de după proclamația de la Islaz și de dinaintea marșului din 10 iunie 1848, în fruntea cetei de țărani porniți către Caracal pe drumul drept al « Domnului de Rouă » și membrii guvernului provizoriu.

Dacă vrei să afli cite ceva despre el, Radu Șapcă, îți expediază o autobiografie în câteva fraze lapidare: « Lucrez de 12 ani în cadrul muzeului, nu am o pregătire prea mare dar, mai citind cite o broșură, mai din explicațiile profesorilor, pot să împărtășesc și eu unora cite ceva. Mai am un frate care e dulgher la IAS Corabia . . . » Și, cu acest bagaj de informații, treci drumul, pe lângă bustul de piatră așezat chiar în « bătătura popii » și, după cițiva pași făcuți pieptiș, te trezești pe zidurile puternice ale cetății. Până apuci să-ți tragi sufletul, ghidul îți face o primă punere în temă: « Despre Sucidava, începem cam așa: ea a apărut ca un important centru economic și politic al unui trib geto-dacic, numit suci. Ceea ce vedem în jurul nostru, zidurile acestea, erau foarte înalte, de 15 metri; aceleași ziduri continuă și sub comună. În față se întindea cetatea, iar în spatele nostru, așezarea civilă . . . » Ocolim temeliile întrerupte ale bazilicii creștine și ne oprim în fața porții de intrare. Ca și la Histria, roțile carelor romane au lăsat două șanțuri în dalele de piatră. « Poarta pe care profesorul o căuta din 1931, a avut norocul să o descopere în 1976. Erau de fapt două porți: una, de siguranță, din fier, care se ridica și cobora drept, cu scripeți,

și una dublă, din stejar, ce se deschidea în interior, după cum arată urma lăsată în piatră de frecatul porții. Pavajul care continuă înăuntru duce el undeva, poate la vreo locuință importantă și-l vom urmări în vara asta. Dincolo era podul lui Constantin cel Mare. Din el se mai păstrează trei picioare masive descoperite de niște pescari; unul mai trăiește încă în sat. De la acest cap de pod care încă se mai păstrează pe malul nostru pornește drumul spre miază-noapte, căruia noi, localnicii, îi spunem Drumul de piatră ».

Iată-ne, în sfârșit, în fața grilajului care închide fîntina secretă, unica rămasă din lumea bizantină. Florea Șapcă deschide un lacăt și o ia înainte. « Incepînd cu aceste patru trepte, pășim pe lespezile vechi, pe urmele străbunilor noștri ». La o adîncime de 14 metri, ele duc la ochiul de apă limpede din care și-au potolit setea în timpul nesfîrșitelor atacuri ale asediaților, bravi locuitori ai cetății. Există în această parte a Olteniei obiceiul ca la nuntă, mireasa să se oprească la o fîntină, să ia apă, să-i ofere mai întîi mirelui, apoi să bea și ea, simbolul dătător de viață, al purității și al rodniciei, cu care tinerii trec pragul căsătoriei. În Celei, perechile împlinesc sacral ritual la fîntina secretă. Nuntașii coboară pe treptele tocite de pașii înaintașilor, își trec din mină-n mină ulciorul plin, apoi, cu lăutarii în fruntea alaiului, încep o horă pe iarba înaltă de-afară.

CEI IUȚI ȘI HARNICI

Celeiul de astăzi și cel de ieri, pomenit în diploma Cavalerilor Ioaniți stă, așa cum o știe și Florea Șapcă, pe umerii orașului antic: « Așezarea are o deschidere foarte mare; zidurile s-au cercetat din loc în loc, se știe pe unde sînt, se întind pe 31 de hectare. Unele case se sprijină chiar pe ele, așa cum este cea a lui Ică Diaconu, moștenită de la Ion Diaconu, care, la rîndul lui, o avea de la Florea Diaconu, tatine-său. Profesorul Tudor cînd a ajuns cu cercetarea acolo, i-a arătat și bătrînului. N-a avut nici o vină, săracu' », de-aia nu i-a stricat-o, dar s-a hotărît că nu mai e voie să se facă alte construcții și, dacă se vor face, trebuie aprobare ».

Dacă satul stă pe loc, ținut de gloria trecutului

său, în schimb, oamenii, aprigi și iuți cum vor fi fost și revoluționarii lui Popa Șapcă, țin astăzi pasul cu istoria timpului lor. Mai întîi au pus umărul la secarea bălții Potelu. Unsprezece mii de hectare de pămînt sănătos și reavăn rodesc astăzi cu spor înzecit în lanuri și porumbiști. Unii s-au dus la CAP să-l lucreze, dar cei mai mulți celeieni s-au angajat la noile întreprinderi din Corabia: de tăbăcărie minerală, cea mai modernă din această parte a continentului, de zahăr sau de melanj, înșirate toate de-a lungul șoselei, astfel că acum, Celeiul se află lingă ele, devenind un cartier-cartierul industrial — al Corabiei.

După lucru, muncitorii cei iuți și harnici ai Celeiului se întorc acasă. Au în ei sădit puternic sentimentul că s-au născut și că trăiesc pe pămîntul Scudavei, sînt conștienți și mindri de apartenența lor la istorie. Cînd dau peste vreun obiect sau peste vreo urmă de zid, aleargă și anunță specialiștii muzeului, ca nu cumva să se producă vreo pagubă în prețioasa arhivă a țării. Așa s-au găsit multe dintre obiectele aflate astăzi în bogatul muzeu din Corabia. (Interesul pentru cunoașterea lor atrage anual un număr de vizitatori egal cu cel al locuitorilor orașului, adică peste douăzeci de mii). În timpul săpăturilor arheologice mulți vin din proprie inițiativă, majoritatea au de-acum o experiență îndelungată, știu cum trebuie să sape și ce trebuie să facă atunci cînd dau peste ceva important. « Cînd a început în 1931, profesorul Dumitru Tudor a lucrat la săpături cu părinții noștri. Am mers și eu cu tata, eram copil, dar de-atunci m-am legat de arheologie pentru toată viața ».

Claxonul unui autocar îl făcuse pe Florea Șapcă să-mi strîngă mina în grabă. Venise vara, veneau turiști; venerabilul profesor care își petrecuse o bună parte din viață aici, printre uriașele blocuri de piatră, era așteptat de bărbăți vigoși din noua generație a satului. Împreună, ei vor aprinde, desigur, încă o lumină revelatoare de adevăruri în lumea romano-bizantină de pe platoul întins lingă un vechi mal al Dunării. Să-i așteptăm la toamnă, cînd iarba va păli printre zidurile groase și să le mulțumim!

NICOLAE DOCSĂNESCU

Oare putem ști cîtă a fost POPULAȚIA DACIEI ?

În lipsa unui rencesămînt din epocă, la care ar trebui să adăugăm și imprecizia inerentă unei astfel de acțiuni, este desigur dificil, dacă nu chiar imposibil de a vorbi și scrie despre populația Daciei pe vremea lui Burebista și Decebal.

Și totuși, cei mai de seamă istorici ai noștri s-au încumetat, în ciuda lipsei unei documentații exacte, să estimeze numărul de daci: Vasile Pârvan susținea (în 1926 și 1937) că Dacia ar fi avut între 1 milion și 2,5 milioane de locuitori, iar

Constantin Daicoviciu, tot în acea vreme (1934) și apoi în 1960, afirma că populația Daciei trebuie să fi fost în jur de 500.000 locuitori; alături de aceste opinii mai sînt și altele. Cine are dreptate? Problema stabilirii numărului

populației dacice este insolubilă?

Într-o comunicare susținută în ziua de 12 mai 1979, la Pitești, în cadrul Sesiunii științifice «Ecosinteze și Etnosinteze Carpatine», un agronom (prof. dr. doc. Ioan Puia, rector al Institutului agronomic «Dr. Petru Groza» din Cluj-Napoca) și doi biologi (conf. dr. Ana Fabian, Universitatea Babeș-Bolyai și semnatarul acestui articol) au încercat să dezlege misterul, îmbinând istoria cu datele a două științe legate de om: demografia (știința populației), în special demografia istorică, și agroecologia, ca parte a ecologiei generale și umane. În raționamentele noastre, ne-am sprijinit pe câteva realități ale biologiei și ecologiei umane. Un punct de plecare l-a constituit rația zilnică, exprimată în kilocalorii, realizată în diverse perioade istorice. Aceasta am correlat-o apoi cu îndeletnicirile umane și cu suprafața de teren care acumula, prin mijlocirea energiei solare și a fotosintezei, substanța organică echivalentă cu menținerea în viață a unui om timp de un an. Unitatea de timp de un an este necesară pentru reproducerea periodică a substanței organice (recolte, vînat, pește etc.). Cunoșcînd suprafața minimă de alimentare a unui om timp de un an și suprafața de teren ocupată de o populație dată se poate aprecia «populația potențială» a unui ținut. Subliniem că introducînd conceptul de «populație potențială» noi nu ne-am propus de a afla numărul real al persoanelor care au existat cîndva pe un teritoriu, imposibil de știut în lipsa documentului scris, a recensămîntului, ci populația care ar fi putut subzista în condiții ecologice și agroecologice satisfăcătoare de bine cunoscute.

Datele furnizate de ecologia umană apreciază că popoarele primitive, care se alimentau exclusiv pe socoteala lanțurilor trofice din ecosistemele naturale (vînat, pescuit, cules), realizau o rație zilnică de 1600—1900 kilocalorii și necesitau pe cap de locuitor o arie de nutriție cuprinsă între 100 și 500 ha/an. crescătorii de vite și agricultorii cu o agrotehnică primitivă ori tradițională se nutreau cu alimente de origine animală și vegetală care puteau să le asigure o rație zilnică de 2500—2800 kilocalorii. Creș-

terea vitelor și ovinelor a redus aria minimă de nutriție per locuitor la 10—15 ha/an, iar în combinație cu agricultura primitivă și tradițională limitele ariei minime de alimentație se aflau între 1,5—5 ha/an. În fine, agricultura industrializată a zilelor noastre poate oferi omului o rație zilnică de 3000—3200 kilocalorii de pe o suprafață de 0,3—1 ha, în funcție de dietă și preferințe.

Și acum să apelăm la istoria naturii patriei noastre, așa cum ne-a deslușit-o un alt istoric de seamă, C. C. Giurescu, în «Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri» (1975). Bazîndu-se pe cercetările botaniștilor noștri, îndeosebi ale lui Emil Pop (1943), C. C. Giurescu aprecia că în vremea lui Burebista și Decebal cca 60—70 % din teritoriul ocupat de daci (aproximativ 300.000 km²) era acoperit de păduri. Pășunile, mai mult naturale, fînețele și terenurile arabile cu siguranță că nu treceau de 30 %. În condițiile agroecologice ale vremurilor de atunci, ce populație ar fi putut hrăni pămîntul străbun? Ținînd seama de toate adversitățile, populația Daciei nu putea fi sub 1 milion de locuitori. În condiții foarte propice, de prosperitate agro-economică, populația potențială maximă a Daciei ar fi putut atinge ușor 3—3,5 milioane de locuitori. Prin urmare, datele indirecte ale agroecologiei sprijină estimarea, credem noi realistă, a lui V. Părvan, de 1—2,5 milioane locuitori. În susținerea celor afirmate converg și datele discutate cu competență de M. Macrea (1969) și A. Oțetea (1970). Primul, pe baza documentelor din antichitate, ne relatează că, după cucerirea Daciei de către romani, fiecare veteran a primit drept răsplată cîte o parcelă de aproximativ 1 km² (100 ha). Aceasta trebuia să fie lucrată de 4 perechi de boi, 4 poganici (mînatore de boi) și încă 12 sclavi. Socotînd familiile veteranilor și sclavilor la numărul minim de 4—6 persoane, rezultă că de pe cele 100 ha cultivate și pășunate se hrănesc 40—60 adulți și copii. Productivitatea era deci atît de mare, încît 1—2,5 ha teren agricol puteau întreține în viață un om timp de un an. Dacă admitem că o astfel de gospodărire a terenului a fost realizată și de către daci înainte de cucerirea romană, atunci

numărul dacilor pe toată suprafața de 300.000 km² putea ușor întrece cifra de 2,5 milioane. Litera documentului, după cum susținea A. Oțetea, ne oferă o altă informație care vine să întărească evaluările agroecologice. Istoricul și geograful grec Strabon (63 î.e.n. — 19 e.n.) susține că Burebista putea dispune de o armată de aproximativ 200.000 oșteni. Or, se știe că în timp de război o armată și în ziua de astăzi nu constituie decît cca 10 % din populația unui teritoriu. Deci, Dacia pe vremea lui Burebista trebuia să fi avut minimum 2 milioane de locuitori.

În fine, vom uza și de regula de trei simplă. Pe timpul împăratului Augustus, Imperiul Roman se pare că ar fi avut 50—55 milioane de locuitori la o suprafață de 5 milioane km². Cei 300.000 km² populație de daci, chiar dacă populația Daciei ar fi fost mai rară decît aceea a imperiului roman, trebuia să fi fost cuprinsă între 2,5—3 milioane de locuitori. Nu știm în ce măsură am convins cititorii despre puterea argumentelor izvorîte din aria demografiei și agroecologiei. Ele, similar altor date cu care operează biostatistica, nu ne pot înșela cu mai mult de 10—15 % în plus ori în minus. În consecință, populația Daciei în epoca preromană și cu atît mai mult după cucerirea ei de Traian, a fost atît de mare încît la retragerea trupelor ordonată de Aurelian (271 e.n.) ea nu a putut fi nicidecum strămutată în sudul Dunării. Precizările agroecologiei umane le considerăm de un real folos și lămuritoare pentru istorie, dar totodată și un argument de o pondere uriașă, inegalabilă, în sprijinul continuității noastre pe acest teritoriu atît de frămîntat de istorie.

VIOREL SORAN

Fotografia aeriană— metodă modernă în cercetarea arheologică

Deși începuturile coincid cu apariția aviației și cu primele camere fotografice utilizate din înălțimi pentru a înregistra cuprinderi mai mari dintr-o suprafață terestră pe care omul era obișnuit s-o privească prea de aproape, detecția aeriană a unor vestigii antice subterane s-a impus abia în ultimele decenii ca o metodă de sine stătătoare, de mare eficiență, în cimpul cercetării arheologice. Posibilitatea de a descoperi obiective arheologice din subsol, ascunse de depuneri ulterioare acumulate în milenii sau secole, și, în genere, urmele variate ale intervențiilor tot mai puternice în decursul istoriei ale omului asupra mediului, pe care scoarta terestră le-a înregistrat succesiv ca un palimpsest, se întemeiază pe calități proprii viziunii aeriene asupra pământului. În primul rând, perspectiva de ansamblu permite înțelegerea vestigiilor fragmentare și dispersate în teren ale unor orașe, cetăți sau fortificații de mari dimensiuni, studierea de la înălțime a zonei restituind o imagine generală coerentă. Ies la iveală astfel fenomene indicatoare de « anomalii » în structura geologică dată a unui teren, fenomene permanente sau temporare, uneori efemere, a căror studiere conjugată e aptă să releve existența și poziția unor ruine îngropate, anterior necunoscute. Denivelări imperceptibile ale terenului care îmbracă traseul unor construcții antice devin evidente în condițiile unei iluminări solare oblice, după cum astfel de structuri subterane compacte pot fi detectate în teren perfect plan prin perturbările pe care le produc în dezvoltarea plantelor care le suprapun (înălțime mai mică, culoare diferită). De asemenea, temperatura mai scăzută a acestor ziduri reține ceva mai mult roua, bruma sau chiar zăpada în perioada de toamnă. Dimpotrivă, gropi sau șanțuri antice umplute, care rețin mai multă umiditate decât pământul înconjurător, apar de la înălțime în tonuri diferite sau determină o creștere mai viguroasă a plantelor pe suprafața lor; e firesc ca atari detalii să fie accentuate în condiții meteorologice extreme, după ploii abundente sau în timpul unor secete deosebite. Există azi o metodologie complexă de urmărire și înregistrare a acestor fenomene revelatoare, prin survolări repetate în momentele cele mai propice din zi, anotimp sau an, prin utilizarea de materiale fotosensibile, filtre și prelucrări de laborator adecvate. Imaginile-document aerofotografice sînt supuse unui examen atent — foto-interpretare — care elimină succesele detalii recente sau întâmplătoare și reține doar acele urme provocate de obiective arheologice. În cazul utilizării unor camere speciale, fotogrammetrice, și al fotografierii din unghiuri diferite a aceleiași suprafețe de teren, imaginile aeriene îngăduie realizarea rapidă și economică a unei hărți fidele și precise a zonei și a descoperirilor de detecție aeriană, care orientează astfel cu o maximă eficiență săpăturile arheologice tradiționale.

Primele utilizări ale fotografiei aeriene la noi în țară sînt destul de vechi și sînt legate de istoria ținutului dintre Dunăre și Mare: o primă fotografie aeriană realizată la cererea prof. S. Lambrino între 1930 și 1935 ilustrează cetatea Histria; o a doua a fost publicată curînd de prof. P. Nicorescu pentru impunătoare cetate greco-romană Argamum, ce domină de pe capul Dolojman — la nord de Jurilovca — întreg actualul lac Razelm. Cîțiva ani mai târziu, regretatul acad. C. Giurescu, un mare sprijinitor al acestei metode, folosea o imagine aeriană a cetății medievale de la Enisala, la est de Babadag, tot pe malul Razelmului. Prima utilizare complexă, depășind demersul ilustrativ, a fotografiei aeriene e datorată acad. Em. Condurachi, promotorul introducerii sistematice a acestor investigații moderne în arheologia românească, sub a cărui îndrumare a fost efectuată în 1954 prima aerofotografiere specială în scopuri arheologice asupra Histriei și a unei întinse zone înconjurătoare. Pe baza acestei aerofotografieri, specialiștii Direcției Topografice Militare au realizat pe cale fotogrammetrică un plan detaliat și precis al săpăturilor acumulate timp de 4 decenii în acest santier — școală a arheologiei clasice, iar un cuprinzător fotomontaj aerian al teritoriului cetății Histriei apărea în 1967 în volumul II al publicației monografice. Tot de Histria și de fotografia abia amintită se leagă și primele descoperiri aerofotografice propriu-zise. Acestea aparțin savantului de origine română Dinu Adameșteanu, specialist de reputație internațională în cimpul foto-interpretării arheologice și fondatorul Aerofototecei arheologice de la Roma a Ministerului italian al bunurilor culturale și ambientale. Analizînd fotografiile aeriene ale Histriei, prof. D. Adameșteanu a descoperit că extrem de vasta necropolă tumulară a cetății era organizată după un sistem riguros de parcele axate pe marile drumuri ale orașului.

Un program sistematic de cercetări aerofotografice a fost inițiat în ultimul deceniu, avînd ca scop obținerea accelerată a unor cunoștințe de ordin istoric cît mai ample, îndeosebi asupra acelei părți încă necercetate prin săpături a extrem de bogatului patrimoniu arheologic național. Finalități imediate ale acestui program privesc în același timp și delimitarea exactă și protecția activă a acestor inestimabile arhive încă nedeschise ale permanenței noastre istorice, cît și punerea lor în valoare ca noi etape ale turismului cultural contemporan.

Într-o primă etapă a programului, investigațiile s-au desfășurat precumpănitor asupra marilor orașe daco-și greco-romane din Dobrogea, pentru a adăuga noi repere istorice majore celor deja obținute în centrele explorate pînă acum de arheologi.

Primul obiectiv avut în vedere a fost excepționala zonă arheologică a orașului ce se întindea pe promontoriile înalte de la Iglîța, dominînd marea cot al Dunării vechi în aval de Turcoaia. Însemnat centru getic fortificat, preluat de romani care i-au păstrat neschimbat numele, Troesmis era recucerit temporar de geții liberi din stînga fluviului în primii ani ai erei noastre, evenimente consemnate dealtfel de Ovidiu în celebrele epistole scrise la Tomi. Așa cum o știm din izvoarele antice și din inscripțiile

HISTRIA - fotografie aeriană din 1969; reprezentând orașul roman terțiu.

descoperite în decursul timpului la Igliza, Troesmis avea să fie timp de șapte secole unul din centrele militare cele mai importante ale frontierei romane a Dunării de Jos, — sediu al legiunii a V-a Macedonica în secolul II, al legiunii a II-a Herculia începînd de la finele secolui următor —, cu o existență istorică importantă pînă în secolul al XI-lea. Caracterul de excepție al acestui oraș constă și în faptul că la Troesmis au fost constatate, în vecinătate imediată două cetăți romane tîrzii de mari dimensiuni. Cerețările aerofotografice ne-au prilejuit variate și însemnate descoperiri privind planul fortificațiilor celor două cetăți, traseele a trei fortificații succesive cu valuri de pămînt și șanțuri care protejau întinse cartiere dezvoltate în afara zidurilor, desfășurarea rețelei de drumuri convergente spre oraș, linia unui mare apeduct subteran lung de mai mulți kilometri. Aceste noi cîștiguri, materializate într-un plan topografic amănunțit, au furnizat indicii prețioase pentru reconstituirea complexei evoluții istorice a importantului oraș daco-roman. Astfel, fortăreața getică de pe înălțimea de vest se dovedește a fi constituit în permanență centrul de greutate al zonei civile a orașului, avînd fără îndoială și funcția unei acropole monumentale; în jurul ei au gravitat amplele cartiere extramurane, apărute de valuri și șanțuri cu cuprinderi mai mari sau mai reduse, în funcție de condițiile istorice. Cetatea de est, excentric amplasată, reprezintă elementul militar al așezării, polarizînd la rîndul ei întinsele *canabae*, teatru al simbiozei de civilizații în secolele timpurii ale imperiului.

Descoperiri în multe privințe similare au fost aduse de studiul celui alt mare oraș danubian din nordul Dobrogei, anume Noviodunum, la cîțiva kilometri la nord-est de Isaceia, în fața principalului vad din acest sector al fluviului. Și aici, în afara cetății propriu-zise, de mari dimensiuni și în interiorul căreia a fost delimitată o fază tîrzie mai restrînsă, fotografia aeriană ne-a revelat existența unor întinse zone urbane exterioare, apărute de trei rînduri de valuri de pămînt și șanțuri, fiecare aparținînd unei epoci diferite, cît și traseele drumurilor romane, urmărite pe distanțe de 5–6 km în afara cetății, drumul principal fiind mărginit pe fiecare parte de cîte o aliniere de movile funerare. Ca și la Troesmis, descoperirile de la Noviodunum furnizează date de prim-ordin pentru o evaluare mai exactă a populației urbane în marile centre ale provinciei, cît și dovada unei excepționale vitalități a orașelor în condițiile istorice tot mai dificile ale epocii romane tîrzii.

Foarte puțini din cei care, circulînd pe pitoreasca arteră de racord Hirsova — Babadag, trec prin satul Slava Rusă, bănuiesc că în valea de la sud de sat și pe unul din dealurile împădurite care închid orizontul se întindea unul dintre cele mai mari și mai înfloritoare orașe romane din Dobrogea. Deși zona era cunoscută prin importante descoperiri din epoca dacică iar existența unei mari cetăți fusese semnalată încă de la finele secolului trecut, abia investigațiile recente prin intermediul fotografiilor aeriene au oferit o imagine exactă a amplorii și complexității centrului urban de aici. Planul detaliat, restituit prin această metodă, al impunătoarelor fortificații — ce comportau peste 30 de turnuri masive, semicirculare sau rectangulare, patru porți flancate și ele de turnuri — ne pun în fața unui oraș cu o suprafață de 24 ha., de circa două ori mai mare decît cea a cunoscuței cetăți Tropaeum Traiani și de aproape cinci ori mai întinsă decît cea cuprinsă între zidurile Histriei. Dacă forma turnurilor, așa cum e precizată de analiza aerofotografică, asigură datarea întregului program constructiv către pragul veacului al IV-lea al erei noastre, oferind elemente deosebit de consistente pentru o reevaluare importantă a realizărilor acestei epoci în ținuturile noastre, tot fotografia aeriană a revelat existența unei faze restrinse a fortificațiilor, închizînd o cetate retrasă doar pe înălțimea din sud și care reprezintă ultima etapă de viațuire a orașului, de la sfîrșitul secolului al VI-lea. Coroborarea informațiilor de care dispunem în prezent, și anume descoperirea mai veche a unui important tezaur monetar din epoca preromană, inscripțiile monumentale din epoca romană timpurie — între care se remarcă cea purtînd relieful lupoaicei hrînind pe Romulus și Remus, simbol al începuturilor legendare ale Romei —, cît și informațiile aduse de fotografiile aeriene pentru secolele III–VI-e.n. așează cetatea de la Slava (probabil Libida) în lunga serie de așezări cu o perfectă și organică permanență de viață din epoca dacică pînă spre sfîrșitul antichității și începutul evului mediu.

O altă cetate, cunoscută actualmente grație cercetărilor aerofotografice, este aceea așezată la marginea de nord-est a satului Enisala, dominînd intrarea din lacul Razelm în lacul Babadag. Fotografiile aeriene au dus la precizarea traseului zidului de incintă și a poziției aproape a tuturor construcțiilor și străzilor din interior. De dimensiuni mai reduse (2 ha), această cetate aparține epocii romane tîrzii și era destinată să apere frontiera maritimă a provinciei.

Am lăsat în mod voit la urmă exemplul cercetărilor privind cunoscuta cetate Histria, cel mai îndelung și mai amplu explorat oraș antic de la noi din țară. Chiar și în acest caz, apelul la prospecțiunile aerofotografice a fost apt să furnizeze date noi extrem de utile pentru cunoașterea istoriei orașului și pentru continuarea săpăturilor de aici. Interpretarea fotografiilor aeriene din ani diferiți a dus la descoperirea traseelor mai multor drumuri spre cetate utilizate în epoca romană, a unei fortificații din epoca greacă, a poziției unei a treia porți a zidului de apărare din secolele II și III și a circa 40 de movile funerare total nivellate de arături. Pentru spațiul interior al cetății, studiul imaginilor aeriene combinat cu reinterpretarea descoperirilor anterioare a dus la precizarea unui program de sistematizare urbanistică a orașului secolelor II–III. e.n. după o schemă riguros geometrică, cu străzi ce se intersectau în unghi drept la intervale ce constituiau fără excepție multipli ai unui modul de 30 m. Acest program dezvoltat în epoca lui Traian, dar continuînd foarte probabil elemente ale fazelor mai vechi, include Histria — cel mai vechi oraș de pe teritoriul țării noastre — în seria centrelor urbane greco-romane realizate după cele mai evaluate principii ale urbanisticii antice.

Exemplele alese constituie elemente ale unei acțiuni cuprinzătoare de investigare sistematică a bogatei și variate avuții arheologice naționale, ilustriînd în același timp importante contribuții ale cercetărilor interdisciplinare într-un domeniu considerat pînă de curînd prin excelență conservator.

ALEXANDRU SIMION ȘTEFAN

JUBILEU
2050

Homer Hesiod Hecateu Herodot

primii «reporteri de turism» ai spațiului carpato-danubiano-pontic

Marin Popescu-Spineni este un întemeietor al unei discipline de graniță: istoria geografiei. L-am abordat după apariția în Editura științifică și enciclopedică a importantului său volum «România în izvoare geografice și cartografice», carte de căpății pentru disciplina pe care a fondat-o, interesantă — nu doar pentru specialiști — pentru orice om care are gustul călătoriei.

— În ce timp ar începe istoricul drumeției prin pățile noastre? Al descrierilor, al hărților?

— Prin noutățile și materialul prezentat, **Homer** — pe la anii 900 î.e.n. — poate fi considerat primul geograf la care cunoștințele locurilor sînt o imagine limpede și precisă, pe care o datorează amintirii sale personale. Toate localitățile pe care le menționează cîntărețul în «Iliada» sa sînt însoțite de un epitet, de un cuvînt care însemnează constatare la fața locului: «delurosul oraș», «oraș bogat în porumbi», «cetăți cu limanuri afunde», «rîu ce curge smolit, ca oloiul» ș.a. Sînt mărturii de drumeție, încît trebuie să începem cel puțin cu Homer în ceea ce privește descrierea orașelor, locuitorilor, naturii vii și moarte, poemele sale constituind și o adevărată hartă etnografică a vechii Elade. În ce ne privește, «Iliada» îi menționează pe tracia de la miazănoapte, «de unde băteau vînturile friguroase». Mai tîrziu, în sec. VIII î.e.n., **Hesiod**, în «Theogonia» sa, vorbește de «Istrul care curge frumos». Între 546—472 î.e.n. «marele drumeț» — cum a fost numit **Hecateu** — a scris o lucrare intitulată «Ocolul pămîntului» și a desenat două hărți, două itinerarii. El a vizitat țărmurile Mării Negre și a pășit pe pămîntul Dobrogei de astăzi. A urcat pe Dunăre în sus și a ajuns pînă dincolo de Porțile de Fier, unde — văzînd Tisa și Sava — a crezut că acolo se împarte Dunărea în două. . . Drumețiile se dezvoltă mult în acest al cincilea secol și trebuie să reținem călătoria lui **Herodot** (488 î.e.n.), care ne lasă în cartea a IV-a a «Istoriilor» sale «actul de naștere» al strămoșilor noștri, descriînd teritoriul ocupat de ei. El vorbește despre «o cîmpie întinsă și loc mînos, bun pentru

pășunatul vitelor»; altă regiune îi apare «acoperită de păduri de tot felul»; «locuitorii seamănă și culeg grîu pentru ei și pentru vînzare, cultivă ceapă, usturoi, linte, mei; pasc cirezile de vite, prind pești fără oase, lucrează aurul și fac negoț. . .»

— Cum arată o primă hartă a pămîntului strămoșilor noștri? este altă întrebare pe care o adresăm lui Marin Popescu-Spineni. Acesta răspunde:

— **Strabon**, marele istoric, geograf și etnograf din epoca lui Augustus ne-a lăsat date precise despre puternicul regat geto-dac al lui Burebista, ale cărui hotare se întindeau din Balcani pînă în Moravia, Carpații Păduroși, Nistru și Marea Neagră. El scrie: «... ajungînd în fruntea neamului său, getul Burebista l-a înălțat atît de mult prin exerciții, abținere de la vin și ascultare de porunci, încît a făurit un stat puternic și a supus geșilor cea mai mare parte a populațiilor vecine. Ba a ajuns să fie temut și de romani». Tot Strabon cerea să fie corectate vechile hărți ale antichității. Un secol și jumătate mai tîrziu, **Claudius Ptolemeu** întreprinde această muncă uriașă, sintetizînd datele cunoscute vremii lui în cele opt cărți ale «Manualului de geografie». Ptolemeu acordă bazinului Dunării de Jos, una din cele 27 de hărți ale sale pe care o intitulează «DAKIA». Dacă pentru savanții antici ca și pentru unii moderni unele aspecte sînt neclare, discuția asupra hotarelor Daciei se curmă odată cu prima hartă specială a acestei regiuni. Ptolemeu n-a făcut harta prin ridicări și măsurători astronomice la fața locului, dar a folosit atîtea descrieri și însemnări de drumeție, încît reprezentarea uimește prin precizia desenului, prin valoarea etnografică — deoarece indică grupe de triburi dace și numeroase

M C.

NEOLITHIC MAPS
4.10

Die älteste Karte von Mitteleuropa.

Josef Popovici S. J., Geographisches
Institut der Deutschen Universität
- PRAG 8, 1936. -

POLONIA

DUCATUS MOSCOVIE

VALACHIA

HUNGARIA

REGNUM SEPTENTRIONIS

MARE

PARS GRECIE.

*M. Popovici-Spineri -
1936 Grago.*

Avem în față un segment din harta Europei — și anume partea de sud-est din care se desprinde, destul de evidentă, regiunea Dunării ce Jos, spațiul

34

ria» — pe Dunărea de Mijloc, lângă orașele «Buda» și «Pesta»; «Regnum dominorum septem Castrum», Transilvania, între «Tissa flu» și un lanț de munți care se întinde de la «Severin» la sud, la «Colinus» și «Cofchin»; «Valachia» cuprinde restul din spațiul geografic, între șirul muntos și «Mare Major». . . Cusanus care, în ce privește toponimia, s-a servit de izvoare latine și germane, se vedește bine informat asupra așezărilor omenesti, numeroase la vremea aceea: «Covin» (Cubin, unde s-a refugiat Glad, conducătorul românilor), «Zenlazo» (Sinlazar), «Ziargona» (Jirăul de Olt, lângă Islaz), «Axium» (Adamclisi), «Tamesuon» (Timișoara), «Bălgard» (Alba Iulia), «Buchula» (București), «Sacynia» (Suceava), «Pandila» (Mangalia), «Castanna» (Constanța) și altele. Ceea ce vedeau călătorii, sau aflau de la alții din locuri îndepărtate, erau doar imagini privite, prinse într-un orizont mai larg. Nimic nu putea încă, nici la vremea lui Cusanus, să fie exact, în adevăratul sens al geografului. De aceea, Tisa și Nistrul își au izvoarele apro-

piate; «Moldavia» face un lac înainte de vărsarea în Dunăre, este Siretul, este lacul Brateș. Munții sînt redați prin culmi ce nu corespund totdeauna cu realitatea, dar — privind cu atenție și cu înțelegere — distingem totuși Munții Apuseni, Carpații Meridionali și Răsăriteni. Localitățile din jurul lor ajută și mai mult la identificare: «Gron» (Grădiștea veche, Sarmizegetusa), «Seuerin» (Turnu Severin), «Iastriter» (Iași) ș.a.

Privind harta aceasta — cu mulțimea de așezări omenesti, cu denumirile lor și ale voievodatelor române — putem zice că Nicolaus Cusanus, marele savant al veacului al XV-lea, a fost preocupat în cunoașterea pămîntului și poporului de la gurile Dunării. În drumul său spre Grecia nu i-au fost indiferente ținuturile carpatice cu populația și așezările lor. Imaginea ne-a rămas și ea ne arată că pe vremea aceea se știau multe, căci «nihil este in intellectu» pînă ce «non prins in tabula fuerit» . . .

MARIN POPESCU-SPINENI

GETO-DACII

...«drumețind» prin Europa...

Într-o vitrină din prima sală a secției de preistorie din cadrul Muzeelor Regale de Artă și Istorie de la Bruxelles, se află expuse câteva vase ceramice care aparțin culturii Cucuteni și Petrești, din care unul prezintă în prim-plan decorurile cunoscute, atrăgînd imediat atenția.

Dacă pînă acum România era cunoscută în Belgia pe planul direct al arheologiei numai prin aceste piese, desigur importante, dar insuficiente pentru a reflecta istoria și cultura poporului nostru, în primăvara anului 1979, istoria noastră veche s-a prezentat marelui public belgian cu dovezi din cele mai semnificative. Acest lucru l-a prilejuit una din cele mai mari acțiuni științifico-culturale organizate în străinătate: Expoziția de arheologie «Civilizația dacogetilor în perioada clasică» (peste 900 piese), o premieră pe plan european, prezentă la Bruxelles între 26.IV—10.VI.79. Înscrisă în acordul cultural româno-belgian, expoziția a fost pusă sub înaltul patronaj al unor personalități românești și belgiene; ea a prilejuit totodată o serie de alte manifestări, între care prezentarea a 4 filme documentare («Sigiliul

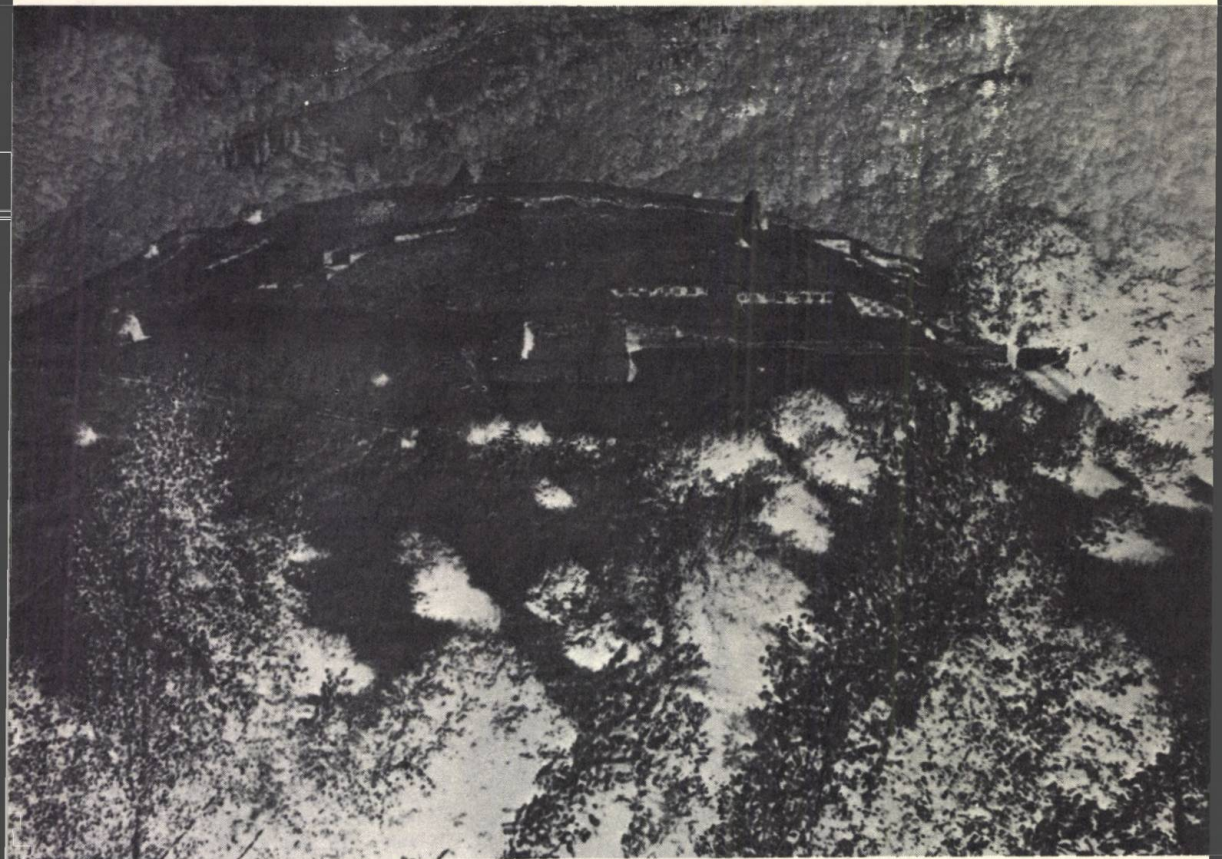
Romei», «Dacii», «Adamclisi» și «Columna») referitoare la problematica lumii daco-romane, susținerea de către prof. univ. Hadrian Daicoviciu, directorul Muzeului de istorie a Transilvaniei, din Cluj-Napoca, comisar general al expoziției, a unor conferințe la universitățile din Bruxelles, interviuri la radio și la posturile de televiziune. Montată într-o viziune modernă, însoțită de fotografii color care prezintă cetățile din Munții Orăștiei, de machete ale acestora, ca și ale unor monumente de arhitectură dacică deosebit de reprezentative (cetățile de la Răcătău, Popești-Argheș, Căpîlna, Piatra Roșie, Bragadiru), expoziția mai pune la dispoziția vizitatorului o suită de 44 valori filatelice excepționale, deosebit de apreciate, cu aspecte ale civilizației daco-romane, precum și hărți, texte de prezentare, un catalog bilingv (franco-neerlandez), o selecție din cele mai cunoscute lucrări de istorie și arheologie care dau imaginea rezultatelor cercetării științifice românești; 5 pliante în limbi străine de largă

circulație se adaugă celor dintii, pentru a reflecta, prin vestigiile arheologice provenind din cetățile și așezările din Cîmpia Română, Valea Siretului, Dobrogea, nordul și vestul țării, ca și a celor din Munții Orăștiei, o imagine complexă a Daciei și locuitorilor ei.

Aflată sub semnul colaborării științifice și culturale cu popoarele lumii, în vederea cunoașterii reciproce a contribuției fiecărui popor la dezvoltarea tezaurului spiritual uman, o adevărată solie de pace a poporului

reținut cel mai mult atenția atât a specialiștilor cît și a marelui public: s-au cerut relații și s-au urmărit cu atenție acele elemente care arată extracția și prelucrarea fierului și a altor metale, s-au remarcat cu uimire cunoștințele meșterilor orfevrari și ale olarilor, producători ai unei ceramici deopotrivă utilă și artistică. Poetul Mihail Steriade, directorul Centrului cultural român de la Universitatea catolică din Louvain, și-a manifestat aprecierea asupra acestor dovezi arheolo-

vieții dacilor sub dominația romană». Un alt ziar, «4 Millions 4», din Bruxelles, nota, prezentînd o scurtă istorie a daco-geților, în cadrul căreia relevă și procesul romanizării acestora: «Această perioadă (sec. I î.e.n. — II. e.n.) se caracterizează prin o continuitate a culturii dacice, prin apariția unui stat independent sub conducerea regelui Burebista, a unei economii ordonate, înfloritoare, bogată în fier, cu ocupații ca scrierea și baterea monedelor, cu noi cunoștințe tehnice și știin-

român, ce-și aniversează 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent de sub conducerea lui Burebista, expoziția prezenta pe înțelesul tuturor, viața cotidiană, obișnuită, cu unelte, ustensile casnice, obiectele de uz personal ale celor ce și-au spus daci. Ea releva vizitatorului o cultură materială și spirituală avînd un nivel cu nimic mai prejos decît cel al popoarelor contemporane dacilor: grecii, romanii, celții. Și trebuie să notăm că aspectele de civilizație au

gice: «Sînt valori care dau măsura și forța dacilor, ele îl fac pe orice român să vibreze în sufletul său». Comentînd evenimentul — la vernisajul expoziției au participat aproape 300 de invitați — ziarul «La Province» din Mons, scria la 12 mai 1977: «Expoziția arată diverse aspecte ale civilizației daco-geților: viața cotidiană a poporului dac de la începutul la apogeul dezvoltării sale, predecesorii săi în epoca bronzului și în prima perioadă a epocii fierului ca și caracteristicile

țifice (medicină, botanică, astronomie)». Autoarea, Thérèse Urban-Choffray, nu uită să semnaleze cititorilor așezările întărite, armele dacilor, atrage atenția asupra podoabelor, a decorației geometrice preferate de către aceștia. «La libre Belgique», din Bruxelles, remarca, la 20 mai: «Cînd împăratul Hadrian abandonează provincia, în 271 e.n., el lasă aici o populație romanizată care — printr-o evoluție analogă cu cea care a avut loc în Galia sau în Spania — a dat naștere poporului

român de astăzi». « **La Nouvelle Gazette** » din Charleroi, scrie: « Romanii colonizează noua provincie într-o manieră intensivă și o dotează cu o puternică armată, capabilă să apere acest bastion avansat al imperiului. Vestigiile civilizației romane se găsesc frecvent asociate cu obiecte de factură dacică în așezări, necropole, tabere militare, villae rustice etc. Conviețuirea colonilor latini și a autohtonilor explică romanizarea rapidă a Daciei, iar ca efect, descoperirea în această regiune a

În perioada 21 iunie—26 august 1979 expoziția itinerantă a poposit în Muzeul de Stat din Luxemburg, unde s-a bucurat de înaltul patronaj al Marelui Duce Jean. La 23 iunie, ziarul « **Le Républicain Lorrain** » scria despre expoziție, apreciind-o ca remarcabilă și având o mare valoare istorică, că ea « demonstrează continuitatea și permanența civilizației dacice de la sfârșitul epocii bronzului și pînă în prima epocă a fierului și în epoca romană, cînd statul a devenit o provincie romană. Aso-

Organizată într-o perioadă de mari cercetări în domeniul epocii daco-getice, de lucrări cu caracter de sinteză și altele de ocrotire și conservare a vestigiilor dacice, expoziția **Civilizația daco-getilor în perioada clasică** își îndeplinește din plin menirea de a introduce în circuitul internațional de valori culturale o perioadă istorică de cea mai mare importanță pentru istoria patriei și poporului nostru.

IOAN OPRIȘ

3000 de inscripții latine și 35 grecești». Într-alt articol, din « **Drapeau Rouge** » (10 mai) se prezentau cititorilor cîțiva din conducătorii dacilor: Dromichete — învingătorul lui Lysimah, Burebista — contemporanul lui Cezar, și se preciza că, după cucerirea Daciei, « poporul nou creat prin fuziunea daco-getilor și romanilor — poporul român — a fost constrîns să ducă o luptă susținută și continuă pentru a-și apăra identitatea sa, pentru a-și asigura continuitatea pe acest teritoriu ».

cierile dintre vestigiile civilizației dacice și din Imperiul roman au constituit fundamentul unei populații romanizate, care a dat naștere poporului român de astăzi ».

Această expoziție itinerantă își continuă la ora de față drumul sub cele mai bune auspicii. Pînă la sfârșitul anului 1980, va parcurge un strălucit itinerar: Italia, Olanda, Anglia, Franța, Danemarca, Suedia, R. F. Germania, Grecia, Austria, R. P. Bulgaria.

Preliminarii la...

AL XV-LEA CONGRES INTERNATİONAL DE ȘTIINȚE ISTORICE

Unul dintre cele mai însemnate evenimente din lumea științifică va fi găzduit de țara noastră, în perioada 10—17 august 1980. Este vorba de cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice (C.I.S.I.), care a polarizat atenția slujitorilor zeiței Clio cu multă vreme înaintea deschiderii lucrărilor; în 1978 s-a ținut la București, sub auspiciile biroului Comitetului internațional de științe istorice, o reuniune de specialitate, patronată de Comitetul național al istoricilor din România și Comitetul de organizare al Congresului, cu care ocazie s-au completat și definitivat rapoartele generale și raportorii la marile teme, cele metodologice și cronologice, stabilindu-se experții, președinții și vicepreședinții de ședințe, conținutul și periodicitatea celor trei circulare de participare, programul exact al ședințelor, din prima pînă-n ultima zi. În perioada care s-a scurs de atunci, s-au clarificat și pus la punct cele mai mici amănunte, luîndu-se legătura cu comitetele naționale ale istoricilor din lumea întreagă, astfel că se scontează pe participarea a aproape patru mii de specialiști străini, reprezentînd toate școlile istoriografice preocupate de descifrarea trecutului istoric al omenirii, pentru înțelegerea fenomenelor care preocupă prezentul, spre aflarea căilor prin care contemporaneitatea privește viitorul.

Bucureștiul este a treisprezecea « capitală » a istoricilor (două orașe au avut cîntea să organizeze congresul de cîte două ori). Iată precedentele: Paris (1900), Roma (1903), Berlin (1908), Londra (1913), Bruxelles (1923), Oslo (1928), Varșovia (1933), Zürich (1938), Paris (1950), Roma (1955), Stockholm (1960), Viena (1965), Moscova (1970) și San Francisco (1975). « Alegerea României ca gazdă a viitorului congres, spunea academicianul Ștefan Pascu, președintele Comitetului național al istoricilor din România, a unei manifestații de asemenea importanță din punct de vedere științific, și de o asemenea anvergură din punct de vedere al tematicii și al participării, reprezintă, desigur, o dovadă de recunoaștere și un succes. Această alegere s-a datorat prestigiului de care se bucură țara noastră în lumea contemporană, grație politicii active și consecvente a partidului și statului nostru, de intensificare a relațiilor cu toate țările lumii, fără deosebire de regim politic, politică întruchipată în cel mai elocvent mod în presti-

gioasă activitate internațională a președintelui Nicolae Ceaușescu ». Față de precedentele ediții, susțin organizatorii, prin participarea largă a țărilor africane, asiatice, din Orientul Îndepărtat și America Latină, Congresul de la București va avea un caracter mondial.

Pentru a ilustra amploarea, diversitatea și complexitatea acestei importante reuniuni a istoricilor vom prezenta cele patru secțiuni principale: **MARI TEME, METODOLOGIE, CRONOLOGIE și ORGANISME INTERNAȚIONALE AFILIATE și COMISII**. Dezbaterile marilor teme au în vedere: **Europa de Est, arie de convergență a civilizațiilor** (raportor general — România; raportori — Bulgaria, Finlanda, Grecia, Israel, Polonia, Statele Unite, Turcia, Uniunea Sovietică), **Forme ale problemelor păcii în istorie** (raportori generali — Italia și Spania; raportori — R.D.G., R.F.G., Franța, Japonia, S.U.A., U.R.S.S., Vatican), **Statele federative și pluraliste** (raportor general — Polonia; raportori — Australia, Canada, Elveția, Iugoslavia, Olanda, R.F.G., S.U.A., Uniunea istoricilor arabi, U.R.S.S., Venezuela) și **Femeia în societate** (raportor general — Franța; raportori — Anglia, Bulgaria, Elveția, India, Mexic, S.U.A., Suedia, Turcia).

Așa cum am fost informați, participarea românească (pregătită cu mulți ani înainte) va fi apreciabilă, atît din punct de vedere calitativ cît și cantitativ. Pe lîngă expunerea de deschidere a Congresului, privind « Geneza popoarelor romanice Originile și continuitatea poporului român în spațiul carpato-danubiano-pontic », susținută de acad. Ștefan Pascu, și cea de închidere, avînd ca obiect « Locul poporului român în istoria universală », prezentată de Virgil Cîndea, istoricii noștri vor fi prezenți prin Raportul general la tema **Europa de Est, arie de convergență a civilizațiilor**, întocmit de acad. Emil Condurachi și dr. Răzvan Theodorescu, precum și cu rapoarte la trei teme de metodologie: « Limbajul istoricului », « Locul istoriei în învățămînt » și « Demografie, epidemie, ecologie », la care se adaugă și alte contribuții substanțiale, în cadrul secției cronologice și-n comisiile afiliate (printre care: « Dacii și civilizația lor », « Ilumi-

nismul în centrul și sud-estul Europei și implicațiile sale social-politice », « Reformele agrare în perioada interbelică »).

Datorită faptului că acest Congres are loc în anul sărbătoririi a 2050 ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent pe teritoriul României, se va ține și o sesiune științifică specială pe această temă și va fi organizată o expoziție la Muzeul de Istorie al R.S.R. — **Cultură și civilizație în istoria poporului român.** Totodată,

în Bucovina și-n Oltenia. Totul este pregătit, până în cele mai mici amănunte, pentru ca acest congres să contribuie la mai buna cunoaștere și apropiere între popoare, la sporirea prestigiului școlii românești de istorie și implicit a României socialiste pe plan mondial.

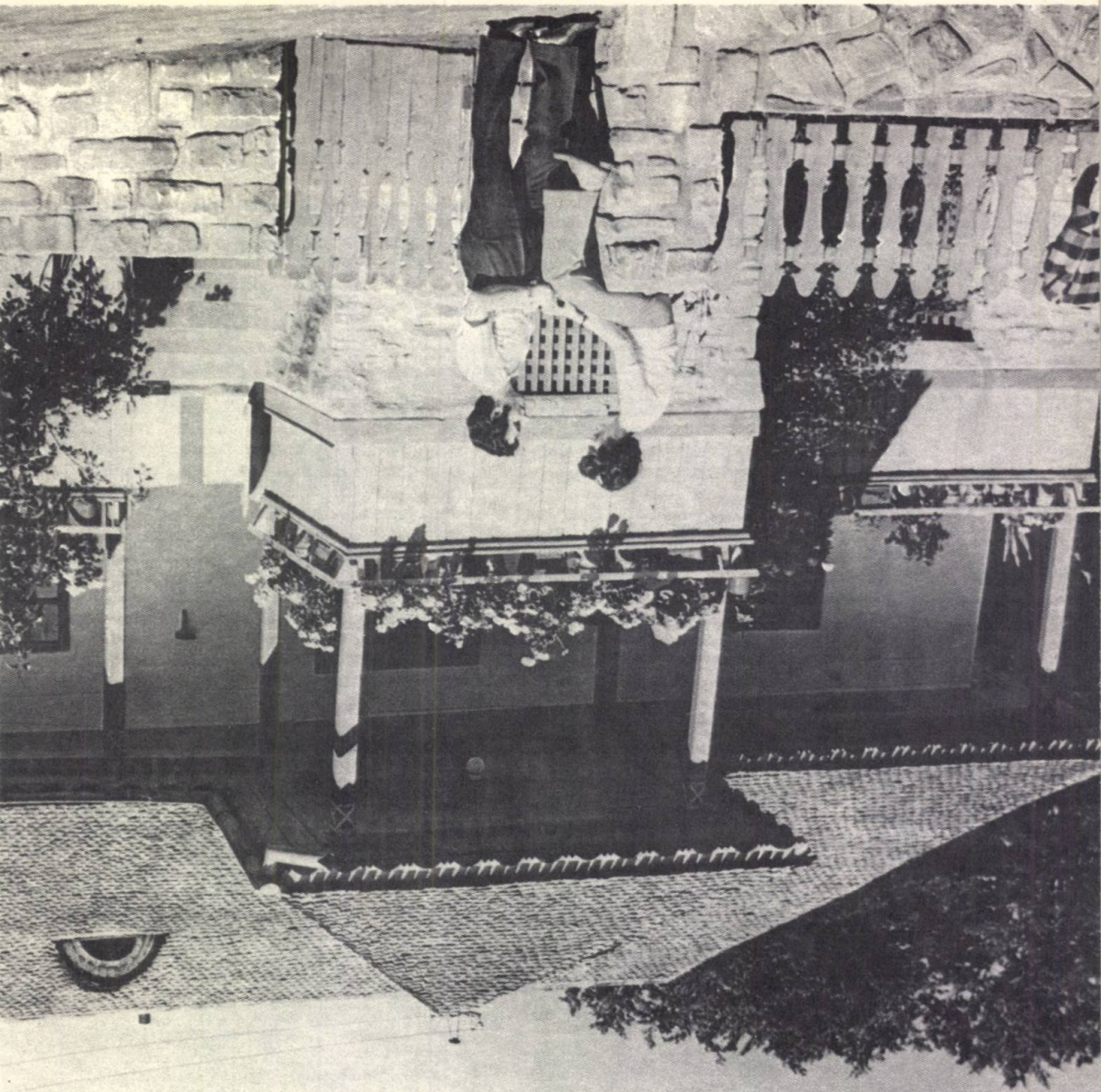
Redacția revistei « România pitorească » și cititorii « Almanahului turistic » urează participanților la marele Forum al istoricilor de la București un călduros și tradițional **BUN VENIT** și totodată

după terminarea lucrărilor celui de al XV-lea Congres internațional de științe istorice, se organizează patru vizite de documentare: în Transilvania, spre cetățile dacice din Munții Orăștiei, în Dobrogea,

mult succes în vasta operă de edificare a unei lumi mai bune, de apropiere între popoare, pentru pacea întregii omeniri!

VALENTIN HOSSU-LONGIN

„În ciuda atîtor furtuni ale istoriei, țărănimea a asigurat permanența neclintită a poporului nostru pe aceste meleaguri, păstrînd totodată comoara limbii și culturii naționale, și a cărei sensibilitate și înțelepciune și-au găsit expresia în bogăția artei și arhitecturii populare, de o mare frumusețe, profunzime și originalitate”.

NICOLAE CEAUȘESCU

Din cuvîntarea rostită cu prilejul
primului Congres al țărănimii din 1977.

**MERITĂ SĂ NE BATEM
PENTRU «SUFLETUL»
VETRELOR NOASTRE?**

**RĂSPUNSUL ESTE-DA!
SPUS CU TOATĂ GURA**

**ARHITECȚII ȘI ETNOGRAFII
RĂSPUND LA ÎNTREBAREA:**

**CE PĂSTRĂM
DIN ARHITECTURA POPULARĂ
ÎN PROCESUL DE URBANIZARE
A LOCALITĂȚILOR RURALE?**

Să păstrăm nu „reţete” sau formule ci spiritul arhitecturii populare

Întrebarea implică fundamentală relaţie între tradiţie şi inovaţie în domeniul culturii populare în general şi în cel al arhitecturii populare în special. Iar acest raport între «vechi» şi «nou» reprezintă o temă de cercetare pentru istoricii artei şi arhitecturii populare dar şi o temă de acut interes practic, fiind deseori invocat în discuţiile privind sistematizarea localităţilor rurale şi urbane, acţiune ce, se ştie, se desfăşoară în ţara noastră la scară naţională. Trebuie să notăm că în foarte multe documente oficiale, de stat şi de partid, se consemnează necesitatea constituirii unei arhitecturi contemporane româneşti, rezultând din «îmbinarea armonioasă a cerinţelor construcţiilor moderne cu trăsăturile specifice ale arhitecturii tradiţionale a poporului nostru», aşa cum recomandă tovarăşul Nicolae Ceauşescu în «Expunerea la Congresul consiliilor populare judeţene» din anul 1976. Această indicaţie se întemeiază pe faptul cunoscut că pe teritoriul românesc s-au perpeluat pînă în a doua jumătate a secolului al XX-lea, deci pînă în vremea noastră, străvechi tradiţii ale construcţiilor ţărăneşti, datorită unor condiţii sociale şi istorice asupra cărora nu insistăm în aceste rânduri. În acelaşi timp însă este bine să observăm că procesul de dezintegrare al acestor tradiţii, reflectînd tocmai problematica raportului dintre «vechi» «nou», a început, pentru anumite zone şi regiuni ale României, încă înainte de primul război mondial. Transformarea arhitecturii populare s-a accentuat mai ales în ultimele trei decenii, fiind marcată puternic de schimbările revoluţionare petrecute în viaţa poporului nostru.

Pentru viaţa şi civilizaţia ţărănească românească, şi, implicit, pentru arhitectura populară, aceste schimbări au fost legate, pe de o parte, de cooperativizarea agriculturii (ducînd la dispariţia acareturilor şi la transformarea structurii arhitectonice a gospodăriilor ţărăneşti), iar pe de altă parte de accelerarea ritmului urbanizării, implicînd contacte tot mai strînse şi mai complexe între sat şi oraş, ducînd în fond la restrîngerea tezaurului de arhitectură populară tradiţională şi la înlocuirea lui cu construcţii moderne în care tehnologia nouă îşi spune cuvîntul hotărîtor.

Transformarea arhitecturii populare româneşti tradiţionale poate fi notată la toate nivelele şi în toate elementele constitutive ale casei ţărăneşti: tehnică şi materiale de construcţie, plan şi organizare interioară, decor. Să observăm însă că relaţia între elementele «vechi», tradiţionale, şi cele «noi», este o relaţie de caracter complex, nefiind vorba de o schimbare să spunem liniară, de dispariţia unora şi de apariţia altora, ci de o transformare dialectică în care deseori «vechiul» îmbracă doar hainele «noului», după cum, de multe ori, «noul» persistă în a împlini sub altă haină, funcţiile «vechi».

Foarte pe scurt, să notăm că în ce priveşte materia primă, asistăm la dispariţia construcţiilor de lemn şi

înlocuirea acestui nobil material care a făcut faima atîtor zone etnografice ale României — Gorjul, Maramureşul, Mehedinţii, Munţii Apuseni, ţara Vrancei, Bucovina — cu cărămida. În ce priveşte planul, s-a trecut de la casele mici cu două sau trei încăperi la cele de azi cu şase sau opt încăperi, iar organizarea interiorului s-a transformat şi ea profund, vechiul mobilier, scoarţele şi ceramica, persistînd arareori în faţa produselor industriale. Decorul exterior al caselor s-a schimbat şi el, locul ciopliturilor în lemn luîndu-l culoarea, mulurile, decorul în relief de tencuială. S-a trecut de la casa cu un singur nivel la casa cu două nivele, schimbarea, încurajată şi recomandată de autorităţi, vizînd la economisirea suprafeţei agricole şi la îmbunătăţirea evidentă a echipamentului tehnic şi sanitar al caselor din mediul rural.

Este evident, în aceste condiţii, că «păstrarea» elementelor tradiţionale din arhitectura noastră populară se poate referi în primul rînd la continuarea unui anume simţ al măsurii, al proporţiilor, atît a volumelor construite, cît şi a decorului, chiar dacă materia primă folosită şi dimensiunile caselor sînt altele. Cu alte cuvinte vom căuta să păstrăm nu «reţete» sau formule, ci spiritul arhitecturii populare. Evident că acest lucru este mult mai greu şi că el implică, în primul rînd cunoaşterea, de către arhitecţii proiectanţi, a tradiţiilor locale, specifice fiecărei judeţe şi zonelor etnografice intrînd în componenţa acestor judeţe, conferind o fermecătoare varietate construcţiilor ţărăneşti. Această varietate trebuie s-o păstrăm în primul rînd, chiar dacă este transpusă azi în alte materii prime, executată cu alte tehnici şi folosind alte sisteme decorative. Deci răspunsul la întrebarea pusă în fruntea acestor rînduri este foarte concret: să păstrăm varietatea arhitecturii populare româneşti aşa cum este ea exprimată în arta meşterilor constructori contemporani din toate regiunile ţării. Rolul arhitecţilor proiectanţi pentru mediul rural este să ofere planuri şi tipuri de case construite pe temeiul tradiţiilor locale cu toate ciştigurile tehnice din ultimele decenii. Aceasta înseamnă, în primul rînd, un efort de cunoaştere din partea arhitecţilor, efort îndreptat atît spre cunoaşterea arhitecturii populare tradiţionale cît şi spre însuşirea soluţiilor aduse de meşterii ţărani ai zilelor noastre, soluţii de o mare diversitate dovînd aceaşi forţă a imaginaţiei creatoare populare. Nu este uşor, fireşte, dar numai aşa arhitecţii şi proiectanţii vor putea să urmeze indicaţiile tovarăşului Nicolae Ceauşescu care la primul congres al ţărănimii din aprilie 1977 spunea că ţărănimia, «în ciuda atîtor furtuni ale istoriei, a asigurat permanenţa neclintită a poporului nostru pe aceste meleaguri, păstrînd totodată comoara limbii şi culturii naţionale, şi a cărei sensibilitate şi înţelepciune şi-au găsit expresia în bogăţia artei şi arhitecturii populare, de o mare frumuseţe, profunzime şi originalitate».

Martorii de valoare ai culturii populare a trecutului

Nu este sat pe teritoriul României care să nu păstreze încă exemple deosebit de prețioase aparținând arhitecturii populare. Toate acestea, unde sînt, se cer a fi cruțate, restaurate și integrate în viața activă nouă a localităților.

Rod al unei evoluții de secole și milenii, al unei perfecționări lente dar neîntrerupte, al unei rafinate cizelări a formelor, ansamblul acestor valori culturale populare reprezintă un fenomen în care se reflectă cu pregnanță spontaneitatea și farmecul întregii arte autohtone. O permanentă raportare la

natura înconjurătoare, o rezolvare logică, bazată pe bunul simț a problemelor de tehnică constructivă, o anumită viziune estetică înclinată spre pitoresc și asimetrie, în sfîrșit un simț al măsurii care a respins excesul de decor și de culoare, iată o serie întreagă de trăsături caracteristice care constituie o mîndrie națională și un izvor de învățăminte pentru creatorii de arhitectură nouă.

Manifestîndu-și respectul față de această moștenire pe care ne-au lăsat-o strămoșii, stăpîni pe mijloacele care le înlesnesc să aleagă și

să integreze în planurile lor de viitor, oricît de îndrăznește, martorii de valoare ai culturii populare a trecutului, arhitecții care au sarcina de onoare de a întocmi planurile noilor așezări satești urbanizate vor putea astfel să contribuie prin opera lor la constituirea unei civilizații noi, mai umane, în care valorile trecutului găsindu-și locul potrivit vor fi în măsură să înfrumuseze viața și să înlesnească locuitorilor viitoarelor localități un dialog reconfortant cu trecutul.

Arhitect ANGHEL MARCU

În satele care se emancipează trebuie să gîndim în spiritul pămîntului

În schimbul permanent de valori arhitecturale dintre sat și oraș, orașul a dat «experiențe» în timp ce satul, cu trecutul lui a dat «sinteze». Pentru a-i respecta ființa, în momentul mării emancipări a satului, avem datoria să-l continuăm cu o arhitectură pe măsura marilor sinteze pe care totdeauna ni le-a oferit. Localitățile de orice dimensiune se compun în cea mai mare parte din locuințe. Fără să negăm importanța altor clădiri, ele, locuințele dau caracterul așezării. Pentru arhitect locuința nu trebuie să fie o experiență făcută pe semenii noștri.

Ne plîngem azi de monotonie. Ne plîngem de repetare. Cercetați casele vechi românești și veți vedea cît de mult seamănă între ele și în același timp cîtă personalitate are fiecare. În afara faptului că nu sînt salubrizate ca pentru anul 1980, trecutul lor milenar le-a înzestrat cu virtuți de care trebuie să ținem seama pentru înfăptuirea arhitecturii românești de azi. Apartamentul, (celula de bază), cu cît este mai repetabil cu atît trebuie să fie mai inspirat. Din repetarea unei celule, a unui detaliu, sau a unui gest de calitate rezultă ritmul, un produs suprem în artă, în timp ce din repetarea unei celule, detaliu sau gest nerezolvat rezultă monotonia.

Noile localități care se urbanizează își privesc schimbarea mai atent decît orașul. Satul nu a trăit numai din experiența de la oraș. El a creat mereu, uneori în condiții dramatice. Să nu-l punem în condiția de a primi totul și de a nu mai colabora la noua arhitectură. Deși știu cîte case urite se fac azi la țară de acești oameni amețiți de arhitectura orașului, cred și am cunoscut meșteri țărani în care dacă s-ar trezi virtuțile latente, ar deveni buni colaboratori pentru o arhitectură autohtonă.

Nu cred că arhitectura satelor poate rămîne numai pe umerii celor care, în școala de arhitectură, învață cu precădere limbajul arhitecturilor majore ale lumii și cel mai puțin limba maternă.

Auzim des zicînd: «Să mergi în localitatea cutare. Să vezi cît s-a construit... n-o s-o mai recunoști». Constatarea este îmbucurătoare privind izbînda materială, dar încheierea este dureroasă. Trebuie să înnoim localitățile dar să le putem recunoaște mereu. În satele care se emancipează trebuie să gîndim în spiritul pămîntului. Dimensiunea lor trebuie legată de condițiile din teritoriu, raportul numeric dintre locuințele colective și cele individuale bine cumpănit. În orientarea străzilor să ascultăm de urbanismul autohton care pune toate casele cu fața spre soare.

Economia de energie accentuează cu gravitate această mare «lege a soarelui» neglijată prea ușor la oraș.

Dimensiunea lotului? Un nuc a cărei coroană are raza de 10 metri umbrește un teren de 314 m.p. Plantați lângă el un măr, adăugați construcția casei, estimați alte nevoi ale gospodăriei și veți vedea care este dimensiunea lotului necesar. Să nu ajungem a constata că în țara în care poezia începe cu «Frunză verde» loturile de casă mai mici decît umbra a doi-trei pomi au înlocuit localitățile ocrotite de arbori cu altele fără de nici un copac.

La caracterul urban trebuie să contribuie și construcțiile vechi, acești bunici demni în familia arhitecturii care vor demonstra că satele românești nu își au începutul numai din anul 1980.

Reconstrucția vertiginoasă din ultimele decenii cu cele aproximativ două milioane de case rurale noi s-a făcut pe aceleași vetre, pe aceleași loturi și de cele mai multe ori cu lemnul din «casa bătrînă». Estimez cu teamă numărul de case vechi, valori de arhitectură, sacrificate spre a face loc celor noi.

Pot fi zeci de mii sau sute de mii și asta în timp ce în Muzele Satului sînt păstrate pentru viitorime abia cîteva sute de exemplare din aceste certificate majore ale existenței noastre. Nu cred că putem înainta în istorie numai cu aceste case păstrate și în rest doar cu fotografiile unei civilizații.

Cele 10.000—13.000 de localități rurale și în special cele care se urbanizează au datoriat ceasului din urmă de a păstra și a integra în noile ansambluri tot ceea ce a mai rămas din fondul vechi de arhitectură, chiar atunci cînd uzura pare avansată.

Toate țările își păstrează cu grijă zăcăminte pentru viitor. Luate numai ca zăcămînt turistic aceste vechi case țărănești (să nu ne închipuim că turiștii anului 2050 vor veni să vadă cartierul Balta-Albă deși competitiv urbanistic cu orice oraș din lume), și tot ar trebui păstrate pentru rentabilitatea lor de atunci. Dar valoarea lor este prea mare, ca să nu înțelegem, acum, în ultima clipă, că fiecare sat trebuie să-și aibă «micromuzeul» său, dovadă a existenței lui și a întregului neam în aceste hotare.

Arh. H. DELAVRANCEA-GIBORY

„Să dai viață nouă în cadrul permanenței tradiției, este marea putere a unei națiuni în tot cadrul existenței ei“

Este oare vreun sat să n-aibă farmecul lui care să te încînte, și să nu păstreze ceva din trecutul îndepărtat, care mai răzbate încă, pînă la noi, azi? Nu cred.

Dacă unele nu au elementul, de mare valoare care te-ncremenește și te minunează, în regiunile noastre de dealuri subcarpatice și în munți, barem pitorescul nu lipsește a se regăsi în nici unul, cît or fi de simplificate și reduse construcțiile lui, derivate totuși din tradiția ancestrală; că pe acela se oprește și se odihnește ochiul și spiritul nostru.

Și cînd renunți la sat pentru nevoile firești și peremptorii ale Țării pentru a-l transforma în Țurbe, și dai cu tirnăcopul în ceea ce a fost sinteza vieții și vezi că nu va mai rămîne nici o mărturie urmașilor să știe barem la ce ajunsesse simplificarea vieții cu farmecul ei ineluctabil, cu rafinamentul ei succint și simplist, păstrează un colțisor, cu una-două căsuțe și compune-le pierdute în «Parcul de Recreație» al noului oraș care se naște. Alegerea

obiectivelor desemnate și felul de a preciza și stabili parcul, asamblarea lor și distanțarea mărturiilor și amintirilor depinde de puterea de creație și tehnica și discernămintul cel posedă arhitectul căruia îi va fi fost dat să creeze noua viață urbană, pe care trebuie s-o gîndească nedespinsă de trecut, cu toate avantajele pe care i le dă civilizația timpilor în care trăim; o casă să rămîie cu caracter muzeal, să mărturisească de felul cum trăia un țăran în 1980, amenajîndu-i interiorul tradițional ca atare; pe lîngă care una (sau cîteva, după cazul și reprezentanța stabilită) să fie întrebuițată drept înlocuitor al banalelor și înstrăinatelelor chioșcuri care se concep azi, și vor ajuta la trăirea veselă și potrivită în momentele de recreare și destindere a poporului în parc.

Dar cînd e vorba de podoaabele ce se găsesc azi întregi și minunate, care reprezintă rezultatul unui profund rafinament, adînc dezvoltat în sobrul nostru neam, perfecție și armonie desăvîrșită, ce exprimă

punctul culminant la care se înălțase, pînă la mijlocul secolului al XIX-lea arhitectura noastră — una și aceeași în toate edificiile ei ca valoare în Mehedinți, Gorj, Vâlcea, Prahova, Buzău și altele necercetate, atunci asemenea capodopere trebuie respectate cu sfințenie. Cu acestea, reperate, marcate precis pe plan, aduse la cunoștința forurilor superioare, va trebui să se creeze noua urbanistică într-o formă compozițională care să înglobeze elementul valoros păstrat, creînd contraste echilibrate și fantezie neprevăzută, dînd clădirilor vechi viață nouă și întrebuițare adecvată.

Aici constă marea problemă și însușirea necesară arhitectului căruia îi va fi dat să realizeze o asemenea lucrare: discernămint, convingere, personalitate, putere de a încheia o compoziție îndrăznească, combinînd neașteptat volumele urbane, care ușor pot apare ca la o altă scară față de micile și prețioasele bijuterii ce se vor insera printre ele. Noul cu un apel al trecutului, trecut către

care ar trebui să încerce să i se insereze, cu discreție și tact. Iar în ceea ce privește eventualul transplant, aceasta numai în cazul în care interesele pozitive ale vieții noului oraș nu pot fi soluționate altfel decât cu un asemenea semi-sacrificiu.

Să dai viață nouă în cadrul

permanenței tradiției este marea putere a unei națiuni în tot cadrul existenței ei. Așa se laudă astăzi «edili Bucureștiului», cu ansamblul care compune Ctitoria Crețulescu cu mediul ambiant al Sălii Palatului, cu clădirile înconjurătoare, datorat, de fapt, profunde mele convingeri în menirea ce mi-a fost hărăzită de

a salva monumentul valoros al strămoșilor noștri, convingere ce mi-a dat îndrăzneala de a înfrunta cu patimă pe arhitectul-șef al orașului, totodată pe însuși președintele Consiliului popular al Capitalei, și am reușit.

BORIS ZDERCIUC

cercetător științific principal
la Institutul de cercetări etnologice
și dialectologice.

În procesul de urbanizare arhitectura tradițională se cere bine cunoscută și mai ales bine înțeleasă

Așa cum e pusă întrebarea, lucrurile par destul de complicate pentru a se da un răspuns îndreptățit să fixeze cu o anumită precizie rețerele și sectoarele în care se pot păstra elemente sau construcții din arhitectura tradițională. Spun asta întrucât problema urbanizării nu privește numai aspectul urbanistic arhitectural ci privește transformarea întregii vieți a localităților rurale în care apar noi trebuințe, noi funcții, noi aspirații culturale ce reclamă un cadru adecvat. Arhitectura populară tradițională era funcțională și adecvată pentru un anumit mod de viață din perioada în care a fost concepută. Or, dacă o păstrăm ca atare, ea nu mai corespunde, funcțional, noului mod de viață. În cazul acesta conservarea arhitecturii tradiționale, ținând seama de premisa enunțată, este realizabilă, din punctul meu de vedere, pe două planuri: un prim plan este acela al păstrării elementelor de arhitectură tradițională ca document. Ca document al unei epoci — al gândirii plastice, al unei situații social-economice, ca document al drumului istoric parcurs de popor, de comunitățile rurale. Această conservare a documentelor este, la rîndul ei, posibilă și ea, pe două căi: conservarea in situ și conservarea muzeală. Conservarea in situ înseamnă păstrarea monumentului în locul în care s-a născut, a trăit și a servit comunității. Conservarea prin muzeu înseamnă desprinderea lui de locul pe care l-a creat, în care a răspuns unor cerințe și transferarea lui în muzee care devin la rîndul lor ansambluri de documente, autentice, adevărate, dar corelate cu locul de băștină numai prin imaginație sau, eventual prin mijloacele tehnicii moderne, ca de pildă, prin intermediul filmului. Așa spre exemplu, la Muzeul Satului, am avut intenția să realizăm în incinta gospodăriilor transpuse niște proiecții de filme cu imagini, aspecte de viață în locurile de băștină ale acestor construcții. Cu vîrtej din sat, cu imagini din peisajul înconjurător — cu scene de muncă. Parțial s-au și realizat câteva.

Sigur, conservarea in situ este, din punctul de vedere al autenticității și al raportării la peisaj, mai expresivă decât conservarea muzeală. Dar îngrijirea și supraviețuirea monumentelor, pe scara întregii țări, ridică probleme extrem de complicate legate de întreținerea lor și, de ce să n-o spunem, de exploatarea lor cultural-educativă. Dacă modalitatea muzeală desprinde monumentul din peisaj dar permite cuprinderea lui într-un anumit timp admis și suportabil în bugetul de timp al omului zilelor noastre, (în dauna autenticității), conservarea in situ, păstrînd toate elementele (toate componentele autenticității) face, practic, cu neputință cunoașterea acestor monumente publicului larg, cu toată marea dezvoltare a turismului. Alegerea uneia sau alteia dintre cele două modalități de păstrare, trebuie făcută de la caz la caz, în funcție de situație. În situația în care noul centru urban cuprinde monumente valoroase chiar în vatra pe care se proiectează și se efectuează sistematizarea este aplicabilă conservarea in situ. În situația în care monumentul este în zona de dezafectare, atunci modalitatea muzeală se dovedește superioară pentru că oricum monumentul trebuie mutat dacă vrem să-l conservăm.

Sigur că cele spuse pînă acum privesc problema păstrării ansamblurilor, a construcțiilor întregi. Întrebarea însă deschide larg porțile unei alte acțiuni ce se cere urgent și responsabil întreprinsă în legătură cu arhitectura tradițională. Este vorba de valorificarea ei în noile construcții. Dacă în condițiile satului modern urbanizat casa veche nu mai poate fi reprodusă ca atare din cauza nefuncționalității ei (de plan, proporții), arhitectura tradițională ne oferă enorm de multe elemente care pot fi valorificate în condițiile contemporane. Ceea ce se cere însă, este ca această arhitectură tradițională cu toate elementele ei să fie bine cunoscută, și mai ales bine înțeleasă. Așa de pildă, una dintre trăsăturile plastice ale arhitecturii tradiționale este perfectă ei armonizare cu mediul ambiant. Casa nouă din

noile sate devenite orașe trebuie să respecte riguros această cerință întrucât toate formulele arhitectonice apărute în arhitectura tradițională au fost gândite și aplicate tocmai în funcție de această cerință a armonizării arhitecturii ca produs cultural cu mediul natural în care se realizează. A doua cerință legată de valorificare constă în respectarea diversității regionale a formulelor și elementelor din arhitectura tradițională, în funcție de specificul regiunii, zonei în care se proiectează urbanistica pentru noile așezări-oraș. Altfel spus, nu vom aduce elemente de arhitectură din Oltenia sau Buzău în Bucovina sau Maramureș, după cum nici

invers. Această cerință ridică în fața arhitecților proiectanți ai noilor așezări urbane obligația imperioasă de a cunoaște, în spiritul ei, în sensurile stilistice profunde, arhitectura populară a zonei în care urmează să crească noul oraș. De bună seamă cele două cerințe de mai sus, privesc aspectele de fond ale problemei valorificării. Relevarea lor a fost necesară din punctul nostru de vedere pentru că și atunci când este vorba să desprindem unele elemente constructive sau decorative din arhitectura tradițională, această desprindere și valorificare a lor se cere făcută de asemeni în spiritul armoniei cu peisajul și în conformitate cu specificul zonal.

Dr. arhitect ADRIAN GHEORGHIU

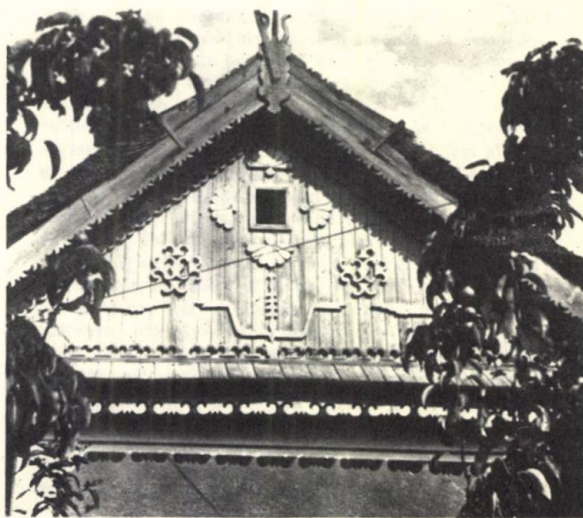
Noul nu înseamnă dărîmare și reconstruire ci o punte de legătură între trecut și viitor

Este înțelept să se păstreze, dacă mai există, tot ceea ce a fost inventariat, relevat, studiat și publicat de-a lungul anilor și mai ales de la 1950 încoace, de cînd colective multilaterale de geografi, istorici, sociologi, etnografi și arhitecți au studiat «sat cu sat» — în vederea sistematizării, cîteva regiuni. La care, cu noi detalii și sinteze, pe ramuri, localități sau zone, s-au adăugat noi specialiști, noi metode și noi publicații. La care mai adăugăm numeroasele muzee în aer liber pe regiuni și cercetătorii continuu formați. Evi-

dent, se cer noi studii, de la caz la caz, dar în fața cerințelor urgente de urbanizarea unor sate, valorile de arhitectură populară românească în unicate și ansambluri sînt deja consemnate. Ele rămîn a fi respectate, pentru că nu este constructiv s-o luăm mereu de la capăt și, totodată, pentru că ele aduc indicații precise de păstrare pe teren (ele ar putea fi căutate de străini), constituind indicații analogice de regăsire acolo unde încă nu au fost studiate, exemple obiective de valoroasă arhitectură specific românească, lo-

cală sau regională și deci indicații de prelucrare contemporană.

Cu atît mai mult cu cît transformarea planificată a unor sate în orașe este un fenomen de «istorie concentrată» astfel încît noul nu înseamnă dărîmare și reconstruire ci o punte de legătură între trecut și viitor. Acest nou funcțional și constructiv, poate foarte bine să fie adiacent, recordat, ușor țesut la vechea vatră și deschis tocmai către noile zone agro-industriale, cultural-educative sau, de pildă, către circulația de tranzit.

Doi centenari voievozi ai limbii românești și ai patriei cinstire

Dincolo de existența lor omenească ce poate fi ușor rezumată în câteva cuvinte: au fost oameni, au fost scriitori români, au fost genii, se află opera lui Sadoveanu și Arghezi... ..iar restul — cum ar spune Lucian Blaga — e ursită.

În sufletul neamului românesc există o seamă de sentimente fundamentale care se numesc miorița, manole, creangă, eminescu, arghezi, sadoveanu... S-au strîns acolo de milenii așteptîndu-și în increatul pur al ființei glasurile și numele cu care să le recunoaștem. Literatura și cultura noastră sînt tinere dar ele s-au născut dintr-o rasă și o civilizație străveche. Istoria zbuciumată a acestor meleaguri așezate « în calea tuturor rădăților », cum spunea cu amărăciune cronicarul, nu a fost mult timp prielnică formelor culturale, dar geniile tutelare s-au aflat din totdeauna acolo, păzite în adîncuri tainice de cuget. Din perspectiva eternului românesc, nașterea și moartea lor nu sînt decît accidente biografice ale unui destin, ale unei necesități interioare. Oamenii sînt fire de nisip, dar neclintită stă clepsidra vremii măsurînd durata neamului.

Întîlnind condiții prielnice, asemeni acelor semînte arhaice ce înflorează și după scurgerea erelor istoriei, cultura românească a izbucnit — într-un singur veac, ca în basmele bătrînilor — cu o vitalitate uimitoare tăindu-și acum din acea tăcută cumînenie a pămîntului cele mai importante coloane de lumină ale spiritualității sale. După acest « secol de aur » se poate susține cu fruntea sus că ne-am ocupat locul meritat în marele amfiteatru cultural al lumii, căci fiecare nație are acces la universalitate prin ceea ce aduce specific în dialogul valorilor, nu imitîndu-i pe alții.

Întîmplarea face ca două din geniile tutelare ale literaturii române, Tudor Arghezi și Mihail Sadoveanu, să se nască în același an 1880, unul în aprinsa lună mai, celălalt în negurosul noiembrie. Amîndoi erau prin tată descendenții unor familii gorjene, dar amîndoi s-au contopit pentru totdeauna cu locurile nașterii, identificîndu-se cu acel inefabil suflet al locurilor: primul cu straniul fruct dulce-otrăvit al prăfoasei cîmpii a Bărăganului — Bucureștii și culorile lui pitorești și violente, contrastante și neliniștite; celălalt cu o Moldovă fabuloasă coborîră din timpuri mitice, cu forțe elementare, pictată în pastă grea și culori stilizate de ceremonial bizantin. În destinele lor atît de singulare există totuși și alte coincidențe revelînd neașteptate și tulburătoare apropieri. O tragică absență a celor mai apropiate ființe — în cazul lui Sadoveanu, mama, la Arghezi, tatăl — le-a marcat seninul copilăriei, întipărindu-se adînc în straturile cele mai ascunse

ale creației. Crescut în spiritul raționalist și sever al tatălui, avocat « cu respingere pentru țărînice » (Anii de ucenicie), jignind fără să-și dea seama sensibilitatea mamei, fică de țărani (« Eram adversarul ei și nu pricepeam că-i singerez inima », Anii...), pe Sadoveanu l-a urmărit întreaga viață sentimentul unei vinovății față de nedreptățile sa mamă: « Tot ceea ce nu fusese ea, tot ce nădăjduise, tot ce regretase trebuia să realizez eu în altă formă. Viața ei distrusă și pustiită trebuia s-o răscumpăr eu. » Opera sadoveniană este într-un fel prețul « răscumpărării » plătite de fiu și în numele tatălui, iar în scrisul românesc, Mihail Sadoveanu este, cum frumos spune M. Ungheanu, trimisul acelei femei simple dintr-o veche familie de răzeși cu drepturile uzurpate. Imaginile fotografice ni-l arată pe marele scriitor sprijinit de consola căminului, avînd deasupra, ca o privire de dincolo de viață, un imens portret al tinerei moarte. Pentru celălalt orfan, absența autorității paterne a dus la o chinuitoare căutare a imaginii tatălui, subliniată în simbolistica poemelor, unde lipsa unei tutele directe, care să-și asume răspunderea și pentru actele sale, se îmbină dureros cu sentimentul acut al responsabilității proprii existenței. Personajul principal din romanul « Ochii Maicii Domnului », Tile, ca și simbolul bastardului divin nu sînt decît fețe zbuciumate ale unui singur chip — cel arghegian. Revolta și dirzenia, uneori spectaculoase, alături de tăcută și adîncă, au însoțit întotdeauna viața celor doi. În confesiunile lor învăluite de un aburit sentiment pentru pierduta vîrstă a copilăriei (în universul căreia se întorc mereu cu voluptate), amîndoi amintesc cu nostalgie de pasiunea lecturii poveștilor cu haiduci ale lui N.D. Popescu, « best-seller »-urile epocii. Imaginea aceasta emblematică a revoltatului justițiar i-a urmărit de-a lungul înregii vieți. Arghezi, pamphletar violent împotriva murdăriei sociale, a corupției, bestialității și ticăloșiei, a subumanului, sfidează un întreg sistem. Atît în literatură cît și în realitate, nonconformismul său scandalizează filistinismul contemporanilor, întărit de snobii calofili, șterili și « estetizanți » și strivindu-i de la înălțimea geniului cu « țărănismul » viziunii sale artistice. Gesturilor răzvrătite de dispreț a mediocrității, a falsității și minciunii, aparține și aruncarea sutanei, întoarcerea către om și universul său pămîntesc, spre marea simplitate a existenței :

«Și visul durează noaptea întreagă, în timpul mutării lente a lunii pe curba tăriei. Și, închis în sinul acestui splendid mister, inspirator de intuiții și dăruitor de siguranțe secrete, omul, fericit că vede și cunoaște, se înfrățește cu ceea ce a fost întotdeauna mai curat și mai frumos în conștiința uneori genială și cîteodată dumnezeiască a lumii.» Sub liniștea sa înșelătoare, Sadoveanu ascunde și el un insurgent așezat adesea împotriva curentului general. Acasă, la școală, protestul său ia forme diverse. Mai tirziu se alege cu o rană în partea stîngă a pieptului, de la baloneta unui jandarm, cu prilejul manifestațiilor ieșene de la 1896. Altădată numai întimplarea l-a salvat pe asupritorul unui țăran de la glonful pe care revolta scriitorului i-l destinase într-un moment de mare minie. Autorul se considera un reprezentant al durerii celor mulți, o voce a unei lumi vechi, asediată de timpurile moderne: «Buciii mei sînt strănepoții acelor oameni. Și această istorisire de acum trei sute de ani, din vremea cînd strămoșii erau încă dîrji, am scris-o în liniștea unei prisăci, avînd în inima mea răsunetul durerii lor» — scria el în Neamul Șoimăreștilor. Cît de mult seamănă totuși gîndul său cu Testamentul argezhian: «În seara răzvrătită care vine / De la străbunii mei pînă la tine, / Prin rîpi și gropi adînci, / Suite de bătrîni mei pe brînci, / ... Cartea mea-i fiule o treaptă. / Așează-o cu credință căpății / Ea e hrisovul nostru cel dintîi, / Al robilor cu saricile, pline / De osemintele vărsate-n mine.» Însuși scrisul lor era un protest, o revoltă sfîdînd mersul literaturii de atunci, cucerită de modernisme. Dar scrisul lor a fost întotdeauna și o înaltă lecție de umanism. Un umanism al echilibrului și al naturalului izvorît din însăși armonia om-natură ce determină imemorial ordinea înstăpînită pe aceste plaiuri românești, dincolo de vicisitudinile istoriei. Născută din viziunea austeră a poporului, atît de apropiată în esență de conceptul antic calos cagatos (ceea ce e frumos trebuie să fie și bun, moral) opera lor e o cîntare a frumuseții omului și lumii. O intensă strălucire de speranță în atmosfera crispată și nelineștită a epocii moderne.

Ca și Eminescu, amîndoi au avut prilejul de a călători și, la fel ca în cazul acestuia, e ciudat cît de puțin au fost impresionați de itinerariile și meleagurile străine văzute. În scrierile lui Argehi, orașele elvețiene și cele franceze, îndeosebi Parisul, îi lasă foarte puține impresii artistice: din Fribourg o vagă bibliotecă, din Geneva treptele unei Universități, o sală de cursuri, cîteva bărci pe un lac. În schimb el este în tabletele sale un mare poet al Bucureștilor: «Fenomenul e constant: a fost de ajuns o conviețuire, pentru ca străinătățile să-și piardă caracterul și să se dizolve. Vitalitatea lui puternică i-a dat poporului o siguranță implacabilă și acel stil personal de ospitalitate, în care limbile, ființele și evenimentele se toposc. Bucureștii au un farmec imprecis și cu atît mai decisiv absoarbe, catifelează și digeră. Străinului nu i se arată monumente nemaivăzute, colecții moarte, muzee mai mari și mai bine înzestrate decît ale țărilor cu o veche cultură a pietrei și a canalizării. Străinul ia contact prin toate ventuzele lui cu viața, încă de la gară. Viața este pe stradă, mai mult decît într-alte părți ale continentului, unde populațiile sînt în rezervă pentru zidurile închise un secret al personalității de multe ori derizorii. ... Unele neamuri au învins cu rigoare, cu disciplina și cu regulamentul. Românii înving de sute de ani fără arme, fără sînge,

fără năvălire, și au învins constant și istoria, mai inteligenți decît agresivi și mai dibaci decît vehemenți. Bucureștii trebuie să tratezi ca o individualitate și ca un personaj». Pitorescul capitalei și contradicțiile acestui univers iubit și detestat sînt splendid surprinse în tabloul colorat și plin de viață din O nouă capitală. Excelentele pagini de reportaj La moși sau Luna parc nu-și găsesc egal decît în opera lui Caragiale. Un elogiu al călătoriei și al bicicletei («roata depărtărilor scurte») întîlnim în Urbea. Vestigiile moarte ale trecutului îl impresionează prea puțin, frumusețea infinită a naturii depășea pentru el civilizația: «Un fulg a căzut din aripa vulturului înălțat în văzduh, și căderea lui legănătă de lumină e tot atît de frumoasă ca o catedrală de 12 veacuri.» Făcînd uneori apologia mijloacelor de transport tehnice (Cintecul drumului), alteori satire ale călătoriei automate (Principii de călătorie) și ale turismului superficial (Note mici), T. Argehi scria în 1957: «România poate fi socotită, dacă nu absolut cea mai frumoasă, dar una din puținele cele mai frumoase țărîmuri de pe continent. Varietatea solului, a perspectivelor și a climatelor, e uimitoare, și chiar populația, cu toate că omogenă în aceeași substanță de rasă, înfățișare și inteligență, prezintă o varietate de gusturi și costume nebănuită. Și la o țară atît de frumoasă corespunde un popor nespus de frumos.»

Mai atent la peisajele străbătute pare a fi Sadoveanu, autorul unui interesant jurnal de călătorie: Olanda. Dar, în mod straniu, acesta începe cu povestea unei vînători a cocoșului de munte — vestitul tetrao urogallus — în județul Alba pe Valea Frumosei (ce i-a slujit ca model în minunatele descrieri de mai tirziu din Ochi de urs), conține o evocare a zimbrului carpatin prilejuită de grădina zoologică și se încheie după vizitarea Amsterdamului, Rotterdamului, Hagăi, Markenului, a polderelor, a zonei Zuiderzee, cu următoarea mărturisire: «O admir și mă pregătesc de plecare. Căci, la Carpați și la Dunăre natura e în toată splendoarea ei primitivă, de înfricoșată frumusețe, pe care artiștii Nordului au visat-o numai și-au încercat s-o fixeze în culori. Lumina din peisagiile artiștilor flamanzi nu se găsește aici. E la sud. Într-acolo mă orientează fiecare celulă a ființei mele...». Aceleași gînduri ca la Argehi se întîlnesc și în jurnalul călătoriei sadoveniene: «Dorința aceasta căreia deseori îi adresez întrebări e un fel de măsurătoare a frumuseții locurilor pe unde trec. O coastă de dumbravă, malul unei ape, o poiană înaltă între brazi de unde se văd cețile depărtării, un primal al Dunării, o rapină a Bistriței: aici ar fi frumos să mă așez! Mă opresc puțin, construiesc în cîteva clipe un cămin și-o gospodărie și, plecînd mai departe le las cu o părțică din suflet. E curios că nicăieri în această Olandă nu mi-am adresat asemenea invitație de oprire...». Către natura și oamenii țării sale, gîndurile scriitorului se întorc mereu, așa cum mărturisea zece ani mai tirziu în Povestile de la Bradu Strimb, așa cum o arată întreaga lui creație: «... acest neam s-a diferențiat așa cum este. În aspirații și nădejdi, el stă cu însușirile și scăderile lui, și mi-i drag așa, ca o primăvară, ca o înflorire albă de iarnă, ca o taină a singurățăților de sus. N-aș putea spune că nu sînt un iubitor al progresului tehnic, și cu toate acestea mie mi-i dragă această țară și acest popor așa cum sînt și doresc uneori să rămîie totul nestrîicat, ca Poiana Raiului la Procov.»

DAN ALEXANDRU CONDEESCU

LUCRĂTORII CU LUMINA SLOVEI

În primăvara lui 1979 mă aflu la Sibiu în zilele când orașul sărbătorea, împreună cu țara, împlinirea a două sute de ani de la nașterea lui Gheorghe Lazăr. Legătura celui ce avea să fie părintele școlii românești de la Sfântul Sava cu orașul care-l comemora cu venerație nu se rezuma la simple date biografice — se născuse și fusese înmormântat la Avrig, foarte aproape de Sibiu — ci includea momente incandescente, ce au jucat un rol important în viața cărțuraruului. Aici a funcționat ca dascăl, după ce își încheiase studenția la Viena și tot aici au văzut lumina tiparului câteva dintre lucrările sale. Gheorghe Lazăr a fost un continuator al strădaniilor depuse de românii din Transilvania, din Moldova și Muntenia pentru răspîndirea cuvîntului tipărit. S-a numărat printre cei ce au întocmit manuale școlare, așa cum au mai făcut-o aici Sava Popovici-Barcianu din Rășinari, Inocențiu Micu și Samuel Micu din Sadu, promotori și ei, ca și ceilalți corifei ai școlii ardelenne, ai luptei pentru afirmarea demnității naționale a poporului român. Tiparnițele sibiene au scos nenumărate scrieri ale acestor cititori de cultură românească — și nu numai ale lor — sau care le-au cîntit de-a lungul timpului memoria. Mai tirziu, tomurile apărute sub egida «Astrei», fie aduse de peste munți, din Moldova și Țara Românească, fie semnate de personalități transilvănene, au continuat această tradiție, influențînd în mod pozitiv viața tipografică din bătrînul oraș de pe Cibin.

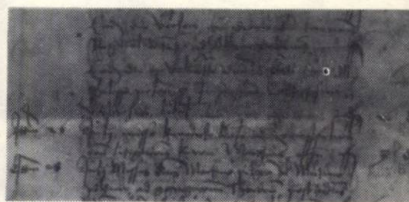
Cu puțin timp înainte de a sărbători bicentenarul marelui nostru iluminist, sibienui s-au oprit asupra unui alt eveniment aureolat cu emblemele timpului, ce avea darul să ne amintească îndelunga prestație culturală a urbei cu ziduri medievale: împlinirea a 450 de ani de la înființarea aici a primei tiparnițe. Succesiunea mi se pare simbolică: în clipa cînd Gheorghe Lazăr venise pe lume, Sibiu, care avea să-i toarne

gîndurile tinere în literă de plumb, se bucura de două veacuri și jumătate de prezență în cetate a teascurilor și a meșterilor tipografi.

Călăuză pe lungul drum al cărții sibiene mi-a fost, cred, omul cel potrivit: tovarășul Mircea Opreșiu. Nu numai pentru că este directorul celei mai mari și mai moderne întreprinderi poligrafice din cîte a avut vreodată Sibiu — în această calitate, mi se oferea o sursă sigură de date și informații — ci, mai ales, pentru adîncul respect ce-l port cercetătorului pasionat, scormonitorului neobosit în hrisoavele vremii, din care a cules date revelatoare despre nobila dăruire a făurarilor de slovă.

Nu încapă nici un dubiu — și lucrul acesta este confirmat de documente — că în Sibiu se tipărește de 450 de ani; singurul amănunt în jurul căruia se mai poartă discuții este dacă anul de început al noii bresle este 1528 sau 1529. Părerile cele mai numeroase și, totodată cele mai autorizate, susțin prima ipoteză, care a stat de fapt și la baza aniversării noastre. Numele întemeietorului este Theobaldus Griphius, de profesie medic, licențiat însă și în arta tiparului, pare-se la Reutlingen, de unde venise, poate în altă parte în Europa, unde setea de cultură asigurase frumosei îndeletniciri o fericită dezvoltare. În jurul tiparniței lui Griphius s-au strîns cîteva minți luminate, grupate pe lîngă cancelaria cetății, ca bunăoară magistratul Luca Traponer, care avea să ajungă mai tirziu jude. Printre ei, un nume cu dulci rezonanțe, venit din țara Domnului Ștefan: Filip Moldoveanu. Din datele existente, reiese că s-a stabilit la Sibiu în anul 1521 și că ocupa funcțiile de translator, traducător și funcționar pe lîngă comitatul magistraților, însărcinat cu întocmirea scrisorilor către țările române și către țări din lumea largă, unde se putea citi în română, slavonă sau germană.

Să ne oprim pentru o clipă asupra datei la care își face apariția în înfloritoare cetate transilvană Filip Moldoveanu: 1521 este anul atestării primului document cunoscut pînă astăzi în limba română: scrisoarea cîmpulungeanului Neacșu adresată judeului Hanăș Beagner din Brașov: «...dau știre domniei tale că lucrul Turcilor cum am auzit că Împăratul au eșit den Sofia, și aimintrea nu e, și se-au dus în sus pre Dunăre; ipac să știi domniia ta că au văzut cu ochii loi că au trecut ceale corăbii ce știi și domniia ta pre Dunăre în sus. ..»

Document ce se află la Arhivele statului din Sibiu prin care se atestă că Filipp MOLDOVEANU este cel care a tipărit prima carte în limba română.

Nu mult după această dată, Filip Moldoveanu compunea și el scrisori în limba română și, pentru ca similitudinea situațiilor să persiste, este rîndul lui Hans Benkner ca la distanță de numai cîteva decenii să-i ofere posibilitatea lui Coresi să tipărească în Schei Brașovului cărți în limba română.

În arhivele Sibiului se păstrează peste 60 de documente referitoare la eruditul funcționar de la cancelaria orașului, apoi altele despre fiul său, «filius Filippi», care i-a luat locul după moarte. Filip a pierit în 1554 în urma unei epidemii de ciumă care a scurtat și viața Militei Despina, văduva lui Neagoe Basarab. Refugiată la Sibiu în același an 1521, Despina Doamna l-a cunoscut îndeaproape

pe Filip Moldoveanu și i-a folosit la redactarea unei bogate corespondențe diplomatice, ce lua drumul Moldovei și Țării Românești. Domnitorii Ștefăniță Vodă în Moldova și Radu de la Afumați în Țara Românească erau căsătorii cu Stana și, respectiv, cu Ruxandra, ficele Despinei. În 1527 moare Ștefăniță, iar doi ani mai târziu, și Radu de la Afumați. Fostele doamne caută, pentru puțină vreme, adăpost sub acoperișul mamei lor. Stana se stinge în 1530 la Sibiu, răpusă de ciumă, urmînd îndeaproape tragicul destin al familiei; în schimb, Ruxandra se căsătorește după cîțiva ani cu Radu Paisie și pleacă din nou în Muntenia.

Lui Filip Moldoveanu îi datorăm o activitate ce se desfășoară pe mai bine de două decenii, timp în care și-a făcut locul, în bunul grai strămoșesc, ideea unității naționale a celor trei țări române. El nu se mărginește numai să aștearnă gînduri îndrăznețe în scrisori, ci se oferă și îndeplinește misiuni diplomatice la Iași, la Tîrgoviște și în alte locuri unde îi este necesară prezența, multe dintre aceste misiuni rămînînd consemnate în arhivele cancelariilor domnești din cele două capitale.

Învățase între timp să cunoască tainele tiparului, mai ales arta gravurii. Moldoveanului îi aparțin primele xilografuri cu chipuri de oameni, și nu lui Macarie, cum se crezuse. Nicolae Iorga presupune, pe baza unor documente, că ar fi plecat chiar în străinătate pentru a-și desăvîrși pregătirea tipografică. Dar, ceea ce ne face să vibrăm astăzi la rostirea numelui lui este cutezanța de a fi ridicat slova românească pînă în strălucitorul palat al cărților. Prima lucrare, astăzi pierdută, datează din 1544; următoarea, tipărită după doi ani, este un Tetraevangheliar din care nu mai există decît două exemplare, aflate în bibliotecile din Leningrad și Ujgorod. Dintr-o însemnare rămasă între scoarțele groase, știm că unul dintre volume a aparținut domnitorului moldovean Gheorghe Ștefan; se spune, de asemenea, că același exemplar a figurat și în biblioteca lui Nicolae Măilescu Spătarul, de unde este posibil să fi trecut în posesia succesorului lui Vasile Lupu. În sfîrșit, a treia lucrare, în care ni se dezvăluie și semnătura editorului (după cum pe Tetraevangheliar este

menționat numele lui), se intitulează *Evangeliarul slavo-român (1551–1553)* și este prima tipăritură bilingvă adresată românilor. Unicul exemplar cunoscut se găsește tot la Biblioteca Salticov-Scedrin din Leningrad, dar în anul 1971, cu sprijinul Academiei și al Institutului Nicolae Iorga s-au făcut copii și lucrarea a fost retipărită în întregime.

Filip Moldoveanu a fost un spirit pătrunzător al timpului său, o personalitate complexă, un luptător convins pentru afirmarea ideii de unitate națională a românilor de pe cele două laturi ale Carpaților. Despre bogata lui prezență în cultura noastră stau mărturie numeroase alte documente care așteaptă să fie cercetate și puse în valoare.

Îi urmează, spre sfârșitul secolului al XVI-lea, o serie de tipografi renumiți, făuritori de lucrări remarcabile, păstrate acum în bibliotecile de la Brukenthal și Astra: un Krungast, un Thilo, un Schell, mai târziu Ștefan Junglieb, Marcus Pistorius, Abraham Kertesz; fie că au învățat arta tiparului la Sibiu, fie că și-au făcut studiile în Olanda sau în Germania, toți au adus cu ei, ori au introdus, ornamente, litere și caractere noi, împinși de dorința de a înfrumuseța lucrările scoase de sub teascuri, de a le aduce la un nivel de calitate echivalent cu cele mai bune producții tipografice ale timpului.

În tiparul sibian se impune apoi, timp de peste o sută cincizeci de ani, pînă pe la mijlocul veacului trecut, reprezentanți ai citorva generații din familia Barth, care imprimă de-a lungul anilor numeroase lucrări în limba română. Paralel cu tiparnița lui Barth își începe activitatea încă o întreprindere, cea a lui Closius, apoi încă una, aparținând lui Hochmeister. Martin Hochmeister, om de aleasă formație umanistă, cu vederi progresiste — printre altele se declară susținător al răscoalei țărănești condusă de Horia, Cloșca și Crișan — a militat pentru răspîndirea influenței binefăcătoare a tiparului în cultura românească. El scoate primul ziar în limba germană: «*Theatral Wochenblatt*», un fel de săptămînal despre activitatea teatrală; deschide apoi o mare librărie în Sibiu, înființează o tipografie la Cluj și influențează realizarea unor tiparnițe la Alba Iulia și Aiud. Tot el adaugă la actele

sale de cultură încă unul foarte important, înfăptuirea primului teatru din Transilvania. Tot în acest veac, Samuel Micu publică lucrări cu alfabet latin, deschizînd seria unor opere cu o influență covârșitoare pentru răspîndirea cuvîntului scris.

Printre personalitățile remarcabile ale vremii, angajate în acțiunea de emancipare a românilor transilvăneni, se afirmă acum figura energică a lui Ioan Piuaru-Molnar din Sadu. El încearcă să pună bazele primelor ziare românești: «*Foaie pentru econom*» (1789) și «*Vestiri filosoficești și moralecești*», în anii imediat următori. Aceste ziare au fost repede suprimate de autorități pentru ideile îndrăznețe care răzbăteau dintre paginile lor, astfel că astăzi li s-a pierdut orice urmă. Către sfîrșitul secolului al XIX-lea, tot la Sibiu, beneficiind de sprijinul Astei, se publica prima Enciclopedie română, în 3 volume.

În tiparnițele cetății, cîte au existat și s-au înfruntat cu timpul în aceste patru veacuri și jumătate, au muncit mulți oameni. Nu vreau să spun că este o trăsătură proprie numai tipografilor obișnuința de a-și transmite meseria din tată-n fiu, dar la Sibiu așa stau lucrurile. Urmași din neamul lui Filip Moldoveanu se regăsesc ani îndelungați prin atelierele cu litere de lemn și valuri de cerneală, așa cum astăzi, familii întregi de Simțion, Nițescu, Schuster, Wagner, Ghițiu, Alman, Trifu, Gligor și mulți alții lucrează laolaltă, și-au adus în tipografie soțiile, copiii, rudele, ajungînd fiecare la cel puțin a treia generație. De aici au pornit în lumea întreagă lucrări care au fost răsplătite cu distincții internaționale: medalii în 1869, 1903, 1929, o medalie de aur la Barcelona, una de argint la Paris, în 1931 și nenumărate altele după 1948. Despre perioada de după naționalizare se poate vorbi astăzi foarte mult, pentru că ea marchează un salt ce depășește considerabil tot ce s-a putut înfăptui în mai bine de patru sute de ani: de la cele douăzeci și ceva de ateliere mici, unificate în 1948, care dădeau împreună o producție anuală de aproximativ două milioane de lei, acum se realizează de peste 35 de ori mai mult, cu un personal nu prea numeros față de efectivul de atunci, dar cu o dotare tehnică

modernă, capabilă să facă față oricăror cerințe.

De ce reușesc tipografi să atingă, cu mașinile lor moderne, perfecțiunea lucrului de artă? Pentru că, mi s-ar răspunde, tipografi sibiieni sînt oameni culti, sensibili, pasionați. Nu este suficient numai să știi să tipărești, ci să și citești foarte mult, să înțelegi rostul muncii tale. Cuvîntul tipărit nu va avea nici un efect asupra oamenilor dacă nu e răspîndit pretutindeni, cunoscut. Mulți, foarte mulți, au depășit condiția profesiei lor, își petrec timpul liber în preocupări artistice, literare, sînt nelipsiți de la concerte, spectacole, expoziții, conferințe. Cînd li s-a cerut să realizeze albumul «*Voroneț*», cîțiva s-au deplasat pînă acolo, în inima Bucovinei, să pătrundă armoniile culorilor, să le confrunte cu hand-druck-urile aduse de-acasă. Un an mai târziu, albumul «*Voroneț*» întrunește aprecierile cele mai înalte la Expoziția internațională de carte de la New York.

Fiindcă a venit vorba de culoare, vreau să spun cîteva cuvinte despre Lucian Popescu. Prin 1955, cînd s-a prezentat la retuş-offset, era un copil timid, dar cu o mare vioiciune interioară. A început cu gravarea în piatra litografică — pentru că retuşorul, înainte de a învăța meseria, trebuia să treacă mai întîi pe la cromolitografie, adică să sape cu dăltița în piatră — și, după un exercițiu îndelungat, a învățat să deseneze; a pornit apoi să caute culoarea și a găsit-o în sălile de la Brukenthal, prin expoziții și chiar în policromiile ieșite din mașinile lui Oleksik sau Schuster. A luat-o și a trecut-o prin filtrul sensibil al propriei lui personalități și a așternut-o astfel, proaspătă și curată pe pînză. Astăzi, Lucian Popescu este un pictor talentat, este revelația unei generații. Spațiul nu-mi permite să-i cuprind aici pe toți cei ce au pornit pe urmele sale, pe membrii cineclubului sau ai fotoclubului, pe poezi, pe artiști sau pe creatoarele de artă populară. În marea familie a tipografilor, fiecare aduce o părțică din aplecarea către frumos, din suflul lor, din dăruirea responsabilă cu care muncesc, cîstînd la temperatura incandescentă a prezentului, dîra de lumină lăsată să ardă timp de patru veacuri și jumătate prin oste-neala înaintașilor.

NICOLAE DOCSĂNESCU

Drumuri și legende din SĂLAJ

Dacă e adevărat — și este — că la greu se cunosc oamenii, necazurile probînd caracterul mai profund și mai exact decît bucuriile, trebuie să spun că la un ceas de cumpănă mi-a fost dat să-i cunosc pe sălăjeni, în mai '70, cînd Someșul umflat de ploi și de brusca topire a zăpezilor, înghesuit în strîmtoarea Țicăului, și-a ieșit din matcă, risipind vatra Benesatului. Am ajuns în acel sat pustiit cînd apele se retrăseseră, lăsînd un mîl gros în urma lor. În ogrăzile fără garduri, oamenii adunau puținele bunuri rămase. Și am văzut deodată, pe temelia unei case ce fusese luată de ape, întins pe cîteva toale cine știe cum scăpate, grîul scos la uscat. Am citit atunci, în acele boabe de grîu puse pe pietrele casei vărute, istoria milenară a Sălajului, pămînt neocolit de restriștile vremurilor, pe care oamenii au avut întotdeauna voința și puterea să aleagă dintre neguri grîul luminos al speranței, iar și iar răsădindu-l.

S-au șters urmele diluviului și la Benesat. Grîul acela a rodit din plin. Dintre zăvoaiele de pe malul Someșului comuna răsare frumos călătorului, chemîndu-l la un popas mai îndelungat. Peste apă, ce se poate trece cu bacul, drumul duce la cetatea Cheudului, unde au hălăduit răzvrățiții conduși de Gligor Pinteza Viteazul, haiducul despre care încă mai umblă legende...

... Alte legende, întîlnite numai în Sălaj, sînt cele din ciclul « uriașilor », ființe ale unor vremuri străvechi — « cînd munții voinici nu erau pitici, cînd zările-ntinse nu erau cuprinse » — înzestrate cu o superioară voință și forță de creație. Folcloriștii cred că această legendă, simbolizînd îmblinzirea stihiiilor, își are originea în spectacolul plin de măreție al construcțiilor romane, trufașe zidiri din blocuri de piatră, ce trebuie să li se fi părut

ciclopice celor care, locuind acest pământ al trezorilor, erau învățați mai mult cu modestia lutului și lemnului. La Românași, la Buciumi, la Surduc, la Moigrad — anticul Porolissum, capitală a Daciei Porolissensis — au fost scoase la lumină vechile ziduri ale castrelor ce apărau granița de nord-vest a Daciei romane. Mărturiile arheologice ale vieții din timpurile « uriașilor » s-au adunat în clădirea primului liceu român din Zalău, care adăpostește astăzi muzeul județean de istorie și artă.

La început, bogăția și eleganța muzeului surprinde. Apoi, după ce îl cunoști pe pasionatul său director, Vasile Lucăcel, înțelegi cum a fost posibil ca de la « zero piese și nici un colț de sală » — zestre cu care s-a pornit la început, în 1951, să se ajungă astăzi la cele peste 33.000 de piese ale secției de istorie — o istorie care începe din paleolitic, la o bogată secție de artă populară din Sălaj și la o frumoasă colecție de artă contemporană.

« Prietenii îmi spun adesea că eu sînt piesa numărul unu a muzeului » — mi-a mărturisit, cu umor, Vasile Lucăcel. « N-aveam nimic cînd am început munca, la Porolissum. Pe urmă, am înființat cercuri de « prieteni ai muzeului » în toate localitățile în care erau posibile descoperiri. Simbăta, mai ales, veneau femei, bătrîni din mai multe sate, cu monezi sau cu fragmente de vase, cu pietre. Sau veneau numai să ne anunțe că s-a găsit ceva. Cînd am fost anunțat de găsirea ei... » — și îmi arată o Venus miniaturală de o excepțională finețe — « ... n-aveam cu ce să ajung mai repede pînă acolo. De mașini, nici vorbă! Mi s-a dat un cal. Nu știam să călăresc. Însă tot mă enerva că nu mergea decît « la pas ». Pe seară, m-am întors; așa am intrat în oraș, călare pe cal alb, la piept cu Venus din Porolissum »...

Țărîna care a ascuns-o pe Venus din Porolissum a fost răscolită sub copitele cailor năvălitorilor. Țărîna aceasta a fost însăngerată. Țărîna aceasta a fost plînsă. Ecourile acelor vremi s-au păstrat într-o altă legendă sălăjeană: « Groapa tătărului », care laudă vitejia strămoșilor și dragostea lor de țară. Însăngerată și plînsă, țărîna aceasta a fost muncită și pusă în rod. Primăvara iese și acum în satele sălăjene « Craiul sămănătorilor », ales după un obicei care preamărește pe bunul gospodăru, cel de sub mîna cui cade la timp griul, al cărui spic se leagănă pe cîmpuri dar stă și încremenit pe porțile din inimă de stejar ale gospodăriilor din cele trei sate Fildu, sau în stîlpii lăcașurilor din Zîmbor, Zalnoc sau Păușa. Țărîna aceasta, însăngerată, plînsă și trudită, a mai fost și cîntată. Niciieri nu mi s-a părut mai frumoasă ca în Sălaj — ținut în satele căruia puțini sînt bărbații ce nu știu să zică din fluier — legenda nașterii cîntecului...

... Demult, în vremurile cele de începuturi, păcurarii care plecau cu oile în munte nu se mai întorceau. Zice-se că-i lua Fata Pădurii, pentru că nu știau cînta. Pînă cînd, într-o zi, un cioban i-a cerut voie să-și ia rămas bun de la pădure; a rupt o ramură de fag și cînd a dat să o sărute, de jalea tinereții lui, ramura a suspinat. Așa s-a născut doina...

I-am cunoscut pe sălăjeni, firește, și la marile lor bucurii. Prima oară, în 1973, cînd Zalăul își sărbătorea 500 de ani de atestare documentară. A fost un prilej să se amintească faptul că în 1948 toată industria orașului se rezuma la « o moară țărănească în capătul străzii Crasna, o fabrică de cărămizi și un atelier mecanic ». Astăzi orașul e în plină dezvoltare, o adevărată platformă industrială ridicîndu-se în marginile sale. În 1973 volumul producției industriale era de cinci ori mai mare decît în 1967. În 1975, același volum se dublase. Și ritmul a fost păstrat. Simbolurile acestei legende contemporane le-am zărit pe una dintre străzile orașului care crește frumos sub poalele Meseșului, în curtea unei școli profesionale: erau cîteva panouri cu siluete modelate din fier beton; fiecare sugera o meserie. Dîncolo de acele panouri, ieșiți în recreație, se jucau făuritorii Zalăului de mîine...

... Tot la bucurie i-am cunoscut pe țărîni unuia mic sat, Pria, aflat la vreo 40 km de Zalău; ei păstrează și astăzi un vechi obicei pastoral, prilejuit de adunarea oilor în turme, după iarnat: spre prînz se aud tălăngile oilor care vin spre țărcurile celor două stîni mari, ridicate pe Măgura Priei, o culme domoală, cu poieni largi. Toți ai satului s-au adunat aici. În vreme ce gospodarii cîntesc ciobanii abia sosiți cu cîte o gură de horincă, se pregătesc cei patru socotitori, care vor însemna separat — pentru a se verifica la urmă unul pe altul — răbojul mulsului. Baciul, starostele stîinii, va supraveghea totul; în grija sa sînt și vasele de măsurat, moștenite an de an: **cupa** (cam 1,6 l de lapte), **jumătatea** ($\frac{1}{2}$ cupă) și **împunsura** ($\frac{1}{8}$ cupă); ce este sub o împunsură nu se socotește, poți s-o

torni în vasul comun sau în oala unui vecin. Fiecare gospodar, care are oi și capre în stină, își pregătește oala în care va stringe mulsura; oalele se clătesc cu apă curată și se varsă, sub ochii celorlalți, până la ultima picătură, într-un ciubăr mare, de lemn, sau într-un cazan de aramă, spoit. Muind șomoioag de ramuri verzi și busuioc în acea apă, ciobanii înconjoară stina, stropind oile și rostind descintece de boală, urind belșug în lapte și miei. Glumind, ei mai stropesc și femeile din preajmă, care rid și nu se feresc, căci astfel li se hărăzesc prunci mulți, voinici și frumoși. Bărbații, care vor mulge oile, s-au așezat pe două rînduri, față-n față, cu oalele puse în cite o mică groapă, pentru a nu fi răsturnate. Măsurîșul se va petrece în vederea tuturor. Animalele sînt scoase pe rînd și fiecare gospodar își mulge oile sale, adunînd tot laptele în oala din față sa. Cînd s-a încheiat mulsul, începe măsurîșul propriu-zis. O pinză rară, curată, este așezată peste ciubărul din care au fost « botezate » oile, gol acum. Pe rînd, trec toți și varsă laptele acolo, măsurîndu-l cu cupa, jumătatea și împunsura. Cei patru socotitori notează, datele lor trebuind să coincidă în final. În funcție de cite măsuri a avut mulsul de acum, se stabilesc cotele de lapte ce vor reveni fiecăruia, pe parcursul pășunatului.

Despre simplitatea arhaică a acestui obicei, asemănător cu vestita « Simbra oilor » din Oaș-Maramureș, mai adaug un singur lucru: în tot cursul măsurîșului, deși el are o mare importanță materială și va determina o bună parte din veni-

turile fiecărui sătean, nu am auzit o singură vorbă răstită, n-am văzut un singur om nemulțumit. Dimpotrivă, ritul se desfășoară punctat de glume și de voie-bună. Nedreptatea este, într-adevăr, exclusă...

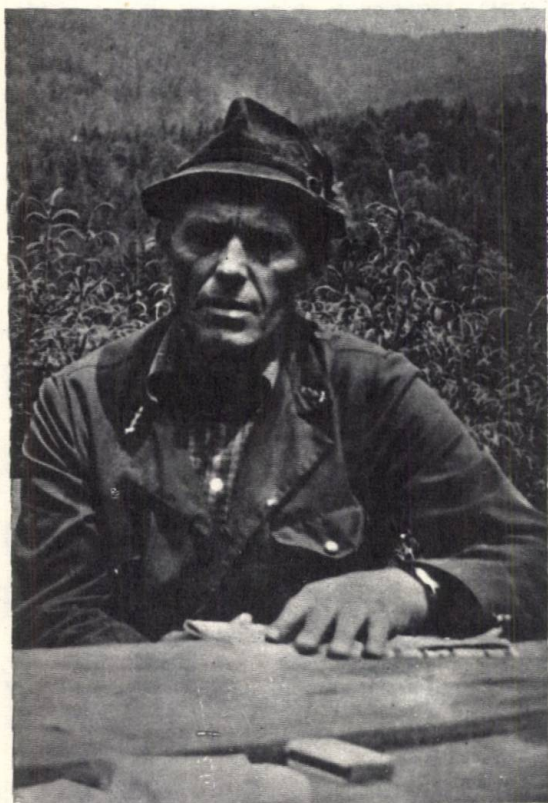
Urmează, toată după-amiaza, **petrecerea**: sticlele de **horincă** trec din mină în mină, bei din ce-ai adus, bei de la vecinul de alături și de la prietenul din capătul satului, dai să bea și privitorilor sosiți aici mai de departe, se încălzesc în vremea asta **boacele** — sarmale cu păsat de porumb și gușă de porc, se rupe piinea de casă, alătura cu cașul proaspăt, cu ceapă verde, în vreme ce începe să se invrtească în frigăr cite un miel întreg... La oarecare distanță, pe o scenă, încep să cînte fluierașii și taragotiștii, urcă și joacă băieții — în țări, cămașe înflorate la guler și minci, **pieptar** din piele « bătută » cu lină colorată, căciuli de miel — și fetele — cu poale albe, înflorate lingă tiv, cu **zadie**, cu **spăceț** (cămașa brodată bogat la mincă și la guler), **pieptar** și **chischineu** (batic colorat). Joacă mult, pînă seara, tirziu, cînd lumea se risipește, pleacă și nevestele ciobanilor, se lasă tăcerea și stelele nopții de primăvară se aprind deasupra dealurilor. Între ele lucește mai tare. singuratică, Steaua Ciobanului, călăuză dintotdeauna pentru marile drumuri pastorale ale verii.

Și, poate, pentru alte drumuri în Sălaj, spre alte legende...

MIHAIL CREANGĂ

Vînătorind pe valea Vaserului

cu Vasile Hojda — Toapli și alții...

În arborele de ape și văi voievodale din Maramureșul istoric, cel înconjurat de munții Gutiiului, Tibleșului, Rodnei și ai Maramureșului, Valea Vaserului are un chip aparte, e mai puțin cunoscută, precum caprele negre, văzute printre steiuri și jnepenișuri numai de către inițiați. Pentru că spre inima acestui afluent al Vișeuului urcă doar trenulețul forestier și oamenii aurului verde. Dar turistul care a pătruns aici va descoperi o lume nebănuită de frumoasă, revenind încă și încă o dată, fie iarnă, fie vară...

Peste puțină vreme, adică din noiembrie, pe Valea noastră se instalează iarna, pînă la sfîrșitul lui martie anul viitor, îmi ziceau locuitorii celui mai lung defileu de stîncă și pădure din țara noastră. Da, aproape șase luni stăpînește aici anotimpul alb, punîndu-și veșmintul gros de-un metru și chiar doi peste crestele geologice, stingînd în milenii flăcările înăuntrului misterios, care-au scos pe virfurile Toroioaga, Farcău și Picioarul Caprei roci vulcanice, pline de solzi metalici strălucitori. Și poate tocmai căldura inimii de piatră subpămînteană domolește aici gerurile, că de vînturi au grijă pădurile, să le soarbă puterea. E o stare letargică-n toate, o molcomă gestație, închegînd noi cercuri în stejari și molizi, în lemnul de cîntec și stîlp de poartă, în puil de brad pus simbol al statorniciei de vatră pe fruntea casei noi. Iarna se face lemnul lemn și cine-i rezistă iernii e fain-frumos în vară și numai de topor va cădea, casa meritîndu-î.

Este și motivul pentru care, în plină vară, intrînd în acest tunel cu soare deasupra frunții și covor înflorat la picioare, am avut senzația că sînt într-un imens laborator natural, unde maramureșanul a învățat să grijească piatra, pădurea, apele, vulturii, cerbii, florile de colț și toate podoabele ce-l înconjoară. Așa se face că Valea Vaserului a rezistat dintotdeauna puhoaielor cerului, domolindu-și apa, care nu s-a aruncat niciodată peste casele și palmele de ogor ale oamenilor. Despre toate acestea și altele, amintiri din vremea cînd țînutul era ocupat de trupele horthyste și bărbații cei mai curajoși deveniseră partizani, mi-au vorbit maestrul de vînătoare Vasile Hojda-Toapli și inginerul Vasile Tomoiogă-Răzaș, stînd în jurul focului la care frigeam slană în țepușe, picurînd grăsimă încinsă peste felia de pită plină cu bucăți de ceapă. Bătrînul Hojda, medaliatul cu aur la mai multe expoziții cinegetice, ne spune povestea, «trofeului de ris», unic în lume, din a cărui carne, ca de vițel, s-au ospătat în lege cîțiva inși, nevenindu-le să creadă că-i vorba de un animal feroce, urmări-torul cel mai temut al căprioarelor. Și iar intră iarna în discuție, zicîndu-ne cum a cărat, în trecut an, sute de kilograme de fin, din pepiniera Novățului, pînă-n locurile de taină ale cerbilor:

— Mi-am pus hîrzoabele în picioare și legătura de fin în spinare și m-am apropiat pînă la cîțiva pași de ei, că ei nu puteau nici fugi nici merge după hrană, că era zăpada cît ei de mare. Flămînzi cum erau, îi prindeam de coarne, nu alta, și ei nu se speriau, știind parcă de ce vin acolo... Asta înseamnă să ocrotești ființele muntelui, vînătoreea fiind astăzi operă de selecție, prin care îndepărtezi exemplarele bătrîne și cele betege... Grijă ce-o purtăm animalelor, de cîțiva ani, e ca și a silvicultorilor și forestierilor pentru cununa verde, din care tai cu socoteală și apoi pui la loc și pui și-n locurile unde mai înainte a rămas gol.

Vocea domoală a baciului Hojda îi incită pe forestieri și silvicultori, acești dubli stăpîni autoritari ai Văii Vaserului, unul dintre cele mai mari și bogate bazine împădurite din Transilvania, comoră de frumuseți în colierul atît de scump al Carpaților noștri. I-am pătruns în intimitate cu drezina ce făcea stații obligatorii la Valea Scradii, Novăț, Cozia, Bardău, Botizu, Făina, Mirașu, Lostun Măcirlău, Ștevioara, Comanu, pentru a ne anunța telegrafic, din post în post, să nu ne întîlnim pe îngusta cale ferată cu lungile convoaie ce curgeau

spre Vișeu, cu lemnul de cîntec, de casă, de mobilă... Pînă prin '46—'47, pe undă Vaserului se făcea plutărit, amintit în hrisoavele secolului XVIII, dar foamea de lemn nu mai putea fi satisfăcută cu plutele. Butinari din tată-n fiu, vișuanii s-au urcat în tren, cățărîndu-și cele aproape o sută de cabane în parchete tot mai îndepărtate, de unde coboară la vatră simbăta la amiază.

— Nimic nu mai facem acum la întîmplare, spune inginerul Petre Tomoiogă, tînărul cu încă 12 frați, moștenitorul unei meserii de mare tradiție aici, în Maramureș, toți conformîndu-se literei «Programului național pentru conservarea și dezvoltarea fondului forestier în perioada 1976—2010». Noi sîntem primii pe țară la producția de rășinoase semifabricate și prefabricate, dar asta fără să mărim aria tăierilor, ci, culmea, micșorînd-o!

Curg pîraiele Scradii, Grebănului, Novățului, Roșului, Făinii, Botizului, Ștevioarei și încă multe altele, în Vaser, aducînd frunze pînă-n streșina caselor. Se mai păstrează și astăzi, într-o formă nouă, tradiția «iertăciunii bradului», cînd oamenii îmbracă pruncul de brad o dată pe an, în lumina pădurii, cînd se duc să planteze sute de mii de pui scoși din găoacea pepinierii Novăț, cea mai mare matrice de rășinoase din țară, de unde pleacă anual spre ocoalele silvice Borșa, Ruscova, Dragomirești, Sighet și Mara peste cinci milioane de pui. Aceștia, pe lîngă milioanele plantate în Valea Vaserului, unde practic nu mai există suprafețe împădurite, îmbogățind munții și ridicînd păduri înalte pentru generațiile viitoare.

... Focul din vatră se spuzise, cînd peste pădure s-au auzit lungi strigăte, reverberate în copaci și stînci:

«Făclie mare, măăăiii!»

Atunci de-abia ne-am adus aminte că sîntem în cea mai lungă zi a anului și-n cea mai scurtă noapte, cînd pe văile voievodale se sărbătorește «Sînzienele», obicei străvechi, păstrat cu acuratețe încă din practicile rituale ale strămoșilor romani. Făclierii, cu torțe de lemn, crăpate în vîrf, umplute cu coajă și rășină de brad, învîrteau deasupra capului, în cercuri largi, snopul de foc, îmbălsămînd aerul și luminînd întinderile. Feciori și fete își doresc în noaptea de Sînzienă ani mulți și fericiți, purifică pădurea și pămîntul, spre mai binele lor și-al pruncilor ce vor veni pe lume. Și Ileana Fortun, gazda noastră din Poiana Novățului, începe să cînte, adresîndu-se stelelor, spre înaltul cărora erau azvirlite fațiile:

«Du-te dor în fundu văii

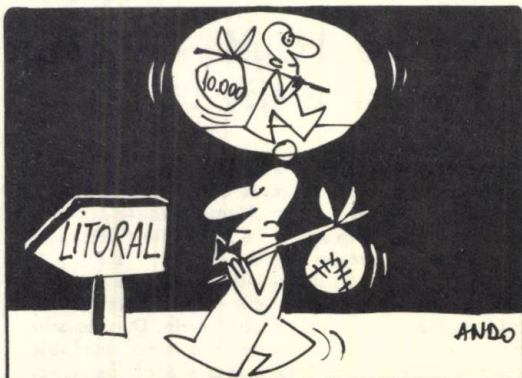
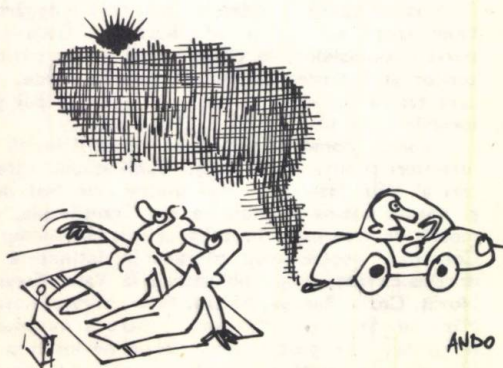
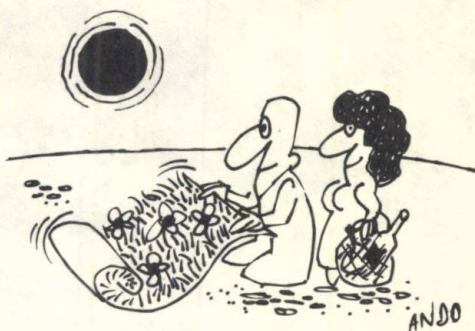
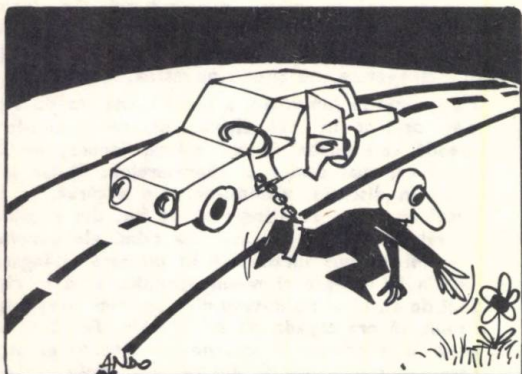
C-acolo-i mîndru cu mieii,

Du-te dor în fundu luncii

C-acolo-i badea cu juncii».

Din doruri, povești și întîmplări adevărate, se intrupa ziua cea mai lungă a Vaserului, valea frumoasă și curată ca o mireasă, valea de piatră, ape și frunze, peste care curg aveau stelele cerului maramureșan.

VALENTIN HOSSU-LONGIN

BĂRBĂTESTI

scurtă istorie toponimică

După ce lași șoseaua în Bîrsești, cu puțin înainte de a ajunge la Horezu, și te ațași în sus, către munte, drumul te va însoți vreo cinci kilometri cu Otăsăul, riu năvalnic și nestăpinit, despre care oamenii spun că nu o dată și-a făcut de cap, măturînd tot ce i-a ieșit în cale. Aveam în fața ochilor ultima lui ispravă, poate cea mai nesăbuită din ultima vreme, cînd smulse poduri, mușcase adînc din maluri, luînd cu el o felie din drumul comunal, intrase dezlănțuit prin curțile sătenilor. Locuitorii Bărbăteștilor porniseră bătălia refacerii, astfel că primul tablou pe care mi-l oferea satul era acela al unui șantier coborît în albia rîului, cu zeci de atelaje, buldozere și excavatoare mobilizate să înalțe barajele protectoare. Era o muncă îndîrjită, ce-i reunise pe toți în acest efort comun, de admirabilă responsabilitate civică; deslușeam, în forfota de oameni ce puneau piatră peste piatră, bolovan peste bolovan, ecoul de solidaritate în fața relelor, venit din veacurile cînd asupra vetrelor liniștite se abăteau nu numai stihiiile naturii, ci și furia oarbă a năvălitorilor.

La poalele Carpaților, din dreapta Oltului pînă în valea Jiului și dincolo de munți, în Țara Hațegului, se întindea, ca un covor înflorit, voievodatul lui Litovoi. Peste el s-a năpustit în anul 1273 armata lui Ladislau al IV-lea, proaspătul succesor al regelui Ștefan al V-lea. Expediția urmărea pedepsirea principelui român care, profitînd de schimbarea intervenită pe tronul suzeran, refuzase să mai plătească tributul, luînd chiar în stăpînire, ca semn de nesupunere, pămînturi acaparate de coroana ungară. În această tentativă curajoasă de neațîrnare, Litovoi a căzut în luptă, iar Barbat, fratele său, prins și adus la curtea nevîrstnicului rege, a trebuit să-și răscumpe libertatea cu greul preț al banilor.

Un om al locului, învățătorul pensionar Nicolae Năstoiu, a întocmit o monografie a satului, «de cînd Barbat, fratele lui Litovoi, a întemeiat, drept mulțumire pentru că a fost eliberat din captivitate, primele așezări de pe valea Otăsăului». O legendă

care ni-l aduce în minte pe feciorii Vrîncioaiei leagă ființa Bărbăteștilor, Dobricenilor și Costeștilor de numele fraților Barbat, Dobre și Costea, așezați aici, pe bogatele pămînturi de sub geana muntelui, cu bunul gînd de a ridica vetre noi pentru țărani crescători de vite și pentru cei ce trudeau prin holde.

Noi vom îmbrățișa argumentul istoric probat, printre altele, de două elemente revelatoare. Primul, indică ținutul vilcean, cuprins pe-atunci în cnezatul lui Farcaș, drept loc de netăgăduit al bătăliei din anul 1273. Afirmația este susținută de un amănunt de ordin lingvistic: «farcaș», provenit din ungară, înseamnă «lup», întocmai ca și cuvîntul slav «vilcea». Două sinonime de origini diferite nu se puteau întîlni simultan decît pe un spațiu geografic comun. Certitudinea că lupta voievozilor români s-a desfășurat în Vilcea ne dă dreptul să formulăm ipoteza că oșteni de-ai lui Barbat s-au așezat pe malurile Otăsăului, la adăpostul munților, punînd temelie satului și numindu-l astfel în amintirea conducătorului lor. Locul putea să-i îmbie de două ori: pentru frumusețea priveliștilor și, mai cu seamă, pentru desimea pădurilor și pentru tănuitele poteci ale Carpaților, pe unde aveau să-și pună mereu la adăpost nevestele și copiii și avuțul agonisit cu trudă. Dealurile îi făceau paravan la răsărit și la apus, meterezele Builei îi apărau dinspre miază-noapte, deschizîndu-se către cîmpie numai pe valea rîului neastîmpărat; era înconjurat cu pajisti bune de pășunat, în poala munților Piatra, Albu și Pătrunsa, unde se mai văd încă și astăzi urme din vechile colibe ale păstorilor. Bărbăteștii sînt de-atunci și au rămas acolo chezaș pentru acele vremuri, purtînd pe creștet aură de distincție cu care au trecut, strălucînd, prin șapte veacuri de istorie.

Al doilea fapt de referință evidențiază condiția socială a satului. Încevîinîndu-se de jur-împrejur cu așezări de clăcași, locuitorii acestui plai au respirat de cînd se știu aerul curat al răzeșiei; au muncit

pentru ei și pentru ai lor, au trăit demn și mîndru și s-au bucurat înaintea altora de lumina învățăturii. Un sat vrednic de răzeși, în care hotarul de jos de Otăsău s-a înăvuiț mereu cu pămînturi, iar cel dinspre nord, cu izlazuri și pășuni, după cum stă scris într-un hrisov domnesc întocmit în anul 1722, cînd se oferea moșnenilor de aici, pentru vitejia lor exemplară, muntele Bărbătescu. Legenda spune că în ceasul acela, foștii oșteni și-au arătat recunoștința față de domnul țării, oferindu-i după datină un pui de șoim.

O îndelungată și trainică legătură a ținut satul coborîtor din nume voievodal în preajma vieții de curte sau în miezul treburilor politice. O primă dovadă ne vine din secolul al XV-lea — dar cite nu vor mai fi existat înaintea ei! — cînd o seamă de manuscrise și documente ale vremii poartă semnătura unui grămătic din Bărbătești: diaconul Maxim, caligraf format în școala călugărilor de la Cozia. Un slujbaş de cancelarie, contemporan cu copiii lui Ștefan cel Mare, scrie acte oficiale într-un sat oltenesc dăruit cu nimb de legendă! Rangul de noblete al Bărbăteștilor se cristaliza acum în structuri social-politice puternice și de durată, exprimate în relațiile ce și le crease în sfatul țării. Hronicul său continuă să se îmbogățească neconștient cu acte și înscrisuri oficiale, cu mărturii de trăire intensă și prosperă. În anul 1532, Vlad Vintilă Vodă da unor boieri din partea locului moșia Poieni, de bună seamă pentru a le răsplăti virtuțile și slujbele făcute țării. În veacul următor, boierii de pe Otăsău sînt pomeniți adeseori prin documente. Odată, într-un act de vinzare semnat de țărani din Cacova-Smeuret la 15 mai 1665, apar și numele celor ce urmau să primească moșia tocmită: Tudor Logofătul, Popa Stanciu, Apostol Vătafu, investiți cu dregătorii însemnate. Mai târziu, în 1712, Ștefan, vătăf de plai, zidea o biserică în a cărei tindă copiii satului învățau să scrie și să citească. Așa o apucase și așa pătrunseseră în taina buchiilor moș Petre Protopopescu, mort la 90 de ani în timpul primului război mondial.

Înainte de a-și fi scris monografia, învățătorul Năstoiu adunase cu o sirguință demnă de toată lauda, « de la bunicii părinților » și de prin podurile caselor bătrînești, mărturii despre trecutul încărcat de fapte al așezării. Timpul din clepsidra Bărbăteștilor s-a măsurat în peste trei sute de acte și documente, unele de o valoare remarcabilă; cu ajutorul lor, prim-astăzi mai limpede lungul drum prin viață al bărbătenilor. De la condica tocită, cu foile îngălbenite, unde sînt trecute pămînturile obștiilor și hotărnicia cu muntele Bărbătescu, pînă la hîrtiile doveditoare asupra proprietăților care alcătuiau avutul satului, după filiația genealogică a familiilor de început, cu toți moșii și toate drepturile lor din munți și din plaiuri; de la actele de răzeșie și de nesupunere față de mînaștirile Bistrița și Arnota, pînă la referiri asupra înțelesului unor toponime născute odată cu locurile de refugiu pe care oamenii le-au descoperit, ferindu-se din calea năvălitorilor. Casa de piatră, Peștera lui Frunzaru, Oboru caprei, Peștera lui Glavă și încă altele se aflau trase către nord, în munții Piatra și Albu, iar Foișorul lui Ticărel, în fundul

văii Buila, sus, pe culmea ce face hotar cu Plaiul Cheii. Construcția aceasta ridicată de mînă omenească ascundea istorii cu cete de răzvrățiți împotriva bogăților. Ticărel fusese căpetenie de haiduci și își construisese casă în sat. O casă de un fel anume, încît pusesse să i se zugrăvească pe pereți scene de haiducie și chipuri de jupînițe oacheșe. Clădirea a rămas în picioare pînă acum cîțiva ani și cei ce au mai apucat să-i calce pragul o descriu ca pe o redută vicleană de unde, la nevoie, te puteai face nevăzut: de la etaj, dintr-un loc acoperit de sobă, se cobora printr-un chepeng în camera de la parter, iar de aici, printr-un tunel săpat în pămînt, pînă în malul Otăsăului. Văi și viroage înclinate către albia riului rezumă în numele ce le poartă particularități geografice ori întîmplări și fapte petrecute aievea: Valea Adîncată, Valea Scurtă, Valea Ursului... Prisaca i se spune unei părți din latuța de nord-vest a comunei, făcînd să se mai vorbească și astăzi despre o veche îndeletnicire a locuitorilor; din familiile de apicultori care aduseseră stupii în preajma florilor de măr și de iasomie se trag Prisăcenii de astăzi.

Nu se putea ca, din adîncul respect datorat memoriei bătrînilor, să nu se fi născut ideea organizării unui muzeu al comunei. Astăzi, un asemenea muzeu există! O casă de două sute de ani, ea însăși un prețios document de arhitectură oltenească, și-a împodobit interiorul cu unelte casnice și cu obiecte de îmbrăcăminte — unele poate de-o vîrstă cu modesta încăpere care le adăpostește; alături, au fost rînduite sub arșița cerului cîteva instalații tehnice: o moară cu ciutură, un joagăr de apă, un teac pentru uleiul de nucă, un cuștiubar de prune, simboluri de muncă și de viață ale satului de ieri. Într-o altă încăpere aflată în localul căminului cultural, Gheorghii Măleanu, Elena Naerom și soții Năstoiu au înmănușat într-o colecție reprezentativă pentru prestigiul creației populare a Bărbăteștilor, piese de port popular și de utilitate gospodărească. Nu intenționez să formulez aprecieri asupra valorii artistice a exponatelor (ele dețin, indiscutabil, această calitate), ci doar să subliniez un fapt pe care nu l-am putut trece cu vederea: obiectele din muzeu au fost donate de săteni: Ecaterina Pătrașcu, Nicolae Țolea, Ion Croitoru, Constantin Țuru, Constantina Hirizan, Maria Deaconu, Paula Bănacul... Știi cine sînt, îi vezi așa cum i-a surprins obiectivul aparatului fotografic, în atitudini firești — sprijinindu-se într-o biță, cîntînd din fluiet sau migăind cu acul pe bucata de pînză. Fotografiele au fost lipite pe un panou de onoare. Deasupra, o mențiune simplă, scrisă cu litere mari, ca un titlu de cronică: « Mulțumiri lor », sub care se rînduiesc chipuri senine de femei și bărbați, în puterea vîrstei sau trecuți demult de pragurile bătrîneții, zîmbind din cadrul buni și mindri ca niște sacerdoți ai timpului.

Bărbăteștii sînt nu numai o vatră de istorie, ci și depozitarul unei prețioase comori de cultură populară, îmbogățită astăzi de creațiile țesătoarelor Gheorghii Măleanu și Floarea Irizan, ale cojocărilor Constantin Bănacul și Constantin Negoescu, ale cioplitorului în lemn Iosif Popescu și ale atitor altora, care duc mai departe ștafeta frumoaselor tradiții ale

BĂRBĂTEȘTI

înaintașilor. O așezare de români liberi, mândri de rădăcinile din care se trag, harnici și hotărâți, ridicându-și din mijlocul lor slujitori de frunte în divanul țării și-a clădit ființa pe temelile unei spiritualități trainice, impresionante. Cercetările învățătorului Năstoiu s-au îndreptat cu ani în urmă asupra portului popular al localnicilor, pornind de la nelipsita cămașă de in. Concluziile sale arată că în Bărbătești, distinsul obiect de îmbrăcăminte a trecut, de-a lungul anilor, prin douăsprezece etape la bărbați și prin cincisprezece la femei.

*Ca pe-o icoană scumpă
Strămoșii te păstrară,
Cămașă îndrăgită
De neamul meu întreg...*

îmi răzbat prin minte versurile curate ale Gheorghiței Măleanu. S-a scris și, desigur, se va mai scrie încă despre această femeie viguroasă, și sensibilă, investită atât de generos cu harurile artei. Ea este, fără îndoială, cea mai talentată, dar nu singura poetă din sat. Versuri potrivește, în timp ce-și coase florile pe bundițe, și cojocarul Bănac; scriu fetele de la școala populară de artă, scriu și alții, o colectivitate întreagă își revarsă gândurile și sentimentele în tiparele dulci ale poeziei.

A scris până mai ieri — acum a trecut în lumea umbrelor — despre satul natal și despre oamenii ce-l locuiesc, învățătorul Gheorghe Bobei:

*Scoboritor din plaiuri dragi vilcene,
Eu sînt rapsodul fraților țărani,
Le-mpart oricînd cu largă dăruire
Cîntările-adunate ani de ani.
Doinirile-mi sînt zumzete de cobză
Și răsuciri de fluier ciobănesc,
Sînt zbateri de frunzișuri și de ape
Înmiresmate-n graiul românesc.*

(Rapsodie vilceană)

A fost rapsod, poet, folclorist, învățător. Apostol și înainte-mergător. În fiecare dintre aceste îndeletniciri împletite șapte decenii, cale de-o viață, a picurat o nemărginită iubire de oameni. Bărbătenii l-au răsplătit cu mult respect și recunoștință, așezîndu-l printre eroii lor legendari. Oricare gospodăru căruia îi devii oaspete, fie și numai pentru cîteva ceasuri, se simte dator să te poarte pe ulițe și să-ți atragă atenția: «Asta a fost casa lui Bobei»... «aici, sub nucul din față, venea Bobei să cînte la hore»... «aceasta a fost școala unde am învățat carte cu Bobei...» Se născuse și își petrecuse copilăria lingă apa Otăsăului; mai tîrziu, se înscrisese la secția pedagogică a Facultății de litere din București, absolvînd-o cu «magna cum laude». Rezultatele strălucite cu care își încheiase studiile îi deschidea, la propunerea profesorilor, o promițătoare carieră universitară, pe care tinărul obișnuit să se aplece «spre freamătul de gloate ori înspre strune care au vibrat», o refuză. Se întoarce în sat, hotărît să răspîndească lumina slovelor printre copiii de țărani. O face timp de peste o jumătate de veac, culege și clasifică nestemate din folclorul local, participă, în deceniile din urmă, la responsabila muncă de culturalizare a satului.

*De dragul cîntecului popular
M-am afundat în apele rurale
Am fost cioban, doinaș și lăutar
Și, citeodată, micul cărturar,
Închipuit poet, cu mers agale.*

(Confesiune).

Elena Năstoiu, soția dascălului cu strămoși înscrisi în condica de proprietăți a comunei, a fost tot învățătoare. Timp de 42 de ani ea n-a avut în față «numai o catedră, o școală, ci un sat întreg în mijlocul căruia a lucrat și pentru care a lucrat». O pasiune de tinerețe, pictura, pe care și-o cultivase într-un climat familial, și-a aflat afirmare deplină cu numai zece ani în urmă, după ce ieșise la pensie. De atunci, a pictat peste șase sute de tablouri, a avut douăzeci și cinci de expoziții — în comună, în satele vecine, în orașele și în stațiunile balneo-climaterice din județ, la Casa de cultură din Rimnicu Vilcea — la care se cuvine să o adăugăm pe a douăzecișisasea, deschisă permanent acasă, unde toți pereții odăilor, pînă și cei din bucătărie, au înflorit sub tonurile catifelte ale culorilor, ca într-un original muzeu de artă. Temele preferate ale artistei sînt florile («încerc să rețin pentru o clipă frumusețea lor trecătoare»), și bogata arhitectură a satului. În această a doua temă trebuie cuprinsă dorința fostei învățătoare de a completa munca soțului său cu o monografie în imagini, de la vechile case, puține cite au mai rămas, cu vetre simple, cu corlat, la clădirile noi, alcătuite după cerințele confortului modern — cu dormitor, baie, verandă, balcon, cămară — așa cum există astăzi mai în fiecare gospodărie.

Printre hîrțile lui Nicolae Năstoiu mai descoperisem, strînse între scoarțele unui album, dovezi despre viața de ieri și de astăzi a locuitorilor. Documentele, majoritatea fotografii, fac referiri la învățămînt, cultură, artă, organizare sanitară, alimentarea cu apă, comerț etc., astfel că, după cum își mărturisește intenția autorul, «dintr-o privire poți să-ți dai seama de progres». Satul s-a înscris cu hotărîre pe calea bunăstării, în toate compartimentele existenței sale. De la lada de cercear sau de la mica prăvălie cu mărunțișuri s-a ajuns la două magazine universale; ieri, o școală mică, astăzi, două localuri noi; înghesuită cu ani în urmă într-o modestă sală de clasă, activitatea cultural-artistică s-a mutat într-un cămin spațios, înzestrat cu aparatură modernă de proiecție.

În aceste zile plumburii, cînd fruntea albă a Builei era învăluită în ceață, întreaga suflare a comunei ieșise de prin case să stăvilească furia Otăsăului. Se refăcuseră poduri, la unele continua să se toarne beton; se taluzau malurile și, din loc în loc, se ridicau diguri puternice. Oamenii erau acolo, la datorie.

Imaginea stenică, reconfortantă, m-a însoțit pînă dincolo de hotarul comunei și continuă să-mi stăruie și astăzi în memorie. Poate și pentru că în ea, reușisem să întrevăd, conturîndu-se clar, destinul de miine al Bărbăteștilor.

NICOLAE DOGARU

BRÎNCOVENI, VATRĂ DE CÎMPIE

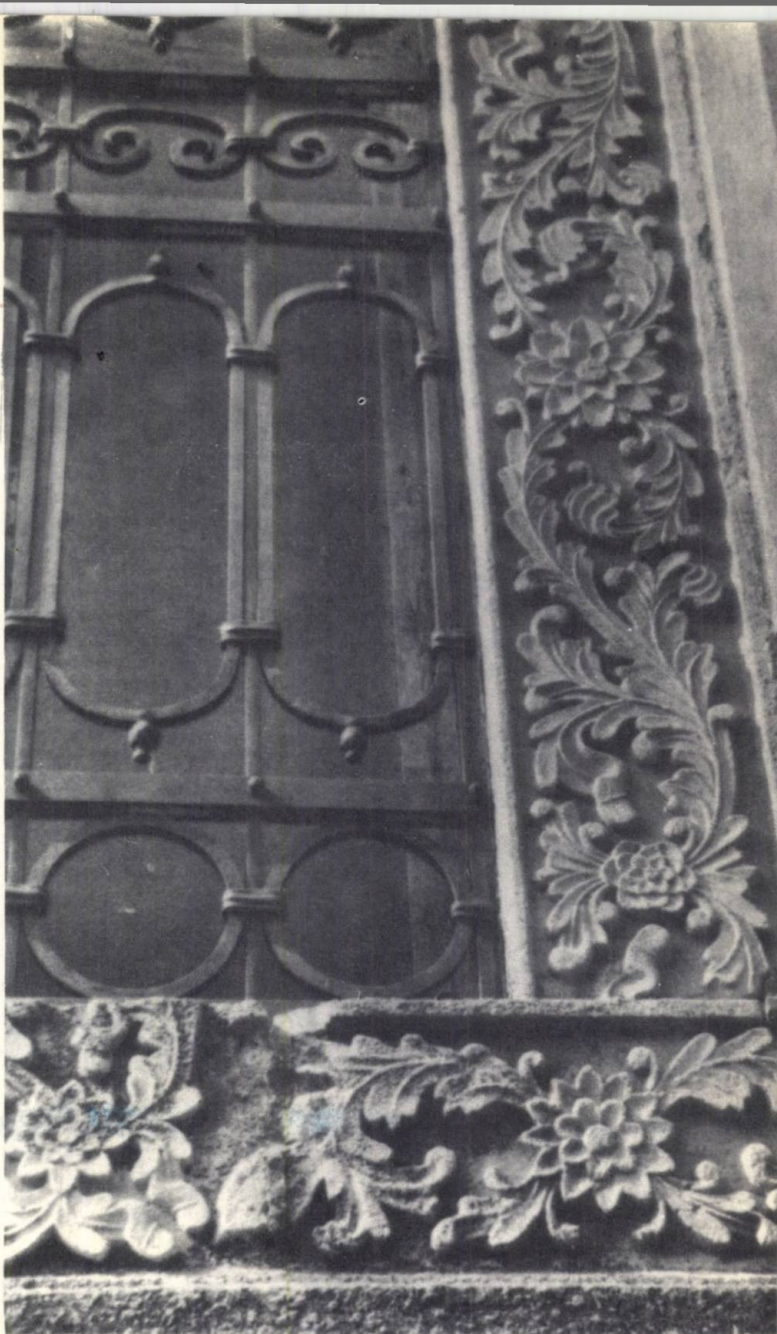
Acolo unde Oltul, părăsind Podișul Getic, pătrunde în Cîmpia Română, și-au așternut trainică temelie Brîncovenii. Satul este așezat pe o coamă de dealuri ce văluresc din dreptul anticei Acidava, pînă către așezarea megieșă, Osica de Sus puncte aruncată privirilor către Slatina sau, în partea opusă, peste cîmpia netedă a Caracalului.

Peste lanuri unde geto-dacii de la Malva cultivau griul, peste locuri unde au răsunat pașii legiunilor romane, astfel că vecinătatea cu o «davă» nu era singura sa legătură cu trecutul. Doi kilometri mai jos, mai către Dunăre, răsare din iarbă urma șanțului rămas din vechea Brazdă a lui Novac; mergînd la tîrg, la Osica de Sus,

brîncovenii nu folosesc șoseaua asfaltată, ci iau «drumul de pe brazdă», mai scurt, numindu-l astfel pînă în ziua de azi. Apoi, prin fața satului trecea și mai aproape, multumblatul «Drum al lui Traian». «Drumul de piatră» cum a mai rămas în memoria celor ce au apucat să-l mai vadă începea din fața zidurilor Sucidavei, înși-

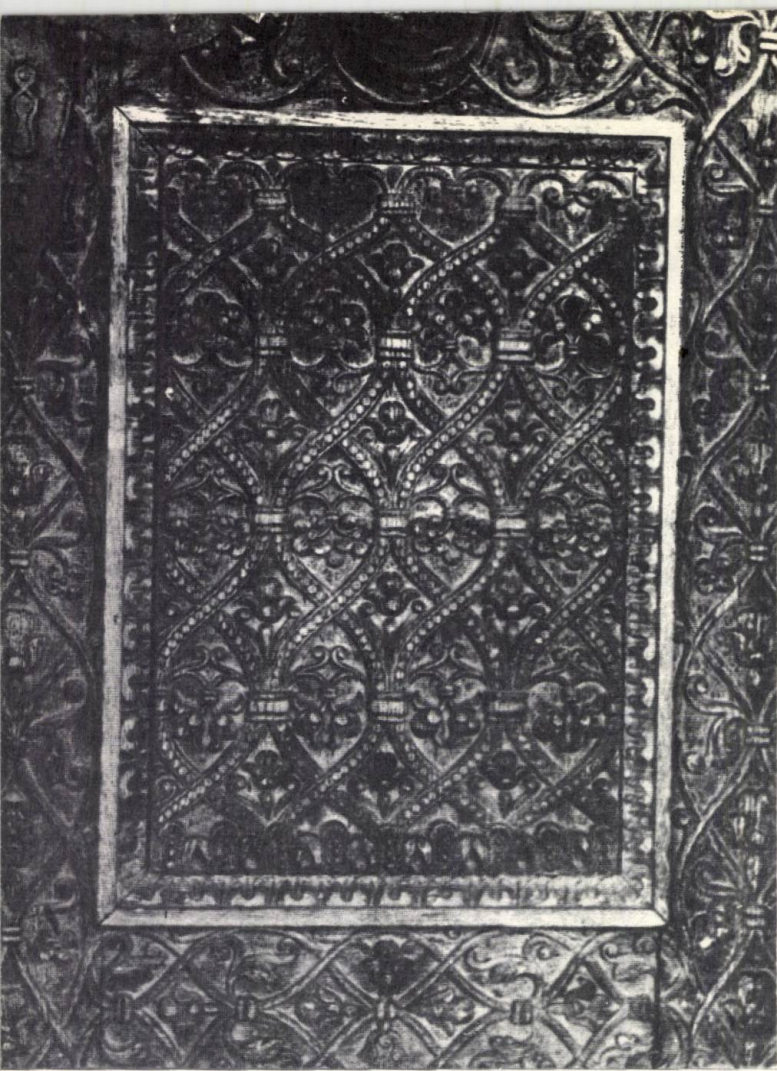
rind pe lingă albia Oltului alte așezări romane: Rusidava, Buri-dava, Castra Traiana, Arutela, Praetorium, Pons Vetus, Caput Stenarum, pentru a pătrunde și mai departe, către inima Transilvaniei. Semnele de vechime ale Brincovenilor s-au păstrat chiar în poala dealului, în fragmente dintr-o conductă de ceramică, asemănătoare construcțiilor de canalizare săpate de romani la numai cîțiva kilometri, în înfloritoarea Romula Malva, peste care s-au ridicat gospodăriile oamenilor.

De această vatră, de acest leagăn în care s-a plămădit un crîmpei din ființa neamului și-au legat numele doi dintre domnitorii cei mai glorioși pe care i-a avut Țara Românească: Matei Basarab și Constantin Brîncoveanu. Matei Basarab se născuse aici: era fiul lui Danciu Vornicul și al Stancăi din Brîncoveni. Începuturile familiei sale erau foarte îndepărate și, datorită înrudirii cu Craioveștii, viitorului domn îi plăcea să se socoată coborîtor din marele neam al întemeietorilor de țară. De aceea, la urcarea pe tron își spusese cu fală, «Io, Matei Voievod din Brîncoveni, nepotul răposatului Basarabă Voievod», așa cum făcuse cu un veac și mai bine în urmă și slăvitul Neagoe, voievodul de la Argeș. Moșia cu satul Brîncoveni (după o legendă locală toponimul și-ar afla rădăcinile în numele purtat de primul țăran așezat aici, moșneagul Brancu, fapt ce pare a fi confirmat și de denumirea Valea Brancului, păstrată și astăzi pe raza comunei) aparținuse pînă în anul 1518 lui Neagoe Basarab, cînd o oferă jupîniței Neacșa, fiica logofătului Harvat. Neagoe Basarab continuă genealogia boierilor Craiovești, Neagoe din Craiova, tatăl său, fiind fratele lui Harvat. Din a doua căsătorie, Neacșa avusese o fată, pe Calea, al cărei nepot de frate avea să fie mai tîrziu Danciu, marele vornic. După moartea acestuia, în 1595, văduva Stanca împărțea moșia Brîncovenilor în schimbul unei sume apreciabile, 70.000 de aspri, cu David Postelnicul, nepot de casă al răposatului vornic. De-atunci, Brîncovenii fură împărțiți pe din două între urmașii celor două ramuri ale familiei, astfel că posesiunile ce aparținuseră casei lui Danciu au trecut în mîinile fiului acestuia, Matei, paharnicul din Brîncoveni, în timp ce averea dobindită de David devenea proprietatea lui Preda postelnicul.

Matei era aproape bătrîn cînd a ajuns în jîlful domnesc, dar dovedise o energie neobișnuită, se arăta un spirit întreprinzător care avea să-i aducă pînă la sfîrșitul vieții afectuasa simpatie a contemporanilor. «... Și denspre toate căpeteniile Țării muntenesti era Matei aga și de-atunce au căzut domn fericit Țării muntenesti», notează Miron Costin; cronicarul Constantin Căpitanul îl laudă, spunînd că «s-a nevoit de a dres țara foarte bine, care și după orînduiala

lor boierii, țărani, slujitorii cît și tuturor le era bine în zilele lui, că iubea țara pre domn și domnul pre țară». Se urcă pe tron prin puterea armelor (... «oltenii au adus în domnie prin război pe Matei, boierul din Brîncoveni, altfel oltean și el, deci», precizează Nicolae Iorga) și pentru a-și ocroti tronul, el, «blindul judecător, pîrinte al boierimii, priincios țărănilor», oșteanul care pînă la adînci bătrînețe rămîne cu mina pe spadă, hotărî să-și asigure acolo și o

bună pază pentru operațiunile militare de care avea nevoie. Iată de ce în 1634 înalță, poate chiar pe ruinele vechilor case părintești, un castel impunător care, și o sută de ani mai târziu, continua să treacă, împreună cu hanul Bănei Craiovei, drept cea mai bună clădire din întreaga Oltenie dunăreană, capabilă să servească pentru rezistență și cartiruire unei trupe militare. La șase ani de la zidire, în 1640, episcopul catolic Bacsici vizită Brincovenii, lăsându-ne și o prețioasă descriere a curții: «De cealaltă parte a Oltului, la vreo zece mile, deasupra dealului, sînt casele și cuibul părintesc unde s-a născut voievodul Matei, iar împrejurul caselor e un sat mare, numit Brincoveni, unde acest domn a zidit la curte sau palat o frumoasă biserică. Între altele, a adus o mare parte din riul Olt și l-a trecut pe sub casele sale și face acest canal mai mult de 20 de

mile lungime pînă ce se varsă în Olt și acest canal servește nu numai pentru aceasta, dar trece prin multe alte locuri care mai înainte nu aveau apă, dar care acum au îndeajuns».

Descrierea lui Bacsici este exactă. Palatul, construit pe un pînten de deal, pare un castel așezat anume într-o poziție strategică, înconjurat de văi și rișe abrupte. Zidurile împrejmuitoare aveau o formă poligonală destul de neregulată, în evident contrast cu liniile drepte, armonioase ce conturează creațiile Brincoveanului. În capătul dealului a fost săpat un eleșteu, apoi s-a așezat dinaintea zidurilor un rînd de palisade din butuci groși; în sfîrșit, ultima linie de apărare era formată din canalul la care se referă călătorul amintit, rămas, nu numai în mușcătura lăsată pămîntului, ci și în memoria oamenilor, într-o replică pe care un

înelept al satului a dat-o domnitorului: «Măria Ta, nu băga șarpele sub casă!».

Dar, Matei Basarab rămîne cît trăiește un militar convins alegîndu-și drept desfătare vînătorile și procesiunile militare. Același Bacsici îl întilnește în toamna lui 1640 în drum spre vînătoare, cu cărușe, înconjurat de boieri și slujitori, însoțit de peste 600 de oșteni. «cu trompete și alte lucrări militarești, că făcea impresia unei armate bine exercitate». Paul de Alep îl descrie cam în același fel, după ce îl văzuse în ultimii ani de viață: «În ajunul Crăciunului, trimise să se adune trupele sale care aveau cartiere în oraș, bătînd toba în jurul poliției... ei s-au și grupat în jurul palatului cu steagurile lor. Domnul veni la ei în trăsură, iar ei cîntau dinaintea lui cu instrumentele cele mari și în urmă din tobe, flaute și fluier...».

Din palatul de pe dealul Brincovenilor, nu se mai țin în picioare decît două ziduri, ctitoria alăturată, acum fără clopotniță, cu pereții crăpați a ajuns și ea în pragul ruinării. Războaiele, răzmerițele și cutremurele au lăsat urme adînci, ireparabile. Din însemnările unui alt călător, Schultzer, aflăm cum arăta la sfîrșitul veacului al XVIII-lea: «Casa strămoșească a acestei familii este zidită după planul palatelor Potlogi și Mogoșoaia, lingă riul Oltișor și are, în afară de acest castel, acum în întregime dărăpănat, încă un sat și două biserici». Una dintre aceste biserici era vechea mînăstire din partea de sud-vest a satului care, la nevoie, putea să servească de asemenea unor scopuri militare. În 1640 lucrările erau începute deoarece lui Bacsici nu-i scapă acest amănunt: «mai jos de sat se vede o mînăstire veche și ruinată și care acum voievodul a pus s-o rezidească și s-o întărească cu un castel, cu ziduri de jur-împrejur, cu un turn mare deasupra porții», turnul-clopotniță masiv, hexagonal, decorat cu acanturi încrucișate. Lingă el se aflau pivnițele frumos boltite ale vechii stăreții, precum și zidul de apărare prevăzut inițial cu drum de strajă și metereze care uneau aceste două construcții. Dar, din împunătorul edificiu al lui Matei Basarab nu se mai vîd astăzi decît ruinele zidurilor înconjurătoare, uriașul turn-clopotniță, căruia i-a căzut acoperișul și casele egumenești, grav avariate. Cu toate acestea, chiliile din colțul nord-vestic al

incintei ne sugerează stilul folosit în construcțiile civile ale epocii din care ne-au rămas foarte puține clădiri.

În lunga-i domnie Matei Basarab încurajase încercările meșterilor săi, porniți să caute forme noi, interpretând cu știință elementele anterioare, dezvoltând un stil în care să predomine tot ce s-a creat mai valoros și mai trainic în veacurile din urmă.

Era, cred, și aceasta una dintre punțile de aur pe care bătrnul înnoitor de țară o întindea științelorului său urmaș.

Au trecut mai întâi din mână-n mână averile, toate cîte se vor fi strîns pînă la moartea lui Matei și încă după aceea. S-au adunat, iară într-o singură mână, în stăpînire a lui Preda Vornicul, strănepotul domnului, le-a înmulțit apoi nora acestuia, Stanca Cantacuzino, neam de-al lui Matei Vodă din Brîncoveni și soțul ei Papa Brîncoveanu pentru fiul lor Constantin. Viitorul principe moștenește, printre numeroasele domenii ale familiei, și moșia de la Brîncoveni. Pe vatra sacră a părinților, a moșilor și strămoșilor din care se trage, Brîncoveanu ridică tihnită curte, alăturînd-o palatelor și conacelor de la Potlogi, Doicești, Mogoșoaia, Filipești, Tîrgoviște ori locuințelor mai mici răspîndite fie de-a lungul marilor căi de comunicație, fie în locuri retrase în mijlocul naturii. Ele serveau pentru găzduirea voievodului în lungile sale călătorii prin țară și pentru propria-i desfătare, ca veșnic

iubitor de frumuseți ale pămîntului peste care ocîrmuia. Între un dus și un întors cu treburile domniei se abate adeseori și pe la Brîncoveni. În plăcuta tovărășie a naturii, aici își găsește desfătarea și liniștea sufletească fie toamna, la culesul viilor, fie primăvara, coborînd pe malul bălții și odihnindu-și privirea peste întinderea frumătătoare a apelor.

În satul de lîngă «Drumul de piatră», ctitorul Hurezilor reface și modernizează palatul fostului domnitor: deasupra bastionului adaugă un foisor, reface scările, înfrumusețează loggia cu coloane din piatră cioplită de vestitul meșter italian Pesena Levin, totul îmbracă strălucitorul chip al somptuoaselor sale reședințe, făcîndu-l pe Schultzer să se creadă într-o clădire concepută după planul Potlogilor sau al Mogoșoaiei.

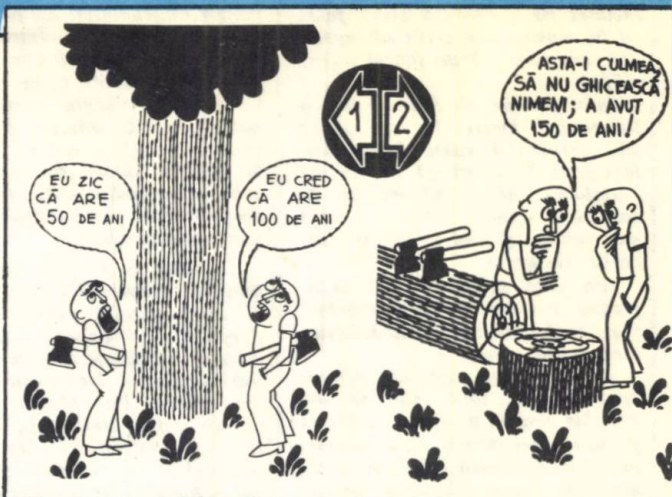
În 1699 se stînsese din viață Stanca, mama voievodului, înmormîntată după dorința sa la Brîncoveni. Cu un an înainte de moarte, Cantacuzina adusese aici osemintele răposatului Papa și ale nefericitului Preda, ucîși de seimeni, încît modestul lăcaș împovărat de ani tindea să devină o necropolă a familiei. Hotărt atunci Brîncoveanu să înalțe o nouă mănăstire, trimițîndu-și fiii mai mari, pe Constantin și Ștefan, împreună cu Kir Vlădică și cu Radu Stolnicu să fie de față la îngroparea primei cărămizi din temelie. Pînă în 1702, domnul n-a mai venit la Brîncoveni. În acel an a pîrces împreună cu

boierii la sfințirea noii mînăstiri, înlocuind și piatra pusă de mama sa pe mormintele celor doi, loviți de moarte năprasnică și transcrind pe o lespede de marmură istorisirea tristului lor sfîrșit: «Aici zac oasele răposăților întru Duhul Sfînt, fericit Preda cel vornic și ale fiului său Papa postelnicul, căreia i s-a întîmplat pieire întîi, apoi vornicului, în zilele lui Șerban Cantacuzino Voievod, pe vremea ce s-au ridicat dorobanții călărași hoștește asupra domnului său și neamului său. Atunci a fost ucis Papa postelnicul, fiind leat 7163 (1655), iar pe tatăl său Preda vornicul l-au ucis Mihnea Vodă cel Rău, în casele domnești din Tîrgoviște, nefiind vinovat cu nimic. Și s-a pus această piatră de dumneaei, jupîneasa Stanca Cantacuzino, care a fost jupîneasă Papei postelnicul, luna iunie, 8 zile, leat 7175 (1668)».

Cel ce asistase la inaugurarea atîtora dintre zidurile sale mai stătu aici cîteva din zilele aceluia august, apoi plecă și nu se mai întoarse niciodată, lăsîndu-ne și nouă, celor de azi, coloanele, consolele, ancadramele cu ghirlande din piatră de la ferestre ca un dar de preț dinlăuntru al cărora irumpe strălucirea și unitatea stilistică a unei epoci, numită și de generațiile ce vor veni după noi, epoca unei puternice afirmări a geniului artistic al românilor.

D. NICOLAE

LA IARBĂ VERDE unde dai... și unde crapă

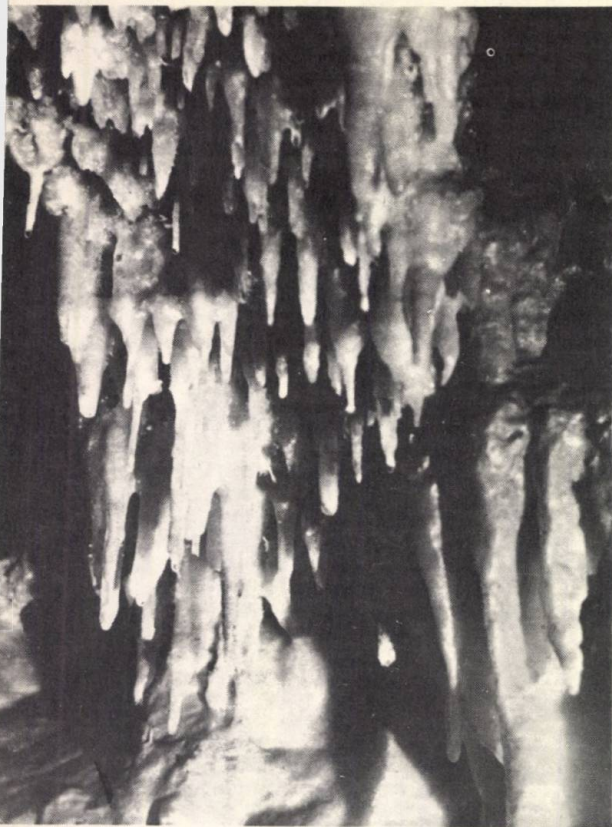

desene de o covaci

**TREI MARI NECUNOSCUTE ALE TERREI
CAPTEAZĂ INTERESUL TINERETULUI:
CUCERIREA MUNȚILOR, A MĂRILOR ȘI A
PEȘTERILOR**

**AZI, ACUM, AICI,
DESPRE CELE PESTE 3200 PALATE
SUBTERANE ALE ROMÂNIEI**

1. Speologia sportivă la ora maturității

În anul 1978 s-a desfășurat prima competiție națională în domeniul speologiei sportive, al cărei scop principal a fost cunoașterea extensivă a domeniului subteran din țara noastră. Organizată sub forma unei originale întreceri sportive, competiția a avut darul să stimuleze activitatea explorativă a cercurilor de speologie și să atragă în același timp atenția asupra câtorva domenii conexe ale acestei activități: munca de propagandă, protejarea peșterilor ș.a.m.d. Au existat, firește, câștigători în baza punctajului obținut pentru fiecare prevedere a regulamentului, Federația de turism-alpinism a acordat premii, dar dincolo de atmosfera festivă în care s-a încheiat acțiunea « Speosport », sînt de reținut rezultatele cu totul remarcabile, purtînd amprenta tuturor asociațiilor: 538 de peșteri descoperite numai în 1978, însumînd 34 km. de galerii subterane, unele de certă valoare științifică, fapt ce ridică la peste 3.200 numărul peșterilor cunoscute astăzi pe teritoriul României.

Reținînd acest bilanț, precum și cadrul inedit în care a fost realizat, am invitat la un dialog pe tovarășii: dr. **Marcian Bleahu**, secretarul Comisiei centrale de speologie sportivă; **Mircea Mihăilescu**, secretarul FRTA, **Vasile Giurgiu**, secretarul clubului de speologie « Emil Racoviță » din Capitală, **Ion Povară**, cercetător la Institutul de speologie din București și **Emilian Cristea**, maestru emerit al sportului. Dezbaterea a avut în vedere perspectiva din care este privită activitatea speologilor sportivi din țara noastră și modul cum se racordează această activitate la cerințele cunoașterii și valorificării patrimoniului subteran.

Red: Să începem discuția cu performanțele anului 1978. Pe care le socotiți demne de a le aminti aici?

Ion Povară: Descoperirea avenului din Dealul Dănila, în Munceii Dognecei, cu o verticală absolută de 116 m., un nou record național, Peștera Urșilor, situată în Valea de Brazi, în bazinul Jiului de Vest, cu o lungime de 2.800 m., peștera Aurica (2.280 m.) din munții Pădurea Craiului, Grotă Zînelor, în munții Rodnei, întinsă pe 3.600 m., cu o denivelare de 110 m., un aven de 138 m. aflat în munții Metaliferi, lângă Brad ș.a.m.d. Cei mai pasionați s-au dovedit tinerii din cercul de speologie al BTT București, « Focul Viu », cărora le-a revenit « Cupa federației » urmați pe podiu de cercurile « Liliacul » — Arad și « Emil Racoviță » — București.

2. Vremea temerarilor nu a apus

Red: Ce determină această efervescență în domeniul speologiei sportive? Am în vedere atât creșterea numărului de cercuri, cît și acțiunile care au deschis drumul către rezultatele amintite.

Mircea Mihăilescu: Iată, bunăoară, această relație: alpinștii îi ajută pe speologii cercetători să intre în peșteri pentru a-și continua studiile. Pătrunderea într-o peșteră pune probleme de tehnică alpină —

noi i-am zis alpinism subteran — și, pentru că viza o mai intensă explorare a zonelor carstice, se creau premisele lărgirii activității speologilor amatori. Acum nu se mai poate trage, cred, o linie de demarcație între cercetarea științifică și performanța sportivă, între activitatea de cunoaștere în subteran și cea de explorare. Ținând cont că în această mișcare erau implicați numeroși alpiști și că mulți cercetători lipsiți de deprinderile cerute de tehnica alpină aveau nevoie de cunoștințe, ne-am gândit să organizăm un schimb de experiență între alpiști și speologi. «Speosportul» a avut din primul moment un succes mai mare decât ne-am așteptat — ulterior s-a impus ca o manifestare anuală — pentru ca în 1978, la Moneasa, să asistăm la un veritabil congres al speologilor sportivi din țara noastră.

Vasile Giurgiu: Despre o activitate permanentă a speologilor amatori se poate vorbi începând de prin 1960; în momentul de față, avem în evidența Comisiei centrale de speologie sportivă din cadrul FRTA peste 30 de cercuri, care activează practic în întreaga țară, cu aproape o mie de membri. Dacă pe plan propagandistic, cu doi-trei ani în urmă ne interesa să arătăm că avem cercuri numeroase, cu o activitate bogată, cu un mare număr de pasionați ai acestui sport, acum comisia urmărește să formeze grupări de speologi capabili să exploreze intens, bine pregătiți sub toate aspectele, înarmați în același timp cu temeinice cunoștințe din domenii aflate în legătură directă cu speologia. Pe lângă cărțile apărute în ultimul timp — **Morfologia carstică, Omul și peștera, Cuceritorii întunericii**, scrise de doctorul Marcian Bleahu, comisia editează un buletin — putem să-l socotim un adevărat manual — ce încearcă să abordeze cam toate problemele care ar putea să-l intereseze pe speologul începător în încercarea lui de a face cunoștință cu lumea subterană; care vrea să exploreze și să arate și celorlalți ce a realizat, să valorifice rezultatele.

Marcian Bleahu: Aș adăuga un lucru: se dovedește că impulsul cel mai mare îl dă organizarea. Am înregistrat rezultate bune și în perioada când câteva cercuri activau fără să știe unul de altul, fără să existe o emulație între ele, dar realizările au apărut sporadic, ici-colo, rămânând mereu necunoscute celorlalți. Avem acum o comisie în cadrul Federației de turism-alpinism și această organizare ne dă posibilitatea să le arătăm speologilor ce s-a înfăptuit și să le dăm totodată satisfacția să-și vadă realizările tipărite în buletinul amintit.

I. P.: Pînă în anul 1960 n-au existat decît două cercuri de speologie, care funcționau mai ales datorită abnegației unor speologi din generația mai veche: clujenii și brașovenii. Scopul principal al activității lor era turismul. De aici s-a trecut la explorarea avenelor din Piatra Craiului și a peșterilor din Munții Apuseni; a început să ajungă în țară o bogată literatură de specialitate, anunțuri despre realizări de peste hotare. A venit apoi generația anilor '65, care dorea ceva nou.

M. B.: Poate că ar trebui să punctăm mai bine rezultatele. În 1965 a apărut un prim catalog al peșterilor din țară. Cuprindea cam o mie de nume, fiind rezultatul a tot ce s-a știut pînă atunci, de către speologii profesioniști, în special. De prin 1965 au intrat în joc speologii amatori. În catalogul din 1976, deci după unsprezece ani, numărul peșterilor se dublase, ajunsese la două mii. Acum, doar

în doi ani, sîntem la peste 3.200. Aceasta pune în evidență de fapt rolul speologilor sportivi, al amatorilor.

Red.: Ce îl determină pe tînăr să se apropie cu atîta interes de speologie?

I. P.: Nevoia de a cuceri necunoscutul, de a ieși biruitor într-o întrecere cu natura; peșterile le oferă un teren neîncăput de frumos pentru a-și împlini această dorință.

M. B.: Pe plan mondial, cele trei mari necunoscute care au captat interesul tineretului au fost: cucerirea munților, a mării și a peșterilor. Munții nu mai sînt necunoscuți, dar mai au niște premii posibile. Au rămas celelalte două: adîncul mării — nouă Marea Neagră ne oferă puține atracții — și peșterile.

Emilian Cristea: Este demn de reținut faptul că apariția unui număr atît de mare de cercuri de speologie s-a produs spontan ori în urma unor acțiuni locale; activitatea lor nu se bucură de sprijinul material, așa cum se întîmplă în cazul celorlalte sporturi. Este un mod de a descifra pasiunea tinerilor pentru o activitate pe care și-o aleg în chip voluntar, fără să-i tenezeze nici echipamentul, nici cantonamentele, nici vreun alt avantaj pe care știu din capul locului că nu-l vor avea.

I. P.: Pentru că s-a vorbit despre evoluția spectaculoasă a speologiei de amatori, mai trebuie spus că ea este nu numai de ordin numeric, oglindită în descoperiri, cartări de peșteri etc., ci și din punctul de vedere al conținutului: dacă analizați o lucrare întocmită de un speolog amator cu cinci sau cu trei ani în urmă și una scrisă astăzi, veți constata că practic, aceste câteva sute de oameni folosesc un limbaj comun, care trece dincolo de simpla pasiune pentru explorare.

V. G.: Membrii cercurilor au extins cercetarea în zone considerate pete albe, unde s-au găsit sute de peșteri noi, ori au fost continuate explorările în peșteri cunoscute anterior, adăugîndu-se kilometri de galerii la ceea ce se știa pînă atunci; s-au scos la iveală zone carstice acolo unde calcarul nu apărea pe harta geologică și, mai mult decît atît, au fost identificate peșteri cu particularități interesante, cantonate în alte roci decît calcarul: conglomerate, gresii, roci vulcanice, sare. Și din acest punct de vedere cadastrul românesc se poate mîndri că dispune de o mare varietate de formațiuni subterane.

E. C.: Vreau să mai amintesc printre recente descoperiri ale speologilor neprofesioniști încă două, socotite drept curiozități autentice: peștera de sare din munții Buzăului și peștera din cheile Cernei, suspendată la patru lungimi de coardă, unde nu pot ajunge decît sportivi cu serioase cunoștințe în tehnica escaladărilor alpine.

Red.: Să abordăm acum problema coexistenței dintre speologia sportivă și speologia de cercetare științifică, la care s-a referit adineaori tovarășul Mihăilescu.

M. B.: Depinde mai întîi ce înțelegem prin știință. Știință înseamnă a ști. Înaintînd cu o sută de metri într-o galerie, speologul știe ceva în plus. A ști ceva în plus, înseamnă a face știință. Din punctul acesta de vedere, speologul, prin însăși activitatea sa, face știință, lărgeste domeniul de cunoaștere. Natural, trebuie văzută și calitatea acestei cunoașteri: este vorba numai de niște metri adunați prin galerii sau se realizează o înțelegere și o explicare a fenomenelor? Scopul nostru este tocmai acesta,

să-l propulsăm cît mai departe pe speologul sportiv spre o cunoaștere cît mai temeinică. Pe de o parte, pentru bucuria lui de a înțelege ceea ce vede, pe de alta, pentru ajutorul ce-l dă științei propriu-zise, adică speologiei științifice, care, la noi, trebuie spus neapărat, este la cel mai înalt nivel. Avem cel mai mare institut de speologie din lume, organizat de Emil Racoviță. Nu există nicăieri pe glob o instituție cu un profil de cercetare atît de larg.

I. P.: Legătura dintre speologia de amatori și cea profesionistă este bilaterală. Dacă amatorii contribuie la progresul speologiei românești, activitatea lor este substanțial îndrumată și de Institutul de speologie. Spun și, deoarece nu numai noi facem acest lucru. Elocvent mi se pare faptul că numeroase cercuri de amatori din țară au drept îndrumători științifici membri ai institutului nostru. N-aș spune că există incompatibilități între cele două activități: acolo unde se opresc sportivii, profesioniștii pot să meargă mai departe, datorită statutului lor profesional: sînt angrenați direct într-o asemenea muncă, dispun de aparatură, de timpul necesar etc.

V. G.: Avem acum în față acest tablou sintetic: numărul de peșteri descoperite și explorate în premieră este mare, numărul de kilometri este de asemenea ridicat, iar numărul descoperitorilor este relativ scăzut. Ce dovedește aceasta? Corpul nostru de speologi are noțiuni solide despre geneza și evoluția peșterilor, el știe unde să caute și să găsească.

3. Căutătorul de peșteri.. întîiul protector al subpămîntului

Red.: La ultimul «Speosport» s-au exprimat și câteva opinii dezaprobatore despre felul în care a fost organizată acțiunea. S-a spus, de pildă, că scopul nobil al activității amatorilor este deturnat în momentul de față către o treabă inutilă, neavenită și că intervenția lor ar duce la o rapidă deteriorare a peșterilor. Este un punct de vedere valabil ori este eronat, provenit dintr-o confuzie.

M. B.: Aici trebuie să precizăm două lucruri. Unul, că speologii amatori sînt o avalanșă care s-a declanșat și nu mai poate fi oprită. Nimeni nu va fi în stare să pună zăbrele la toate peșterile, cu atît mai mult la cele încă nedescoperite. Trebuie ca tinerii să fie îndrumați, de aceea am pus accentul pe organizare. Este singura modalitate de a-i îndruma spre bine. Obiecția că această competiție detur-nează ideea de cercetare științifică este greșită, în primul rînd pentru că noi nu facem concursuri nici contra cronometru, nici de dificultate, ci de cunoaștere; punctajul se realizează prin descoperiri și prin explorări. Mă îndoiesc că s-ar găsi cineva să spună: cunoașterea este inutilă sau interzisă. Eu știu, ca om de știință, că orice element adus în plus la cunoaștere, orice încercare de a împinge frontul necunoscutului cu un pas mai departe, e un bun cîștigat. Noi vrem ca acest pas să-l facem în front cu toți speologii sportivi. Natural că stimulul acesta este mai mare în timpul concursului, dar este exact ceea ce vrem în momentul de față: cunoașterea

extensivă. Noi nu știm deocamdată care este capacitatea, patrimoniul speologic al țării. Dacă într-un an se descoperă sute de peșteri, printre care câteva de câte trei mii de metri, avem toate șansele ca și în viitor să descoperim. Cît privește al doilea element controversat, deteriorarea, trebuie să deschidem acum marele capitol al protecției peșterilor. Aș începe cu un exemplu pe care l-am mai dat într-o împrejurare recentă: în vara lui 1977 am întîlnit întîmplător un grup de tineri la gura unei peșteri. Erau puși pe descoperiri. Le-am explicat că există o comisie centrală de speologie la care ar fi bine să se afilieze și că primul prilej de a intra în «familia» noastră era «Speosportul» din toamna aceluia an. N-au venit. I-am întîlnit din nou în primăvara anului trecut în Apuseni. Umblau tot prin peșteri; mai tîrziu aveam să aflăm că intraseră și în una foarte dificilă, avenul din Șesuri, unde s-au iscălit pe toți pereții. Le-am reînnoit invitația de a veni la «Speosport» și, în noiembrie trecut, i-am văzut printre cei prezenți la Moneasa. Înainte însă de a depune cererile de afiliere, s-au dus în avenul din Șesuri, ștergînd toate semnele și iscăliturile, pentru că le-a fost rușine să vină într-o colectivitate organizată cu un palmares negativ. Iată că i-am cîștigat, în primul rînd pentru ideea de protecție a peșterilor. Sînt convins că toți tinerii care fac speologie sportivă știu că nu trebuie să distrugă. Dacă s-au înregistrat stricăciuni, mă îndoiesc că s-ar datora tinerilor încadrați în sistemul nostru organizatoric.

I. P.: Există și un regulament de protecție, de activitate în subteran, în care se spune clar ce ai voie să faci în peșteri și ce nu. Comisia acordă un număr mare de puncte și pentru acțiunile de conservare a peșterilor. Membrii cercului «Speotimiș», de pildă, au întreprins o acțiune salutară în peștera Bulba, amenajînd prin muncă voluntară o potecă pe care ești îndemnat să mergi, deci să nu calci pe alături. Dacă lucrul acesta ar fi fost făcut în peștera Cloșani, atunci cînd a fost descoperită, s-ar fi evitat murdărirea ei și s-ar fi salvat multe din valorile pe care le-a adăpostit.

M. M.: Clujenii, obișnuiți cu modalitățile clasice de practicare a speologiei, au fost surprinși de această formulă nouă. Nu mă refer numai la «ținuta» ei sportivă, ci și la alte mijloace de exprimare. Astăzi, practicarea acestei activități dă naștere la

o pluralitate de manifestări care nu mai pot fi îngrădite de prejudecăți. Am asistat la mai multe proiecții de diapozitive reale în peșteri. Ei, bine, cei ce se dăruiesc acestei pasiuni au reușit să creeze cu ajutorul peliculei fotografice emoționante lucrări de artă. La ultima ediție a «Speosportului», timișorenii au mers mai departe, înfățișîndu-ne atmosfera adîncurilor în viziunea unor speologi-pictori. Iată de ce susțin că nu poate fi stigmatizată nici o formă de manifestare a interesului pentru această indeletnicire, că nu putem trasa jaloane; cine iubește natura, cine se simte atras de misterioasa lume subterană, nu poate să identifice speologia numai cu știința, cu sportul sau cu arta. Să lăsăm deci deschisă ușa tuturor manifestărilor de sensibilitate omenească, pentru că prin ea va pătrunde cu siguranță un aer proaspăt.

E. C.: La inițiativa timișorenilor trebuie să alăturăm acțiunile cercurilor «Speodava» din orașul Dr. Petru Groza și «Emil Racoviță» din Cluj-Napoca, întreprinse pentru protejarea Cetăților Ponorului, ale cercurilor «Piatra Craiului» din Cîmpulung Muscel, prezent în peștera Uluce și «Exploratorii» din Reșița, la al cărei activ se află curățarea peșterii Comarnic, după inundația din 1978 etc.

V. G.: Dacă speologii amatori n-ar fi intervenit operativ, astăzi n-am putea să vorbim despre apropiata dare în folosință a Peșterii Urșilor de la Chișcău.

M. B.: Iată cum a fost cu această peșteră: mai întîi, o explozie într-o carieră de calcar. Se deschide un puț, pătrunde primul miner și vede mormane de oase de urs și o peșteră foarte frumoasă. Tinerii de la «Speodava» ajung în aceeași zi, văd ce descoperire mare au în față și ne anunță prin telefon la București; noi ne adresăm tot atît de repede organelor locale și, după numai cîteva ore, tovarășul inginer Fintînă, prim vicepreședinte al Consiliului popular județean Bihor, ne asigură că s-au luat măsuri drastice de pază și că peștera este astfel salvată.

V. G.: Unii sînt de părere că termenul de sportiv nu este potrivit cu domeniile speologiei. Nu poți să explorezi peșteri lungi de zeci de kilometri, să cobori sub pămînt, să treci prin riuri subterane, să faci scufundări în sifoane, dacă n-ai o pregătire fizică și o pregătire tehnică foarte bune.

M. B.: Nu numai atât. Noi am vrut să evităm noțiunea de speolog amator, pentru că, după părerea mea, în speologie nu poți fi amator. Ori ești speolog, ori nu! Atunci, am înlocuit cuvântul impropriu cu termenul de sportiv, care exprimă și această calitate.

M. M.: I-am spus speologie sportivă și pentru că în câmpul ei de acțiune se stabilesc recorduri — de aven, de lungime, de verticală — cu tendința de a fi mereu depășite, gata să creeze un stimulent puternic pentru descoperirea unor peșteri noi, să impulsioneze punerea lor în valoare. În acest cadru, speologii s-au grupat în cercuri sportive, iar acestea, la rândul lor, s-au afiliat la noua comisie centrală din cadrul federației. Mișcarea speologică se află astăzi pe un drum bun, dezvăluind dorința noastră de a-i fi tineretului educativă, instructivă, folositoare.

4. Pledoarie pentru o școală națională de speologie

Red.: Cum considerați că ar trebui să se exercitate de acum înainte sprijinul federației?

M. B.: Mai întâi, salutăm inițiativa federației de a ne fi adoptat. Acolo unde ar trebui să ne sprijine mai întâi, este organizarea școlii naționale de speologie. S-a încercat o formulă pe lângă alpinism și nu a mers; nimeni nu neagă necesitatea alpinismului în speologie, dar avem un specific, acesta trebuie învățat, pe lângă tehnica de alpinism propriu-zisă. În al doilea rând, ar fi sprijinul care poate fi dat cercurilor pentru procurarea unor materiale. Ceea ce am mai cere federației este organizarea unei echipe, să-i spunem naționale, ca și în alpinism, formată din oamenii cei mai buni de la cercuri, cărora să li se asigure o pregătire comună, pentru a putea face față unor solicitări din străinătate, unor explorări sau participări la acțiuni internaționale, de altfel foarte numeroase. În sfârșit, îi mai cerem un sprijin în acțiunea de marcare a peșterilor. În momentul de față, când activitatea speologilor este atât de intensă, riscăm să redescoperim lucruri cunoscute. Primul pas a fost inventarierea a tot ce există, alcătuirea unui catalog cu un sistem de numerotare foarte precis, în care fiecare peșteră primește un număr ce va fi pus la intrare. Trebuie să recuperăm handicapul de vreo două mii de peșteri mai vechi, care nu sînt notate.

Red.: Cu ce gândiri ați pornit într-un nou an speologic?

M. B.: În primul rând, cu îmbunătățirea regulamentului competiției, în sensul de a se da o mai mare greutate atât acțiunilor explorative, cât și celor colaterale, de protejare, îndeosebi: montarea porților la intrarea în unele peșteri, delimitarea unor părți de mers etc. Dorim să acordăm o pondere mai mare cercetării științifice, drept pentru care Institutul de speologie a instituit trofeul transmisibil « Emil Racoviță » pentru cele mai valoroase lucrări științifice. Vrem apoi să sporim rolul activității de propagandă și să extindem cursurile de instruire în cercuri. În sfârșit, dorim să acordăm un premiu « Exploratorii » pentru acțiuni de mare dificultate, un premiu de debut, pentru cea mai bună realizare a unor începători, premii « speoarta »

care vor răsplăti calitatea deosebită a unor colecții de diapozitive, fotografii sau opere artistice de inspirație speologică și, bine înțeles, premiul revistei « România pitorească » pentru propagandă.

Red.: Ce mai putem spera în acest an pentru patrimoniul speologic?

M. B.: Natural, nu ne putem aștepta ca în fiecare an să venim tot cu 500 de peșteri descoperite. Trebuie adoptate tehnici noi, așa cum se procedează și în alte țări. Majoritatea peșterilor noastre sînt văzute numai pe firul galeriilor principale. Va trebui să începem să ne uităm și sus, în pereți, la galeriile secundare. În străinătate, marile descoperiri se fac în felul acesta. Există peșteri presupuse terminate la 16 Km., care au ajuns la 32 km., numai datorită unor asemenea tehnici. Al doilea lucru care trebuie început sînt deschiderile de galerii înfundate în urma prăbușirilor, cu ajutorul săpăturilor, al exploziilor, pentru a putea să mergem mai departe. În al treilea rând, trebuie încurajat foarte mult ceea ce din păcate se face foarte puțin, speologia subacvatică. Cunoaștem destule peșteri închise cu sifoane, cu izbucuri, lăsîndu-ne să bănuim cele mai frumoase lucruri dincolo de ele, care n-au fost încă trecute nici măcar de la gură.

Red.: În definitiv, la ce folosește această cunoaștere marelui public? În ce raporturi stau speologia și turismul?

V.G.: Desigur, ar fi foarte bine să dăm cît mai multe peșteri în circuitul turistic general. Cu Peștera Urșilor, amenajată la nivel mondial, vom avea o premieră în acest sens. Ea va trezi interesul a sute de mii de turiști, făcînd astfel necesară pregătirea cu această destinație și a altor peșteri. Nu putem spera că se vor amenaja toate peșterile din România, nici n-ar fi bine așa ceva, dar trebuie să știm exact pe ce contăm, ca să putem să alegem ceea ce este mai spectaculos, mai interesant și mai accesibil de amenajat. Avem o perspectivă largă, pentru care aplicăm principiul: trebuie să cunoaștem, trebuie să știm ceea ce valorificăm.

I. P.: Speologii contribuie la dezvoltarea turismului subteran nu numai prin noile lor descoperiri. Numeroase cercuri au trecut la o acțiune concretă, dusă cu forțe proprii, cu materiale proprii, în vederea amenajării unor peșteri. În Peștera Urșilor de la Uluce, în cea de la Izvorul Tăușoarelor și în multe altele au fost instalate scări, podețe, balustrade, s-au făcut îndreptări, rectificări de trasee subterane etc., înlesnind astfel accesul vizitatorilor.

E. C.: Cît de mare este interesul turiștilor pentru lumea adîncurilor o dovedește și numărul ridicat, de zeci de mii de oameni, care intră anual în Peștera Muierilor sau în Ghețarul de la Scărișoara, neamenajate încă suficient, cea dintîi numărîndu-se printre peșterile nespectaculoase. Ideal ar fi ca pe orice traseu turistic să existe și cîte o peșteră deschisă.

★

Colocviul nostru rămîne deschis, cum deschis și neîndeajuns de cunoscut rămîne tărîmul fascinant al subpămîntului, cum o atestă opiniile, faptele, proiectele dezvăluite de convorbitori. Perspectiva din care este abordată activitatea speologilor sportivi din țara noastră ne dă dreptul să așteptăm încrezătorii noile evenimente ale acestei lumi cu miracole și învățămintele de preț.

NICOLAE DOCSĂNESCU

Nu distruge pe unde treci !

În toamna anului trecut, am făcut o drumeție pe itinerarul Șaua Rotunda — Prelucile Gagii — lacul Lala Mare, din viitorul Parc Național al Munților Rodnei. Dincolo de satisfacțiile oferite de frumusețea și sălbăticia acestei zone, m-au întristat profund unele imagini, de-a dreptul stupefiante, care denotă acțiunile iresponsabile, antiecologice ale unor foruri care au obligația să ocrotească natura, nu s-o muteze.

1. Priviți această vedere spre Munții Rodnei. Vedeti, de la stînga la dreapta: vîrfurile Roșu, Lala (Înăuț) și Înăul; în dreapta și în plan mai apropiat — vîrfurile Prelucile Gagii.

Cu un deceniu în urmă, de la Rotunda la lacul Lala mergeau numai turiștii adevărați, pe jos bineînțeles. În anul 1971, Inspectoratul Silvic Bistrița-Năsăud a construit un drum de 10 km, pentru accesul mijloacelor auto, în vederea recrutării afinelor roșii (merișoarelor). În iulie 1973, a avut loc în județul Suceava prima sesiune științifică itinerantă « Ocrotirea naturii pe baze ecologice », organizată de Comisia Monumentelor Naturii, din cadrul Academiei R.S.R., care, printre altele, a redactat și un document menit să stea la baza întocmirii proiectului de creare a Parcului Național Rodna. Documentul a fost semnat și de delegatul Inspectoratului Silvic Bistrița-Năsăud. Ce s-a întimplat ulterior? Drumul a fost imediat prelungit, ajungînd pînă în căldarea dintre vîrfurile Roșu și Lala.

Totodată, a început exploatarea de-a dreptul barbară a jneapănului din această zonă, prin tăierea vîrfurilor arbustului, care mai tirziu se usucă. Să fi uitat forurile silvice că în documentele semnate se specifica în mod expres ocrotirea jneapănului, zîmbrului și a bujorului de munte? Să fi uitat, de asemenea, că în urmă cu trei ani (mai 1970) cele mai mari inundații le-a produs Someșul Mare și că acest rîu izvorăște chiar din zona de unde jneapănul începuse să fie căsăpît încă din deceniul VI? Oare nu cunosc acești oameni ce rol de... sugativă are jneapănul în reținerea apei din ploii și din topirea bruscă a zăpezilor?

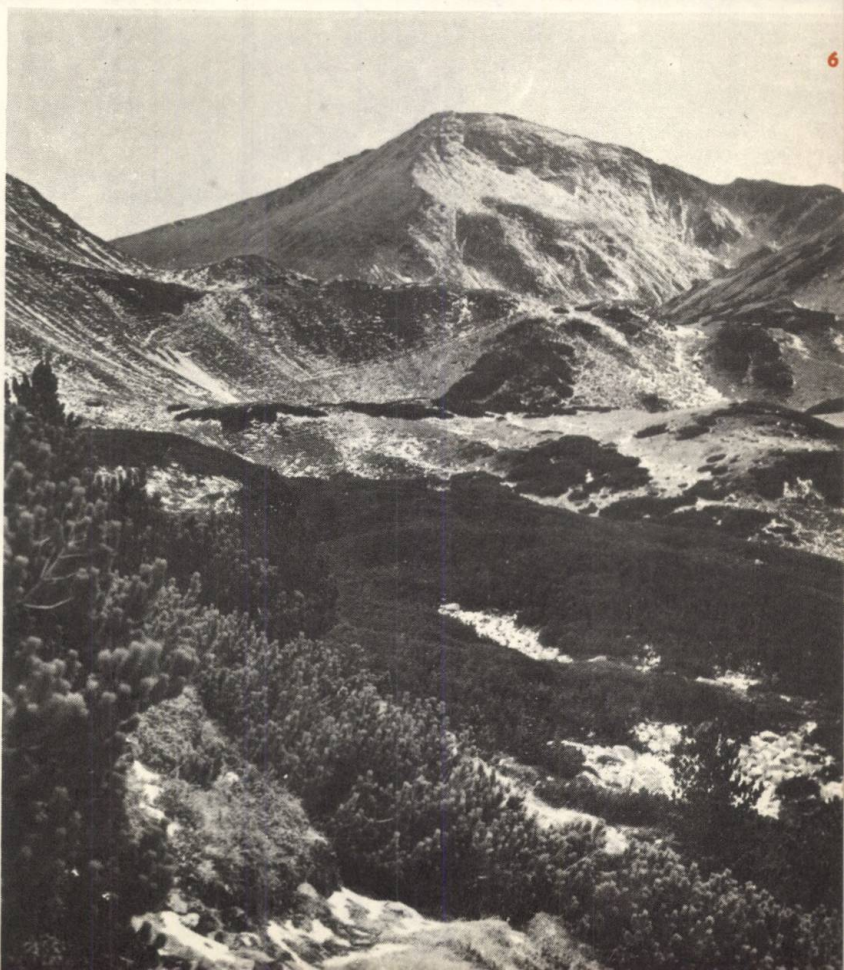
2. Pe drumul care a schimbat în rău echilibrul ecologic în Preluciile Găgii, au pătruns mașinile, care duc spre lacul Lala oameni deveniți ad-hoc « turiști ». Ei mai taie și ceva jneapăn pentru foc, de pe marginea lacului, și aruncă în apă cutiile goale de conserve și sticlele de alcool. În această fotografie se mai văd: multe exemplare splendide de *Pinus cembra*, în fundal Înăul și în dreapta Pleșcuța (parțial).

3, 4, 5. Nu dustrugeți pe unde treceți! Iată mostre de jneapăn uscat, ca urmare a tăierii vîrfurilor. În imaginea a treia se văd o parte a versantului nordic al vîrfului Lala (spre lac), vîrfurile Înăul și o parte din Pleșcuța.

6. Valea pîrîului Lala, care izvorăște din cele două lacuri. Am trecut peste culmea Prelucile Gagii, ieșind din raza Inspectoratului Silvic Bistrița-Năsăud. Valea Lalei este pe teritoriul Inspectoratului Silvic Suceava. Aici, ca și în toată partea suceveană a Munților Rodnei, jneapănul este ocrotit, nu a fost exploatat...

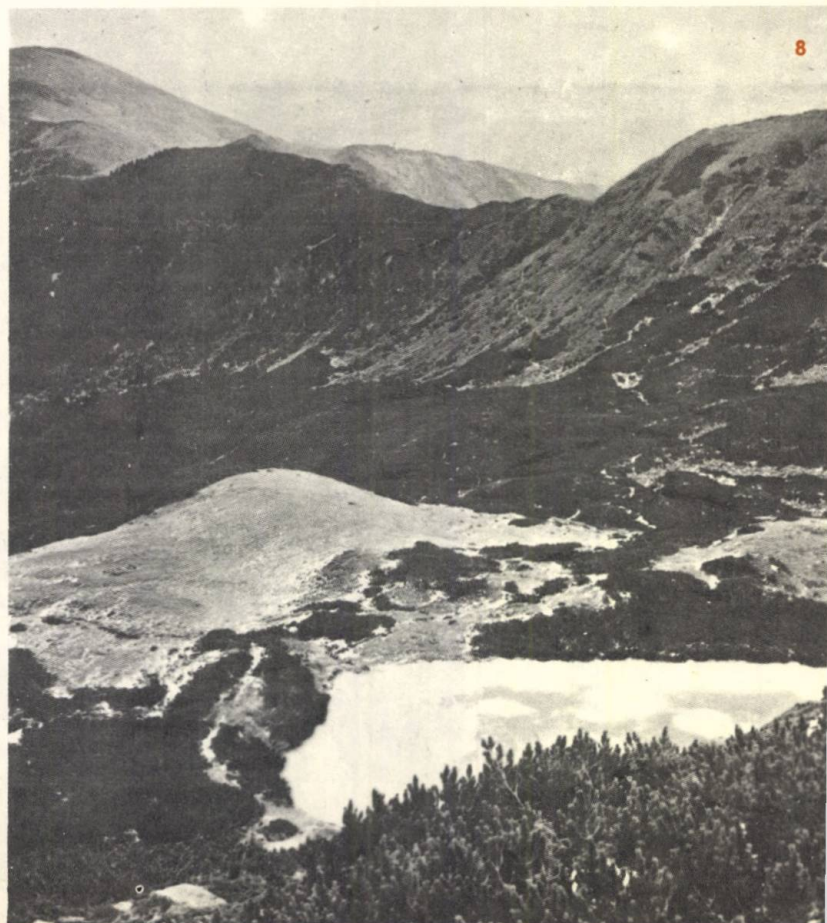
7. O porțiune de pe care jneapănul a fost tăiat de așa-zișii turiști, pentru foc. În planul al doilea — stînga, aceeași situație. Lacul Lala Mare este complet înghețat. În dreapta — Prelucile Gagii.

8. Lacul Lala Mare văzut din căldarea Inăului. În stînga, muntele Prelucile Gagii acoperit de jneapniș.

În final, o precizare: acoperișul de jneapăn al munților este unul dintre cele mai importante baraje naturale în calea puhoaielor !

Ing. MATEI POPESCU

Părinții noștri, CARPAȚII

În urmă cu un an (vezi « România pitorească » nr. 1/1979), după colocviul « Părinții noștri, Carpații », inițiat de revista noastră, în prezența câtorva zeci de specialiști din cele mai diverse domenii — silvicultori și istorici, etnologi și medici, geologi și zootehniști, speologi și ecologi — scriitorul Pop Simion, redactorul șef al revistei, ne cerea să trecem de la considerațiile generale și ideile generoase la dialoguri aplicate, la obiect, pentru elucidarea unor necunoscute sau rău înțelese inițiative, care de-a lungul multor decenii au creat confuzii și au adus naturii carpatine numeroase prejudicii. Grupăm aici trei din răspunsurile primite, de la biologul dr. ALEXANDRU FILIPAȘCU, agronomul dr. ing. CORNEL LUȚAȘ și silvicultorul dr. doc. VICTOR GIURGIU, după ce alte opinii le-am publicat în paginile revistei.

Să oferim munților odihnă!

Trebuie să precizăm, de la început, că românii nu sînt « un popor de munteni », cum s-a afirmat, pesemne dintr-o exagerare stilistică... Noi am fost și sîntem un popor de **pădureți**, pentru că întreaga noastră ecologie culturală, care de la daci porcede, își are leagănul la poala de frunză, de codru de fâgete, după ce acum vreo trei mii de ani aceste fâgete s-au instalat dominant în munții noștri, au fost modelate de Carpați pînă la devenirea lor carpatină fără echivoc și au devenit leagăn și scut al ființei noastre de neam. « Nedeslipiți de munți », cum îi caracteriza pe daci anticul Florus, nu înseamnă să stai toată ziua

pe stîncă seacă, cu miorițele zbie-rind de foame în jurul tău; nu înseamnă nici să te distrezi sportiv lăzuind, poienind pădurea seculară la peste o mie de metri altitudine, ca să semeni alac sau mei acolo. Este mai firesc să observăm cum ei își validau nevoile numai pe puterile de datină ale naturii carpatine generoase, că nu se gîndeau să schimbe această natură, să-și schimbe « maica », așa cum ai schimba hainele pe un manechin! Ei arau și morăreau, oiereau și coseau în brazdă, clădeau minuni din dărnicia lemnului, numai în locurile cele mai potrivite ecologic unor asemenea strădanii, « optimizînd » prezența în natură tocmai

prin aceea că activitatea lor se împlinea diferit de la « țară » la « țară » și nu pentru că vertebralizarea spațială carpatină i-ar fi împins spre uniformitate, ci, dimpotrivă, spre o unitate de structură, asigurată tocmai prin diversitatea de autentic. De aici oșeni și maramureșeni, bucovineni și năsăudeni, someșeni, gorjeni, codreni și moți, mărgineni și birseni, vrînceni, argeșeni, olteni, bănățeni și alții, cuminecați la propriu din virtutea unificatoare în fond dar atît de diferită în forma faptei, a influențelor carpatine majore, distilate diferit și în compartimentul conștient al tuturor acestor pădureți, statornic așezați

sub poala de munte. Să nu aruncăm deci fața de azi a economiei schematic vitregite, a desfășurării vieții pretențioșilor strănepoți ai acelor înaintași, ca un lințoliu peste ceea ce a fost și mai rămîne încă ecou, **înțelepciunea locului!** Începută în urmă cu două secole, dar pornită iureș în veacul nostru, această nevoie mișcare spre munte a devenit tăvălugul existenței economice și sociale, Carpații fiind nemilos luați cu asalt, fie prin defrișări masive, fie prin pășunatul exacerbat.

Am putea privi înapoi cu minie, la necunoașterea ecologiei carpatine de-atunci, dacă nu ne-am da seama că această cunoaștere-necunoaștere începe să se apropie de realitate, dacă nu am ști tot acum (și numai foarte puțin), că ecosistemele Carpaților, pe măsură ce urcăm spre crestele lor, sînt de o fragilitate fără seamăn. Un mare învățat, îndrăgostit al acestor munți, autor al citorva cărți dedicate geografiei lor, exclama la începutul secolului nostru: «Nici în Pirinei, nici în Alpi, nu am văzut atîta părăginită uniformitate, atîta natură dezolantă, obosită, ca în Carpați», rămînînd cu tot sufletul alături de noi, sfătuiindu-ne cum e mai bine — Emmanuel de Martonne. Tot cam în acea vreme, biologul nostru de talie mondială, împătimit al științei, Grigore Antipa, scria despre Carpații înalți că pentru sporirea producției prin ameliorarea solului «nu este nimic alta de făcut decît de a cruța cît mai bine pătura subțire de humus ce acoperă stîncă și de a o feri mai cu seamă de ravagiile apei; de asemenea, nici printr-o cultură mai bună a ierbii sau a altor plante nu se pot aduce îmbunătățiri» (**Problemele evoluției poporului român**, București, 1919, p. 195). Aproximativ epuizați în pășuni, tot pe la sfîrșitul secolului trecut (Vrancea devenită prematur un «caz aparte»!), Carpații au suferit năvala, neostoită pînă astăzi, a

nevoii de lemn, ca o lovitură sub centură, tot mai agravată pe măsura tehnicii noi, a lăcomiilor noi, despre care academicianul Emil Pop ne-a lăsat predica intitulată «**Pădurile și destinul nostru național**» (Sibiu, 1944). De atunci ne situăm în antiteza strămoșească, pecetluită de versul popular: «Creștii pădure și te-ndeasă / Numai loc de casă-mi lasă / Loc de casă și-o cărare»... Curățirea «nechemaților pe pășunile alpine», începută timid în 1924, sub înrîurirea unui Victor Precup, s-a generalizat prin 1949 și se continuă chiar pînă în zilele noastre. Ea a mers mină în mină apoi cu defrișarea, mutilarea, cu infantilizarea neputincioasă și cu uniformizarea antiecolologică a domeniului forestier-carpatin, spre stadiul copilăriei brusc impusă pe spații largi; generînd «înărășinarea», exploatare totalitară, profituri pentru noi dar mai ales pentru alții... Carpații s-au cutremurat ca niște părinți neluși în seamă dar siluiți pînă la rădăcină, de către copiii lor și de către nepoții lor obraznici, și s-au scuturat în cele două viituri-semnal, care ar fi trebuit să-i readucă, parțial cel puțin, la cruda realitate. Printre viituri, Carpații se «joacă», lăsînd să zburde vînturile care doboară anual milioane de metri cubi de lemn tînăr, și asta numai în ultimul deceniu, nu ca o răzbunare, ci ca o palmă părintească menită să ne arate drumul cel bun și drept.

Tot în acest ultim deceniu însă, ca o înaltă datorie patriotică, au fost lansate temele-program privind studiul rolului înepenișurilor, studiul pășunilor subalpine sărăcite și a acelor submontane ameliorabile, observațiile temeinice privind vechimea și consecințele pastorației în Carpații înalți, studiul ecologic al vetrelor noastre de neam, documentate cercetări privind înființarea unei vaste rețele de Parcuri Naționale. Acestea din urmă sînt menite să înfăptuiască politica partidului în sensul cel mai creator,

științific asigurat: realizarea unor zone-etalon pentru reconstrucția carpatină, zone unde nu se simte — în condițiile natural păstrate încă — efectul viiturilor sau al vîntoaselor care culcă pădurea (cazul Gemenelor din Retezat sau a faimosului codru multisecular Slătioara, unde omul nu și-a întins mîna), coborîrea pășunatului anacronic din subalpinul epuizat aproape, în montan și submontan, refacerea munților, asigurarea populației țării cu largi oaze de recreere vital necesară etc., etc. Toate aceste actuale eforturi au menirea să arate că muntele este deja obosit de noi, că are nevoie de o imensă, de o conștientă liniște carpatină! Oare nu sîntem noi — oameni de știință și oameni de bine — chemați să oferim această liniște lucrativă «părinților» noștri, cînd sînt încă în viață și nu după trecerea lor dincolo de mormînt, așa cum obișnuiam pînă mai ieri?

Din contactul direct cu muntele, privindu-l atent cu ochii și cu ochii minții, am învățat și învăț mereu, studiînd întregul arc carpatin, că axa majoră a acestuia nu trece neapărat prin Vatra Dornei, sau alte locuri, ci prin toate «vetrele» de țară, fiecare cu specificul și dănuirea ei. Pulsul «țării țărilor» îl adă în tremurul frunzelor, al ierburilor, al albinelor din prisăci, al... neauzitului muget de bour, care ne vine dinspre trecut, spre a fi receptat și mîine! De mîine nu vreau, nu vrem să ne fie rușine! Copiii noștri să se bucure de natură, căci după «asături» nu rămîne decît piatră pe piatră, peste care curg apele cerului, înămolind așezările și ogoarele, cele ce cu atîta greutate le-am rostuit. Pentru aceasta, repet, să chibzuim ecologic fiecare acțiune a noastră, să-i lăsăm pe «părinții noștri, Carpații», să se odihnească o vreme și să venim la ei cu brațele încărcate de flori...

ALEXANDRU FILIPAȘCU

Pentru a rămîne la munte

În zona submontană și montană a țării noastre, locuiește un număr însemnat de țărani cu mici gospodării agricole individuale, dispersate pe teritoriul a 27 de județe, care cuprind Carpații Orientali, Meridionali și Apenini. Aceste gospodării dețin importante re-

surse agricole, care reprezintă aproape zece la sută din suprafața agricolă a țării și aproximativ 14 la sută din numărul de animale; județele cu cele mai multe gospodării sînt: Alba, Argeș, Bistrița-Năsăud, Caraș-Severin, Dimbovița, Gorj, Hunedoara, Mara-

mureș, Prahova, Suceava și Vilcea.

Creșterea animalelor este ramura agriculturii care găsește condiții favorabile de dezvoltare în această zonă, avînd în vedere suprafețele întinse de pajiști naturale, care asigură baza furajeră pentru principalele specii de ani-

male: bovinele și ovinele. În zona submontană sînt condiții bune pentru dezvoltarea pomiculturii, care în prezent ocupă peste 20 la sută din suprafața de livezi a țării și aproape 25 la sută din numărul total de pomi. Aceste două ramuri de producție agricolă sînt ramurile de bază, cu veche tradiție în gospodăriile individuale de deal și de munte. Pînă în prezent, valorificarea resurselor agricole din aceste gospodării nu a asigurat veniturile necesare populației locale, din care cauză forța aptă de muncă părăsește muntele în proporție tot mai mare, angajîndu-se în diferite întreprinderi industriale. Tineretul școlar, după absolvirea școlii generale, își continuă studiile sau se încadrează ca personal muncitor și se califică la locul de muncă, în diferite meserii. Potrivit unor sondaje făcute la mai multe școli generale din comunele montane, 85—90 la sută din acești absolvenți părăsesc vatra și se stabilesc la oraș. În această situație, în zona de munte nu mai este asigurată reproducția forței de muncă, care se diminuează continuu. Se pune tot mai acut problema stabilizării populației necesare pentru desfășurarea activităților agricole conexe.

În acest scop, conducerea partidului și statului nostru a inițiat o serie de acțiuni și măsuri pentru sprijinirea gospodăriilor individuale și atenuarea procesului migratoriu al populației. Astfel, pentru îmbunătățirea organizării și conducerii agriculturii din zona montană, s-au înființat comisiile producătorilor agricoli individuali, la nivel de comună, județ și comisia centrală pe țară. Aceste comisii, împreună cu direcțiile agricole județene, sprijină gospodăriile individuale cu reproducători de rasă, material săditor pomicol valoros și semințe de soi. În unele comisii, activează specialiști agricoli cu pregătire superioară, care asigură asistență tehnică pentru gospodăriile individuale. Un fapt pozitiv este intensificarea activității de constituire și organizare a asociațiilor pomicole și zootehnice, organizații obștești care au ca scop îmbunătățirea aprovizionării tehnico-materiale, folosirea rațională a pajiștilor naturale, prelucrarea și valorificarea superioară a producției. Relevăm sprijinul acordat prin crearea cadrului organizatoric și legislativ pentru ca țărani individuali să beneficieze

de pensii și asigurări sociale. La constituirea fondului de pensii, pe lângă cotizațiile producătorilor individuali, participă și statul, cu o cotă de 2 la sută din valoarea produselor livrate la fondul centralizat de către gospodăriile individuale.

Totuși, trebuie să arătăm că nivelul actual al producțiilor din gospodăriile individuale nu este pe măsura posibilităților de care dispun, nu sînt încă valorificate la nivel corespunzător resursele existente. Tocmai datorită acestui fapt, veniturile acestor gospodării sînt mici, iar migrația forței apte de muncă este mare. Pentru atenuarea procesului migratoriu al populației montane și stabilizarea în zonă a unui minim de populație aptă de muncă, necesară procesului de producție agricolă și neagricolă, considerăm că în următorii ani gospodăriile individuale trebuie să-și desfășoare activitatea în următoarele direcții principale: **extinderea creșterii animalelor; dezvoltarea pomiculturii; implantarea și revitalizarea unor industrii locale; dezvoltarea turismului.**

În creșterea animalelor, ponderea cea mai mare trebuie s-o aibe în continuare bovinele, urmate de ovine, specii care valorifică cel mai bine furajele existente, provenite de pe întinsele suprafețe de pășuni și fînețe naturale deținute de gospodăriile individuale și de consiliile populare comunale. Este în curs un proces susținut de ameliorarea acestor specii, în direcția creșterii producției de carne, lapte și lînă. În acest scop, se vor generaliza înșămînțările artificiale, folosindu-se material provenit de la reproducători de înaltă valoare zootehnică, din import sau indigeni. Prin asociațiile crescătorilor de bovine și de ovine, cu sprijinul comisiilor județene și comunale, se vor construi noi adăposturi pentru animale, acordîndu-se credite pe termen lung, cu dobînz scăzute, materiale de construcții și asistență tehnică, în limitele prevederilor legale. De asemenea, sînt necesare unele măsuri pentru sporirea efectivelor de porcine și păsări, care au o deosebită însemnătate pentru satisfacerea nevoilor de consum de carne din gospodăriile individuale, precum și creșterea numărului de cabaline, cur s-cuț fiind utilitatea acestei specii, la executarea lucrărilor agricole pe terenurile nemecanizabile.

Sprijinul statului este necesar

Părinții noștri, CARPAȚII

și pentru dezvoltarea pomiculturii. În această ramură, se va proceda la refacerea și reinnoirea patrimoniului pomicol existent. Înființarea de noi plantații se va face în perimetre stabilite pe comune și sate, pe suprafețe mari, în trupuri compacte, care să permită aplicarea unitară a lucrărilor de organizare, plantare și întreținere. Ele vor avea la bază proiecte unitare pe sate, comune și masive, întocmite de către organele de proiectare specializate, acordîndu-se prioritate extinderii culturii cireșului, vișinului, nucului, arbuștilor fructiferi și căpșunilor. Pentru executarea plantațiilor noi, modernizarea celor vechi și executarea lucrărilor curente din livezi, gospodăriile individuale vor fi sprijinite prin asigurarea asistenței tehnice, specialiști de la comune și de la stațiunile de cercetare și producție pomicole. Un rol deosebit de important în aceste acțiuni îl vor avea creditele pe termen lung, cu dobînz scăzute, acordate de stat, precum și asigurarea uneltelor, utilajelor, mașinilor de mică capacitate, necesare în pomicultură. De asemenea, îngrășămintele organice și cele chimice, precum și aplicarea tratamentelor fito-sanitare vor avea influențe favorabile asupra producției pomicole.

Pentru a rămîne la munte, în afară de activitatea agricolă, mai trebuie implantate sau revitalizate și alte activități neagricole.

Astfel, înființarea unor mici industrii rural-artizanale, pentru transformarea și prelucrarea unor materii prime locale sau transferul unor secții de întreprinderi de la orașe la sate, unde se găsește forță de muncă disponibilă, ar asigura realizarea de importante venituri, fără ca forța de muncă să părăsească definitiv gospodăria. De asemenea, ar fi necesară revitalizarea unor îndeletniciri tradiționale, prin asociațiile crescătorilor de animale și cele pomicole

în localitățile cu gospodării individuale. Exploatarea și prelucrarea lemnului, a căcămintelor minerale, sînt alte îndeletniciri frecvent întîlnite în localitățile montane. O însușire caracteristică a gospodăriilor situate în zona montană este frumusețea și pitorescul

peisajelor naturale în care sînt amplasate. Aceasta dă posibilitate dezvoltării turismului carpatin, fără eforturi financiare din partea statului, pentru construirea de hoteluri, sanatorii, moteluri etc. Acordarea de credite pentru amenajarea spațiilor necesare ca-

zării turiștilor și primirea de turiști de către țărani, prin oficiile de turism, are o deosebită importanță în prezent, cînd se generalizează reducerea săptămîinii de lucru și afluența de turiști montani este din ce în ce mai mare.

CORNEL LUȚAȘ

Ocrotind pădurile, apărăm viitorul

Cînd pătrunzi în munții noștri, din totdeauna acoperiți cu păduri, fără să vrei te gîndești la veșnicia lor, dar și la trăcînia neamului nostru. Poporul român, plămădit la streășina pădurii, spunea savantul Emil Pop «și-a petrecut cea mai impresionabilă vîrstă, copilăria, în domeniul păduros, de o parte și de alta a Carpaților. Frumusețea pădurii i s-a furișat și cimentat în suflet deodată cu un sentiment specific și mereu înprospătat de chinuita noastră istorie, acela de copil față de o mumă-ocrotitoare. A fost cu neputință ca un asemenea complex de sentimente, copleșind întreaga vîrstă fragedă a mirării, să nu fi încrestat un motiv specific și estetic în sufletul de totdeauna al neamului nostru».

În cele mai vechi timpuri, Carpații au fost puternic împăduriți, în proporție de 80—90%. Doar piscurile înalte (peste 1800—1900 m altitudine), erau lipsite de montane verde. Astăzi, procentul de împădurire al muntelui a scăzut sub limita critică, fiind de numai 50—60%, iar în anumite bazine sub 40%, mult prea puțin pentru ca pădurea să poată țînă trîu forțelor oarbe ale naturii, apărîndu-ne. Sub raportul compoziției specifice, cercetările au stabilit că în timpul formării poporului nostru, pădurile erau populate de aceleași specii ca și astăzi. În timpuri ceva mai îndepărtate, spre sfîrșitul postglaci- arului, în zonele accesibile de munte, mai ales între 600 și 900 m altitudine, în locul întinselor făgete de astăzi se formase o mare zonă a **carpenului**, așezată între molidușuri și stejărete, ceea ce se demonstrează prin metode polen-analitice. Dar prezența masivă a carpenului în zonele montane a constituit o realitate geobotanică multă vreme, chiar și în timpul expansiunii ulterioare a fagului. Iată, deci, cum cercetările de istorie a vegetației ar putea contri- bui la verificarea ipotezei de

natură etimologică lansată de unii istorici, potrivit căreia ar exista o legătură explicativă: **Carpen-Carpi-Carpați**.

Actualele specii forestiere ale muntelui — fagul, bradul și molidul — constituie elementele de bază ale pădurii carpatine de ieri, de astăzi și de mîine. Puternic înfrățite cu mediul spațiului carpatin, ele sînt capabile să formeze păduri productive, stabile, dotate cu un înalt grad de autoorganizare, autoreglare și autoapărare, în măsură să opună rezistență la furtuni puternice, la acțiunea zăpezii, la boli, dăunători și poluare. Speciile exotice, străine de pămîntul românesc și neadaptate la particularitățile climatice ale munților noștri, așa cum sînt duglasul verde, pinul strob ș.a., cu toate insistențele multor optimiști, nu și-au putut încă arăta viabilitatea și eficacitatea lor funcțională. Experiența de pînă acum demonstrează că exotismul în silvicultura carpatină, atunci cînd el nu are o acoperire ecologică fundamentată prin temeinicie și îndelungate cercetări cu caracter zonal, poate genera dereglări ale peisajului și perturbări în echilibrul natural montan, urmate de însemnate pagube materiale. Dar și mutațiile profunde în geografia speciilor autohtone nu se dovedesc pe deplin justificate sub raport ecologic, economic și social, așa cum este cazul înlocuirii făgetelor prin culturi pure de molid. Sub raportul stabilității echilibrului natural al muntelui se impune conservarea și ameliorarea actualelor păduri naturale de fag sau de fag cu rășinoase, prin adoptarea unui mod de gospodărire adecvat valorii lor excepționale, cunoscînd că făgetele reprezintă osatura ecologică hotărîtoare în menținerea echilibrului natural din cea mai mare parte a patruleterului carpatin, cu deosebire în Carpații Meridionali.

În zona montană a țării, spre mîndria noastră, mai există com-

plexe de păduri seculare, virgine sau cvasivirgine, formate din arborete naturale. Acestea sînt, de fapt, ultimele rămășițe ale falnicilor și atotputernicilor păduri seculare care odinioară acopereau versanții întregului arc carpatin. Astăzi suprafața lor s-a redus, ca urmare a unui intens proces de transformare prin măsuri nonecologice, ele acoperind acum de abia 10% din suprafața totală a pădurilor țării. Procesul de restrîngere a acestor păduri continuă într-un ritm accelerat. De aceea, în conformitate cu prevederile legislației în vigoare, referitoare la ocrotirea naturii, se justifică acțiuni conjugate și hotărîte pentru conservarea structurilor naturale ale acestor ultime vestigii seculare. De fapt, sîntem în fața unei ocazii unice, care nu mai are cum să se mai repete, ca aceste valorose păduri de o excepțională stabilitate și funcționalitate (productivă, protectoare, turistică și peisagistică), create de natură de-a lungul mileniilor, să fie salvate pentru noi și viitorime. Este de datorită actualei generații de silvicultori să le transmită funcțional nealterate generațiilor viitoare. Măsurile sînt la îndemîna noastră, mai eficiente fiind următoarele: includerea lor în Parcuri Naționale și naturale, rezervații științifice, rezervații peisagistice și monumente ale naturii, aplicarea tratamentelor intensive, cum sînt cele grădinarite ș.a. Prin asemenea măsuri, devine posibilă salvagardarea bradului, aflat de mai multe decenii în regres. Totodată, o silvicultură rațională, bazată pe structuri naturale, reclamă cele mai reduse consumuri de energie și forță de muncă, prezentînd pentru viitor un mare interes economic și social. Într-un moment decisiv pentru istoria silviculturii românești a fost necesară intervenția autoritară și patriotică a tovarășului **Nicolae Ceaușescu**, secretarul general al partidului, care la Consfătuirea pe țară a

silvicultorilor, din octombrie 1974, a spus limpede și categoric: « Să nu admitem sub nici un motiv tăieri mai mari decît cele normale, să asigurăm o creștere corespunzătoare, anuală a fondului forestier ».

Defrișările și tăierile rase de păduri — practică frecventă în deceniile trecute, întîlnită uneori și astăzi — reprezintă nu numai o greșală economică, dar și « o mutilare a sufletului poporului nostru » (Camil Petrescu), precum și « expresia cea mai clară a lipsei de prevedere a ființei umane » (Marin Drăcea, părintele silviculturii noastre). Iată de ce înlocuirea tăierilor rase sau cvasirase (succesive sau progresive cu perioadă scurtă de regenerare), prin tratamente intensive, a devenit o necesitate vitală pentru menținerea și ameliorarea echilibrului munților noștri, mai ales că această zonă va fi împinșită de trasee turistice, de locuri de agrement și de o vastă rețea de lacuri de acumulare, ce urmează a fi protejate de manta verde a pădurilor; tăierile rase și cele analoge lor grăbesc ritmul colmatării lacurilor de acumulare construite cu mari eforturi umane și financiare. Orice dereglare a mediului natural montan, îndeosebi a echilibrului ecosistemelor forestiere, produce modificări asupra regimului hidrologic pe spații mari, pînă jos la cîmpie, afectînd ogoarele, instalațiile de transport și așezările umane. Să nu uităm că munții noștri împăduriți asigură 2/3 din resursele de apă ale țării. Dar tot de aici ne putem aștepta — așa cum istoria ne-a dovedit-o — și la catastrofale inundații. Cu deplină justificare se afirmă că muntele reprezintă « castelul » iar pădurile « casa » apelor. Alte mă-

suri de chibzuită gospodărire a pădurilor montane, se referă la eliminarea pășunatului din păduri, la evitarea folosirii pesticidelor, la prudență în privința aplicării de îngrășăminte chimice și erbicide ș.a. Căci, silvicultura, destinată încă de la începuturile ei să ocrotească natura, a intrat ea însăși în posesia unor tehnici și tehnologii poluante care folosite fără discernămint pot dăuna nu numai pădurii dar și altor factori ai mediului înconjurător.

În final, se mai impune o precizare. Conservarea pădurilor montane se bazează nu numai pe considerente sociale și economice, dar și pe altele de ordin național și etic. Particularitățile și marea diversitate a ecofondului și genofondului pădurilor noastre oferă enorme posibilități de afirmare a științei românești, prin descoperirea de noi legități biologice, care vor contribui la afirmarea științei silvice naționale și la dezvoltarea pe plan mondial a cunoștințelor despre pădure și natură. Conservarea și transmiterea acestor inestimabile bogății naționale generațiilor viitoare constituie un act etic cu profundă semnificație, care reflectă de fapt înaltul grad de dezvoltare la care a ajuns societatea noastră, constituie cea mai elocventă dovadă a respectului față de pădure în mijlocul căreia poporul nostru s-a născut, s-a format și a supraviețuit. Iată de ce conservarea pădurilor, cu deosebire a celor montane, ca purtătoare ale unui univers de resurse și forme vii aflate într-un continuu proces evolutiv, devine pe an ce trece o acțiune de ordin suprem ce depășește cadrul îngust al intereselor de ramură sau al efectelor economice imediate primate prin prisma obiectivelor de

moment ale unei singure generații aflate în situația de a decide asupra unui proces de lungă durată și care privește perenitatea națiunii. Datoria nobilă a actualei generații de silvicultori este aceea de a acționa ferm, conform concepției protecționiste, în favoarea conservării pădurii — acțiune armonios integrată în problematica unică dar complexă și multidisciplinară a muntelui, la soluționarea căreia ei sînt chemați să-și aducă contribuția lor esențială, conștiinți de utilitatea gîndirii și muncii colective puse în slujba valorificării raționale a potențialului natural și uman al Carpaților. Căci, așa cum sublinia scriitorul Pop Simion, Carpații « trebuie ocrotiți, cultivați cu de liberare și patos, duși în viitorime, deoarece ei, Carpații, sînt natura cea mai mîndră a patriei și natura cea mai mîndră din noi, fiii acestei patrii ». Pădurea este nu numai un mijloc în înfăptuirea acestei nobile misiuni, dar și componenta vie și definitorie a Carpaților, ce se impune cu prioritate să fie ocrotită și dusă în eternitate, ca o avuție a tuturor generațiilor actuale și viitoare — moștenită de la străbunii noștri.

VICTOR GIURGIU

P.S. Grupajul realizat de noi între copertiile acestei cărți este ecoul firesc al continuității de interes pentru protejarea Carpaților, acțiune nouă, de conștiință românească, la care invităm noi și noi aliați de opinie și nobilă faptă în paginile revistei « România pitorească » unde **PĂRINȚII NOȘTRII, CARPAȚII** locuiesc în slavă și în cuget.

Grupaj alcătuit de
VALENTIN HOSSU-LONGIN

Parcul național RETEZAT

văzut de aproape

Cînd zăpada se-așterne molcom peste hăuri ori e purtată în vârtejuri de ceață printre stîncării sau jnepeni, și caprele negre țin pîrtii alambicate printre firele de iarbă ascunse sub omăt, o echipă de filmare încheie serialul dedicat Parcului Național Retezat, cu un episod pe cît de atractiv pe atît de actual și folositor nouă — «Turismul în...»

Din 1974, în toate anotimpurile, pe viscole și soare, ziua și noaptea, s-au tras mii de metri de peliculă color, documentarele devenind o adevărată arhivă pentru toți cei

ce vor să studieze Viața unei Naturi aflate în afara impactului cu Omul, și pentru cei ce, îndrăgind munții, găsesc în aceste locuri frumuseți și liniști fără egal. Pe rînd, au văzut ecranul: «Retezatul — înființat Parc Național», «Rîul Mare», «Printre jnepeni și zimbri», «Florile Retezatului» și «Lacurile glaciare», acesta din urmă fiind programat în premieră la Sala Palatului, pe timp de caniculă, vara ce-a trecut. Realizatorii acestei ample acțiuni de cunoaștere și popularizare a primului munte ocrotit din țara

noastră sînt mai vechii prieteni și colaboratori ai revistei «România pitorească» și-ai «Almanahului turistic»: dr. Alexandru Filipașcu, dr. Nicolae Boșcaiu, dr. Nicolae Toniuc și Dorin Girlea, biologi cu importante contribuții în cercetarea și apărarea monumentelor naturii noastre monumentale; ideile și pasiunile lor au fost puse în operă cinematografică de către regizoarea Marica Spătaru și operatorul de excepție Liviu Nițu, subjugăți și ei de măreția aceluia ținut de piatră, apă, pădure și cer, în care se poate urmări direct istoria vie a florei și faunei carpatine; ca o recunoaștere a valorii unei activități unice în felul ei, este obținerea Marelui Premiu al Asociației Internaționale a Filmului Științific, la confruntarea de la Philadelphia, în 1976.

Puțini sînt cei care știu astăzi mai bine decît acești temerari valoarea și importanța Parcului Național Retezat, printre cele mai vechi din Europa, înființat în 1934 (din inițiativa patriotică a savanților Emil Racoviță și Alexandru Borza), despre care Mihai Haret scria, plin de admirație: «Retezatul — nume sonor, armonios, minunat, minunat — este muntele mare cu numeroase lacuri alpine superbe; este haosul de stînci cu greutatea de neînchipuit; este frumusețea sălbatică și plăcerea unei osteneli înviorătoare; este urcușul spre adevăr prin știință alpină; este, în sfîrșit, setea de a cunoaște și bucuria de a privi»... Dacă acum cîțiva ani (vezi «România pitorească» nr. 10/1974) străbăteam parcul, împreună cu aproape o sută de specialiști participanți la a II-a Sesiune științifică itinerantă «Conservarea naturii pe baze ecologice», scriind în special despre preocupările privind accesul și dezvoltarea turismului în zonele «tampon» și «preparc» (în rezervația integrală științifică, fiind admis numai cu autorizație specială), acum vom veni... la zi, informînd despre inițiativele și lucrările care s-au succedat în ultima perioadă, înserînd și opiniile unor personalități din străinătate care l-au studiat cu competență și mare venerație.

În P.N. Retezat totu-i ocrotit; s-au dus vremurile cînd se incendiau jnepenii pentru pășuni, cînd braconajul era în floare și vandalismul turistic întrecea orice măsură, cînd se tăiau barbar pădurile și tăurile boaleu, cînd cîinii ciobănești hăitau caprele negre și oile mureau de foame în golul alpin,

după ce fusese defrișat jneapănul, facilitând eroziunea solului și inundațiile din etajele inferioare. Dacă în anul 1955 suprafața parcului era de 13 000 ha (din care 1 840 ha rezervație integrală), după un timp cifrele aproape s-au dublat, ajungându-se ca actualul studiu de fundamentare științifică să lărgască perimetrul la peste 54 000 ha. În ultimii doi ani, au fost marcate conturul rezervației (patrat roșu pe fond alb) și traseul obligatoriu de traversare (săgeată roșie): Șaua Retezatului — Lacul Gemelele — Tăul Negru — Șaua Șesele și cărarea Poarta Bucurei — Lacul Gemelele. Pe lângă panourile explicative mai vechi, au fost plantate altele, la Tăul Știrbului, Tăul Porții și un altul, privind asociația vegetală caracteristică pentru torenții de altitudine, pe drumul de acces spre Tăul Negru. Totodată, printr-o muncă deosebit de grea, din care n-au lipsit peripețiile dramatice, s-a modernizat microhidrocentrala care deservește Casa-laborator « Gemelele », prima de acest gen din țară (inaugurată în 1965). Întreaga activitate științifică este coordonată de Comisia pentru Ocrotirea Monumentelor Naturii, din cadrul Academiei R. S. România, studiile efectuate aici (și în cele trei puncte de observație de la Gura Zlata, Rotunda și Pietrele) realizându-se pe baza unor contracte de cercetare științifică. Astfel, pe zi ce trece se îmbogățesc colecțiile de plante carpatine („Herbarum florae Carpatorum” are peste 14000 coli) și entomologice (cam 5000 piese) și continuă cercetarea ecologiei lacurilor glaciare din Căldarea Bucura, Gemelele și Tăul Negru, în paralel cu începutul studiilor privind funcționalitatea pădurilor de limită superioară altitudinal și cele legate de transmiterea rezistenței naturale la rugina pinilor, de la Pinus cembra (zîmbru) la hibridii cu alte specii de pin înrudite (cu cinci ace).

Nu vom intra în detalii de pură specialitate, rezumându-ne numai la a transcrie cuvintele unor distinși oameni de știință, care au fost oaspeții acestui sanctuar natural, care « a intrat în conștiința poporului nostru ca un patrimoniu naturalistic de o legitimă mândrie națională » (Valeriu Pușcariu). De-a lungul ultimilor ani, aici au fost oaspeți din Anglia, Bulgaria, Cehoslovacia, Danemarca, Elveția, Franța, Italia, Iugoslavia, Republica Democrată Germană, Repu-

blica Federală Germania, Olanda, Polonia, S.U.A., Ungaria, U.R.S.S. etc. Iată câteva spicuiuri din cartea de onoare: Harry A. Goodvin și Robert M. Linn, din serviciul Parcurilor Naționale ale S.U.A.: « Parcul Național Retezat este cu adevărat maestos și o dovadă a eforturilor Comisiei Monumentelor Naturii. Ar trebui lăsat așa cum este, neatins de desfășurarea progresului tehnologic al omului, o dovadă a relațiilor sale cu mediul natural. Conservatoriștii din lume sînt îndatorați guvernului din România și cetățenilor săi, pentru păstrarea acestui monument al naturii » și « Am văzut multe parcuri naturale și deși sînt diferite fiecare și greu de comparat, Parcul Național Retezat este, cu siguranță, unul dintre cele mai frumoase din lume. Călătoriile mele de aici îmi vor rămîne totdeauna în minte »; Kai-Curry Lindhal, eminent naturalist din Suedia: « Dintre parcurile naționale europene, Parcul Național Retezat este, fără îndoială, unul dintre cele mai importante. Rezervația integrală a acestui parc național are o mare însemnătate, căci ea conservă un ecosistem din partea de sud a Carpaților, care are valori științifice, educative și recreative de prim-ordin »; cunoscutul ornitolog

Joachim Steinbacher, din R.F.G., scrie: « Poziția cabanei (n.n. Casa-laborator « Gemelele ») se dovedește a fi o remarcabilă realizare tehnică, dacă avem în vedere lipsa de căi de acces carosabile. Amenajarea ei corespunzătoare, cu camere de locuit și de lucru, cu utilaj de laborator și de colectare, cu chimicale, microscop și literatură principală, îi permit să devină un adevărat centru de cercetări ecologice ».

Văzută de aproape, cu ochiul cercetătorului, binoculul și . . . pușca fotografică, natura acestei vetre de puritate își dezvăluie cele mai intime secrete, facilitînd cunoașterea mecanismelor vieții pe pămînt, în condițiile specifice și necesare conservării resurselor biosferei și a diminuării impactului cu omul secolului XX și al viitorului. Pe lângă aceste funcții, Retezatului îi revine încă una, de bătaie lungă, cea educativ-patriotică. Aici a fost deschis primul Șantier național pionieresc de ocrotirea naturii, la care au participat peste o sută de copii; în zile nu toate cu cer senin, prin burnițe și vînt tăios, elevii au învățat în marea amfiteatru al Retezatului să observe o gîză, o floare, un copac, au intrat pînă la brîu în apa rece a tăurilor, pentru a culege miile de cutii de conserve

aruncate de falșii turiști, au creat poteci marcate, pe scurt și-au oțelit trupul și și-au îmbogățit mintea și sufletul, devenind un fel de custozi ai Parcului. Și nu-i de mirare că mulți dintre ei au răspuns, la un chestionar fulger, că vor să se facă biologi sau ecologi. Ei știu de pe acum ce înseamnă o natură ocrotită de legi și datini, practicînd mai tîrziu acel turism etic și cultural care să nu afecteze cu nimic măreția și frumusețea plaiului românesc, îngrijindu-se ca fenomenele de poluare turistică să fie pomenite numai la timpul trecut.

Tot datorită înțelegerii rostului acestui tezaur natural, este laudabil și de consemnat faptul că s-au putut optimiza soluțiile construcției hidrocentralei de pe Riul Mare; atît proiectantul cît și constructorul au arătat înțelegerea necesară pentru a aduce minime prejudicii Parcului Național Retezat; după intrarea în funcțiune a turbinelor, chiar și în acest perimetru va domni iar liniștea, ozonul și culorile pădurii cea veșnic tînră. S-a demonstrat, încă o dată, că există toate posibilitățile să se armonizeze principiile economice și ecologice, în favoarea oamenilor și a pămîntului acestor oameni.

V. HOSSU-LONGIN

PRINCIPALELE TRASEE TURISTICE indicate de Emilian Iliescu în cartea « Retezat », Colecția Munții noștri, 1974: ① Gara Băiești (320 m alt.) — Ohaba de sub Piatră — Sălașul de Sus — Nucșoara — Poiana Cîrnic — cabana Pietrele (1480 m alt.) — Secera (curmătura) Bucurei — lacul Bucura (2041 m alt.). Marcaj bandă albastră. Timp de mers cu un autovehicul, de la Ohaba de sub Piatră la Cîrnic, 3/4 oră; pe jos, pînă la Pietrele, 2 ore; în continuare, alte 3 1/2 ore. ② Cîmpu lui Neag (800 m alt.) — Gura Butei — Bordu Izvorului — pe deasupra Cheii Buta — cabana Buta (1580 m alt.) — Șaua Plaiului Mic — Gura Bucurei — lacul Bucura. Marcaj cruce roșie; în 8—9 ore. ③ Cîmpu lui Neag — Gura Butei — Cîmpu Mielului — Casa de vînătoare Cîmpușel (1180 m alt.) — Cheia Scocului — Piatra Iorgovanului (1997 m alt.).

Marcaj triunghi roșu; în 8 ore. ④ Comuna Pui (411 m alt.) — satul Rîu Bărbat — satul Hobîța — cabana Baleia (1410 m alt.) — Cleanțu Cozmei — Stîna de Rîu — vf. Custura (2457 m) — Șaua Plaiului Mic — vf. Drăgușanu (2080 m) — vf. Albele (2013 m) — Piatra Iorgovanului (din Șaua Plaiului Mic, o variantă duce la cabana Buta). Marcaj triunghi albastru; în 19—20 ore, dintre care 4 1/2—5 ore pînă la cabana Baleia și alte 8—9 ore pînă la cabana Buta ⑤ Gara Sarmizegetusa (530 m alt.) — satul Clopotiva — valea Rîului Mare — cantonul silvic Casa Verde — cabana Gura Zlata (775 m alt.). Marcaj bandă roșie; în 6—7 ore. ⑥ Orașul Uricani (775 m alt.) — Șaua Tulișa — dealul Făgețel — vf. Pilugu Mic (1532 m) — vf. Pilugu Mare (1755 m) — vf. Lăzaru (2290 m) — vf. Gruniu (2300 m) — vf. Custura — vf. Păpușa (2500 m)

— vf. Peleaga (2509 m) — lacul Bucura. Marcaj cruce galbenă; în 12—14 ore. ⑦ Orașul Uricani — Șaua Tulișa — dealul Făgețel — vf. Pilugu Mic — vf. Pilugu Mare — vf. Lăzaru — vf. Gruniu — vf. Custura — Șaua Plaiului Mic — vf. Drăgușanu — pe sub vf. Albele — Piatra Iorgovanului — culmea munților Godeanu — Băile Herculane. Marcaj bandă roșie, deteriorat pe cîteva porțiuni; acest traseu de legătură se face în 12—14 ore, pînă la Piatra Iorgovanului, și de aici pînă la Băile Herculane în circa două zile. De la cabanele Baleia, Pietrele și Gura Zlata pornesc mai multe trasee dus-întors; de asemenea, mai sînt și alte trasee între diferite lacuri, unele parțial marcate. În general, toate traseele din Retezat trebuie străbătute în grup și de către turiști încercați la drum lung și urcuș anevoios.

Cinegetică

Cînd a fost oare momentul în care pentru întâia oară omul și-a înarmat brațul — cu o piatră, un ciot, o bită — și a descoperit că a căpătat, astfel, o mai mare putere, ceea ce i-a dat curaj să atace animalele de temut din jurul lui? Acesta a fost un moment important în dezvoltarea omenirii — de atunci a început MAREA VÎNĂTOARE, care a coborît omul din copac, i-a dat curaj,

XVI

tărie, i-a schimbat felul de alimentație. Din păcate, arma, la început simplă, rudimentară, omul și-a perfecționat-o mereu, a folosit-o și în alte scopuri decît cele ale vînatăriei, ajungînd pînă acolo încît să-i fie frică, azi, de propriile-i unelte de ucide (dar nu asupra acestor unelte poposim noi azi).

Să ne lăsăm captivați de ineditul unei expoziții sibiene, organizată de Muzeul Brukenthal. Puțini dintre turiștii care vizitează Sibiu, știu că pe o stradă cu un nume ciudat, str. Școala de Înot Nr. 4, pe la sfîrșitul secolului trecut, se afla acest mic muzeu de cinegetică. Sute de arme de vînatărie de pe toate meridianele lumii, sute de trofee de vînat de pe meleagurile carpato-dunărene se oferă ochilor într-o desfășurare captivantă, instructivă. Căci nu la tot pasul poți vedea primele arme

din istoria omenirii — săgeți africane din lemn necunoscut pe la noi, care a rezistat mileniilor. Arcuri din bambus cu corzi de piele, întâia armă «perfecționată»; apoi arbaleta, descoperire a secolului IV, armă fără zgomot cu care se trăgea, cu precizia confirmată de Wilhelm Tell, pînă la 150 m și care a fost folosită nu numai de vînători ci și de armate chiar după descoperirea primelor arme de foc, arcebutzele, acel metis între arc și pușcă. Iar din «epoca de aur» a armei de foc, care se întinde peste secolele XVI—XIX, sînt aici adevărate bijuterii, lucrări de artă una mai pretențioasă și mai originală decît alta, încît tot admirînd aceste capodopere născute din măiestria și migala unor meșteri anonimi — mai sã uii că fiecare din ele este o unealtă a morții. Sînt aici puști cu fitil, cu cremene, cu fulminat de mercur, cu percutor, cu paturi din lemnuri prețioase încrustate cu fildeș sau aur, cu țevi din oșel de Toledo sau Damasc sau turnat în cele mai vestite oșelării ale

1802

Angliei sau Belgiei, cu cizelură de vis. Pînă și arme confecționate de braconieri, invenții diabolice, ce frizează genialitatea, care se puteau ascunde în minca sumanului și cu care nesupusul trecea nepă-

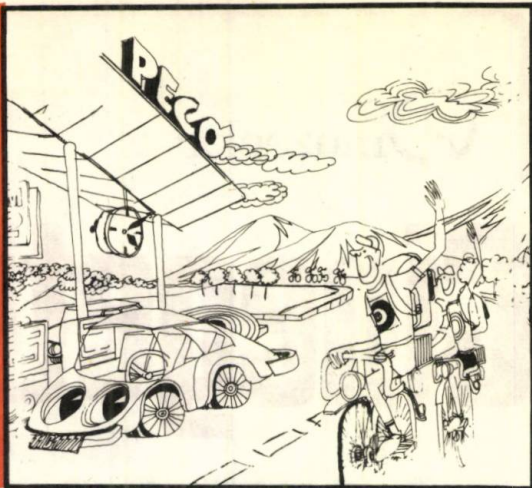

sător pe sub nasul paznicilor din pădurile grofului sau moșierului. Ori se pot afla — toate exponatele fiind originale, folosite efectiv la vînatările secolelor trecute — o sumedenie de accesorii ale celui ce purta pușcă de vînatărie: cornuri de pulbere, cușite, tolbe, rachete pentru zăpadă, cartușiere din piele și argint, gloanțe, capcane (una pentru lup e atît de ingenioasă încît prinde lupul viu), momeli.

În trei mari săli sînt adăpostite excelente trofee de vînat, cele mai multe însemnînd premii la concursuri naționale și internaționale. Exemplare de urși, mistreți, cerbi, rîși, capre negre, căprioare, lupi, vulpi, pisici sălbatice sau tot bogatul neam păsăresc după care se dau în vînt vînătorii de rafinement — de la micuța potîrnică pînă la impozantă dropie. Toate sînt însoțite de informații utile, oferite în chip ingenios. Bunăoară sînt prezentate urmele în gips ale animalelor răpitoare — urs, mistreț, lup, vulpe etc. — pe care orice om care umblă prin munți e bine să le cunoască. Expoziția de vînatărie din Sibiu nu este doar un muzeu, ci se oferă ca o adevărată lecție despre istoria legăturii omului cu mediul său de viață.

ION PREDESCU

AZI DESPRE ZEUL AUTOMOBIL și nimic despre benzină

— Cit să facă? Cîteva zeci de mii de lei — îmi dau eu cu părerea la întrebarea pe care mi-o pusese Florin Filip de meserie fizician, dar acum muzeograf împătimit la muzeul tehnic din Parcul Libertății. Obiectul aprecierii mele era un Olds Patent, un automobil foarte vechi, «născut» pe la 1890.

— După mine «vechitura» asta face vreo 200.000 de dolari — reia muzeograful, lăsîndu-mă cu gura căscată. Mașinile vechi au «făcut» de mulți ani prețuri fabuloase. Există chiar cataloage care fixează prețuri la marile licitații; întocmai ca în filatelie sau la operele de artă prețurile cresc pe an ce trece. Exemplarul din fața noastră nu l-am mai găsit în nici un catalog din lume, ar putea fi unicat...

Două au fost motivele pentru care specialiștii Muzeului tehnic «ing. Dimitrie Leonida» din București au înființat un sector al automobilului: a) în România se află încă multe automobile foarte vechi, avînd piese originale și în stare de funcționare; b) la evoluția tehnică a automobilului, încă de la începuturile sale, românii au avut contribuții prețioase. Așa că mă învîrt admirativ — intrigat printre înții născuți ai zeului Automobil și aflu istoria fiecărui exemplar expus aici.

Așadar, acest Olds Patent, care face o avere, a aparținut generalului Carol Davilla, fiind una dintre cele dintîi «trăsuri cu motor» din România. După moartea ilustrului savant mașina a fost dăruită șoferului său, care la rîndu-i a făcut-o cadou unui bun amic de-al lui, St. Bondarenco, unul dintre vestiții noștri piloți de curse; acesta din urmă a îngrijit bătrînul automobil decenii de-a rîndul cu pioșenie și în cele din urmă l-a donat Muzeului tehnic. Iată și cîteva caracteristici tehnice: motor cu explozie cu un singur cilindru, aprinderea prin bujie, transmisie prin lanț Gall,

roți din cauciuc plin, faruri cu acetilenă, fără volan, (direcția se da printr-o bară), viteza 24 km/oră.

Un alt veteran e un automobilul cu abur marca Gardner-Serpollet construit în 1895 în Franța. Puțini știu că marile viteze auto de 200 km/oră și de 100 km/oră le-a obținut înaintea automobilului propulsat de motor cu explozie cel minat de abur și, respectiv, cel electric. Acesta are doi cilindri, diferențial, un rezervor pentru motorină și unul pentru aburi care erau produși de un generator tip Traian Vuia. Acest mare inventator român a folosit un motor de pe un asemenea automobil, dar modificat, pentru a se utiliza anhidrida carbonică drept carburant la avionul său care l-a făcut celebru și l-a așezat printre pionierii aviației mondiale.

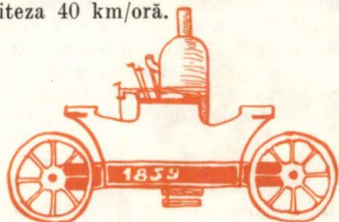
Un automobil de forma unui cărăbuș. Este unic în lume. El a fost construit de inginerul român Aurel Persu în anii 1922—1924. Acest inventator este primul din lume care a descoperit importanța și necesitatea caroseriei aerodinamice și care a și construit-o, dîndu-i forma de «picătură», formă reluată azi de marii carosieri ai fabricilor de automobile. Mașina lui Persu, pentru prima dată, are înglobate și roțile sub caroserie ceea ce a redus considerabil rezistența aerului la înaintare. Dar are și alte «ciudățenii» tehnice: n-are diferențial la puntea din spate, a parcurs peste 120.000 km. prin Europa fără reparații, este și azi în stare de funcționare.

O altă mașină, elegantă la vremea ei, dar una de curse, este cea cu marca Duesenberg-Straight; un motor cu 8 cilindri în linie, cu două carburatoare, cu o putere de 220 cai putere acest automobil era un bolid al anilor 1929—30, capabil să atingă 240 km/oră. El a aparținut prințului Nicolae din fosta familie regală, dar a alergat cu el și Jean

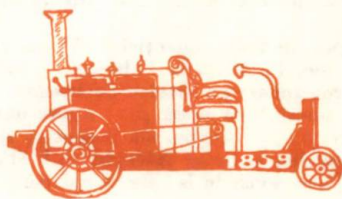
Calcianu, pilot cunoscut de cei mai vîrstnici; și azi bolidul este în perfectă stare de funcționare.

NAG se numește primul automobil electric ce circula prin București în anul... 1905, adus din Germania de Leon Furnarachi un proprietar de garaj și alergător de curse, unul dintre animatorii automobilismului de la noi care a și luat parte la înființarea acum 75 de ani a Automobil Clubului Român. Cîteva amănunte despre electromobilul acesta: propulsia era asigurată de un motor electric alimentat de la 6 acumulatori, autonomie 30 km, viteza 40 km/oră.

Cu emoție privim și la primul automobil românesc, construit în anii României socialiste, cel cunoscut sub numele de «I.M.S.», părintele celebrului tout-terrain din seria ARO – care și-a cucerit mare renume în lume. Iar alături un alt automobil electric, dar unul modern, ce poartă denumirea ușor codificată «Sarmis EM4K»; el a fost realizat de un colectiv condus de inginerul Iustin Capră, inventator neobosit, al cărui nume mai figurează, aici, în muzeu, pe o tăbliță prinsă de primul aparat de zbor individ... creat în lume, folosit (bineînțeles cu perfecționările de rigoare) și de cosmonauți.

Multe sînt de spus despre contribuția românească la evoluția automobilului. În afară de Traian Vuia și Aurel Persu, alte nume de români au strălucit și în acest domeniu. Aurel Vlaicu, cît timp a lucrat ca inginer la uzina Opel a conceput un carburator cu care mașina firmei a cîștigat detașat la mari curse automobilistice. Primul automobil cu rachetă a fost construit de Hermann Oberth, omul născut la Sibiu, cel căruia i se spune «întemeietor al astronauticei». Ingerul Dumitru Vărescu a realizat încă înainte de 1880, la Paris, un automobil cu aburi care avea un sistem de suspensie superior altora. Gogu Constantinescu creatorul sonicității a realizat și pentru automobil un convertor sonic care înlocuia cutia de viteze și care n-avea nici o piesă în mișcare.

O știre de ultimă oră. Specialiștii muzeului vor să extindă serios numărul de automobile vechi – s-au depistat în țară numeroase «vechituri prețioase» purtînd mărci de renume: Masseratti, Bugatti, Mercedes, Rolls Roys, Stutz, Alfa Romeo, ceea ce va face din colecția auto din București una dintre cele mai bogate și de preț de pe continent.

ION PREDĂ

Caricaturistul Octavian Covaci vă propune două teste de atenție: unul din cele două desene de sus conține 7 greșeli; iar în perechea de jos, dintr-un desen au fost omise 12 elemente de detaliu.

Există în țară zeci de muzee în care se regăsesc valorile spirituale ale unei zone, ale unei județe, ale unui oraș sau ale unei comune; există muzee memoriale, sanctuare de muncă și de nobilă dăruire ale unor ilustre personalități. Există un muzeu, unic în felul său, care reconstituie biografia spirituală a unui oraș: **Galeria oamenilor de seamă din Fălțiceni.**

Muzeul a luat ființă în casa donată de Horia și Vasile Lovinescu, fiii avocatului Octav Lovinescu, frate al scriitorului și criticului literar Eugen Lovinescu și s-a inaugurat în iunie 1972. Este de fapt locuința părintească a dramaturgului, vecină cu casa natală a ilustrului său unchi.

Aproximativ patruzeci de oameni de excepție din diferite domenii de creație artistică și științifică, născuți în Fălțiceni și în împrejurimile sale, ori care au trăit și au creat aici, se perindă prin memoria vizitatorului, de cele mai multe ori cu ajutorul unor receptaculi intimi ai personalității lor. Ca și când toți acești mesageri de cultură s-au adunat într-o zi la taclale în odăile cu ferestre deschise către valea Șomuzului și, la plecare, au lăsat fiecare pe lungă masă a umbrelor, cite un act de identitate, cite un lucru care le-a aparținut numai lor; ca și când acum, toți s-ar fi risipit pe la casele lor și, de-ai vrea să-i vezi și să le ceri să-și înșire amintirile, i-ai găsi la masa de lucru sau plivind florile în grădină. **Creangă** este prezent în Galerie pentru anul școlăriei sale la Fălțiceni, 1854—1855. I se păstrează certificatul de absolvire a școlii de catihetă, abecedarul pe care l-a scris în colaborare, o scrisoare către Nicu Gane — deci un Creangă oarecum inedit, dar imaginea din fotografie, înfățișând locul unde a fost casa lui Pavel Ciubotaru, ne poartă gândul către ulița Rădășenilor, cuibul altor amintiri.

Sadoveanu a trăit la Fălțiceni 27 de ani: anii copilăriei, anii de școală, anii fertili ai primelor împliniri literare; aici și-a întemeiat căminul și a scris, într-un cadru natural reconfortant, multe dintre cărțile sale. În muzeu se păstrează documente școlare — certificatul de absolvire a școlii primare din Pașcani, o cerere de înscriere la școală în Fălțiceni, o teză la limba română, manuscrisul romanului «**Insemnările lui Nicolae Manea**», fotografiile caselor în care a locuit la Fălțiceni. Amîndouă se află pe ulița Rădășenilor: cea de la numărul 40 este casa de zestre a soției, Ecaterina Bilu, iar cea din virful uliței, singura pe care și-a construit-o în timpul vieții. Aici și-a plantat livada pe care a numit-o «**grădina liniștii**», aici aveau loc șezători literare — iată-l într-o fotografie din anul 1920 împreună cu Topircăanu, Hortensia Papadat-Bengescu, Mihai Codreanu, Gabriel Rotică — aici și-a instalat o moară, prima moară cu motor de pe aceste meleaguri. «**Anul Sadoveanu**» cum numise Iorga «**producția**» literară a anului 1904, se realizase la Fălțiceni: «**Povestiri**», «**Dureri înăbușite**», «**Șoimii**», «**Crișma lui Moș Precu**»; apoi, cronologic, pînă în 1917: «**Insemnările lui Nicolae Manea**», «**Oameni și locuri**», «**O istorie de demult**», «**Duduia Margareta**», «**Povestiri de țară**», «**Genoveva de Brabant**», «**Apa morților**», «**Un instigator**», «**Bordeenii**», «**Priveliști dobrogene**», «**Neamul Șoimăreștilor**», «**44 de zile în Bulgaria**», «**Printre gene**», «**File însingurate**». Tot aici a scos, împreună cu Artur Gorovei, între anii 1907 și 1909, «**Răvașul poporului**», iar care aducea stropi de lumină și de nădejde în lumea satelor, după singeroasa înăbușire a răscălelor țărănești.

Cîteva scrisori — a lui Delavrancea către Artur Gorovei cu ocazia apariției revistei «**Șezătoarea**», ale lui Kogălniceanu, Titu Maiorescu, Vasile Alecsandri trimise lui Nicu Gane, scrisori de la Grigore Antipa către profesorul Vasile Ciurea, fondatorul, în 1914 a primului muzeu din Fălțiceni — evocă legăturile orașului cu slujitori de frunte ai culturii românești.

În sala următoare se respectă oarecum sistemul cronologic. Primii scriitori fălțiceni au fost poetul **Matei Millu** din Spătărești, bunicul actorului, apoi **Enache Gane** autorul «**Călătoriei lui Cupidon la pustiu**» și fratele său, comisul **Costache Gane**, traducător din franceză. A urmat **Sofia Coce Hrisoscoleu**, ziaristă, scriitoare progresistă, luptătoare pentru unire, colaboratoare la «**Steaua Dunării**», și **Maria Cantacuzino**, descendentă din ramura moldovenească a acestei familii, fiica banului Cănta din Horodnicieni, prietenă cu Bălcescu, Alecsandri, Ion Ghica și sprijinitoare a pașoptiștilor refugiați la Paris.

Citorul nuvelei românești **Nicu Gane**, s-a născut și a copilărit la Fălțiceni. Casa există și astăzi, pe str. Republicii nr. 241 și importanța ei memorialistică s-a prelungit pînă în 1951, anul morții lui Artur Gorovei, care a locuit-o din 1907. Dintre documentele Gane se păstrează manuscrisele nuvelor «**Catința**» și «**Miliordache**», scrisori adresate tatălui său și profesorului Vasile Ciurea. **Nicolae Istrati**, care a trăit în veacul trecut în satul Rotopănești este autorul a numeroase scrieri social-politice și fondatorul primei școli de teatru și muzică din Moldova, în anul 1860. Satul se afla pe moșia familiei, iar școala își avea sediul în conacul boieresc. Au fost aduși și profesori străini, unul dintre aceștia fiind **Pietro Mezzetti**, fost elev al lui Rossini; deși a funcționat puțin — circa doi ani — școala devenise cunoscută, elevii au dat spectacole la Rotopănești, dar și la Fălțiceni și nu este exclus ca **Matei Millu** să se fi numărat printre interpreții din Cînel-Cînel, Scara miții sau Baba Hîrca.

Teodor Stefanelli, prieten și coleg de școală la Cernăuți, apoi, în anii studenției la Viena, cu **Mihai Eminescu**, este originar din Siret și și-a petrecut ultimii șapte ani din viață la Fălțiceni, a tradus din Heine și a locuit tot pe ulița Rădășenilor. Galeria îl găzduiește în continuare pe **Nicolae Beldiceanu**, cărturar cu preocupări împărțite între literatură și știință; mai puțin cunoscut ca poet, și-a legat numele, ca arheolog, de primele săpături întreprinse la Cucuteni. Fiul său, **N. N. Beldiceanu**, s-a născut la Rădășeni, sat la 4 km. de Fălțiceni și a fost căsătorit cu Victoria, fiica lui **Ion** și **Sofiei Nădejde**. Sub sticla unei vitrine stau alăturate volume ale celor doi scriitori și cîteva numere din revistele la care au colaborat: primul la «**Contemporanul**», cel de-al doilea la «**Semănătorul**».

Ion Dragoslav, autorul unor volume de povestiri pentru copii, a avut o viață zbuciumată și a murit de timpuriu, la 53 de ani în casa de pe strada care îi poartă astăzi numele. La gimnaziul din Fălțiceni a fost coleg cu **Eugen Lovinescu** și cu **Mihail Sadoveanu**, părtaș și el la jocurile de-a haiducii. Într-o fotografie luată cu prilejul comemorării morții sale se disting, printre alții, **Artur Gorovei** și reputatul germanist **Virgil Tempeanu**.

Eugen Lovinescu și-a petrecut prima parte a vieții la Fălțiceni. Casa părintească de pe strada Sucevei a fost, în perioada anilor 1870—1892 și primul sediu al gimnaziului din localitate. Tatăl său, **Vasile Lovinescu** era director și își avea acolo și locuința. Alături, în Galerie, sint conservate manuscrisele romanelor «**Mite**», «**Diana**», primul volum de memorii, traducerea «**Odissei**» realizată la Fălțiceni în 1917, cîteva

ediții princeps ale « Criticilor » sale, un articol publicat de Alexandru Sahia în revista « Vremea » în urma vizitei pe care i-o face la Fălticeni, o fotografie de grup a cenaclului « Sburătorul », avându-l în centru pe amfitrion, înconjurat de un grup de tineri în care îi recunoaștem la prima vedere pe Eugen Jebeleanu, Cicerone Teodorescu, Tudor Vianu, Ioana Postelnicu. De fapt, cea mai mare parte a scrierilor sale s-au născut și s-au desăvârșit în atmosfera orașului natal, unde venea să lucreze în fiecare vară. În alte fotografii apare alături de Victor Eftimiu și Cincinat Pavelescu, de Tudor Arghezi și pictorul Chimon Loghin, de Ion Pavelescu și Constantin Nottara. În vitrină, lucrarea despre Titu Maiorescu, monografie închinată lui Gheorghe Assachi, volume de « Critice », fotocopii după note făcute la « Odisseea ». Într-o fotografie, mama sa, Profira Lovinescu «bunica» din cunoscuta nuvelă a lui Anton Holban. Cu **Anton Holban** rămânem tot în cercul familiei Lovinescu, deoarece el era nepotul de soră al criticului: Antoneta, mama lui Holban, era sora lui Eugen. Materialul care îl reprezintă în Galerie cuprinde manuscrisul romanului « Ioana » pe care l-a donat muzeului, pagini manuscrise din nuvela « Bunica se pregătește să moară » și din romanul « Jocul Daniei ». Cărțile sale sînt deschise la paginile care evocă atmosfera târgului de odinioară. Dintre fotografiile în care apare Anton Holban, câteva inedite pînă nu demult, îl prezentau în travesti.

Activitatea științifică a fălticenenilor este susținută de câteva nume bine cotate în domeniile respective. **Nicolae Grigoraș**, fost elev aici, a devenit un reputat specialist în descoperirea zăcămintelor de petrol și gaze; inginerul energetician **Dimitrie Leonida** este autorul primului plan de construcție al hidrocentralei de la Bicaz, cel care a contribuit la electrificarea căilor ferate române și fondatorul primului muzeu tehnic din țara noastră. I se păstrează un loc și lui **Vasile Ciurea**, nu numai ca părinte al muzeului, ci și ca profesor de științe naturale; totodată, activitatea sa științifică se leagă de săpăturile arheologice întreprinse în fostul județ Baia, cu reședința la Fălticeni.

Au fost incluse în galeria personalităților orașului și nume care sînt mai puțin cunoscute, socotite drept trepte în evoluția culturii pe aceste meleaguri. Printre ei, învățătorul **Nicolae Stoleru** din Baia, întemeietorul ziarului « Vestitorul satelor » și a primei școli de sfat și citire din țară, mort pe front în munții Călimani, în primul război mondial. **Serafim Ionescu**, institutor și inspector școlar autorul a 24 de piese de teatru pentru elevi, al primului dicționar geografic al județului Suceava și al unui studiu istoric al școlii fălticene. Lucrarea, păstrată în manuscris în Galerie, este cu atît mai valoroasă, cu cit documentele de arhivă cercetate de Serafim Ionescu s-au pierdut în timpul ultimelor două războaie. **Vasile Savel**, care în 1929 era membru în comitetul de conducere al Societății scriitorilor români, alături de Rebreanu și Perpessiciu, a văzut lumina zilei tot pe ulița Rădășenilor; era fiul Ecaterinei Savel, născută Conta, vără dreaptă cu filozoful Vasile Conta. **Alexandru Lambrior**, un nume cunoscut în filologia românească, fălticenean și el, este prezent prin fotocopii ale scrierilor sale. În mijlocul sălii și în câteva vitrine așezate într-un

colț, sînt expuse cărți, reviste, ziare care au drept loc de apariție Fălticeni, întrucît micul oraș moldovean a fost, puținii o știu, un puternic centru editorial și publicistic. Din cele zece tipografii care au funcționat aici, prima, cea a fraților Tăutu, datează din anul 1873. Printre cărțile expuse, cîteva ilustrează activitatea de germanist a lui Virgil Tempeanu, care a trăit la Fălticeni între anii 1912 și 1932: piesele « Medeea » și « Sapho » ale austriacului Franz Grillparzer, traduse și tipărite în Fălticeni, epopeea medievală germană « Gudruna », tipărită pentru prima oară în limba română tot aici, « Cîntecele de cruciat » ale lui Waltherr von der Vogelweide, teza de doctorat a cercetătorului la « Imnele către noapte », după Novalis. Dintre revistele și ziarele care apăreau aici sînt amintite: « Răvașul poporului », « Gazeta învățătorilor », « Tribuna școlii », « Inmuguriri » — revistă condusă de Virgil Tempeanu, « Vestitorul satelor » și, în sfîrșit, « Șezătoarea », cea mai cunoscută, cea mai valoroasă, prima revistă de folclor din țară. Citatul de pe panoul alăturat reproduce un fragment din scrisoarea lui Delavrancea către Gorovei: « Cred că în calea mea nu voi întîlni un român pe care să nu-l conving că « Șezătoarea » se cuvine să o aibă pe birou, în biblioteca și în mintea lui ».

O altă sală este destinată sculptorilor Ion Irimescu și Vasile Vasiliu-Falti, fratele lui Birlic, pictorului Aurel Băeșu, absolvent al gimnaziului local « Alecu Donici », actorilor Matei Millo, Jules Cazaban și Grigore Vasiliu-Birlic. Millo s-a născut și a trăit un timp la Spătărești, la 4 km. de Fălticeni, unde era moșia familiei. Cazaban și Birlic au venit pe lume tot la Fălticeni; amîndoi au învățat aici și au fost membri ai echipei de teatru la gimnaziul local, bucurîndu-se chiar din timpul școlăriei de îndrumările unui actor, Alexandru Marinescu, nume necunoscut. Ieșind la pensie, fostul slujitor al Thaliei se stabilește la Fălticeni, unde îi descoperă pe cei doi și se oferă să le dea lecții. Pe pereți, fotografii din spectacole: Jules Cazaban în rolul Bufonului din « Cum vă place », țăranul Tănase din « Răzvan și Vidra », Willy Loman din « Moartea unui comis voiajor »; creația sa din această ultimă piesă o determină pe Cella Delavrancea să-i trimită o scrisoare în care-l compară cu Lucien Guitry, pe care-l văzuse la Paris interpretînd același rol. Scrisoarea se păstrează în muzeu. Vasiliu-Birlic ne amintește și el de cîteva creații celebre: Avarul, Ciocoi vechi și noi, D'ale carnavalului...

Două generații de profesori: George Stino, directorul gimnaziului, dascălul de franceză a lui Sadoveanu și Aurel George Stino, profesorul de franceză al lui Labiș. George Stino era un cărturar distins, cercetător pasionat al vieții și activității tuturor personalităților de pe aceste meleaguri, a scris și a publicat despre fiecare în parte. A întreținut o bogată corespondență cu scriitori români și străini — peste 600 de scrisori — păstrată integral.

Nicolae Labiș a fost elev la Fălticeni. În Galerie, faptul este dovedit de o diplomă pentru premiul întîii pe țară luat în 1951 la un concurs de limba română, după care a plecat la Iași la propunerea profesorului Constantin Ciopraga. Alături, fotografia bunicii dinspre mamă, Zamfira Cojocaru, care era din Pipirig și se înrudea cu Creangă. Labiș știa despre legătura de rudenie cu povestitorul, dar nu făcea niciodată caz de ea. În acești ani ai copilăriei, el cunoscuse bine viața culturală a Fălticeniților, îl diviniza pe Sadoveanu și propunea, după cum afirmă Vasile Gh. Popa, dascălul care i-a descoperit cel dintîi harul neobișnuit pentru poezie, ca obiectivele culturale ale orașului să fie unite printr-o șosea care să-l oblige într-un fel pe cel ce vine aici cu mașina să treacă mai întîii pe la iaz, apoi pe la Băncuța, odinioară locul de întîlnire al scriitorilor și pictorilor, de-acolo să urce pînă la cimitirul bisericii Oprișeni și, în cele din urmă, să ajungă la casa « marelui Sad ». În curtea casei din deal își imagina o statuie cu un Sadoveanu bifacial: o parte îndreptată spre munte, cealaltă spre apă, intruchipînd cele două mari pasiuni ale maestrului.

Printr-o plăcută coincidență, ulița Rădășenilor unea întru-destin pe cei ce i-au fost neîntrecutului humuleștean prieteni și admiratori credincioși. Pe lingă casa lui Pavel Ciubotarul au mai locuit pictorul Ștefan Șoldănescu, cel ce a ilustrat abecedarul scris de Creangă, Gh. T. Kirileanu, autorul primei ediții complete a operei literare a scriitorului, Mihail Sadoveanu, cel ce a privit cu nemăsurat respect genialitatea lui Creangă și Nicolae Labiș, stră-strănepotul acestuia.

Un alt mare fiu al Fălticeniților, sculptorul Ion Irimescu, a donat orașului natal peste 140 lucrări de sculptură și numeroase alte lucrări de grafică, punînd bazele unui muzeu de o excepțională valoare artistică.

S-ar cuveni alăturate aici, la numele regretatului Mihai Gafița, pe cel al fratelui său, Viciu, și al altor intelectuali în viață, porniți de pe aceleași plaiuri moldovene: profesorii universitari Constantin Ciopraga și Petre Jitaru, academicianul Mihai Băcescu, pictorul Mihai Cămăruș și încă mulți alții.

Parcursesem de la un capăt la celălalt această emoționantă monografie culturală și o întrebare mă obseda stăruitor la fiecare pas. Am adresat-o muzeografului Adrian Cocirță, cel ce mă călăuzise cu acea amabilitate moldovenească prin fața panourilor:

— Cum se explică faptul că într-un oraș atît de mic s-au născut ori s-au afirmat atîtea valori ale culturii noastre?

— Poate pentru că a fost un vechi tîrg unde se încrucișau vestite drumuri de neguțători, pe unde se perinda lume multă, de la care aveai ce vedea și ce auzi sau poate că există un duh al pămîntului, care și-a ales sălaşul aici... Cel mai frumos răspuns se află însă în cuvintele rostite de Mihail Sadoveanu la împlinirea vîrstei de 50 de ani, în fața foștilor colegi de școală: « La Fălticeni am băut apa vie a sufletului nostru românesc pe care n-am uitat-o nici pînă azi. În ea se va răsfrînge pînă la moarte toată taina sufletului meu. Împrejurimile și pitorescul locurilor, munții, apele, natura încîntătoare și poporul — toate acestea au creat ceea ce dumneavoastră sărbătoriți astăzi ».

Intr-un oraș care renaște sub ochii noștri din propria-i cenușă, scriind fila de început a noii sale istorii, rostirea sadoveniană capătă valoare de simbol.

NICOLAE DOCSĂNESCU

LA VASLUI

SATIRA ȘI UMORUL

SÎNT LA ELE ACASĂ

Prolog

Povestea începe așa: A fost odată (nu prea de mult) un mare actor comic pe nume Constantin Tănase. S-a născut la Vaslui (la 5 iulie 1980 se împlinesc 100 de ani), într-o casă modestă de pe strada Hușilor, dispărută în urma înnoirilor urbanistice prin care a trecut orașul în ultimele decenii. Tănase ajunsese atât de popular, prin hazul și talentul cu care-și rostea cupletele, încît, cînd trecea pe stradă, oamenii se opreau și-și dădeau din coate: « L-ai văzut pe Tănase ? » Și dacă se răspundea cu un ridicat din umeri se continua: « N-ai văzut nici nasul ăla mare ? » și asta se întîmpla nu numai la București, ci în toate orașele unde, poposit în turneu cu trupa sa de revistă « Cărăbuș », făcea săli arhipline seară de seară. Vasluienii i-au purtat întotdeauna o dragoste aparte, mîndri că un cetățean al urbei lor a dus pînă departe peste hotarele țării trăsături care au caracterizat dintotdeauna felul de a fi al moldovenilor: mereu veseli, optimiști și încrezători în puterile lor. Căci așa era Tănase, actorul care se adresa mereu spectatorilor cu o vorbă, cu o glumă, cu un cîntecel în care știa să strecoare întotdeauna aluzii bine meșteșugite la tot ce bunul-simț al omului de rînd considera că « nu e în ordine » într-un domeniu sau altul, în activitatea lui « cutare » sau « cutărică ».

De la Tănase citire ajunseseră să circule prin lume tot felul de glume, de snoave, de poezioare, care mai de care mai amuzante la adresa potențailor vremii, a înavușților pe spinarea altora, a neche-maților cocotați în cine știe ce slujbe gras plătite,

a făptașilor specialiști în matrapazlicuri. Cînd în 1935, într-o zi de vineri în 15 martie, Tănase și-a anunțat sosirea la Vaslui, pentru a-și sărbători în orașul natal 30 de ani de activitate în teatru, eveniment consemnat de toată presa vremii — un comitet local de inițiativă a tipărit un afiș, răspîdit în toată urbea, prin care vasluienii erau invitați, cu mic, cu mare, să-l aștepte în gară pe «simpaticul și mult apreciatul artist». «Colegi, prieteni și cunoscuți, veniți cu toții să înconjurăm cu toată dragostea pe Tănase al nostru care face fală Vasluiului» — glăsuia chemarea. Și sărbătorirea a fost într-adevăr de zile mari.

Interludiu

De zece ani numele orașului Vaslui s-a înscris printre așezările țării care, la gloriosul trecut istoric (aici, la Podul Înalt, a dat voievozului Ștefan victorioasă bătălie împotriva otomanilor ce invadaseră țara) adaugă și o frumoașă tradiție culturală. În Vaslui, la fiecare doi ani se desfășoară un original și unic festival al umorului, ce poartă numele lui Constantin Tănase. Prilej nimerit de stimulare a creației și interpretării în acest domeniu ce-și revendică drept de afirmare deplină în cetatea literaturii dar și în cea a teatrului și artelor plastice, pentru minuiitori ai condeiului, pentru caricaturişti și graficieni, dar și pentru tinere talente actoricești. Profesioniști sau amatori, iubitori ai umorului și satirei din toată țara, își dau timp de cîteva zile înțîlnire în sala și pe scena modernei Case de cultură a orașului, pentru a încruși spada spiritului, a verbului acid, cu același duh, cu aceeași vervă, sau, de ce nu, cu și mai multă decît a făcut-o la vremea sa Constantin Tănase. De la primul festival, din 1970, pînă la cel de-al patrulea, din 1978, numărul participanților, dar mai ales personalitatea lor (să-i cităm printre alții pe Radu Beligan, Ion Bănuță, Valentin Silvestru, Nichita Stănescu, Constantin Chiriță, Ion Horea, Dumitru Solomon) n-a făcut decît să confere un tot mai ridicat prestigiu unei manifestări care a scos de fiecare dată, din anonim, tinere talente în arta de a face oamenii să rîdă, să zîmbească, să gîndească.

Omagiu

Dar dacă festivalul umorului «Constantin Tănase» trebuie căutat, la date fixe, orașul moldovean de la confluența văii Vasluiului cu cea a Birladului cinstește memoria ilustrului ei fiu printr-o realizare de dată recentă ce poate atrage, ce merită să atragă oricînd interesul turistului amator de inedit. E vorba de secția memorială «C. Tănase» amenajată în cadrul muzeului județean, instalat, spre lauda edililor orașului, într-un impresionant monument de arhitectură modernă. Pentru început, sînt numai două încăperi. Într-una muzeograful refac drumul, presărat de satisfacții și împliniri, al celor care au dat și dau sevă originalului festival. În cea de-a doua, vizitatorul urmărește tot un drum, dar de astă dată al unei strălucite cariere actoricești.

Cînd, prin 1920, Constantin Tănase pune la București bazele acelei memorabile instituții teatrale, care de-a lungul a aproape trei decenii avea să rămînă credincioasă misiunii ce și-a asumat-o de a contribui la descoperirea frunților, George Ranetti consemna entuziast evenimentul, în cîteva versuri pline de... umor:

*«Se-ntemeiază templul comediei
Și-or pune'nția piatră-a temeliei,
Tănase, care-i un vestit ghiduș,
Cu nasu-i lung de-aici și pîn-la Huși
Și Grigorescu negru ca un tuș...
De ce-l numiși tu, teatru «Cărăbuș»,
O, nașule-arhitect care-l făcuși,
Eu nu pricep; da-i treaba meseriei,
Iar eu-s doar grămăticul trepăduș
Ce-astern pe luciul hirtiei
Mai alb ca florile de corcoduș
O slovă ce-i menită veșniciei».*

«Cea mai mare montare ce s-a văzut în țară» — așa anunța un afiș, în iunie 1923, premiera revistei «Una și bună», pe scena teatrului «Cărăbuș», de pe strada Academiei. «Cărăbuș» însemna, într-adevăr, fast, costume, decoruri, muzică, dans — cum nu se mai văzuseră pînă atunci pe scenele noastre — dar totodată sau poate în primul rînd **cupletele lui Tănase**, spuse, cîntate, dansate de inegalabilul actor popular. Din suita de fotografii înfățișîndu-l în diverse rolyuri, din selecția de caricaturi semnate de eminenți graficieni care l-au cunoscut și iubit immortalizîndu-i astfel portretul, din colecția de programe și din numeroasele cronici apărute în ziarele epocii la spectacolele «Cărăbușului», din textele unor reviste («Zodia porcului» — 1927, «Vorba vine» — 1924, «Ura Cărăbuș» — 1932), din cele cîteva obiecte și acte personale (printre altele programul cu spectacolele date în 1905 de absolenții conservatorului de muzică și declamație din București între care se afla și Tănase), se reconstituie personalitatea unui slujitor al Thaliei care și-a înscris numele cu litere majuscule în istoria teatrului românesc.

Epilog

Pornind de la fondul muzeistic de pe acum adunat pentru secția memorială Tănase, inimoșii cercetători ai muzeului vasluian vor să treacă la realizarea unui proiect de-a dreptul fascinant: să organizeze și să deschidă în orașul lor, un **muzeu al umorului și satirei**, primul de acest profil în țară și poate unul din puținele de pe alte meridiane. Există, cert, și în literatura populară și în cea cultă, din trecut pînă în zilele noastre, suficiente piese de rezistență pentru a ilustra și urmări evoluția genului. Există apoi teatrul nostru popular, cu atît de pitoreștile apariții de altădată ale măscăricilor, saltimbancilor, ale participanților la ritualurile legate de evenimente vesele din viața oamenilor. Actori de comedie, de talia lui Tănase, au excelat pe scenele țării încă de la primele spectacole în limba română. Apoi nu trebuie uitați — și nu vor fi uitați mi se spune — desenatorii, caricaturişti, artiștii plastici care au turnat neori arsenic în virful penelului sau dălții lor. Și cîte alte sectoare ale artei n-ar avea să-și trimită «reprezentanții» în acest original lăcaș de cultură! Treaba nu va fi ușoară, dar cei ce au propus-o sînt ambițioși și perseverenți. E suficient să străbați sălile încărcate de istorie ale muzeului județean, să privești marea statuie a lui Ștefan cel Mare din piața centrală și să te oprești o clipă în fața bustului lui Constantin Tănase, așezat nu demult în fața Casei de Cultură, pentru a-ți da seama că în materie de respect pentru înaintași și pentru fiii de seamă ai locuitorilor, cu vasluienii nu e... de glumit.

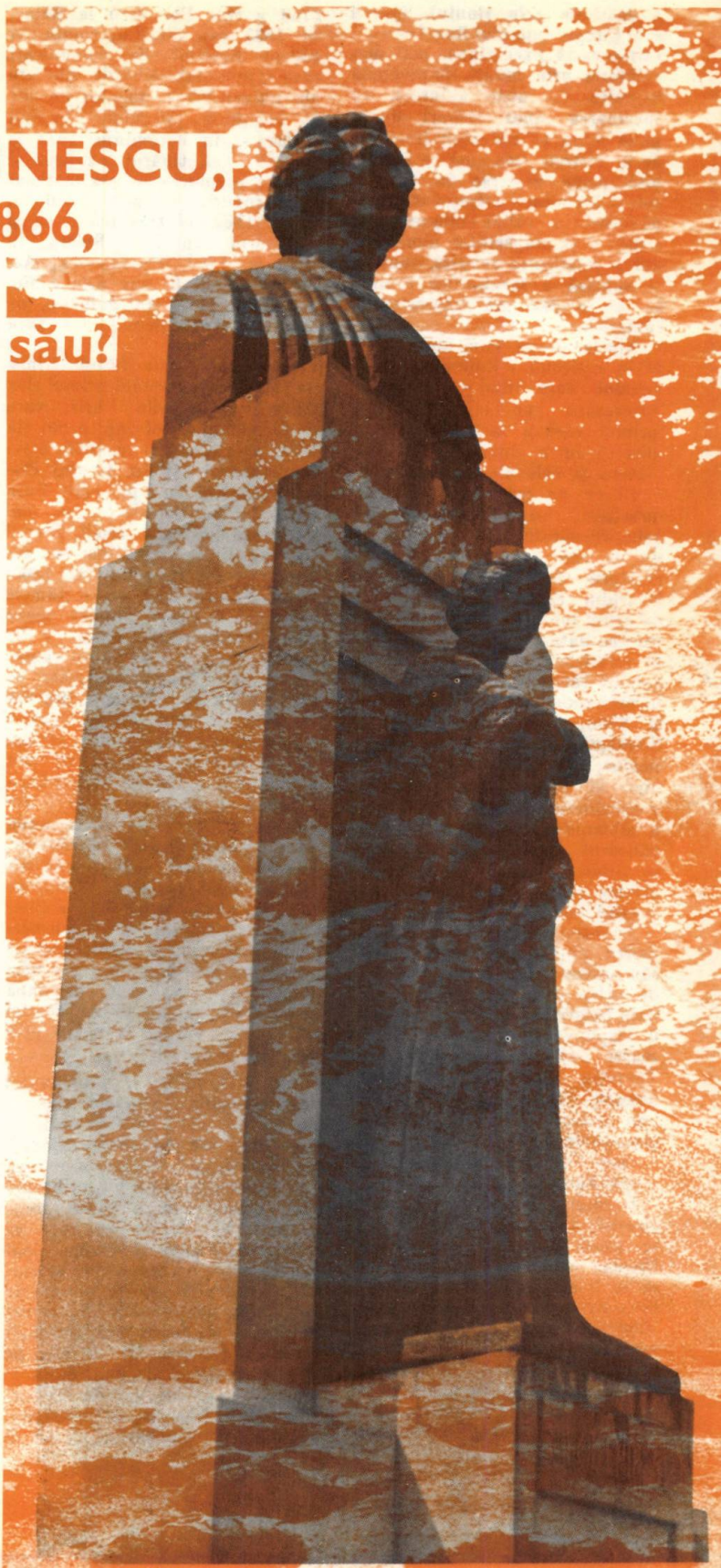
O ipoteză
demnă de interes:

A mers EMINESCU, în 1865 și 1866, pe urmele profesorului său?

Ion G. Sbiera (1836—1916), înlocuitorul și urmașul la catedra de limba română, de la K.K. Ober-Gymnazium, din Cernăuți, profesor de clasă la această școală, al lui Eminescu (gimnazistul Mihai Eminovici), apoi și profesor la Universitatea din capitala Bucovinei și membru al Academiei Române, merită să fie prezentat și ca un inițiator și organizator de excursii dar, mai întâi, ca un adevărat turist, călător interesat de a vedea și cunoaște amănunțit, în primul rînd ținutul natal — patria mică — apoi țara întreagă, pe vremea lui despărțită în provincii cu hotare între ele, dar toate unite « în cuget și-n simțiri », Daco-Romania, una în sufletul poporului, ca și în visul înaripat al celui care se simțea purtător de cuvînt al acestui popor daco-român.

Într-o lucrare, unică în felul ei, « Familia Sbiera, după tradițiune și istorie și Amintiri din viața autorului », Cernăuți, 1899, despre care Nicolae Iorga scria, la moartea autorului: « Cîndva . . . această autobiografie va fi foarte căutată . . . », Ion G. Sbiera povestește, între multe altele, cu amănunte interesante și pitorești, despre călătoriile sale prin Bucovina, ca elev de gimnaziu, apoi, ca student, despre cele « prin Banat și Ardeal », iar mai departe despre excursiile pe care le-a organizat la Cernăuți, în calitate de profesor. Redăm un pasaj din subcapitolul intitulat « Călătorie prin Bucovina »:

« Spre a cunoaște mai de aproape țara și locuitorii ei întreprinsesem împreună cu bunii mei amici, Parteniu Popescul și Artemiu Ierimieviciu-Berariu, în feriile (vacanța) de vară din anul 1856,

o călătorie prin ținutul Sucevii și al Cîmpul-lungului Române... Într-această excursiune, mai ales călătoria prin munți, împreună iei-colea cu niște aventuri, cu încercarea unor tâlhari de a pune mina pe noi cînd trecurăm de la Pietrele Doamnei pe Rarău, lăsă urme neșterse în sufletul meu. Nu numai măreția munților păduroși, a văilor minunate, a stîncilor și prăpăștiilor uluitoare, dar și înfățișarea robustă, rumenă și voioasă a locuitorilor români de pe acolo mă impresionară cumplit.

Nicolae Iorga, cum am amintit și în articolul «**Eminescu 1866: drumul spre Blaj**» (România Pitorească nr. 11/1978) a fost primul care a făcut o legătură directă între călătoriile lui I.G. Sbiera și cele ale lui Eminescu.

În ce ne privește, venim cu precizări, nu atît inedit cît reîmprospătate, dar și cu ipoteze noi și vom arăta că cele două călătorii, din 1864 și 1865, ale tînărului Eminescu, vor trebui, de acum înainte, luate în considerare ca date biografice. Ne bazăm pe referirile noi, făcute în ultimii ani, de către Gheorghe Pavelescu în materialele intitulate **Eminescu la Sibiu**, publicat în **Limbă și literatură**, 9, 1965 și în **Repere sibieni**, 1977, dintre care amintesc una cu neputință de ignorat: consemnarea, publicată în 1911, a sibianului Ioan Mihu, că l-a cunoscut, în 1864, pe Eminescu la Sibiu (Ioan Mihu, **O scurtă privire retrospectivă asupra trecutului meu**, Sibiu, 1911).

Amintim și faptul că în anul morții lui Eminescu, 1889, fostul său profesor, I.G. Sbiera, solicitat de către Titu Maiorescu pentru date biografice privitoare la poet, îi răspunde prin cunoscuta scrisoare, publicată de către I.E. Toroutiu (**Studii și documente literare**, III, 1932), că «teatrul l-au abătut de la studiile sale gimnasiale» și că, în 1864, a părăsit Cernăuți luîndu-se după trupa Fani-Tardini.

Dacă în 1864, după ce, de la Brașov, a ajuns și la Sibiu, unde se găsea la studii fratele său Nicolae și unde și el e posibil să se fi prezentat ca privatist la ceva examene, — în 1865, de la Brașov, după ce trupa de actori s-a dezmembrat «din pricina cumplitei crize economice», lansăm ipoteza, pe care am argumentat-o pe larg în comunicarea «**Beiușul — popas eminescian**.

Cînd a fost Eminescu la Beiuș, în 1865 sau 1867?», ținută în cadrul Sesiunii de comunicări care a precedat serbările jubiliare ale aniversării a 150 de ani de la înființarea liceului «Samuil Vulcan», în octombrie 1978 la Beiuș — că tînărul «sufleur și copist de roluri» — s-a înapoiat la Cernăuți, nu prin Moldova, ca în 1864, ci traversînd ca și profesorul său I.G. Sbiera, în 1858 și 1859, «pedestru», Ardealul: de la Brașov prin Sibiu, apoi prin Tara Hațegului și, de la Deva, spre Beiuș, prin Tara Moților.

La Beiuș, unde fusese trimis de către Aron Pumnul primul elev bucovinean, Vasile Burlă, care a terminat liceul de acolo în 1862, se găseau, și în 1865, elevi bucovineni, ca și din ținutul Bistriței-Năsăudului, pe care i-am găsit în matricolele ce se mai păstrează în arhiva școlii. Elevul pribeag Eminovici Mihai nu era cunoscut în vara anului 1865, cum va fi peste un an, cu numele schimbat sub care publica poezii în «Familia», de aceea, e de înțeles, că la Beiuș, nu i-a rămas amintirea, în memoria celor cu care se va fi cunoscut, precum la Blaj, în anul următor, unde a și poposit mai multă vreme. Să fi încercat, totuși, să dea examene și la Beiuș? Numai Ioan Slavici, căruia desigur că i s-a confesat, mai ales la Viena, unde s-au cunoscut și s-au împrietenit, consemnează în «Amintirile» sale că «se abătuse pe la Sibiu, pe la Blaj, pe la Beiuș și ca sufleur la trupe călătore...» Socotim că de mărturia lui Slavici trebuie să se țină seamă, iar trecerea prin Beiuș nu putea avea loc după Blaj, fără ca amintirea acestei treceri să nu se fi transmis prin cineva.

De la Beiuș, la sfîrșitul anului școlar 1864/65, cum era obiceiul ca părinții elevilor din localități învecinate să se întovărășească pentru ca să meargă împreună, cu căruțele, după fiii lor, pribeagul elev bucovinean a putut lesne să-și facă prieteni cu care să călătorească spre Bucovina. Convoiul de căruțe ale bucovinenilor și năsăudenilor să fi plecat de la Beiuș, pe drumul mai direct la Ciucea, de unde încă am găsit un elev beiușan, iar de aici pe drumul mare al Clujului, de unde prin Gherla, Dej, iar de la Beclean, prin Năsăud, sau Bistrița, socotim că Eminescu să se fi

oprit la Feldru, la prietenul său Ioan Neamțu, elev în clasa II-a la Ober-Realschule din Cernăuți, în vîrstă atunci de 19 ani. Să fi stat în satul de la poalele munților Rodnei pînă toamna, în septembrie, cînd Ștefan Neamțu, tatăl lui Ioan Neamțu, om umblat și cunoscător și al limbei germane ori Samuil Ruști, «C(esaro) R. (egescu) maistru de drumuri», tatăl lui Eugen Ruști, care mergea să-l înscrie pe fiul său în clasa I-a la Czernowitzer-Ober-Realschule, amîndoi, acești elevi, fiind bursieri ai Fondurilor de studii grănicerești din Năsăud, să-i fi dus pe cei trei, cu o căruță, pe un drum mai scurt, fostul «Plai al Moldovei», prin trecătoarea Rodnei și prin Cîrlibaba și Ciocănești, spre Cernăuți.

Socotim că ipoteza noastră, pentru această lungă călătorie, completează pe aceea luată în considerare de către G. Călinescu, în capitolul «**Privatist la Cernăuți. Fugar cu trupa Tardini (1864—1866)**», din neîntrecuta «**Viața lui Mihai Eminescu**»: «Eminescu a plecat, dar, în martie 1865 sau cu Fanny Tardini la Brașov, sau la Sibiu, la fratele său și dea examenul de clasa a III-a, sau — consecutiv — și într-o parte și-ntr-alta...». Afirmatia lui I.D. Marin: «In cursul verii (1865), aflîndu-se la Ipotești, împreună cu fratele său Matei, a vizitat Dumbrăveni, unde tatăl lor era reangajat, pentru cîteva luni, de Ana de Balș, ca delegat în comisia de plasă, pentru improprietățile țărănilor» (I.D. Marin, **Eminescu la Ipotești**, 1979, p. 128), nu are acoperire documentară. Bineînțeles că rămîn încă valabile cele spuse de Perpessiciu că «biografia de detaliu a vieții lui Eminescu, cu deplasările pe luni, pe zile și pe ceasuri, mai are de străbătut încă multă cale».

A treia călătorie a lui Eminescu în Transilvania este aceea din 1866, la Blaj, despre care am scris în articolul amintit din revista «România pitorească» și apoi în articolul **Itinerarii eminesciene**, din revista «**Tribuna**» nr. 2/12 ianuarie 1978.

Rămîn la aceeași părere și la aceleași argumente, expuse în textele amintite, privitoare la itinerarul transilvan al acestei călătorii. Și anume: că tînărul poet, ajuns la Vatra Dornei, nu a coborît pe valea Bistriței, să fi ajuns în Moldova, de unde să treacă apoi munții, prin Cheile

Casa memorială M. Eminescu din Ipotești — foto: Victor Rădulescu

Bicazului, cum au scris toți cei care au ignorat afirmația precisă a lui Ion Cotta, tovarășul de drum de la Tg. Mureș la Blaj (« dar prin Bicaz el n-a fost... ») ori să fi trecut prin pasul apropiat, Tulgheș-Corbu, cum încă se mai presupune (de către V. Netea și Ion Apostol-Popescu) ci, cum afirmă și G. Călinescu, « mai posibil să fi trecut prin Vatra Dornei, pe valea Bistriței, dar mai ales a Dornei (subl. ns. N.T.) și, în continuare, prin Bistrița sau Năsăud, trebuind de acum înainte să se țină seama de cele două localități, pe care le-am adus și readus în discuție, Feldru și Dej. Prima, comuna natală a prietenului din Cernăuți, iar pentru Dej, cum am arătat, existind o informație prețioasă descoperită de Perpessicius, pe baza căreia N. Iorga a putut scrie: ...In condiții asemenea cu ale lui Ion G. Sbiera... făcându-și pelerinagiul românesc cu bățul în mână... Eminescu trece prin Dej... ».

« ... Mi-am uitat că pe unde și-a făcut călătoria până acolo... » (de la Cernăuți până la Mureș-Odorhei-Tg. Mureș). Uitarea după 36 ani, a lui Ion Cotta, o aduce ca argument, în plus, că itinerarul călătoriei poetului până la Tg. Mureș a fost mai complicat și a trecut prin ținuturi și localități prin care tinerii de pe Mureș nu au umblat. În orice caz, n-a călătorit nici prin Bicaz și nici prin Tulgheș — Bilbor, de unde erau originari cei doi tovarăși de călătorie ai « studentului » cernăuțean (I. Cotta și Teodor Cojocariu). La aceste argumentări se mai adaugă informația documentară, importantă, care arată

că rectificarea făcută de către dr. Elie Dăianu, la precizarea lui I. Cotta din scrisoarea publicată în « Familia » (1902) și reproducă și în broșura « Eminescu în Blaj » (1914) și care se găsește și în volumul mai recent: **Pagini vechi despre Eminescu**, 1976 — și după care s-au luat toți biografil, a fost greșită. I. Cotta și-a amintit bine că, împreună cu T. Cojocariu și Eminescu, au plecat de la Tg. Mureș la începutul lui iulie 1866. Este vorba de un document găsit de către D. Vatamaniuc, ce urmează să fie publicat și care atestă că cei doi « moraliști », (candidați la preoție), fără să aibă studii teologice regulate, au plecat din Tg. Mureș, la data de 2 iulie 1866 și s-au prezentat la Blaj pentru un examen formal, stînd acolo doar cîteva zile. Deci, tînărul elev privatist nu se prea grăbea să ajungă la timp pentru examenele care se dădeau la sfîrșit de an școlar pentru cei « fără frecvență » cum s-ar spune în zilele noastre, pentru aceste examene plănuiind, probabil, să se pregătească chiar la Blaj, cum, poate, să se fi și întîmplat (conform relatării cu « proba de limba elină » la profesorul Olimpiu Blăjan.

În încheierea acestei prezentări revenim la I.G. Sbiera care, cum am anunțat la început, a fost de asemenea inițiator și organizator de excursii. A fost, cel puțin pentru tineretul român din Bucovina, cel dintîi în această privință. Subcapitolul 81, din cartea des citată de noi pînă acum, intitulată **Excursiuni maiiale**, cuprinde la început o pledoarie despre rolul educativ-formativ al

ieșirilor în natură, al excursiilor: « Mărturisesc că, în ochii miei, un om cu învățătură mai puțin estinsă și mai puțin temeinică, dar cu simțăminte nobile și cu tendinți bune, a avut totdeauna preferință înainte (a) altuia cu multă și adîncă știință de carte, dară josnic în simțăminte și răutăcios în tendinți. De aceea puneam mare preț pe educațiunea tînărului, pe predispunerea și însuflețirea lui pentru tot ce este bun, nobil și frumos. Un mijloc potrivit de a înfrui educativ asupra școlarilor mi s-a părut că ar fi sărbătoarea Invierii în natură, sărbătoarea Primăverii, Maiulul cum ziceam noi. Armîndelul cum ziceau Româniilor ardeleni. În natură, primăvara se reînnoiește și apare pretutindenea o nouă viață. Eu încă voiam să deștept, să ațîț, să aprind în sufletul școlarilor miei mai altă viață, o viață românească, o viață patriotică și națională, cu aspirațiuni nobile, cu idealuri înalte! Credeam că-mi voi ajunge scopul, dacă, în fiecare primăvară, voi aduce pe școlarii miei în atingere cu puterea universală creativă, și-i voi face să înțeleagă, cum aceasta face să izbucnească în niște lucruri la aparență moarte, și pe aceste locuri, la aparență deșerte și pustii, o viață varie și frumoasă, plină de farmec, de plăceri și de bucurii... Deși sărbări de felul acesta nu se îndătinau atunci pe la noi toțiși eu, chiar în primul an al profesiunii mele, am voit să fac o încercare... »

Adăugăm că la aceste excursii a putut să participe, desigur, și tînărul elev al lui Sbiera, Mihai Eminescu-Eminovici.

NICOLAE TRIFOIU

Scriitori români pe meleagurile țării:

VASILE VOICULESCU

Profund integrată realităților spațiului nostru național, opera lui Vasile Voiculescu (1884 — 1963), ilustrează dramatismul unei existențe aspirând continuu la împlinirea și desăvârșirea supremă a spiritului.

Încă din tinerețe, autorul « Ultimelor sonete . . . » și al lui « Zahei orbul », a străbătut în lung și-n lat meleagurile țării, Moldova, Muntenia, Oltenia (mai târziu a vizitat și Transilvania), făcându-și din drumeție unul din deliciile cunoașterii, un bine venit prilej de cultivare a facultăților intelectuale și creatoare. Natura l-a atras pe Vasile Voiculescu, nu atât pentru pitorescul ei, cât mai ales, pentru marile ei convulsii interioare, pentru echilibrul și măreția ei arhaică, pentru miracolele și tainele ei de nepătruns.

În 1908, într-o excursie făcută la minăstirea Rătești, județul Buzău, scriitorul decupa cu simplitate și îndeminare acest peisaj: « În dimineața posacă de toamnă lumina se prelinge lenevoasă prin norii zdrențuiți de vînt, un vînt rece de miază-noapte-copacii încă verzi și plini de viață, se zbat cu putere sub îmbrățișările lui înghețate, dar vîntul birue și frunzele smulse zboară ».

În tot lungul drumului, la dreapta, ni se desfășoară valea Buzăului,

largă și plină de aburii dimineții. Insule de sălcii și plopî argintii taie din cînd în cînd cursul întortochiat al apei, dar Buzăul liniștit și nepăsător își vede de cale. Uneori pare că stă pe loc, strîns de malurile joase de lut galben: atunci seamănă cu o sabie de oțel strălucit-zvirlită departe de cîmpuri. În stînga, dealuri mărunte, pline cu pomi roditori se ridică unele sub altele ca treptele unei scări uriașe, pînă ce se pierd în zarea Carpaților sinelii . . . »¹

Aceste însemnări datînd din perioada începuturilor literare ale lui V. Voiculescu anticipează încă de pe acum acuitatea observației, simțul plastic ieșit din comun, talentul descriptiv al viitorului prozator.

În 1936, scriitorul vizitează Oltenia, însoțit de prietenul și camaradul său de scris și de idei N. I. Herescu. Cei doi se opresc la Bîrca, Turnu-Severin, Orșova, Cazane, Băile Herculane.

Impresiile călătoriei sînt vii: « Ce să spun, am venit încîntat, mai ales, de drumul de-a-lungul Dunării, de la Turnu-Severin la Orșova și Cazane: e de o măreție fără seamăn. »²

Despre specificul și climatul moral al zonei, V. Voiculescu precizează, în aceeași scrisoare adresată prietenului său, N. M. Condeescu: « În alcătuirea voastră sufletească, nu mai intră ca notă fundamentală, colina, cu unduiri la infinit, deși doina este cîntată în Oltenia. Voi ești-scăpați din spațiul mioritic, nostalgic și resemnat al românismului. Olteanul are un alt stil moral, pe care i-l dă Dunărea și plaurele ei largi, ceva neînduplecat, dar mlădios, de o putere vie care curge și trece chiar printre munți, făcîndu-și loc în lume . . . »

Dunăre, Dunăre, drum fără pulbere, cum zice norodul »³

Remarcăm în acest fragment epistolar, profunzimea scriitorului matur, capacitatea memorialistului de a surprinde în cîteva cuvinte trăsăturile etnopsihologice ale populației din zona vizitată, marea sa forță de penetrație în filozofia culturii poporului român.

Gînerile scriitorului, arhitectul Daniel Defour, mărturisea, într-o recentă evocare, faptul că « drumețiile constituiau — pentru eruditul scriitor originar din Pîrscovul Buzăului — izvorul nesecat la care își adăpa continuu creațiile sale, nemuritoare peste vremi »⁴

L-a întîlnit întîia oară în 1938 (V. Voiculescu avea 54 de ani) în masivul Șurianul, însoțit de profesorul de geografie Ion Conea și de un fotograf, immortalizînd pe peliculă frumusețile peisajului « pentru a descoperi umbrele zidurilor și fortificațiilor ce nu se pot vedea cu ochiul liber » mergînd spre cetatea dădăci de la Grădiștea Muncelului.

Publicăm, în cele ce urmează, cîteva fotografii inedite ale poetului, aflat în cîteva din drumețiile sale. Ele ne-au fost încredințate de dr. Radu Voiculescu, fiul scriitorului, el însuși, un sensibil și îndrăgostit de poezie, căruia-i mulțumim pe această cale pentru generozitatea și solitudinea sa.

Aceste mărturii aparținînd autorului « Urcușului » și « Întrezărilor » și unor contemporani apropiați, conturează puternic fond de umanitate al scriitorului, comuniunea sa sufletească profundă cu țara și poporul care i-au dat naștere și căruia, la rîndul său i-a înălțat un nepieritor monument în nepieritoarea sa operă.

Prof. MARIUS POP

1. Voiculescu, V., I., „Pe urmele lui Vasile Voiculescu. Începuturi literare”, în „Suplimentul literar” al ziarului „Viața Buzăului/aprilie 1969, p. 14.

2. Mușatescu, L., „Voiculescu în pagini de corespondență”, *Cronica*, Iași, an. II, nr. 20 (67)/20 mai 1967, p. 8.

3. Mușatescu, L., art. cit, p. 8.

4. Defour, D., „Deslășind tainele obîrșiei” *Suplimentul ziarului „Viața Buzăului”/mai 1979, p. 16*

« Privești bătrînul munte pe înserat, și iată
Cum stă lășos și pașnic cu mucheea-ncovoiată
Bătut pieziș de soare, ce-n coamă-i se cufundă
Îți pare de departe, cu fruntea lui rotundă
Și mișele de codri roșite de rugină
În care amurgește tomnateca lumină,
Berbecul mitologic cu lîna grea de aur ... »

« ARGONAUT »

« Pădurea-n primăvară-i o frescă luminoasă
Cu cerul plin de pete, subțire și-aburit
Acum întîi schițată de-o pensulă sfioasă
Mijind neisprăvită, pe-un fond nedeslușit.
Dar vara e un triptic: poeni, copaci, izvoare ...
O pînză măiestrită din pastă-mbelșugată,
Trînd fremătătoare, în rama ei de soare,
Cu mase mari de umbră, ce strălucesc deodată »

« PĂDUREA »

« Se uple iar acuma obîrșia vieții
De-o taină aburoasă cu freamăt și răcoare,
Clipește molcom zarea și nu mai știi ce-i oare:
Amurg blajin de suflet sau zorii dimineții »

« FANTEZIE »

(Vasile Voiculescu în trei imagini inedite, scoase dintr-un album de familie)

IALOMIȚA, VALEA SOARELUI

Priviți de undeva de sus, într-o zi însorită și fără nori, Bucegii s-ar asemana cu un amfiteatru antic sau cu o cetate medievală, ori, dacă vreți, cu un stadion modern, în care tribunele sau zidurile stîlcoase, sprijinite de puternice contraforturi înconjoară o imensă curte interioară străbătută în lungul ei dinspre Vîrful Omul, de Ialomița. Pe crestele « zidurilor » se poate ajunge fie urcînd cu piciorul dinspre stațiunile Văii Prahova sau dinspre Brașov prin satele Moeciu și Șimon, fie cu ajutorul telecabinelor din Sinaia sau Bușteni.

Telecabina din Bușteni, cea mai lungă și spectaculoasă de la noi (lungime 4350 m, 6 piloni, durată 11 min., diferență de nivel 1237 m), trece peste prăpăstiile adînci și colții de piatră ai înălțimilor de pe care privesc adesea curioase caprele negre alunecarea ca un zbor tăcut a cabinei, lăsîndu-și călătorii lîngă cabana Babele, pe platou, la 2292 m înălțime. Aici, la cumpăna apelor, de sub Vîrful Bucura, izvorăște riul cu obîrșia poate cea mai înaltă din țară. O enormă vale glacială, numai stîncărie, bolovani, bizare stane de piatră, steiuri

pustii, fără vegetație, albi golite, fără izvoare, peste care se răsucesc suluri de ceață ridicându-se alene spre meterezele cenușii ale munților Obîrșiei, Doamnelor, Găvanele, Mecetul Turcesc, întâmpină nașterea miraculoasă a riului. Zgomote stranii, de început de eră geologică, rup uneori liniștea deplină a văii: cite o piatră se desprinde din pereți cu lungi și pustii ecouri sau iarna, muntele-și trosnește coastele de stîncă prinse în gheață și zăpadă. De la 2450 m., Ialomița, sau — cum o alintă muntenii de prin partea locului, acum, la începutul existenței sale — Ialomicioara se aruncă cutezătoare prin Cascada Obîrșiei într-o splendidă bălăie cu muntele. Privind azi de pe platoul maiestos al Bucegilor, munții par blînzi și ocrotitori cu apele proaspătului rîu pornit în lume. Dar «mii de ani i-au trebuit» apei să străbată prin toate stăvilele întîlnite în cale: creste atingînd norii, hăuri fără fund, păduri de nepătruns — totul ca într-o poveste cu vrăji rele și vrăjitoare scofilcite de timp. Și, înaintea lor, singur, pornit să cucerească lumea, firul apei limpede și fragil tăind însă piatra ca un fierăstrău de oțel, clipă de clipă, an de an, mileniu după mileniu, săpîndu-și cu îndrîjire albia tot mai adînc, mai larg, mai jos, minat parcă de un destin urzit acolo sus, pe creastă, de acele ursitoare ursuze — Babele — și depănat în tăcere sub ochii enigmatici ai Sfinxului. Jos, la poalele «Piciorului Babelor», la confluența văilor, o ultimă formațiune glaciară — o morenă frontală înconjură riul ca o coroană largă, semn de noblete a obîrșiei. De aici Ialomița deschide pe rînd șapte porți ale cetății muntoase, trecînd prin opt chei de piatră și odihnindu-se înaintea fiecăreia în cite un «bazinet» cu plaiuri domoale. Tot de aici începe și șirul de cabane turistice: Peștera, Padina, Bolboci, Zănoaga, Scropoasa. În vale se poate coborî în orice anotimp fie pe «piciorul Babelor» (1—1 1/2 h) drumul cel mai scurt și nu foarte dificil, fie pe la Piatra Arsă, drum mai domol și mai lung pe curba de nivel, fie de la Vîrf cu Dor, prin Lăptici, prin verdele pădurii de brazi. Automobilisții pot ajunge urcînd de-a lungul apei dinspre Sinaia sau Tîrgoviște. Peste cel mult doi ani, pe pilonii deja instalați se va putea coborî de la cabana Babele la cabana Peștera. Căci din șiragul de cabane prinse ca niște perle pe firul riului, cea mai la înălțime, la propriu (1610 m) dar mai ales la figurat este «Peștera» a cărei veche clădire (150 locuri) a fost completată cu un adevărat hotel alpin de 150 locuri în camere cu două-patru paturi. Încălzirea centrală, uriașele ferestre de la care poți avea întreaga panoramă a munților, draperiile și perdelele în tonuri armonioase, mobila și decorațiunile interioare din lemn lucrat cu gust și eleganță, apa caldă și căzile băilor te fac să simți că turismul românesc se apropie de performanțele unor țări cu vechi și pretențioase tradiții în turismul montan. Ajunși aici după un drum prin aerul ozonat al văii te întâmpină bucatele găsite de cabaniera Soric Rodica. Nu vă lăsați înșelați de aspectul feliilor din coșul cu pîine și nici chiar de gustul și prospețimea lor, nu e cozonac, ci pîine de casă făcută zilnic de «țușa Rodica». O ciorbă fierbinte de perișoare, văcuță sau potroace, urmată de un mușchi în sos de vin cu ciuperci sau cîrnăciori de casă afumați mirosînd a mirodenii și nucșoară, însoții de castraveciori înotînd în zeamă sau de bureți de munte murați, culeși toamna, tocmai din pădurile de fag dinspre gura văii, — sau, pentru cine iubește mămăliuța cu brînză

de burduf de la stîna și sărmăluțele tradiționale, iată numai cîteva posibilități ale călătorului de a-și mai ostoi cît de cît acea poartă de mîncare miraculoasă căpătată în munți. Dar să urmărim firul apei... leagăn jărănesc, scobit în trupul munților, valea Ialomiței învăluie în piatră, fineață și pădure, copilăria milenară a riului. Orientată spre miazăzi ea e întotdeauna luminată de soare: printre munți, dealuri, la șes, riul urmînd parcă un instinct străvechi, se întoarce mereu către Sud umplînd valea cu soare. Pînă și «Peștera Ialomicioarei» este inundată pe o bună bucată de razele lui matinale. În larga poiană adăpostită de Munții Lăptici, Cocora și Padina Strungii, ochii se întorc fără voie spre scocul rămas deschis ca o poartă, departe între zidurile vinei ale Obîrșiei. Aici riul își adună puterile pentru bălăia cu munții Coteanu și Tătaru. Mi-l închipui, demult, deabia scăpat din Cheile Urșilor și Peșterii, zăgăzuit din nou, pipăind tenace peretele de calcar, încercîndu-i tăria, învăluindu-l, lovindu-se de piatră, întorcîndu-se, apoi, spintecînd de sus pînă în rărunchi muntele spre a se arunca vijelios într-un nou plai, pentru o nouă liniște amăgitoare. Privesc de jos, din Cheile Tătarului cu capul răsturnat pe spate structura intimă a pietrei dezgolite de groaznică rană și mișcarea încrămăntă a pereților de stîncă care au tăiat o fișie îngustă din cer, zdrențuindu-i albastrul în colți sălbatici. Stînci prăbușite în albia adîncă stau mîrturie a luptei riului cu muntele. În Plaiul Mircii, loc ce va fi acoperit de apele barajului de la Zănoaga, ai impresia stranie că mergi pe fundul unui lac. Trecînd pe sub norii priponiți de vîrfurile colțuroase ale Zănoagei, riul se încolăcește leneș în lacul de la Scropoasa, unul dintre cele mai vechi lacuri de acumulare din țară, pentru a căruia turbină 60 de perechi de boi au bătut drumul șerpuit ocolînd munții. De atunci apei trec pe sub munte printr-un tunel săpat de oameni. Deasupra, sălbaticile chei ale Orzei își ridică într-o grozavă strînsoare inutilă acum brațele imense spre cer. De aici destinele riului și oamenilor se întîlnesc definitiv. La început drumurile celor două lumi sînt încă paralele: jos, genunea albiei, sus, deasupra văii, banda transportoare pentru calcarul de la cariera din vîrf. Un efect «stereo» unic, însoțeste pe călătorul care coboară spre Dobrești și Moroeni pe coasta munților Lespezi: dedesubt vuietul apei, izbindu-se aprig de stîncă, deasupra uruitul riului de piatră, curgînd spre gurile de metal ale combinatului de la Fieni. E lung drumul Ialomiței pînă la ieșirea din munți. Masivul Leaota îi trimite în dar apele sale strînse de Brătei și Ialomicioara, în timp ce dinspre est, o altă Ialomicioară, soră bună a celorlalte, își adună apele din părțile de răsărit ale Bucegilor. Domolit deodată, riul curge acum printre dealuri acoperite de livezi de meri și pruni, printre finețe, case din piatră și lemn învelite cu zîndrila. Printre crengile copacilor din livezi, strălucirea albă a zidurilor, este egalată în frumusețe doar de migala cu care sînt lucrate traforurile: prispele, frontoanele de cerdac, parmalicurile, «cearceaful» stîlpilor, foisoarele, sînt împodobite cu adevărate broderii în lemn. Glasul minios al apei începe să se aline: de acum dealurile și cîmpia i se supun bucuoroase. De aici pînă la Tîrgoviște, (Cetatea de scaun «care n-a cunoscut nici un domn fanariot» cum o numește Vlahuță), riul intră în istorie și apoi în legendă.

DAN ALEXANDRU CONDEESCU

LEMNUL CEL DE TOATE ZILELE

Muzeul din Gheorghieni nu este locul de unde să pleci (doar) cu emoții artistice. Aici totul are sens și semnificații. Dacă domină obiectul de lemn, este pentru că acesta a reprezentat, secole de-a rândul, singurul mijloc de existență al omului de aici. În Harghita e polul românesc al frigului. Numărul zilelor de îngheț ajunge, în medie, la o sută șaizeci. Sînt frecvente înghețurile tîrzii de primăvară și cele timpurii de toamnă. Pămîntul nu poate fi spart nici cu toporul, dărmite scrijelit cu plugul. Apele, abia născute, au o putere mică, iar adîncurile își ascund, avarie, bogățiile. Localnicilor nu le-a rămas decît să doboare copacii și să-i care pe drumuri lungi și grele, de munte, pe scocuri — canale uscate — de lemn, cu căruțe și sâinii, pînă în vale, unde îi încredințau joagărelor, apoi dulgherilor, rotarilor, cioplitorilor, ori, de cele mai multe dăți, plutașilor, care îi duceau la Dunăre sau la mare.

Tăierea pădurilor nu i-a ajutat să se îmbogățească. Casa lor a fost dintotdeauna modestă. Ridicată din birne întărite cu cuie de lemn, n-a avut niciodată mai mult de două încăperi și o bucătărie — oricît de mare ar fi fost familia. Mobilierul și obiectele casnice, de lemn, erau simple, nepretențioase. Unele, aproape primitive. Hambarul — o ladă — abia dacă putea cuprinde cîteva zeci de kilograme de provizii. Pentru că agricultura însemna aici doar cultivarea cartofilor. După marea răscoală din 1562 o bună parte a locuitorilor erau încă iobagi ai grofilor Lazăr,

ale căror moșii se întindeau pînă jos, în Ciuc. În 1567, sînt menționate în Gheorghieni, alături de cele zece familii de țărani liberi, șaptezeci și opt de familii de țărani iobagi, care se vor răscumpăra abia mai tîrziu. Pe la mijlocul secolului al șaptesprezecelea, cînd comerțul cu lemn a atins maximum dezvoltării sale, copacii doborîși aici aveau cel mai mic preț de pe piața lemnului.

Nici înflorirea meșteșugurilor n-a schimbat prea mult situația. Așa se explică de altfel de ce bărbații și femeile plecau aiurea în căutare de lucru. În bazinul Gheorghienilor au rămas, în afara celor legați prin tradiție de recoltarea și prelucrarea lemnului, vînătorii, crescătorii de vite și tăbăcarii.

Și totuși, lemnul a învins. În a doua jumătate a veacului trecut, odată cu începuturile industriei lemnului, zona întreagă se dezvoltă și devine, mai mult în secolul nostru, un important centru al lemnului. Ditrău, Gălăuș, Gheorghieni, Hodoșa, Miercurea Ciuc, Odorheiu Secuiesc, Sîndomic, Toplița, sînt azi cîteva dintre punctele lui de reper.

★

Ce s-ar fi întîmplat însă dacă în acest ținut strîns ca într-o menghine de munți n-ar fi existat PĂDUREA? Care ar fi fost cursul existenței milenare a așezărilor de aici? Cum ar fi arătat micile sate-orăse din bazinul Gheorghieni? Istoricul își avertiza cîndva breasla: « În istorie nu trebuie să te întrebă ce s-ar fi întîmplat dacă ceea ce s-a întîmplat nu s-ar fi

întîmplat ». Dar eu nu sînt decît un vizitator al muzeului a cărui principală secție: etnografia pădurii, vorbește despre o civilizație a lemnului izvorîtă din conviețuirea multiseclară a omului acestor locuri cu pădurea. Și întrebările au apărut în conștiința mea încă de la intrarea în bîcîntenara clădire baroc care adăpostește de cîteva decenii încoace, în sălile ei albe această poveste a vieții pădurarilor din bazinul Gheorghienilor. Mi le-am repetat în fața pedestalelor de brad lăcuit pe care stau frumos înșiruite și macheta curții celor șapte case din Ditrău, prototipul de conviețuire a unui grup de meseriași, și lăzile, însemnele, documentele tîrziilor bresle din zonă și reproducerea la scară a joagărului din Voșlobeni, singurul de acest tip care mai funcționează încă de la 1860 încoace, și rîșnița din Valea Strîmbă, o mică moară de mină... Aceleași întrebări m-au ținut în fața morii din Ditrău și a primei locomotive cu aburi care a intrat în depresiune — aflate azi în curtea interioară a muzeului — primele piese ale viitorului muzeu în aer liber al Gheorghienilor.

... Am petrecut mai multe ceasuri în sălile lui albe, în austera sa curte interioară, bucurîndu-mă de răcoarea cîștigată asupra arșiței orașului. Frîmțim în minte impresiile trăite înăuntrul lor. Amintirea vieții desfășurate, ca într-o carte deschisă mereu privirii, mă urmărește și acum, cînd intră în scenă murmurul orașului pe care mă străduiesc să-l compar cu imaginea sa proiectată în viitor.

LUMINIȚA DOJA

VREȚI O PREUMBLARE PRIN VECHILE OCUPAȚII ALE BUCOVINEI?

Vi-o oferă MUZEUL DIN GURA HUMORULUI

Nu spun un lucru nou afirmând că Bucovina a fost dintotdeauna un nemărginit atelier de creație în care s-au întâlnit meșteșuguri străvechi, ridicate nu de puține ori pe treptele cele mai de sus ale artei populare. Condiții de ordin geo-morfologic, economic și istoric l-au chemat pe om la neodihna mîinilor și a minții, îndemnîndu-l să-și aleagă și să scornească ocupațiile cele mai potrivite în raport cu generoasa dăruire a naturii. Țăranii și țărâncile acestui colț de Românie au răspuns prin muncă fără preget la invitația munților și apelor, a pădurilor și pășunilor, devenind buni oieri și crescători de vite, buni făurari și buni constructori de case, neîntrecute țesătoare și cusătorese, înnobilîndu-și ca pe o datorie ocupațiile străbune cu aura creației artistice. Anonimul meșter din împărăția codrilor a izbutit să pună semn de egalitate între valoarea utilitară a obiectului pe care și l-a creat în gospodărie în complexul proces al muncii, și valoarea lui estetică. « Între util și frumos ca produse ale industriei umane, spunea George Călinescu, nu este decît o deosebire de atitudine din partea noastră ».

Orașul Gura Humorului găzduiește un « Muzeu al ocupațiilor tradiționale » practicate de-a lungul veacurilor în Țara de Sus. Un muzeu care, departe de a fi un depozit de piese vechi, scoase din uz datorită progresului economic și social fără egal al țării și puse la adăpost pe stativ și în vitrine, dimpotrivă, stabilește coordonatele unui neîntre-

rupt mod de viață, dovedește în ultimă instanță, continuitatea de trăire cu brațul, cu mintea și cu sufletul a celor ce le-au zămislit.

Există chiar o cronologie a obiectelor expuse, sugerînd o succesiune aproximativă a ocupațiilor practicate în zonă, începînd cu cele mai vechi, ca bunăoară culesul în natură; îndeletnicirea este reprezentată de cîteva coșulețe din scoarță de copac, încheiate la fața locului, atunci cînd se începea strînsul fructelor din pădure, perfecționate mai tîrziu, adică împletite din nuiiele sau din rădăcină de molid. Măciuci, capcane de diferite dimensiuni și mai ales coarnele pentru păstrarea prafului de pușcă ne pun în fața unei alte ocupații tradiționale: vînătoarea. Cornul din os întruchipează în chip remarcabil raportul călănescian dintre « util și frumos »: oferea, după exemplul unei mai vechi folosințe, de recipient pentru sare, garanția izolării depline a prafului de pușcă de umezeală, precum și posibilitatea de a-l transforma în veritabile opere de artă, cu o compoziție unitară, în care predomină rozeta solară. Alături, ploscuțe, tot pentru ținut praful de pușcă, bătute cu puncte de sidef, ornament ce se prelungește și pe baiera de atîrnat pe umăr. Urmează firesc pescuitul, cu un inventar deosebit de bogat: ostia, în formă de furculiță, volocul, virșele, coșurile... Riurile repezi ale Bucovinei au fost totdeauna bogate în pește. Li se alăturau, cu spornică avuție, iazurile, astfel că pescu-

itul a rămas înscris în documente drept unul dintre foarte vechile privilegii feudale: la 13 decembrie 1421 Alexandru cel Bun dăruia Ringaliei «tîrgul Siret și Volohățul cu satele și cătunele, cu morile și cu heleșteele și cu vămile...»

Buduroaiele uriașe — stupi în trunchiuri de copac, împreună cu ustensile ingenioase (printre care o presă pentru stors fagurii de miere, lucrată în întregime, chiar și șuruburile, din lemn, un afumător pentru albine etc.) fac dovada rosturilor albinăritului. Apicultura, practică intens, mai cu seamă pe vâile cu climat blînd, aducea serioase foloase economiei locale: exportată în cantități mari, mierea și ceara prisăcarilor bucovineni își câștigase pe vremea lui Ștefan cel Mare o faimă europeană.

Ocupația de bază rămîne însă păstoritul, extins aici la dimensiunile unei mari avuții, la creșterea vitelor mari. A. M. Grațiani, trecînd pe aici în veacul al XVI-lea, nota: «În această țară ogoarele sînt foarte roditoare, dar oamenii nu se ocupă cu agricultura decît în foarte mică măsură, nu seamănă decît pentru nevoile lor, în fiecare an; în schimb, mulțimea vitelor e de necrezut, pot înjuga la plug pînă la 12 boi». O întinsă zonă de fînețe — care începe de la Moldova Sulița, aproape de izvoarele Moldovei, urcă munții și coboară în valea Bistriței, la Broșteni — a făcut posibilă perpetuarea multisecularăi îndeletniciri. În muzeu, ea este evocată

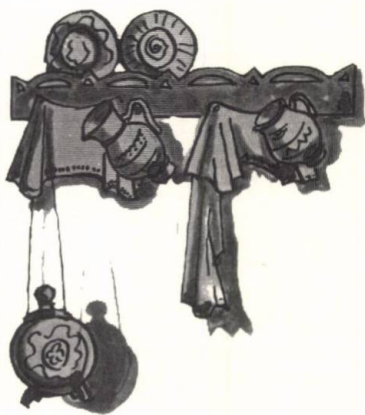
care a crestat sub măciulia noduroasă a bălului șirul colților de lup s-a gîndit, probabil, la rostul ei de apărare; cel ce i-a așternut pe registre paralele, asemeni furcilor de tors, păienjenii liniilor geometrice era, desigur, îndrăgostit; cel ce desenase cu vîrfurile briceagului oile pascînd, păsări și cerbi, ciobănași și ciobănițe, avea în suflet sentimentul de seninătate luat de pe fruntea munților, iar cel ce reușise să întruchieze pe mîgală de miniaturist povestea în imagini a Mioriței fusese, cu siguranță, cel mai sensibil, cel mai poet dintre oierii Bucovinei. Bîta aceasta există, spre uimirea ochilor noștri, vor mai fi existînd poate și altele prin neștiutele cotloane ale stînelor, dar una singură este de ajuns pentru a arăta lumii că operele de căpătii ale spiritualității noastre pot lua chipuri la fel de strălucitoare în rostire, în cîntec sau imagine.

Agricultura, puțină, cît a rodit pe valea Moldovei, își are totuși, cițiva soli îndepărtați: pluguri cu roțile din lemn, țepoaie, furci, greble, coase cu hreabcă pentru adunat spice — încrustate în inepuizabile motive geometrice. Cel mai vechi obiect din muzeu, vechi de peste 500 de ani, este o covată, un scofîrlău făcut din rădăcina unui copac uriaș; nervurile care au încremenit în pereții vasului par acum un decor suprarealist. Nelipsite din gospodăria țaranului erau jugul și tarnața, de pe care nu lipseau încrustate romburile și rozeta solară. Ornamentul de pe șei acoperă întreaga suprafață a arcurilor astfel, ca partea din spate să poată fi privită și după încălecare.

Industria casnică textilă a fost, și continuă să fie și astăzi, deosebit de dezvoltată în această zonă. Privitorului îi sînt înfățișate uneltele de lucru: melița, pieptenii pentru cînepă, războiul de țesut, etc., precum și materiile prime — cînepa, inul, lîna — devenite după prelucrare poclade de așternut pe pat, lăicere, ștergare, pe suprafețele cărora s-au păstrat, ca pe niște file de cronică, motive vechi geometrice, cu flori stilizate sau cu figuri zoomorfe potrivite cu un neasemuit rafinament al culorii de femeile din Stulpicani, Boureni, Stupca, Gemenea sau Gura Humorului. Privindu-le cum erau expuse pe pereți, ca și cum trebuiau să împodobească un interior de aleasă eleganță, îmi reveneau în minte vorbele unei învățătoare din Stulpicani, în casa căreia mă lăsasem furat de cutezătoarea armonie a culorilor: «Tonurile folosite de sătencele noastre sînt aprinse, puternice, dar sînt așa de bine porivate că încălesc sufletul și inima: de aceea le-au folosit la împodobirea locuinței».

Marea galerie a meșteșugurilor tradiționale din Țara de Sus ne poartă mai departe prin sălile olarilor și ale cioplitorilor în lemn, ale făurarilor de baltage și ale dîrstarilor, ale sumănarilor și cojocarilor. Un evantai larg de preocupări care ne duc în miezul unei vieți trepidante și durabile de aleasă trăire spirituală. Oglîndă a acestui mod de a munci și a gîndi, Muzeul din Gura Humorului aduce figura complexă și bine conturată a țaranului bucovinean în contextul de civilizație bimilenară a poporului român.

NICOLAE DOCSĂNESCU

de arhaicul inventar al stînelor: găleți și cupe pentru muls, cofe pentru păstrat apa sau laptele, linguroaiele pentru preparatul cașului și urdei, budaca de înche-gat cașul, tînjurul de amestecat urda, hîrzobul, carîmbul de buciume din coaje de cireș și de frumoase bîte ciobănești. Bîta, ca și fluierul, este scurtătura de lemn de care ciobanul nu se desparte niciodată. Și-o lucrează singur, trecîndu-i în tematica ornamentală o notă personală, irepetabilă. Flăcăul

Muzeul

din CETATE
invitație la Miercurea Ciuc

Ce știți despre Miercurea Ciuc? — am întrebat, mai în glumă, mai în serios, cu aerul de a face un test, într-un grup de excursioniști aflați în autocarul ce străbătea salba de stațiuni balneoclimatice de la poalele Gurghiului și Harghitei. Cineva, mirat de inițiativă, a replicat malițios: « Matale n-ai auzit de faimosul palat de gheață, patinoarul acela acoperit, cu 3 000 de locuri, unde se desfășoară iarna campionatul național de hochei și uneori chiar întâlniri internaționale? » Alt cetățean a continuat parcă ideea, rîzind în barbă: « Doar toată lumea știe că prin zona asta se înregistrează adesea cele mai scăzute temperaturi din țară! » Pentru ca un al treilea să-și aducă aminte că aflându-se cu un an în urmă la Băile Jigodin, din apropiere de Miercurea Ciuc, avu-se prilejul fericit de a asista la festivalul folcloric, devenit tradițional, « Primăvara harghitană ».

Un tînăr de prin părțile locului, ce părea bine informat, a venit cu vești... de ultimă oră: « Dacă n-ați auzit încă, aflați că în 1980, tînăra întreprindere de tractoare din oraș va produce zece mii de tractoare anual și că Miercurea Ciuc se numără printre cele mai noi centre de învățămînt superior ale țării ».

Era evident că, dacă aș fi continuat misterios investigația, nimeni n-ar fi bănuț unde vreau să ajung. Am conchis fără supărare, dar și cu unele argumente, că pentru mine, ca turist, punctul de atracție numărul unu al orașului îl constituie muzeul din cetate.

De fapt, nu sînt decît zece ani de cînd fosta cetate Mikó construită pe o mică ridicătură de teren din centrul orașului Miercurea Ciuc s-a transformat în lăcaș de cultură. La prima vedere, masivul ansamblu arhitectural, un castel al Renașterii, de formă dreptunghiulară, cu bastioane la colțuri și curte interioară dezvăluie trecătorului neavizat prea puțin din funcția predominant militară pe care a avut-o cu secole în urmă. Explicabil dacă ținem cont că, ridicată între anii 1611—1621 de către Francis Mikó de Hedvég, căpitan suprem al comitatelor Ciuc, Gheorgheni și Casin, cetatea a fost distrusă după numai patru decenii, în 1661, cînd întreg comitatul Ciucului s-a aflat sub pîrjolul atacurilor turco-tătare. În 1714, după înăbușirea răscoalei curuților, a fost reconstruită pe baza planurilor generalului Ștefan Steinville. Asedii și atacuri n-a mai suferit. În 1716 clădirea a devenit sediul miliției imperiale, în 1764 al comandaturii Regimentului 1 grăniceresc iar după 1849 al cazărmei orașului. Cu timpul, edificiul a început să piardă din marea de altă dată. Și poate că n-ar mai fi reprezentat mare lucru în urbanistica orașului, dacă, în anii de după Eliberare, cineva n-ar fi avut o bună idee: să fie afectat muzeului județean. S-au alocat din fondurile statului cîteva milioane lei și o competentă muncă de restaurare i-a redat înfățișarea de odinioară. Azi, cetatea Mikó e neîncăpătoare pentru fondul muzeistic ce-l adăpostește: o sută de mii de obiecte de tot felul, toate prețioase, oglindind frînturi din viața oamenilor de pe aceste meleaguri — români, maghiari, ceangăi — din preocupările lor de ieri sau din zilele noastre, din obiceiurile și tradițiile păstrate, multe, nealterate.

Sînt numeroase încăperile somptuoase care-l plimbă pe vizitator în peisajul spiritual harghitan. Mai bine de 15. Etnografia, arta populară, arta plastică își au fiecare « casa » lor. Zeci, sute de covoare, scoarțe, țesături, articole vestimentare se constituie într-un adevărat mozaic coloristic. Predomină cînd roșul, cînd verdele închis, cînd albastrul . . . De unde provine bogăția unei atît de vaste palete coloristice? Din moși-strămoși oamenii de aci au folosit la prepararea vopselelor esențele unor specii de arbori sau de plante: arțarul, mesteacănul, ienupărul, afinul, brîndușa . . . Motivele ornamentale sînt și ele de un rafinament care încîntă privirea. Unele, foarte des folosite, se explică singure: « urmele pisicii », « creasta cocoșului », « ghirlandele », « stelulele ». Pentru cei ce vor să pătrundă în tainele acestor îndeletniciri, colecția de « mostre », de modele ale motivelor ornamentale reprezintă o adevărată bibliografie. Sau, dacă vreți, o lecție pe viu.

Indeminare, talent, fantezie sugerează și varietatea obiectelor din lemn cioplite și încrustate. Cîne să-și imagineze, de pildă, că banalul mai, cu care femeile de la țară obișnuiesc să bată rufele spălate la rîu, poate să capete atributele unui obiect de grațios suvenir, de vreme ce pe fiecare din cele circa 30 de asemenea unelte de uz casnic expuse, de forme și dimensiuni diferite, sînt delicat încrustate atît numele donatorului cît și ale primitorului? Din partea lui X, către Y. Ca într-o dedicație pe filă de carte.

Cine să bănuie cît de imaginativi pot fi confectionerii unor obiecte de trebuință gospodărească pînă nu se află în fața suitei de bastoane ciobănești ce se disting prin frumusețea încrustațiilor executate cu briceagul? Piese ca acestea — și sînt numeroase în spațiile ce li se rezervă — dau expresie talentului artistic pus în slujba uneia din ocupațiile tradiționale ale locuitorilor acestor meleaguri acoperite în mare parte de păduri. Să fie oare o întîmplare că produsele unităților industriei forestiere sau ale celor de tricotate și confecții, care au apărut în ultimii ani pe harta economică a județului Harghita, se bucură azi de faimă în toată țara?

Că frumosul să răsfață din plin în încăperile fostei cetăți Mikó o ilustrează, o dată în plus, și colecția, cu atîta zel adunată, de ceramică. Ce se poate vedea aici? Răspunsul îl găsim laconic exprimat într-un articol publicat în revista « Vacanțe harghitene » de profesorul János Pál, directorul Muzeului Județean: « De fapt, intenția noastră a fost de a realiza o istorie a ceramicii, astfel ca pe parcursul a cîtorva zeci de metri de vitrine să poată fi străbătut drumul acestui vechi meșteșug, de acum 4 000 de ani pînă astăzi ». De la vasele de proveniență dacică sau romană și chiar din epoci mai îndepărtate, la cahlele smălțuite și nesmălțuite din secolele XVIII—XIX, descoperite în diferite zone ale județului, de la piesele de ceramică neagră de Mădăraș executate în zilele noastre de meșterii din zona Ciucului (din care — mi se spune —

un exemplar stă la loc de cinste printre exponatele ce împodobesc O.N.U de la New-York), la cele smălțuite, lucrate în atelierele din Dănești (care se exportă și în țări europene, precum Anglia și R.F.G.), tot ce se arată vizitatorilor în aceste săli reprezintă nu numai o bună intenție, ci o reușită. Privitorul parcurge, într-adevăr, o pagină sugestivă din trecutul și prezentul unei îndeletniciri care are de asemenea, aici în Harghita, vechi rădăcini în istorie.

De la ceramică la lut ars, trecerea pare să însemne numai o schimbare de noțiune din domeniul tehnicii de folosire a acelei inepuizabile materii prime care se numește pămînt. Nu astfel stau lucrurile pentru cel ce admiră vitrinele care alcătuiesc galeria de portrete din lut ars realizate de sculptorul clujean Benczedi Sandor. Și asta pentru cele peste 60 de mici busturi ale unor mari actori, scriitori sau artiști plastici bine cunoscuți publicului larg, lucrate de Benczedi Sandor cu meșteșug artistic dar și cu autentic simț al umorului, reprezintă nu numai un unicat muzeistic, dar și o remarcabilă realizare a sculpturii contemporane din țara noastră. Cîte un portret, cîte o statuie sau un bust aparținînd personalităților din lumea literelor sau a artelor se mai întîlnește în orice expoziție, în orice muzeu. Dar o întregă colecție, cum este cea din muzeul cetății harghitene, care propune o întîlnire indirectă, în același timp și în același cadru, cu zeci de « vedete » dintre cele mai cunoscute, mai îndrăgite, mai admirate — constituie, desigur, o mare surpriză. Cîteva nume citate la întîmplare dintr-o lungă listă posibilă, n-au nevoie de nici un comentariu: actrișa Ana Szeleș, scriitorii Sütö Andras și Eugen Barbu, pictorii Aurel Ciupe și A. Fülöp, sculptorul Szervatiusz, graficianul Gy Szabo Béla . . . Busturi mici, care prind ca într-o caricatură, o expresie, un zîmbet, o trăsătură a feței personajului, evident, așa cum le-a surprins sculptorul și cum poate nu corespund întotdeauna imaginii create de noi, privitorii de la distanță. « Colecția micilor portrete în lut ars, donată de mine muzeului din Miercurea Ciuc — îmi mărturisea sculptorul clujean — este rodul unei activități de trei ani — între 1970—1973. Ea cuprinde vreo 200 asemenea opere de plastică mică. Le-am lucrat la îndemnul redacției revistei « Utunk » care a și reproduș cele mai multe dintre ele. Le-am executat după metoda mea: întîi am făcut cunoștință cu simpaticii confrăți în ale artei, apoi mi-am format o impresie despre ei ca oameni și abia după aceea, am pornit la lucru în atelier. Deci fără să-mi pozeze, totul numai din memorie. Dacă am reușit să le prind expresia, înseamnă că am făcut o treabă bună. Dealtfel, și acum am în lucru o suită de figuri, tot din teracotă și tot de plastică mică, înfățișînd momente dintre cele mai diverse din viața oamenilor simpli. Priviute însă nu cu gravitate, ci mai degrabă cu o notă de umor ».

Prezent în mai toate muzeele țării cu sculpturi în lemn sau în piatră realizate — potrivit specialiștilor — într-o viziune expresionistă, Benczedi Șandor a lăsat la Miercurea Ciuc o colecție de artă ce nu-și are pereche ca gen, ca factură, ca idee însăși. Dacă n-ar fi decît existența ei într-una din sălile muzeului, chiar și așa atracția spre acest vechi dar surprinzător de tînr obiectiv turistic al orașului de reședință al județului Harghita și-ar găsi justificarea.

CONSTANTIN DARIE

CU BICICLETA PESTE VAMA STRUNGA

Turismul cu bicicleta se desfășoară în mod obișnuit pe drumul public, spațiu invadat în ultima vreme de zeul-mașină, cu toate inconvenientele pe care le aduce cu sine, printre altele, complexînd pe ceilalți parteneri la trafic, în special pe cicloturistul apăsător de sentimentul nejustificat de a se crede un tolerat pe șosea.

Criza mondială de energie mi-a adus aminte de zicala românească: « tot răul are și partea lui de bine ». Într-adevăr, șoselele și drumurile au devenit mai accesibile, mai puțin poluate dar marele bine adus de criza de combustibil este faptul că bicicleta, acest mijloc de locomotie silențios, pașnic, economic și aducător de sănătate, a revenit în drepturile sale firești. Producția de biciclete crește vertiginos, interdicțiile de circulație dispar, iar biciclistul poate circula în voie, eliminînd din conștiința sa sentimentul penibil al omului care stă în drum și încurcă lucrurile.

Semnatarul acestor rînduri este un pasionat biciclist, dar și conducător auto-moto, avînd astfel posibilitatea să-l înțeleagă pe biciclist, cînd se află la

volanul mașinii, dar tot atît de bine și pe automobilistul grăbit, cînd se află pe șaua « Pegasului » cu două roți, reușind astfel să aducă la consonanță aceste două atitudini atît de diferite. Este foarte probabil ca mulți automobiliști înveterați să recurgă acum la serviciile « rudei sărace » și alții să-și aducă aminte de anii adolescenței sau ai tinereții și să revină la dragostea dintîi. Experiențele sînt binefăcătoare pentru o cunoaștere și înțelegere reciprocă a acestor două categorii de participanți la trafic: automobilist-biciclist, pînă nu demult greu de împăcat.

Biologii au arătat că recuperarea naturii, crearea unui spațiu interior și exterior al liniștii, autonomiei și calmului prin înlăturarea zgomotului, a insalubrității, a urîtului sub toate formele, a agresivității, sînt necesități ale organismului uman, a căror refulare, denaturare și reprimare mutilează literalmente organismul uman. Această criză mondială a carburanților, oricîte efecte negative va avea, va aduce cu sine, sper, și un lucru foarte bun. Traficul pe șoselele noastre va deveni mai variat și colorat,

mai armonios și civilizat, mai salubru și disciplinat — toate acestea datorită REDESCOPERIRII BICICLETEI.

Acum, în această nouă ambianță de armonie, fraternitate și înțelegere reciprocă, să pornim la drum. În luna iunie am întreprins cu prietenii mei Cristian Chileru și Liviu Zamfirescu o excursie pe biciclete, al cărui traseu inedit și plin de farmec, mă obligă să-l recomand marei familii a cicloturiștilor. Am plecat din București în ziua de 9 iunie, la ora 6 dimineața. Vremea frumoasă, răcoarea de dimineață, natura în plină efervescență ne fac să ne simțim ca niște bidivii. Primul nostru obiectiv este orașul Tîrgoviște, mergînd prin Răcari. Avem vînt slab din față (dar cînd are cicloturistul vînt favorabil din pupă?), ceea ce nu ne supără prea tare, din contră, are darul să ne mențină proaspeți, datorită curentului de aer răcoros, care ne mîngîie trupul. La km. 63, după circa trei ore și jumătate de pedalat, zărim în stînga șoselei un lac de acumulare. Căldura a început să se facă simțită și nu putem rezista tentației de a ne răcori, înotînd în acest lac. O baie binefăcătoare și un fel de odihnă activă, trecînd acum efortul pe un alt grup de mușchi. Acest repaus neplanificat, trebuie recuperat. Ne simțim înviorați și pedalăm în ritm susținut, dar, nu după multă vreme, căldura se face din nou simțită și oboseala începe să se infiltreze perfid în mădularele noastre. La ora 11 sîntem la Tîrgoviște. Aici, în vechea capitală a Țării Românești, numeroasele și interesante monumente istorice ne îmbie să întîrziem, dar timpul ne zorește, avînd în fața noastră încă multe ore grele de mers. Din

fericire, vizitasem aceste minunate monumente cu alte ocazii, astfel că acum putem rezista tentației și să ne mulțumim cu un scurt popas la o cofetărie, cu o ceașcă de cafea dinainte.

De la Tîrgoviște, intrăm în zona dealurilor, șoseaua începe să urce sensibil și din ce în ce mai des trebuie să punem în funcție schimbătorul de viteze al bicicletelor noastre de semicurse. Trecem prin Doicești, Pucioasa, Fieni, Pietroșița și Moroieni, fără să ne oprim. Cînd pietrele de kilometraj mai indică 24,5 km pînă la Sinaia, părăsim șoseaua națională și o luăm la stînga, trecînd podul peste riul lalomicioara. O placă indicatoare ne arată că drumul abor-dat conduce la hidrocentrala Dobrești și la cariera de piatră Lespezi, urcînd de-a lungul văii lalomiței. Drumul este betonat și pe primii 5 km ne bucurăm de o pantă destul de blîndă. Dar, pe măsură ce înaintăm în munte panta devine tot mai accentuată, lăsînd riul lalomița mult sub noi, obligîndu-ne în repetate rînduri să mergem pe jos, împingînd bicicletele supraîncărcate de bagaje. După 8,3 km măsurați de la podul de peste riul lalomicioara, ajungem la prima bifurcație. O ramură a drumului o ia la dreapta și coboară în valea lalomiței, unde se bifurcă din nou; ramura din stînga ajunge după cîteva sute de metri la uzina Dobrești, iar cea din dreapta urcă pe muntele Dichiu. Noi însă, ne continuăm traseul pe drumul betonat de pe malul stîng al riului lalomița. Nori negri acoperă cerul și o ploaie torențială ne obligă să pedalăm la adăpostul mantăilor de ploaie. Pe o astfel de ploaie însă orice protecție este iluzorie. În cîteva minute, sîntem udați pînă la piele și trebuie să pedalăm cu toată forța, ca să ne menținem

cît de cît căldura corpului, indiferent la ce număr de pulsații a ajuns cordul nostru. La km 9, șoseaua trece printr-un tunel sfredelit într-un picior al muntelui Leaota. La început, acest adăpost contra ploii ni se pare providențial, dar în curînd constatăm că ne clănțane dinții de frig din cauza curențului de aer rece din tunel. Mai bine afară în ploaie, decît în acest tunel atît de puțin ospitalier. Ne continuăm deci drumul, pedalînd din greu ca să punem sîngele în mișcare și să revenim cît de cît la o temperatură convenabilă. Prin tunel am trecut pe nesimțite din valea Ialomiței în valea Brăteului. Admirăm cu coada ochiului în dreapta noastră frumoasele chei ale Brăteului, acum învolburate de viitura maronie produsă de ploaia torențială. La km. 9,5 notăm o nouă bifurcație. Șoseaua betonată spre cariera de piatră Lespezi o apucă la dreapta, pe valea Brăteului, urcînd în serpentine scurte panta accentuată de pe muntele Lespezi. Din fericire, ploaia a încetat, iar drumul urcă acum într-o pantă convenabilă, tocmai bună pentru mers pe bicicletă cu un oarecare efort pentru menținerea căldurii. La km. 15,5 ajungem la barajul de pe valea Brăteului, ținta primei noastre etape, primiți și găzduiți cu multă ospitalitate în casa lui nea Pavel, îngrijitorul barajului.

A doua zi la ora 6 dimineța sîntem din nou pe biciclete. Cerul este acoperit de nori, dar nutrim speranța că astăzi vom scăpa de ploaie. Ne continuăm drumul de-a lungul văii Brăteului pe o șosea destul de bună și cu o pantă acceptabilă. După cîteva sute de metri, trecem pe lîngă casele exploatarei forestiere Brăteul și, după alți 2—300 de metri, pe lîngă stația terminus a fostului funicular de transport material lemnos pentru fabrica de hîrtie Bușteni. Străbăteam poiana Mitarca și după 8 km de la baraj ne găsim la o altă bifurcație de drumuri. O placă indicatoare ne lămurește că drumul spre stînga urcă pe valea Piriului Negru: 2,8 km spre munții Duda Mare și Bucșa. Noi ne continuăm drumul pe ramura din dreapta, pe valea Brăteului, avînd în dreapta culmea Lucăcilă — Deleanu, colo-

rată complet în roșu de nenumăratele smîrcuri de smirdar.

Drumul devine din ce în ce mai îngust, transformîndu-se treptat într-o potecă, înaintînd în amonte pe firul văii printre bolovănișul riului ce ne obligă să traversăm apa în repetate rînduri. În curînd, poteca devine inaccesibilă din cauza vegetației abundente, crescute chiar pe firul văii. Nu avem altă soluție decît să abordăm fața din stînga văii de pe muntele Bucșa, inversînd raportul dintre noi și biciclete, acum cărînd noi biciclete în spate. Este partea cea mai dificilă a traseului nostru, cerîndu-ne eforturi susținute. Din fericire, fața abruptă a văii este depășită și ne continuăm drumul pe o pantă înierbată, putînd împinge bicicletele pe lîngă noi. Spre bucuria noastră, în curînd zărim marcajul turistic **bandă roșie**, care conduce de la cabana Leaota la cabana Padina, din valea Ialomiței. Poteca este largă și comodă și la ora 10,30 sîntem în strunga care desparte muntele Tătaru de muntele Vama Strunga. O mică haltă de întremare și începem coborîrea pe biciclete, spre mirarea turiștilor înțilniți pe poteca ce conduce spre cabana Padina. Aici ne înscrim pe șoseaua forestieră-turistică, ce conduce la Sinaia peste muntele Păduchiosul, urmînd-o 5 km în aval pînă la Bolboci. O părăsim dincolo de baraj, urcînd la dreapta pe drumul forestier de pe muntele Dichiu. Ne trezim apoi într-o coborîre lungă, depășind pe sus cheile Orzei pentru a reveni în valea Ialomiței, la uzina Dobrești și traversînd riul, să facem joncțiunea cu șoseaua betonată pe care o parcurseam cu o zi înainte. Și acum la vale cu toată viteza, purtați de caii noștri înaripați. La ora 14 eram din nou în comuna Moroieni. Pînă la București mai aveam 120 km, pe care i-am parcurs în 7 ore, astfel că am ajuns la casele noastre odată cu căderea întinericului. Reușisem ca în două zile să străbatem 310 km., traversînd munții de două ori, la o altitudine de 1900 m.

Îi invităm pe acei care nu coboară din fotoliile mașinii să ne imite. Noi le plătim benzina!

A. WINTER

LACURI

renăscute pe culmile munților

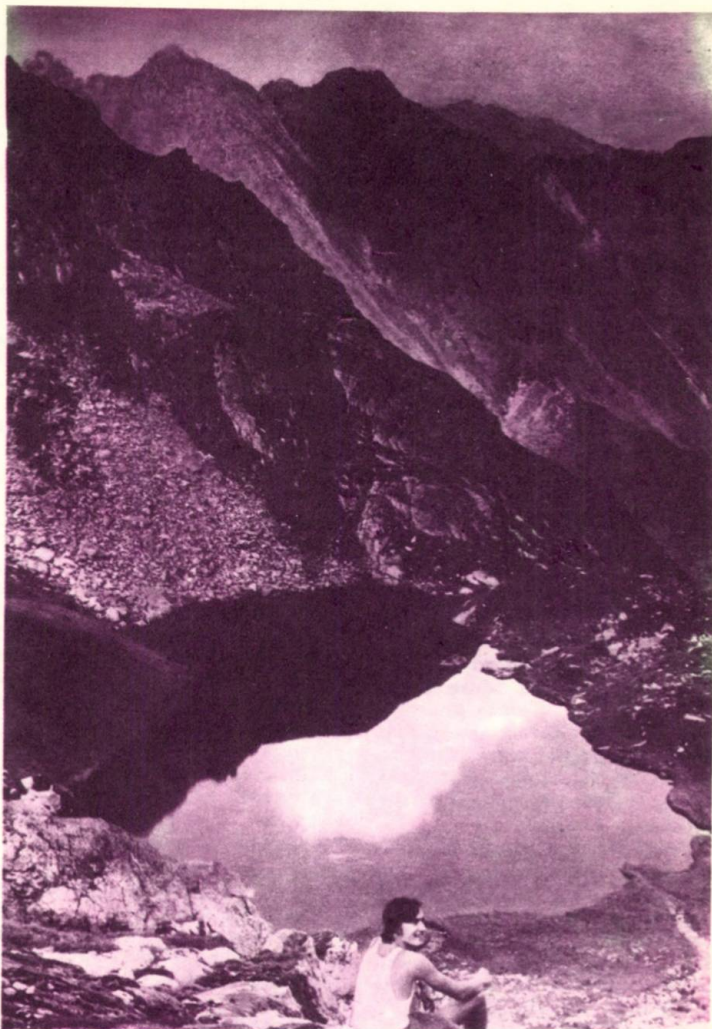
Unii drumeți au descris ascensiunile lor, îmbrăcînd chipul Carpaților în haina unei vorbiri sărbătorești. Cuvintele alese și fotografia au fost atracția mereu căutată de alții, mereu găsită, dar întotdeauna alta, mai frumoasă decît prima. Drumeția montană este pentru oameni înțilnirea cu o lume necunoscută.

Cu aceste prerogative credem că putem justifica de ce și noi, cei 12 bucureșteni din cerul de inițiere alpină « Floarea de Colț », am pornit cu atîta entuziasm să petrecem patru zile printre sălbaticile căldări ale văii Hirtoapele Leaotei din munții Făgăraș. Cînd am coborît din autobuz la Breaza, o comună la poalele munților Făgăraș, ploua. Adăpostiți la

mesele cu șopron ale bufetului, construit nu departe de confluența Pojortei cu Brezioara, am așteptat să-și scuture apa frontul întunecat al unor nori, veniți dinspre valea Oltului și apoi am plecat. Pe drumul forestier, înfiripat prin lăstărișuri, apăreau cînd și cînd semnele marcajului cu triunghi albastru, ales să ne fie călăuză pînă dincolo de virful Urlea, în drumul de creastă al masivului Făgăraș. Urcușul era liniștit. Cerul înalt se boltea peste panorama vastă a muntelui, mîngiat de cefuri leneșe. Spinări masive, coborîte dinspre sud, compartimentau aria văilor prin care bănuiam zbuciumul unor piraie cu puterea mărită de atîtea ploi. În ciuda optimismului nostru, muntele nu

era îngăduitor. Ploua din nou. Am străbătut astfel interminabilul drum de pe valea Brezcioarei, traversându-i pe podețe, de douăsprezece ori, apele năvalnice adunate din toate colțurile, din toate ripele și de sub uriașul abrupt prăvălit să închidă obirșiile văii între virfurile Cheia Bindei și Urlea. A urmat apoi cărarea cu serpentine largi, conturată pe Plaiul Colțului pînă la cabana Urlea, unde, am ajuns odată cu încetarea ploii.

De la cabană, călcînd pe iarba și mușchiul care musteau de apă, ne-am îndreptat spre Curmătura Moșului, umerindu-ne sub poveștile din rucsacuri, devenite plumbi insuportabili. După nesuferitul urcuș pe Dosul Moșului, cel cu poteca adîncită ca tranșeele, a urmat Șleaul Mușuleșii. Vîntul rece și panta mai domoală, îmbrăcată în haina verdelui înflorat, ne-au alungat oboseala. Am ajuns în două ore la Curmătura Moșului, unde altitudinea scrisă pe săgeata indicatoare era eronată: 1923 m în loc de 2200 m. Socotind după înălțimea dată, cîțiva din grup s-au îngrozit la gîndul că pînă pe virful Urlea mai aveau de urcat 551 m cînd în realitate mai erau doar 274 m. Dar acestea gînduri pămîntești neîntemeiate s-au spulberat cînd vîntul, îndepărtînd perdeaua negurilor, ne-a lăsat să privim în jur. Căldări afunde, din care răzbea spre noi vuet de ape, creste sau pinteni scunzi, alungiți cu prăvălișuri de contraforturi, pereți cu fața zbîrcită de asprimea intemperiilor, toate le vedem rînduite astfel ca mersul cugetării să nu fie reținut. Frigul ne-a îndemnat să plecăm. Pe culmea înierbată dintre Virful Moșului și Virful Somnului, în tîria văzduhurilor, privirea s-a plimbat cînd în Valea Urlei, unde leneveau mioarele, cînd pe terasa înaltă a căldării fulgerată de sclipirile albastrului întunecat al lacului Urlea. Gîndul vislește apoi la alte hoinăreli de partea cealaltă a crestei către nord, unde ghețarii au săpat căldări din care-și trag apele Valea lui Mogoș, Mușuleața și alte izvoare spre a le dărui Brezcioarei. Peste aceste plămădiri ale naturii, în fața noastră își ridică semeț capul virful Urlea, (2474 m altitudine), de care ne-am

apropiat. Auster și aerian, această uriașă piramidă cu fețe din piatră, privește țăriile cerului încrezător în nemurire. Vintuiți și învăluți uneori în neguri, i-am depășit creștetul și la adăpostul unor steiuri ne-am acordat un nou repaus. Trebuia, pentru că din acel loc puteam vedea înălțuite pe culmea Carpaților cele mai înalte virfuri ale țării. Priveliștea dinspre nord, ne era cunoscută, dar cealaltă dinspre sud și mai ales creasta, nu ni s-a dezvăluit decît după depășirea virfului Urlea.

Munții care compun masivul Făgăraș nu stau izolați. Dimpotrivă, culmile lor, ale acestei urieșești familii, sprijină creasta principală, ajutînd-o să suporte mai ușor noianul virfurilor ce o împovărează. Înstinctiv, privirile ne sînt îndreptate către vest, unde virfurile Gălășescu Mare și Mic, Galbenele și Hirtopul Ursului își individualizează conturul lor greoi, formînd suita punctului culminant Viștea-Moldoveanu, cetate de piatră a lanțului făgărășan, loc unic în Carpații românești unde, cu

piciorul, orice drumet poate ajunge în preajma altitudinii de 2544 m, pe creștetul vârfului Moldoveanu. Am zăbovit îndelung cu privirea într-acolo, răscolind afunduri tre-cute, admirând vălul diafan al ceții, ridicată din sinul vremii să mîngie uriașa tălăzuire geologică din care s-a plămădit «acoperișul țării».

Am stat așa cufundați în uitare, pînă ce dinspre Simbăta au venit peste noi aripile unei armii de nori din care se scuturau timid picături de ploaie. Cu gîndul că răutăcioasa s-ar putea dezlănțui, am pornit să coborîm pe creasta ascuțită a masivului care nefiresc din vârful Urlea se îndreaptă ferm către sud, prăvălită ca un zid între căldările văilor Bindei și Urlea. Aici semnele oboselii deveniseră tot mai simțite. Muntele însă, darnic și înțelept, și-a rînduit și aici puncte de «respiro», prilejuindu-ne popasuri și priveliști spre singurătățile tainice și liniștitoare ale căldării și lacului Urlea.

Goniți din urmă de înserarea ce se lăsa peste cuprinsuri, am coborît în căldarea Mușetescului ce aparține văii Leaota unde, pe malul lacului Geamănul de Sus, ne-am montat corturile, întemeind pentru trei zile un mic cătun alpin. Prima și cea mai grea zi se încheiase.

Noaptea a fost opacă și friguroasă. În întunericul de nepătruns se vedeau doar bancurile de zăpadă agățate pe versanți. Ele evidențiau cîngătoarea de piatră a căldării, dînd măreție asprelor singurătăți unde vîietul neastîmpărat al piraie-lor părea hohotul unor spiriduși, ieșiți la joacă. Cînd zările mijau peste creste, tabăra era numai forfotă. Cîțiva își gospodăreau bivouacul după pricepere. Pentru că venisem aici să reparăm ceea ce alții stricaseră, programul de lucru a început în jurul orei șapte. Entuziasmul prietenilor mei îmi dădea speranță că, dacă planul nostru se va realiza, lacul Geamănul de Sus își va scălda iarăși cu apa malurile lui reale. Pentru aceasta trebuia să-i refacem deversorul, adîncit cu ani în urmă mai mult de un metru de oameni rău intenționați care, pentru cîteva kilograme de păstrăvi, nu pregetaseră să-l desființeze de pe fața pămîntului. Atunci cînd constata-

sem fapta, am încercat să oprim scurgerea apei cu pietre și pămînt. Acum situația era schimbată. Aveam o lopată zdravănă și eram pregătiți să îndeplinim lucrarea. Cu rîndul, Sandu, Zoli și eu, minuiam lopata, Hedda și Olivia scoteau pietre din apă, iar Arghirade, Ruse și Niculescu le cărau. Alții își improvizară din steiuri maiuri grele și, deși erau «necalificați», le foloseau cu pricepere, bătînd pămîntul. Într-un tîrziu deversorul era astupat. Unda urma să-și reia drumul cînd apa va ocupa iarăși vechiul ei perimetru.

Al doilea obiectiv mi se pare sub aspectul realizării puțin discutabil. Încercam prin muncă să ajutăm natura, decolmatînd covata unui lac, sortit pierii. Am pornit către el și l-am găsit tot atît de mic cum îl știam de ani. Apa, limpede ca lacrima, i-o dăruia aceleași izvoare din care, cumpătat, lăsa să se decanteze numai prisosul. I-am dat binețe, iar apoi, pentru comparație, i-am apreciat suprafața: avea cam 120 m. p. Degajîndu-i pămîntul, pietrișul și iarba ce-i încorsetase malurile, scoțînd pietrele și mîlul din apă, și ridicîndu-i deversorul, speram să-i mărim suprafața și adîncimea. Dacă reușeam, Carpații românești primeau în familia lacurilor un mezin sau poate un bătrîn întinerit de noi, denumit Lacul de sub Crucea Dării (sinonim al vârfului La Fundul Bindei, sub care se află).

Fapta în sine nu reprezintă ceva deosebit. Dacă vom menționa că lacul este situat la cea mai mare altitudine în ierarhia obiectivelor de acest gen, adică la 2375 m, atunci lucrurile se schimbă. Se schimbă pentru că Lacul Mioarelor, aflat tot în Căldarea Mușetescului, dar la 2282 m nu va mai fi lacul la cea mai mare altitudine din Carpați, ci va trece pe locul doi.

Înnoroțiți și cu mîinile ciupite de tăișul pietrelor degajate din lac, ne-am întors în tabără pe un drum ocolit, spre a cunoaște în Căldarea Mușetescului și frații mai mari sau mai mici ai protejatlui nostru. Primul a fost Lacul Mioarelor cu malurile lui înierbate, care ne îndemnau la popas. Au urmat alte trei destul de mari, dar neluate în evidența cataloage-

lor de specialitate. Ajunși sub marele contrafort desprins din vârful Mușetescu spre a compartimenta căldarea noastră de cea a Hirtopului, aflată către vest, ne-am furișat pe sub pereți și după cîteva ocoluri, puteam vedea lacul Mușetescu. Urcînd spre corturile noastre, am mai întîlnit alte patru lacuri neinventariate; comparate cu lacurile Berhina 5 și 6 din Borăscu sau Zănoștele Stînișoarei din Retezat, ele sînt mai mari și merită să fie cunoscute.

În ultima zi ne-am propus să parcurgem culmea înaltă a muntelui Dara. Pe vîrf și pe culmea plată și înierbată, am zăbovit ore lungi la căldura soarelui împlînzită de pînă unei brize urcată din adîncuri. De acolo, din creștet de munte, aveam zările deschise. Puteam vedea toată tălăzuirea munților ridicați între văile din a căror apă prindea putere cîndva Riul Doamnei. Astăzi tumultul lor îl oprește la Văsălatul un baraj de unde pe drumul întunecat al conductelor ajunge la Vidraru pe Argeș. Am ajuns apoi pe Culmea Bouré-țului, acolo unde pe repezișul muntelui, către nord, se înfiripă o cărare ciobănească. Am folosit-o, pentru că pe ea am ajuns în Căldarea Hirtopului unde aveam să cunoaștem cel mai mare lac din cuprinsurile Leaotei, Lacu Roșu. Ca format seamănă cu Bucura din Retezat. Ca mărime are aproape un hectar. Pe malul lui orele unei după-amieze călduroase ne-au prilejuit o odihnă plăcută. Ultimul prieten, aflat mai jos, a fost lacul Scoica. Cu el am încheiat mulțumitoarele noastre ostenele într-o zonă unde la tot pasul bălesc ochiuri cu apa limpede, lacuri ori bălți anonime, statornicite pe unde au putut, spre a înfrumuseța sau ogîndi munții din jur. Le-am urmărit existența șase ani în șir, găsindu-le și toamna, mi-am dat seama că nu sînt temporare. De aceea recomandăm ca regiunea să fie studiată și vizitată, din dorința de a-l combate pe răposatul baci de la stîna din Valea Leaotei, moș Chișu, care spunea: «Prin aceste locuri nu prea vin oameni fără treabă!»

EMILIAN CRISTEA

ȚIBLEȘUL

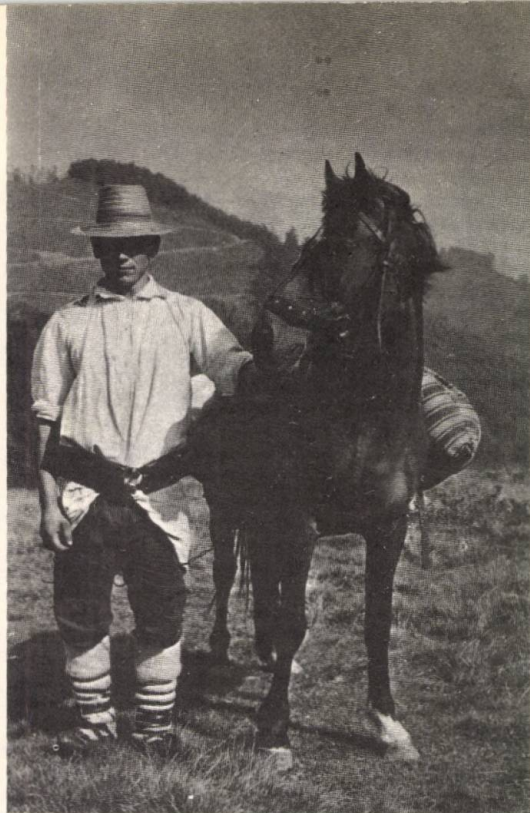

de la Bichigiu la Dragomirești

Dacă, pe lângă semnele împărăției de andezite pe care Țibleșul le răsfră sub coame, dacă în continuarea sublimelor tăceri cuibărite în umbra unor păduri prea pline de monumentele străvechii lor măjestăți naturale, ați dori să știți ce este un potelareș, o țiclă, un lecric, o gulă, un tiuvic, o zvirdină sau un săcădaș, e potrivit să așezați la capetele traversadei masivului satele **Bichigiu** (jud. Bistrița-Năsăud) și **Dragomirești** (jud. Maramureș). Gustat prin tălmăcirea localnicilor, spațiul celor zece kilometri ce despart Bichigiu de confluența izvoarelor Iacob și Călugărul răspunde acestor peceti-toponime-jaloane de cîntec virtual: valea Iliei, a Cosorului și-a Ioniții; Cărbunăriștea, Gura Pleșilor și valea Fătăciunii; Gheîța, pîrîul Cordului, valea Sîndirilor și-a Horțoaiei; Preluca Cotîrsii și Gura Săcătu-

relor. E prelungul peisaj undulat, străbătut de un drum forestier, în orizontul căruia, vara, vor evolua coasele neostenite ale bichigenilor (contribuția în lapte a văii e cunoscută în comuna Coșbuc ca o permanență de cifre excepționale). De la gura Călugărului drumul se continuă pe Izvorul lui Iacob printr-un șleau de tractor pe firul căruia ne putem asigura cale spre goliște. Ne va întâmpina în Tarnița Găurenilor, la capătul unui urcuș susținut (ne aflăm deja pe umărul răsăritean al văii Țibleșului) ispita popasului precum și șansa de a gusta apa rece a izvoarășului din preajma cărării ce-o ia spre pîrîul Tarniței (afluent al văii Țibleșului).

Între cele trei cărări ce se despart din șa, cea din mijloc — un evocator plai ciobănesc plin de toate sugestiile acestui arhetip de cale — ne poartă — din

nou în urcuș — pe umerii împăduriți ai Arsului. Se vor perinda într-acolo foșnetul unui pîlc de zade (Larix decidua) și, mai tîrziu, două poienițe de dimensiunea basmelor copilăriei. Dincolo de ultimul luminiiș (un «săcădaș» i-ar spune maramureșenii) trecem pe versantul apusean al piciorului de munte, de unde vom reveni pe coamă doar în poiana Nedeii, deschisă larg sub pantele Branului (1840 m alt.)

Ne aflăm în inima muntelui avînd la îndemînă felurile alegeri pentru desăvîrșirea zilei de călătorie, inclusă acum și posibilitatea instalării cortului. Incursiunea de față s-ar vrea însă fidelă șoptitei narațiuni a plaiului ciobănesc (cine ne-ar putea spune de cînd îi datează ofranda neofilită prin anotimpuri?). În timp ce priveștești cîștigă în proporții spre răsărit unde ni se dezvăluie siluetele palide ale masivului rodnean cărarea ne poartă, în răsuciri mereu reluate, peste jgheburile de obîrșie ale Izvorului Mesteacăn (bazinul Fiadului). Numite «Printre Sfoară» («sfor» — izvor), locurile conduc mai departe în Piciorul Mesteacănului, prelungire în est a masivului, înscrisă pe cumpăna de ape dintre bazinele Fiadului și Baicului. După un lung coboriș prin pădure, găsim în lumina poienii Pleșcuț preludiul melegurilor domoale de-a curmezișul cărora văile Sundău, Arcer și Baicu ne vor îndruma în sfîrșit spre Dragomirești. Iată-ne în străvechile cuiburi de cultură și viață românească de pe valea Izei. Blem!^{*)} leudul și Rozavlea sînt atît de aproape... Oamenii, cu cimitirele și copiii lor, atît de implicați într-un mare adevăr...

O bună mașină de ocazie prinsă din Izvorul Sfundăului sau chiar din Arcer spre Dragomirești face posibilă rezolvarea itinerarului de mai sus, într-o zi. Mai rațională pare totuși planificarea a două etape de cîte o zi, investind-o astfel pe cea de-a doua cu suficientă rezistență la grijile față de mijloacele de locomoție. (Apă și pașiște pentru cort: în Târnița Găurenilor, în Nedeia și, la coborîre, în valea Izvorului Sundău).

DIN SUPLAI LA GROȘII ȚIBLEȘULUI PESTE VÎRFUL AR CER.

Țibleșul își strînge îndrăznelile de relief în jurul unei coame alpine dispuse în unghi obtuz cu deschiderea spre nord-est. Cele trei bastioane ce definesc conturul unghiular al zonei înalte — Branul, vîrfurile Țibleș și Arcerul — se apropie, cu unele mici diferențe, de altitudinea de 1850 metri unde alcătuiesc jaloanele axei de gravitație a itinerariilor realizabile în masiv. Întinse asemenea brațelor unei cruci ce-ar pecetlui harta masivului, văile Fiad, Baicu, Izvorul Rău și valea Țibleșului semnifică, din cele patru puncte cardinale, tot atîtea porți de acces. Ca variante li s-ar putea adăuga Bichigiul, Fiezelul și Strîmba Tîrlîșuei.

Pe temeiul distanțelor minime oferite odinioară urcușului, o mai veche săgeată de călătorie spre inima ținutului s-a statornicit pe valea Zagrei (continuată în amonte cu valea Țibleșului și apoi cu Izvorul Branului). Este afluentul Someșului Mare ce-l întîlnim în Mocod, satul cunoscut amatorilor de superlative prin fama unui plop ajuns la vîrsta

* Vechi cuvînt, familiar bătrînilor ținutului, exprimînd un avîntat și rodnic „hai să mergem”.

de 700 de ani. Drumul localnic ne poartă mai departe prin comuna Zagra, locul de naștere al filologului Nicolae Drăganu (1884—1939; îi datorăm o seamă de lumini aruncate asupra toponimiei ținutului). Valea și drumul ajung în Suplai* după care un traseu forestier șerpuit pe valea Țibleșului continuă să-și apropie răcoarea pădurilor din nord. Până la gura Izvorului Târniței detaliile văii se nasc între afluenții Vladu Mic și Vladu Mare, valea Cuților (cute, sinonim al « arceriului »: gresie de ascuțit coasa), valea lui Mager, valea Șingilor, Sforul Stejiorii și Sforul Țilharului. Prin « masul » la una din cabanele forestiere de pe vale se poate obține tamponul de răcoare, prielnic în zorii unui atac decisiv asupra pantelor ce vor urma.

Pe valea îngustată de la Izvorul Târniței în sus, calea devine potecă (marcaj: triunghi roșu). Dincolo de confluența cu Sforul Nedeei, urcușul pe Izvorul Branului și apoi pe piciorul de munte dintre Izvorul Branului și Sforul de la Gorgane, ia sfârșit în virful Țibleș, la cota de 1842 metri (aproximativ trei ore de la capătul drumului forestier).

Vecinul acestuia, virful Arcer, numit de ardeleni și Piatra Țincului, ne dă direcția de înainare spre ungherul de maximă concentrare a stîncăriilor masivului. Povirnișuri aspre, iuți, cîndva cuprinse în străvechiul arcal al caprei negre, se vor ivi acolo, cu toată seducția de care sălbaticul este în stare. Popasul, cu voluptățile lui, se impune pe una din lespezile Arcerului. Imagini clasice: piatră, jnepeni, licheni, ierburi arse de vînturi, singurătate... La timpul convenit al anului, cîte o cupă măiastră își

saltă, dintre ierburile mărunte azuriul de basm. O pagină, nu mai puțin îmbietoare, se lasă citită și în turul de orizont acum cu puțință. Se includ aici tîlăzuirea munților din nord, de la Toroiağa la Pop Ivan, prelungirile lanțului vulcanic pînă în Creasta Cocosului precum și o fereastră spre Țara Lăpușului. Vreun izvoraș cu apă nu susură sub pieptul Arcerului. În miezul unei însozite zile de vară setea întimplătoare ar pricinui unica înțepătură capabilă să alunge visătorul încheștat asupra prăzii sale.

Pe creasta cu ienuperi și stînci, desprinsă din virful Arcer între Izvorul Rău și Izvorul Băilor (vest), marcajul punct albastru călăuzește coborișul spre pădurea ce adăpostește mai jos, la cota de 1400 metri, refugiul Arcer. Întîlnim generosul dar al lăpușenilor, chiar pe creștetul culmii, la puțin timp după intrarea în desiș. O săgeată indică împoiența din fața refugiului direcția spre apa rece de izvor (aflată nu tocmai în strictă apropiere).

Vom traversa curînd, alături de pătura scoasă din raniță, ceasurile pactului nocturn cu joimărițele unui Țibleș cufundat ciudat în somnul umbrelor silvane.

Restul, amînat cu o zi, aparține coborișului (bandă albastră) către drumul Izvorului Rău.

TITUS REGVALD

*) 21 kilometri de la Mocod. Cale, aici deschisă, spre virful Branului, prin: Măgura, "pe Păduri", Stejile, Poiana Porbăriei, Cosăștina, Dosul Muntelui, Târnița la Găureni, virful Arsu și Nedea. Plai ciobănesc urmat de turmele și „mertucii” (stăpîni de oi) din valea Zagrei.

drumetrie...
drumetrie...

"PEȘTERA"

Se poate spune că leagănul turismului românesc a fost în Bucegi, în regiunea plină de farmec și singurătăți de la Peștera Ialomiței. În interiorul acestei grote se afla schitul cu același nume, pirjolit pentru a patra oară până la temelii în primăvara anului 1961.

Se pare că primul schit construit sub bolta acestei grote, a fost făcut în anii 1508—1510 din îndemnul și cu banii domnitorului Mihnea Vodă cel Rău; a rezistat mai bine de 300 de ani și a fost distrus de un incendiu în anul 1818.

Iată ce spune legenda în privința originii lui:

Mihnea Vodă venind odată în creierii Bucegilor și intrând în peștera dela Obârșia Ialomiței spre a consulta o vestită vrăjitoare care locuia acolo, aceasta în loc să-i ghicească norocul și să-i facă de dragoste, începu să-l blesteme grozav, încât Vodă speriat a luat-o la fugă prin păduri până ce a căzut leșinat. Niște ciobani dînd de el, l-au luat transportîndu-l la o stîncă,

unde și-a venit în fire. Atunci Mihnea Vodă zidi în gura peșterii un schit și orîndui acolo cîțiva călugări în semn de mulțumire că a scăpat cu viață. (Ion G. Babeș «Din Plaiul Peleșului, schițe geografice, istorice și economice», București 1893).

Pe peretele din stînga al boltei, la înălțime de vreo 10 m., se puteau citi pînă nu de mult următoarele inscripții: «Însemnarea de cînd am venit aicea în schitul Peștera la leatul 1840 și am șezut pînă la leatul 1861, Ieronim Ieromonahul, cu multă scirbă pentru păcatele mele».

Iar ceva mai la dreapta și mai sus, astăzi complet ilizibil: «Făcut acest schit de Popa Gheorghe, Ion Baltag și Ieromonahul Ghironte în locul... la 1819». Deci după incendiul din 1818 s-a construit un nou schit al cărui prim stareț a fost între anii 1819 și 1830 chiar Ieromonahul Ghironte.

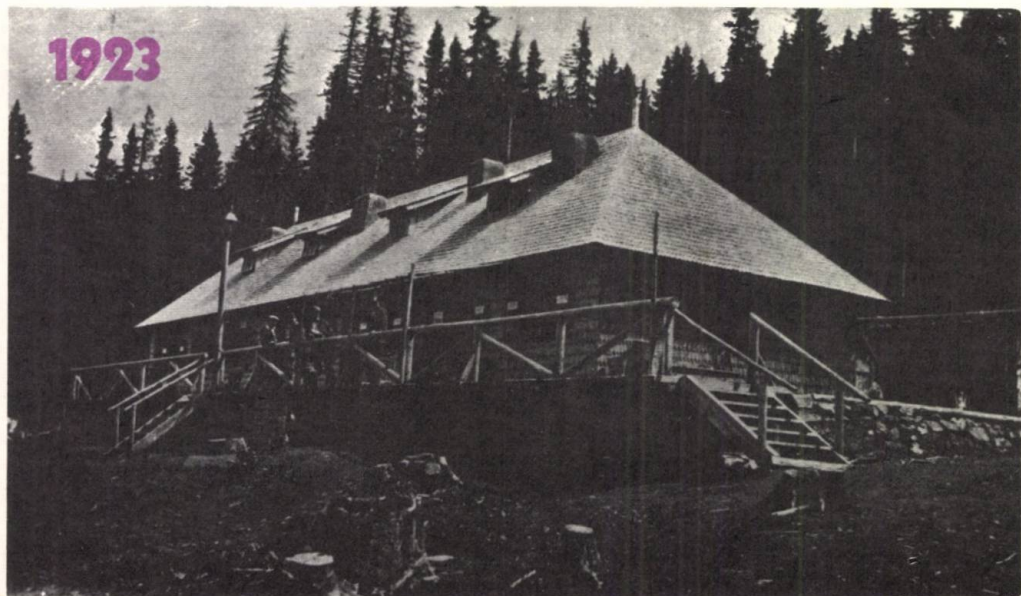
Între anii 1894 și 1921 un alt Ieronim decît cel de pe inscripția

de pe bolta peșterii, slujește ca stareț la acest schit. Fiind și bun gospodar, el a început în anul 1905, construcția unui rînd de case și a unei biserițe de lemn pe malul stîng al Ialomiței, într-o mică poiană cuprinsă în golul lăsat de spărtura uriașă a peretelui din defileul peșterii. Aceste locuințe pot fi socotite primele adăposturi turistice din munții Bucegi. Într-adevăr, începînd de prin anul 1909 modestele construcții au început să găzduiască foarte rari drumeți — care aveau curajul să se abată prin aceste locuri, atît de pustii și sălbatice la începutul veacului nostru.

Oricum, prin ospitalitatea oferită aici, despre care s-a tot aflat din gură-n gură, turismul a început să cîștige adepți tot mai numeroși, simțîndu-se nevoia unei case adevărate de adăpost.

La 21 septembrie 1923 se inaugurează casa de adăpost a asociației turistice «Hanul Drumeților», asociație care mai tîrziu se va numi

1923

1940

« Turing Clubul României » și care va cunoaște o dezvoltare impetuoasă, înființând secții în mai toate regiunile muntoase ale țării. Cabana « Hanul Drumeștilor », avea ca decor munții Bătrâna, Doamnele, Colții Obârșiei și Babele, în spatele ei întinzându-se — pe vremea aceea — mîndrii brazi și molizi ai pădurii Cocora, deasă ca peria. Era o clădire simplă construită din birne masive de brad, avînd cinci camere, bucătărie și sufragerie, iluminate cu lămpi de gaz. Erau vremurile de pionierat ale turismului românesc, cînd însă nu-ți puneai problema dacă vei găsi un loc de cabană. Vulturii pleșuvi puteau fi văzuți planînd în zbor grațios în înălțimile cerului, iar la tot pasul puteai să ai surpriza să dai ochi în ochi cu Moș Martin. Foștii cabanieri ai acestei modeste case de adăpost — N. Butmăloiu, Stănilă, Roșculeț, — au rămas în istoria turismului românesc, ca adevărați oameni de munte, oricînd bucurîndu-se de oaspeți. În pustietatea de atunci a munților, cînd aprovizionarea se făcea cu multă trudă, în anotimpurile mai puțin prielnice turismului, nu vedeau cu lunile picior de drumet.

Ca mai toate cabanele construite din lemn și « Hanul Drumeștilor »

a avut un tragic sfîrșit pricinuit de un incendiu. La 12 februarie 1940, clădirea principală ia foc și într-o jumătate de oră arde pînă la temelii. În luna aprilie a aceluiași an, asociația « Hanul drumeștilor » transformată acum în « Turing Clubul României », începe construcția marelui și frumoasei cabane « Peștera », amplasată pe locul fostei case « Hanul drumeștilor ». Noua cabană avea o capacitate de 120 de locuri în două dormitoare comune și 20 de camere cu 1—4 paturi. Era prevăzută cu 6 spălătoare și 4 dușuri cu apă caldă, 2 sufragerii și servicii anexe. Era o construcție din piatră și lemn, unde, pentru a se face economii s-au folosit din plin materialele locale, piatra, lemnul și varul fiind extrase, cioplite sau fabricate la fața locului. Au fost transportate numai cimentul, materialele sanitare și electrice, cărămidă etc. Transportul se făcea de la Bușteni pînă la Bolboci cu ajutorul telefericului industrial al Fabricii de hîrtie din Bușteni, de aici cu mocănița fabricii ce circula pe valea Ialomiței cam pînă în dreptul Padinei, iar de aici și pînă la locul construcției, cu căruța cu boi.

Această frumoasă cabană a stat în serviciul turismului românesc

timp de 30 de ani. La 13 septembrie 1970, din cauza unui coș defect, împărtășește soarta « Hanului drumeștilor » și este distrusă de incendiu. Între timp, se construise șoseaua forestieră peste muntele Păduchiosu, astfel că se putea ajunge cu mașina pînă în fața cabanei. Ziua calamității, 13 septembrie, — a căzut într-o duminică ; toată poaiana din fața cabanei era plină cu autoturisme, majoritatea conducătorilor fiind plecați în excursii pe munții din împrejurimi. Focul s-a declanșat brusc și a mistuit cu repeziciune acoperișul și etajul din lemn al cabanei.

Pericolul unor explozii era iminent, căldura pirjolului putînd declanșa dintr-un moment în altul o explozie în lanț a autoturismelor. Trebuia intervenit cu repeziciune și sînge rece și în acel vacarm produs de incendiu, s-au găsit cîțiva bărbai care au reușit să elimine pericolul, spărgînd geamurile de lîngă volan al mașinilor, deblocînd frîna de mină și conducînd prin împingere mașinile în afara zonei de pericol.

Timp de 8 ani, din 1970 și pînă la sfîrșitul anului 1978, cabana « Peștera » — acest leagăn al turismului românesc — și-a continuat activitatea, găzduind turiștii în

patru barăci din P.F.L. construite în preajma ruinelor fostei cabane.

Adăpostul era rudimentar, ca în timpurile eroice ale turismului românesc și, dacă în acest răstimp cabana n-a fost ocolită, nici vara nici iarna de turiștii și schiorii, care îndrăgeau acești munți, faptul se datorește destoinicului cabanier N. Soricu, demn urmaș al cabanierilor din timpul anilor de pionierat al turismului românesc. El a reușit prin muncă și pricepere, în ciuda condițiilor foarte vitrege, să facă o viață plăcută turiștilor pe care îi găzduia.

În vara anului 1974 s-a început construcția hotelului Peștera. Lucrările au înaintat greu și încet, ca toate construcțiile edificate în inima munților, unde aprovizionarea cu materiale și utilaje se face cu mare dificultate. Munca lui N. So-

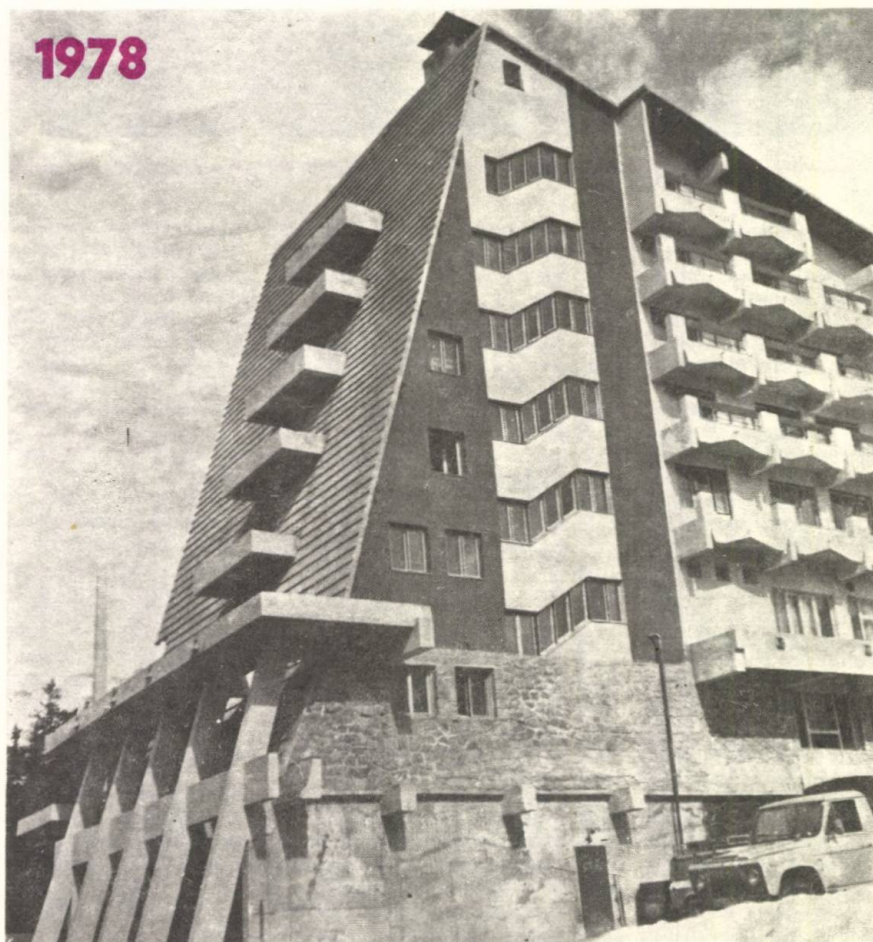
ricu s-a dublat, avînd acum în grija sa, pe lângă buna găzduire a turiștilor și asigurarea mesei zilnice a 150 de muncitori de pe șantier. Dar timpurile grele au trecut și la 31 decembrie 1978 hotelul și-a primit primii oaspeți. El se înalță pe 9 nivele, putînd găzdui 148 de persoane în camere de 2—6 locuri, dotate cu instalații sanitare. Un frumos restaurant, amplasat la nivelul 3, este servit de cîteva fete din regiune, care au adus cu ele bunăcuviință și o mare cantitate de bunăvoință. Printre altele, aici se poate servi la orice oră un ceai cald și aromat, băutură atît de necesară, care în multe cabane și se refuză cu brutalitate.

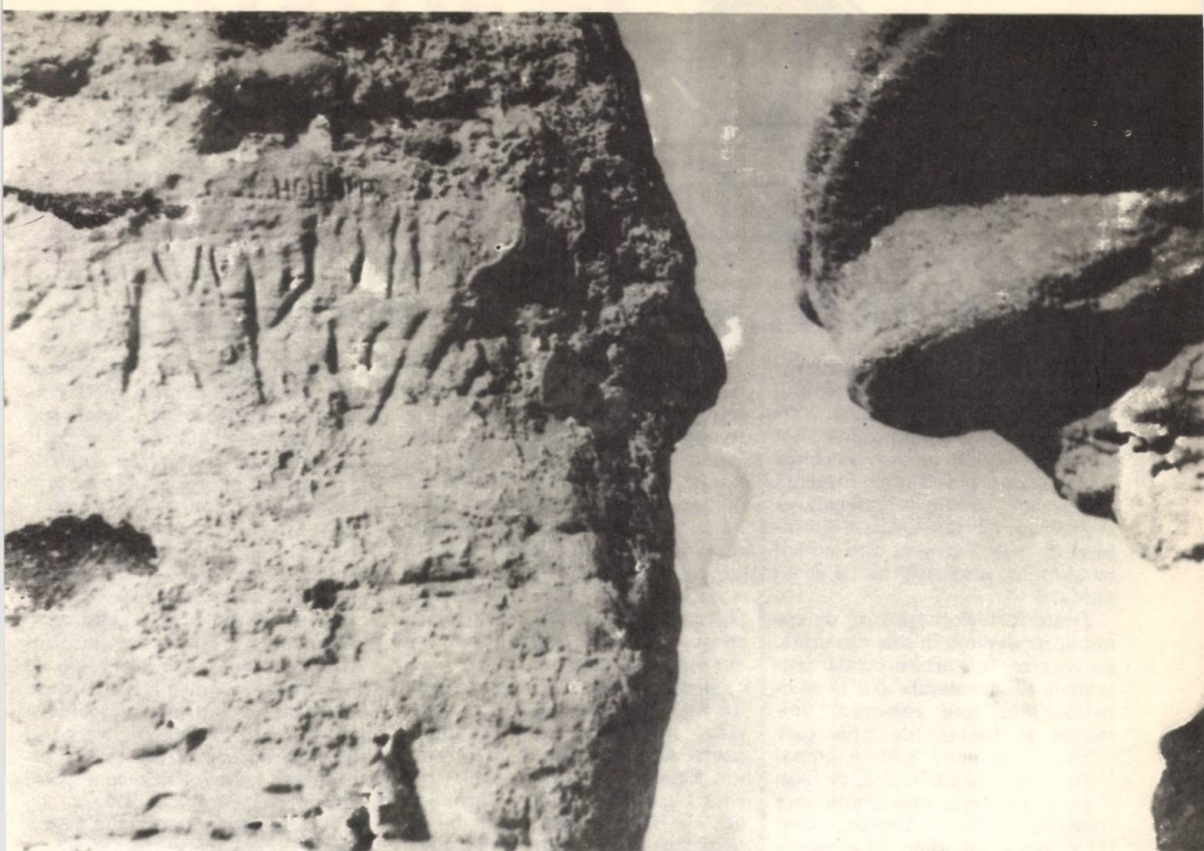
Prin construcția noului hotel de la Peștera se deschide o nouă etapă a turismului din această regiune. El este accesibil pe potecile de

munte care urcă din Sinaia, Poiana Țapului și Bușteni, sau din Pietroșița, de-a lungul văii Ialomiței. Se poate ajunge aici și cu mașina pe șoseaua peste muntele Păduchiosul sau de la Pietroșița, peste muntele Dichiu. În curînd, se va da în folosință tronsonul II al telecabinei Bușteni-Peștera, primul tronson funcționînd de-acum peste frumoasa și abruptă vale a Jepilor, pînă la Babele.

Acei turiști, astăzi în vîrstă respectabilă, care au apucat să fie găzduiți la schitul « Peștera » sau în odăile micuței cabane « Hanul drumeților » se vor abține cu greu, la vederea noului hotel, vor rosti poate cu nostalgie dictonul filozofului grec Heraclit : « Panta rei » — totul curge — totul se schimbă.

A. WINTER

«BABELE» În lumina soarelui

Nu demult toamna, acea toamnă senină și lungă a anului 1978 ne-a îndemnat — oare pentru a cîta oară? — la drum, pe potecile Bucegilor. Și ca toți oamenii locului, știam că orice nouă întîlnire cu munții, deși atît de cunoscuți nouă, cu trasee turistice atît de umblate, rezervă întotdeauna călătorului, paradoxal, descoperirea unor noi și noi frumuseți, mereu altele.

Înarmați cu nelipsitul aparat fotografic, pornim așadar dis-de-dimineață la drum. Beneficiind de rapida

telecabină a orașului Busteni — cel mai lung traseu din țară — în mai puțin de un sfert de oră poposim pe platou, în imediata vecinătate a cabanei «Babele». Cîțiva pași mai încolo, tăcute și veșnic neschimbate aceste atît de bine știutele pietre, într-o deplină armonie cu celebrul «Sfinx» al Bucegilor, domină împrejurimile într-o liniște tulburată doar de șuierul vîntului, stăpîn absolut al creștelor montane. Atrăși de inegalabila lor maiestate ne apropiem de aceste curiozități ale naturii contemplîndu-le îndelung. Facem cîteva fotografii și sîntem pe cale de a porni mai departe, cînd, atenția ne este atrasă brusc de un fapt neobișnuit. Între timp, soarele își schimbase poziția și nu mică ne-a fost uimirea cînd aveam să constatăm, mai întîi pe una dintre «babe», apoi pe altele încă două-trei, cîteva semne ciudate. Pîndim momentul cînd soarele își aruncă razele oarecum oblic și le fotografiem. Din

păcate, alături de ele o mare suprafață este acoperită cu scrijeliturile numelor unora care nici pînă acum nu au înțeles a prețui aceste monumente. Cercetăm și celelalte «Babe» și observăm, foarte șterse alte cîteva semne asemănătoare, incizate în piatră la o adîncime de 2—3 cm. și care, printr-un efort de imaginație, ar putea să pară semnele unei scrieri. Climatul umed, vîntul, zăpezile și gerurile, alături de necontenita scurgere a timpului, au măcinat și au șters, am zice, mare parte din ele. Mai pot fi însă — și de ce nu? — și niște firești rezultate ale dorinței noastre de a vedea în permanență ceva nou în peisajul pe care mi se pare a-l cunoaște ca pe propriile buzunare.

Dar drumul spre o posibilă și fascinantă ipoteză abia de aci începe...

**FLORIN-DAN ROTARU
RAUL-COSTIN ILIESCU**

3

REALITĂȚI DINCOLO' DE APARENȚE

„La început a fost cuvîntul“...

La început a fost într-adevăr cuvîntul... Dar nu la începutul **lunii**, ci la începutul **culturii**. Vorbirea a transformat lumea în obiect și antropoidul în subiect. Vorbirea a creat opoziția dintre prezentă și absență, provocînd inventarea mijloacelor de transformare a idealului în real. Vorbirea este principalul mijloc prin care trăirile devin gînduri.

Toate formele neverbale de comunicare depind, în cele din urmă, de vorbire. În vorbire rezidă deosebirea fundamentală dintre semnalele prin care comunică animalele și simbolurile prin care comunică oamenii. Căci «semnalele» rutiere de pildă, sînt, de fapt, simboluri vizuale, iconograme care transcriu vorbe: «Atenție, școală!», sau «Vă aflați în preajma unui restaurant!», sau «În apropiere se află un spital!» Oricît de fulgerătoare este reconvertirea simbolurilor vizuale în vorbire, nici o înțelegere nu se poate produce fără ea. A înțelege ceea ce vezi înseamnă a asculta cuvintele care îți spun **despre ce e vorba**... Oamenii știu ce văd nu numai privind, ci și ascultînd.

Iluzia că semnalele rutiere sînt independente de orice limbă este întreținută de caracterul lor internațional; se neglijează însă faptul că fiecare călător le recunoaște, citindu-le în limba lui maternă. **Semnalizarea** se dovedește astfel a fi un act de **semnificare** al cărei semnificat este un simbol și a cărei semnificație este o noțiune operațională: ceea ce se **percepe** este imitativ, iar ceea ce se **pricepe** este o înștiințare cu consecințe practice.

Superioritatea definitivă a omului față de orice animal se datorează intelectului său, nu inteligenței sale, reflecțiilor nu reflexelor. Faimoasele «reflexe» ale șofurilor buni sînt, de fapt, deprinderi atît de bine învățate încît par să ocolească gîndirea. În realitate ele reprezintă doar scurtarea răstimpului dintre înțelegere și reacție.

De aceea, spre deosebire de animale, oamenii sînt liberi să schimbe, să înmulțească și să perfecționeze «semnalele» prin care își organizează viața în comun.

Probabil că acum zece mii de ani, caii nechezau ca și azi, în

vreme ce oamenii se pregătesc să comunice între ei prin meta-limbaje și tele-videofon. Semnalele n-au istorie și nu îngăduie decît adaptarea la mediu; simbolurile inaugurează istoria și permit, prin energia lor metaforică, abstractizantă și generalizantă, atît cunoașterea cît și dominarea mediului. Oamenii vor fi totdeauna superiori roboților, deoarece posibilitatea lor de a greși este doar umbra puterii lor de creație. Prin vorbire și mijloacele neverbale de comunicare, oamenii izbutesc să contracareze entropia crescîndă a naturii care, lăsată în voia ei, tinde să dezorganizeze și să uniformizeze toate formele de mișcare ale materiei. Paragina, ruina, catastrofele, descompunerea, sînt aspectele cele mai frecvente ale entropiei. Fără intervenția cuvîntătoarelor în mersul lucrurilor, planeta noastră s-ar întoarce mult mai repede printre celelalte corpuri fără viață ale sistemului nostru solar.

HENRI WALD

Prof. Dr. VALERIU RUSU Să cunoaștem peisajul graiurilor românești!

Nu ne-ar surprinde dacă un cititor s-ar întreba: care este rostul și semnificația unei invitații la o **călătorie lingvistică**, făcută prin paginile unui distins almanah consacrat cunoașterii frumuseților Patriei noastre?

La această chestiune, mai multe răspunsuri sînt posibile. Vom menționa aici doar cîteva.

Mai întîi, faptul că **vorbele, cuvintele, faptele de limbă**, în general, **călătoresc**. O remarcă, la noi, încă în secolul al XVII-lea, Simeon Ștefan: «Cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia

sînt buni, care umblă în toate țările, așa și cuvintele acelea sînt bune, care le înțeleg toți».

Pe de o parte, deci am avut în decursul istoriei noastre, în acest colț de Europă, «**țările**» **românești**, cu tradițiile, obiceiurile și graiul lor: Țara Hațegului, Ținutul Vrancei, Țara Oltului, Țara Maramureșului, Țara Birsei și a Făgărașului etc. adevărate focare, vetre de limbă și cultură populară românească iradiînd în toate direcțiile.

Pe de altă parte, asistăm la **călătoria oamenilor** (a se vedea transumanța păstorilor, descălecatul

« țărilor » și schimbarea, de la munte spre cîmpie, a capitalelor), a lucrurilor, faptelor și a sentimentelor lor, ceea ce numim astăzi, printr-un termen tehnic, cultura materială și spirituală, și, odată cu acestea, a cuvintelor, a sensurilor lor, a formelor de limbă.

Este un exemplu edificator de îmbinare armonioasă între stabilitate, acroșare, pentru totdeauna, de « țara » ta (cuvîntul latinesc corespunzător, *terra*, înseamnă « pămînt ») și călătoria, pe drumuri știute și în scopuri pașnice, niciodată dușmane sau războinice, de la un capăt la altul, care a deschis oamenilor acestor locuri drumul spre alte popoare și culturi.

A rezultat, astfel, alături de o uimitoare unitate a tuturor românilor, în gînd, faptă și grai și o deschidere generoasă spre alte lumi și țărături, ca în basmele noastre populare. În călătoria noastră vom întîlni astfel aceleași cuvinte, mai ales de origine latină, alături de cuvinte păstrate de la daci, ca *brad*, *buză*, *barză*, *mazăre*, *sîmbure*, *viezure* —, folosite pe tot cuprinsul pămîntului româ-

nesc —, ca *deget*, *frunte*, *ochi*, *picior*, *sînge*, *casă*, *masă*, *pămînt*, *grîu*, *cai*, *oi*, *albine*, *păduri*, *munți*, *cîmpii*, *plaiuri*, *ape*, *pești*, *flori* și *miere*, dar și diferențieri, de la o zonă la alta, cum, bunăoară: *ficat*, *varză*, *zăpadă*, în sudul țării, față de mai, *curechi*, *omăt*, și *nea*, în partea ei de nord sau, *ai*, *păcurar*, în Transilvania, față de *usturoi*, *cioban*, în Muntenia și Moldova. Să nu uităm nici specialitățile culinare ale fiecărei regiuni, cu denumiri dintre cele mai ademenitoare!

Așadar, în călătoria noastră, în timpii și ritmurile moderne, să nu cruțăm unul dintre canalele cele mai specifice omului de a comunica, de a se apropia și de a se înțelege cu semenii săi: *graiul*. Hărțile graiurilor românești vă vor călăuzi pașii, mintea și sufletul spre frumuseți nebănuite și, pe de-asupra, atît de grăitoare despre pămîntul românesc. Poezia și Realitatea vă vor părea mai adînc înfrățite în versurile celebrei balade **Miorița**:

"Pe-un picior de plai,
Pe-o gură de rai..."

„Așa calcă de frumos, gîndești că scrie pe jos...”

Majoritatea celor care iau contact cu dansul popular ca participanți la un spectacol sau chiar la o manifestare folclorică, în mediu natural, îl descifrează și îl recepționează emoțional în primul rînd ca fapt artistic. Fără îndoială, dansul — spre deosebire de gestul pragmatic, ludic sau ritual — reprezintă în esență un limbaj purtător de mesaj estetic. Ceea ce deosebește însă fundamental dansul popular de cel cultivat este faptul că la elaborarea lui a contribuit nu numai un singur om, ci nenumăratele serii de predecesori și descendenți, care pe rînd au recepționat și au retransmis mesajul artistic, adăugînd de fiecare dată ceva din personalitatea lor creatoare. Iată așadar, că formele astăzi ajunse la un înalt grad de șlefuire artistică, închid în ele bogate informații care vorbesc despre orizontul idealic al locuitorilor dintr-o anumită zonă etno-coregrafică, despre viziunea lor asupra spațiului și timpului, despre opțiunile lor estetice sau despre lumea lor afectivă. Se poate astfel vorbi de specificitatea limbajului coregrafic, menit să contribuie la definirea unei culturi, în spațiu și timp. Spre exemplu, există un simț diferențiat al spațialității care opune spațiul larg și mișcările desfășurate în plan orizontal ale horelor și sîrbelor din cîmpia Dunării, spațiului concentrat și mișcării verticale a danțului oșenesc și ardelenelor din nordul și vestul Transilvaniei;

tot astfel se conturează stiluri de interpretare specifice unor anumite zone, sau un vocabular cinetic propriu dansurilor bărbătești (bătăi în pînteni și pe cizme), cum și unul feminin (piruete).

Pătrunzînd mai adînc spre semnificațiile de profunzime ale dansului, cîutînd să înțelegem locul și funcțiile pe care le define în viața spirituală a satului, vom descoperi, în planul relațiilor sociale, rolul său de mijloc de comunicare interumană (între indivizi, între grupe de vîrstă, gen sau statut familial etc.). Hora (jocul) satului este astfel departe de a fi doar un prilej de distracție. « Intrarea la joc » este un act ceremonial care marchează trecerea de la copilărie la adolescență; prin dans se exprimă o anumită ierarhie de vîrstă și prestigiu social: (în capul șirului joacă de obicei cei mai vîrstnici, cei mai respectați sau cei mai buni dansatori); prin dans se exprimă în mod public și opțiunile care deseori duc la alcătuirea unui nou nucleu familial (și nu e de mirare că asistența urmărește cu viu interes « cine cu cine » sau « lingă cine joacă »). Tot prin dans, în cadrul ceremonialului nupțial se realizează separarea mirilor de grupul lor de vîrstă (hora bradului) și de familie (brîul socrilor, jocul miresii pe bani); prin dans se consfințește constituirea noii familii ca și integrarea tinerilor în grupul celor căsătoriți (hora miresii, nuneasca). Chiar și o

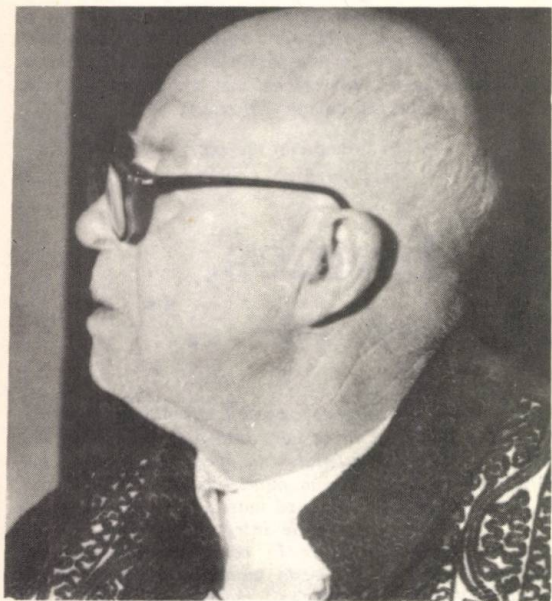
mișcare poate fi semnificativă: pirueta pe care fata o face pe sub mîna băiatului la începutul jocului, sau pe sub mîna soacrei la nuntă simbolizează luarea în posesie, respectiv ideea de integrare.

Dar în contexte rituale dansul depășește planul comunicării interumane și — potrivit mentalității tradiționale — el devine mijloc de comunicare cu mediul natural înconjurător sau cu o lume supranaturală. Prin dans călășarii sau drăgăicile se opuneau lelelor (finșe mitice, malefice), apărînd colectivitatea, vindecînd și aducînd fertilitate; tot prin dans paparudele invocau ploaia, iar « jocul de pomană » practicat și astăzi în Banat, este menit să realizeze o simbolică legătură între lumea celor vii și marea familie a strămoșilor dispăruți.

Dar, ca orice fapt de cultură și dansul urmărește îndeaproape întregul proces evolutiv care marchează viața materială și spirituală a societății. Odată cu dispariția unor contexte rituale și transformarea altora în adevărate spectacole populare, multe din semnificațiile magice atribuite dansului s-au pierdut, el devenind o formă de manifestare artistică independentă. Ceea ce nu a pierdut însă dansul popular și ceea ce nu va pierde niciodată este capacitatea de a stabili relații între oameni și de a ne « vorbi » despre ei.

ANCA GIURCHESCU

Cine l-a auzit pe bătrînul cu o enciclopedie în suflet...

Toader Hrib era întocmai cum mi-l închipuisem: înțelept, pasionat, sfătos, rostind vorbe de duh în dulce grai moldovenesc. Il vedeam înalt, puternic și neîncovoiat de ani, cu sufletul plin de dragoste și venerație pentru pămîntul pe care văzuse lumina zilei și pe care îl călcase neobosit cu pasul, pe urmele faptelor vrednice ale înaintașilor. Arbore, zice, este unul din cele mai vechi sate ale Moldovei, pe unde s-au petrecut multe și mari întîmplări ale istoriei. Mi se înfățișa aidoma într-un cadru nevăzut, cu zîmbet senin în priviri, după ce mă lăsasem călăuzit printre paginile «Cronicii» sale, îndemnîndu-mă la popas în satul însemnat cu numele pîrcălabului Luca.

Într-o dimineață ceaoasă de april urcam spre Arbore, printre blîndele unduirii ale Bucovinei. Bătusem în zori la ușa păranului-scriitor, bătusem cu teamă ca nu cumva să-l tulbur din ale sale. Apăruse numaidecît în prag cu ochelarii pe nas și, fără să arate nici o urmă de mirare, mă condusesse în singura cameră ce și-o păstrase — restul adăpostește acum muzeul — în fața unei mese împovărate de mape și dosare încărcate cu foi scrise ordonat, în rînduri drepte. Cel la care venisem să-i văd și să-i laud muzeul îmi dezvăluia, la acel ceas al dimineții, o taină de preț.

Mă trag cu scaunul lîngă masa de lucru și-mi arunc ochii prin hîrtii. Copii după vechi documente, însemnări de tot felul, un comentariu cursiv, uneori naiv, alteori străbătut de originale interpretări științifice, își propun să reconstituie, într-o cronologie fără cusur, trecutul foarte îndepărtat, ori mai apropiat de zilele noastre, al plaiului udat de pîraiele Dumbrăviței, Clitului, Solcâi, unde au locuit dintotdeauna oameni, să consemneze, prin dimensiunile faptelor, cronica de astăzi a așezării. O muncă enormă, de mulți ani de zile, este pe cale să se îplinească, să se topească într-o monografie captivantă, purtînd pecetea unei personalități aparte din lumea satelor, capabilă să-și dovedească trăsăturile cele mai alese moștenite de la înaintași și să le adauge o calitate nouă, proprie timpurilor noastre, izvorită din accesul la cultură al maselor largi. Toader Hrib nu s-a mai mulțumit cu sfătoșenia înțeleaptă a bătrînilor; el a căutat să pătrundă înțelesurile lumii cu ajutorul cărților. Ascultîndu-l, îți dai seama de-ndată că autoinstruirea lui este un fapt real și, ceea ce îl detașează într-o astfel de situație, este cutezanța de a trece totul printr-un filtru personal de gîndire, colorat și original, chiar dacă pe alocuri interpretarea unor realități mai rămîne tributară față de izvoarele cunoașterii.

Mă uit cu admirație la maldărul de coli acoperite pe ambele fețe cu litere ușor tremurate și nu mă pot reține să nu-l întreb pe cel ce le scrisese motivul pentru care se încumetase la o treabă atît de grea. Motivul?, repetase omul cu manuscrisele pe masă. Motivul este că în 1966 am întocmit o scurtă istorie a comunei cu gîndul că s-o găsi cineva, mi-ar fi plăcut să fie un cărturar cu patima scrisului în sînge, care să o lărgască și să o facă mai bună. N-a venit nimeni și-atunci mi-am zis că la 82 de ani, vîrsta nu-mi permite să mai aștept să văd ce vor face alții; m-am hotărît să mai încerc odată, să fac o istorie a meleagurilor noastre mai pe larg. Povestirea mea va începe cu cîteva pagini din oglinda de azi a comunei Arbore; apoi, mă voi întoarce cu mult în urmă: cum a început viața pe pămînt; ce era pe- aici cu milioane și sute de mii de ani mai înainte; ce era pe la noi acum cîteva mii de ani; ce era cu sute de ani, pînă astăzi.

Deschiderea bătrînului către geneza Terrei mă captiva. Mă trezesc întrebîndu-l.

— După închipuirea dumitale, cum s-a născut viața pe pămînt?

— Eu asemăn universul în întregimea lui cu o uzină ce funcționează fără greș, fără limită în timp și spațiu, compunîndu-se din — le-aș putea numi — niște imperii, guverne de cîte un soare care este inima lor dătătoare de viață, după legi neclintite de nimeni. Pămîntul apare ca o piesă de seamă a marelui sistem; atît omul, cît și celelalte viețuitoare sînt tot niște uzine, dar mai mici, care se călăuzesc după aceleași legi, cu scăderea că adesea se defectează din cauza unor dăunători. În pîntecel pămîntului clocoțesc de miliarde de ani tot felul de materii pe care măruntăile le dirijează și le aruncă prin vulcani, pentru viața de pe pămînt. Adusă la suprafață, unde a luat contact cu aerul, cu soarele, cu ploile, pasta aceasta s-a făcut o plămădeală care în decursul vremurilor a dospit și a

înlesnit să se nască embrionul de sex masculin și embrionul de sex feminin; cei mai puternici au supraviețuit, s-au împreunat, iar apele și vîntul i-au dus mai departe. Cam așa cred eu că a apărut viața pe pămînt. Vulcanii de pe uscat au dat naștere la tot ce este viață pe uscat, iar vulcanii din oceane, la viețuitoarele care trăiesc în apă. Oamenii cu pielea albă, neagră, galbenă sau roșie s-au creat din materii subterane de aceeași culori.

Porțile cosmosului se umpleau acum cu suavele culori ale imaginației, printre care se strecurau cu emoționantă candoare adevărurile științei.

— Ce s-a petrecut mai târziu?

— Oamenii de știință au ajuns la concluzia că pe la noi era, cu milioane de ani în urmă, numai apă: Marea Sarmatică. Se naște întrebarea: să fie oare adevărat? Și eu în tinerețe am auzit, dar nu am crezut; acum, la bătrînețe spun da, că noi trăim astăzi pe un fund de mare. În muzeu am o roată de piatră găsită la noi, în lunca Clitului. Acolo a fost un sat cu oameni din epoca de piatră ce a dăinuit și pe vremea dacilor, deoarece Clit e un nume păstrat de la daci. Roata este compusă în întregime din melci de mare pietrificați; adică, după ce s-au retras toate apele mării, au mai rămas pe ici, pe colo, prin văgăuni, diferiți pești și animale de mare, precum și melci care au dospit acolo zeci de mii de ani, pînă s-au uscat și s-au prefăcut în piatră. În această piatră se disting bine melcii. E prima mea dovadă că pe aici au fost ape mari ce s-au retras. Tot în muzeu am niște lespezoare de pe dealul cel mare din Botoșana unde, pe vârful lui, au bătut valurile mării. Melcii au rămas pe uscat și s-au împietrit, așa cum i-a prins vremea. În pădurile Solcii, în vîrf de cărare, pămîntul sună ca un clopot. Am săpat și am găsit un nisip alb, curat. Cine a urcat acest nisip pe dealul Cerbului? Numai valurile Mării Sarmatice, de bună-seamă. În pădurea din Cacica vine de mă cheamă un pădurar să vadă pe deal un val de melci. De unde au ajuns la Cacica, în munți, melcii?

Toader Hrib pășea cu pas sigur prin vîrstele universului și mie îmi plăcea să-l urmez.

— Ce va mai fi fost după ce s-a retras Marea Sarmatică?

— Cred că pe meleagurile noastre era o climă dulce, tot anul era vară, păduri nesfîrșite, necălcate de om, în care mișunau felurite animale ce se sfîșiau între ele, șerpi veninoși, păsări de la care nu ne-a rămas nici o urmă, deoarece au trăit viață scurtă și oasele lor s-au topit de vreme; dar tot atunci au trăit niște animale uriașe, cu viață lungă. Oasele lor au fiert puternic timp îndelungat și, după moartea cauzată de schimbarea vremii, cînd s-au lăsat iernile pe la noi, au murit și oasele lor s-au risipit pînă în pîrîul Solcii. Așa am ajuns eu să găsesc trei măsele, frînturi de oase și o falcă de mamut, pe care le-am pus în muzeu, la îndemîna oricui.

Sus, pe stîlpii de deasupra pridvorului, stă scris pe o scîndură «Muzeu», iar dedesubt, nelipsita urare de ospetie a românului: «Bine ați venit». Camera mare, «de la față», tînda, bucătăria, prîpa sînt pline cu tot felul de lucruri, cele mai numeroase constituindu-se în valoroase exponate de interes arheologic, istoric și artistic, adunate prin osteneala împătîmitului colecționar,

altele, simple ciudățenii, dispuse într-o eterogenă alcătuire: unelte și arme aparținînd comunei primitive, ceramică dacică, romană, ceramică neagră de Marginea, un mare număr de monezi din epoci diferite, un plug de lemn, piese etnografice, documente, fotografii, colecții de vechi publicații etc, printre care își găsesc locul cîteva lucruri aparținînd confortului rural de acum patruzeci de decenii, relicve adunate în urma celui de-al doilea război mondial și cîte și mai cîte.

Acum, după ce știam ce cuprinde muzeul lui Toader Hrib, puteam să merg mai ușor pe firul gîndurilor colorate. Ele aveau drept martore relicvele cele mai îndepărtate ale pămîntului, aveau dovezile de viețuire ale primilor oameni, primelor unelte, arme ale acestora.

— Oare cînd se vor fi ivit primii oameni prin Moldova?

— Cred că primii oameni au apărut acum multe sute de mii de ani, prin țările calde. Se hrăneau cu fructe, cu pește, vîneau tot felul de animale pe care le mîncau crude. Atunci cînd s-au înmulțit, n-au mai avut hrană îndestulătoare; acesta a fost motiv de ceartă și de bătaie, astfel că s-au despărțit: unii au luat-o la răsărit, alții la apus, așa că în decursul anilor, cercul s-a tot lărgit, pînă ce oamenii au ajuns la mare și iar au început să ducă viață fericită, că aveau tot ce le trebuia. Cam pe atunci au ajuns și pe la gurile Dunării; cercul iar s-a lărgit; omul a urcat mereu mai sus, pe cursul apei. Poate pe aici, pe la izvorul pîrîului Solca, au ajuns în jurul unei sute de mii de ani; poate că primii oameni, mai mult bărbați voinici, îmbrăcați în piei de animale, au venit, au vînat, au văzut ce-i pe la noi, s-au întors la vetrele lor, au povestit cu puținele cuvinte pe care le vorbeau și s-au înțeles și și-au luat femeile și copiii și cred că s-au așezat sub dealul Buhoie, la dos de vînt, cu fața la soare și la apă bună de băut. Cu piatra ascuțită au putut să-și sape o groapă în pămînt, cu toporul și cuțitul reușeau cu mare necaz să taie nuiele și spini și să-și îngrădească familia de năvala răpitoarelor. Putem ști doar atît, că de la primii oameni ne-au rămas mărturie. În muzeu sînt: șase topoare, opt cuțite, diferite unelte — toate din piatră, silixuri, rîșniță de palmă și multe altele. Mă frămînt cu gîndul: oare oamenii cu sute de mii de ani în urmă, ce știau și ce credeau ei despre soare, lună, stele, fulgere, trăsnet, iarnă, vară și așa mai departe. Era firesc ca pe soare să-l recunoască drept marele lor binefacător și să i se-nchine, pentru că le dădea căldură, le cocea grînele și fructele. Pe lună o socoteau ca pe o mamă care le lumina nopțile, iar cerul cu stelele era sufletele oamenilor de pe pămînt.

Ctitorul muzeului nu-și umpluse rafturile și dulapurile la întîmplare; el înțelesese cu mult înainte rostul fiecărei pietre culese din albia firavă a Solcâi, folosind-o apoi ca dovadă palpabilă în susținerea argumentării sale:

— După ce au ieșit din epoca de piatră, au descoperit fierul, bronzul, aurul, argintul; din fier și-au făurit topor, cuțit, sabie, sulită; din aur și argint și-au făurit podoabe, au turnat bani pentru negoț. Cu unelte au putut să-și înalțe case, palate, cetăți de apărare, le-au dat nume și au ales conducători peste sate și cetăți. Unii dintre acești conducători au cucerit alte cetăți

și așa s-au format țările, astfel că unele au dăinuit pînă în zilele noastre.

— Din epocă în epocă, din milenii în milenii, am ajuns la vremea dacilor. Pe plaiurile Bucovinei au trăit viață intensă, așa după cum o arată și piesele din muzeu.

— Oamenii de știință au stabilit precis care sînt obiectele rămase de la daci: cioburi de oale negre adunate din lunca Clitului și din pîrîul Comanului, topoare, o furcă, o cămașă de zale, seceri, o sulită, cuțite, diferite podoabe, boabe de grâu. Din timpul romanilor avem monede cu chipul lui Traian, al lui Domițian, Octavian Augustus, ulcioare, ghiulele de piatră, fragmente de ceramică roșie. Apoi, pentru o vreme, nu mai avem documente. Au venit năvălirile barbare; ne-au dat foc, ne-au luat femeile în robie. Dar, prin păduri și prin vizuini au rămas destui pui de români care s-au întors la vetrele lor, i-au plîns pe cei dispăruți, apoi s-au pus pe muncă și au ridicat iară țara. Așa ne-am trezit cu vremea la anul 1400.

Scormonitorul prin hrisoave se pregătea să-mi prezinte un nou capitol al cărții sale: «Satul Solca sau Arbore de astăzi, după documente». Informarea se bizaia acum pe izvoare sigure, din care, firește, nu putea să lipsească prima mențiune scrisă a satului: «Cu mila lui Dumnezeu, noi Alexandru Voievod, Domn al Țării Moldovei, cunoscut facem cu această carte a noastră tuturor care vor căta la dînsa sau o vor auzi cetîndu-se că această adevărată Maicoalea, fiica lui Stoian, cu fiii săi, Cozma și cu Sîn și cu nepoții săi, cu Balotă și Dragu s-au jelit împotriva lui Vlad și împotriva lui Cristea de la Solca...»

Comentariul bătrînului, bucuos că se află pe terenul ferm al documentului istoric, este logic și precis. Întîmplarea cu pricina stîrnită de boieroaica Maicoalea și de fiii ei, cu dreptate judecată de Alexandru cel Bun, a făcut ca noi, cei de azi, să știm că la 1418 satul nostru se chema Solca și era stăpînit de Cristea și de Vlad.

Facem un salt pînă în pragul secolului următor, cînd Luca Arbore, credinciosul slujitor al marelui Ștefan, cumpără satul și își zidește aici case de locuit și strălucită ctitorie. Evenimentul, înfățișat într-o viziune personală, devine moment de referință în destinul așezării: «Satul, cu oameni liniștiți, era trezit doar de cîntecul păsărilor». Atmosfera bucolică este întreruptă brusc de forfota mulțimii: «Ulițele s-au umplut de mii de oameni și de sute de care grele care aduceau materiale în jurul schitului. Vestea s-a dus iute și au venit mulți din satele vecine să vadă minunea lui Luca Arbore de la Solca. Ștefan cel Mare i-a împrumutat meșterii săi. O parte sapă și clădesc la temelia bisericii, altă parte de zidari lucrează la casa boierască, alții la casele arcașilor, alții la grajduri, la magazii și la casele pentru scriitori. Oamenii dau la mînă zidarilor și zidurile se ridică tot mai sus. Arbore se mută cu familia în casele cele noi de la Solca, împreună cu tot personalul de care avea nevoie.

La împlinirea altui veac și-a lăsat numele săpat pe răbojul aducerilor aminte Ștefan Tomșa, domnitorul aspru, neînduplecat cu boierii, dar blînd și îngăduitor cu obidiții satelor. Lui Toader Hrib nu-i scapă aceasta trăsătură a voievodului. O subliniază și o lasă să treacă slobodă prin

înfiorarea inimii: «Nu i-au fost nimănui milă de țărani atît cît i-a fost lui Ștefan Tomșa, care n-a luat nimica pentru sine și a fost tăiat de turci pentru că iubea Moldova. Eu îmi descopăr capul și îngenunchez în fața unuia care a iubit atîta pe țărani. Iar dacă ar avea un mormînt undeva, aș merge și i-aș pune să ardă o candelă cu oloi, că a scutit de bir și pe țărani mei».

Un baron pripăsit vremelnice prin Bucovina, odată cu ocupația austriacă, avea să-i impovăreze pe truditorii pămîntului cu biruri și mai grele. Să-i istovească, obligîndu-i să muncească peste puteri și să-i umilească în chip nepotrivit cu rangul baroniei lui. Obîșnuia nobilul venit să strîngă avere la poalele Carpaților ca ori de cîte ori se întîlnea cu țărani de pe moșie să-și treacă mîna dreaptă pe la spate și să le-o întîndă apoi să i-o sărute. Țărani n-au uitat și generațiile care au crescut de-atunci pe vatra satului au învățat să urască fața baronului și să aștepte clipa socotelilor. Cronicarul din Arbore a trăit de două ori în viață sentimentul ruperii de ce-a fost greu ca o boală pe trupul țării: în 1918, cînd Bucovina a revenit la patria mumă și în fierbînta zi a Eliberării, cînd freamătul nou de muncă și de demnitate a prins să adie și peste dealurile Iedrii și Hînceștilor, peste ogoarele de lîngă apa Clitului și a Solcâi, prin casele și pe mesele sătenilor.

În filele scrise de mîna bătrînită de coada secerii ori de coarnele plugului, capitolul acesta devine cronică vie, tulburătoare. Toader Hrib l-a trăit zi de zi și a fost părtaș, cu tinerească dăruire, la împlinirile lui: «Dacă te vei sui pe unul din dealurile noastre și vei privi spre sat, vei avea una dintre cele mai frumoase priveliști ale patriei. Vezi întinse pășuni și terenuri agricole, verdeața pădurilor, plantații cu pomi fructiferi; zărești sclipind șerpuitul apelor curgătoare și auzi gîlîgîitul izvoarelor noastre. Zeci de case cu etaj, cu principalele drumuri asfaltate, pe lîngă care se înalță stîlpii de beton ai firelor electrice, ca niște flăcăi gata să meargă noaptea să cînte la fete. Ai dinaintea ochilor case acoperite cu țiglă roșie, multe cu cerdac și porți sculptate, straturi fără număr cu flori înmiresmate. În jurul ctitoriei lui Luca Arbore urmașii arcașilor lui Ștefan își cîntă de veacuri cîntecul neamului, cu toate datinile și obiceiurilor lor. Acesta este satul nostru mult iubit, mîrgărit din coroana domnului Ștefan».

Venisem odată cu zorile în casa octogenarului din satul cu nume de cronică cu gîndul să-i văd muzeul născut din memoria locului și ceasurile asfințitului mă prinseseră tot aici, ospețind din scrobul cu mămăligă fierbîntă al mătușii Măgdălina. Afară se pornise o ploaie iute și deasă; contenise tot atît de repede precum venise și în zidul plumburiu al norilor se spărsese o fereastră îngustă, prin care o geană de soare învăluia într-o lumină purpurie mugurii abia mijiți din grădină. Am plecat binecuvîntînd primăvara și gîndul bun ce mă adusese pe ulița lăturalnică, acum asfaltată pînă-n poarta muzeului, pentru a-mi încălzi sufletul la inima dogoritoare a unui bărbat născut la capătul celui alt veac, răscolit fără odihnă de gîndul datoritei față de neamul său.

Delta sentimentală

«Apa casa o lovește
și-n grădină crește pește»

Urcat în «pasagerul» de Sulina, nici n-apuci să te dezmeticești bine după ce-ai privit despărțirea apelor Dunării în cele două brațe (Sf. Gheorghe și canalul Sulina) și în stînga apare o cahană pe acoperișul căreia veghează un cuib de berze. Vaporul mai gîfîie vreo 3—400 de metri și oprește — pe dreapta, la Partizani. Coboară localnicii, poșta, nici un turist venit pentru Deltă sau pentru Marea Sulinei n-ar coborî aici. Ce-ar putea găsi la numai 30 de minute de Tulcea, pe cale de apă?

Mie, de mai mulți ani, drumul mi se oprește în acest punct și, ușor jenată, am început să nu mai spun «merg în Deltă» ci «merg la Doca» — o femeie-bărbată care-mi trimitea scrisori de invitație să vin să văd cum «apa casa o lo-

vește și-n grădină crește pește». Cînd puteam ajunge eu, casa — albă ca o aripă de lebădă — avea prispa plină de soare, grădina plină de « domade » (roșii) cît farfuria de mari, de circiumărese, mixandre, busuioc și regina nopții. Pește? Doar după ce străbăteai satul înșirat vreo 2 kilometri pe malul canalului Sulina apoi intrai pe un canal interior spre Lacul Alb și după încă vreo 3 ore de dat la undiță... Și asta doar dacă aveai noroc sau o zi bună! Continuam să-mi rup cît de puțin din concediu pentru Ilgani de Sus (așezarea despărțită de Partizani — locul de debarcare — doar prin canal) pentru că Doca mi-e dragă și, poate, și pentru cele cîteva ore de odihnă fără gînduri de pe prispa casei, cînd din straturile de flori și roșii ce par că te despart ca un hotar de orizont, apare — neverosimil — un vapor!

În 1978 am ajuns acolo tîrziu. Prispa nu mai era loc de odihnă înșorit ci stepă bătută de crivăț (Dic Ivan pe limba Docăi), astfel încît încotoșmănite ca-n toiu iernii am pornit pe drumul obișnuit spre Lacul Alb să ne încercăm norocul la pește. La întoarcere, pătrunsă de frig, Doca o ia pe o scurtătură și mă trezesc pe un teren arid în care doar ici colo se mai vedea cîte un pîlc de sălcii. Călcăm pe bucăți de lut uscat și crăpat care părea să nu fi cunoscut de la geneză, apă. Pe o ridicătură, o casă înconjurată de sălcii și bozii uscate, un ciîne și cîțiva porci — semn că-i locuită. Prin jur, sălcii bătrîne parcă sădite în ciudate și inexplicabile forme geometrice: pătrat, cerc, trapez. Ici colo, rigoarea e ruptă și-apare doar o linie dreaptă de 5—7 m de sălcii scorburoase... Și peste tot, ca o obsesie, lutul crăpat...

« Sîntem pe balta Păpădiei » îmi spune Doca. Baltă? vreau să protestez, dar n-apuc. « Păi dacă vii tot aiurea și nu cînd te chem, ce să-ți fac? Cînd ajungeai la mine, pe-aici nu era decît mil prin care ți-ar fi fost frică să treci. Nu era nici uscat, ca acum, și nici baltă ca primăvara. Casa ăia? Nu, nu te-ai înșelat, e locuită, stă Hania cu bărbatu-su. Ba, se descurcă foarte bine! Acum se poate umbla, primăvara pun barca pe apă și, o lună-două cînd e mil, nu prea ies în sat decît la mare nevoie. Își pun cisme lungi, că milul nu-i prea adînc. Sînt singurii care n-au plecat după inundația din '72 da' și atunci erau tare puțini. Aici era satul în care m-am născut, da' eu

am plecat prin '30 cînd m-am mări-
tat și ne-am făcut casa de pe canal
pe care-o știi. Uite, asta a mai
rămas din casa părintească —
și-mi arată sălciiile crescute-n linie.
Păi cum să fi fost gard de sălcii ! ?
Era gard de nuiele. Noi băteam
țărșuși cît mai adînc să nu-i ia apa
primăvara și-mpleteam nuiele
printre ei. Pesemne țărșuși nu erau
uscați și-n cîțiva ani ieșeau sălcioa-
rele pe care le lăsam să crească să
fină umbră la casă. Pe-aici, mi-au
spus bătrînii mei că trecea Dunărea
Veche, da' eu n-am prins-o. Se
construise de mult canalul Sulina.
Acum au îmbătrînit sălciiile și-n
scorburile lor primăvara își fac
cuib rațele cu ciuf roșu. Uite, aici
unde începe stuful, era marginea
Păpădiei. Nu inunda prea des
satul. Acum intră în fiecare primă-
vară pe vechea vatră a satului
și-i rai de păsăret. Printre nuferi și
lîntiță nu vezi decît cuiburi, cuiburi
de corcodei, de pescăruși, de țigă-
nuși. Aici unde începe stuful, vin
și rațele mari și lebede și gîște».

Privesc din nou lutul crăpat și
prăfuit, părăind neadăpat de la
geneză-ncoace, o privesc cu uimire
pe Doca și-mi zic că fabulează.
Nuferi, cuiburi, apă. Vegetație și
Viață. Aici ?

★

1979. Primăvară. Doca nu mi-a
scris deloc. Mă simt mai mult
stîrnită de curiozitate (poate și de

primăvară) decît îngrijorată. Ei nu
i se poate întîmpla nimic, prea-i bār-
bată ! I-o fi fost doar lene să mai
migălească o scrisoare. Mă hotăr-
răsc. «Plec la Doca» (nu în
deltă !).

Ce-am găsit acolo, pe locurile
mai sus descrise, la numai 30' de
Tulcea pe cale de apă, nu pot
povesti. Las imaginile să vorbească.
Așa se aud mai ușor bătăile vislei
și scîrșitul ei pe trapazan, fiștiul
stufului în atingerea cu botul bărcii,
fiștiul aripilor de cioroi zburînd
să fure ouă din cuiburile pescăruși-
lor lăsate goale doar o clipă, atît
cît le trebuie să «atace» în picaj
barca ce-a pătruns în imperiul lor,
piuitul puilor de țigănuș sau de
lișiță sau de corodel ce abia
ieșiți din ou umblă pe apă (pojghița
de vegetație a apei hălțite, frunzele
de nufăr, susțin cele cîteva grame
de puf colorat) și acea clipă de
liniște și beatitudine pe care o ai
privind un nufăr alb, pe-un ochi de
apă albastră, sub un cer de mai.

★

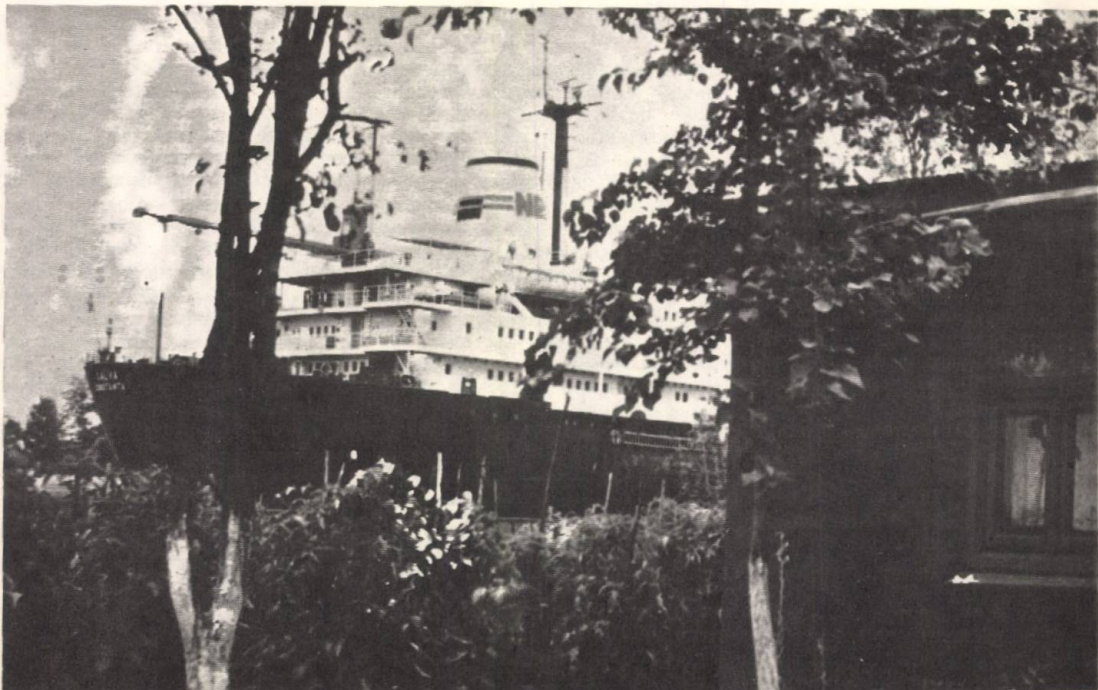
Mă gîndesc la febra cu care
alergăm în concediu atît de departe,
căt-re celebrele locuri sălbatice care
să ne odihnească de viața trepi-
dantă a marilor orașe și ajunși acolo
ne supărăm că nu ne putem instala
cortul la o distanță mai mare de
doi metri de cel al semenului
nostru — căutător și el de «li-
niște»...

Mă gîndesc dacă într-un viitor
nu prea îndepărtat, Mila 23, Crișan,
Sf. Gheorghe — celebrele locuri
deltane — nu vor păli în fața
tihnei în care pot crește atîtea
specii de păsări, în fața Ilganilor
cei atît de aproape de Tulcea.
(Am văzut și cîrduri de pelican
aterizînd pe înserat, cercuri-cercuri,
peste Păpădia. Poate veniseră
numai la pescuit, apa fiind mai mică
aici — specialiștii o știu — și nu
mi-e justificat gîndul pesimist că
au fugit din locurile lor, de prea
multe vase turistice ce pătrund prea
adînc în canale, de prea mulții
oameni ce vin să-i vadă și-i alungă,
speriîndu-i)...

Mă mai gîndesc la cîte surprize
îți pot oferi locurile pe care —
superficial — le crezi deja văzute,
cunoscute, la puterea de schimbare
a aceluiasi peisaj natural și cred că
ar trebui cu toții să ne întoarcem,
de cîte ori ne e cu puțință, asupra
a tot ceea ce am crezut că văzusem,
cunoscusem.

MARINA CRAINIC

P.S. Doca mi-a reproșat din nou
că am venit prea tîrziu. Era în
mai. În grădina ei, porumbul era
măricel. Peștele — zice ea —
„crește“ acolo prin martie, aprilie,
cînd Păpădia străpunge cuteză-
toare chiar și prin perdeaua de
plopi din spatele casei ei și năvă-
lește în grădină, de-i lovește și
casa. Acum o cred.

Pe cerul Saharei, soarele dogorește nemilos luni în șir, uscând aerul și transformându-l într-un torent jncins care trece chinuitor prin plămîinii oamenilor și animalelor. În aceste regiuni inospitaliere, unde ploile nu cad decît în puține zile din an, nevoia de sare a organismului este mai mare decît în oricare alt mediu de viață. Oameni și viețuitoare își unesc destinele în dobîndirea prețiosului element dătător de energii, tot atît de indispensabil ca apa sau pășunea. Din această cauză, sarea a fost veacuri de-a rîndul aproape singura sursă minerală exploatată de saharieni. În pofida concurenței tot mai insistente pe care o face sarea obținută din apa mării, băstinașii continuă să-și îndrepte caravanele împovărate către zonele agricole din sud, menținînd un schimb perpetuu care înseamnă însăși viața.

Privită de la distanță, peste nisipurile netede ale desertului, Teguida n. tesemt apare ca o

colină care întrerupe într-un punct îndepărtat linia dreaptă a orizontului, o mică insulă înconjurată de nesfîrșite întinderi de apă. Apropiindu-te, mirajul nu se destramă decît după apusul soarelui, cînd retina își recapătă luciditatea; pentru tuaregul care își caută de lucru aici, mirajul se strecoară mai departe printre ruine părăsite și bazine cu apă tulbure, ca o stare de veșnicie. Totul este foarte vechi aici — și satul cu locuințe săpate în dale de gresie, și populația, anterioară migrațiilor tuarege. Mulți dintre cei pe care-i vezi cărînd apa în burdufuri de piele preferă să se stabilească în mijlocul plantațiilor de palmieri din In Gall, la vreo sută de kilometri mai la sud, și să revină la Teguida numai în timpul exploatarea salinelor. Există un timp al sării sahariene și el stă, ca un paradox al nevoii de a consuma, sub semnul puterii soarelui, de cînd începe și pînă cînd se termină sezonul uscat. Mai întii

sînt pregătite bazinele din lut bătătorit cu palma, retortele cele mai simple ale chimiei, prin care pămîntul și apa se vor uni și se vor purifica numai datorită soarelui, în pulberea sclipitoare a cristalelor de sare.

În spate, coline parcă roase de vărsat, ruine din vestigii multiseculare ale naturii din care oamenii au cărat pămîntul sărat spre a fi dospit în marile bazine. Femeile tuarege îl iau din același loc și astăzi, îl aruncă în marile recipiente și așteaptă ca bărbaii să-l înmoaie cu apa scoasă cu găleți de piele din puțuri unde fiecare litru ascunde în molecule 4 gr. de sare; sarea din pămîntul colinei și sarea din apa puțurilor se înfruntă cu violență sub tălpile tuaregilor pînă cînd totul devine o pastă fină și vîneție, pe care, adusă în această stare, o așteaptă o firească odihnă. Un apel veghează somnul amestecului din bazine: «Nu umblați cu picioarele, pămînt curat!». Argila

eliberată de orice încărcătură minerală cade la fund, în timp ce apa, acum cu o cantitate îndoită de sare, va fi deversată în micile bazine de evaporare. La suprafață se formează o crustă albăstrui, castanie sau roscată, după grosimea ei, după cantitatea impurităților ori după intensitatea de lumină de peste zi; crusta împiedică însă evaporarea în profunzime și atunci, un bărbat cu burduful plin cu apă în mină se strecoară printre craterele mici și dese și stropindu-le, dislocă pelicula prematură. Când toată apa a fost evaporată, femeile își fac din nou apariția cu turbanele lor mari pe cap și încep să adune sarea, cristale fine deasupra, încă umedă ca un aluat, mai jos și să pregătească bazinele pentru un nou ciclu de producție. «Sterilul» scos de pe fundul bazinelor este depozitat în poala colinei ruinate unde, după un timp, datorită capilarității, se va încălzi din nou cu sare. Recolta fiecărei zile este adusă în tigve purtate pe cap și prelucrată, mai exact modelată în forme și mărimi care să le facă mai ușor de transportat. Cea mai obișnuită este forma rectangulară, puțin bombată pe o parte, astfel că produsele scoase după acest tipar se vînd perechi-derechi, ca două piini negre de-ale noastre puse spate-n spate. Acum, sarea are o valoare comercială, devine monedă de schimb pentru orice tranzacție: zahăr, ceai, tutun, carne, lemne — totul își găsește în relațiile cu negustorii și nomazi, echivalentul echitabil în piinile de sare.

În iulie începe sezonul ploilor. Pînă în septembrie, timp cînd apa din atmosferă și de pe sol împiedică procesul de evaporare rapidă, exploatarea salinelor încetează. Familiile de sărari se retrag la In Gall, unde se dedică altei indeletniciri: recoltatul curmalelor. Ploile aduc însă după ele și un fenomen inimaginabil pentru mintea unui european: o migrație temporară a turmelor de vite pe care oamenii le mută pentru o lună de zile din zonele agricole din sud către locurile bălînd de apă sărată din nord, pentru a-și reface acest «plin» vital de care organismul are atîta nevoie. Mare-lui exod estival din inima Africii i se spune într-un fel care încearcă parcă să parafrazeze un termen adus din lumea modernă, larg răspîndit în stațiunile balneare de pe glob: «cura sărată».

Formidabila expediție, cu bărbați întreprinzători și femei tinere

ducîndu-și în spate, ca pe niște rucsacuri, plozii, ori adunînd în desagi mieluții născuți pe drum, cu măgari și cămile de povară, cărînd corturi grele din piele, stîlpi de lemn și obiecte casnice, cu turme de animale crescute în stare de libertate, nu se pune în mișcare la primele picături de ploaie; plecarea spre nord este hotărîtă numai atunci cînd binecuvîntarea ploii a făcut să crească din nou iarba, pentru ca proaspătul covor vegetal, singura sursă de hrană a turmelor în mișcare, să se aștearnă pînă în preajma salinelor. Cînd ploile cad regulat și din abundență, înseamnă că anul va fi bun, Etapele de mers sînt scurte, în tabere domnește buna dispoziție, se joacă și se discută pînă noaptea tîrziu, ba se mai întîmplă chiar ca tinerii să se întorcă acasă căsătoriți. Uneori, ploile vin însoțite de furtuni năprasnice, obligînd caravanele să se oprească. Nisipul se strecoară perfid prin crăpăturile corturilor, ajungînd în ochi, în urechi, în gură...; în acest tablou apocaliptic cu tunete și fulgere, cu rafale de ploaie prăvălite dintr-un cer vînat, aproape negru, animalele înspăimîntate fac un vacarm îngrozitor. Alteori, verile sînt sărace în precipitații, zădărnîcînd dezvoltarea normală a covorului vegetal. «Cura sărată» se transformă atunci într-un marș precipitat, în timpul căruia oameni și animale împart un lichid degustător, adunat din puținele bălți sărate întîlnite în cale; atmosfera este grea, apăsătoare, crescătorii privesc cu îngrijorare pășunile uscate, care amenință supraviețuirea animalelor lor.

În tot cursul Evului Mediu, sarea sahariană avea asigurată piețe de desfacere în multe din țările Africii. Pe vremea aceea, singurul mineral care i s-ar fi putut opune într-o concurență comercială era aurul. Dar, dacă metalul strălucitor era căutat de negustorii din nord, cristalele albe menite să asigure echilibrul osmotic al organismului reprezenta, în schimb, monopolul aproape exclusiv destinat populațiilor sudice. Dar, unele dintre centrele producătoare de sare, cum sînt cele de la Taudeni sau Bilma se aflau și se află astăzi izolate în plin deșert, astfel că pînă la ele nu puteau răzbate decît marile caravane. Teguida se bucură de o așezare mai meridională și de aceea poate fi atins cu o relativă ușurință de crescătorii de vite în

timpul indispensabilei migrații a «curei sărate».

Sahara dispune de două moduri diferite pentru a obține sarea: primul este clasicul gen de extracție naturală a clorurii de sodiu, practicat în salinele din Idjil și Terert în Mauritania, la Taudeni în Mali sau la Amador în Algeria; pe cel de al doilea datorat evaporării solare, l-am întîlnit la Teguida n. tesemt și-l vom mai întîlni tot în Niger, la Bilma.

Taudeni și Bilma, sînt, poate, centrele cele mai reprezentative pentru fiecare dintre cele două tipuri de producție. Eventualul semn de egalitate dintre localitățile amintite ar avea în vedere distanța care le separă de importante centre comerciale din țările respective: între Taudeni și Tombuctu sînt 650 de kilometri, iar între Bilma și Agades, 575 de kilometri; ar apropia pînă la identitate absolută dificultățile drumului prin deșert, printre dune înșelătoare și furtuni de nisip și ar învîlui într-o liniște comună impresiionanta aventură a caravanelor. Azalay, sau caravana, din Taudeni pornește să străbată deșertul de două ori pe an, în noiembrie și mai, deplasînd pe 650 km. cinci mii de tone de sare încărcate pe 40.000 de cămile, pe care le însoțesc 2400 de oameni: un tren cu 500 de vagoane mișcîndu-se cu ajutorul a 160.000 de picioare care lasă o urmă adîncă în nisipul fierbinte. Tarlamt, sau caravana din Bilma duce cu sine trei mii de tone de sare și cinci sute tone de curmale. Plecarea era hotărîtă toamna, după un ritual ancestral, în ziua dinainte stabilită de «astronomii» din Agades, cînd prima stea din Ursa Mare strălucea pe cer la cumpăna dintre noapte și zi. Drumul sării era ocrotit atunci de steaua călăuzitoare, astfel că după zece zile, primele cămile care traversaseră cu bărbăție culmile Teneriei, intrau în Bilma; primirea era impresionantă: un șir nesfîrșit de cămile defilau pe străzile așezării, descărcau și încărcau saci, baloturi, ori buduroaie adînci scobite în trunchiuri de palmier și plecau degrabă pe drumul de întoarcere, în timp ce la orizont apăreau mereu siluetele altor animale într-o perpetuă pendulare sub zodia Ursei Mari, care la Bilma înseamnă de fapt însăși măsura timpului.

VIATA IN ARHIPELAGUL SPITZBERG

cu iceberguri și fără

Spitzbergul pare o mână cu cinci degete, un grup de cinci insule grupate în arhipelagul Svalbard, aparținând Norvegiei. Cea mai mare dintre ele, Spitzbergen, cât toate celelalte la un loc, măsoară cam 500 km. de la nord la sud și puțin mai mult decât jumătatea acestei distanțe, de la est la vest. Dintre toate pământurile aflate la acest punct îndepărtat al emisferei nordice este singurul pe care banchiza nu reușește să-l blocheze pe toată durata anului. Gulf-Streamul își trimite răsuflarea blândă până asupra coastelor nord-occidentale ale arhipelagului, ferind de îngheț apele Oceanului Arctic cinci, uneori chiar șase luni pe an.

Îmi amintesc foarte bine anii copilăriei. Spitzbergul însemnase atunci Barents și «Țara munților ascuțiți», însemnase Nansen, «Fram» sau pagini de neuitat din acea carte captivantă ca un roman de aventuri, intitulată cum nu se putea mai simplu, «Spre pol». De-atunci, lucrurile s-au schimbat mult pe Spitzberg. S-a schimbat mai întâi clima: de la începutul acestui secol, temperatura a crescut în medie cu șase grade. S-a schimbat apoi echilibrul ecologic, datorită vânătorii excesive. Cu toată această tendință de încălzire, media anuală nu trece peste -11° ; a lunii celei mai geroase, februarie, coboară până la -19° , iar în iulie și august urcă până la $+4-5^{\circ}$. În mod cu totul excepțional, termometrul a înregistrat într-o vară $+20^{\circ}$. Ninsorea cade timp de o sută de zile și ține pământul sub plapuma ei două treimi din an. La latitudinea la care se află Longyearbyen, centrul administrativ al insulei, în jurul paralelei de 78° , soarele rămâne pe cer, fără să apună de la 20 aprilie până la 23 august; în schimb, de la 23 octombrie până la 19 februarie o noapte lungă și neînduplecată învaluipe Spitzbergul într-o carapace de gheață. Banchiza încinge treptat, treptat țărmurile, cufundând totul într-o încremănire stranie. Nemiscarea este numai aparentă: intrate în voia vânturilor și a curenților marini, ghețurile polare își încep aventuroasa călătorie în derivă. Coloșii formați în nordul Siberiei ajung aproape de coastele Spitzbergului. Nansen a vrut chiar să demonstreze acest lucru, lăsându-se blocat de bună voie printre banchizele siberiene. El spera că va fi dus astfel la pol, dar, după un traseu sinuos, purtat de ghețuri, «Fram» s-a pomenit în apele

Spitzbergului. Calota de gheață a insulei reprezintă astăzi foarte puțin din ceea ce a existat aici cu 7—800.000 de ani în urmă: un imens deșert alb cât peninsula Iberică, Franța, Italia și Elveția luate la un loc, gros de mai mulți kilometri acoperirea regiunea, amenințând să scufunde pământul sub greutatea sa. «Lansarea la apă» a unui ghețar format pe uscat oferă unul dintre cele mai grandioase spectacole ale naturii: pe o lungime de 14 km., o faleză compactă de gheață, înaltă cât un bloc cu zece etaje se rostogolește cu un scrișnet înfricoșător, care răzbate ca niște lovituri de tun până la o depărtare de 50 kilometri.

Când banchiza începe să se disloce e semn că a venit primăvara. Zăpada, se preschimbă în apă înghețată, solul devine aproape impracticabil chiar și pentru cizmele de cauciuc, îngreunând orice deplasare. Focile își fac siesta pe iceberguri rătăcitoare, ursul și vulpea polară pornesc, cu sorți siguri de reușită, după hrană. Amindoi sînt marii prădători de pe insulă. «Seniorul Arctic» se simte la fel de bine stînd la soare pe banchiză sau făcînd o baie în apa înghețată, alcătuiindu-și un meniu ales, dintr-o morsă sau o focă tină, ori mulțumindu-se cu ouă și păsări marine. Ursul alb însoțit cu o viteză de 10 km. pe oră și este capabil să parcurgă mai mult de 300 km. de coastă, cu condiția să doarmă pe drum. Vulpea, cu superba ei blană alb-argintie, privește de asemenea cu indiferență rigorile climate. Membrele și botul îi sînt mai scurte decât la suratele obișnuite, iar talpa, acoperită cu păr, să împiedice alunecarea pe gheață. Renii, aproape scunzi, își pierd puțin câte puțin alba haină hivernală, îi întilnești, netemători față de om, păscînd printre petice izolate de zăpadă o iarbă scundă și firavă, cu un sentiment iluzoriu de abundență.

Cam tot la vremea aceasta își fac apariția și vînătorii, participanții, mult prea numeroși la un moment dat, la safariurile polare. În urma lor, urșii s-au împușinat atît de îngrijorător încît măcelul a fost oprit prin lege; vulpile se bucură și ele de o ocrotire parțială, între 15 martie și 15 septembrie, timp suficient pentru a le asigura supraviețuirea. Sărăcia resurselor de hrană reprezintă, fără îndoială, una dintre principalele cauze ale puținătății speciilor de mamifere, dar vînătoarea excesivă a secundat-o

îndeaproape. Dacă morsele și balenele aproape că au fost exterminate, populația renilor a ajuns la 6—7 mii de capete, iar a urșilor polari la numai 1500—2000 de exemplare; singurele care se înmulțesc rapid, în ciuda vânătorii, sînt focile.

La început de mai poposește primul migrator: trachelul — o pasăre insectivoră care vine să cuibărească lîngă mare, pe pămîntul aspru și bolovănos, îmblînzit acum de smocurile de mușchi care răscesc timid prin mantia zdrențuită a iernii; vine apoi pescărușul tridactil, mergulul pitic, vin altele, mereu altele, aducîndu-și fiecare o contribuție de neînviat la vacarmul de pe faleză. Zgomotul nu vine de pe plajă, acolo unde becațele se plimbă liniștit, cu pasul lor mecanic, ci din locurile unde se petrec marile întîlniri, carusel obsedant, în manejul micilor păsări transformat într-un templu al dragostei. Se mai rătăcesc în anotimpul plecării zăpezilor nu numai vînători, ci și fotografi pasionați, profesioniști de elită cîrînd cu ei aparate grele și prețioase, împinși de dorința de a pătrunde cît mai adînc în această lume necunoscută și ciudată și de a umple după aceea paginile hebdomadarelor cu fotoreportaje senzaționale. Trimiși ai revistelor ilustrate sau simpli amatori de fotografii ori de isprăvi inedite debarcă nerăbdători la Longyearbyen, fericiți că timp de trei luni soarele le va străluci deasupra capetelor 24 de ore pe zi; singurul lucru pe care nu-l prevăzuseră fusese indiferența păsărilor față de «noptile» europenilor. Trei luni din an vacarmul lor nu încetează nici o clipă, ține atîta cît durează și strălucirea soarelui, așa că nepoftiții musafiri ai Spitzbergului suportă cu greu această agresiune sonoră.

În iunie, marea se eliberează de ghețuri. Fotografii își stabilesc locurile de pîndă în «insula păsărilor», mic paradis ornitologic ornamentat atrăgător cu saxifraga în floare, cu întinse covoare de mușchi și licheni, unde își fac cuiburile rîndunica de mare, presura, gîștele cu ciocul scurt și neștiute alte specii care «pozează» degajat în fața aparatelor. Alții se deplasează pe valea Sassen, unde își dau de fapt întîlnire toate migratoarele de pe insulă. Peisajul este grandios, de o specifică frumusețe arctică: în fața muntele, la dreapta ghețarul de la Post Breen, iar la stînga, delta formată de aluviunile depuse de micile torrente care se adună aici.

Există un mister al florei polare. Ea răsare aproape instantaneu din pămînt, prefăcînd în cîteva zile tundra încremenită într-o preerie verde, presărată cu puzderie de flori multicolore. Pe un sol care îngheață la sute de metri adîncime, viața vegetală este foarte scurtă, de numai 90—100 de zile. Încălzirea rapidă, precum și marea cantitate de lumină pe care o primește continuu, datorită suprimării nopților, fac posibilă miraculoasa trezire la viață a unei vegetații discrete, lipsită de ostentație. Pe Spitzberg cresc mai mult de 150 specii de plante, la care se adaugă alte sute de vegetale inferioare. Primii care apar de sub zăpadă sînt mușchii și lichenii; pe pernele lor moi se produce explozia culorilor, se pornește lupta pentru un loc sub soare, pentru viață. Dacă toate gingașele plante cu bulbi, cu rizomi sau spori apucă să se dezvolte și să înflorească atîta cît le îngăduie o vară fulgurantă, în schimb, arboretul cu rădăcini mai profunde nu poate crește normal. Ici-colo aluni sau mesteceni nu reușesc să depășească în înălțime 10—12 cm, terorizați aproape tot

timpul de violența furtunilor; din această cauză, se tirăsc mizerabil prin iarbă umiliți de banalele floricele, cu talia mai înaltă și mai dreaptă.

Iulie se sfîrșește în tonuri gri, însoțite de primele tresăriri ale mercurului din termometre. Turiștii, reporterii, fotografi se reîntorc acasă. Naturaliști, geologi, glaciologi, meteorologi de pretutindeni vin și pleacă fără să țină seama de anotimp, pentru

că arhipieleagul rămîne un imens laborator de cercetare științifică. Pe continent, vara continuă să se afle în drepturile ei, cu soare de foc, cu o vegetație ajunsă la apogeu, cu holde și pomi fructiferi, cu plaje fierbinți și păduri fremătătoare. Generozitatea naturii și blîndețea climei ne fac firește viața mai plăcută și mai ușoară. Cei ce s-au întors însă de pe Spitzberg au adus cu ei nostalgia după pămîntul aspru și biciuit de ger, după piscurile cu zăpezi vesnice și fluvii de gheață, după focile leneșe întinse cu voluptate la soare și, de ce nu, după miraculoasa lume vegetală, strălucitoare în hainele ei, ale cărei culori întruchipează simbolul uneia dintre cele mai frumoase daruri ale naturii, anume că viața trebuie să triumfe oriunde pe planeta noastră.

C. PĂTRAȘCU

— cu MARCIAN BLEAHU despre Ardukuba —

Un eveniment științific de excepțională importanță s-a petrecut în luna noiembrie a anului 1978 în regiunea Afar din Republica Djibuti, în vecinătatea Mării Roșii: erupția unui vulcan nou, Ardukuba, într-un mod care a dat posibilitatea savanților să urmărească pentru prima dată « în direct » încercarea de separare, pe o mică distanță, a Africii de Asia, confirmându-se astfel concret teoria tectonicii plăcilor.

Pentru a înțelege acest fenomen în toată complexitatea lui am cerut lămuriri doctorului **Marcian Bleahu**, cercetător pasionat al tulburătoarei teorii a derivei continentelor.

constituite continentele și cel ce se structurează pe fundul oceanelor. În alcătuirea continentelor intră compuși ai siliciului și aluminiului, **Sial**, pe câtă vreme fundul oceanelor este constituit din compuși ai siliciului și magneziului, **Sima**. Materia mai ușoară, sialul, va sta deasupra, continentele părăind astfel plute care navighează pe fundul oceanelor. Conform acestei teorii, cu 250 milioane de ani în urmă continentele alcătuiau un singur mare bloc, Pangaea, care s-a dislocat, dând naștere continentelor actuale. Wegener a adus argumente de ordin paleontologic și biologic (demonstrând că există organisme asemănătoare în Africa, America de Sud, Australia și Antarctica), de ordin structural (structurile cutate din Africa se regăsesc pe coastele Americii de Sud), de ordin tectonic demonstrat de

UN VULCAN ÎNTR- DOUĂ CONTINENTE

— Descoperirea derivei continentelor, urmată de confirmarea progresivă a acestei teorii reprezintă fără îndoială una dintre marile cuceriri ale secolului nostru în cunoașterea evoluției geologice a planetei. Deși în ultima vreme « deriva continentelor » a devenit o noțiune cu largă audiență și în rândul nespecialiștilor, poate că n-ar fi lipsit de interes să vă referiți mai întâi la « mecanismul » care agită adâncurile Terrei — mai ales că în ultimul timp știința s-a îmbogățit cu date revelatoare și în acest domeniu.

— Prima observație de acest gen datează din secolul al XVIII-lea și-i aparține filozofului englez Francis Bacon; un secol mai târziu s-au adăugat observațiile lui Wilhelm von Humboldt și Antonio Snider, dar abia în 1911 climatologul german Alfred Wegener a dezvoltat o teorie coerentă sub numele de deriva continentelor. Ideea de bază a acestei teorii avea în vedere presupunerea că există o diferență de constituție între materialul din care sînt

lanțul munților andini formați în urma mișcării de alunecare spre vest a Americilor după cum Alpii s-au format prin compresiunea exercitată de Africa asupra continentului european.

Cu toate acestea, teoriei geofizicianului german nu i s-a acordat nici o atenție și autorul ei a murit, ca un erou al științei, în anul 1931, pe cînd încerca să susțină adevărurile descoperirii sale, cu măsurători precise în ghețurile Groenlandei. În următoarele două decenii puțini au fost cercetătorii care și-au amintit de teoria derivei continentelor și s-au ostenit să-i mai aducă îmbunătățiri. Prin anii '50 a apărut totuși o disciplină nouă, paleomagnetismul, care a permis reconstituirea vechilor poziții ale continentelor; în evoluția paleografică a globului, deriva continentelor este o realitate indiscutabilă.

— În limbajul specialiștilor sînt folosiți termeni mai puțin cunoscuți marelui public, bunăoară « tectonica globală », « astenosfera », « riftul ». V-aș ruga să-i explicați în câteva cuvinte.

— Tectonica globală înmănușează în ultima vreme teoriile și principiile sub care se produce deriva continentelor. Ea pleacă de la ideea că suprafața pământului este acoperită de un mozaic de plăci, care cuprind o tranșă groasă de 100 km. în partea superioară a globului: litosfera. Plăcile litosferice sînt mobile, alunecînd pe pătura subiacentă. Aceasta este denumită astenosferă, datorită diferențelor de temperatură din interiorul globului, care generează curenți de reechilibrare termică. Plăcile sînt rigide, nedeformabile, mișcarea producîndu-se doar între marginile lor, pe care le putem grupa în trei categorii: 1) margini de expansiune, unde două plăci se depărtează divergent, lăsînd un loc liber între ele, care va fi umplut cu topituri venite din adîncuri, ce vor forma noua crustă oceanică; 2) margini de compresiune, unde două plăci se înfruntă, una alunecînd sub cealaltă, fapt ce duce la consumarea crustei oceanice și la echilibrarea, ca volum, a ceea ce s-a creat în zonele de expansiune; 3) margini de alunecare a unei plăci pe lîngă alta, unde nici nu se crează, nici nu se consumă crustă. Zonele în care are loc expansiunea se găsesc în mijlocul oceanelor, pe creasta marilor lanțuri de munți submarini care brăzdează toate oceanele globului asemenea unei centuri neîntrerupte, lungă de aproape 80.000 km. pe care există o mare adîncitură, o spintecătură cu o profunzime de mai bine de 2 km. și lată de 10—30 km. Acesta este riftul, ale cărui margini se depărtează cu 2—14 cm. pe an și în fundul căruia țîșnește lava venită din adîncuri. În raport cu teoria lui Wegener și-a făcut loc o concepție nouă, potrivit căreia nu crusta continentală se deplasează în raport cu crusta oceanică, ci ambele sînt purtate solitar de litosferă, care alunecă pe stratul de dedesubt, pe astenosferă.

— Știm că în ultimul deceniu au reținut atenția, printre numeroase alte acțiuni, două evenimente științifice de anvergură, consumate în adîncurile oceanelor: activitatea navei de foraj Glomar Challenger și expediția franco-americană «Famous» de scufundări în riftul medio-atlantic. Ele s-au încheiat în mod strălucit, dar, în ciuda imenselor servicii pe care le-a adus științei, cred că demonstrația cea mai interesantă despre deplasarea imenselor plute de roci subpămîntene a făcut-o mai recent, erupția vulcanică din deșertul Afar. De fapt, ce s-a petrecut aici în noaptea de 6 noiembrie 1978?

— Într-adevăr, dovada cea mai spectaculoasă a deplasării continentelor a adus-o evenimentul ieșit din comun care a avut loc la 6 noiembrie 1978. Teatrul de desfășurare, regiunea Afar, reprezintă o porțiune de uscat situată pe continentul african, la trecerea din Golful Aden în Marea Roșie. Afar este o depresiune adîncă, în trepte, supusă unui vulcanism activ, cu ape și aburi care țîșnesc la suprafață la temperaturi de 150—230°, unde se produc frecvent cutremure și unde fluxul termic este neobișnuit de ridicat. Mai trebuie reținut de asemenea faptul că Afarul se află din punct de vedere climatic, sub influența unuia dintre cele mai inospitaliere deșerturi din lume. Alinierea faliilor ce delimitează depresiunea, caracterul lavelor, prezența unor lacuri sărate — totul demonstrează că avem de-a face cu un teritoriu extrem de tînăr, apele mării devenind uscat. Lucru perfect probat științific, deoarece aici

își dau întâlnire două rifturi importante: cel ce vine din Oceanul Indian, care pătrunde în Golful Aden, înfundîndu-se în golful Tadjurah, străjuit de orașul Djibuti și riftul Mării Roșii, care desparte Arabia de Africa. Ambele se continuă cu marea depresiune denumită Riftul Est-African, lungă de câteva mii de kilometri, în care își află adăpostul lacurile Turkana (Rudolf), Natron, Victoria, Tanganyka și Nyassa. Riftul african va fi după toate probabilitățile, o viitoare zonă de expansiune, un ocean în devenire, care va duce, în decursul a douăzeci de milioane de ani, la desprinderea Cornului Africii de continent, cu formarea unui uscat independent, așa după cum o anticipează evenimentele din toamna anului 1978.

Afarul, situat la sud de lacul Assad, se află la 151 m. sub nivelul mării. Într-un răstimp de 24 de ore au avut loc 600 de seisme; apoi a început erupția lavelor pe o falie. Emisia a fost de 250 mii m.c. pe oră, torentul de lavă scurgîndu-se cu o viteză de 80 km. pe oră către lacul Assal. În primele 12 ore lava a umplut o vale lungă de 1 km. și lată de 300 m. depunîndu-se într-un strat gros de 10 m. La început, fisura cîmpului vulcanic măsura 700 m, apoi s-a restrîns la numai 100 m. Dintre craterele care deslănțuiseră erupția incandescentă, unul singur a mai rămas activ, construindu-și un con vulcanic de 40 m. înălțime. Noul vulcan se numește Ardukuba și este constituit din punct de vedere petrografic din bazalte asemănătoare celor din rifturile oceanice din Islanda, această insulă fiind singura porțiune dintr-un rift medio-oceanic ridicată deasupra nivelului mării.

— Pe glob sînt, «inventariați» vreo 500 de vulcani, dintre care aproximativ 50 continuă să se afle într-o activitate supravegheată. Desigur că nașterea unui nou crater poate fi socotită oricînd un eveniment geologic; apariția lui Ardukuba depășește cadrul unui eveniment oarecare. În ce constă elementul de senzație pe care convulsiile seismice din această zonă cu altitudine negativă l-a oferit oamenilor de știință?

— Firește, apariția unui nou vulcan nu este un fapt senzațional, geologii contemporani, avînd destul de des prilejul să studieze îndeaproape asemenea fenomene. Senzațional și nou în cazul celor petrecute în Afar este faptul că a putut fi surprins pe viu însuși mecanismul care a declanșat activitatea vulcanică și care constă în îndepărtarea bruscă a două plăci, una care poartă Arabia, cealaltă suportul continentului african. În felul acesta s-a creat un gol care a permis lavelor să iasă la suprafață. Rup-tura produsă măsoară 1,20 m; un pas extrem de mic dar care demonstrează că îndepărtarea plăcilor în zonele de expansiune nu este un proces continuu; el se produce în mici salturi — concluzie la care au ajuns în 1974 și oamenii de știință americani și francezi din expediția FAMOUS. Pămîntul se mișcă neîncetat în structurile lui interne; este o dinamică pe care noi nu o sesizăm din cauza puținului timp de cînd Terra se află sub o riguroasă observație științifică. Deriva continentelor este doar o componentă a acestui proces, dar, de bună-seamă aspectul cel mai interesant, cel mai pasionant pentru că rolul principal îl deține pămîntul ferm al planetei noastre pe care trăiesc astăzi peste patru miliarde de oameni.

SĂ APĂRĂM

„Împărat slăvit e codrul,
Neamuri mii îi cresc sub poale,
Toate înflorind din mila Codrului, Măriei-Sale”

MIHAI EMINESCU

Cită viață, cită bogăție în mîrica lume a pădurii! «Pădurea scut și bogăție» nu mai este numai o metaforă, ci și un adevăr incontestabil.

Încercăm un sentiment de admirație dar și de intimidare în fața măreției pădurii, a acestui cel mai masiv ecosistem terestru, care a realizat cel mai complicat echilibru biologic și, totodată, se înscrie drept unul dintre cei mai importanți factori naturali pentru viața materială și spirituală a omenirii.

Multă vreme omul i-a apreciat îndeosebi importanța sa economică, dar, cu timpul, a descoperit — și încă o mai face! — noi calități și funcții ale acesteia. În primul rînd influența fizică a pădurii. A pădurii ca laborator al oxigenului, întrucît capacitatea naturală de fotosinteză a lumii vegetale continuă să constituie principala bogăție a omenirii. Și să nu uităm că în timp ce 1 km² de pădure ecuatorială «produce» zilnic 11 tone de oxigen, aceeași suprafață de prerie realizează doar 1,1—1,3 tone, iar de ocean — 0,55 tone. Și încă o statistică: un arbore matur produce, în medie, 180 l de oxigen în 24 ore, respectiv jumătate din cantitatea pe care o «consumă» în același interval de timp un adult în stare de repaus total; cînd lucrează consumă, în funcție de genul muncii, între 700 și 900 l zilnic. Specialiștii ne spun că fiecare 2 m² de zonă verde distrusă reprezintă suprafața necesară împropătării aerului de respirat pentru un om. Or, potrivit aprecierilor W.W.F. (Fondul Mondial pentru Natură), în fiecare minut sînt doborîte șase hectare de pădure tropicală, în cele mai multe din cazuri fără o justificare întemeiată — pentru a valorifica una sau două esențe valoroase care nu acoperă mai mult de 25 la sută din fondul forestier respectiv. Convertind cele șase hectare în necesarul de zonă verde pe locuitor — potrivit indicatorului de mai sus —

înseamnă că în fiecare minut 30 000 de oameni pot fi lipsiți de împropătarea aerului de respirat. În același timp, atrag atenția specialiștii, pădurea tropicală umeză este cel mai sensibil tip silvestru de pe planetă și — contrar unei concepții care s-a încetățenit — cel mai puțin capabil de regenerare naturală după ce a fost distrus...

Apoi să nu uităm influența spirituală a pădurii, datorată celui peisaj unic — și de multe ori grandios — încheiat din multitudinea arborilor, armonia generală a speciilor floristice și faunistice adăpostite de aceasta. Ceea ce a determinat de altfel, în bună măsură, crearea sanctualelor naturii, aspect asupra căruia vom reveni.

Cu timpul s-a impus și rolul pădurii în menținerea echilibrului hidrologic: încetinește scurgerea apei din precipitații, contribuie la infiltrarea lentă a acesteia, menține constante și permanente debitele izvoarelor, împiedică transportul de aluviuni, scurgerile rapide și violente care inundă și pun în pericol terenuri agricole, așezări omenești, căi de comunicație, construcții hidrotehnice etc.

Mai recent omul a descoperit importanța influenței climatice a pădurii. Distrugerea unor întinse suprafețe arboricole poate provoca modificări în clima anumitor regiuni, prin accentuarea, uneori dezastruoasă, a extremelor meteorologice. Se apreciază, chiar, că o reducere substanțială a actualelor suprafețe împădurite ale Terrei — care constituie în fapt un reglator climatic — ar putea avea consecințe nefaste pentru întreaga planetă.

În prezent pădurile planetei acoperă în jur de patru miliarde de hectare, respectiv 30 la sută din suprafața uscatului terestru. Însă aceasta înseamnă doar jumătate din terenurile ocupate de păduri în urmă cu două-trei secole. Desigur acest aspect nu trebuie privit neapărat ca negativ întrucît,

în anumite perioade istorice, defrișarea pădurilor a fost un proces obligatoriu, impus de necesitatea extinderii exploatărilor pastorale și culturilor agricole. Dar, cel puțin în anumite regiuni ale planetei, defrișarea s-a transformat în distrugere, și aceasta împinsă dincolo de orice limită rațională, determinînd, în afară de alte consecințe negative, dispariția unor specii faunistice și floristice.

Nu este mai puțin adevărat că, în decursul timpului, din diverse motive, omul a simțit nevoia să ocrotească într-un fel sau altul pădurea. La început au fost vestitele parcuri de vînațoare feudale, alcătuite în primul rînd din păduri virgine și, bineînțeles, din vînatul pe care îl adăposteau. Apoi, odată cu începutul secolului trecut, între cele cîteva «rezervații private», «parcuri naturale» sau «parcuri de stat» se înscriu pădurile: — renumita pădure Theresienhain de lângă Bamberg, în Bavaria (R.F. Germania), în 1803 sau ocrotirea celebrei păduri Fontainebleu, de lângă «orașul luminilor», prin actul semnat în 1861 de împăratul Napoleon al III-lea. Au urmat apoi, spre sfîrșitul secolului trecut, dar mai cu seamă în veacul acesta, parcurile naționale și rezervațiile naturale a căror cifră se ridică astăzi la cîteva mii. Spre deosebire de acestea din urmă în care sînt autorizați să pătrundă în general numai oamenii de știință, în parcurile naționale orice vizitator se poate bucura de clipe de destindere și intensă trăire într-un mediu natural în care omul nu și-a pus amprenta.

Multe dintre terenurile ocrotite se suprapun unor arii împădurite sau includ și astfel de suprafețe. Prezentăm în cele ce urmează cîteva dintre cele mai semnificative, în această direcție, sanctuare ale naturii.

Aproape 4/5 din suprafața primului parc național din lume, Yellowstone (S.U.A.), este ocupată de păduri, îndeosebi de conifere. Și să nu uităm că acesta ocupă

PĂDURILE PLANETEI!

o arie de 900 000 ha! Tot pe continentul nord-american, parcul național **Sequoia**, din munții californieni Sierra Nevada, ocrotește, pe 158 600 ha, cea mai mare pădure de sequoia (*Sequoia gigantea*), arbore uriaș (poate atinge 100 m înălțime și 12 m în diametru) care nu crește în mod natural nicăieri altundeva pe glob.

Pe continentul sud-american se impune în primul rind **Parcul Național din Amazonia** (în Brazilia) care ocrotește circa 1 000 000 ha din cadrul celei mai compacte zone forestiere de pe glob și, totodată, una dintre cele mai întinse (circa 500 milioane de ha); acest parc național ocrotește o bună parte a celor peste 4 000 de specii arborescente caracteristice pădurii ecuatoriale veșnic verzi. Tot pădure tropicală umedă cuprind și alte întinse parcuri naționale sud-americane (mai mari chiar decât cel anterior): **Tumucumaque** (în Brazilia) — cu circa 2 500 000 ha! — **Macarena** (în Columbia), **Isiboro-Secure** (în Bolivia). Altele, de asemenea întinse, ocrotesc o mare varietate de asociații forestiere — de la pădurea tropicală umedă la cea caracteristică zonelor reci — cum este cazul parcului național **Manu** (1 530 000 ha), în Peru, care acoperă versantul andin dinspre Amazonia. Sau protejează o singură specie: **Lanin** (355 000 ha), în Argentina, care ocrotește araucaria.

În Africa, de asemenea, unele întinse parcuri naționale se suprapun, total sau parțial, unor areale forestiere. De exemplu, cel mai întins parc național de pe acest continent ocrotește o imensă pădure tropicală umedă ce mișună de viață. Este vorba de **Salonga**, în Zair, care se întinde pe trei milioane de hectare. Apoi multe alte asemenea sanctuare ale naturii care ocrotesc și păduri (de diferite tipuri): «**W**», parc trilateral la granița dintre Benin, Volta Superioară și Niger (peste 1 100 000 ha în total), **Okanda** (în Gabon), cu 190 000 ha, **Bouabandjiah** (în

Camerun), cu 220 000 ha și multe altele.

În Asia, între marile parcuri naționale care ocrotesc în bună măsură și păduri amintesc: **Taman Negara** (în sectorul continental al Malaysiei) și **Kinabalu** (din partea insulară a Malaysiei, respectiv statul Sabah din insula Kalimantan), în care o bună parte a celor 440 000 ha și respectiv 556 000 ha este ocupată de pădurea tropicală umedă. Apoi două întinse parcuri naționale sovietice: **Sihote-Alin** (310 000 ha), care se suprapune versanților estici ai munților cu același nume din Extremul Orient, și **Caucaz** (262 500 ha), care ocupă partea vestică a lanțului muntos omonim, ambele incluzând mai multe etaje de vegetație forestieră. Un alt întins parc național sovietic, situat atît pe continentul asiatic cît și pe cel european, respectiv **Peciora-Illici**, se suprapune, pe o bună parte a celor 721 322 ha ale sale, taigalei, respectiv celei mai extinse zone forestiere de pe Terra (circa 900 milioane ha); acesta ocrotește, de exact o jumătate de secol, un ecosistem de taiga centrală (cu pin și molid) și montană (cu alte conifere).

Pe continentul nostru, mai mult decît pe celelalte, parcurile naționale includ mai ales sau în bună măsură păduri. Însă acestea nu sînt la fel de întinse ca cele de pe alte continente. Amintesc aici doar cîteva dintre cele mai mari asemenea sanctuare europene ale naturii: **Gran Paradiso** (în Italia; 62 345 ha) și **Tatra** (50 965 ha în Cehoslovacia și 22 100 ha în Polonia), îndeosebi cu păduri de conifere, **Geréz** (în Portugalia; 60 000 ha), mai ales păduri de stejar ș.a.

Și în țara noastră frumusețea și importanța științifică a unor păduri au determinat punerea acestora sub ocrotire. Astfel, între cele circa 400 de rezervații naturale și peisagistice, multe sînt fie în întregime păduri, fie se suprapun în bună măsură unor asemenea

asociații vegetale. Au fost declarate sanctuare ale naturii arii caracteristice tuturor tipurilor de păduri din țara noastră, de la cele de luncă și deltă pînă la cele care încing crestele golașe ale munților. Cine n-a călătorit măcar cu gîndul în păduri ca **Letea**, **Frasinu**, **Snagov**, **Hagieni**, **Seaca-Optășani**, **Valea Fagilor** (**Luncavița**), **Prejmer**, **Scruntaru**, **Poernia-Tismana**, **Slătioara**, **Viforita**, **Vidolm**, **Tudora** și atîtea multe altele?! **Letea** — cu aspectul ei de pădure luxuriantă, în care stejarii de luncă, stejarii brumării, plopii, ulmii, frasinii, păducelii, singerii și cornii sînt înundați de vegetația agățătoare: viță sălbatică, hameiul, curpenul și liana «*Periploca graeca*». Pădurile **Snagov** și **Comana** — rămășițe ale vestiților codri ai Vlăsiei, care acopereau cîndva o bună parte a Cîmpiei Române, cu exemplare monumentale de stejar, frasin, tei ș.a. Rezervația de castan comestibil de la **Tismana**, pe platoul Gornovița — care ne duce cu gîndul la ținuturile mai calde, mediteraneene. Pădurea **Bejan**, din apropierea Devei — în care vegetează o întreagă serie de stejari, din cele mai diferite specii, și care, în mod normal, se succed la distanțe de zeci și sute de kilometri, de la șes la deal: stejarul comun, gorunul, stejarul pufos, cerul, girnița, plus o serie de hibrizi. Pădurea **Vidolm**, din masivul Trascăului — care protejează o pădure de zadă sau lارية, un conifer ciudat (ii cad frunzele) — sau pădurile virgine de pe versanții **Penteleului**, **Tisa** și **Viforita**, cu molizi, brazi și fagi falnici. Dar mai ales **Codrul secular de la Slătioara**, mai bine zis multisecular pentru că aici pe versantul estic al Cîlmii Todirescu din masivul Rarău, întîlnim una dintre cele mai vechi păduri românești (400—500 ani), avînd în componentă arbori de-a dreptul impunători: brazi și molizi ce ating înălțimea de 50 m și diametrul de peste un metru. Aflat în inima acestui vestit codru te va impresiona, desigur, «*vuietul*

adinc al pădurii de brad, în care uneori îți pare că auzi încă tropotul zimbrilor » — cum plastic remarcă, în urmă cu mai bine de o jumătate de veac, un mare geograf și iubitor al naturii patriei, George Vâlsan. Desigur lista ar putea continua cu pădurile aflate în limitele unor întinse rezervații naturale complexe, cum ar fi **Bucegi, Pietrosul Mare, Ceahlău-Polița cu crini, Piatra Craiului**, sau botanice, ca **Domogled**, ori în perimetrul **Parcului Național Retezat**.

Suprafața ocupată de astfel de sanctuare ale naturii crește de la an la an, fie prin mărirea perimetrului celor existente, fie prin punerea sub ocrotire a noi areale. Trebuie amintit și faptul că de o atenție deosebită se vor bucura pădurile aproape în toate cele 12 parcuri naționale prefigurate pentru un viitor apropiat: **Apuseni, Rodna, Călimani, Ceahlău, Piatra Craiului, Cozia, Domogled-Valea Cernei, Cheile Nerei-Beușnița, Semenic-Cheile Carașului** ș.a.

Se impune, totodată, sublinierea grijii acordate în țara noastră pădurilor în ansamblu și nu numai celor incluse pe lista rezervațiilor naturale. Astfel, în afară de « **Legea pădurilor** », din 1968, care reglementează toate aspectele pri-

vind acest domeniu, în cursul anului 1976 a fost adoptat « **Programul de măsuri pentru conservarea și dezvoltarea fondului forestier în perioada 1976—2010** » care cuprinde, într-o concepție unitară, măsurile necesare pentru introducerea unui regim normal de tăiere și regenerare a pădurilor — cotele recoltate anual nu trebuie să depășească potențialul biologic de creștere al pădurilor — în vederea asigurării unei eficiențe maxime a exploatării acestora, asigurării apărării, conservării și dezvoltării fondului forestier, ameliorarea funcțiilor de protecție ale suprafețelor împădurite etc.

Am amintit aici doar cîteva din cele cîteva mii de sanctuare ale naturii existente astăzi în lume. Nu m-am oprit deloc asupra rezervațiilor forestiere — cu excepția celor românești — al căror număr este, cel puțin în anumite țări, considerabil: 308 în Finlanda, 251 în Polonia, 84 în S.U.A. ș.a.m.d. Numărul zonelor forestiere (sau inclusiv) protejate crește pe zi ce trece. Aspect pozitiv și deosebit de important dar insuficient. Concepția care astăzi cîștigă din ce în ce mai multe teren este aceea că trebuie ocrotite nu numai unele păduri reprezentative, ci aproape întregul domeniu păduros

actual al planetei, exploatarea fiind însoțită concomitent de reimpăduriri. Este vorba, așa cum remarcă unii oameni de știință, de formarea unui sentiment de **identificare cu generațiile care vor veni**, ceea ce înseamnă, printre altele, ca omul să renunțe astăzi la unele foloase proprii în contul generațiilor viitoare. În același timp nu trebuie uitat un alt aspect important: calitatea vieții umane depinde, în parte, de satisfacția profundă pe care ne-o oferă asocierea strînsă — simbioza am putea spune — cu alte forme de viață. Mai mult, « **conservarea** » și « **dezvoltarea** » nu sînt contradictorii, ci, așa cum se subliniază în Declarația U.I.C.N. (Uniunea Internațională pentru Conservarea Naturii și a Resurselor sale) din 1976, « **una face parte integrantă din cealaltă**; ... rolul conservării este de a asigura ca cercul organic care înconjoară triungiul habitatului și care adăpostește ființa umană să nu fie sfărîmată ». Or, în cadrul acestui « **cerc organic** » pădurile planetei se înscriu ca un element esențial. De aici și imperativul: **SĂ OCROTIM PĂDURILE PLANETEI!**

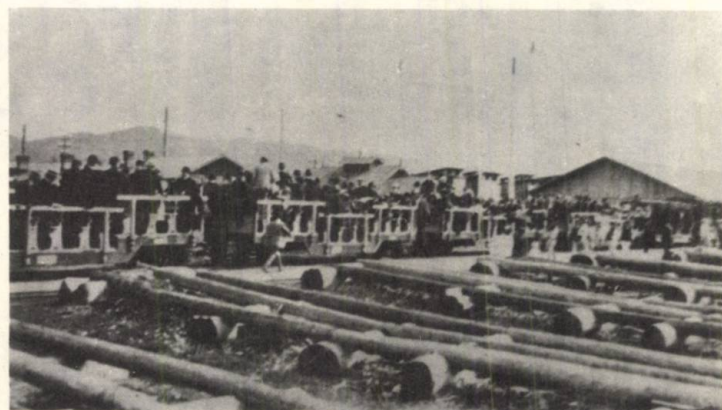
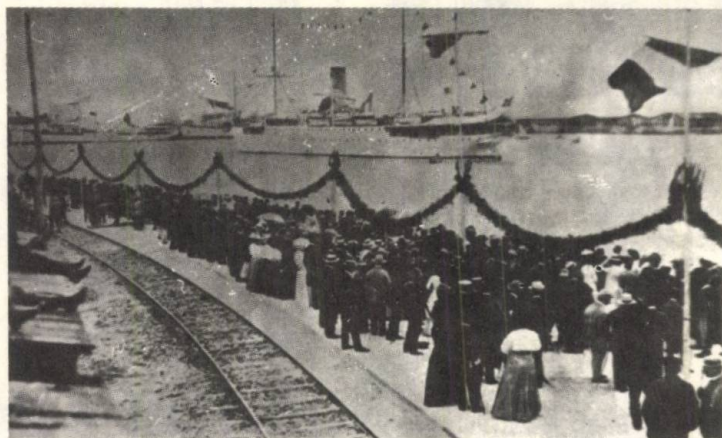
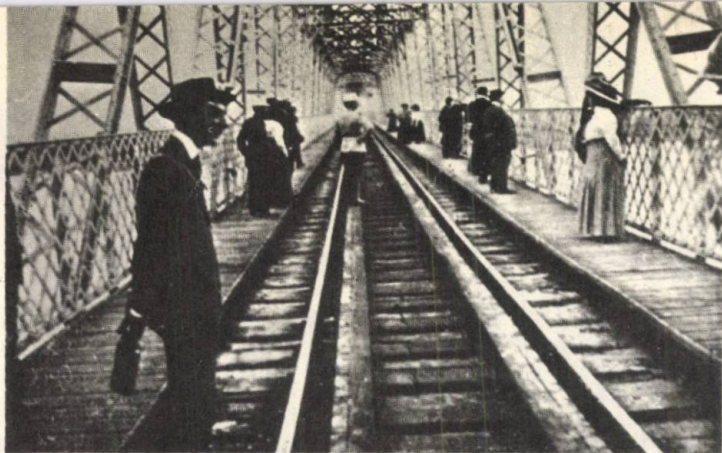
SILVIU NEGUT

« SOUVENIR » cu „Ile de France”

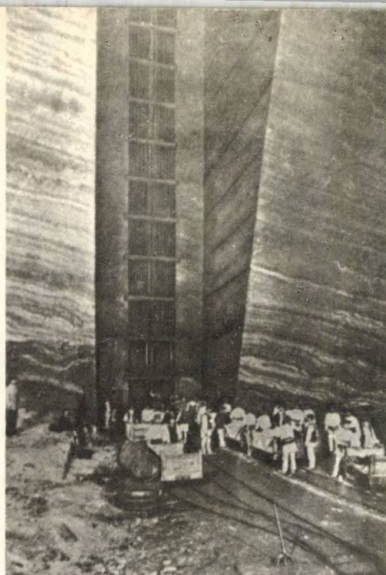
— o promenadă de pomină la începutul veacului —

Călători străini din toate punctele cardinale au călcat în toate timpurile teritoriul țării noastre și au lăsat mărturie, dar începînd cu secolul 19, după una din nesfîrșitele noastre renașteri de pasăre Fenix interesul « **apusului** » pentru România a crescut. Oameni de afaceri, oameni de știință, artiști, excursioniști, politicieni și alții începuseră să sosească în număr tot mai mare în țară. O tipăritură elegantă de 36 de pagini pe hîrtie cretată (format 42 cm × 31,5 cm) editată de « **SOCEC-BUCUREȘTI** » a fost consacrată vizitei făcute de un grup de excursioniști francezi în anul 1909 în

țara noastră. Grupul intitulat « Île de France » după numele pachebotului cu care călătorea, compus din 200 persoane, a sosit în portul Constanța în 10/23 sept. 1909, fiind așteptat de o mare mulțime de români. Printre excursioniști se aflau personalități de seamă ale culturii franceze, de oaspeți se ocupă savanți de renume: P. Poni, F. Istrate, A. Saligny, Gh. Marinescu, A. D. Xenopol, C. Disescu, L. Mrazec, Gh. Țițeica, Gr. Antipa, Spiru Haret, politicieni ai timpului precum și reprezentanți ai coloniei franceze din București. Turiștii sînt conduși să viziteze: orașul și portul Constanța aflate atunci în plină ascensiune; Podul de la Cernavodă, pe vremea aceea o performanță tehnică; exploatarea de sare de la Slănic-Prahova; schelele petrolifere și rafinaria « Steaua Română » de la Cîmpina; Bucureștii cu citiriile lui vechi și cu edificiile noi atunci (Palatul Poștei, Casa de depuneri, Banca Națională); orașul Pitești; Curtea de Argeș; Cheile Argeșului, unde este astăzi lacul de la Vidraru; cetatea Poenari, unde s-a cîntat « La Marseillaise » la picioarele cetății lui Vlad Tepeș (cum va fi sunat imnul libertății cîntat în strîmtoarea bălții de la Posada?). După o trecere prin București se vizitează Giurgiu și Dunărea pînă la vărsarea în Mare. Tipăritura sus-amintită este o cronică a excursiei în care sînt trecute lista participanților cu întîmplările zilei, meniuri, cuvîntări, observații și neprevăzute. S-au ținut discursuri despre Franța și România, s-a amintit de originea română a poetului Ronsard, s-a reafirmat respectarea de către Franța a hotarelor României. Cu justificată mîndrie gazdele au accentuat că industria română de petrol este una din cele mai vechi din lume; că în anul 1857 orașul București era luminat cu petrol; că în 1863 exportul de petrol românesc spre Marsilia depășea exportul Rusiei și venea imediat după Statele Unite ale Americii; că la producția de grîu și porumb pe cap de locuitor, România ocupa atunci locul doi din lume (depășită doar de Argentina — la grîu și de Statele Unite — la porumb). Afirmățiile se demonstrau ușor. Fotografiile arată că oaspeții au străbătut păduri de sonde petrolifere, au văzut sonde în erupție, textele vorbesc de lanuri întinse, bine lucrate. Dintre clădirile bucu-

reștene s-a făcut remarcată o casă despre care am văzut că turiștii din zilele noastre o pun mai presus decît toate edificiile căii Victoriei, în ce privește arhitectura autohtonă. Este vorba de Casa Disescu (Str. Lemnea colț cu Calea Victoriei). Oaspeții au admirat pictura lui N. Grigorescu, au remarcat prezența lui Enescu la Peleş și au fost încințați de orchestra lui Ciolac pe care au ascultat-o în mai multe ocazii. S-au adus laude bucătăriei românești și s-au publicat meniurile firmelor « Capșa » și « Berthila ».

În ocna de la Slănic Prahova la 100 m sub pămînt, în catedrala de sare, cu ocazia unui banchet, Capșa a fost la înălțime atît cu preparatele, cit și cu organizarea unei mese de sute de persoane în condiții neobișnuite. Vinuri de Drăgășani, Dealu Mare, Nicorești, vinurile franțuzești și arcușul lui Ciolac, au încălzit sufletele de vreme ce vedem în fotografia veșmintele modei franțuzești de la 1900 mișcîndu-se în ritmuri de dans românesc. Bunăvoia care a domnit în această excursie a făcut ca totul să fie frumos.

Au trecut 70 de ani de atunci, «jurnalul» excursiei rămînînd drept mărturie în istoria turismului în România.

Și azi turiștii sînt primiți la noi cu același « Bine ați venit! » și, desigur, cu mijloace mult sporite, proprii timpului nostru. Pe lîngă bunele servicii, poate că s-ar putea publica, de la caz la caz, cite un album de călătorie, cite o broșură. Ar fi un «souvenir» poate mai plăcut decît cel cules de la «artizanat».

MARCU ANGHEL

VERGELUL

Dinspre munții Țibleșului, de sub pasul Șetref, își începe drumul principalul afluent nordic al Someșului Mare, Sălăuța. Drum cioplit cu dirzenie și răsplătit prin frumusețea «lucrăturii» realizate la scară geologică: sălbatica vale a Sălăuței, până înfiptă adânc între coastele munților Rodnei și Țibleșului. Drum de-a lungul căruia apele repezi ale râului au devenit tainicul fluid vital al unei străvechi civilizații. Cu siguranță că și de aici ar fi putut izvorî versurile baladei mioritice, căci acesta e locul unde își împletesc destinele milenare domoalele obține moldovene, bogatul podiș transilvan și vrăjita depresiune maramureșeană.

După ce adună apele citorva izvoare venite dinspre apus, râul întâlnește oamenii. Întâlnirea lor se pierde undeva în veșnicie; — **muntele-rîul-omul**, la care se adaugă ca element de legătură lemnul — toate par dăltuite din începutul istoriei. Vechimea și autenticitatea, trăsături de marcă ale poporului român, sînt poate mai vizibile aici, în lumea austeră a văii Sălăuței. Totul e de o simplitate severă: de la cele câteva încrucișări ale lemnului și coloritul alb și negru, negru și alb, arareori întretăiat de roșu sau uneori albastru ori verde al veșmintelor și țesăturilor, pînă la felul de a se exprima al oamenilor. Morile acelea din lemn, obiceiurile și datinile, privirea aspră, dar deschisă și binevoitoare, gesturile măsurate ale oamenilor, opincile păstrate pentru că țin mai bine de cald piciorului, obielele din pănură albă legate cu fir negru, duc fără voie gândul spre universul mioritic, spre lumea austeră a păstorilor daci. Lucrurile oamenilor de pe Sălăuța și-au păstrat

asprimea începuturilor, semn al vechimii vetrelor dar și — cum spune cronicarul — al «vrăjmășiei și neașezării» istoriei din această trecătoare mult încercată. O adevărată civilizație a lemnului trădînd un neam de păstori și agricultori a înflorit pe Valea Sălăuței. Dar pe cît de bogat ornamentat e lemnul în Maramureș, pe atît de sobru e lucrat aici. Doar liniile drepte întretăiate, romburile, simbolul solar și bradul — «pomul vieții» — acoperă uneori volumele și formele minunat cioplite ale obiectelor. Numai fuzele și furcile de tors au acea cizelare migăloasă ce încintă ochiul, dar ele erau făcute de feciori și spre a câștiga inimile fetelor iubite, purtînd în broderia lemnului, mai bine decît cuvintele, gingășia sentimentelor. Dar aceasta e altă poveste...

Spre satele întinse de-a lungul văii: Salva, Coșbuc, Telciu, Romuli, pornim în zile de iarnă pentru a asista la petrecerea cu care se încheie aici obiceiurile de An Nou: «Sărbătoarea berii». Zăpada scîrție sub picior. Soarele are o strălucire rece dar valea e învăluită de o lumină proprie venită din infinitul cristalelor de omăt. Doar râul își sună argintul sclipitor al undei printre sloiurile de gheață și pietrele șlefuite de timp. Oamenii se pregătesc de sărbătoare, morile și-au închis deja stăvilarele, apa a încremenit într-o cascadă de sticlă pe lemnul roților. Un univers mineral, diamantin, a înlocuit lumea vegetalului ce domnește aici în restul anului. Frumusețea blindă și unduioasă a verdului e preschimbată acum într-o nemișcare sălbatică și mîndră. Cunoscută în întreaga Transilvanie sub denumirea de «vergel» sau «uspățu ficiilor», sărbă-

toarea se numește aici «berea» datorită existenței cîndva a unei fabrici de bere la Năsăud. E vorba de un ospăt comun, la sfîrșitul sărbătorilor de iarnă, al colindătorilor și al celor ce i-au primit și le-au ascultat urările și cîntecele de viață lungă și fericită. La el sînt invitați și «ficiorii lăturenii» veniți «ceterași» din satele vecine. Sărbarea are loc în două seri consecutive. În prima seară are loc «berea tinerilor» la vreun «berean», mai de încredere în ochii părinților și cu casa mai încăpătoare. Fiecare aduce fie mîncare fie băutură, după cum i-a fost cîștigul în vremea colindatului — băiatul sau hărnicia într-ale bucatelor — fata sau nevasta. «Balul» coincide, de altfel, cu începerea «tomnelii», a petiului adică, și a vremii nunților — «cîșlegi» — ce ține doar cîteva săptămîni. Feciorii dăruiesc acum fetelor o creangă de măr impondabilă cu flori, mere, prăjituri, iar fetele dau băieților merele păstrate cu grijă. Unii feciori mai pață și cîte un necaz: fata la casa căreia se duc spre a o pofti la horă, le trimite vorbă prin bunică sau mamă că e cam bolnavă, stă în pat și nu poate veni. Și cînd colo ea se duce la «berea» din celălalt cap al satului... Petrecerea e organizată de un «comitet de bere» avînd în fruntea sa un vâtaf, ce alege ceterașii și comandă «învirțile de pe Someș», adevărate probe de măiestrie și rezistență pentru dansatori. Hainele orășenești se amestecă aici cu vechile costume, fiecare tinăr simțîndu-și sufletul vibrînd la fel în sunetele cîntecelor bătrînești. Vâtaful comitetului de bere, «capul de bere», cum îi mai zice, invită părinții tinerilor la «hora bătrînilor», ce are loc în seara următoare. Aceștia privesc perechile, își spun mai în glumă, mai în serios, «cuscii, socrii», și, cînd muzica rupe zăgăzul anilor, le arată tinerilor «cum se joacă cu adevărat». Și apoi, vorba poetului: «Sînt grei bătrîinii de pornit, /Dar de-i pornești, sînt grei de-oprit!»... Casele sînt luminate de adevărată explozie multicoloră a «păunilor» — podoabă de care sînt atît de mîndrii năsăudenii, făcută cu multă migală și trudă din pene de păun prinse cu mărgelile din sticlă la bentița pălăriei. Privind în jur remarcăm cu cîtă rigoare se păstrează «vîrsta» costumelor. Cele ale tinerilor au culorile vii.

strălucitoare. Pieptarele din piele au ciucurii în nuanțe aprinse și lucrătură din mătase și mărgel. După căsătorie, nici feciorii nu mai poartă «păunul», nici fetele pălăria de pai, subțire și înflorată. Costumele de nevestă au culorile mai domoale, cătrînțele într-o singură culoare, năframele la fel. Chimirele late ale bărbaților sint împodobite doar de încrustațiile în piele și de luciul cataramelor. Costumele bătrânești au culori

închise, albul și mai ales negrul domină, simple ca însăși legile existenței.

Sobrietatea oamenilor locului este parcă uitată în zilele festive — strălucire, culoare, podoabă — ceea ce nu există în timpul obișnuit al muncii, își face loc în timpul sacru al sărbătorii. De a doua zi un nou an al ciclurilor imemorabile ale vieții satului va începe.

**DAN ALEXANDRU
CONDEESCU**

În tihna cîmpiei

Idea unei drumeții pe întinderea cîmpiei nu era nici nouă, nici originală. Mi-o dăduseră bătrîni sfătoși pe care i-am auzit vorbind cu înflăcărare despre tainele cîmpului în anii cînd, copil fiind, încercam să pătrund rosturile muncilor agricole.

Iată-ne deci, doi prieteni, echipați cu rucsace de munte, cu saci de dormit și cort porniți într-o simbătă spre necunoscutele cîmpii. Trenul ne lasă într-o gară mică, unde sintem priviți cu oarecare curiozitate, dar oamenii își văd repede de-ale lor, în timp ce noi rămînem singuri să

hotărîm încotro s-o apucăm. Am ales un itinerar paralel ca lunca Timișului, gîndindu-ne că arșița unei zile de iunie putea fi îmbîlînzită la nevoie cu o baie. Pornim printre lanurile de grîu dat în pîrg, unduindu-se la adierile slabe ale vîntului. Prima bucurie ne-o fac albastrele și macii roșii, stropi de culoare aruncați în galbenul holdelor. După o oră de mers, curgeau apele de pe noi; ne era sete. Zărim un pîlc de copaci și ne apropiem de umbra lor. Într-un lan din apropiere au intrat secerătorile; tractoriștii, bucueroși de oaspeți, fie ei și ciudați ca noi, ne oferă apă și pîine... cu șuncă.

Se întîmplase să fim de față la clipa trăită cu emoție de toată suflarea satelor, cînd începea culesul pîinii. Nările ni se umplu de aroma grîului copt și, fără să ne dăm seama, ne trezim părtași la bucuria mecanizatorilor. Mai zăbovim puțin; urmărîm din mers cum se umplu sacii cu bobul auriu, apoi ne cufundăm mai departe în întinderea fără sfîrșit din fața noastră. Am lăsat în urmă lanuri de in, ce începeau să înflorească albastrui, de rapiță galben-aurie, porumbiști în-care intram pînă la brîu. Trăiam «pe viu», în liniștea imensă ce ne înconjură, ceea ce văzusem de atîtea ori fragmentat în secvențe de secunde în fuga trenului sau a mașinii.

Drumul ne conduce spre rîu, pe lîngă o lizieră de pădure care ascunde digul Timișului. În crîng, cîțiva stupari își îngrijesc conștiincioși roiurile de albine. Bine-nțeles că sîntem tratați cu faguri plini cu miere de flori de cîmp. În jurul nostru, finul proaspăt cosit răspîndește miresme plăcute în timp ce căpițele ne îmbie la odihnă. Sîntem acceptați drept tovarăși de o noapte ai apicultorilor și ne instalăm cortul lîngă căsuțele lor mobile. Ne simțeam obosiți și nu era de mirare: bătusem cu pasul nu mai puțin de 16 km.

Timișul, rîu de munte domolit în cîmpia bănățeană prin meandre line ne primește cu apă curată; înotăm spre o insuliță cu tufe de salcie și ne întindem pe nisip. Deasupra noastră plănăză lin un stîrc alb ce se plimbă apoi elegant prin apele de mal. Cînd ne zărește, zboară puțin mai departe și își continuă plimbarea și căutările. Pe mal au apărut cîțiva undițari care se pregătesc pentru pescuitul de noapte; pe noi, pasiunea lor ne lasă indiferenți, așa că ne reîntoarcem la cortul nostru din crîngul stuparilor, unde ne așteaptă o papară din ouă și ceai îndulcit cu miere de albine.

Amurgul era liniștit și cald, iar în lanuri se auzea pitpalacul prepelițelor. Departe, în zare, un fulger brăzda cerul ca din senin. Albinarii simt apropierea ploii și își acoperă stupii, în timp ce noi, lipsiți de orice grijă, ne pregătim de somn; adormim imediat în plin concert pe care greierii îl dădeau în cîntecul nostru.

Un zgomot infernal ne trezește pe toți deodată: cîmpia ține să ne ofere în plină noapte un spectacol extraordinar. Fulgere, tunete, rafale de vînt răcoros, apoi o ploaie cu stropi mari cade peste noi timp de o jumătate de oră. După ce s-au golit rezervoarele cerului se așterne din nou liniștea. Către apus, cite un fulger răzleț mai face să tresară balta de smoală. După ploaie, pămîntul reavăn are un miros extraordinar pe care numai cîmpia era în stare să ni-l ofere.

Dimineața, din pîcla ce se ridica după ploaie, apăruse discul roșu al soarelui. Se anunța o nouă zi fierbinte, astfel că primele raze ne proiectează umbrele cu rucsacii și cu cortul în spate în drum spre pădurea Bistra, pe care o vedem albastrind înaintea noastră. Pentru a ajunge ne trebuie vreo două ore, îndeajuns de lungi ca soarele să se ridice sus și să ne ardă în creștet. Peria deasă de stejari și arini ne primește în hățîșurile ei cu adiere răcoroasă și cu parfum de flori. Deodată din foșnet de frunze, apare o pereche de căpriori. Sînt foarte aproape și încă nu ne-au observat. Se privesc tandru, își rotesc capetele, ne zăresc, în sfîrșit, și dispar la fel de repede precum veniseră. Am rămas tăcuți multă vreme, fermecați de acest fragment de poveste trăit în pădure.

Umblăm prin luminisuri după covoarele de flori și descoperim chiar un loc cu gențiane albastru-violacee, o raritate pentru pădurile de șes.

Spre nord se văd malurile Begăi; mergînd de-a lungul lor, am fi putut ajunge repede acasă. Refuzăm gîndul acesta comod și ne îndreptăm cu toată hotărîrea în direcția opusă, către rîul Timiș. Ne aflăm din nou în plin soare, îl simțim pe fețele noastre, bronzate uimitor de repede; jocul organic al aerului fierbinte ne împiedică să distingem limpede locul unde cîmpia se pierde în nemărginirea orizontului.

Un lan de floarea soarelui își roteste mii de pălării gata să se deschidă, după lumina astrului. Drumul ni se pare mai greu acum, dar ajungem voinicește la Albina. «Simțim» pe-aproape forfota șoselei Timișoara-Buziaș. La Albina plaja este înțesată de oameni; și aici ne sînt aruncate priviri întrebătoare și pe bună dreptate: într-o colectivitate aflată, fără excepție, în costume de baie, echipamentul nostru face o totală notă discordantă. Sîntem luați drept vinători sau pescari și nu știm dacă vreunul ghicește marea noastră descoperire. Pentru a nu da nimănuim vreo bătaie de cap, ne amestecăm în slipuri printre ștrandişti, bem răcoritoare și ne bălăcim în Timiș.

Popasul acesta prelungit pînă către amurg s-a dovedit mai mult decît binevenit, pentru că înserarea ne prinde departe, pe digul Timișului aproape de Sag. În jurul nostru, numai păduri: a Girocului și a Timișenilor în dreapta, a Pădurenilor în stînga. De-a lungul rîului se înșiră grădinile irigate ale cooperativelor din satele pe lîngă care trecem. Ne iese în cale stîna girocenilor, care ne primește după datina locului cu lătrat de ciobănești albi, cu caș și zăr răcoritor. Un clopot îndepărtat ne face să ne consultăm ceasurile. E ora 21 și gara Timișeni ni se arată sub ultimele raze ale soarelui.

În tren îmi vine ideea să repet acest traseu în fiecare anotimp: oare cum ar arăta cîmpia toamna, cînd mi-ar plăcea să o străbat însoțit de un pădurar; dar iarna, cînd aș putea pleca împreună cu prietenii mei vinători? Acasă, adorm răpus de dificultatea unei excursii pe care la început o socotisem un simplu joc.

CONSTANTIN LUPU

PIESE DINTR-O COLECȚIE DE ARTA SPONTANĂ

sau întrebarea:
a murit oare desenul după natură?

« În materie de desen, nimic nu e mai bun decât prima țîșnire » — a spus odată Picasso, amicului său Brassai.

Citatul e unul din cele fixate în memoria lecturilor mele și îmi vine în minte împreună cu altele, cînd se întîmplă ca, în drumurile pe care le întreprind ca ghid al turiștilor, să însoțesc grupuri de pictori. Am prilejul să aflu, în astfel de călătorii, ce gîndesc și cum vorbesc plasticienii despre peisajul care devine, în atelierul lor, natură interpretată, natură transfigurată. În vara lui 1965, într-o excursie de o zi la Predeal, se afla și pictorul Ion Sălișteanu. Găsesc, iată, în caietul meu de note, desenat, nu în linii ci în vorbe, conturul acelei excursii văzută de ochii maestrului: « O linie dublă tremurată în chip de șosea, un autocar, cîteva sonde, blocurile din Ploiești și muzeele din Cîmpina, Peleșul Sînaiei și brazii Predealului. O revăd schițată, după aproape un deceniu și jumătate, simplu, (nu simplist ci simplificat), esențializată, așa cum e arta spontană, asemeni liniei pe care doar « prima țîșnire » o poate da ».

★

Altă dată, în aprilie 1975, eram într-o excursie în RDG, cînd am constatat că Sofia Uzun nu pleacă în călătoriile sale cu pînze, cartoane, paletă, penele și culori; ea pleacă întotdeauna cu un caiet maculator tip școlar și cu un pix, iar uneori, cînd presupune că va avea mai mult timp la dispoziție, ia un caiet de desen și o trusă « Carioca ». Sofia Uzun nu-și așea-

ză cu ostentație utilajul în fața subiectului, așteptînd gloata de copii sau maturi, martori ai procesului de creație; ea notează — în linii sau cuvinte — în avion, în tren sau în autocar peisajul de-o clipă sau vecinul de canapea, notează în fața catedralei sau în muzeul de istorie explicațiile ghidului, privind date documentare sau anecdotice, notează tot ce-i oferă locurile și oamenii, unde, sau, printre care, se plimbă.

Mi-a oferit — în linii — două asemenea impresii din Erfurt.

★

Tot în 1975, într-o seară de decembrie, cinam cu pictorul Teodor Răducan, la restaurantul « Parc » din Govora. La un moment dat, pictorul, privind peste umărul meu, izbucnește:

— Măi, ce cap are amicul! Și vecinul lui de masă!

Nu m-am întors să văd, nu ar fi fost politicos, dar i-am replicat:

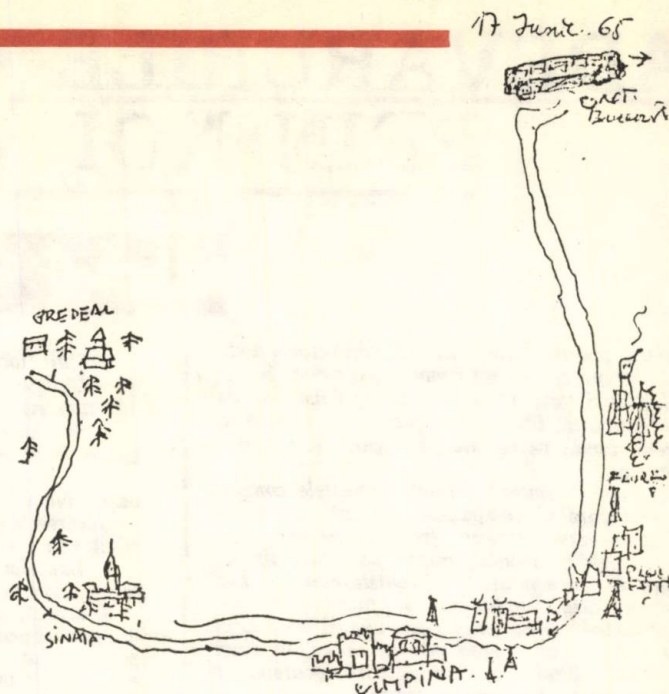
— Fă-le!

— Nu am carnetul de schițe.

Aveam cu mine volumul Veronicăi Porumbacu « Legende la niște portrete », pe care-l cumpărasem în seara aceea. I l-am întins. Răducan nu a așteptat a doua invitație. Cîteva linii și în mai puțin de un minut au ieșit patru portrete încărcate de expresie, ceea ce — poate — nu i-ar fi reușit talentatului meu amic, în nu știu cîte ședințe de pozat.

Așadar, arta spontană pare să refuze « compoziția » elaborată și finisată în atelier; ea oferă notația primară, notația țîșnită din realitatea înregistrată nemijlocit la fața locului și transpusă pe hîrtie cu ajutorul celor mai rudimentare mijloace, dar izbucnind din cele mai intime trăiri ale creatorului. Așa să fie? Mă confrunt cu specialiștii. Citesc din rafturile cărților mele de artă « Pe urmele lui Dürer ». Autoarea volumului, Adina Nanu, afirmă: « Dintre toate portretele lui Dürer, în diferite tehnici, noi preferăm astăzi desigur schițele preparatoare în care s-a păstrat fiorul atingerii spontane a cărbunelui cu hîrtia, purtat fără rețineri de mîna maestrului, în timp ce ochii săi tocmai citeau expresia de pe figura modelului ».

MIRCEA DUMITRESCU

ADEVĂRURILE CIRCULĂ PRIN NOI, OAMENII

România văzută din America

America, această țară-continent, mai întinsă decât bătrîna Europă și care nu demult și-a serbat bicentenarul istoriei sale, a încheiat în cei două sute de ani de existență liberă, un popor — sinteză a popoarelor lumii, pe vechile pămînturi ale băștinașilor indieni.

Și în această sinteză, dintre elementele componente, cele care precumpănesc sînt tot cele europene: anglo-saxon, italian, francez, german, rus, polonez, maghiar, spaniol, român ș.a. Dacă timpul a nivelat în mare măsură diferențele etnice — toți spunîndu-și acum, indiferent de țara de origine (și considerîndu-se că sînt) componenți ai acestui relativ tînăr popor — s-au păstrat totuși, în mare parte, limba, obiceiurile, arta culinară, poate chiar cultura și conștiința originii strămoșești.

Dar nu asupra acestor trăsături ale comunităților etnice americane am dorit să mă opresc ci mai degrabă asupra unui aspect al conviețuirii acestor comunități și anume, ce știu și cum sînt cunoscute comunitățile între ele și prin ele popoarele lor de origine.

Ca român, trăind un timp oarecum integrat în Comunitatea românească din statul Michigan, (în acest stat se află un număr de 40-60.000 de americani de origine română), am fost tentat să cunosc, ce înseamnă prezența românească în imaginea americanului de origine etnică diferită; cum ne sînt prețuite istoria, cultura, modul de viață, ce înseamnă România ca prezență istorică și contemporană în lume.

Imaginea pe care mi-am format-o în această privință, nu este nici rezultatul unor investigații anume, nici urmarea unor căutări. Ideea a venit, mai degrabă, impusă de realitate; de constatarea surprinzătoare pe care mi-a oferit-o o întîlnire — aș zice inedită —, la o masă a unei conferințe organizată sub egida Universității Champaign-Urbana din statul Illinois.

Cu acest prilej, după două zile de asistențe la referate și participări la discuții, într-o seară, din întîmplare, am ocupat un loc, la o masă, alături de o persoană, un bărbat între două vîrste al cărui nume nu-l cunoșteam. Discuta foarte aprins, în românește, cu altcineva mai tînăr, o problemă de localizare a unui termen lingvistic, un regionalism al limbii române.

Eram cert convins că mă aflu alături de doi conțetățeni pe care nu-i cunoșcusem mai înainte. Adevărul era numai în parte! Cel între două vîrste, aflat lîngă mine, după interesul pe care-l manifesta și accentul pur românesc, părea a fi un cercetător în lingvistică comparată și nu era de mirare că nu-l cunosc. Mi-am permis într-un moment de întrerupere a discuției să-i adresez întrebarea:

— Din ce orăș sinteți?

— Din Rochester, statul New York.

— Desigur, funcționați la această Universitate așa cum eu funcționez la University of Michigan din Ann Arbor, însă eu întrebam, acasă, în țară, la noi, în ce orăș locuiți; de unde sinteți de origine?

— Regret, dar nu sînt român ci american get-beget. Numele meu este Charles Carlton!

Uimirea mea însoțită cu o firească bucurie a lăsat să-mi scape expresia:

— Imposibil, ... dar nu vă trădează nici cel puțin, accentul?!

A crezut, cu siguranță, că-i fac un compliment mulțumindu-mi pentru apreciere. Această întîmplare părea un caz izolat, singular, cu atît mai mult cu cît într-adevăr era vorba de un specialist filolog. Timpul mi-a demonstrat dimpotrivă că România nu înseamnă numai tenis sau gimnastică, așa cum, poate, greșit, s-ar crede ci, înseamnă mult, chiar foarte mult interes în lumea artistică, științifică, în lumea dornică de cunoaștere.

Cu aceeași ocazie, la aceeași Conferință aveam să întîlnesc un alt reputat specialist, bun cunoscător al istoriei Românilor, cu care, în acele zile, m-am întreținut, fructuos, aș spune pentru amîndoi. În acest caz, deși accentul îl trăda în parte, interlocutorul meu stăpînea, totuși, bine limba română, cu toate că, între noi fie spus, este o limbă dificil de învățat mai cu seamă pentru cei de origine anglo-saxonă. Este vorba de profesorul Hitchins, de la Indiana University, istoric cu preocupări particulare pentru istoria modernă și contemporană a țărilor din Sud-Estul Europei.

Lucrările sale publicate, referitoare la istoria României, dorința sa de a cunoaște în limba țării, în original, izvoarele istorice care i-au prilejuit studiile de specialitate din ultimii 10—15 ani, i-au deschis larg posibilitățile de înțelegere și exprimare în limba română.

Și aceste două cazuri amintite nu sînt singulare! Am întîlnit, la Kent State University din statul Ohio, pe profesorul dr. Glee Willson. El este fondatorul și conducătorul programului de studii românești la această universitate, program care, pe lîngă cursul de limba română, cuprinde și un curs special de istoria românilor, curs predat de profesorul Willson. Știut fiind că o grupă de studenți la ur curs special, în America, cuprinde o cifră de maximum 15 studenți, am rămas plăcut surprins aflînd că la cursul de istoria românilor — pe lîngă care funcțiază și un început de muzeu românesc —, sînt înscriși și urmează 15 studenți. Profesorul Willson vorbește de asemenea românește, anul acesta mai bine decît anul trecut și-mi mărturisea că interesul său deosebit pentru arheologia și istoria secolelor III—IV din aria europeană a fostului Imperiu roman de Răsărit, i-a descoperit

o nouă pasiune: istoria dacilor și daco-romanilor. Această pasiune a fost, de altfel, transmisă și studenților săi, cu care, în acest an, a făcut o călătorie de studii în Grecia și România. Profesorul Willson este un bun specialist și, ca orice om de știință, privește și formulează opinii personale cu responsabilitate și fundamentat. Și este cu atât mai plăcut pentru mine, român aflat într-o țară-continent, să constat că nu numai profesorul Willson, dar întreaga istoriografie americană, științifică, folosește aceeași tonalitate în tratarea problemelor fundamentale ale istoriei României: străvechea origine etno-teritorială, aria de constituire a poporului dac — strămoșul poporului român, latinitatea limbii, unitatea, permanența și continuitatea, valoarea civilizației românești în cadrul civilizației universale.

Cum altfel ar putea fi apreciate profund documentele tomuri de istorie privitoare la români, rod al unei munci de decenii a lui Charles Upson Clark, sau bine cunoscuta lucrare a lui Paul McKendrick intitulată « Pietrele dace vorbesc » recent publicată în S.U.A. și tradusă acum și în România?

Cum ar putea fi înțeleasă preocuparea unor mari biblioteci universitare, cum este Graduate Library, din Ann Arbor, a Universității Michigan în care standul de carte referitoare la România se ridică la peste 4000 de exemplare, sau interesul manifestat de profesorii V. R. Burks, W. Brazill sau B. Goldman pentru istoria și cultura românească decât ca o interesare în cunoașterea unor valori cu trecut milenar, prezențe notabile în peisajul culturii universale?

Cum ar putea fi explicată afluența de tineri studenți americani la cursul de limbă și civilizație românească ținut de profesoara Rodica Boțoman la Universitatea din Columbus Ohio, decât tot ca o interesare sinceră față de istoria și cultura unui popor impus de justețe în istorie! La Columbus Ohio, cei 120 studenți americani înscriși la acest curs uimesc însă nu numai prin stăruința de a-și însuși limba română! Într-o seară, am fost, împreună cu alți istorici români aflați în vizită la această universitate, la o întâlnire prietenească la locuința profesoarei Rodica Boțoman. Nu mică ne-a fost surpriza să descoperim aici, un grup de studenți și studențe interpretând cu talent și cu un slab accent străin multe dintre frumoasele cîntece populare românești, în limba română. De altfel, dintre cei 120 de studenți (cel mai mare număr de cursanți la limba română, din întreaga America), vreo 40 au format un ansamblu artistic de cîntece și dansuri populare românești, « Haiducii », ansamblu deja cunoscut în multe orașe americane, grație turneeelor organizate. Cu 2-3 ani în urmă acest ansamblu a vizitat și România, susținând o suită de reușite spectacole.

Căutam într-un fel o explicație a acestui interes crescând în Universitățile americane, la studenți în special, pentru istoria și cultura românească. O explicație am primit din partea profesorului Casso, Președintele Departamentului de limbi romănice de la University of Michigan, din Ann Arbor. Sînt mulți acei care, spunea prof. Casso, s-au dedicat studierii limbilor romănice moderne. « În acest studiu au absolută nevoie de elemente comparative, pe care, cel mai bine, le oferă limba română, ea fiind, prin structura gramaticală și lexic, cea mai fidelă reflectare contemporană a limbii latine. Și apoi, limba română, cînd o auzi vorbită, are o melodicitate reconfortantă! »

Cînd le aud pronunțate, multe dintre cuvintele românești, — spunea prof. William Peck, șeful Departamentului de artă veche și arheologie al Institutului de arte din Detroit — îmi sînt deja înțelese, altora le deduc sensul deși, poate, mi-ar fi foarte greu să le pronunț. Cu plăcută surprindere am citit, publicată în paginile ziarului « Comuniunea românească » din Detroit, mărturisirea distinsului istoric american despre drumul său cu totul particular întru cunoașterea României: « Am început să înțeleg cuvinte și expresii, scria profesorul Peck, nu numai datorită colaborării mele foarte fructuoase cu dr. Lucian Roșu, și prilejurilor unor foarte lungi discuții despre sistemul educațional și universitar, cercetare arheologică și muzeu, dar și faptului că, în meseria mea de arheolog și istoric de artă veche, interesat deopotrivă de Egipt ca și de Grecia și Roma, nu am putut să depășesc unele dificultăți pînă nu am apelat la cercetarea arheologică românească, avînd la dispoziție multe dintre lucrările de primă necesitate, editate în România și în limba română, puse la dispoziția mea de colegul și prietenul Lucian Roșu. Am început să descifrez românește mai întîi folosînd lucrarea regretatului arheolog Vasile Canarache « Amforele șampilate de la Tomis », un foarte bun și unic determinant pentru colecția aflată în patrimoniul muzeului nostru. Am făcut schimburi de publicații între muzeul nostru și cele din România. Personal am publicat articole în Revista românească a Muzeelor și monumentelor, între care unul despre muzeele din Detroit. În acest articol am încercat să fac cunoscute cititorilor români resursele și bogăția de material din muzeele noastre locale de artă, istorie și știință. După cite știu, este pentru prima oară cînd o revistă de specialitate din România publică despre Detroit. Un aspect important al legăturilor dintre noi, a fost prilejul, pentru mine, să înregistrez, în engleză, cîteva interviuri care au fost transmise la radio București. Unul dintre acestea era referitor la coiful de argint traco-get din Muzeul nostru, obiect unic în America de Nord și unul dintre cele mai importante comori românești din afara acestei țări. Un alt interviu a fost ocazionat de prezentarea cărții « Pietrele dace vorbesc » a profesorului Paul McKendrick, una dintre primele lucrări de popularitate, în engleză, avînd ca subiect, arheologia românească. Într-un alt interviu am discutat colecțiile de artă din Institutul de Arte, concentrîndu-mă asupra importanței și valorii lor. Toate aceste interviuri au făcut parte din programul stației de radio București. Este puțin neobișnuit că eu, care n-am călătorit niciodată în România, am fost auzit de cîteva ori în aceste emisiuni ».

Coiful traco-get, din argint, aflat în colecțiile mai sus amintite, coif descoperit în timpul primului război mondial, în zona « Porților de Fier », și în general arta traco-getă, a oferit un larg cîmp de investigații și studii profesorului Bernard Goldman, unul dintre reputații istorici de artă veche universală din Statele Unite ale Americii. Studiile sale publicate în ultimii 20 de ani sînt materiale de referință pentru orice cercetător interesat.

Fără îndoială, că deși în covârșitoarea lor majoritate românii plecați din Transilvania, Banat, Moldova, în secolul trecut sau la începutul secolului nostru, erau neștiutori de carte, puținii care s-au dedicat învățaturii, au dat cînstire numelui de român.

Este, de pildă, cazul inginerului Leon Russu, astăzi pensionar, aflat în America încă din anii imediat următori primului război mondial. Își amintește cu lux de amănunte anii petrecuți pe locurile natale. «Părinții mei pieriseră în inundația care a venit asupra Năsăudului. Era în anul cînd eu tocmai terminam liceul la una din bunele școli românești, Școala Năsăudului. Presupun că și azi, ca și atunci, nu poți spune numele acestei localități fără să evoci două figuri mari ale literaturii române: Rebreanu și Coșbuc. După catastrofa din 1922 am primit o bursă de studii în America. Mi-am început și terminat studiile la Universitatea din Pittsburg. Apoi, m-am căsătorit aici și am lucrat și la Ford și la General Motors. Ca tînăr, mi-am dorit să țin mereu aprinsă flacăra dragostei de pămînturile natale. M-am străduit să activez viața românească în America. Am înființat și un ziar «Viața Românească», înainte de războiul al doilea mondial, ziar pe care-l scriam eu și prietenul meu Gh. Zamfir.

Kent State University — Ohio, U.S.A. Lucrările simpozionului român-american ocazionat de sărbătorirea a 60 de ani de la desăvîrșirea Statului unitar român. În fotografie — prof. univ. dr. Glee Willson — S.U.A. (stînga) și prof. dr. Lucian Roșu — România (dreapta).

Prin articolele mele (mai am și acum o colecție a acestui ziar), m-am străduit să țin mereu legătura între cultura și arta țării, România, și comunitatea românească din America. M-am străduit pentru unitatea acestei comunități și pentru a demonstra valențele deosebite ale civilizației noastre strămoșești. Acum îmi place să citesc și să revăd, cel puțin în imagini reproduse, priveliști din țară, din Năsăudul copilăriei mele și din București. În copilărie eram prieten cu frații Rebreanu de la Prislop, cu care ne vizitam foarte des». Ceea ce este surprinzător pentru oricine are prilejul să discute cu inginerul Russu, este perfecțiunea limbii române. Ai impresia auzindu-l, că abia a sosit din România. Dar nu numai limba, nu numai cunoștințele de istorie, geografice, artă, literatură, de-a dreptul impresionante, sînt uimitoare; inginerul Russu este un om echilibrat, dotat cu o gândire limpede și optimistă și mai presus de

orice, cu o generoasă, complexă înțelegere a fenomenului vieții la care participă cu detașată și paradoxal, implicită filozofie. Discuțiile îndelungi cu acest bun cetățean american erau de o înaltă ținută, așa zice academică dacă epitetului nu i-ar fi proprie și o ușoară încărcătură de rigiditate și, nu greșeam cînd, ascultîndu-l, văzîndu-l, îmi apăreau frumoasele însușiri ale unui popor care tocmai datorită virtuților a rezistat peste milenii.

Este greu să nu omiți, într-o astfel de împrejurare, oameni și fapte care au cimentat prin existență, nu doar fizică, ci mai cu osebire valorică, prezența românească pe acest îndepărtat continent. Oameni respectați prin tot ceea ce fac, prin întreaga lor existență: Walt Lazar, la aproape 50 de ani a învățat să vorbească limba strămoșilor săi din zona Făgărașului; Paulina Feher, deși născută în America, se trădează prin unele accente ca trăgîndu-și obîrșia din Banat, iar mama Aurelia, acum la 80 de ani, venită din România la vîrsta de 11 ani, deși vorbește perfect românește, uneori te încîntă să o auzi «românizînd engleza». Într-una din zile, la o masă, reproșîndu-i prietenei sale pe care o sunase la telefon cu o seară înainte, îi spunea «Te-am colăit (to call = a chema) aseară și n-ai ansărit (to answer = a răspunde) c-am vrut să te picuesc (pick up = a veni să ia pe cineva)». D-na Ketty Rusceag sau d-l Simionescu, exemple de vigurozitate și mîndrie de numele de român, deși, uneori, se simt stingheriți că au uitat unele cuvinte din cauza lipsei de exercițiu. D-l Simionescu se află în America de aproape 60 de ani. Are acum 91 de ani și, incredibil, lucrează, cot la cot cu soția sa și cu fiii săi, în atelierul de reparații auto. Vară, iarnă, de dimineața pînă seara lucrează și în atelier și în depozitul de mașini pentru reconșionat, ca atunci cînd era tînăr, păstrînd parcă aici, peste timp și peste ocean, vivacitatea strămoșilor săi mehedințeni.

Trăind printre acești oameni, români-americani sau americani de altă origine etnică, înțelegi ce înseamnă pentru ei România, în istorie și în prezent, desprînzi măsura prețurii noastre, a unui popor care a creat peste milenii o civilizație fără a cărei cunoaștere este greu să pătrunzi în necunoscutul începuturilor de viață și muncă ale omului pe bătrînul continent european. Unii — sentimental, prin originea lor etnică, alții — prin interesul științific sau cultural, își aduc cu osîrdie prinosul la cunoașterea comună, la prețuirea comună și la legătura, din ce în ce mai trainică, de prietenie, între cele două popoare, poporul român și poporul american. Omul prin apropiere de om, prietenia, într-un cuvînt relațiile simple, omenești, cimentate prin muncă și afecțiune nasc legături trainice, înlesnesc cunoașterea popoarelor și valorilor lor, apropiie idealurile și leagă punți sufletești ce depășesc vitregiile istoriei. Legăturile directe, prietenești, deschid porțile zăvorite altă dată de depărtare și necunoaștere, apropiie oamenii, apropiie popoarele.

Aș spune chiar că, într-un fel, contactele umane, în era civilizației contemporane, au și darul de a contribui la înțelegerea istoriei popoarelor, uneori completînd litera cărții, alteleori suplinindu-o. Cu atît mai importantă pentru călătorul modern cunoașterea istoriei poporului său, despre care și alții în lume vor să afle astăzi, cînd adevărurile circulă nu doar prin textele scrise ci și prin noi, oamenii.

Dr. LUCIAN ROȘU

CRESCĂTORUL DE FLUFURI

«Aveam unsprezece ani când tatăl meu a venit acasă cu o carte despre fluturi colorați. Era funcționar la bancă dar era un excursionist pasionat. Ne lua întotdeauna și pe noi, copiii. Într-o zi ne-a spus — de mine vă faceți fiecare câte un fileu și mergeți cu mine».

Acum când are 70 de ani și titlul de doctor în științe biologice, entomologul de la Timișoara-Frederic König pomenește cu venerație părintele de la care are credința că a pornit pasiunea sa continuată pe parcursul unei vieți. Mai târziu a devenit favoritul profesorului de științele naturii; la terminarea liceului alcătuiuse o colecție de 4—5000 de exemplare. Dar numărul în sine nu era ceea ce îl interesa pe acest colecționar aparte ci speciile. «Închipuiți-vă, sînt specii pe care le vezi tot anul și specii pe care nu le poți vedea decît cîteva zile. Cîți ani îți trebuie să aduni la un loc observațiile din acele zile ale fiecărui an? Ca un leit-motiv revine imaginea tatălui în educația meticuloasei îndeletniciri a fiului — cercetător. «Eram cam în clasa a VII-a de liceu cînd tatăl meu a adus o carte mare în care am văzut dezvoltarea larvară a fluturilor. Observam evoluția de la o clipă a vieții lor la alta și diferențele, încete sau iuți, mă fascinau.» La 26 de ani opțiunea pentru studiul științelor naturii

se conturase dar peste momentul deciziei s-au suprapus anii 1928—1929—1930 cînd pasionatul fluturar s-a oprit la învățarea și practicarea mecanicii.

Două drumuri paralele s-au așezat astfel la picioarele vieții lui Fr. König — mecanica și entomologia. Cu prima se cîștiga o existență de zi cu zi pentru sine și familie. Cu a doua se cultiva o pasiune și se adăuga în cartea mare a științelor naturii un capitol.

Momentele devenirii în viața lui Fr. König nu au urmat, așa cum vom vedea, drumul știut, obișnuit, al vîrstelor. La 43 de ani a început cursurile fără frecvență ale facultății de biologie din București. A fost cel mai bun student al promoției sale, în ciuda faptului că provenea din domeniul de activitate al mecanicii, domeniu atît de îndepărtat de cel al biologiei. La 56 de ani numele lui Fr. König se află în sfîrșit înscris în arhiva lucrătorilor Muzeului din Timișoara. În 1970 muzeul preia colecția sa de 13.000 de exemplare. Ceea ce e interesant, e faptul că 90% din exemplarele acestei colecții provin din zona Banatului. Un fel de document entomofaunistic cum am putea-o numi, un document de care cel ce l-a scris s-a despărțit fără sentimentul posibil al înstrăinării. «Îmi pare bine că a rămas colecția mea muzeului din Timișoara. Ne-am născut aici și eu și părinții mei». Dealtfel pentru Fr. König colecția nu a fost niciodată importantă în sine, desprinsă de interesul cercetării. Ea a avut și are rolul de unealtă. Acea unealtă care i-a permis să afle, printre altele, că, de pildă, atunci cînd iese din nimfă, fluturele e perfect desenat și colorat, că după 5—10 minute aripile încep să se umfle ajungînd în cîteva clipe la dimensiunea definitivă, că îi mai trebuie un șir bun de minute să se întărească, și să-și ia zborul, fără ca nimeni să-i arate prima zbatere. «Pentru că fluturii au un destin ciudat. Nici o mamă de fluture nu-și vede urmașii, nici un copil de fluture nu-și cunoaște părinții. Cît privește durata vieții de fluture, și asta e o minune. Unii trăiesc o singură zi, unii 3—4 zile, există și cîteva specii longevive! Ca lămîița — care trăiește opt luni, iar cea mai lungă viață e a celui ce trăiește zece luni».

Cu mulți ani în urmă, pe vremea cînd practica mecanica, Fr. König a fost numit, dintr-o fericită orientare, custode al subcomisiei monumentelor naturii din Banat. Păstorul de fluturi l-am numit în sine-mi auzindu-l vorbind despre fluturi precum un vechi păcurar despre oile sale. Mi-am format părerea atunci că nu ar fi măcar un singur fluture pe Domogled pe care Fr. König să nu-l fi văzut, despre care să nu știe cînd se naște și cînd moare, unde își depune ouăle, știut fiind că fiecare specie se dezvoltă pe o altă plantă, căutînd-o și găsiind-o fără greș într-un covor de o mie altele. «E greu să-i urmărești, e muncă de migală, cu atît mai mult cu cît ouăle sînt mici, minuscule. Dacă le pui la microscop, ele nu sînt netede, ca cele de găină, ci au o ornamentație foarte frumoasă, pentru fiecare specie alt relief, altă formă, altă culoare, alt loc de depunere. A fost o specie pe care am pîndit-o cincisprezece ani! Și se mai poate întîmpla ca la capătul acelor 15 ani cînd în sfîrșit ai găsit-o; să-ți moară larvele în drum spre casă...» Mii de exemplare au înviat și au crescut pînă acum, sub ochii lui Fr. König atenți cu amănuntul, adaptați să distingă imperceptibila nuanță a vieții de fluture. «Oul se taie cu frunza pe care l-ai găsit, unele larve ies în cîteva zile, altele în cîteva luni, iar cînd încep

să miște, le dai planta respectivă, aceea care le-a fost transmisă ca singura potrivită speciei lor. O parte dintre plante cresc aproape, o parte le-am pus în grădină». Mi-am imaginat toate seminciurile înviate și m-am întrebat cum ar fi această încăpere — laborator invadată de fluturi. Cercetătorul, crescătorul de fluturi și păstorul lor își oprește atât cât îi trebuie pentru studiu, restul află libertatea pentru o zi, trei sau patru, opt luni sau zece. «Cînd te interesează o specie, crești sute de exemplare pentru ca s-o observi. Coenonympha leander e o specie al cărei mod de viață nu-l văzuse nimeni pînă la mine. Prin '55, în iunie, am adus de la Herculanee femele vii, le-am pus pe plante diferite și au acceptat să depună ouăle. Mai tîrziu am găsit și iarba lor

preferată — crește pe grohotișuri de stîncă în tufe mici, de culoare cenușie».

Ceea ce-l particularizează pe Frederic König între entomologi este preocuparea pentru biologia fluturilor. A crescut mii de exemplare studiîndu-le comportamentul în captivitate, i-a observat și în libertate îndelung, iar concluziile de ordin ecologic și etologic pe care le-a făcut cunoscute în cele peste 80 de lucrări publicate în țară și în străinătate i-au adus un nume de care între specialiști se ține seama, un nume pe care muzeele din Europa și de pe alte continente îl caută pentru schimburi de extrase, pentru răspunsuri la problemele de răspîndirea și determinarea speciilor.

DONA ROȘU

Colecția «Dictionarelor enciclopedice domeniiale» se va îmbogăți cu un nou volum, avînd titlul de mai sus. Autorul ei, **Aurel Nicolau**, un pasionat căutător în labirintul careurilor rebusiste, n-a pregetat să-i consacre o muncă de un deceniu și mai bine, reușind, sperăm, să realizeze o lucrare interesantă, utilă tuturor celor ce dezleagă sau compun jocuri rebusiste. Intrucît un număr mare de termeni cuprind referiri de ordin geografic, istoric, de științe naturale etno-folcloric sau de cultură generală, lucrarea se recomandă, ni se pare nouă și celor ce-și dedică timpul liber captivantului domeniu al turismului. Este motivul pentru care reproducem spre exemplificare cîteva mici fragmente:

CUVINTE CU TREI LITERE

AAA 1. Amalgamați în vechea chimie. 2. Apărare antiaeriană.

AAC, abreviație latină.

AAH, regină egipteană, soția lui Amenophis I.

AAK, vas olandez pentru pescuit.

AAL 1. Oraș în Danemarca. 2. Oraș în Nigeria. 3. Port și oraș în Norvegia. 4. Arbore originar din Insulele Amboine.

AAM, veche măsură olandeză de capacitate.

AAP, catarg la corăbiile vikingilor.

AAR 1. Rîu în Elveția. 2. Raiul vechilor egipteni.

AAS 1. Oraș în Norvegia. 2. Un fel de duel în Suedia.

AAT, comună în Belgia.

ABA 1. Oraș antic în Phocida. 2. Oraș în Nigeria. 3. Rege al ungurilor. 4. Manta de lînă la turci și persani. 5. Postav pentru haine țărănești. 6. Neam din Transilvania. 7. Interjecție.

ABB, cap în Nordul Marii Britanii.

ABC 1. Alianță între Argentina, Brazilia și Chile (A.B.C.). 2. Primele noțiuni (fig.)

ABD 1. Numele mai multor emiri din Cordoba (756—961). 2. Sultan turc (1774—1789). 3. Sultan turc (1876—1909). 4. Conducător al luptei de eliberare națională din prima jumătate a sec. al XIX-lea a poporului algerian (1808—1883). 5. Conducător al luptei de eliberare națională a poporului marocan (1882—1963). 6. Fiu la arabi.

ABE 1. Familii de nobili japonezi. 2. Golf mic în Japonia.

ABI, abia (Olt).

ABO (lbo) 1. Oraș în Africa. 2. Oraș și port în Finlanda. 3. Sunet reflex, exprimînd mirare (ieșit din uz).

ABS, localitate în Arabia.

ABT. compozitor german (1819—1885).

ABU 1. Poet de limbă arabă, de origine persană (mijlocul sec. VIII). 2. Oraș în insula Bissagos. 3. Capitala unei provincii egiptene. 4. Capitala unei nome egiptene (optic). 5. Munte în Sirohi, India. 6. Luna la vechii asirieni.

ACA, vechiul nume al orașului Ptolemais.

ACC, inscripție latină (Accepi (abr.)).

ACH 1. Numele mai multor riuri din Europa. 2. Veche provincie în Franța.

ACI 1. Lac în Turcia. 2. Mic fluviu în Sicilia. 3. Aici.

ACL, vendetă la arabi.

ACO 1. Localitate în Columbia. 2. Localitate în Peru. 3. Vechiul nume al orașului Ptolemais. 4. Popor legendar.

ACQ, comună în Franța.

ACS 1. Scriitor maghiar (1824—1894). 2. Pictor maghiar (n. 1880). 3. Oraș în Ungaria. 4. Axă.

ACZ, oraș în Ungaria.

CUVINTE CU PATRU LITERE

BAAL, divinitate a naturii și a fecundității la vechile popoare semitice

BABA, pictor român (n. 1906)

BACH 1. Familie de muzicieni germani. 2. Renumit compozitor german și autor a numeroase lucrări orchestrale și de cameră (1685—1750). 3. Compozitor, clavecinist și organist german (1710—1784). 4. Compozitor german și dirijor al operei din Hamburg. A cultivat toate genurile muzicale (oratorii, pasiuni, ode, simfonii, muzică de cameră și lucrări pentru pian, opere) (1714—1788). 5. Compozitor, dirijor și pianist german (1735—1782). 6. Om politic austriac (1813—1893).

BACI, cioban care conduce o stîină

BACK, fluviu în Canada (965 km)

BADE, dramaturg francez (1510—1562)

BAEM, denumire populară a migdalului (Maced.)

BAER, medic, naturalist, etnograf și antropolog rus de origine germană (1792—1876)

BAGE, romancier minor englez, autor a șase romane cu caracter social-filozofic (1723—1781)

BAIA, două comune cu același nume și stație de cale ferată în România

BAIF 1. Diplomat francez și umanist erudit de celebritate europeană, preocupat de filologie și arheologie (1496?—1547). 2. Poet francez (1532—1589).

BAIN, localitate în Elveția

BAIR, povîrniș, coastă

BAIS, oraș în Franța

«Un lucru frumos este o bucurie veșnică»

Am primit o insignă pe care sînt gravate trei litere: A.H.A. Pentru cei ce nu știu să dezlege înțelesul lor, mă grăbesc să le spun că înseamnă Asociația Horticultorilor Amatori. Există o astfel de asociație, deocamdată singura, la Timișoara, așa cum există de altfel, asociații ale apicultorilor, crescătorilor de animale mici, vinătorilor și pescarilor sportivi, filateliștilor, fotografilor ș.a.m.d. Îndeletnicirile mele extraprofesionale planează uneori peste spațiile stăpînite de pasiunile horticulturilor amatori, așa că nu mi-a fost greu să semnez adeziunea de membru al asociației. (Nu eram singurul bucureștean care-și stabilea sediul unui «hoby» la Timișoara: pe lista membrilor figurau nume din zeci de orașe din țară, de la «moroșeanu» Vida Geza din Baia Mare, pînă la profesorul Petre Dobrotă din Galați, primul român autor al unei cărți despre îngrijirea cactușilor). Împrejurarea era oarecum deosebită, coincidea cu ziua cînd în sălile din Bastionul vechii cetăți, A.H.A. inaugura una din expozițiile sale tematice, intitulată simbolic «Casa noastră ca o floare». Genericul ascundea sensuri educative, dezvăluite de conținutul materialului expus. «Casa», echivalentă în conceptul civilizației moderne cu apartamentul din bloc, situat în centre aglomerate, departe de orice urmă de vegetație, trebuie să aducă pe balcon sau într-un colț de cameră gingașa înflorare a naturii. «Mama natură» nu este o formulă stilistică, este expresia apartenenței noastre la mediul din care ne tragem, amplificată, în cazul citadinilor, de fireasca nostalgie pentru un petec de verdeață. «Casa noastră ca o floare» exprimă nu numai simboluri de armonii estetice, de curățenie sau de intim cadru familial, ci și dorința revitalizării unei legături temporar întrerupte cu mediul natural înconjurător. Legătura cu ajutorul florilor, al florilor vii, care pot fi cultivate într-un apartament. Spun «flori vii» fără să fac un pleonasm, deoarece din păcate, dorința de a aduce grădina

de lingă casa părintească între zidurile de beton ale blocurilor deschide uneori ușa și falșilor mesageri ai naturii: florile artificiale, realizate de cele mai multe ori la periferia bunului gust, veritabile kitsch-uri, recomandate (numai în parte), doar ca material didactic în școli. Iată deci unul dintre responsabilele scopuri ale expoziției, acela de a-i ajuta pe oameni să înțeleagă că în căminele lor trebuie să-și găsească locul o fărîmă din chipul proaspăt al naturii, singurul care îi poate emoționa cu adevărat.

Statutul asociației este, în bună parte, un program pe termen lung care urmărește să mărească numărul iubitorilor de plante, să-i îndrume și să-i pregătească în vederea practicării acestei îndeletniciri, sporirea colecțiilor și, în ultimă instanță, a patrimoniului horticol al țării. Membrii asociației se întîlnesc în fiecare a treia duminică a lunilor de peste an, organizează expuneri, lecții, proiecții de diapozitive, întîlniri cu cadre universitare de specialitate, schimburi de experiență cu unii dintre cei mai vechi colecționari, «zile ale porților deschise» cu teme anunțate dinainte, unde poate veni oricine, simpozioane și demonstrații de ikebana ținute în întreprinderi, la casele de cultură ale tineretului sau în localitățile din județ. Larga audiență de care se bucură aceste manifestări dovedește că ele stimulează interesul unor categorii tot mai numeroase de oameni de vîrstă și preocupări diferite. Notez aici cuvintele lui Valeriu Grigoraș, unul dintre fondatorii asociației: «Dorim în ultimă instanță ca fiecare membru să devină un ocrotitor al naturii, să fie un model de comportare oriunde s-ar afla față în față cu un fir de iarbă. Programul național de ocrotire a naturii se regăsește de altfel, în multe din acțiunile noastre, îndreptate împotriva poluării aerului și a apei, pentru conservarea mediului înconjurător. Timișoara este un oraș aerisit, bogat în parcuri și zone de verdeață. Ne străduim să contribuim la menținerea acestui

climat, să populăm fiecare petec de pămînt nefolosit cu plante și arborei și nu văd susținători mai entuziaști ai intențiilor noastre decît elevii din toate școlile orașului.»

Știam atîtea lucruri despre activitatea asociației al cărei membru devenisem ad-hoc, dar voiam să mai știu cum se născuse originala colectivitate, a cui fusese ideea. Acum, strînși în jurul unei mese improvizate, printre cactuși de tot felul, cu flori roșii, albe, galbene sau mov, care umpluse expoziția cu plăcute armonii exotice, totul părea extrem de firesc. Aflu astfel, că prin 1970, cîțiva timișoreni a căror arie de preocupări în timpul liber era colecționarea cactușilor și a plantelor suculente s-au gîndit să se organizeze într-o asociație, după modelul altor categorii de colecționari. Atunci, erau doar cîțiva și, lucru demn de reținut, oameni cu profesii foarte îndepărtate de lumea tainică a plantelor: Valeriu Grigoraș este șef de laborator la Politehnică, Emerich Altaier, maestrul la Întreprinderea de încălziminte modernă, Alexandru Bernack, șef contabil, Nicolae Bauer, tehnician la Uzina electrică, Nicolae Covaci, muncitor, Gheorghe Gärtner, tehnician la Întreprinderea de tramvaie, Stoicu Kuhn, medic, cadru universitar, Hubert Faun, inginer proiectant, etc. S-a format un comitet de inițiativă, apoi au mai venit și alți amatori, nu numai de cactuși: de plante alpine, cu bulbi, medicinale, rozarii și, cînd asociația părea că și-a stabilit profilul, iată că mai apare un solicitant, tehnicianul Mihai Taubert care, pe lingă interesul față de flori, aducea cu sine și iubirea amatorilor pentru pomicultură, astfel că în 1971 s-au putut pune definitiv bazele grupării de ocrotitori ai florilor, cactușilor, pomilor fructiferi și viței de vie reușiți sub cele trei inițiale.

Evident că, dintre toate «compartimentele» horticulturilor, cel mai spectaculos este al colecționarilor de cactuși. Aceștia au și făcut un pas înainte intrînd în arena

internațională: sînt afiliați la Asociația cultivatorilor de cactuși din țările socialiste cu sediul la Erfurt, avînd reprezentanți în competetul comitet internațional. Mă simțeam atras către această categorie de «grădinari». Vizitîndu-i pe cîțiva acasă pentru a le vedea colecțiile, m-am aflat de fiecare dată în fața unor oameni deschiși, echilibrați, calmi, care se dovedeau totodată foarte buni psihologi. Datorită acestei ultime însușiri, unii au reușit să-și convingă familiile că fac o treabă plăcută și deconectantă, alții au cîștigat bucătării, coridoare, spălătorii, pe care le-au transformat în sere, în timp ce alții, cei mai iscușiți, au izbutit să-și determine soțiile să participe activ la viața asociației.

Gheorghe Gartner locuiește într-o casă-vagon cu mai multe apartamente, într-o curte mare, de pe strada Bușteni. În primul apartament stă o familie unde se manifestă interesul pentru papagali; al doilea este ocupat de un vînător și pescar

amator, pasionat crescător de ciini de rasă și, de cîțva timp, și de fazani; următorul, este delimitat în fața ușii de cîțiva metri patrați acoperiți cu cactuși; în fine, ultimul vecin crește porumbei. Toți se înțeleg foarte bine, își respectă reciproc pasiunile și, iată cum nevoia de a aduce acasă un element din natură, îmbracă forme de coexistență dintre cele mai neașteptate. «Pentru mine, se confesează gazda, cactușii nu înseamnă un hobby oarecare. Copil fiind, am colecționat timbre; am continuat cu pietre, cu flori de mină, cu ceramică populară și, datorită unui bătrîn filatelist la care am văzut niște cactuși deosebit de frumoși, m-am îndrăgostit definitiv de grațioasele țepoase. Mi-au plăcut dintotdeauna excursiile, eram în stare, la vîrsta cea mai fragedă, să mă uit ore întregi la un roi de furnici sau să urmăresc cum crește zi de zi un fir de iarbă. Cactușii sînt pentru ochii noștri ceva ieșit din comun și mie lucrul acesta îmi

produce o nespusă plăcere. Mă preocupă într-atîta, încît îmi răpește aproape tot timpul liber. Am un loc de muncă unde nervii sînt solicitați la maximum: lucrez în domeniul transportului în comun. Cînd ajung acasă, înainte de a intra pe ușă, mă duc în grădină. Stau cîteva minute, mă uit să văd ce a mai înflorit, mai îndepărtez cîte o frunză căzută din pom, într-un cuvînt îmi las toți nervii acolo, după care redevin bine dispus. Pentru mine, asta înseamnă foarte mult».

—Dumneavoastră de ce vă plac cactușii? am întrebat-o pe fiica tehnicianului de la tramvaie.

—Să nu căutăm niciodată o explicație logică unei iubiri, mi-a răspuns.

Pentru că, așa cum a zis cîndva romanticul englez John Keats: «Un lucru frumos este o bucurie veșnică.»

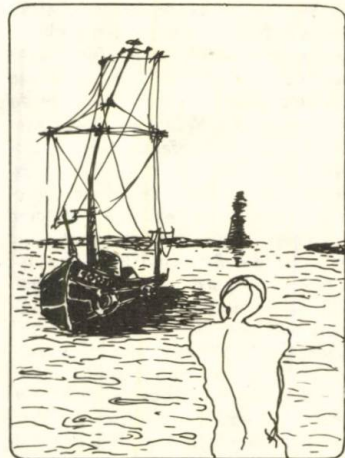
NICOLAE DOCSĂNESCU

D. NICOLAESCU

SULINA REDIVIVA

Pe cînd eram adolescent citeam și reciteam povestirile lui Jean Bart despre mare și oamenii ei. Mai ales cartea despre Sulina — Porto-franco a acestui scriitor (pe numele său adevărat Eugen Botez, comandor de marină și mulți ani căpitan de port aici la poarta de intrare pe Dunăre a navelor maritime). Mă vrăjea lumea descrisă de el, cu lupi de mare, pescari, căpitani de cursă lungă, circiumi, contrabandiști, cu dramele de pe mare și de pe uscat. Și rămăsesem cu o nostalgie, cu un dor de a cunoaște cîndva orașul de vrăjă al lui Jean Bart, primul nostru marinar-scriitor. De mic mi-am visat să

călătoresc pe mările sudului sau prin împărăția albă a eschimoșilor, peste nisipurile Saharei ori peste crestele Făgărașilor, prin bungețele Bucovinei sau pădurile tropicale, să văd Delta Dunării sau orașele biblice. Și cum visele în viață se împlinesc doar în parte (ori deloc) mă fereceam cu fiecă periplu mare sau mic. Cînd am plecat pentru prima oară spre Sulina vibra în mine o coardă ascunsă. Micul vas pasager aluneca prea încet, iar cînd a făcut tonoul pentru acostare la un cheu care se dovedi a fi (scris pe un panou-mare) chiar Sulina, emoția mă copleși. Mă așteptam să-l văd pe Kir-Iani, căpitanul neînficat

fluturîndu-și pipa, să aud cîntecele marinarilor prin taverne, forfota hangitelor admirate de oamenii mării. Dar pasageri zoriți coboară de pe navă nepăsători, lovindu-mă cu coșurile și boccelele lor, dispar pe străzile orașelului. Pe cheul Sulinei rămîn singur-singurul în cel mai scut timp. Un cîine vagabond pare a-mi ține tovărășie. Murise Sulina? Da. Toată strălucirea portului, viața intensă, oamenii legendari din cărțile lui Jean Bart par a nu fi existat vreodată. Iată farul vechi. Aici e palatul Comisiei Dunărene. Dincoace, fosta vamă. În sfîrșit, vestitul cimitir; aici odihnesc marinari englezi, turci, genovezi.

Am plecat rănit în nostalgia mea, cu imaginea devastatoare a ce poate să însemne decăderea unui oraș. În douăzeci și cinci de ani am ocolit cu deliberare orașul — ori nu am avut ocazia concretă? Mai degrabă nu doream să revăd trista Sulina. S-o mai văd pustie, prăfuită, agonică; aflasem că oamenii o părăseau în căutare de lucru, mai rămăneau pe la casele lor doar cei mai bătrâni. Tara însăși părea că uitase de acest oraș-port...

Nu demult, am poposit din nou la cheul Sulinei cu treburi care m-au reținut acolo mai multe săptămâni (aici a fost construită și lansată pluta primei expediții românești pe mare). Am regăsit orașul cuprins de o neascunsă frenezie. Spre el circulă acum vase pasagere mari; ele nu aduc doar oameni, sînt încărcate cu lăzi, bagaje, aparatură, saci cu alimente. Vin aici nu numai turiști, chemați statornic de plaja minunată dintre Dunăre și mare, ci și oameni cu meserii necăutate în atîta amar de vreme cît agonizase Sulina: constructori, ingineri, electroniști, economiști, proiectanți, agronomi (da, agronomi, o să aflați de ce) muncitori de cele mai diferite meserii. Orașul geme de lume, vechiul hotel e mereu asaltat, localnicii se reîntorc acasă de prin localitățile pe unde se refugiaseră în căutare de lucru. Vestea o bine-merită: Sulina a fost declarată din nou Porto-franco. Printr-un decret prezidențial orașul multiseclar își recapătă dreptul la un viitor nesperat, își recîștigă — cu mijloacele civilizației actuale — aura de așezare vestită în cele patru zări ale lumii...

Ion Rădulescu, e învățător pensionar. Îl pasionează cercetarea, trecutul Sulinei, în care și-a depănat viața. Documente vechi, ziare ale vremurilor apuse, cărți, tipărituri ocazionale, scrisori, hărți, registre portuare, fotografii, acte de arhivă, gravuri, picturi, fișe, portrete ale unor oameni de seamă ce s-au născut sau au trăit aici (dirijorul George Georgescu, comandorul Eugen Botez, prințul Moruzzi, un fel de Mecena al locului, comandorul Adam Jijie, lider socialist și mare edil al portului) sînt adunate cu grijă de dascăl, care de ani de zile se zbate, fără rezultat, încă, să înființeze un muzeu local.

Avem informații despre așezarea de la brațul de mijloc al Dunării, încă de pe vremea lui

Constantin al VII-lea Porfirogenetul, împărat al Bizanțului între anii 945—959; acest împărat, autor al mai multor scrieri privind politica și ceremonialul curții bizantine, dă în lucrarea «De administrando imperio» amănunte despre un port Selina — ba și despre Constantina, Constanța de azi — spunînd că deține amănunte de la vikingii care au ajuns la Constantinopol, venind din nord, însă intersectînd continentul cu bărcile lor ușoare pe râurile din Rusia. Dar anterior acestora, Ovidiu istorisește în «Pontice» despre tribul bastarnic al peuciniilor care trăiau în Delta Dunării, amintește de un port la mare situat între brațele de vărsare ale marelui fluviu, pe care dacii îl socoteau sfînt. Hărțile genoveze medievale indicau construcții navale ridicate de meșteri din vestita cetate antică Solinae, care este Sulina de azi. Iacob Bonomo, conducător al înfloritoare cetăți genoveze Licostomo, numele sub care apare în cronicile italiene Chilia de azi, poposea cu corăbiile sale la Solina, alt nume medieval al așezării. Bonomo a cerut protecția domnului român Mircea cel Bătrîn primit cu mari onoruri la Licostomo după ce i-a înfrînt pe turci într-o bătălie la Durostor, aducînd pradă sumedenie de corăbii capturate la Balcic. Din vremea aceea dăinuiește în eleșteele de la Popina o corabie genoveză pe care arheologii încă n-au eliberat-o din «prizonieratul» apelor.

Importanța portuară și comercială a Sulinei a crescut intens în ultimele două secole, pe măsură ce se perfecționau navele cu aburi sau cu motor cu explozie. Pe la 1780 Sulina «era un port mai bun decît Galațiul». Pe la 1857 ia ființă aici căpitănia portului pe lîngă Comisia Europeană a Dunării, urmare a Tratatului de la Paris din 1857. Începea epoca de aur a orașului dintre Dunăre și Mare. Între 1857—1902 se desfășoară ample lucrări de regularizare a brațului Sulina, care devine apt pentru navigația navelor de tonaj mare, se construiesc diguri, faruri; în 1886 apar primele geamanduri luminoase, apoi se taie «bara de nisip» și se adîncește canalul de navigație. După războiul de independență la Sulina se înalță tricolorul nostru, iar căpitănia portului este preluată de români. La căpitănie, se țin jurnale amănunțite, adevărate cronici evenimentale (am văzut într-unul și

Curiozități din Deltă

Cea mai mare pasăre din Delta Dunării, cocorul de baltă (Grus, grus), are uneori înălțimea unui om. Cea mai mică, pițigul de stuf (Parus major), are mărimea unui gîndac.

Crăpoaicele în greutate de 3—4 kg. depun anual 8.000.000 bobite de icre. Dar cîte din acestea devin pueți și cîți pueți ajung la maturitate? Dușmanii lor cei mai aprigi sînt broaștele (Rana esculenta), apoi știucile (Esox lucius).

În anul 1884 a fost adus din apele Americii de Sud peștele soare (Perca fluviatilis) și aruncat în Dunăre, la Budapesta. Abia în anul 1940 a fost pescuit în Deltă. Este unul din cele mai frumoase specii, corpul său fiind colorat în șapte nuanțe. La o oră după ce este pescuit, în contact cu aerul, culorile dispar și devine biban obișnuit.

Cățelele enot, sînt cele mai prolifiche din cîte se cunosc. Ele nasc cîte 12 căței de cîte două, trei ori pe an, cu toate că sînt mai mici decît cîinii de curte obișnuiți.

Cel mai vechi cimitir din țară se află la Sulina. Se pare că are o vechime de 800 de ani. Aci, sînt înmormîntați negustorii genovezi, veniți să facă negoț de cereale cu localnicii, pirații greci și maltezi care-și găseau refugiul în micul port de la Gura Dunării. Cimitirul este format din mai multe alte cimitire: turcesc, armenesc, grecesc, evreesc, italianesc, rusesc, englezesc și românesc. Aci se află înmormîntată Evantia (Penelopa Teșanu) eroina romanului lui Jean Bart, «Europolis».

Cele mai periculoase vipere din lume se află pe dunele de nisip de la Caraorman, fostele plăji ale Mării Sarmate. Sînt viperele cu corn (Ursini). Mușcătura lor face ca victima să moară în chinuri groaznice în cîteva ore. Oamenilor atinși de veninul acestor reptile, trebuie să li se aplice antidotul respectiv în cel mult o oră după care victima nu mai poate fi salvată.

Cea mai mare specie de pește de apă dulce, somnul (Silurus glanis), a fost pescuit în anul 1950 pe Dunăre lingă ruinele străvechei cetăți Troesmis. El a fost sîrtecat de eiicea unui vapor. Avea o greutate de 700 kg. Un alt exemplar a fost capturat de către pescarii din Caraorman în anul 1968 pe lacul Roșu și avea o greutate de 680 kg.

Anghila, așa-zisul pește amfibie trăiește în apă dar se tîrăște și pe uscat. Vine din Marea Sargaseilor și-și depune icrele pe lingă coasta europeană a Atlanticului, apoi moare. După cum se vede, își trăiește viața numai pînă la gestație. E un pește foarte curios. Își ține capul ascuns în mil lăsîndu-și coada afară. Are o mare asemănare cu șarpele. Cîteodată este adus de curenți pînă în lacul Razelm.

Cambula, pește de mare și el asemănător șarpelui (Pleuronectes flesus) e prins cîteodată și în Delta noastră. E imposibil de ținut în mină, deoarece este extraordinar de alunecos. Trăiește cîte două, trei zile fără apă.

Toamna, la Gura Porțiței, cînd chefalii (Mugil saliens) și Labanii (Mugil cephalus) emigrează în apa dulce a lacului Razelm, bancurile de pești sînt atît de mari, încît răstoarnă bărcile pescarilor.

scrisul lui Jean Bart) care descria viața Sulinei; aflăm bunăoară, că între 1847 și 1930, au ieșit prin portul Sulina 79.456 vase cu vele și 53.905 nave cu propulsie; între 1868 și 1930 au ieșit prin franco-această poartă 99.505.349 tone cereale, 11.814.477 tone lemn, 2.692.861 tone mărfuri diferite. Cu o viață înfloritoare sub statutul de porto-franco, Sulina face tentativa de a ieși din anonimat. Prințul Moruzzi, numit aici subprefect, a înființat un teatru, o fanfără la care cîntau (sub conducerea unui capelmaistru ceh) copiii din oraș, pe care-i hrănea și îi îmbrăca; fanfara dădea concerte pe plajă ori la balurile de sîmbătă seară, vestite pe atunci. Sub comandorul Adam Jijie, socialist cunoscut în deceniul al doilea al veacului nostru, căpitania a contribuit la modernizarea Sulinei: se introduce iluminatul cu gaz, iau ființă o uzină electrică, gazeta «Curierul Sulinei» o fabrică de chereștea «să aibă unde cîștiga oamenii», se întemeiază «Casa națională» — așezămînt de cultură — și o filială a Ligii Navale Române. Pe la 1937 încetează statutul de port-franco al Sulinei, iar în 1944, pe cînd fasciștii se retrăgeau dinspre răsărit, orașul acesta este distrus cu sălbăticie, bombardat din avioane și de pe nave. De atunci Sulina, depopulată, a cunoscut lungul răstimp de letargie.

★

A început însă renașterea bătrînei așezări. Ion Costin primarul orașului și Mihai Ivenco, căpitanul portului, sînt oameni care nu-și mai văd capul de treburi. În oraș și în port se construiește într-un ritm alert. După fabrica de conserve de pește și șantierul de reparat nave (care se va extinde în viitor) un lung șir de obiective noi se vor materializa în cel mai scurt timp. În noul port de tranzit se vor vehicula 2,2 milioane tone de mărfuri, anual. În zona liberă a portului, alte zeci de milioane de lei investiții — magazii, depozite, instalații frigorifice, de ridicat și transport. A început înălțarea farului mare. Un nou bazin și o altă cală la Șantierul naval sînt în lucru. Este gata un magazin universal din centrul orașului. S-a deschis șantierul pentru un nou hotel (150 locuri de cazare, restaurant, bar). A fost atacată, de asemenea, construcția a sute de aparta-

mente de locuit. În 1980 va fi gata un dig de protecție a orașului în lungime de 1800 m; tot pămîntul excavat este refulat prin conducte pe viitoarea suprafață agricolă, de peste 500 ha, care va fi rezervorul de legume și zarzavaturi al orașului (în trecut aduse cu vaporul de la mari distanțe). De aceea s-au stabilit aici, în zona nisipurilor și agronomii despre care pome-neam. Se mai construiesc o grădiniță, o sală de gimnastică și un atelier-școală pentru liceu, stații de pompare pentru irigații în zona agricolă, un cămin pentru muncitorii nefamiliști, o cantină, magazine de tot felul și multe alte structuri edilitare. Plaja va fi reamenajată. Spațiul va fi populat cu numeroase utilități în folosul zecilor de mii de turiști ce vin anual aici la îngemănarea Dunării cu Marea, unde găsesc liniște, răsărituri și apusuri de soare unice, gazde primitoare și — de ce nu — nostalgii de odinioară. Dar renașterea Sulinei se poate judeca și după evoluția populației sale: dacă acum doi ani trăiau aici nu cu mult peste 5000 de oameni, la sfîrșitul lui 1979 numărul locuitorilor se cifrează la peste 15.000 — o creștere bruscă — iar în 1985 populația Sulinei va depăși (se estimează) cifra de 25.000.

Sulina rediviva! Un sentiment nostalgic, și de mîndrie totodată, pune stăpînire pe mine, mai puternic decît cel iscat, odinioară de povestirile lui Jean Bart: mă voi duce să văd Sulina viitorului — cu blocuri moderne, cu portul nou, cu grădini și străzi inundate de flori. Avem toate șansele, dragi concetățeni, să ștergem curînd — curînd din memorie imaginea inert-lenevos-decrepită cu care ne înspăimîntase bătrîna Sulina. Pasărea Penix renaște miraculos din cenușile sale; renașterea hrînită, desigur, de energiile neperche ale timpului nostru. Pînă una alta, să ne revedem sănătoși la Sulina.

ION PREDĂ

Profesia: CABANIER

un mulțam pentru „veteranul“
ION DINU din Bucegi

N-a putut să se despartă de munte, parcă blestemat să-și ducă traiul aici, pe Bucegi. Este un «blestem» care-l face fericit, pentru că niciodată, pentru nimic în lume, n-ar pleca de pe munții cărora le știe toate cărările, toate tainele. Așa că aici a rămas bărbatul acesta cu ochi luminoși, cu vorbă caldă și echilibrul acela înșănătoșitor al munteanului ce radiază din toată ființa lui. A copilărit aici și e cunoscut de toți. A ucenicit la fabrica de hirtie din Bușteni, unde tatăl a fost muncitor multe decenii. Adolescența și-a petrecut-o în climatul de educație, rigoare și seriozitate muncitorească, virtuți care i-au călăuzit pașii în viață. După armată a intrat în turism. Mai întâi ghid voluntar, apoi organizator de excursii, pe vremea când oamenii descopereau în masă frumusețea munților, adică acum un sfert de veac și mai bine. Mai târziu a primit sarcina să gospodărească cabanele din zona Buștenilor. Erau adăposturi vechi, unde oamenii din fabrici, uzine și orașe veneau cu mare plăcere. Mereu îl găseau prin cabane — îl știau sute și mii, îl salutau ca pe un amic vechi. Scotea din încurcături grele, grupuri rătăcite, certa câte un nedisciplinat, dădea sfaturi. Muncea cât doi — zi sau noapte era pe Bucegi. În ultimii ani gospodărește la O.J.T. Sinaia 24 de cabane. Peste două milioane se perindă în fiecare an pe aici, în ultima vreme. Nu-i ușor să ai grijă ca la toate cabanele să fie totul în ordine — curățenie, hrană, așternut curat, cabanieri care să-și cunoască meseria. Azi turistul de munte nu mai vrea să doarmă la prici, vrea confort și-n vîrf de munte — camere cu paturi, instalații de apă, electrificarea, mincare îmbelșugată. Ba nu vrea să piardă deloc timp — și atunci tot la ideea lui, în cabane s-au introdus linii de autoservire, așa că la ora mesei servitul se face rapid. De peste trei ani îl urmăresc cum luptă din răsputeri să scoată

alcoolul din cabane, să crească mereu procentul de preparate culinare gătite zi de zi; a luat măsuri, cu răbdare și înțelepciune, ca fiecare cabană să devină rentabilă, să se autogospodărească. Un plan de modernizare s-a aplicat în cabanele bucegene în ultimii ani: spațiile de cazare au fost extinse, mobilierul înnoit, bucătăriile utilate cu tot ce este nou în materie, au fost asigurate condiții bune de muncă pentru cabanieri. Il preocupă formarea cabanierilor. «Meseria de cabanier e o muncă de răspundere socială» spune el. A recrutat oameni crescuți la munte, cinstiți, gospodari, care să știe să gătească, să schieze, să facă tot felul de reparații la cabană, să se comporte omenos cu oaspeții, ba chiar să-i distreze în serile lungi de iarnă. Sînt azi mulți cabanieri știuți și iubiți de mii și zeci de mii de turiști. Const. Moiceanu, Gh. Rîșnoveanu, Gh. Stănilă, Ion Farcaș, Ion Vila (acum pensionar, dar care vine mereu să dea o mîndă de ajutor), Gh. Bordea, N. Zbircea, N. Tudor — «cei din generația întâia». În ultimii ani alți buni gospodari au fost aleși «din mulți, foarte mulți care se înghesuiau la cabană, crezînd că e o vacă bună de muls», cum spunea el: Gh. Bunoiu. Elena Bălan, Vasile Bucurescu, Ion Luca, Gh. Șchiopu. Mulți s-au căsătorit la cabane și muncesc împreună cu nevestele.

Cum vede el turismul? Nu ca pe-o profesie negustorească, ci ca pe un act de educație și cultură. Mi se destăinuia că unii îl cam consideră demodat, dar nu poți accepta — îmi spunea el — ca în cabane alcoolul să curgă valuri în numele unei rentabilități cît mai mare, «alcool pe munte înseamnă vieți pierdute!» După el turismul montan trebuie să fie accesibil maselor — «nu așa cum au gîndit unii și cum s-a și realizat acel hotel Peștera, cu camere de lux, foarte scumpe, total nepotrivit cu ceea ce îi trebuie montaniardului care vine cu bocanci

Găinușa de baltă (Gallinula Chloropus), cînd zboară, este albă, iar cînd se așează pe cite o frunză de nufăr devine galbenă. Este singura ei armă de apărare împotriva vîntătorilor.

Nufărul alb de deltă, (Nymphaea alba), are tulpina lungă de 4—5 metri, după adîncimea apei. E floarea care se ofilește imediat ce este ruptă, chiar dacă este pusă într-un vas cu apă.

Pescărușii (Sterna hirundo), sînt comestibili. Dar există o tradiție milenară să nu fie uciși. Ei arată naufragiaților, prin prezența și prin țipătul lor ascuțit, că pămîntul este aproape.

Dunărea are cea mai mare lățime la punctul unde se desparte brațul Chilia de cel care se îndreaptă către Tulcea. Aci, lățimea ei atinge 2850 metri.

La Ceatalul Ismail, Dunărea varsă în 48 secunde atîta apă cît i-ar trebui Bucureștii să consume în 24 de ore.

Dacă pleci cu o ambarcațiune din Tulcea către inima Deltei și privești înapoi, se vede un munte perfect conic. Legenda spune că undeva în vîrfurile lui se află cîrligul de fier de care argonauții și-au ancorat corabia cu care plecaseră să caute lîna de aur.

Singurul loc din lungul ei traseu unde Dunărea este albastră așa cum a cîntat-o Strauss se află între satele Crișan și Mila 23 (dacă nu credeți, vă invit să vă convingeți nemijlocit).

Pelicanii, care cîntăresc între 20 și 70 de kilograme, pot zbura la înălțimi amețitoare de 3—4000 de metri.

TUDOR ȘTEFĂNESCU

grei pe munte, care nu « merg » pe mochetă, cu rucsac care nu încapă în firave dulăpioare de lemn lăcuit, artificial transplantate în zona alpină». Și continuă: «Cabana nu trebuie să aibe program de servit la masă ; în orice clipă poate veni un turist sau un grup, oameni frînți

de oboasă, înfomețați, după ore de ascensiune ; și-atunci le spui: « restaurantul se deschide peste două ore! » Uite, Maria Bordea de la Babele gătește de cu seara mîncare, să aibe a doua zi la orice oră. E o mare rușine pentru cabanier să nu poată da o mîncare caldă, oricînd, celui ce-i trece pragul ».

A organizat cursuri speciale pentru cabanieri și poate una dintre marile bucurii a fost că prima Consfătuire pe țară a cabanierilor, un adevărat forum profesional, s-a ținut la Sinaia, la sugestia și în găzduirea lui. « Dureros este că unii privesc azi ciudat meseria de cabanier. Nu mai departe, în ultima vreme din actele și nomenclatoarele Ministerului Turismului a dispărut cuvîntul cabanier — a fost înlocuit cu gestionar — e un sacrilegiu, după mine. Aș dori să permanentizez această întîlnire anuală a cabanierilor. Simt nevoia să fac mult mai multe, dar mă simt adeseori copleșit

de cîte însărcinări am. Sînt și custode al Comisiei monumentelor naturii, pentru că nouă, în primul rînd, celor de pe munte, ne revine sarcina să ocrotim natura. Activez și în asociația sportivă a orașului și sînt membru a fel de fel de comisii. Sînt zile cînd plec dimineața de-acasă pe-ntuneric și-ajung noaptea tîrziu. Cîteodată mi-e dor de soție și fiică, nu le văd zile în șir. Noroc că ele mă înțeleg, sînt ființe minunate, care mi-au adus numai bucurii, asta ți-o spun pentru că te consider de acum un prieten ».

Mă simt mîndru că Ion Dinu, șeful compartimentului cabane de la O.J.T. Sinaia, omul care și-a închinat mai bine de un sfert de veac din viața lui promovării turismului de munte, m-a numit prieten. Dar el poate nici nu știe că are prieteni mulți, cîți frunza și iarba, îl cunosc și-l stimează mii de iubitori ai muntelui din țara întregă.

ION PREDĂ

BALVANYOS ȘI VÎLCELE

Două stațiuni sub o singură firmă :

O.J.T.—COVASNA

BALVANYOS înseamnă farmec peisagistic ;
BALVANYOS înseamnă o excelentă
 terapeutică în afecțiunile reumatice,
 ale aparatului cardio-vascular
 și ale sistemului nervos.
 Izvoarele minerale existente aici
 și emanațiile gazoase
 sub forma mofetelor și sulfatarelor,
 vă garantează însănătoșirea !

ASTĂZI, ACUM, AICI...

Balvanyos, mai înseamnă: Schi-lifturi
 și baby-schiuri; un loc ideal
 pentru practicarea sporturilor de iarnă;
 deci, două stațiuni, într-una singură
 a cărei deviză este
SPORT și SĂNĂTATE.

În 1875, la **VÎLCELE**
 s-a desfășurat primul congres
 balnear internațional.
 În 1980, la **VÎLCELE**,
 apele minerale sărate,
 sulfuroase, hidrocarbonate,
 peisajul de un farmec deosebit
 aerul ionizat, ospitalitatea gazdelor,
 sînt cîteva elemente care asigură
 celor care vin aici
 momente plăcute de recreere
 și sănătate.

Se anunță o sărbătoare a bibliotecii noastre: „România, în 1000 de imagini”

convorbire cu **GHEORGHE CONSTANTINESCU**,
directorul Editurii Sport — Turism

— Literatura pe care o aduce pe masa cititorului editura noastră nu servește numai latură practică a turismului, adică simpla drumetie în spațiu pentru contemplare. E și acesta un lucru important și noi i-am acordat atenția cuvenită. Ca atare, am tipărit cărți despre organizarea și economia turismului, îndreptare și ghiduri, dar în același timp am trimis către cititor și lucrări cu o largă informație atât din cultura și civilizația lumii cât și din cultura și civilizația românească, privită în desfășurare istorică și în prezent. Considerăm astfel că ne înscriem pe linia trasată de partid în sensul de a contribui la ridicarea nivelului cunoașterii, mai ales în rindurile tineretului.

— Care sînt cele mai căutate, cele mai așteptate colecții ale Editurii Sport-Turism? Urmăriți relația cărții dumneavoastră cu cititorul?

— Ne interesează cum e receptat scrisul nostru. Am putea să spunem că se bucură de mult interes colecția «Pe urmele lui...»

— ... Eminescu »?

— Da, să luăm acest simbol al literaturii noastre. Colecția amintită urmărește tocmai itinerarul locurilor care circumscriu traectoria vieții marilor noștri scriitori și în general a oamenilor reprezentativi ai culturii, ai istoriei. A apărut «Pe urmele lui Mihail Kogălniceanu», avem în pregătire «Pe urmele lui Avram Iancu», «Pe urmele lui Mihai Viteazul», foarte aproape de apariție «Pe urmele lui Vlad Țepeș», «Pe urmele lui Badea Cârțan», în plan, «Pe urmele lui Blaga».

— Nu se suprapune această colecție alteia — «Acasă la...» pe care tot Dumneavoastră o editați?

— Nu. Deși la prima vedere ar părea că da. «Acasă la...» este grografia locurilor legate strict de nașterea, copilăria și vîrstele formatoare ale oamenilor însemnați ai pămîntului nostru, locuri rămase în picioare ca niște monumente vizitabile. Iată, am scos pînă acum «Acasă la Enescu» «Acasă la Macedonski...»

— A rămas celebră în literatura de călătorie «România pitorească» a lui Vlahuță. Ea a fost consemnarea de suflet a unui scriitor-călător pe drumuri care astăzi sînt mult schimbate, omul a intervenit în ultimele decenii plasînd ca niște alți parametri de pildă, construcțiile marilor hidrocentrale, impunătoarele parcuri de fabrici sau orașele industriale pe vechi vetre de sate. Cu alte cuvinte, e modificat sub ochii noștri peisajul geografiei economice. Pentru scriitorii de astăzi care fac reportaj, imaginile acestui peisaj constituie uneori fondul, cimpul literaturii lor. El a sugerat oare editurii un serial care să-l cuprindă în toate implicațiile istorice-sociologice-psihologice?

— Noul peisaj — rezultat al acțiunii omului din ultimele decenii, mai ales, ne-a sugerat concepția unei lucrări dedicată geografiei contemporane, sub titlul «România într-o 100 de prim-planuri» aparținînd lui Vasile Nicorovici. Ea se încadrează în colecția «Cîntarea României», aceasta urmărește frumusețile patriei, văzute cu ochii și pana scriitorilor de azi și de altădată. Pot aminti în acest sens apariții remarcabile ca «Peregrin valah» de Gheorghe Tomozei sau «Transplantul de albastru» de Lucian Avramescu.

— Un capitol important alolecării noastre, îl reprezintă albumele. Am în biblioteca mea un exemplar tipărit la Editura Sport-Turism și pe care îl deschid deopotrivă pentru ceea ce conține, dar și pentru cum anume prezintă acest conținut. Este vorba de albumul «Dobrogea» coordonat de academicianul Emil Condurachi și ilustrat de un artist al imaginii fotografice, Ion Miclea. După părerea mea este unul din izbutitele modele ale genului. Îl cred capabil să ne reprezinte la tirgurile internaționale de carte. Asta nu înseamnă că, la fel ca el, nu mai sînt și altele.

— Tot atât de frumoase sînt «Dulcea Bucovină», «Bran», «Sighișoara», «Delta Dunării», cum și cele dedicate peșterilor.

Pentru '80 putem anunța un impresionant album «România în 1000 de imagini» — o selecție în imaginile de-a lungul timpului din tot ce am avut noi mai frumos, cu un text de Constantin Giurescu și Dinu Giurescu.

— Un fel de enciclopedie a României în imagini?

— Da. Un fel de enciclopedie. Apare în românește și încă cinci versiuni: franceză, rusă, germană, engleză, spaniolă.

— Presupune multă muncă un asemenea album...

— Se muncește de trei ani. E structurat pe județe. Fiecare județ e prezentat cu 30—40 de fotografii și cu o pagină de text. Am urmărit, și se va vedea că am și reușit, să conturăm ceea ce este reprezentativ în diversele zone ale țării noastre. Așa de pildă, Brăila se deschide naval, Buzău se deschide cu tezaurul de la Pietroasa, Brașovul cu iarna.

— Va costa scump?

— În jur de 250 lei. Va fi un album pe care multă lume va dori să-l aibă în casă.

— Intuiesc în el o sărbătoare a bibliotecii noastre.

— Sperăm că așa va fi.

— Îmi vine acum în minte seria albunelor «Orașe ale lumii și țări». O continuați?

— Da. E o serie constant-plăcută și, din cite știm, solicitată. Leningradul, Belgia, Roma, Polonia — sînt citeva din titlurile apărute. În curs de apariție pentru '80 sînt înscrise Insulele Canare, Parisul, Suedia, Danemarca, iar în pregătire Praga, Viena, și Londra.

— Cum a evoluat colecția «Măpamond»?

— E potrivită întrebarea — cum a evoluat — întrucît colecția merge către o mai largă privire a lumii și anume aduce imagine și informație atât din țările avansate, cît și din țările care formează așa-numita lume a treia.

— Editați niște cărți care nu se încadrează în serii sau colecții? Vreau să zic niște cărți separate, singulare oarecum?

— Desigur, nu tot ce tipărim noi urmează cadrele mai mult

sau mai puțin stricte ale unei colecții ori serii determinate. Iată, o carte foarte interesantă este aceea intitulată «Prezențe românești la Athos» de Virgil Cindea. Este o carte ilustrată cu imagini realizate de către un arhitect pe seama acelor tezaure cu care domnii români au înzestrat Athosul. O altă apariție neincadrată în vreo colecție anume, deja sub tipar, este aceea alcătuită de reproduceri din acuarela Ligiei Podoleanu-Ekström, asupra luminilor nordului. Dealtfel, așa se și intitulează — «Luminile Nordului».

— Ce interpretări în acel domeniu atât de riguros pe care-l constituie ghidurile?

— Anul viitor va apare Ghidul României într-o prezentare modernă și de mare utilitate. Vrem să-i dăm o ținută care să-l apropie de cele din aceeași categorie apărute în ultimul timp pe piața mondială. Un text concis și informațional, fotografii reprezentative și hărți întocmite de cartografi noștri cei mai buni vor asigura calități competitive (sperăm), acestui Ghid al României. Continuăm seria «Munții noștri» care e foarte solicitată, de asemenea, ghidurile județene cum și «Micile îndreptare turistice» privind orașe și stațiuni. Și, am inițiat o serie care are toate șansele să se bucure de aprecieri din partea publicului cititor. E

vorba de «Zone etnografice» din care a și apărut primul titlu — «Zona etnografică Rădăuți» de Maria Cioară.

— O colecție care și-a câștigat cititori mi se pare a fi aceea intitulată «Vacanță și Sănătate».

— Da, așa este. E o serie, scrisă în fapt de medici.

— Lectura ușoară, de vacanță, v-a preocupat?

— Desigur. Dovadă că a debutat o colecție de carte de divertisment — «Cartea de vacanță». A apărut și s-a bucurat de succes «Cartea cu prieteni» a prozatorului Fănuș Neagu. De asemenea, la bunele apariții din cadrul acestei colecții, pot fi consemnate «Întâmplări cu scriitorii» de Mircea Micu și «Inspector șef» de Ion Bodunescu.

— Revăd însemnările mele de până acum și observ că nu a apărut încă, noutatea surpriză pe care s-o putem anunța cititorilor Almanahului — virtualilor turiști.

— Cred că în această categorie specială de noutăți pot fi încadrate hărțile turistice care vor apare în '80. De curând a apărut Harta turistică a României într-un tiraj de 150.000 de exemplare. Este în curs de apariție «Atlasul rutier» în colaborare cu Institutul topografic militar. Au început să apară încă din '79 și continuă cu și mai mare prezență în '80, hărțile turistice ale județelor. De

asemeni putem anunța ca apariție apropiată așteptată hartă rutieră a Europei. Aș dori să mai afle cititorii că avem în pregătire mici dicționare bilingve și ghiduri de conversație pentru foarte multe limbi, între care chineza, japoneza, araba.

— E de datoria mea să observ că nu am trecut în revistă în această convorbire întreaga dumneavoastră activitate editorială. Ca atare, nu ne-am referit la traduceri. Mă gîndesc la apariții ca «Memoriile unui turist» de Stendhal, «Călătorii» de Chateaubriand, «Ore petrecute în Anglia» de H. James — cărți care ne-au fost atât de binevenite și cărora, din cite am văzut în planurile editurii, le urmează altele, tot atât de valoroase. Cum ar fi, de pildă, prima traducere românească a jurnalului de călătorie al lui Montaigne, sau jurnalul lui Capek. Nu ne-am referit nici la capitolul dedicat sportului — o parte iarăși însemnată a aparițiilor Editurii Sportf—Turism.

— Este adevărat, aceste două capitole, menționate aici chiar și în treacăt, reprezintă o parte importantă a activității noastre. Dar l-am avut în vedere pentru convorbirea de față mai ales pe cititorul-drumeț, cel care are nevoie să ia cu sine în rucsac o hartă și un ghid turistic.

DONA ROȘU

DOAMNA CU CĂMILA

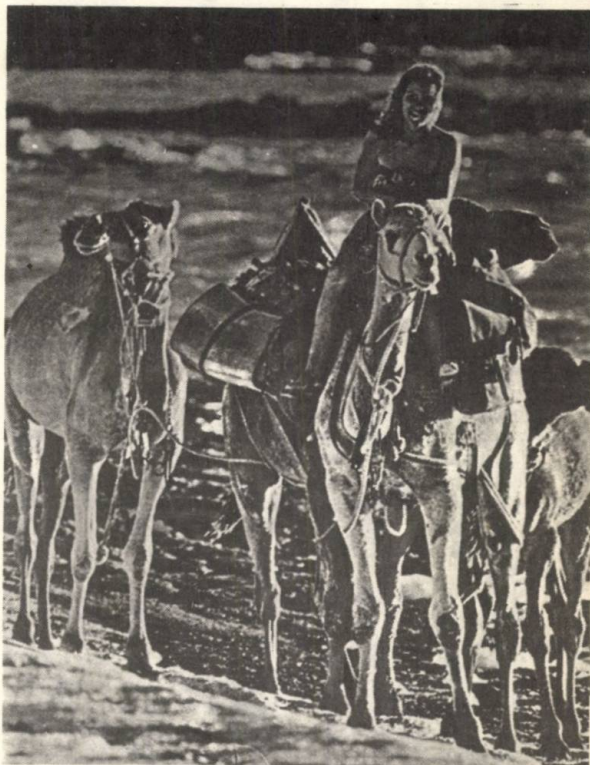
aventura unei tinere în lumea nisipurilor, printre aborigeni

Sîntem martori, în ultimii patru-cinci ani, la o proliferare a călătoriilor și expedițiilor, mai mult sau mai puțin originale, mai mult sau mai puțin spectaculoase. Iată, spre exemplificare, cîteva dintre acestea. Prima « călătorie de agrement » din Atlantic în Pacific, traversînd pasajul de nord-vest, efectuată de navigatorul solitar american Willy de Roos (1977). « Prima bunică din lume care a biruit Atlanticul » — englezoaica Shirley Ravenscroft, în vîrstă de 57 ani (ianuarie-februarie 1979). Cea dintîi traversare în balon a Atlanticului — echipajul **Double Eagle II** (americani Ben Abruzzo, Maxie Anderson, Larry Newman), în numai cinci zile (11—16 august 1978). « Prima familie » cu o ambarcațiune în jurul lumii — japonezii Utsumi (soț, soție și doi copii, de 11 și respectiv 9 ani), în 1978. Cea dintîi coborîre cu schiurile a unui versant din Himalaia (cu 55° înclinație), de la 7000 m — elvețianul Sylvain Saudan (iulie 1977). Apoi călătorii în jurul lumii cu bicicleta, motocicletă, automobilul ori « pe urmele » unor mari comandanți militari ai antichității, exploratori reali sau presupuși etc.

Călătoria pe care intenționăm s-o prezentăm în cele ce urmează nu se înscrie, de fapt, în rîndul acestora și nici al altora mai vechi.

De obicei cei ce se avîntă să cutreiere Terra pe apă sau pe uscat, își propun să verifice o ipoteză, o idee precum Thor Heyerdahl ori Eric of Bishop, sau să atingă ori să depășească un record, ca românul Dumitru Dan sau japoneza Jungko Tebai, aceasta din urmă prima « cuceritoare » a Chomolungmei. Or, tînăra australiană Robyn Davidson nu și-a propus un asemenea țel. Ea a dorit . . . Dar mai bine să lăsăm aceasta pentru final și să începem chiar cu . . . începutul, respectiv cu data de 8 aprilie 1977 cînd tînăra amintită, în vîrstă de 28 ani, începe traversarea zonei celei mai aride și dificile a continentului australian: deșerturile Marelui Podiș Vestic. Robyn Davidson realizează singură, subliniere care se impune, această călătorie. Neînsoțită de vreo altă ființă umană. Precizare necesară întrucît ea a fost totuși, însoțită și ajutată dar de cinci . . . necuvîntătoare: un cîine Diggity, și patru cămile: Dookie, Bub, Zeleika și Goliath. Amintesc, de asemenea, că în cîteva puncte de pe parcurs a fost așteptată de reporterul Rick Smolan care a realizat fotografiile color ce au însoțit descrierea călătoriei, făcută de înșăși realizatoarea ei, în atît de celebra publicație americană de informație geografică « National Geographic Magazine » care a subvenționat dealtfel, în bună măsură, această expediție.

Plecarea a avut loc de la campingul turistic Glen Hellen, aflat la 128 km vest de orașul Alice Springs. Acest oraș cu un nume atît de frumos, deși este o așezare urbană cu numai cîteva mii de locuitori, figurează aproape pe orice hartă a continentului australian. Și aceasta nu datorită faptului

că este stațiune climaterică, la poalele munților Macdonnell, și nici pentru că aici se exploatează opal, ci dintr-un cu totul alt motiv: Alice Springs se află în chiar inima Australiei, în centrul geografic al continentului. În același timp, la vest de acest oraș se desfășoară **outback-ul**, cum spun australienii, « regiunea de dincolo », adică dincolo de ceea ce este cunoscut, locuit. De aici încep deșerturile australiene, este adevărat mai puțin arid ca Sahara, de pildă, dar tot deșerturi. Locuite, numai în anumite zone însă, de aborigenii australieni și doar de o mină de albi, în general cu rosturi administrative; numărul aborigenilor australieni este în prezent de numai 110—150 000 pe întreg cuprinsul unui continent de aproape 8 000 000 km². Așadar, nu întîmplător întreprinzătoarea călătoare și-a ales ca punct de plecare zona orașului Alice Springs. Aici și-a pregătit, dealtfel, și expediția, timp de doi ani. Tot de aici și-a procurat și cele patru cămile — pentru acomodarea și învățarea secretelor « comunicării » cu ele fiindu-i necesare trei luni de muncă intensă.

În linii mari, traseul, cu direcția generală E—V, a fost următorul: **Areyonga**, așezare a unui trib aborigen, unde este foarte bine primită și tratată, ca dealtfel oriunde a intrat în contact cu aborigenii. Apoi **Tempe Downs**, într-o zonă de munți inospitalieri, **Ayers Rock**, unde marchează primii 400 km parcurși, și **Mount Olga**.

Ayers Rock este un nume de rezonanță, și nu numai pentru australieni: reprezintă cel mai mare monolit din lume, un bloc stincoș cu o circumferință de 10 km și care se înalță cu 335 m deasupra nivelului deșertului din jur, întrerupând astfel monotonia netezimii platoului. Ascensiunea imensul bloc roșiat și explorează, cu acest prilej, o stranie peșteră de pe fațada nordică. La rîndul lui, **Mount Olga** — aflat cu 32 km mai la vest — reprezintă un ansamblu de mari monoliți ce ocupă o suprafață lungă de 7,5 km și lată de 5 km. Cele două zone stincoase formează, împreună, un întins parc național, **Ayers Rock-Mount Olga National Park** (124 672 ha), accesibil vizitatorilor cu autovehiculele sau cu avionul, fiind organizate curse aeriene zilnic timp de nouă luni și de trei ori pe săptămînă în celelalte trei.

După alți două sute și ceva de kilometri, tinăra australiană părăsește Marele Deșert de Nisip, prin care a călătorit pînă acum, și pătrunde în Deșertul Gibson. Prima escală pe cuprinsul acestuia o face la **Docker River**, următoarele, mai importante, la **Pipalyatjara** și mai ales **Warburton**, ultima în chiar inima Deșertului Gibson. Așezare ce poartă numele ofițerului englez **Peter Egerton Warburton**, unul din primii și principalii exploratori ai zonei, în urmă cu un secol, tot cu ajutorul cămilelor ca și tinăra **Robyn Davidson**, dar, nu singur. Aș aminti cu acest prilej și alți exploratori ai Marelui Podiș Vestic, cu toții în ultima treime a veacului trecut: **Ernest Giles**, **Thomas Elder**, **D. W. Carnegie**, frații **John** și **Alexander Forrest**.

De la **Warburton**, **Robyn Davidson** folosește, sau urmează îndeaproape, pe circa 550 km **Gunbarrel Highway** și pe 270 km **Canning Stock Route**, cunoscute ca drumuri prin deșert, în fapt doar «legende» cum bine spune tinăra călătoare, pentru că ele sînt impracticabile. Ajunsă la **Cunyu**, la 27 august 1977, ea realizează 2 000 km, așadar trei pătrimi din lungimea itinerariului pe care și l-a propus; înainte de a-și continua călătoria vizitează

orașelul **Wiluna**, aflat cu 65 km mai la sud, celebră exploatare auriferă în plin deșert. Pe ultimii aproape 700 km face două popasuri mai importante, în **Dolgety Downs** și **Woodleigh**, așezări pentru creșterea vitelor. Ultima aflată la mai puțin de 60 km de țărmul oceanului, țărm pe care îl atinge la 20 octombrie 1977, la **Hamelin Pool**, în cea de-a 195-a zi a călătoriei. După ce parcurseese mai bine de 2 700 km.

A realizat astfel o performanță remarcabilă, desigur, și nu la îndemina oricui. Amintesc cu acest prilej și dificultățile unei asemenea, s-o numim totuși, îndrăzneată expediție. Itinerariul însuși, în primul rînd. În afară de condițiile climatice, nefavorabile unei călătorii, tinăra **Robyn Davidson** a avut de luptat și cu «teribila monotonie a ținuturilor de nisip», după cum spune ea. Apoi accidentarea a două cămile, pentru readucerea în stare de «circulație» a uneia dintre ele fiindu-i necesară o lună de zile. Pierderea a două cămile, la un moment dat, înțîlnirea cu un grup de cămile sălbatice și alte greutăți. Desigur, pare oarecum ciudat să vorbim de cămile sălbatice în Australia și de aceea se impune o mică paranteză. Nu este o greșeală cum s-ar putea crede: în Australia există cămile sălbatice, mai exact resălbăticate. Importate de pe continentul asiatic, mai ales din India și Afghanistan, la mijlocul secolului trecut, și folosite ca principal mijloc de transport în această întinsă și neospitalieră regiune, acestea sînt părăsite după primul război mondial — au fost înlocuite cu . . . mașini — sălbătîcindu-se. Înțîlnirea dintre cămilele domestice și cele sălbatice se pare că nu este prea . . . pașnică.

Greutăți și neplăceri pe care le-a depășit cu succes. A fost dealtfel ajutată și de o structură psihică aparte și, mai ales, așa spune eu, de faptul că avea un deosebit simț al umorului. De pildă, la sfîrșitul primei zile de călătorie, notează, citez: «20 mile parcurse. Nu era rău pentru prima zi. Mi-au mai rămas de făcut doar . . . 1680 de mile!» De asemenea o amuză faptul că ziarele din **Cunyu** o numiseră . . . «doamna cu cămila». Totodată a ajutat-o firea ei sociabilă care o face să «comune» foarte ușor cu aborigenii înțîlniți. Iar efectul nu întîrzie să apară: este foarte bine primită, iar la plecarea din așezările lor este însoțită cu alai pînă departe; un aborigen o însoțește chiar, pe mai bine de 300 km, printr-o zonă mai dificilă, dincolo de **Docker River**.

În sfîrșit este cazul să arătăm și mobilul acestei expediții. Ni-l dezvăluie, dealtfel, însăși călătoreala: «Iubesc deșertul și incomparabilul său sens al spațiului. Îmi place să fiu împreună cu aborigenii și să învăț de la ei. Îmi place libertatea inerentă a situației de a fi «de capul tău»; îmi plac procesele de creștere și învățare ce se dezvoltă pe măsură ce îți asumi riscuri.

Evident, cămilele constituie mijlocul cel mai bun pentru traversarea deșerturilor. Evident. De la sine înțeles. Atunci, ce să ne mai facem probleme?»

Trebuie să remarcăm, desigur, franchețea explicației, dar și generozitatea mesajului transmis de tinăra australiană. După terminarea acestei călătorii, **Robyn Davidson**, licențiată în limba japoneză, s-a reintors în **Brisbane**, una din marile metropole australiene, oraș aflat la aceeași distanță de **Alice Springs**, punctul de plecare, ca și **Hamelin Pool** (locul de sosire), dar în partea exact opusă, pe coasta pacifică a Australiei . . .

SILVIU NEGUȚ

IOAN GRIGORESCU
SPECTACOLUL LUMII

Miracolul de pe ACROPOLE

Crezusem cîndva că mă voi putea statornici. Că, acea nevoie de drumeție care mai înainte mi se părea vitală, aceea insășiabilă foame de spații, de mișcare, de confruntare cu lumea, nelișiștea ce mă devora atunci cînd un nou drum mi se deschidea înaintea pașilor se potolise. Că, în sfîrșit, mă puteam lega de masa mea de lucru, că voi scoate manuscrisele îngălbenite de timp lăsată la «dospit» și că nu mă voi mai «iroși». M-am înșelat. Cred că am o «vocație» a călătoriei. Altfel, ce este acel resort ascuns care mă smulge din sedentarism și mă face să renunț la îngineria contemplare a trecerii redîndu-mă realei mele naturi de trecător? Umblu pe căi «bătute», dar asta mi se pare a fi adevăratul mister al drumurilor, ele duc întotdeauna către necunoscut sau către revedere și istoria și prezentul lor se confundă cu extraordinara și neasemuită de frumoasă poveste a înstăpînirii omului asupra planetei. De la firava potecă a primilor pași într-o natură virgină, la scobiturile adînci săpate în blocurile de piatră ale drumurilor Histriei și Pompeiului de către roțile carelor antice; de la scara pisicii călărată pe Pamir — Acoperișul lumii — și prin văile de gheață ale Himalaiei, la străvechiul și enigmaticul drum al mătăsii presărat cu basme orientale și fire de borangic; de la calea de piatră care lega Ulpia Traiana de Porolissum, prin Apulum, Potaissa și Napoca, la autostrăzile de azi puse să străbată de-a lungul și de-a latul continentele — fiecare drum este o legendă, o mină întinsă între oameni, un simbol. Sînt în lume milioane de kilometri de drumuri și cînd ne gîndim că atît de puține putem străbate ni se pare că săvîrșim, fără să vrem, o trădare a naturii umane. Căci drumuri care duc nicăieri, nu există. Planeta este cuprinsă în pinza unui păianjen constructor care țese în piatră și în asfalt, iar drumurile drepte sau întortocheate, nu duc omenirea decît către ea însăși.

Mă doare drumul părăginit, retina îmi este zgîrțită de rănilor din trupul lui. Cel ce măsoară lungimea drumurilor este primul cuceritor de spații, popasul lui nu este decît răsufare în veșnica chemare către înainte, fîntîna cu apă limpede de la răscruce — o oază de liniște și o binecuvîntare dată celor ce merg. Încotro? Timpul n-are răbdare, dați-mi răgaz să adăst, căci o înțeleaptă vorbă a gorjenilor noștri spune: «Cînd e să vină greul peste tine, ori îndemni să-l întîmpini, ori adăști să te-ajungă»... Am ieșit întotdeauna în întîmpinarea greului, la drumul mare al istoriei, și n-am adăst să ne-ajungă, iar greul nu ne-a ajuns niciodată decît trecător. Un poet glăsuia: «Doar pe cei firavi, doar pe ei să meargă printre flori, lăsați-i. E drumu-acesta pentru ei; pe cel spinos îl bat bărbații...»

Dar oricît ne-ar seduce ipostaza metaforică a drumului pe care îl asemuim adeseori înșăși vieții — oare nu tot noi spunem: «nu-i greu să-ți greșești drumul, greu e doar să te menții pe el»? — inima mea tresaltă de fiecare dată cînd mi se deschide înaintea pașilor sub forma lui cea mai banală: aceea care ne poartă de la o așezare la alta, de la o lume la alta. Devorat de viteza automobilului, legănat de înaintarea molcomă a carului cu boi, măsurat cu pasul de umbletul «per pedes apostolorum», pe sub umbra în ciorchini a saltimilor înfloriți sau pe covoarele gingașe de polen scuturat de pe ramurile teilor beți de aramă, drumul duce și aduce, drumul urcă și coboară, dar mai ales, te dezvăluie, căci nu există examen mai sever al omeniei decît drumul spre oameni.

Asociem tot mai mult drumul cu șoseaua, cu autostrada, cu marile schimbătoare de direcții pe care arterele rutiere le înnoadă pe pieptul planetei ca pe niște funde orgolioase, părăsim fără nostalgii drumeagul și ulița cu binețe între trecătorii necunoscuți, ne înconjurăm cu avertizoare, cu semnalizatoare, cu semafoare, cu săgeți trase din vopsea albă, cu dungi continue și întrerupte, cu spinări de zebre culcate pe la răspîntii...

Dar marile artere rutiere sînt cartea de vizită a dezvoltării unei țări și vorba românului: «Vrednicia omului se vede după starea drumului din bătătura casei», se poate aplica și la dimensiunile și capacitatea morală a unei întregi civilizații.

În creierul Făgărașilor, la peste două mii de metri înălțime, un tunel de aproape un kilometru leagă pe sub creasta muntelui cele două amfiteatre carpatine pe panta cărora se cațără în sute de serpentine cel mai cutezător drum tăiat pînă acum în România. L-am bătut cînd era încă proaspăt și cînd nu-l călcau decît cei care au săpat, au măcinat roca, au sfredelit-o, au modelat-o cu perseverența apei, cu insistența cascadelor voinței lor înmuind tăria stîncii cu sudoarea frunților și a brațelor lor și străpungind colții Făgărașilor cu cremenea din bătăturile palmelor lor. Transfăgărășanul nu este numai un drum, ci o epopee. Una din acele epopei pe care Terra și le scrie cu liniile drepte sau sinuoase ale drumurilor ce trebuie să ducă omenirea spre limanul mult jînduitei înțelegeri și colaborări.

Sub cupola de la «International Road Federation» care întrunește 81 de țări membre în scopul sprijinirii cercetărilor științifice în domeniul construcțiilor de drumuri mijlocind schimbul de experiențe tehnice și de informații, un imens glob pămîntesc se rotește în jurul axei sale adăugîndu-și continuu peste continente, tractoria celor mai noi căi rutiere ale civilizației contemporane. Transamazonianul brazilian, marile proiecte ale arterelor rutiere africane — Transafricanul de la Mombasy la Lagos, Transaharianul de la Dakar la Fort Lany —, drumurile viitoare ale sub-continentalului indian, toate visele drumeților de cale lungă se încrucișează aici cu ceea ce a fost cîndva proiect și-a devenit realitate: Autostrada del Sole, șoselele suspendate ale Tokioului, marele bulevard de centură parizian, arterele din nordul Olandei, Transcaucazianul sovietic, Transfăgărășanul românesc...

Mă plec cu închinăciune în fața celor ce croiește și taie drumuri. Ei deprind lumea cu mișcarea, ei opera lor nu înseamnă doar căile de-a lungul și de-a latul Terrei, ci înseși aripile noastre fără de care visul drumeției nu s-ar izbi niciodată. Cînd uscatul globului le va fi tuturor accesibil, xenofobia va fi scoasă din dicționare. Cînd drumurile vor sparge barierele inaccesibilității, sfîdînd autoclastrarea și sedentarismul, oamenii vor învăța reala dimensiune a spațiului și a comunicării. Aud un claxon de mașină... un fluierat de tren... un muget de vapor... un motor de avion gata de decolare... De ce v-ați oprit? Ridicați piatra din drum și umblați!

De pe Likavît, colina piramidală înălțată la răsărit de Acropole, dincolo de centrul orașului care se întinde din vale ca într-o albie de piatră, Atena este vegheată de o bisericuță albă în varul căreia lumina soarelui crepuscular bate ca într-o oglindă de spuză.

Atrăși mai mult de privescarea care se deschide de-aici asupra orașului decît de chemarea la vecernie a clopotului de bronz acoperită de zgomotul metropolei din vale, oamenii urcă spre acest loc cu osebire la ceasul apusului, cînd Atena se învalăuie de o lumină viorie și briza se întoarce chemată de albastrul tainic și tándru al Mării Egee.

Atena are șansa de a se putea dezvălui ochiului de pe șapte coline, toate dominate de muntele Parnas și orientate către scena imensului teatru de piatră oferită de altarul Acropolei.

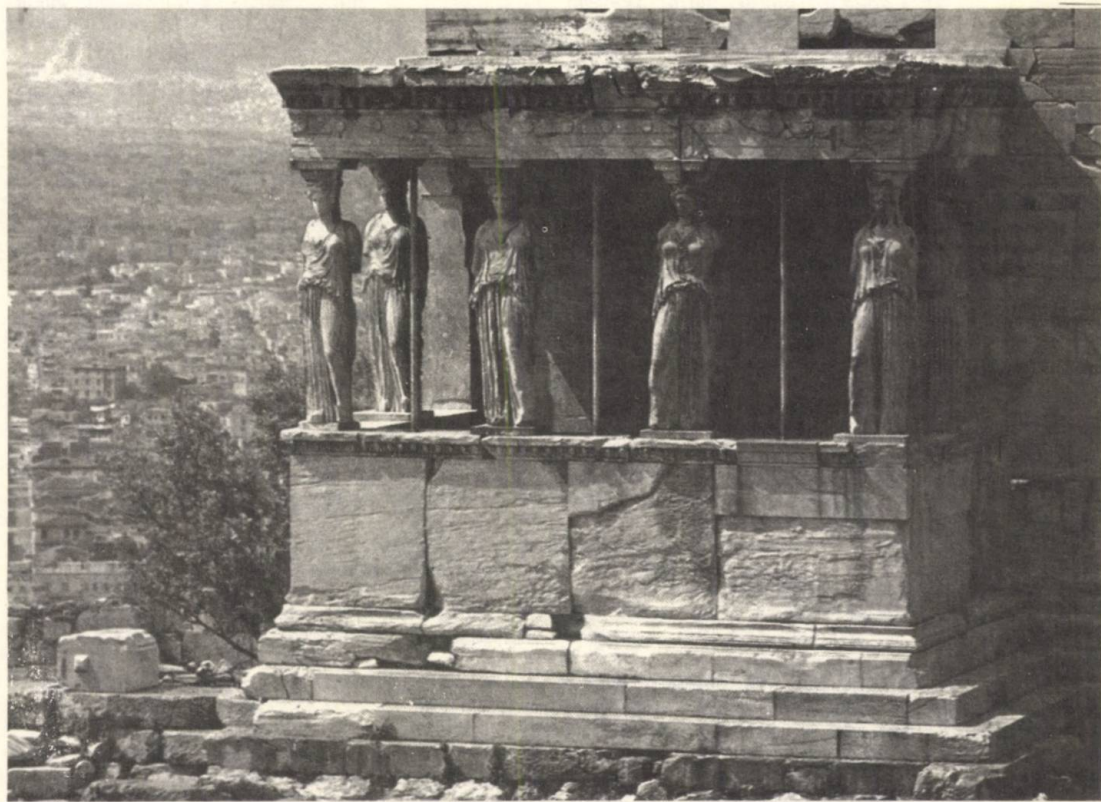
Dar marea și adevărata șansă a Atenei constă în puterea de a se privi pe sine înșăși de-a lungul mileniilor scurse de cînd Tezeu primea sibilicul răspuns al oracolului din Delphi care-i spunea că orașul va dăinui și va prospera

deși pizma avea să-l lovească necrușător în nenumărate rinduri. Iar loviturile pizmei și ale celui mai înverșunat dușman al operei omului — timpul — aveau aceeași armă: mutilarea.

S-au stivuit coloanele culcate la pământ în Agora ateniană ca într-un depozit de cherestea pietrificată în alb, și piața bătrînului și înțeleptului Socrate ne-a ajuns, după ce a fost scoasă din țărînă, cu statuile ciuntite și decapitate ca o cohortă de invalizi patetici, întorși acasă peste timp, după un tainic, cumplit și inutil război.

Agora se întindea numai pe douăzeci de hectare, dar locul ei în conștiința lumii înseamnă mult mai mult spațiu de lumină și de speranță, căci aici s-a rostit pentru prima dată cuvîntul «democrație». Era încă timpul Atenei libere cînd marile edificii ce se înălțau aici își sfidau propria soartă și refuzau să creadă că le aștepta prăbușirea. Iar refuzul acesta venea din credința neștrămutată că, în ciuda uraganelor devastatoare aduse de insașiabila sete de putere a cuceritorilor, ceva din ființa ei va dăinui și, dacă piatra poate fi mutilată, legendele frumosului rămin de neștirbit.

Și Atena a avut dreptate. Cu șase veacuri înainte de era noastră începea marea ei înflorire iar pe Acropolisul locuit cîndva, în vremuri imemorabile, de pelasgieni, istoria pășea urcînd treaptă cu treaptă pe calea sacră, către ceasul de apogeu al cetății. Victoria de la Maraton, în anul 490 înainte ca noi să fi început să măsurăm altfel anii, o învăluia cu un legendar nimb de glorie, și chiar după ce Xerxes avea să răzbune înfringerea tatălui său nîmîcînd Atena, ceea ce se începuse aici trebuia să continue. Temistocles le-a readus atenienilor victoria în bătălia decisivă de la Salamina și perșii au fost izgoniți din Elada. Pericles și-a putut instaura secolul de aur și Magna Grecia și-a intronat spiritul de la Pontus Euxin pînă dîncolo de peninsula italică. Dar, în anul 86 înaintea erei noastre, Atena a uitat prudența și, încercînd să sfideze colosul imperiului care se întindea peste Mare Nostrum s-a lăsat angajată într-un război contra Romei ale cărui consecințe au fost pentru ea dezastruoase. Ultimii «binefăcători» ai Atenei au fost romanii învingători, și istoria le-a conferit acest apelativ numai prin retrospectivă scurgerii ei, căci timpul de restriște se așternea peste mai bine de un mileniu și splendida cetate trebuia să se culce sub pămînt ca să-și uite coșmarul. Au dezgropat-o arheologii spre a ne-o înfățișa în îndelungatul ei ceas de agonie.

Unele temple — cum este cel atribuit lui Tezeu, primul unificator al lumii grecești, închinat lui Hefaistos, zeul șchiop al focului și al fierului —, au scăpat din urgiile timpului aproape intacte. Marmura de Pentelic și de Paros s-a răscopt la soare, albul pietrei s-a îngălbenit ca miezul de piine dar frizele și metopele abia mai povestesc silabe din epopeea victoriilor lui Tezeu, căci vîntul și ploile pătrund prin spărturile dalelor din plafon continuîndu-și lent și implacabil lucrarea distructivă.

Gigantomahia, sau lupta dintre olimpieni și giganții fii ai Geei născuți ca să-i răzbune pe frații lor, titanii, nu înfățișează decît întrecerea oamenilor uniți cu zeii în înclătarea cu forțele oarbe dar pieritoare. E însăși istoria Atenei povestită în limbajul esopian al ascultătorilor care înfățișau scenele mitologice mai mult pentru a cînta omul decît pentru a proslăvi disputata putere a zeilor din Olimp.

Și soarele s-a rotit timp de sute de mii de răsărituri și apusuri în care a scăldat Ellada, proiectând umbra coloanelor albe pe ziduri în lunecarea lor lentă către întunericul provizoriu al nopții pentru a trezi mereu din îndelungata adormire somnul Agorei peste care secolele și-au cernut țărina, prea puțin însă și prea inconsistentă ca lumea de piatră amuțită sub linoliului să fie acoperită pe veci, și oamenii să nu-i mai dea de urmă.

Acropolis veghea din depărtare ca o bornă a neuitării, ca un indiciu că acolo, sub ea, se îngropase un strop de nemurire ce merita să fie dezvelit și scos din nou la lumină. Viața cerea viață, memoria sufocată de răutățile timpului impunea aducerea aminte, generațiile care s-au succedat lăsau urmașilor prin testamentul parabolic al legendelor un fir al Ariadnei care să-i ajute să scoată trecutul din încliticul labirint al uitării.

Uneori, ostrădia urmașilor uluiți de frumusețea dezvăluirilor făcute a mers atât de departe, încât «emoționantul destin al ruinelor» a fost curmat, și opera de restaurare n-a putut rezista tentației de a restitui monumentelor ceva din gloria lor apusă. Așa s-a întâmplat cu splendida bibliotecă a lui Adrian, al cărei portic ornat de o sută de coloane cioplite în marmură frigiană, chiar dacă tulbură calmul și serenitatea arheologilor partizani ai păstrării intacte a ruinelor, oferă omului din zilele noastre o imagine a felului în care au arătat cândva, când trăiau printre cei ce le făuriseră, marile podoaabe ale arhitecturii antice.

S-au adunat aici, la lumina reflectată de albul Agorei ca să îmblânzească umbra de sub imensa colonadă, sculpturile dezgropate din țărina urbei, și, deodată, după ce s-au desprins din umezeala mormintelor, chipurile unor oameni de demult ne-au privit în față încercând cu noi dialogul mut al sufletelor. Replica lor dată prin tăcere și încremenire se adresează minții și sensibilității noastre, pentru ca mesajul pe care l-au adus peste veacuri să se poată face înțeles. Dacă macabru dans al uraganelor adus pe acest pământ de atâtea războaie n-a mai putut mutila în hora lui distrugătoare chipurile de piatră îngropate în țărână, glia protectoare le-a smuls acestora un atribut decorativ esențial: Sculptorii Greciei Antice își zugrăveau operele, privirea din găvanele ochilor trebuind să creeze neapărat iluzia vieții, marmura căpăta rozul mat al pielii, fesătura drapată pe corpurile femeilor nu putea fi decât imitarea în culoare și finețe a voalurilor purtate pe-atunci. Până acum nimeni n-a culezat să restituie acestor chipuri fardul pierdut în țărână. Întreprinderea ar fi poate mai mult decât riscantă și ar egala, desigur, cu o nouă mutilare. Ne trebuie un suflet antic — cum pe bună dreptate spunea Titus Livius — pentru a studia și a înțelege antichitatea. Dar arta, în veșnicia ei, are tulburătoarea proprietate de a se face înțeleasă de toți cei născuți cu sufletul drept, indiferent de timpul când au văzut lumina zilei. Pictura care anticilor le apărea ca un atribut sine qua non sculpturii, dispărută de pe feșele și din veșmintele statuiilor, nu mai constituie o opreliște sufletului antic. Puterea de sugestie a statuiilor mutilate rămâne la fel de penetrantă.

Și umbra de piatră a oamenilor de demult privește serenă Agora, străjuită de imensul portic al bibliotecii lui Adrian, acea fascinantă și inepuizabilă Agoră de unde, de mai bine de un veac, arheologii continuă să scoată comori, uluiți adeseori de tulburătoarele lor descoperiri.

Ce plin de freamăt, de neliniște și nerăbdare trebuie să fie momentul când lovitura ușoară a hîrlețului transmite prin braț, inimii, că acolo se ascunde «ceva»! Ce frenezie trebuie să cuprindă sufletele cercetătorilor când dezvăluie din țărână chipul încă umed al unei făpturi păstrată de milenii în pușculița pământului!

O astfel de descoperire, pentru noi cu adevărat senzațională s-a produs atunci când, din arhiva de piatră ascunsă sub țărina Agorei a fost scos la lumină fragmentul acelei colosale statuii a lui Traian, la picioarele căruia se afla aproape întreg un dac, supraviețuind printr-un miracol, spre a ne aduce nouă, românilor, încă o inestimabilă mărturie despre îndepărtatul nostru trecut.

Fără Acropole, fără acest promontoriu de piatră albă înălțat ca un nimb deasupra creștelui său, Atena ar fi fost, probabil, un oraș banal ca oricare altul. Șansa de a se putea privi pe sine însăși ca într-o oglindă a propriului trecut, de acolo, de unde istoria i-a vegheat nașterea și creșterea până la proporțiile metropolei din zilele noastre, șansa de a se confrunța mereu cu embrionul de la care a pornit îi conferă acestui oraș nu numai o fizionomie irepetabilă, ci și o stare de spirit unică.

Atena face parte din puținele orașe care cunosc taina de a rămâne tinere fără a fi strivite de propriul trecut, de o prea grea povară a istoriei sale, de sarcina dificilă de a se ști moștenitoarea și gestionarea rămășițelor unei întregi civilizații de glorie și declin, de fast și mizerie.

Cei ce au moștenit-o i-au preluat o fărîmă din demnitatea cu care acest oraș a pășit majestuos pe porțile istoriei și poate de aceea, gestul lui Manolis Glezos care a înălțat pe Acropole drapelul elen, în timpul ocupației fasciste, rămîne de neuitat ateniilor.

Ateniilor, și nu numai lor, le place să-și privească orașul de pe platforma Pantheonului. Meterezele anticei cetăți nu-s altceva decât capituluri de coloane frînte, așezate pe zidul protector ca o aducere aminte că între oameni și orașul de jos se aștern douăzeci și cinci de veacuri de memorie.

Zeii au coborît și ei, cîndva, în vale și și-au uitat printre casele oamenilor și prin labirintul lor de străzi templele, așa cum se văd în depărtare coloanele lui Zeus sau Jupiter Olimpianul învaluite de oraș.

Acroplea își sprijină rîmbul de piatră în tîmpla teatrului lui Dionisos din pîlnia căruia a deprins să asculte șoapte tainice și cîntece pline de mister, acolo unde calea sacră coboară spre a se pierde în oraș sau urcă încet către colina Pnyxului pentru a oferi zeilor și oamenilor una dintre cele mai mărețe priveliști făurite vreodată de mîna muritorilor.

Scena este deschisă celui mai patetic spectacol pe care ni l-a lăsat Magna Grecia în inima mîndrei sale capitale. De nouă sute de mii de ori a răsărit și a apus soarele peste acest colț de lume, nouă sute de mii de zile și de nopți au adăugat vîrsta în marmura Parthenonului, această navă de piatră a pămîntului care a eșuat pe culmea Acropolei refuzînd să se scufunde, rezistînd loviturilor date de timp și de oameni pentru a depune mărturie pe altarul civilizațiilor despre demnitatea și frumusețea libertății.

Intimitatea ruinelor face scoate templul grec din girogozitatea teoremei. După douăzeci și cinci de secole Parthenonul își păstrează proporțiile căci această sublimă teoremă, această expresie a calculului matematic trecut prin elanul artei și prin mîinile omului era dată pentru a înfățișa veșnicia, pentru a înfrunta timpul, pentru a grăi genera-

jiilor care s-au succedat înaintea noastră și a celor ce ne vor urma cu glasul unei umanități care a știut să sfideze pieirea.

Cine ar putea să numere pașii ce au lustruit piatra în care s-a săpat calea sacră ce urcă spre Prophilee, cine ar putea să ne dezvăluie gîndul pulsînd dub timpla înălțată spre magnificele porți ale Acropolei? Piatra sură pe care s-a clădit cetatea a căpătat luciul tălpilor omenești, șlefuirea ei s-a făcut cu emoția pasului sacerdotal care impune calm și reculegere, căci aici piatra încetează să mai fie simplă, piatră, ci devine operă de artă în toată necizelarea ei, ca însăși marmura din coloanele Prophileelor.

Oamenii s-au născut și au murit, pașii lor au tulburat o clipă somnul ruinelor, timpul a adăugat vîrstă dar a și luat din putere, arta greacă însă a rămas să dăinuie avansînd în dialogul ei cu viitorul său Parthenonul învîluit de nimbul legendei. Linia dreaptă este aici puternică precum rațiunea, dar elanul coloanelor Parthenonului este ușor oblic. Ele se apropie insesizabil către vîrf, linia înclinată devine o însăilare de vis pentru ca iluzia optică să facă și mai patetică, și mai convingătoare realitatea. Extraordinarul avînt al Parthenonului se datorează tocmai acestei corecții optice adusă templului de către genialii lui constructori. Coloanele se apleacă aproape insesizabil din exterior către interior și, dacă ele s-ar prelungi în spațiu, s-ar întîlni într-un punct fix, în slăvi, pe la o mie cinci sute de metri înălțime. În fața acestui uluitor calcul matematic al « iluziei » înțelegi mai bine adevărul conform căruia, dacă romanii au inventat legislația, grecii antici au creat geometria. Dusă pînă la abstractizare, geometria lor a rămas totuși, o artă a concretului. N-au înălțat coloane ale infinitului, ci ale finitului. Sfîrșitul trebuia să fie perfecțiunea.

Întreaga disciplină și rigurozitatea spiritului doric nu este decît cadrul concret al legendei povestită de friza Parthenonului căreia i s-au răpit cuvintele de piatră, și totuși, miracolul depozat de armele sale care se adresau sufletului, continuă să grăiască. În felul acesta, Parthenonul încetează să mai fie o simplă alcătuire arhitecturală, o simplă rezultantă a calculului matematic transformîndu-se în expresia mesajului său aparent încifrat dar atît de ușor de dezlegat de către oricine nu îl învăluie numai cu privirea, ci și cu judecata.

Se vorbește de mai mult timp despre pericolul care păste miracolul de pe Acropole, despre ameninșările îndreptate împotriva Parthenonului, și acestea nu-i vin numai de la vîrstă, ci din multipla poluare, de la poluarea fizică provocată de încărcarea atmosferei cu gaze nocive, pînă la poluarea turistică. Multe drame s-au consumat aici, fiecare lăsîndu-și pecetea pe trupul Parthenonului. Cu trei secole înainte de era noastră, regele Macedoniei, Polirocet, și-a instalat aici curtea turbulentă. În veacul al șaselea, creștinii au transformat templul Atenei într-o biserică, iar în secolul al XV-lea turcii l-au prefăcut în moschee. În timpul asedierii Atenei de către dogele venețian Francesco Morosini, în 1867, o ghiulea de tun a pătruns în Parthenonul în care turcii își depozitaseră pulberea și explozia uriașei cantități de praf de pușcă a rupt templul în două. În 1803, lordul Elgin al Angliei a coborît de pe frizele Parthenonului cea mai mare parte a sculpturilor și le-a transportat la British Museum.

Au luat, au tot cărat, au ghiftuit muzeele lumii, ba unii, ba alții, și totuși, a rămas încă destul, căci coloanele n-au putut fi luate, mutate, și, piatra a prins rădăcini.

Piatra aceasta îngemănată cu marmura de Pentelic, aridă, stearpă în aparență, dar atît de vie și de fecundă prin binecuvîntarea pe care i-a dat-o munca omului, tăinuiește în ea că bănuful alb prins de gălbenușul oului, harul sculptorilor Elladei antice dintr-o epocă în care arta s-a înfrățit mai mult ca oricînd cu poporul și a devenit propriul lui glas în dialogul cu zeii. « Cunoaște-te pe tine însuși și vei cunoaște Universul și pe zei » — glăsuia o inscripție de pe templul din Delphi. Reflectînd la pateticul destin al ruinelor nu pot să nu-mi amintesc cuvintele lui Elie Faure despre izvoarele artei grecești: « Cu condiția să le respecti, să nu le restaurezi, să le lași după ce le-ai cerut să-ți spună taina lor, cenușa secolelor, oasele morților, rămășițele îngrămădite ale vegetațiilor și raselor... destinul ruinelor este emoționant. Prin ele ajungem în adîncul istoriei noastre, întocmai cum sîntem legați de rădăcinile vieții noastre, prin doliile și suferințele care ne-au făurit. O ruină nu îndurează decît privirea omului incapabil să participe prin fapta sa la cucerirea prezentului ».

Arhitectura greacă rămîne nu numai o arhitectură eminamente a pietrei ci, deopotrivă, a artei cifrelor a matematicii și a sufletului. « Templul nu era nici casa preotului cum era templul egiptean — spune Elie Faure — nici casa poporului cum va fi catedrala; el este lăcașul spiritului, zidul simbolic unde se vor celebra nunțile simfuriilor și ale voinței ». Această caracterizare se lasă ușor constatată în osatura Erechtheonului. Cariatidele înlocuind coloanele sprijină nu numai un fronton și un acoperiș de piatră, ci însuși timpul și memoria oamenilor pe care nu le lasă să se prăbușească. Sobre, austere, mute și misterioase, vestalele Erechtheonului au descins din Ellada antică și din Olimpul zeilor într-un veac închinat zeului turism încercînd să impună prin sacerdotala lor ținută respectul și pioșenia. Aici, în templul păzit de cariatide sălășluia șarpele sacru din Erechtheon, de aici, de sub măslinul zeiței Palas Atena pornea cîndva un tunel ascuns pe care îl știau numai Ariofrele, slujitoarele zeiței, fecioarele trimise să primească din mîinile marelui preotese sîpetul tainic al Afroditei, să-l ducă zeiței frumuseții și să se întoarcă pe aceleași drum, neștiut de muritori, înapoi pe Acropole.

Cine știe să asculte legendele popoarelor cunoaște cu un ceas mai deureme adevărul lumii întregi.

Miracolul de pe Acropole este o tulburătoare îngemănare între vis și realitate. Întregul suflet al Elladei antice era un astfel de miracol căci zeii aveau chip de oameni și comiteau păcate omenești iar dacă zeii puteau spune « tot ce este omenească nu mi-e străin », oamenii puteau rosti la rîndul lor: « tot ce este zeiesc mi-e propriu ». Umanizați de marile spirite ale literaturii antice pînă la pierderea totală a sacrosanctității și atotputernice divinității lor, zeii care populau Olimpul căpătau pasiuni și patimi omenești, iubeau și urau, intrau în conflict cu pămîntenii, se amestecau în treburile lor. Asta îi stîrnea lui Calvin ironia caustică exprimată fără nici o condescendență sau toleranță față de alte posibile credințe: « Păgînii știau că trebuie să existe o divinitate suverană, dar întotdeauna și-au dorit să aibă pe lîngă casă cîte o crescătorie de mici zei... » Se pare însă că asta nu i-a împiedicat pe acei « păgîni » să atingă în arta lor perfecțiunea. Reflectînd la perpetua năzuință a antichilor către supremul ideal al desăvîrșirii, Delacroix nota în jurnalul său: « Anticii au ajuns treptat, și nu dintr-o dată, la culmile perfecțiunii, fără să-și fi spus că trebuiau să uimească spiritele, că urcînd treaptă cu treaptă aproape fără să se îndoiască de atingerea acestui ideal care a fost rodul geniului bazat pe tradiții ». Atingerea culmii rîvnite a egalat cu un miracol. Misterioasă,

clipa care a născut acest miracol scapă măsurilor noastre. deși încercăm să ne regăsim în ea, să ne-o însușim și să-i dăm explicații. Singura explicație este cea dată oricărei munci omenești în care intuiția deține cel mai mare rol. Iar acea intuiție care a străfulgerat mintea ziditorilor Acropolei, chiar dacă a aparținut unei singure clipe, s-a consacrat eternității, căci aici s-a consumat unul dintre acele momente astrale ale omenirii fără de care istoria Europei n-ar fi avut nici început de cuget, nici scurgerea în lungi coboriri și părelnice urcușuri.

Crepusculul zeilor s-a vrut a fi crepusculul oamenilor. Dar zeii s-au dus, după ce și-au întrecut cu muritorii orgoliile, pe scena artei, și oamenii au rămas. Cum o fi arătat acest nerepetat miracol atunci când Acropolea era altceva decât un osuar de marmură? Cum s-or fi înălțat de pe scena lui Odeon Atticus încrucișările strigătelor muritorilor cu ale nemuritorilor? Rămâne pentru noi o taină. Vedem cadrul și încercăm doar să ne imaginăm conținutul lui. Uneori forma este prin sine însăși atât de elocventă, încât descifrarea trăsăturilor corpului pe care îl înveșmintează lasă să se întrezărească enigme capitale.

Așa lăsăm în urmă Acropolea, nu pentru a o păsări definitiv, ci spre a încerca gustul amar al despărțirii ce nu poate fi amnată și tocmai de aceea nostalgia ne rămâne mereu dulce.

La răsărit de Acropole, acolo unde orașul și-a întins tentaculele de asfalt ocrotind cu zgîrcenie încă o mică insulă rezervată antichității se înalță arcul triumfal al lui Adrian. Ridicat în cel de al doilea veac al erei noastre, în plin apogeu al imperiului roman — care, după ce suportase pe propriul teritoriu amprenta Magnei Grecia își stabilea chiar în Atena un cartier nobil — arcul imperatorului Adrian era pe atunci doar poarta dintre plebea ateniană și enclava noii civilizații care se implanta chiar în inima Elladei.

Acum poarta triumfală se deschide cu generozitate spre ceea ce a mai rămas din cel mai mare templu al Atenei și unul dintre cele mai mari edificii de cult ale Greciei antice.

Sînt numai 15 coloane corintice, cîte au rezistat pe verticală vicisitudinilor timpului din cele 104 ale fostului templu, adevărat colos de 118 m lungime și 45 m lățime. Evaluarea cantitativă devine necesară în exprimarea proporțiilor, deși cu numai nouă cifre se poate scrie orice număr, oricît de fantastic așa cum cu cele numai 27 litere ale alfabetului se pot însăila metaforele cele mai înălțătoare ale tuturor limbilor omenești. Cînd constructorii antichității au ridicat un templu cu coloanele de 30 m înălțime, adevărate irumperi de marmură de Pentelic cizelată de rafinamentul sculptorilor Corintului, cifra devine metaforă și metafora ajunge volum, expresie a cantității, a forței, a grandorii și majestuozității. Dar atunci cînd templul lui Jupiter Olimpianul se clădea aici, marea artă greacă din secolul lui Pericles intrase demult în declinul unui somn letargic, cuvîntul daltei lui Fidias Praxiteles atît de sacru în simplitatea lui amușise. Operelor de artă ale noilor stăpînituri li se cerea să impună prin luxurianță, prin excesul de podoabe, prin magnificență și prin opulență. Așa cum ni se înfățișează însă, cu cît i-a mai rămas din trupul doborît la pămînt, templul lui Zeus, sau Jupiter Olimpianul, spune ceva mai mult despre megalomania omului decît despre grandoearea zeilor care aveau să se ducă în curînd în ignorare. Lumea nu mai aparținea simplității, ci fastului. Iar dimensiunea fastului trebuia să fie nemăsura orgoliului.

La apusul soarelui, umbra Acropolei se întinde peste orașul din vale, prelungindu-se către templul lui Zeus, ca într-o mîngiere de consolare. Atena se pregătește pentru nesomnul ei, întins din zare pînă în zare, marcat de temperamentalul sielii care se oprește cu sfîșoșenie la porțile Acropolei. Altarul ei de piatră pe care se oficiază miracolul mut impune respect și închinăciune. Orașul de jos trăiește o prea năvalnică viață pentru ca spiritul Acropolei să se lase antrenat în ea. Doar pe aerogul justițiarilor, acolo unde cîndva, demult, erau judecați răufăcătorii, acolo unde-și aflau lăcașul Eryniile — zeițele reumușcării — își șoptesc jurăminte îndrăgostiții. Adevăratul miracol e în sufletul lor și nimic nu pare mai durabil și mai veșnic, nici cele mai trainice și mai semețe monumente din lume ca făgăduințele lor.

M-am întrebat adeseori cum arăta Acropolea în secolul lui Pericles și-am încercat să mi-o imaginez. Am adunat din haosul stîncilor cenușii coloanele surpate, am vindecat rănile pietrelor, am așezat la locul lor capetele doborîte ale statuiilor, am chemat superbii cai ai zeilor, am cules de prin toate muzeele lumii reale și imaginare tot ce s-a cărat de-aici încercînd să reconstitui întreg acest tragic și măreț trecut de glorie al omenirii. Am reînălțat-o din aur și ivoiri pe Palas Atena, și am reparat acoperișul căzut al Parthenonului.

Dar m-am convins: Prefer această Acropole dărîmată, cu soarele a nouă sute de mii de zile și cu umbra a nouă sute de mii de nopți așternute în piatră ei, nava eșuată a Parthenonului plutind ca o fantasmă albă între cer și pămînt, zidurile sparte, coloanele prăbușite, statuile în care trecerea timpului și urgiile istoriei au săpat răni adînci, de nelecuit.

Ea e mai mult decît un monument, e o mărturisire, e, poate, un avertisment și este, desigur, o lecție. Așa cum arată azi, doar ca umbra celei de acum două milenii și jumătate, Acropolea mi se pare mai demnă, mai puțin zeiască, mai plină de omenească și de măreață simplitate decît mi se pare a fi fost în secolul lui Pericles.

Abia acum îl înțeleg pe George Călinescu, superbul mizantrop, inegalabilul optimist, care spunea că templele grecești reprezintă triumful anatomiei fizice și morale și că ele ar fi fost o absurditate dacă ar fi apărut la o nație de cocoșai.

O dorință puternică irezistibilă, aceea de a merge desculț pe dalele lustruite de tălpile istoriei m-a încercat tot timpul pe Acropole. Să le simt temperatura de temple îngîndurate, să le pipăi netezimea de obraz feciorelnic, să le sărut pîntecul care a rodit atîta omenească. Dale de piatră spălată cu sîngele eroilor, cu lacrimile văduvelor, dale rotunjite ca patul de pușcă, dale pe care s-au zotrcolat înfrînții, iar învingătorii au vărsat vin de Rodos, de Tinos și Larissa. Dale pe care s-au rostit cutremurătoare jurăminte, s-au încălcat făgăduințe și s-au osîndit sperjurii.

Le simt svîcnitul sub tălpi, și, deodată, atingerea lor mi se pare o impietate. Nu-mi amintesc nume de arhitecți... Un Hippodamus, un Pheax, atît... Oare de ce constructorii Parthenonului și-au lăsat opera pe seama anonimatului? Zei de-ar fi fost, n-ar fi făcut asta. Numai geniilor, cînd ating marea, le place să rămînă anonime.

Îmi spāl privirea în incendiul stins al apusului de soare încercînd să-mi imaginez acest oraș în fabulosul lui drum prin istorie despre care, cel mai bine, știe să povestească noaptea. Și privind Acropolea sub clarul lunii pline mi-e necaz și mi se face milă de inteligentul și puternicul Pericles și de neîntrecuții lui artiști, că ei nu pot vedea opera în adevărata ei măreție conferită numai de scurgerea timpului.

Călătorie pe VISTULA

I-a fost dat reporterului ca drumurile să i se împletească mereu cu călătoriile în albastru ale apelor. Fluiditatea elementului acvatic, liniștit sau tumultuos, este momentul esențial în reveria pe care contemplarea unei priveliști mi-o trezește în suflet. Astfel, după o serie de reportaje pe văile unor riuri de la noi, întimplarea a făcut ca excursia în țara socialistă prietenă să urmeze firul Vistulei, din sud pînă la vărsarea în apele nordice ale Bal-ticii. Uriașă osie lichidă a Poloniei, fluviul vede lumina zilei în Silezia Superioară fiind prin naștere de origină carpatică. Acesta e însă și singurul contact cu munții ce se înalță semeț doar aici în sudul țării. De la versanții nordici ai Sudeților, Beschiilor și Tatrei, pînă la țărmul mării se întinde nesfîrșită cîmpia joasă, vag ridicată uneori de podișuri sau coline. Ore întregi poți merge cu trenul în această cîmpie și peisajul ce te însoțește în rama ferestrei pare să rămînă neschimbat. Cîmpul foarte plat însuflețit uneori de un pîlc de arbori împinge departe orizontul, dincolo parcă de posibilitățile privirii, opunîndu-i mereu un cer foarte înalt, veșnic frămîntat de mișcarea febrilă a norilor. Cel mai important oraș al sudului, Cracovia, fosta capitală, păstrează aproape intacte urmele strălucirii de odinioară. Acoperit de patina secolelor, nici un alt oraș al Poloniei, nu are atîtea monumente. Vechea piață plină de flori și porumbei, catedralele construite în stil gotic influențat de renașterea nordică și decorate în interior într-un baroc cam greoi, Universitatea Jagellonă înființată în 1364, castelul Wawel înălțat pe o colină de unde domină sever orașul și Vistula, toate amintesc de epoca de glorie a Poloniei cînd, încă nefărămită de orgoliul nesăbuit al nobilimii, a înfrînt la Grünwald trufia teutonă și a jucat un rol de seamă în zăgăzuirea înaintea Vienei a ultimilor valuri ale unui imperiu otoman vlăguit, dar încă de temut. Amestecul stilurilor diverselor perioade este caracteristica arhitecturii vechilor monumente poloneze. Cea mai insolită, aici la Cracovia, mi s-a părut a fi biserica Dominicană

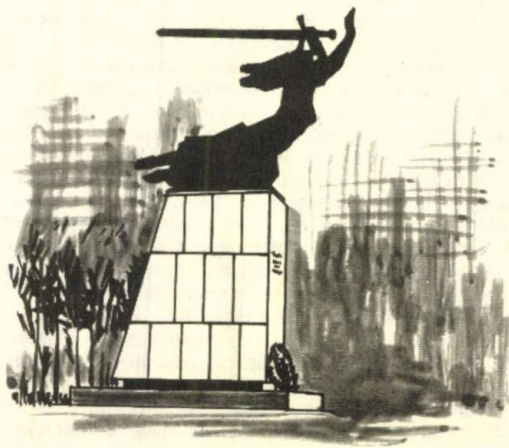
construită într-un gotic, pur, dominat de ogive și nervurile lucrate sobru în piatra alb-cenușie, cu un portal remarcabil, tot în piatră (material rar folosit aici) amintind prin eleganța discretă a celor trei arce mai mult de primele catedrale gotice anglo-franceze decît de încărcătura goticului internațional. În interior, după ce străbați uriașa navă centrală, pătrunzi pe neașteptate, prin nava laterală din dreapta în cu totul altă lume: o biserică în stilul templietelor renaștentiste în care domină arcul în plin centru, cupola, coloanele grecești, pilaștrii, geometria clasică, marmura, cizelarea italiană. Ambele clădiri sînt însă decorate în stilul opulent al barocului în care negrul lemnului este subliniat de răceala grupurilor aurite, impresia generală nefiind una de frumusețe și armonie, ci a unei atmosfere întunecate și nepăsătoare, atinse parcă de fiorul mortificării existenței omenești. De altfel, în zilele însoțite, vechea Cracovie nu e un oraș frumos: cenușul zidurilor iese atunci mai mult în evidență, culorile închise par scorjite, afumate. Cerul mohorît și mai ales ploaia transformă însă orașul, îl îmbracă într-un voal care irizează culorile, le dă patină și leagă între ele contururile stranii, ascuțite sau dantelate, ale clădirilor. Muzeul de artă, pe lîngă spectacolul luxului și cizelării obiectelor unei caste mîndre de privilegiile ei, îți oferă — printre diverse școli și maniere — prilejul contemplării unui peisaj și a unui portret semnat Rembrandt și respectiv Leonardo da Vinci. Alături, în plin aer, pictori cracovieni expun spre vînzare tablourile proprii atîrnate abil printre pietrele vechilor fortificații. Aflate la granița dintre artă și kitsch, lucrările formează o pitorescă pată de culoare în incinta bătrînelor ziduri și, totodată, un spectacol turistic de bună calitate.

Ceea ce descoperă Vistula de-a lungul drumului ei este tragismul istoriei Poloniei din ultimul secol și marea renaștere a țării din zilele noastre.* După imaginea industrială a Sileziei, mărturie a geniului tehnic uman, a posibilităților rațiunii în supunerea naturii, copilăria Vistulei pare a se întrerupe brusc prin întințirea cu una din creațiile cele mai monstruoase — lagărul de exterminare nazist de la Auschwitz (Oswiecim). Din ce abisuri terifiante colcăind de insecte păroase și reptile umede și reci s-au născut oare planurile lagărului și execuțiilor lor demențiale? Cum a fost posibilă dezumanizarea totală? Ce ironie sardonică a tenebrelor morții i-a împins pe călăi să scrie deasupra porților și a gardurilor de sîrmă ghimpată cuvinte ca « Arbeit macht frei » (munca te eliberează)? Ce răsturnare absolută a valorilor umane s-a produs printr-o isterie colectivă bine organizată?! Iată întrebări pe care clădirile cenușii ale lagărului le îndeamnă să rămînă mereu vii și acuza pe ucigași. Realitatea a întrecut cu mult ironia neagră și absurdă din cele mai sarcastice pagini ale lui J. Swift... În lagăr au fost exterminați oameni de toate naționalitățile mai ales evrei, dar fascismul s-a înverșunat îndeosebi împotriva Poloniei și a existenței poporului său. Un amplu plan de nimicire a istoriei și culturii poloneze a fost edificat de experții hitleriști. Ajunsă la mijlocul existenței sale, Vistula a asistat neputincioasă la distrugerea premeditată, planificată a Varșoviei. Arsă, bombardată, minată, capitala a fost distrusă în proporție de 80%, îngropînd sub ruine secole de creație și speranță. O altă crimă gigantică împotriva civilizației, care demonstra că năvălirile barbare ale Evului Mediu erau un blînd și nevinovat joc pe lîngă proiectele inventatorilor războiului modern. Pe cît de mare a fost însă înverșunarea cotropitorilor, pe atît a fost de intens efortul polonezilor de a rezista și apoi de a reface totul pînă în cele mai mici amănunte. După planurile studenților arhitecți și ingineri, făcute dinainte de război pentru un recensămînt al clădirilor, ascunse apoi, au fost reconstruite monumentele, străduțele, fațadele, casele vechiului oraș al Varșoviei. Trădînd doar la o privire foarte atentă construcția recentă, noul-vechi oraș, identic pînă la detaliile decorațiilor exterioare cu cel de odinioară, a devenit un fermecător centru turistic și un simbol totodată al luptei poporului polonez pentru păstrarea tezaurului național. Văzut de pe malul drept al Vistulei el pare o feerie de acoperișuri roșii ridicată deasupra zidului de apărare al cetății, înălțat din apele leneșe ale fluviului la 26 m înălțime. Noaptea, farmecul de-o artificialitate plăcută, este sporit de lumina discretă și suficientă a felinarelor. Dar Varșovia înseamnă mai ales orașul modern reconstruit pe mari spații pentru un trafic al viitorului, clădiri îndrăznețe, parcuri clasice, poduri zvelte, impresionante artere și noduri de circulație. Noua gară, cu peroanele și liniile subterane este și ea un simbol al prefacerilor de azi din Polonia.

Desfășurat asemeni unui uriaș « S » fluviul întîlnește la mijlocul celei de-a doua bucle Torunul, orașul lui Nicolaus Copernicus, savant și umanist, inventatorul sistemului heliocentric, reprezentant al geniului polonez în pleiada marilor oameni ai lumii. Astăzi puternic centru studențesc, Torunul și-a păstrat armonios vechiul burg cu străduțele tip « capă și spadă », piața centrală, ceasul din turnul primăriei, bisericile și zidurile de apărare cu porți

spre Vistula sau noul oraș. Totul îmbrăcat în culoarea roșiatică a cărămizilor de mare efect toamna văzute printre frunzele atinse de penelul brumei. Majoritatea clădirilor sînt construite în Polonia din cărămidă, — poate din lipsa carierelor de piatră — amintind de stilul Țărilor de Jos sau de cel englez al Tudorilor, masivitatea volumelor fiind atenuată de jocul liniilor create de materialul zidurilor. Apropierea de nord se simte și prin predominanța gotică a monumentelor. O atmosferă intimă și cochetă, însuflețit de tinerii ce-l străbat, Torunul e totuși mai apropiat de suflul călătorului decît celelalte orașe. Cărămida roșie și goticul predomină și la Gdansk orașul de pe țărmul Balticii. Bogăția vechilor neguțatori și curteni își spune cuvîntul în luxosele ornamente ale fațadelor. Trecerea pe străzile orașului este o adevărată degustare de stiluri și epoci pentru cunoscător. De la gotic, renaștere, manierism pînă la empire și rococo, fațadele stau una lîngă alta într-o « dezordine » deloc nordică, însă vie și cu efecte încîntătoare. Nu lipsesc turnurile, urmele regalității, fîntînile în gust florentin, casele olandeze cu birne gudronate și pereții albi, cheiul vechiului port, catedralele și bisericile, majoritatea în aceeași cărămidă roșie tipică de acum. Gdanskul a cunoscut și el, « civilizația » nazistă, fiind în bună parte distrus în timpul războiului. Aceași voință extraordinară, eroică, de a-și reface vestigiile culturale ce reprezintă de fapt moștenirea întru permanență a unui popor, o întîlnim și aici făcînd din lumea de azi o demnă urmașă a artiștilor de altădată. Suprafața netulburată a Balticii continuă parcă linia joasă a cîmpiei polone. Culoarea verde întunecată a mării trece tulburător în albastrul plumburiu al cerului, parcă mai înalt și mai apăsător în mișcarea vineției a norilor. E un cer plin de melancolie romantice, de o frumusețe disperată care se răsucesc neliniștită deasupra cupolelor și turelor Gdanskului. Străbătînd acum, înainte de vărsare strania zonă a lacurilor mazuariene, Vistula întîrzie parcă a regret să-și încheie călătoria șovăind în lagune și golfuri marine...

DAN CONDEESCU

TOMA GEORGE MAIORESCU

Gonim, gonim cu răsăritul în față, spre sud rămân în urmă zidurile roșcate ale Marakeș-ului cu creneluri, bastioane, turle, turnuri și porți, gonim printre flăcările verzi ale chiparoșilor și eucalipti, acești arbori atât de pușin pretențioși, printre sate cu case roz, peste poduri de albiș secrete, pământul ia culoarea argilei, drumul atacă o zonă colinară, casele au acum culoarea lutului, cactușii cu fructele lor roșii urcă pereții cenușii

încep serpentinele Atlasului Mijlociu, prima tarabă cu cristale (topaz, rubin, cobalt, safir, ametist, onix, cristal de stîncă), am impresia că dacă aș sparge cu un ciocan oricare dintre pietrele care curg ca niște riuri pe versanți, aș da de aceleași cristale

cite un fellah în djellaba din păr de capră călare pe un catir, satele (ksar) par adevărate fortărețe de lut, spectacol dezolant de piatră și cenușă încremenită, versanți dezgoliți de vegetație își prezintă în dungi mai late sau mai înguste stratificările minerale, câteva petice verzi, firave păduri de molid și pin; în față cite-un pisc înzăpezit din Atlasul Mare; tot mai mulți negustori de cristale; cătune de lut roșcat cocoțate pe abrupti; serpentine pe buza văilor din ce în ce mai adinci, în contre-jour munți cu forme capricioase;

o încercare de agricultură la Touflet — pământ terasat, urcăm, urcăm, în față acoperit de zăpadă ca un vâl de mireasă așternut peste munți, vîrfurile Toubkal înalt de 4100 metri, tot mai mulți fellahi pe catiri, măgăruși și măruniș cai de munte — undeva e țig de duminică, într-adevăr la Zerekten e iarmaroc,

apoi iar, pereții abrupti de stîncă, stîncărie, fluvii de bolovani, priveliști lunare, prăpăstii verticale, trecători ciclopici, stînci prăvălite față în față ca la o încheștare de uriași (un viitor paradis al alpiștilor), ierburii xerofite, scaieți, tufișuri de maques, case berbere lipite de

munte, ieșind drept din peretele muntelui, piatră și lut, capre căutînd rădăcini, serpentine și satul Taddert

cîteva nuci cu frunze galbene îmi reamintesc că aici, în Atlasul Mijlociu, există probabil, totuși, anotimpuri, în vale un riu firav, zăpezi topite, petece de verdeață, pământul semănat, pîndantive berbere, pîndantive de argint cu motive ancestrale (cruci, cercuri etc.), cristale, cristale, cristale (o, ce bogății dorm în pîntecele acestor munți austeri și aparent atît de săraci! vor fi trezite într-o zi la lumină, ca și comorile lui Alli Baba, așa cum a fost descoperit sub pătura indiferentă a pîminturilor sterpe dormind de milenii, una din cele mai mari bogății ale Marocului. acel imens ocean de zăcămintă fosfatice) carne de berbec la frigare, pungi de plastic cu nuci, copii desculți ținîndu-se scai de noi, cu aceeași melodie plîngărească: un dirham, un dirham, veșnicul ceai de mentă...

gonim pe serpentinele Marului Atlas, peisajul e nud, dezolant, soarele transformă vastele suprafețe netede de stîncă cu mică în gigantice oglinzi reflectorizante, priveliști selenare, aici nu mai crește nici o urmă de vegetație, o împărăție a pietrei, stratificată, așezată cu migală în rînduirea mileniilor, prăvălită în grohotișuri, roasă de vînturi, fărâmișată de colții rapidelor schimbări de temperatură dintre noapte și zi

de ce nu se încearcă măs-linul? îl întreb pe Halim, în alte părți, pe soluri la fel de zgîrcite s-au obținut bune rezultate, nu rezistă — spune Halim categoric, în decembrie vin marile zăpezi; dezolantă e pustietatea de aici, ca o prevestire sau mai bine zis, ca o anticameră a deșertului saharian,

oprim la Tichka (2260 m), ceva mai sus la 3000 m antena TV, tarabe, tarabe, tarabe, halță obișnuită a autocarelor cu turiști, aici nu se mai vînd cristale în stare brută, ci piatra șlefuită, prelucrată în obiecte de artă, coliere, mărgelă, inele cu nestemate, tăvi, scrumiere și ouă din onix, de

toate mărimile, statuete din roci tari, atlasiene, bivoli-bărbași, femei-sarpe, copii-păsări, obiecte de cobalt, coloane de pietre semiprețioase, capete suprapuse (influența artei negre), prețuri exorbitante, același pumnal de argint pe care artizanul din Taddert cerea 100 dirhami, ca să-l dea cu jumătate, aici costă 400.

— Și ce ținută are — reia Halim. Păsul ei parcă nici nu atinge pământul, parcă plutește, mers de regină.

— E așa cum spui, dar vreau să-ți mărturisesc o constatare a mea: majoritatea femeilor marocane au o ținută aleasă. Mă gândesc, și te rog să confirmi dacă gândesc sau nu drept, că însuși portul, adică rochiile lungi, tradiționale, somptuoz decorate, au obligat-o, într-un fel să-și poarte corpul drept. Remarcă: și atunci când sînt îmbrăcate în blugi, ca oriunde în lume, își păstrează aceeași demnitate, aceeași deferență, aceeași politețe și privire respectuoasă.

— Probabil că ai dreptate, nu m-am gândit la asta, dar există, precis, o legătură între port și ținută. Dar mai e și tradiția, religia. Ea obligă femeia să fie sobră (chiar dacă și-a lepădat ferigeaua), devotată bărbatului, copiilor, familiei, să nu-și arunce privirea în dreapta și-n stînga, să nu iasă din vorba casei.

Halim are 55 de ani și nouă copii.

— De la cîte soții — întreb. (Legile marocane limitează numărul la patru)

— De la una singură. Ajunge — ride Halim (și, aici, recunosc un accent sută la sută european). Femeia e, într-adevăr, cel mai frumos trandafir în grădina bărbatului, dar să nu uităm că un trandafir are și corolă înmiresmată, dar și un lujer cu spini...

— Glumești, desigur.

— Bineînțeles. Tatăl meu avea patru soții și noi eram șaptesprezece frați, toți băieți.

— Nu era dificil, pentru un simplu fellah, să hrănească atîtea guri?

— Fiecare mamă avea grijă de copiii ei (noi eram patru), exista, desigur, o singură bucatărie pentru toți, aveam ceva pămînt, pe care-l lucram de la mic la mare, oi, o vacă. După moartea tatălui (eu treceam de 11 ani), pămîntul, oile, vitele, toată gospodăria, a fost împărțită în patru. Cei mai mulți frați am plecat la oraș să învățăm meserie, cîțiva au rămas să lucreze pămîntul.

— Și copiii dumitale?

— Toți au un rost. Cei mari, unii dintre ei lucrează în întreprinderi, unii dintre ei m-au făcut bunic, alții în comerț, cei mai mici sînt la școală.

gospodării risipite, izolate, plantații de cactuși, fructele lor « barbarii » sînt, hrănitoare și gustoase, un zid de incintă ascunde clădirea interioară dacă sînt mai multe porți înseamnă că — îmi explică Halim — copiii s-au despărțit de trunchi, și-au făcut adăposturile proprii, dar familia ca întreg, a rămas împreună unită, ca o entitate morală, dar și economică, cu aceleași legi, cu aceleași răspunderi și interese

coborîm, coborîm, apar iar văi adînci, petece de verdeaș, petece de pămînt îngrădit cu bolovani, pămînt lucrat cu mîgală, cu hărnicie, cu sudoare, ksar-uri, sate fortificate cu ziduri de apărare, cu creneluri, cu bastioane, liziere de umbră

mă gândesc că pe acest drum de munte, dinspre nisipuri, au urcat odată oamenii albaștri ai deșertului, să treacă Atlasul, să cucerească Africa pînă la apa cea mare, să treacă apoi și de ea, să ajungă în Spania, mă gândesc — nu le trebuia oamenilor acelora numai dîrzenie și rezistență ca să treacă acești munți săraci și neprimitori, cu zăpezi și ghețari iarna, cu furtuni de arșiță vara, fără apă, dar și o fervoare mistică, o chemare, o credință

parăsim fortăreața Agdal primul străjer spre Atlasul Mare coborîm spre AntiAtlas, peisajul e identic în liniile sale de forță doar dunele devin mai blînde, apar case de piatră cu ferestre mai mari ca o lucarnă sau o gaură pentru pușcă de cremene, un pîlc de palmieri, tot mai mulți palmieri pe firul văii, peisajul se învioriază, pereții verticali de stîncă străjuiesc încă drumul, stînci imense cît o moschee, suspendate pe coastele abrupte, stau gata să se prăvălească în hău, stînci îmbrăcînd toate formele geometrice (cubice, triunghiulare, dreptunghiulare, rotunde)

în duarul (sat) dintre pietre Aitoubark oamenii au terasat cu grijă puștinul pămînt din valea rîului și-l ară cu plugul de lemn, copiii poartă în spate copii mai mici ca ei, apa rîului e roșcată, ruginie, o mină de mangan, mai spre sud, spune Halim, mai sînt alte mine de cobalt, aramă, de mangan, ferestrele nu au geamuri ci grătare din fier forjat sau obloane, totul e fortificat, chiar și casele sînt împrejmuite cu ziduri înalte, unele au și turnuri de observație, (dacă n-aș ști că argila aici e roșie, ai spune că are culoarea singelui și urma nesfîrșitelor bătălii pentru un petec de pămînt, pentru un izvor, pentru turmă, pentru sărăcie, bătălii între familii, între triburi, între ginți, între bărbați)

și sosim la Ouarzazat, orașul roz, avanpostul munților în fața pustului, fortărețe înalte cu bastioane, turnuri și creneluri păzesc de pe înălțimi drumurile de trecere, pînă la deșert n-a mai rămas mult, palmierii și eucaliptii s-au retras în văile rîurilor abundente în sezonul ploilor, firave sau secate acum la sfîrșitul anotimpului secetos, uneori nici nu le recunoști cursul, îl ghicești doar după albia de pietriș secundată de linia verde a vegetației, altfel spațiul e dezolant, sterp, pietriș, argilă și nisipuri, și

din loc în loc câte un duar galben-roșcat cu încinta bine apărată, probabil de demult Ouarzazat-ul era acel punct locuit spre care veneau după merinde oamenii albaștri ai deșertului și desigur ultimul popas înainte de marea trecere prin munții cei înalți spre nordul fabulos, bogat și plin de fâgăduințe,

pe aici au trecut oamenii Saharei, în drumul lor spre Nord și n-au trecut trăgând după ei Neantul, golul spiritual, dimpotrivă, ei au cucerit Nordul nu pentru iușeala și vitejia cavarieriei lor (cu toate că și ea a avut un cuvânt de spus pe câmpurile de bătaie) ci tocmai pentru că, cred, veneau spre Nord cu memoria vie a unei înfloritoare civilizații

între cele două roți amestecate printre sutele de gazele și bizoni pe picturile rupestre din grottele pustiei și amintirea acelui focar de cultură cunoscut sub numele de SIJILMASSA trec mileniile de civilizație cu palate, moschei, bazine de apă, hammamuri și alte somptuoase edificii publice urcând spre Nord, bănuitori și prevăzători oamenii deșertului au semănat în drumul lor cetăți întărite, casbah-uri, ca nimeni să nu mai vină în urma lor, ca nimeni să nu-i surprindă sau să-i atace din spate, ca să poată merge numai înainte, spre Nord și să dea naștere, într-o prolifică simbioză suigeneris, unei noi civilizații pe care istoria o înregistrează sub numele de hispano-maură, creînd în arhitectură un stil aparte, lesne de recunoscut după semnele ei exterioare (grădini andaluze, palate cu turnuri și creneluri, curți interioare cu havyzuri și chioșcuri, foișoare cu coloane, nișe în forma mihrabului cu strălucite arabescuri, majolică și faianță albastră etc.) dar profund originală în spiritul ei

FUNDURI DE MARE, NISIPURI ȘI MIRAJUL CU ACELAȘI CHIP

gonim printre văile nesfârșitelor păduri de palmieri, pe lângă orezării, câmpuri de cereale, pe lângă plantații de măslini, de portocali, de lămii, de piersici, cu mai multe recolte pe an, pe lângă uriașe grădini de trandafiri, miracol în acest decor arid presaharian, unde ploile nu dau mai mult de jumătate de pahar de apă pe an, un miracol dar el se identifică în limbajul laconic al locului cu imensa oglindă de apă și păienjenii corespunzător de canale născute prin construcția marelui baraj Zaouia Noughbaz — iată explicația renașterii acestor pământuri dormind somnul mileniilor, și revenirea lor la viață, de-a dreptul spectaculoasă

într-o lumină de cenușă părăsim a doua zi Marele Hotel al Sudului din Ouarzazat (aer condiționat, piscină) și gonim, mai departe, pe drumul deșertului paralel cu crestele înzăpezite ale Atlasului Mare, prin Antiatlantul de piatră și lavă împetrită în forme bizare, platouri și fortărețe naturale, turnuri lunare, piramide cu vîrf rețezat, conuri, toate cu contururi pregnant trase cu tuș roșu, contre-jour, umbre mov și violete, linii capricioase, în răsăritul brusc și incendiar, trecători tăiate în stîncă, înguste și abrupte, alternîndu-se cu podișuri de pietriș pe care nu crește nici măcar ciulinul pipernicit de-aiurea, aglomerări de stînci ciclopice, bolovănișuri de gresie cenușie, îngrămădiri de stîncă îmbrăcînd cele mai neașteptate forme ale împerechierilor geometrice dominate însă de dreptunghiuri, de stîncile unghiulare cu o coajă neagră și luciu metalic intens aducînd cu un hefaistian depozit al unei turnătorii de tuci, uriașe contraforturi susținînd

cîte-o coastă de munte și înaintînd pînă-n marginea șoselei, peisaje decupate din filme western, din Munții Stîncosi, dar adevărul e, cum precizează Halim, invers deoarece peisajele cunoscute din numeroase filme despre vestul sălbatic sînt turnate tocmai aici

părăsim și acest imperiu de piatră cu nostalgia poștalioanelor și a strigătelor de război ale apașilor, altfel totul este ca-n filme dar noi gonim, gonim spre desert, Sahara e pe-aproape, întineri galbene, bătătorite, pietriș, pietriș măcinat de lună, și nisip fin, urmărindu-se în zbor peste suprafețele netede, ca să se așeze în dîre ondulate, paralele și încep dunele, și iată poarta spre țara gazelor, Zagora, avanpostul deșertului ziduri lungi, drepte, întrerupte din loc în loc de porți sau turnuri cu creneluri, ocrotind curți și case de lut, prima oază, fortărețe din pămînt întărit, ornat cu originale decoruri de cărămidă, palmieri, smochini, rodii și aluni, ateliere de olari, farmecul sever al sobrietății de aici — distanțele nu se mai măsoară în kilometri sau verste ci în zile-cămilă, panouri mari indică, de altfel, drumul caravanelor și zilele-cămilă pînă la oazele mai apropiate sau mai îndepărtate, fiecare oază își are uedul (apa) ei cu mica pădurice din jur « cu picioarele în apă și cu capul în foc » cum scrie un poet al nisipurilor, cu femei purtîndu-și cu orgoliu bijuteriile de argint vechi, cu meseriași și artizani și cu arhitectura specifică punîndu-mă obsesiv mereu în fața aceleiași întrebări: de unde similitudinea acestei arhitecturi a oazelor sahariene cu modelul constructiv al Persiei sasanide a secolului III și IV sau construcțiile Mesopotamiei?

nesfîrșit fund de mare, al unei mări de flăcări și praf în care înaintăm mai mult instinctiv tîrîndu-ne după talanga cămilei-călăuze, un fund de mare pirjolit de săruri și arșiță pînă la marginea cerului și el ars, un văzduh tremurînd în jurul nostru în razele solare transformate brusc în pălălăi, urcăm

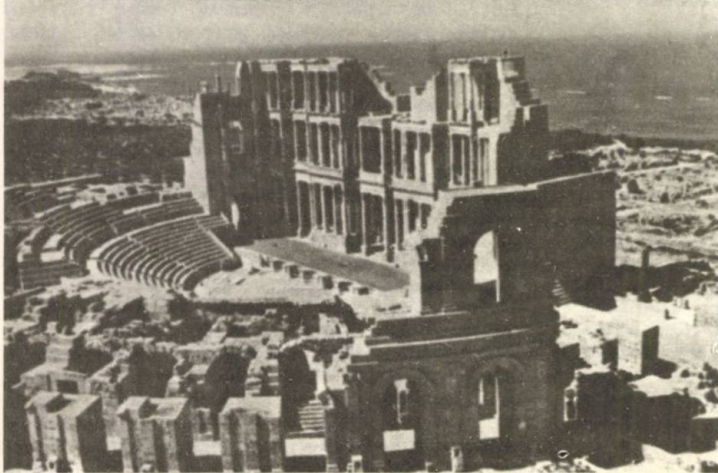
încet și legănat dune de nisip galben și moale, picioarele cămilelor se infundă pînă la glezne, urmăim o creastă și coborîm iar în fundul de mare cu nisipul încrețit ca solzii unei reptile preistorice de incommensurabile dimensiuni și iar urcăm dunele lungindu-se în nesfîrșite paralele și terminîndu-se unde nu te aștepți, unduind spre orizontul galben, din cînd în cînd cîte-un vîrtej rotește vertical în fața noastră amintindu-mi spiralele de hîrtie colorată pe care le tăiam în copilărie și punîndu-le pe un bețișor înfipt în măr le admiram învîrtîndu-se pe cămin, numai că splendidele vîrtejuri-spirale reflectînd în bătaia soarelui intens culorile curcubeului, uneori pîrînd jucăușe coloane de foc, alteori, dansatoare îmbrăcate în purpură se metamorfozau brusc în balauri cu șapte capete căuțînd fiecare să ne înghită, în furtuni de nisip și de praf ridicate din senin și în zadar burnusului, zadarnic ne acoperim ochii, fața, gura cu vâluri, de nu mai putem respira și ne continuăm drumul orbește, încredințați instinctului cămilei, nisipul fin intră pretutindeni, în urechi, în nări, sub unghii, lipește pleoapele, închide porii de te trezești cînd totul reîntră la fel de brusc în calmul relativ, diurn, alb-gălbui, ca un etern fiu al nisipurilor,

primul asfințit de soare în Sahara primul asfințit fără umbre, fără griuri, ci doar cu gradeurile și degradeurile focului, ale unui incendiu fără graniți, fără intermediu, violent și elementar, o incandescență de jar și pălălăi, uriașă, crescînd și descrescînd, agonizînd ca moartea lentă a unei singure culori în nemărginirea nuanțelor sale, legănarea caravelor, contururi violete mișcîndu-se pe un fundal sîngeriu, purtînd în spate aur, sare, mătăsuri sau pur și simplu, instrumente pentru sondele de foraj, sau cine știe cîte încă, dar cu certitudine, după o serigă, ca o pinză de păianjen, zîmbind sfios și chemător totodată, Fata Morgana.

CYRENAICA

Sabratha - Theater.

La extremitatea răsăriteană a Libiei, rotunjindu-și întinderea de pămînt spre Mediterana ca o imensă amforă răsturnată, înepenită pe o parte în nisip, spălată de valuri pe partea descoperită, Cyrenaica este geamănă, ca regiune mediteraneană, opulentei Tripolitania, care se unduiește ca o șa spre nord-vestul țării. Între ele, Syrte, cu cele două golfuri, pune distanță de arzătoare deșerturi în peisajul neverosimil verde prin plantațiile de măsline, rodii și palmieri, orgolios particularizat de coloanele atîtor ruine grecești și romane, însemne ale istoriei zburcimate a nordului african. Dacă prin Leptis Magna, orașul de marmoră și bazalt, Tripolitania devine zona de spectaculară înflorire prin luciditatea ardentă a lui Septimius Sever, pornit din Leptis ca să ajungă împărat al Romei,

prin Tholmeita, Cyrene și Apollonia, vecinătatea rafinată a Helladei transformă în detalii de artă masivul de nisip roșu, pietrificat al țărmului Cyrenaicii.

Rivala Carthaginei, mai ales prin flotă în epoca de glorie, Tholmeita, ruină din zilele noastre, scoate la lumină puternice fortificații subpământene, așezare de kilometri, în care adâncurile construite boltit susțin monumentul magnific al cetății. Extraordinară este unitatea dintre coloanele corintice cu frunze de acant și stâlpii solid zidiți ai fortărețelor romane și bizantine, discontinuitatea în timp pe care o reprezintă, cât și deosebirea de stil apărând în ansamblul imaginii, treptele exprimării acelei culturi unitare care este cultura mediteraneană.

Sinteză admirabil reconstituită din ruine, sinteză a epocilor, în care piatra devine document sensibil, Cyrene înscrie anul 631 înaintea erei noastre ca dată a întemeierii, datorată grecilor. Ei descoperiseră locul, consacărindu-l oracolelor. Pe terasa de sub cer se păstrează frânturile de zidărie ale edificiilor publice grecești, case particulare, mormântul circular al întemeietorului, regele Battus, monumente singulare sau grupate expresiv pe o idee și, surprinzător prin unicitate, pe acest teritoriu străjuit de antichitate, uriașul templu al lui Zeus, în stil doric, făcând din coasta africană oglinda fantastic măritoare a modelelor ilustre de dincolo de mare. În această construcție de epoci suprapuse, solidității romane a zidurilor și coloanelor le vine în întâmpinare propileele grecești și verva în înălțime a arhitecturii egiptene prin templul lui Isis. Sanctuare și băi, fântâni și ziduri mâncate de nisipul adus de vânt, de sarea mării purtată de aer, văzute de la distanță, dau impresia de așezare îndesată și robustă; impresia la care mai contribuie așa-zisul oraș al morților și fostele locuințe ale soldaților și ale sclavilor, azi sfărâmaturi de piatră, bolovani și lespezi năruite înșpreșul de pământ roșu întins pînă la țărmul de stîncă al mării.

La capătul de jos al șoselei moderne, reconstituită pe scheletul vechiului drum roman, se înalță Apollonia, portul cetății Cyrene, elegantă profilare de coloane pe cerul neversimil albastru, congestionat parcă de atita intensitate a culorii. Spectaculos însă, nu este atât peisajul de pădure abandonată pe o plajă a coloanelor, cât grimase cu care întâmpină cerul fragmentele de ziduri ciuruite, partea de cetate înghițită de mare, spărgînd oglinda apei cu

Leptis Magna - Theater.

resturile ei remodelate de mișcarea valurilor.

Cele trei cetăți, monumente irepetabile într-un alt decor, Sabratha și Leptis Magna, din Tripolitania, fiind altfel concrete ca imagini ale istoriei, — stau față în față cu alt document al istoriei, de astă dată moderne. Cu Tobruk-ul, asociat prin fapte și gînduri ultimului război,

trufaș consemnat ca mondial. Cu Tobruk, conștiința morții materializate devine obsedantă, sentiment total inexistent în preajma așa-ziselor cetăți moarte ale antichității. Orașul a fost centrul marilor bătălii, emblema lor rămînînd cimitirele italian, englez și german care se văd de oriunde ai veni. Aici parcă pămîntul a murit de două ori. O dată

prin uscăciunea de veacuri, care l-a făcut roșu, scortșos; și a doua oară, prin război, când a fost pîrjolit, răscolit din măruntaie, smuls, azvîrlit și lăsat să zacă mai departe sub soarele aspru ca și pămîntul. Pe malul mării stau pe jumătate înfundate în moloz cazematele, pe zidurile cărora vizitatorii n-au pregetat să-și scrijelească numele. Dintr-un tun uriaș, rămas așa cum a fost smuls de o explozie, cu baza în sus, înfundată într-o placă de beton armat, copiii au făcut țintă într-o imagină răzărare, secundată de o melodie specifică locului, transmisă răgușit dintr-un aparat de radio uzat. Viața este nemaipomenită. Printre ruine apar anemice, tulpini de arbuști, iar caprele le urmăresc averse. Corturi cu rufe înșirate pe țărșuri arată că omul își face loc să trăiască, iar într-un loc mai bădărit, copiii și-au făcut teren de fotbal, punînd în loc de porți pentru eventuale goluri, cisterne ruginite, altă dată pline cu benzină pentru tancuri.

Peisajul de arșiță însoțește drumul de la Tobruk spre Derna: cit vezi cu ochii, numai întindere netedă, fără deal, fără colină, numai smocuri de scaieți și soare. Arareori cite un cort din care apar copiii, foarte mulți copii, roind pe lângă mașini de ultimul tip și pe lângă măgari. Alăturarea este frecventă, iar dacă tineretul optează pentru tehnica de ultimă oră, vîrșnicii, cu o noblețe în simplitatea atitudinii, vin de la oraș pe spinarea măgarului, printre baloturi și desagi, cu o mină ținînd dirlogii, iar cu alta umbrela mare, deschisă, ca pavază pentru lumina care devorează fierbinte. Constant, cînd pe o parte, cînd pe alta a șoselei, o conductă alimentează cu apă de la Derna Tobruk-ul, asociînd exemplar, așa cum se tirăște pe pămîntul arid, nostalgia solului fecund și speranța. Emblemă monumentală a acestei asociații este barajul săpat în Munții Verzi care, depășesc, conduc spre « Marea de nisip » a deșertului Saharei. Pînă la baraj, șoseaua înaintază printre cocoșe tăiate doar ca să facă loc trecerii vehiculelor printre culoare înalte de piatră. Pe nebăgate de seamă, vegetația dispăre, lăsînd loc unui adevărat imperiu al pietrei goale, albe, pustii. În această imensitate, omul încearcă a-și săpa un baraj pentru a aduna apele viitoarelor ploii, mai mult « doritelor ploii », decît realelor și-roiri din albastrul indiferent al cerului.

După atîtea locuri jupuite de arșiță, biciuite de vîntul deșertului, mai fierbinte decît soarele, Derna se

deschide spre Mediterană deopotrivă fascinantă prin lumină și vegetație. Oraș vechi, la prima vedere, așa cum se înghesuie străzile înguste în uriașa căldare ce pare că închide monumental mișunarea de lume de pe fundul său, Derna se descoperă surprinzător nouă, văzută de sus, de pe șoseaua ce duce spre Munții Verzi. Acolo, jos, faptul că se construiește intens preface strada în mormane de moloz, din zidurile nu atît de repede înlăturate de pe locurile unde cu mare repeziciune se ridică altele. De sus, orașul rămîne cumva înfundat între palmieri, culturi de trifoi și porumb, buza căldării de unde este privit deschizîndu-se larg, încît pereții de piatră nu mai apasă greoi. Dimpotrivă, Marea face spîrtură și înaintează domol degajînd spațiul de sentimentul imensei apăsări. Iar dinspre mare spre munte de-a lungul autostrăzii, se-nșiruie elegante clădirile moderne, adevărate vile albe cu dantelărie de zid multicoloră, care acoperă parțial pereții, remîniscentă a stilului de casă-cetate, specific întregului teritoriu arab.

Dinspre apus, îmbrățișînd din această direcție cetățile, așa cum Derna o face dinspre răsărit, se înalță mindru și în continuă prefaceră, orașul de reședință al Cyrenai-

cii, Benghazi. Pînă acolo, șoseaua trece prin localități complet reclădite, unele ridicate pe locul altor cetăți de odinioară, ca Barka, dar pe care războiul le-a ras de pe fața pămîntului. Benghazi modern, ca tot ce se înoiește în Libia, păstrează ceremonialul rafinat al culorilor aprinse, pe care numai lumina prea albă le estompează, și poezia enigmatică a zidurilor, poate mai îndulcită aici decît oriunde prin încercarea, nu lipsită de îndrăzneală, de a îmbina patriarhalitatea severă cu nota mai prietenoasă și totuși venerabilă a grădinilor, vegetația deasă, întunecată, sfîrîmînd zidul și reconstituindu-l totodată. Bulevardele elegante sint largi, cadența străzii vie, vitrinele sugestive. Bazarul, unitate indestructibilă a așezărilor orientale, răsfrînge complex legea lor lăuntrică, monoton prin repetare și totuși de un exotism palpabil și de o concentrare a vitalității, ajunsă și ea pînă la materialitatea palpabilă.

Marea se vede de oriunde te-ai afla, la Benghazi. Mediterana învăluie orașul repetînd pe spațiu redus gestul de vibrantă cuprindere a țărmlui libian larg desfășurat spre somptuosul zbucium al valurilor.

CORNELIA ȘTEFĂNESCU

LOCURI DE SUFLET ȘI FRUMUSEȚE

ITINERAR IUGOSLAV

O vară norocoasă ca o năclă de azur m-a purtat pe meleaguri iugoslave. Nu vroiam (de la bun început!) să văd numai Coasta Dalmației plină de legende și forturi medievale, cîntată galeș și înțelept de incomparabilul Iovan Ducici și exultată de pliante.

Doream să cunosc ceva mai mult, adică dincolo de registrul turistic obișnuit, adunînd fără motivație spirituală: hoteluri, restaurante, parcuri, statui și spectacole folclorice.

Visam (și se pare că am avut în mare parte de ele) peregrinări mai nuanțate, de spații, dacă nu superlative și ultraaglomerate, în orice caz semnificative, poate chiar suitoare în sens sufletesc.

Dealtfel, înarmat cu două-trei carnete liniate, câteva creioane bine ascuțite și oarecare simț de observație poți citi, dacă știi cum să insiști, multe accente din sufletul unui peisaj prieten. E un teritoriu plin de vigoare și închinat deopotrivă — ca orice peisaj probabil — geologicului, istoricului, eticului și esteticului într-o tulburătoare întrepătrundere a nuanțelor. Dar să ne rostim « foamea de spațiu » în limbajul amintirii...

●
BELGRADUL, oraș în formă de inimă, are personalitate, e divers ca o bibliotecă, parfumat la modul itinerant și te cucerește.

O recunosc: văzut a doua oară, Belgradul place parcă mai mult, ca un sonet recitat cu voce tare și în adîncime, ca un tablou pipăit cu ochiul la vîrste succesive.

Mie cel puțin mi-au rămas pe ecranul memoriei și pe fila notesului, într-o dulce concordie, străzile sale care se spală noaptea cu furtunul, micile cofetării unde poți mînca o extraordinară înghețată preparată de firșeroți mustăcioși, băncile pe care îndrăgostiții se sărută și-și pierd vremea cu grație, aerul destins și sportiv al tinerilor, glumele lor cu iz de comedie cinematografică: « Ei, pisicuțo, nu vrei un motănaș? », milițienii sezonieri, în alb, mai toți studenții în vacanță cu care te trezești vorbind despre Vajda, Selimović, Faulkner, vitrinele explodînd de lumini și prețuri.

E Belgradul cu clădiri istorice și moderne, blocuri cu tutungerii în care poți găsi excelente țigărete de foi Dizz, cu mesele restaurantelor « scoase ca la Paris » pe trotuare, pe lîngă care se învîrt chelneri tineri și insomniaci, cu mici prăvălii în care poți

să-ți pierzi pînă la anii de pensie tot restul vieții fiindcă nimeni nu-ți bate în teighea « că e ora închiderii » și curți pline de pisici romantice și muzicale, cite zece, cincisprezece, curți dintre blocuri, tocmai bune de pictat; în care iarba crește printre pietre ca o eczemă de smarald, scîrțietoare.

Fecunde, amintirile nu trebuie totuși să deformeze o realitate, fie ea și turistică. Jocul lor se cere emasculat de orice gratuitate. Cel puțin așa mi se pare mie; dar socotind totodată că uneori partea e mai revelantă decît întregul, că, adică, detaliul spune mai mult decît ansamblul greoi, țin să recom-pun din cîteva tușe încă vreo cîteva artere sentimentale ale zilelor belgradene. Mă gîndesc la libră-riile răcoroase unde Kierkegaard (cel pentru care RILKE a învățat limba daneză spre a-l citi în original) coexista pașnic, în raft și în bonul bătut repede la casă, cu Miodrag Pavlović, Steinbeck, Saul Below, Lao-tzeu și autorii de romane « decoltate », la cămă-ruțele înfesate cu discuri unde poți găsi un Glenn Miller din epoca lui « roz », sau un Nat King Cole murmurînd cu glasul lui de saxofon răgușit: « I don't want to be hurt anymore », la faptul că vara viteza medie a vîntului e de trei metri pe secundă.

E Belgradul liniștit, ca dintr-un secol revoltat, Belgradul străzii Paisie, în pantă, pe care orice pași se amplifică monstruos auzindu-se de parcă o bibliotecă ar fi fost invadată de cai. (Pe strada aia locuim în Belgrad la minunații soți Sav și de acolo plecăm să ne întîlnim cu alți oameni de 24 de ca-rate: soții Guzun, temperamente care înțeleg întreaga astronomie a îmbrățișărilor și speranțelor prietenești și au vocația amabilității).

Prin urmare e un Belgrad ca un lanus multiplicat, peste care norii se ivesc asemeni unor exuberanțe de praf.

●
Dar nu merită părăsit Belgradul înainte de a vedea Skadarlija. Foarte bine, ați putea întreba, dar ce înseamnă Skadarlija?! Skadarlija e un semn de tinerețe și magnificiență sentimentală a capitalei iugoslave. O stradă povîrnită aducînd cu vreuna dintre cele boeme evocate prin aburii absintului de Carco și la o lumină de gaz.

Mi s-a spus și am crezut că e întotdeauna invadată de tineri, exact așa cum era și în seara de august cînd i-am bătut caldarîmul capricios pierzîndu-mă

printre: chebabciți (un fel de mititei ca ăia de la noi, din Piața « Matache Măcealaru »), pletosi, bere la țap și halbă, grătare, cârciumioare demne de un Issarlîk în linia Anton Pann — Ion Barbu, cu micro-orchestra (3—4 bărbați) cântînd tînguios și acompăniindu-se la gitară, guzlă (instrument ce-i trezea atîtea nostalgii lui Macedonski), contrabas.

Bărbații cîntători au voci frumoase, de baritoni de obicei, peste care se ridică, din cînd în cînd, ca un erete de argint, un glas curat și tînăr, de tenor, metalic și strălucitor ca o sabie dintr-o baladă cu haiducul Marko.

La Skadarlija toată lumea știe și face de toate: vorbește tare, recită, cîntă, bate din palme și cînd e cazul și cînd nu e cazul, cumpără vechituri la modă, de pildă lămpi din secolul trecut, evantai levantine placate, cercei de argint în formă de albine, ori vase dintr-un mic anticariat-consignație improvizat într-o trăsură vieneză lăbărtată ca o doică bătrînă, cu prestanță arheologică, în care stăteau înșirate de vînzare — felinare de bronz, perne, un fonograf, cărți pentru misteriosul « Tarot », casetofoane, un iatagan, o poșetă din piele de crocodil, un ochean demn de un episod t.v., o cafetieră, mărgelile, pipe, farfurii de aramă bătută și cite și mai cite.

Skadarlija e un loc unde foarte mulți tineri se adună și cîntă despre bomba cu hidrogen, faptul că o sticlă de vin s-a făcut la restaurant 90 de dinari, dragoste, Premiul Nobel și anemone.

Ce ar mai fi de adăugat? Atît: Skadarlija e un dar.

Kralevo e un oraș semănînd oarecum cu Sinaia; ca și Bledul dealtfel. Are demnitate și un aer care i se potrivește. Nu-i deloc gălăgios și lumea, seara, se strînge pe « Corso », respectînd tradiția orașului de provincie, în grupuri glumețe, degajînd un aer mai de grabă blajin decît ostentativ.

O femeie în vîrstă aflînd că eu și Steliana sîntem din București ne-a întrebat stupefiant și înduioșător, ca într-o melodramă italiană: « Păi, dacă sînteți din București n-o știți pe verișoara mea Dobrinka?! S-a măritat cu un mecanic de locomotivă de la voi și stă pe strada Popa Tatu, lîngă Gara de Nord?! » Nimic de adăugat, nu-i așa? Mai întotdeauna realitatea întrece imaginația condeierului...

Dar altceva m-a impresionat în chip special în acest oraș cu nume « crăiesc ». Monumentul victimelor ocupației și represiei fasciste. Cutremurător de simplu, acest monument probează ideea de tot adevărată a celui ce ne asigură că omul nu poate trăi fără gîndul eternității; și îndeosebi al eternității prin jertfă.

Ridicat întru slava și pătîmirea a 6 000 de oameni din Kralevo împușcați de nemți în timpul ocupației, monumentul trage un aspru semnal de alarmă împotriva faptului că oamenii pot deceda din condiția lor și deveni — din ferice fragmentar — sclavii unui anarhism zoologic.

Amfiteatrul de microstatui simple ca vîntul și înfăptuite artistic în chip de trunchiuri de copaci retezate înainte de vreme, monumentul din Kralevo are darul personalității și dă sentimentul veșniciei.

Orologiu de piatră pentru măsurat orele astrale ale singelui și memoriei, monumentul din Kralevo îți oprește respirația; el vorbește de renunțări, spaimă și sacrificii, enunță destine secerate la lumina unei împușcături: Milan B. (31 de ani), Bojidar M. (18 ani), Branko V. (21. de ani) etc.

Vara, la Kralevo, sub un soare-martor, sub deal, pe scări năpădite de iarbă mi s-a părut (și li s-a părut și celorlalți bărbați care erau cu mine, acei minunați bărbați din Kralevo avînd vocația modestiei și a prieteniei) mi s-a părut că nu trebuie uitat un adevăr: procesul desăvîrșirii unui om poate fi expresia unei dureri fără margini, această durere însemnînd în cazul pomenit **alegere**, altfel spus opțiunea pentru un drum ce, așa cum spuneau odată niște revoluționari « are drept tată moartea și drept mamă sinceritatea ». Fiind vară și pace la Kralevo am văzut cîtiva copii care jucau fotbal printre simbolicele trunchiuri de piatră ale ansamblului monumental. Lucru firesc ca înșăși viața, ca faptul că iarba crește. Dar am văzut și perechi cu părul alb stînd pe bănci, privind acele statui întrerupte și mi-am zis că înțelepciunea bătrîneții e mai degrabă o însumare de dureri, de pierderi...

Dar au urmat kilometri rulați pe excelente șosele suspendate, uneori pînă la 980 m deasupra unei mări de o frumusețe sofisticată și spectral rece, asemeni unei bijuterii venețiene ori chiar din vechiul Fiume, de un aur mai mult roșu, cum era și părul Lucrezziei Borgia de care pără odată conservat într-o bibliotecă, era vorba de o șuviță desigur, se îndrăgostise maleficul Byron. Datorită adevărului și interiorizării călătoriei am putut admira, așa cum oricine poate admira, de vreme ce itinerarul îți naște pașii, atîtea și atîtea lucruri de care merită să ne bucurăm. Să numim vreo cîteva:

Minaretele bosnice, făcute parcă din carne și zgură, dormitînd resemnate și denunțînd toate legile sălbatice ale opresiunilor istoriei, Catedrala din Zagreb, cea mai mare din Croația și chiar din Balcani, în care parcă ești primit în audiență la divinitate dar nu și acceptat, adică ești tolerat printre vitralii (fumegînd frumos), statui neogotice, mese de marmură care ar fi vrut să semene cu niște sfinte înțepenite, dar nu semănau tocmai pentru că țineau prea mult la una ca asta, fresce și cele cinci clopote dintre care unul de vreo șase mii de kg dacă nu cumva mă înșel.

Peșterea de la **Postojna** (15 000 000 de vizitatori în răstimpul dintre 1818 și 1978), variantă industrializată a unui paradis de stalacmite și stalactite semănînd cu palide plante citite pe un zodiac nebuln, planete înlăcrimate, sîrate și violete — un fel de muzică de riuri subterane.

Rijeka, acel oraș neașteptat de frumos, cochet, unde aproape toată lumea vorbește politicos, cafeaua este excelentă, miroase (acceptabil a iod), casele au un « ce » trimițînd cu gîndul la operă, adică la decorul ei și să poți să ai parte de o surpriză, hai să zicem « suprarealistă »; iat-o pe scurt: un tren de marfă venind dinspre port, cu locomotivă în toată regula, traversează centrul orașului, tacticos, la douăsprezece ziua, chiar prin fața unei bănci și nimeni nu se miră (!?).

Colierul de cascade și lacuri de la **Plitvice** (lacuri de vis unde s-a filmat mult; Pierre Brice — Winnetou a jubilat pe acolo) printre care se agitau, ca niște amabile capre pensionare o mulțime de turiste nordice, foarte curate, foarte uscate și cu dinți superbi; neapărat Plitvice aș zice fiindcă vîzîndu-l v-ați putea gîndi la o capodoperă a naturii care oricum este înzestrată cu mai multă inteligență și imaginație decît noi cei care o contemplăm.

Plitvițe deci! Meditație a spațiului care curge, a unor pietre care joacă rolul de orgi, a unor peșteri care nu îndrăznesc deloc să pară sălbătice, deși impresionează, a unui albastru în care subiectivitatea ochiului și obiectivitatea sărurilor și a peliculei lichide se completează reciproc, și așa putea afirma, poetic.

Dar să diluăm intenționat amintirile, reflecțiile și să lansăm câte o intuiție, ori impresiile fără de care orice drum ar fi rectiliniu și academic în sens exasperant; inert mai bine-zis.

Călătorind nu redescoperim singurătatea, dar sîntem obligați să ne obișnuim (fie și prin recoșeu meditativ) cu gîndul existenței acesteia.

A călători înseamnă a afla? A călători înseamnă a te autodescoperi? A călători înseamnă a te auto-flagela? A călători înseamnă a călători pur și simplu?!

Nu pot să mă pronunț; dar îmi place să cred că în lumina memoriei și a inteligenței, atari întrebări sînt mișcări de atomi ai Firii, sintetici le-aș zice, și complementari.

Poate, așa mai adăuga după cîteva banale transcrieri de note turistice și nu prea, călătoria pentru cine nu e un om cu capul în sac înseamnă o aspirație, o mișcare temporală și totodată o modificare. Dar nu harta contează aici, în această modificare, ci sufletul.

Așa se face, de obicei, că fiecare călătorie poate fi egală cu necesitatea călătorului de a fi propriu, romanticul, lucidul său martor întru adevăr și legendă.

Pe mine cel puțin m-a interesat mai puțin rolul reverențios al călătoriei față de realitățile ei și mai mult rolul ei de extază.

Dar fiindcă părerile mele nu interesează prea mult să adaug că străbătînd, mai iute, sau mai încet, Jugoslavia, m-am bucurat să descopăr că actual călătoriei devine perfect inteligibil și chiar literar doar în relație cu problema grației.

De aceea mi-am și zis că un drum fără urme de pași e ca o mașină de cusut căreia i s-au rupt toate acele.

De aceea mi-am zis că e bine să călătorim...

DAN MUTAȘCU

OPINCILE

de la BRITISH MUSEUM

— Enciclopediile sînt prea laco-nice! exclamase Sandu, cu oarecare pedanterie, fără să înțeleg ce urmărește.

Călătoream, cu un grup de pionieri români, invitați să-și petreacă vacanța în Anglia, într-un autobuz cu etaj și, desigur, nu era momentul cel mai bine ales pentru o discuție savantă. Totuși, nu-l puteam evita.

— Nu înțeleg...

— Înainte de a pleca din țară, am citit ce scria în enciclopedie despre capitala Marii Britanii.

— Și?

— Doar cîteva rînduri: « Londra, centru industrial, dar mai ales metropolă economică și financiară ».

— Iar tu te așteptai să găsești acolo un adevărat ghid turistic!...

Ne ajuta însă, amabil, șoferul autobuzului, care ne atrăgea atenția mereu, cu o voce caldă, în care simțeam mîndria:

— Westminster, Royal Albert Hall...

Cînd am ajuns în dreptul unui pod peste Tamisa, a oprit autobuzul și cu tristețe ne-a spus:

— London Bridge!... Priviți-l cu atenție, pentru că în curînd nu va mai fi aici...

Într-adevăr, « Podul Londrei », demontat bucată cu bucată (ca o mașină de ras), se pregătea să ia calea Americii de Nord, pentru a deveni piesă de muzeu, cu taxă de intrare pentru turiști...

Tot așa, cu ani și ani în urmă, metopele Parthenonului, despicate și imbarcate pe vase cu pînze, porniseră din Grecia spre Anglia: două relicve, același destin dramatic!

— Mergem și la British Museum? îl întrebese Culai, mai devreme, pe John Peck, « camp-chief-ul » satului nostru de vacanță, care ținu-se să ne însoțească în această călătorie prin Londra și prin... timp!

— Desigur! ne asigurase el cu ochi visători.

La British Museum, unde istoria

imprimată în piatră, lemn și hîrtie numără mii și mii de ani, coloanele grele de granit ale acestui celebru muzeu, poartă pe umerii lor trecutul de eroism și simțire al omenirii. Văzusem nenumărate reproduceri, citisem sute de pagini despre exponatele aflate acolo, despre descoperirile care încă se mai fac în imensele depozite ale muzeului, dar nu mi-am putut închipui dimensiunile realității decît rătăcind, împreună cu copiii, printre marmorele și bronzurile mileniilor, observîndu-i cît de sincer se minunau în fața Templului Artemisei din Efes, a Porților cetăților asiriene sau a sarcofagului lui Ramses al II-lea. Puse în lumină — la propriu și la figurat — aceste mărturii ale unui trecut plin de strălucire și mister, se desfășoară cu plenitudine în fața ochilor, satisfăcînd și pe bătrînul înțelept și pe copil, pe diletant și pe savant. Frizele templului lui Apollo, înșiruite de-a lungul pereților capitonați în catifea neagră

ale unei încăperi care măsoară sute de metri pătrați, te cufundă în lumea mirifică a mitologiei, făcându-te să-ți înțelegi materialitatea plină de tîlc și grandoare. Iar călcînd... cu privirea peste mozaicul unei piețe cartagineze, simți în nări parfumul acrișor al fructelor istoriei țărilor mediteraneene. Și totuși, pietrele aceastea atît de simple în tăietura lor, ascund atîtea taine! Ne-am purtat și noi privirea peste încrustăturile anticei « Rozeta Stone » care îl ajutase pe Champolion la descifrarea hieroglifelor și am simțit cum cu gîturile întinse irișii « sfinți » murmură un imn pentru vizitatorii și truditorii tuturor timpurilor... Pentru că în nenumăratele încăperi care adăpostesc cele peste 5.000.000 de cărți, 70.000 de manuscrise și 10.000 incunabule, mai zăbovesc și azi sute de savanți, dornici să descopere ceva neștiut de nimeni: îi atrag încă literale Magnei Carta Liberatum, impusă regelui Ioan fără Țară de una dintre cele mai vechi și mai mari mișcări sociale, îi fascinează singura însemnare rămasă de la Shakespeare — o iscălitură, îi minunează manuscritele lui Byron, ale lui Darwin și Dickens. Aceste manuscrite celebre, alături de alte cîteva sute, stau expuse în vitrine speciale, pentru a fi admirate de orice vizitator. Și sînt zilnic mii și mii, care trec în tăcere, cu venerație, prin acest altar al frumosului și izbînzii înțelepciunii umane...

Deodată, cînd tocmai terminasem de vizitat sălile care prezentau obiecte etnografice incașe și aztece, Paul a venit lîngă mine, vădit emoționat:

— Alături de alte mărturii despre poporul nostru, am văzut expuse și o pereche de opinci...

— A, le știu! mi-au scăpat, fără să vreau, vorbele din gură, pentru că, apoi, am fost obligat, chiar acolo, în fața acelor modeste opinci, să le spun povestea lor, pe care o auzisem la rîndul meu, de mult, cînd eram și eu copil:

« Pe Valea Bistrei, la poalele Muntelui Mic și Muntelui Lespegiara, nu departe de Retezat, se află satul Obreja. De aici pînă la Sarmizegetusa este cale de numai cîteva ceasuri, dar nu numai pentru aceasta obrejenii spun că descind direct din daci. Firea, portul și obiceiurile vin parcă să

întărească această părere. Și la fel cum localnicii se mîndresc cu originea lor dacă, nu este mai puțin adevărat că se mîndresc și cu « călușul » lor, care, se zice, este un dans adus la noi de legiunile romane...

De aproape 2000 de ani « călușul » aleargă pe plaiurile țării povestind cu graiul lui pe cît de subtil, pe atît de viguros al zeiței Cores, despre răpirea frumoaselor Sabine, din legende romane. Colindînd întinderile și anii, acest dans nu a avut timp să îmbătrînească.

Dar ceea ce este foarte interesant de știut, le-am spus eu, în continuare, copiilor, este cum, după atîta amar de ani, acest dans s-a « născut » pentru a doua oară.

În anul 1883, la o nedeie, s-a petrecut în Obreja un fapt nemai-pomenit; a fost atît de neașteptat și uimitor, încît dascălul de pe acea vreme, Ilie Ambruș, l-a însemnat să rămînă spre știința urmașilor de pe valea lui Decebal. Întîmplarea s-a desfășurat așa: după un mare hram popular a început « Hora daciilor » care, ca de obicei, s-a jucat cît îi drumul de mare. « Hora daciilor » sau « Hora gugulenilor », cum i se mai zice, cu mișcările ei lente, se juca pentru ca femeile și tineretul să se poată fâli în fața goșcilor, adică a prietenilor și neamurilor din alte sate, cu costumele lor pline de romburi și pătrate, brodate cu arnici, cu opincile fin îngurzite cu găetane și nojice. Hora se potrivea întru totul caracterului acelei sărbători și poate că și aceea zi s-ar fi pierdut neînsemnată în pulberea timpului dacă, trecînd peste toate legile și obiceiurile rămase din moși-strămoși, n-ar fi apărut atunci, ca din pămînt, călușarii, care se prezentau în fața oamenilor numai în anumite ocazii și cu un anume ritual. În frunte juca vătaful lor, Dionisie Pîlu, zis Bedosu, pentru că avea multă bedă, adică mulți draci... Toți au rămas uimiți. « Îndrăzneala » călușarilor de a ieși în public era socotită fără margini!

Și chiar dacă de sute și sute de ani înaintașii lor jucau Călușul adus de legiunile romane, echipa de dansuri a călușarilor obrejenii se « năștea » oficial de-abia atunci, la 29 iunie 1883.

În 1900 călușarii din Obreja uimeau Viena. Fuseseră chemați la Palatul imperial și se pare că bătrînul împărat Franz Josef, văzîndu-i jucînd, a uitat pentru cîteva ceasuri că-l dureau... augustele sale încheieturi. Tanda Zărie, Manolea Căprioru, zis « Gealatu », care pe vremuri fusese haiduc, Moise Arsovanu, zis « Tătălecu », pentru că era mai moale la joc, precum și ceilalți din echipă nu aveau mai puțin de 45 de ani fiecare. O fotografie arsă de vreme, făcută înainte de a se înapoia pe plaiurile natale, îi arată din cale afară de mîndri. Atît de mult plăcuse jocul lor, încît pînă și despotica stăpînire austro-ungară trebuise să le facă o favoare: obținuseră dreptul de a folosi pentru pășunat pădurile din preajma satului.

În 1935, o altă generație de călușari din Obreja a ajuns la Londra. Pe malul Tamisei obrejenii au jucat ca și pe malul Bistrei. La Obreja îi îndemnau să joace fetele, care voiau să-și aleagă din mijlocul lor pe viitorii miri; la Londra îi îndemnau (ciudat!) scepticii englezi, pe care-i uimea vigoarea acestor dansatori. S-au făcut diferite presupuneri în legătură cu suplețea și agilitatea lor și, pînă la urmă, au descoperit « misterul »: opincile! Numai opincile puteau să le dea dansatorilor atîta vigoare, atîta tărie și agilitate... Și vechile opinci dace, cu găetane, moțodei și zdrîncățele au ajuns în atenția generală. Ba, chiar, au fost și achiziționate pentru British Museum, încît bietul Petre Bunda a trebuit să se întoarcă în țară în... pantofi de lac!»

...Cînd pionierii au ieșit din celebrul muzeu în care sînt adunate atîtea mărturii despre cultura, viața și obiceiurile atîtor popoare, afară îi aștepta orașul gigant, cu cei 9.000.000 de locuitori ai săi, cu cei 40 de kilometri de cheiuri portuare, cu podul acela — London Bridge — pe care perforatoarele îl desfăceau în bucăți pentru a deveni, în altă parte, un muzeu de fier...

IULIU RAȚIU

TERRA

CHINA

POARTA OSPITALITĂȚII

București-Beijing se face în mai puțin de unsprezece ore. Exact cât îi trebuie unui accelerat să ajungă de la București la Satu Mare. Spătarul Milescu a pășit pe pământul Chitaiului, la capătul periplului transiberian, după o călătorie de peste un an de zile. Asta se petrecea în 1676. Dar pînă în zilele noastre, cu toată vertiginoasa comprimare a distanțelor, cine își putea imagina că în cuprinsul unei sigure nopți va fi vreodată posibil să așipești la București și să deschizi ochii, în zori, la Beijing? Cu un sfert de veac în urmă (încă!), tot pe calea aerului dar pe o altă rută, lui George Călinescu i-au trebuit zile și nopți, un șir întreg de escale, pentru a putea exclama « Am fost în China nouă ».

N-am dormit, cine poate închide ochii într-o asemenea noapte?, și totuși dimineața, zărand prin hublou inconfundabilele clădiri chinezești cu acoperișurile lor în formă de coadă de rândunică și socotind pe ceas cele aproape unsprezece ore de zbor efectiv, m-am crezut cufundat într-un straniu vis al spațiului și timpului. Nu cumva mă deturnase « mașina timpului » lui Wells? Cum altfel, decât cu un vehicul din fabulosul parc de mașini al anticipației, aș fi putut străbate aproape o sută de meridiane, cam o pătrime de glob într-un atât de scurt răstimp, încât din hubloul lângă care mă ținuisem să nu se fi șters încă imaginea batistelor fluturate pe Otopeni?

Uimirea mea le poate părea desuetă celor pe care, conceptual, nu-i mai emoționează nici saltul la antipodii. Dar una este să-ți imaginezi atlasul, să-ți plimbi privirile blazate peste planiglob, filozofind leneș despre pământul care s-a micșorat, despre anularea distanțelor, și alta e să măsoari spațiile și să înfrunți necunoscutul cu bătăile, adesea prea accelerate, ale propriei inimi. Oricât de computerizate, containerizate și turbo-reactorizate (!) ar fi marile călătorii, și oricât ne-ar plăcea să le tratăm cu superioară detașare, odată intrați pe orbita lor, ca ființe în carne și oase, nu ne putem sustrage aventurii, misterului și prezumatului absurd inclus în prețul biletilui.

Cu doi ani în urmă, după un zbor din zori pînă spre miezul nopții, fragmentat de trei-patru escale, m-am socotit un om norocos fiindcă reușisem să ajung atât de repede pe locurile dintotdeauna numite « îndepărtata Persie ». N-aș fi crezut că voi mai reveni cîndva acolo și, în nici un caz, că asta se va petrece după un zbor de numai trei ore și cîteva minute, direct de la București la Teheran, punctul primei și singurei noastre escale spre China. Acum, sub aripa avionului, cunoscutele locuri se înfățișau punctate și brăzdate de lumini, feerie nocturnă, joc de arabescuri închipuind parcă un imens covor persan țesut din fulgere electrice. Revedeam monumentalul Șahyad, arc de triumf înălțat pentru a celebra geneza imperiului persan, pasăre de marmoră făcută pentru zborul orgoliilor peste veacuri. Cînd și cum fugise timpul din clipa decolării? O primă gustare la bordul navei, o frîntură de discuție, o carte răsfoită — atât mai măsoară lungul drum spre « îndepărtata Persie ».

De-aici înainte, pentru mine, începea necunoscutul. Un zbor peste toată Asia, într-o singură noapte. O noapte de proporții continentale. Și noaptea cea mai stranie.

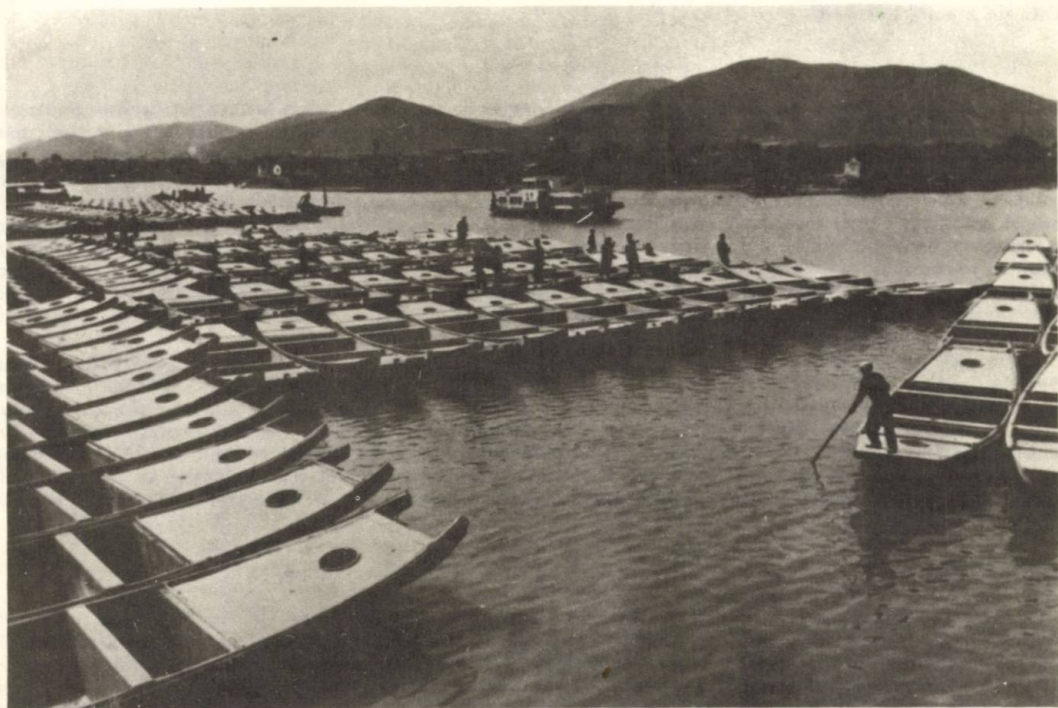
Întinericul din hublouri ne legase la ochi o eșarfă neagră. Ce era dedesubt? Doar beznă. Unde ne aflam? Peste ce munți, peste ce fluvii, peste ce așezări omenești sau legendare vestigii zburam? Eșarfa neagră din jurul ochilor prefăcea treptat călătoria reală, cu bolidul care înghițea spațiul cu nouă sute de kilometri pe oră, într-o călătorie imaginară. Visatului « drum spre Indii » din lecturile copilăriei, amestec de culori violente, de aventuri și mirodenii, nu i se adăuga nici un reper, nici o imagine, nici un sunet. Ca și cum mi-aș fi pierdut brusc simțurile, nu-mi rămînea decât închipuirea, filmul imaginar despre lumea pe care mi-era hărăzit s-o străbat fără ca totuși să pot face un singur pas întru cunoașterea ei. Scump preț plătit vitezei! Dar cea mai oarbă noapte avea să devină și cea mai scurtă. Deodată am simțit cum slăbește strînsoarea eșarfei negre și cum se strecoară prin țesătura ei o geană de lumină gălbuie. Zburam spre Răsărit — putea fi răsăritul? La lumina ce creștea ușor mi-am privit ceasul. Doar unu și jumătate... am uitat însă, pentru o clipă, că lăsasem limbile să alerge după ora Bucureștiului. Aici — unde? — ne aflam pe alte fuse orare, soarele se trezea mai devreme, era poate patru, patru și jumătate. Dinspre Soare-răsare, parte a lumii către care goneam, venea lumina. Venea ca o oștire care umple zările, cu zalele și armele scînteind, venea spre armata de necuprins a nopții, atacîndu-i prin scurte șarje flancurile tenebroase. Brusc ne-am pomenit pe linia împerecșă dintre aprigele oști, în mijlocul teatrului de bătălie. Cu o îndrăzneală rară, de evadat care-și joacă singura carte, bolidul se avînta spre frontul zilei, tăindu-și drum prin vîlmășagul clar-obscur cu lancea sa de argint, fără să-i pese că de aripi și fuselaj i se agață, violene, umbrele grele ale încă înfricoșătoarei nopți. Evadatul îi ieșeau în întîmpinare zorile, înfășurîndu-l tot mai strîns în izbăvitoare lor lumină. Luptă-te, rezistă și vei fi salvat! Păreau a striga bolidului, în timp ce cu armele lor de foc căsăpeau nemilos, una cite una, avangărzile nopții. Covârșiți, oștenii tenebrelor se răzlețeau în pîlcuri pe frontul părăsit de armata lor cuprinsă de deznădejde și treptat înghițită de baia de lumină.

Era un răsărit cum nu mai văzusem. Altfel decât picturala, solemnă ivire a astrului care preschimbă și marea, și munții, și cîmpia într-o scenă a propriei sale măreții, admirată de pămîntenii matinali. Sus, la zece mii de metri, răsăritul nu mai păstra nimic din calma sa ceremonie din obișnuitul spectacol cromatic. Era o bătălie cosmică. Acolo sus, deasupra norilor, datorită privilegiului de a fi fost la bordul navei care evadase din noapte către zi, am trăit fizic sentimentul unei înclăstări ignorate pe pămînt. Și tot acolo am resimțit neliniștea răsăritului, senzație nebănuită pînă atunci, amplificată de imaginea plămuită a ciocnirii dintre cele două oști, de sensul alegoric atribuit confruntării dintre lumină și tenebre. Priveam acum, într-o dulce istovire, aripile poleite cu aurul dimineții, ele păreau încărcate de trofee învingătorilor și-mi spuneam că bătălia cosmică la care participasem răscumpăra umiliția eșarfei negre, noaptea oarbă a drumului spre Indii.

Darurile zilei abia urmau. Zburam în continuare deasupra norilor, cînd plafonul lor păru să se destrame și un peisaj mirific apăru în depărtări. « Munții! » exclamă cineva privind înălțimile întunecate, crestele lor ninse, în timp ce avionul își alege cu precauție drumul mai ferit, dinspre poale. Munții descresteau însă și curînd se zări printre ei un podiș nu prea înalt într-o culoare minerală gălbui-verzuie. « Uite și marea! » exclamă același, descoperind că podișul nu era altceva decât un țărîm, îndărătul căruia se deschidea tot mai larg o întindere albastră incendiată de roșul intens mistuitor al soarelui de dimineață. Flămînzii de peisaje, după o călătorie săracă în priveliști, cu aviditate ne-am lipit frunțile de hublourile reci prin care pătrundeau culorile calde ale mării. Țărîmul verziu se îngusta vertiginos, lăsînd liber orizontul marin. « Precis că e oceanul » se auzi o părere. Seduși cum eram, nimeni nu s-a mai întrebat care mare sau care ocean, decât în minutul următor cînd se produse cataclismul. Țărîmul explodă, lăsînd loc unor falii prăvălite amenințător peste marea

treptat înghițită de o prăpastie fumegindă, în roșu și verde, iar munții își pierdură materialitatea, pulverizați într-un abur vioriu, ca un fum de țigară împrăștiat peste întregul tablou. Năpraznica răsturnare geologică din spațiile asiatiche ne trezi, rușinați, la realitate. Fusesem victimele unui iluzionist de geniu — spectrul solar; jucându-se cu norii, improvizase un captivant spectacol de lumină. Fata morgana, care mă obsedase cîndva pe nesfîrșitul drum către oaza Timinmoun din adîncul Saharei algeriene, este oare mirajul unic al deșerturilor de nisip? Printr-un capriciu, iat-o reîntîlnită și pe vastele sahare aeriene, pentru a suci mințile călătorului — precum în cer așa și pe pămînt.

Farsa optică ne-a făcut reticenți față de următoarele priveliști, încît o vreme n-am dat atenție munților ce se îngrămădeau sub noi. Abia cînd culmile au început să se ridice din ce în ce mai amenințător, talazuri împietrite, tăiate de prăpastii sumbre și tatuete de ghețari, materie primordială de un negru-verde terifiant,

am luat în serios priveliștea. Himalaia . . . se auzi o șoaptă, transmisă confidențial printre călători ca la telefonul fără fir. O șoaptă parcă superstițioasă, din teama de a nu trezi uriașii. Zburam tot mai aproape de crestele lor, iar ei erau tot mai mulți, mai înalți și mai sălbatici. Ca un vultur ostenit, ce nu mai așteaptă decît să poposească pe înția creastă, avionul părea atras de cetatea uriașilor de piatră, incapabil să mai ia înălțime. Survolam cele mai semețe metereze geologice ale lumii, într-o lumină pe cît de clară pe atît de turburătoare. Nechemată, imaginația sonda febril și scotea la suprafață tragedii teribile consumate cîndva pe aceste locuri, episoade ce alimentează adesea rubricile de senzație din presa lumii; fără neliniștea încercată deasupra Himalaiei, probabil că nu mi le-aș mai fi amintit niciodată. Numai Everestul, vîrf magnetic al bărbăției, cite victime n-a semănat împrejurul său! Ceea ce nu i-a descurajat pe temerari și excentrici. Dimpotrivă. Încît de curînd, ironie a soartei, un protest al localnicilor nu privea riscul tot mai accentuat la care se expun alpinii de ocazie, ci dîra de gunoi pe care o lasă cohorte de turiști ce se avîntă pe drumul, adesea fără de întoarcere, al Everestului. Poate că am trecut chiar prin preajma lui — cine știe . . . Cum să-l fi putut recunoaște printre atîția uriași, gemeni în mărțea, gemeni în strășnicia lor?

De-a lungul călătoriei, o prezență discretă reușea să risipească tensiunea zborului. Când clipa devenea apăsătoare, sub povara singurătății, a necunoscutului sau a imprevizibilului, un suris venea s-o alunge. Surisul ochilor migdalați. Surisul care însoțea ceașca de ceai sau bomboana oferite cu gesturi de soră mai mică, sau ritualul casnic al așezării unei pături pe genunchi la ora tîrzie și rece a nopții. Aveau un talent cu totul deosebit micuțele chinezoaice de a crea o ambianță domestică. Cu surisul, cu delicatețea, cu mersul lor de-acasă, neartificializate și nestilizate la cursurile de stewardese, ele aduceau în « Boeing »-ul 727, container de aluminiu ultrapersonalizat, o atmosferă de cămin. Căminul unei familii ospitaliere, cu fete cumini și bune gospodine. Îmbrăcate simplu și comod, în bluze albe și pantaloni albaștri nestrînși pe picior, pantofi moi, fără toc, din catifea neagră, șosete de mătase de un alb impecabil, tinerele lucrătoare ale Administrației aviației civile nu se deosebesc prin nimic de orice altă chinezoaică din generația lor. Prin felul de a se îmbrăca și de a se purta, nefardate și nesofisticate, ele se află la antipodul modei manechin, al păpușilor cu fustițe și zimbete sexy, create de concurența acerbă dintre marile companii aviatice internaționale.

Pentru a ajunge la capătul lumii, unsprezece ore reprezintă neînchipuit de puțin. Dar, în compensație, orele, minutele, secunde dobîndesc o densitate nebănuită — densitatea ritmului accelerat al inimii, conectat, la rîndul său, la ritmul afectiv al unei călătorii care întrece, într-o singură noapte, distanțele străbătute într-o viață. Persia, India, Himalaia, China...

Tocmai atunci, exact atunci, în clipa de tensiune pe care o simți zvîcnind în artere, apare, știe să apară sora cea mică. Ritualul deconectant al mesei, cu manevrarea ceștilor de porțelan chinezesc, turnarea ceaiului, graba fetei cu coșitele fluturînde de a-ți aduce chibriturile — toată această forfotă intimă, de cămin al tău, îți redă calmul. Ți-aprinzi țigara, sora cea mică te întreabă pe englezește dacă ți-a plăcut mîncarea sau dacă mai vrei, mici nimicuri, în timp ce ochii săi migdalați, luminați de suris, ți se adresează pe chinezește și-ți spun esențialul: Ajungem cu bine. Nu mai e mult. Fiți bine-venit în China! Clipele acestea le-am numit preludiul ospitalității. Iar ospitalitatea a fost, cronologic, întîia poartă prin care am pătruns în China, cu unsprezece ore înainte de a ateriza la Beijing.

Un planiglob imens domină holul hotelului « Beijing ». Harta, de dimensiunile unui perete, este împărțită, prin fire subțiri de mătase, în 24 de segmente longitudinale corespunzător celor 24 de fuse orare. Astfel, toate orele planetei pot fi simultan urmărite pe cadranele a 24 de ceasuri electrice, aliniate deasupra hărții, unul lîngă altul, potrivit segmentelor geografice. Cît e ceasul acum în lume? Dintr-o privire poți compara orele din Pacific cu orele din Atlantic, miezul zilei cu miezul nopții, cafeaua de dimineață a parizianului cu ceaiul de seară al tokyotului, poți inspecta cine lucrează și cine doarme pe planetă, cîte ore de viață « cîștigi » sau « pierzi » în funcție de ipotetica deplasare spre fusele orare ale răsăritului sau apusului. Ingenioasa idee a conectării la implacabila rotație a globului, la timpul concret al tuturor pămîntenilor, la respirația lor marcată parcă de secundare, sugerează sentimentul umanității unice pe o unică și indivizibilă planetă. Este și un gest de curtoazie al gazdelor față de clientela internațională a hotelului, care-și regăsește în orice clipă fusul orar al țării sale. Sub planiglob, o inscripție în engleză: « Avem prieteni în toată lumea ».

De cîte ori intram sau ieșeam din hotel, oricît de grăbit sau de obosit aș fi fost, îmi plăcea să mă opresc în fața timpului planetar. Era acolo o oră, o oră numai a mea: ora Carpaților și a Dunării. Îmi făceam loc printre oamenii de diferite nații strînși în fața planiglobului și mă așezam, o clipă, în dreptul fusului nostru orar. Acasă era mai devreme cu șase ore — un sfert din timpul lumii, un sfert din rotația și, deci, din circumferința Terrei — față de ora locală. Seara, înainte de culcare privind cadranelor mei din cele 24, îmi spuneam că la acea oră Dănuța se întoarce de la școală. Iar dimineața, cînd mica noastră delegație se aduna în hol, mă gîndeam că ultima pagină a « Scînteii » trecuse de calandru și auzeam, peste meridian, vuietul de transatlantic al rotativei.

Ingeniozitatea chinezească aveam s-o mai probez o dată, în același hotel. În cea de-a doua noapte de la sosirea la Beijing (în prima adormisem frînt, după zborul intercontinental), am cercetat aparatul de radio de la capul patului. Era, de fapt, o mobilă combinată, o noptieră prevăzută cu radio și veioză, cu butoane instalate confortabil, deși îmi păreau cam multe. Am răsucit la întîmplare două-trei, pînă cînd, brusc, lumina din plafon și cea de la veioză au început să se împuțineze, ca o luminare înainte de a se atinge, lăsînd încăperea în semiobscuritate. M-am speriat de ispravă, ca în copilărie, cînd jucîndu-mă la tabloul electric am cufundat toată casa în întuneric. Aveau să înceapă neplăcerile! Telefon la recepție — așteptați, să vedem dacă mai există electrician la ora asta, dar spuneți-ne exact cum s-a întîmplat! — nu știu, deodată... — mai repetați o dată numărul camerei, bine, nu vă culcați, poate apare electricianul — cînd? — nu pot să știu, să-l găsesc mai întîi — în sfîrșit apare, cu expresia aceea a omului pe care-l deranjezi la miezul nopții pentru un fleac — dacă nu vă pricepeți, de ce ați mai umblat la butoane?! Altă dată ar fi mai bine să... etc. Pe cînd îmi treceau prin cap aceste virtuale dialoguri, degetele vinovate, inconștiente cum sînt, au răsucit din nou butonul cu pricina. Minune: lumina a început să crească, scăldînd iarăși încăperea.

Scăpat de emoții, am pornit să tatonez vrăjitoria. Butonul următor acționa numai veioza, iar un altul (mi se păruseră prea multe!) făcea să joace în plafonieră o lumină albastră, difuză, ca în bunele cușete de vagon-lits. Printr-o ușoară răsucire a butoanelor, lumina putea fi reglată după dorință, ca apa la robinet sau sunetul radio-ului. Iar camera, cînd se ilumina à giorno, ca la recepții, cînd devenea de-o intimitate catifelată, cînd se transforma într-un leagăn al viselor. Am umblat prin multe hoteluri din lume, dar o astfel de jucărie n-am mai văzut; poate n-am umblat eu destul, poate nu mai există nicăieri. Bănuiesc că ingeniozitatea butonașului nu se compară cu aceea a unei rachete cosmice, dar omenirea merită ca, din cînd în cînd măcar, savanții să-i ofere și astfel de butonașe.

În general, ce se poate spune despre o cameră de hotel? Că e mai ieftină sau mai scumpă; confortabilă sau neprimitoare. Hotelaria, în vremea noastră, a devenit și ea o industrie exactă și severă, cu banda ei rulantă mai mult sau mai puțin vizibilă. Și totuși, în China, o cameră de hotel sau dintr-o casă de oaspeți merită examinată cu o privire nepasageră. Dincolo de atribuțiile curente ale confortului modern, însoțite însă aici de o curățenie și de o ordine ieșite din comun, agreabil maniacale, există un «ce» inconfundabil. Ce? Chinezăria. Un paravan cu picturi de păsări exotice, o vază de lac, un basorelief miniatural din plută sculptată, o scrumieră cloisoné, câteva cești de porțelan înlănțuite de dragoni. Și nelipsitul termos cu apă clocotită pentru ceai (pachețelele se află pregătite alături, lângă ceștile de porțelan), băutură pentru orice oră din zi sau din noapte. Cuvertura și plapuma, din mătase chinezească, au tușul și eleganța coloristică a rochiilor de seară, în fiecare cameră desenele și modelele lor sînt altele. Chinezăria nu înseamnă numai obiect, ci și gest. După ce mi-am încălțat papucii de casă găsiți lângă pat, căpțușiți cu blană, intru în sala de baie, unde dau peste o a doua pereche, adecvată ieșirii din apă. Deschid un dulăpaș de toaletă și descopăr, noi-nouțe, o periută de dinți și un aparat de ras sigilate în pungi de celofan. După cum se vede, nici uitucii nu sînt uitați. Un «ce» inconfundabil animă tot acest inventar.

Indiferent de oraș, indiferent de hotel, de fiecare dată cînd intram într-o cameră știam cine fusese acolo și plecase doar cu o clipă, poate, mai înainte. Știam cine umpluse cu mândarine fructiera, cine turnase apă proaspătă în termos și-mi pregătise cubulețe de gheață, cine rînduise pe masă uneltele de scris, flancate de sticlulele de cerneală, două la alegere, «blue-black» și «red ink». Era fata care se pricepea să umanizeze, să prefacă într-un cămin pînă și un «Boeing». Fata cu surîsul migdalat. Sora cea mică.

Scriind despre chinezăria (ar trebui reabilitat acest termen prin restituirea sensului său original: «de specific chinezesc»), un șir de fapte diverse, disperate se atrag magnetic și se aliniază la idee.

Eram pe insula Hainan. Cineva dintre noi, la cină, și-a mărturisit teama că îl așteaptă o noapte de nesomn: descoperise deasupra ferestrei din cameră o reptilă și avea oroare numai la gîndul... Gazdele s-au amuzat. Nu vă fie frică, e o șopîrlă inofensivă. Aici, la tropice, este o mascotă a casei — mai mult, vă ferește noaptea de țînțări. A zîmbit și colegul, galben. A doua zi dimineața l-am întrebant cum dormise. Excelent, da' de ce? Păi șopîrla... Care șopîrlă, că a dispărut, probabil nu i-am plăcut — a întors-o pe glumă colegul. Mai tîrziu aveam că aflăm că în seara precedentă, în timp ce el stătea cu noi la masă îngrozit de perspectiva reîntîlnirii nocturne cu șopîrla, gazdele organizaseră în camera lui o vînătoare secretă, scăpîndu-l, fără s-o știe, de coșmar.

Eram la Canton. După umedeale călduri de la Tropicul racului, cămășile și hainele noastre, prea groase, arătau năclăite și îmbibate de sarea trupurilor intrate brusc în cazanul unei clime neobișnuite. Urma să plecăm pentru cîteva zile la Hainan și apoi să revenim la Canton, deci ce rost avea să mai îndesăm în valize respingătoare și inutile îmbrăcăminte? L-am rugat pe administratorul hotelului s-o depozităm undeva.

Lăsați-o în camere, tot vă reîntoarceți la noi — ne-a spus el. Așa am și făcut, mulțumiți de comoditatea soluției. Pe drum însă, în zilele următoare, am regretat. Cine știe cum vor fi strînse obiectele, unde vor fi depozitate, dacă le vom mai regăsi și recunoaște... Dar în primul rînd ni se făcea silă la gîndul că, în halul în care se aflau, va trebui să le cărăm cu noi pînă la Beijing. La întoarcere am fost găzduiți în aceleași camere. Ne-am regăsit în același loc hainele și cămășile. De nerecunoscut însă. Spălate, curățate, călcate. Cum de reveniseră la noi fără să se rătăcească, fără să se amestece, exact la respectivii lor stăpîni, deși nu se fixase de obiecte nici număr, nici etichetă și nu se completase vreun bon? Era, se vede treaba, chinezăria administratorului.

Eram indiferent unde. Dacă pornea o ploaie, de la primele picături vedeam deschizîndu-se deasupra capului cîte o umbră protectoare. Și alături umărul cuiva. Și un suris. De unde răsărise umbrela? Odată, cînd n-aveam de făcut decît cîteva pași sub stropii rari, i-am spus traducătorului ce se grăbise să mă ia sub aripa lui: Nu e nevoie, dragă Lu, că nu sîntem de zahăr! Lu, care vorbește perfect românește, mi-a spus, scuizîndu-se diplomatic, că nu înțelege expresia. Și pînă să i-o explic, m-a făcut, pentru cei cîteva pași, prizonier sub umbrelă.

Eram la Beijing. După o lungă plimbare pe jos, la întoarcere ne-am decis să luăm autobuzul. Obișnuitul autobuz orașenesc. Înăuntru mai erau cîteva scaune libere, dar am preferat să rămînem în picioare. N-a fost cu putință. Cîteva călători s-au ridicat de pe scaunele lor să ne ofere loc. Am refuzat zîmbind, și ei, tot zîmbind, au insistat. Ne-au făcut semne că sînt locuri lângă fereastră, de unde se vede mai bine. Întregul autobuz participa, zîmbind, la mica scenă mută. Sub apăsarea privirilor de amfitrion, jenați de animația pe care o stîrnisem din senin, ne-am pomenit așezîndu-ne. Și atunci, cu toții, ne-au zîmbit și mai prietenos.

Eram la Șanhai. Acuzînd o ușoară indispoziție, unul dintre noi a fost sfătuit de medic să ia, la ore fixe, niște doctorii. Între timp, nefiind nimic grav, își continua împreună cu ceilalți programul. Am intrat să vizităm un magazin universal din centru, înțesat de lume și mărfuri. Înotam prin mulțime. Deodată mi-a fost dat să văd o secvență de comedie cinematografică: deasupra mării de capete, ca periscopul unui submarin ce apare și dispare în valuri, își tăia drum spre noi, într-un echilibru demn de jongleriile circului chinezesc, un pahar cu apă pe o farfurioară. Priveam amuzați fără să înțelegem ce se petrece, pînă cînd, ajungînd în dreptul nostru, de sub farfurioară s-a ivit chipul însoțitorului Cean. Îmbrobonit de efort, dar surizător, s-a adresat colegului în cauză: E ora 12. Pofțiți să vă luați doctoria. Și i-a întîlnit paharul și pachetelel cu hapuri. Colegul ar fi preferat să se prăbușească peste el tot magazinul universal. Șovăia fîstîcit. **Trebuie** — a insistat Cean; a fost primul și ultimul «trebuie» auzit din gura lui. Mă întreb și acum în ce a constatat aici chinezăria. În faptul că, dintre noi toți, numai el, Cean, a ținut minte ora fixă a medicamentului sau în gestul temerar de a aduce paharul cu apă pe o mare în furtună?

VICTOR VÂNTU

ANOTIMPUL ELANILOR

SECVENȚE FINLANDEZE
de POP SIMION

Se spune că două sint perioadele ideale ale naturii și vieții finlandeze. În iunie are loc beția de verde-albastru a vegetației ajunsă la apogeu, cu exuberanța luminii și deplinătatea de haruri a mult prea scurtei veri. Acesta e întâiul turnir al bucuriilor finlandeze. Al doilea se produce în februariele cu omături, când natura și oamenii de aici se cheltuiesc, fără pic de regret, în fantasticul spectacol al iernii. Eu ajung la finlandezi în octombrie, anotimp silențios, de incertitudine, aflat la liziera dintre cele două țipete ale vieții în pleni-tudine, fapt care mă indispu-ne oarecum. Sint,

în schimb, răscumpărat prin ceea ce nu bănuiam: nimeresc în «anotimpul elanilor», când somno-lența letargică a finlandezului care a ieșit din vară și încă n-a pătruns în iarnă dispă-re, ca luată cu mîna; o dulce frenezie pune stăpînire pe oameni, în păduri galopează ciurdele de elani, peisajul e ritmat de armele vînătorilor, o tot mai acută poftă de viață e afișată sub soarele subțiat-oțelii, care bate tot mai pieziș, pe orizontală, făcînd ca lumea să apară într-un **contre-jour** perpetuu, încît oamenii și lucrurile păr a fi decupate din folie de staniol. E o zodie fastă, finlandezul își

permite să nu mai aibă răbdare: fiecare localitate, la liberă alegere, își ia un număr de zile, pe care le ornează cu o nerezăcută bunădispoziție orînduind « micul Crăciun », datina tradițională a reîntoarcerii la rosturi, serbare laică, de tip vitalist, ocazie ca oamenii să se bucure de prietenie, de dulcea lucrare a trecerii lor prin viață. Se fac urări de sănătate și de mai bine, încăperile se ornează cu cetină de brad și piei de elan, se aud muzici pretutindeni, i se dă cu tifla verii care s-a îndepărtat și, bărbații întorși cu fața spre nord, fac o bună urare iminentei ierni. Totul se desfășoară sub **semnul elanului**, cum se întâmplă și cu voiajul meu finlandez, care se derulează în cîmpul de ritual al animalului sacru.

La Tuusula am cunoscut ambianțele și felul vieții lui Pekka Halonen, despre care se spune: « El este dintre pictorii finlandezi cel mai finlandez ». Această gândire de marcată subliniere a specificului național nu este proprie numai artelor; am regăsit-o cu deosebită pregnanță în arhitectură — un adevărat triumf al gândirii îndrăznețe — în relațiile omenești și moravurile colectivităților, în formele organizării sociale, în expresia tot mai democratică a vieții publice. Ecuația **specific național-independentă** este, mi-am dat seama, chiar fluidul de forță al vieții finlandeze. Sint lesne de înțeles simpatia, interesul, disponibilitatea și sentimentul prietenesce față de tot ceea ce vine din România, țară recunoscută pretutindeni pentru fervoarea cu care afirmă principiile independenței, suveranității și gândirii cu capul propriu, idei atât de apropiate și finlandezilor.

Relațiile româno-finlandeze au în însuși miezul lor ideea de neatințare, fapt parafat de istorie: aflu că în 1877, la bătăliile independenței noastre de la Plevna, Rahova și Rovine, au luat parte și unități finlandeze (înregimentate în armia Rusiei țariste). Aceste jaloane, idei, sentimente și similitudini s-au perpetuat în timp, pînă azi. Asociația de prietenie fino-română, una dintre cele mai puternice din Finlanda, numără 1.500 de membri. Ea a luat ființă în anul 1951. În 1953, sub nemijlocita influență a asociației, au participat la Festivalul Mondial al Tineretului de la București 2500 de tineri finlandezi, cea mai numeroasă delegație a acelei reuniuni.

Convorbesc cu primitorile gazde pe tema « exodului » finlandezilor spre România, atrași de miracolul apelor tămăduitoare de la « Felix », mai ales. Spre a confirma statornicia și continuitatea acestui aflux, Consiliul național de turism al Finlandei a găsit cu cale să tipărească nu demult două pliante turistice în limba română. Replica noastră nu a întârziat: am pus pe masa colocviului nostru un număr special al revistei « Vacanțe în România » tipărit în limba finlandeză. Lîngă drapelul românesc care tronează pe masa convorbirilor, amfizionul nostru Bengt Philström a așezat — cu delicatețe și semnificație — statueta « Gînditorului de la Hamangia », emblema civilizației multimilenare a românilor.

Intermezzo-uri helsinkiene.

Personalitatea capitalei finlandeze se întemeiază în bună măsură pe nucleul urbanistic în stil neoclasic al lui Karl Engel, considerat a fi arhitectul

orașului Helsinki pentru anvergura gândirii, solidaritatea structurilor concepute de el, alura de neconfundat a edificiilor lui; un astfel de nucleu este Piața Senatului (Universitatea, Consiliul de miniștri, Catedrala, Primăria).

Din Portul de Est se deschide panorama cu transparențe mov-oțelii ale golfului Finic; de aici pleacă vapoare spre Suedia, R.D.G., R.F.G., Uniunea Sovietică (cu direcția republicile baltice și Leningrad). Deși este devreme, deasupra Palatului Prezidențial e arborat steagul, semn că președintele Urho Kekkonen e acolo, lucrează. Marea fortăreață numită Cetatea Finlandei, așezată pe golf, e mai degrabă un monument plin de semnificație pentru structura pașnică a finlandezului: dintre zidurile ei colosale nu s-a tras niciodată nici o salvă de tun. În portul de vest există o caracatiță numită Wärsilä, marele șantier naval unde se nasc ferry-boat-uri și spărgătoare de ghiță; concernul este, ni se spune, la ananghie, pentru că o bună parte din cei 4000 de muncitori nu au de lucru permanent, ori sint prizonierii șomajului total. Stadionul olimpic din Helsinki a fost gata în 1940, cînd Jocurile n-au mai putut avea loc din pricina apocalipsei fasciste, care a declanșat al doilea război mondial; au trebuit doisprezece ani să treacă pînă ce stadionul a putut fi redat rosturilor pentru care a fost zămislit, la Jocurile Ol impice din 1953. Palatul « Finlandia », opera celui mai mare arhitect finlandez, Alvar Aalto (mort în urmă cu cinci ani) evocă aspirația omului spre limpiditate și clarviziune, cum o sugerează formele sale volumetrice și, deopotrivă, generoasele idei cărora li s-au dat expresie sub cupola lui la Conferința de la Helsinki, devenită fapt de istorie și speranță a contemporaneității. De circa zece ani se lucrează la metroul acestei capitale, care are în subsolurile sale rocă dură, bazaltică; primul tronson de 12 kilometri va fi dat circulației în 1981. Cartierul muncitoresc Kallio șade pe o enormă carapace de stîncă, despre care se crezuse multă vreme că nu ar putea fi populată; așezarea s-a întemeiat — trudnic și persuasiv în ultimii 40 de ani. Edili orașului au ținut morțiș ca Helsinki să nu-și ignore « dimensiunea agrară », în ciuda improprietăților pe care li are pentru o asemenea activitate; în acest scop s-a defrișat, răscolit și amenajat un eșantion agrar undeva lîngă autostrada spre Lahti, unde a fost implantat, cu arme și bagaje, Institutul agronomic, conform principiului (și aici la mare cinste) al interacțiunii factorilor **studiu-practică-producție**. Pasila este cel mai nou cartier din Helsinki, unde se află și centrul radioteleviziunii finlandeze; specific edificiilor de aici este că toate structurile sint legate între ele la nivelul etajului trei prin pasaje pietonale — adevărate străzi suspendate — în timp ce spațiul de la picioarele edificiilor e dedat traficului de autovehicule. Pe insula Seurasaari e amenajat Muzeul Satului, una dintre cele trei nestemate ale genului; celelalte două se află la București și Stockholm. În cartierul Meilahti se află o clădire roșie, modestă, construită în stilul de la finele veacului trecut; aici locuiește președintele Kekkonen, pe care vecinii îl văd zilnic făcînd alergări prin parc ori, iarna, pe schiuri (nedezmîntîndu-și obișnuințele lui de fost sportiv de performanță) după care face tradiționala sauna. De altminteri, sacrosanta și profund finlandeza sauna a încetat

de a fi o parctică exclusiv particular-individuală; aflu că însuși guvernul finlandez se întrunește în fiecare miercuri seara, în saună, în așa numita în popor «Școala de miercuri», unde miniștri, goi pușcă, examinează neoficial problemele mai delicate ale vieții curente.

Sînt invitat, conform tradiției, la o **sauna-party**, în primul hotel care ne pică în cale. Pătrundem în «aripa de lemn» a așezămîntului, unde se derulează ceremonialurile în încăperi eminate de lemn. Stăm ca vrăbiile — noi și cînstitele gazde — pe gradele de lemn în cabina încălzită a sece, la 87°C (temperatură ideală, afirmă inițiatorii): băstinași «merg» îndeobște pînă la 150°C, cel mai adesea în serii de cîte două-trei-cinci sudații (depinde de rezistența cordului). Soba saunei este electrică, încărcată cu pietroaie de bazalt, care se supraîncălesc; din cînd în cînd, la perioade numai de el știute, cel ce fusese pînă mai adineaori director general (sauna e perfect democratică, depersonalizează) sau **departament manager** azvîrle cite un polonic de apă asupra pietroaielor care sfîrșie infernal, apoi ridică un deget în tavanul de lemn al cabinei, să măsoare gradul de umiditate. O regulă de ținut minte: e bine să tragi un duș înainte de a intra în «camera fierbinte», neuitînd a uda capul, altminteri părul «se face măciucă» și «se aprinde» la temperaturile mari dinlăuntru. Durata unei partide de sauna: pînă se destupă toți porii și corpul începe să mustească, aruncînd înafară sudoarea fluvii-fluvii și, odată cu ea, toxinele.

După «secvența fierbinte», urmează dușul rece și, obligatoriu, secvența cu «olut» (bere); stăm cerc, înfășurați în prosoape, ca senatorii în băile romane, asupra cîtorva sticle de bere, deoarece sauna trebuie «vorbită». Aflu că adevărata **sauna party** trebuie urmată de plonjeul în apa rece, înghețată boacă, prin afundare în copcă.

Urmează cina care debutează, din rațiuni lesne de înțeles, cu **vodka lime** (numele unui fruct de pădure care intră în amesetc) tare de 50 de grade, care ne bine dispune și convenim să ne tutuim, rostind vorba **kippis**, salut-noroc. Fiind «anotimpul elanilor», meniurile sînt construite în principal pe sălbăticiunile pădurii: tocană de carne de elan cu sos **puolukka** (bobițe acre-amărui, semănînd cu afinele), friptură de ren garnisită cu arișe, ciupercuțe și varză pitică, ren afumat, prepelițe vinătorești etc. N-am făcut decît să transcriu felurile ce revin mai frecvent la masa finlandeză în zilele ce stau sub **semmul elanului**. Din mesele zis «clasice» ale tuturor anotimpurilor, nu lipsesc — dacă îți îngăduie buzunarul! — **kaskenkorva**, «băutura dătătoare de sănătate» (renumit rachiul finlandez, vîscă de cereale, se produce în nordul țării), somon natur, «matî» (icrele roșii ale peștelui muikk, foarte mic, trăitor în apele nepolate), ruladă de pelică de somon, supă **lohikeitto** (și ea de somon) sau consomé din coadă de bou, totul udat cu vinuri franțuzești, cu «sangre de torro» și lichioruri din cele mai fine. Dar cine își permite asemenea mese? Cei puțini la număr. Cei mulți se hrănesc cu **forșmak**, tocătură din carne de oaie, hering cu ceapă, piroști

de Karelia sau turtișoară și altele asemeni — mîncări simple, sănătoase, gustoase, nesofisticate, accesibile celor mulți.

Cîteva ziceri cu tîlc, din care transpar moravuri, obișnuințe și trăsături moral-caracterologice.

... Una despre felul de a fi taciturn al finlandezului:

Tatăl și fiul se duc la circumă, iau o sticlă de vin și beau îndelung, preț de unu-două ceasuri, fără să scoată un cuvînt. Se aude, în cele din urmă, vocea băiatului:

«Mai luăm o sticlă, tată?»

«Dar ce, noi am venit să discutăm sau să bem?» se enervează tatăl pentru nepricopseala fiului.

... Ceva despre «scotianismul» finlandez:

«Nu știam că porți ochelari» zice A.

«Tocmai că nu port» îl dezice B.

«Păi, ai o dungă la rădăcina nasului, între sprîncene» insistă A.

«Aș, de unde! Țsta-i semnul imprimat de buza paharului, că obișnuiesc să-l dau cam nervos peste cap».

... Raționament «demografic» lapon:

«În Laponia în timpul celor șase luni de vară se pescuiește și se face dragoste» zice laponul.

«Dar în timpul celor șase luni de iarnă?» întrebă străinul.

«În timpul celor șase luni de iarnă nu se pescuiește în Laponia» conchide laponul.

... Privitor la spiritul de rigoare și ordine al finlandezului:

Pe la finele secolului trecut, două fabrici ședeau față în față pe malurile riului Tammer din orașul Tampere.

«Tu ocupi mai mult din firul apei, ceea ce nu-i echitabil» zise președintele consiliului de administrație către omonimul său de vis-à-vis.

«N-aș crede» răspunse celălalt fumîndu-și în liniște trabucul.

«Ba da!» îl contrazise primul și — convingînd amîndoi de adevărul zicalei «apa e mai scumpă ca aurul» — purceseră să măsoare malurile. Constatară — ce? — că așezămîntul de pe malul stîng e mai mare — cu cît credeți? — cu doi centimentri. Soluția la care se ajunge: clădirii buclucașe i se taie prisosul, spre a avea pe cele două maluri ale apei sfinte două așezăminte perfect egale.

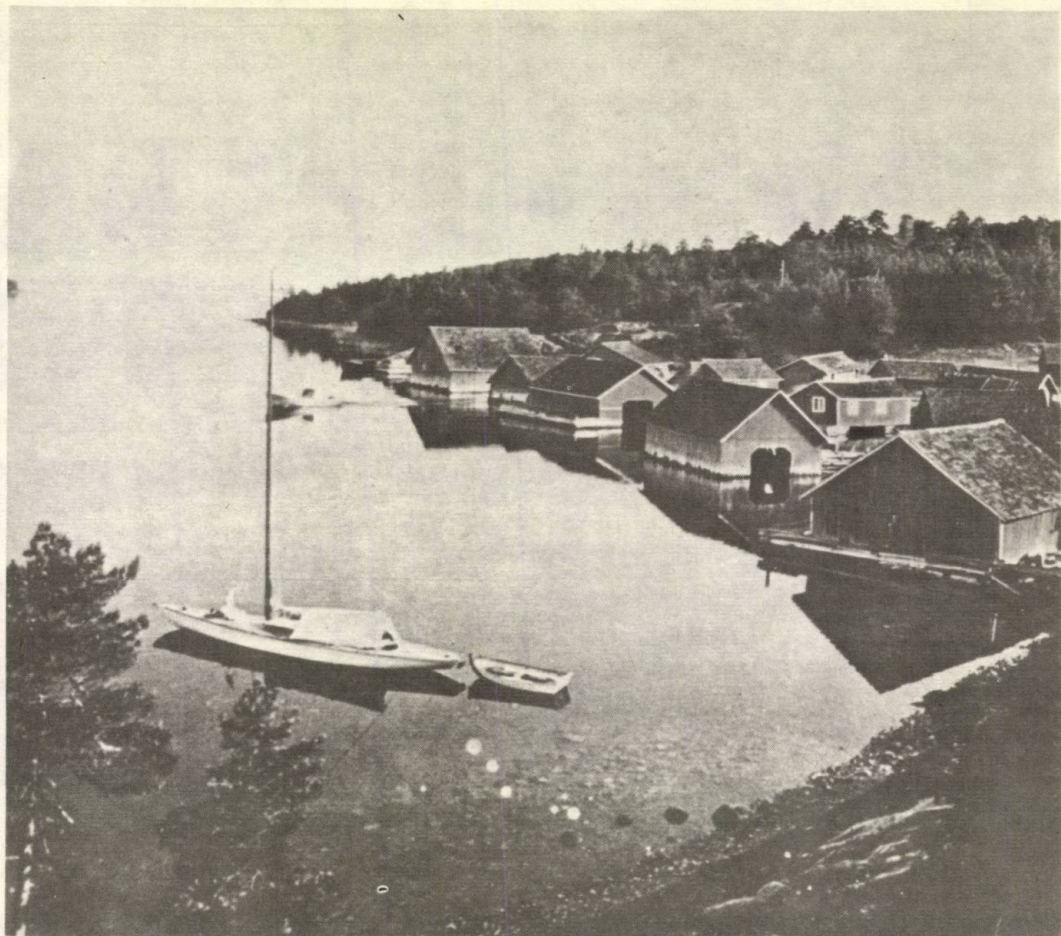
Rulăm cu automobilul pe lingă Valkeakoski (Cascada albă), cea mai mare fabrică de hîrtie din Europa. Li cer prietenului meu Urpo Hyry cu nonșalanță:

«Dă-mi împrumut, frate, cîteva zeci de tone de hîrtie pentru cele 15—20 de cărți pe care mai am de gînd să le scriu și, nu uita, rogu-te, să pui în hîrtie, dacă e omeneste posibil, și puțin talent».

Urpo îmi răspunde fără să clipească:

«De acord, prietene, cu precizarea că nu îți pot livra și hîrtia necesară manuscriselor. Doar hîrtia de tipar, atît!»

Cine a zis că finlandezul e posac sau ursuz? Finlandezii sînt, m-am convins, latinii nordului.

În satul Tuusula, unde s-au stabilit mulți artiști de-a lungul timpului, le cunosc pe artistele ceramiste Leena Paloheimo și Anna Maria Osipow; au închiriat o casă țărănească în care au instalat un cuptor electric de ars ceramică (argila o procură de prin împrejurimi) și au pus bazele unui atelier, a unei expoziții permanente și — în viitorul apropiat speră să deschidă o cafenea unde să se dezbată idei de artă. Deocamdată cele două preutese frământă lutul și dau la iveală tot ce le trece prin minte cu o frenezie încântătoare. Numesc câteva din piesele lor de ceramică: vase avînd forma jumătății de jos a trupului omenesc; o mină enormă tronînd într-un fotoliu avînd între degetele pietrificate o sfidătoare țigară și aceasta de piatră; o chitară avînd drept gît un antebraț cu degetele adunate în chircire; felurite basoreliefuri pentru uzul nevăzătorilor (care învață tactil forma diferitelor obiecte); lampă cu picior concepută — la propriu — din jumătatea de jos a trupului de femeie, adică « cu picioare »; o sacoșă smălțuită care se atîrnă în cui; un vierme apocaliptic care se ridică spre mina omului cu gura deschisă este scrumieră de hol ș.a.m.d.

« Trăiți ca în sinul lui Avraam, întruchipînd tot ce vă trece prin minte » le zic creatoarelor de fantasmagorii.

« Nicidecum. Ceea ce se vede e doar pentru vizitatori; noi, de fapt, ne petrecem ziua făcînd obiecte foarte cu picioarele pe pămînt, adică blide, ulcele, solnițe, tot ce-i trebuie omului în casă și pe masă. Din asta trăim. Restul e vis » îmi spune Leena și mă invită să revin în Tuusula cînd vor fi inaugurat cafeneaua (cred că evenimentul a și avut loc) îmi va servi o cafea pe cinste.

« Revin dacă promiți să arzi în cuptorul tău o ceșcuță pentru cafea numai și numai pentru mine », pun condiție.

« O.K. — promite Leena — și voi grava pe ea Simon Papii ».

Și prietenul Urpo, dulcele meu cicerone îmi spune să revin în Finlanda, zicîndu-mi că data viitoare mă va duce în Laponia, motiv să se înflăcăreze, să mă ardă cu privirile lui de elan bătrîn și inimă de ren tînăr; povestește pînă i se aburesc lentilele ochelarilor: « Cum să nu vii în Lappi (Laponia) cînd se pescuiește la copcă și cînd stai cu spatele la focul cel viu și ai în preajmă muntele de gheață, și infinitul cer de deasupra e spuzit de stele »...

Cred că-l voi asculta pe Urpo, bărbatul cu ochi de elan bătrîn și inimă de ren tînăr. Scrierea asta e chiar promisiunea că Simon Papii vine în Lappi.

ADDIS-ABEBA

FLOAREA NOUĂ

Această țară fabuloasă din Cornul Africii. Cînd în 1887, împăratul Etiopiei, Menelik al II-lea, se încoronează în noua capitală a țării, îi dă acesteia numele de Addis-Abeba, ceea ce din amharică — prima limbă oficială între cele peste 70 de limbi și 200 de dialecte, cîte se vorbesc aici — se traduce Floare Nouă, aceasta semnificînd, fără îndoială, frumusețea deosebită a acestei așezări. Intr-adevăr, orașul cel mai « înalt » de pe continentul african e construit pe un imens platou vîlurit, acoperit de înmiresmate și nesfîrșite păduri de eucalipt, la o altitudine de 2400 m., bucurîndu-se de un regim climateric deosebit de plăcut, într-un veșmînt vegetal, mereu verde, iar de jur-împrejur munții, ale căror piscuri trec mult peste 4000 m.

Trebuie spus că, încă înainte cu secole, Etiopia a fascinat generații întregi de exploratori, istorici, naturaliști, arheologi, misionari, ispitindu-i cu acel *terra incognita*, a cărei istorie începe cu peste 1000 de ani înaintea erei noastre, cuprinzînd în sine și acea dragoste, de întîlnire unică, dintre regele Solomon și regina de Saba, al cărei fruct a fost Menelik I-ul, a cărui domnie se pierde în pulberea timpului și a legendelor etiopiene. Și totuși, acest timp — peste 25 de secole — îl regăsim în istoria țării prin mijlocirea nenumăratelor monumente și opere de artă, ceea ce explică și largul evantai de etnii și existența a numeroase religii: creștină, musulmană, ebraică, precum și cele animiste. Așa

se prezenta, și se prezintă încă, această țară fabuloasă din Cornul Africii. Și totuși, veacuri de-a rîndul, Etiopia a rămas în afara lumii cunoscute; apărută de obstacolele sale naturale, ea nu s-a dezvăluit decît rar puținilor întreprinzători, printre care se citează: capelanul Alvarez, trimis al regelui Portugaliei în secolul al XVI-lea, ca și medicul francez Poncet de la curtea lui Ludovic al XIV-lea, scoțianul James Bruce, englezul Henri Salt; în secolul al XIX-lea francezii Rochet D'Henricourt, Lefebvre, d'Abbadie, Combes și Tamisier, iar mai aproape de noi: H. de Monfreid, F. Balsan și mulți alții. De fapt, cartea de aur a Etiopiei abia s-a deschis, în această a doua parte a veacului XX.

Un leagăn al umanității. A zecea țară ca mărime din Africa — 1.237.000 km². de două ori suprafața Franței! —, Etiopia reprezintă o veritabilă răspîntie între Orientul îndepărtat, Orientul Apropiat și Africa — în continuare — fapt care a condus la stabilirea aici a unor populații din cele mai vechi timpuri și a unei culturi multimilenare, ținînd de rase și particularități lingvistice, de tradiții, religii, de contactele cu alte neamuri. Totodată, Etiopia este considerată și ca leagănul umanității, recente săpături arheologice scoțînd la lumina zilei cele mai vechi mărturii despre viața și activitatea omului: scheletul unei tinere femei, vechi de 4 milioane de

ani, la Hadar, o uenealtă de 2.100.000 ani în valea riului Omo, ca și vestigiile unui sat datind cu peste 1.500.000 ani la Gamboré. Și astăzi cele 28 milioane locuitori (doar 23 pe km².!) trăiesc majoritatea în sate îndeletnicindu-se cu lucrul pământului — agricultură, pomicultură, (mari producători de cafea) — creșterea vitelor, pescuitul. Totuși centre urbane ca: Addis-Abeba, Asmara, Axoum, Hadar, Gondar, Lalibela, Gambela, Harar, Massana, Assab și altele se constituie ca nume de referință în străvecea cultură și artă etiopiană, ca și în progresul vieții economice și sociale contemporane din această țară.

«Floarea Nouă» și însemnele sale. Vorbind cu osebire, despre Addis-Abeba, trebuie spus că orașul-capitală în cei aproape 100 de ani de existență a ajuns la o populație de peste 1 milion locuitori, dezvoltarea sa socială, mai ales după cel de-al doilea război mondial, fiind remarcabilă. Spectaculosul, în cazul capitalei etiopiene, nu constă doar în așezarea sa de excepție, ci, mai cu seamă, în disproporționalitatea pe verticală între aspectul aproape rural a 3/4 din oraș și cel de metropolă modernă, edificii guvernamentale, hoteluri, bănci, magazine, întreprinderi economice, instituții de învățământ, cultură și artă etc. 1/4, tendința spre înnoire și progres tehnic fiind evidentă, ca, de altfel, și în cazul altor centre urbane din cele mai sus menționate. Astfel, orașul se poate mindri cu o modernă universitate, o mare bibliotecă — adevărat așezământ de cultură și civilizație —, două cuprinzătoare muzee (de istorie și artă), catedrala «St. George» (a căror picturi celebre au fost împlinite de câteva generații de artiști), statuia ecvestră și palatul imperial ale lui Menelik al II-lea, Marea Moschee, Palatul Municipalității, Hotelul Hilton, Parcul leilor, cea mai mare piață africană (denumită «Mercato»), Monumentul eroilor de la Adona (locul unde s-au dat mari lupte în care forțele italiene au fost zdrobite de armatele etiopiene, toate acestea au constituit tot atâtea puncte de real interes pentru autorul acestor rânduri, descoperind prin intermediul lor, istoria unei țări, profilul unui popor. La cele înșirate mai sus, adaug cu sinceră admirație impunătoarea clădire Africa Hall (Casa Africii), poate cea mai modernă construcție din Addis-Abeba, ale cărei vitralii — vorbind despre trecutul și prezentul și imaginând viitorul continentului negru — aparțin celebrului Afewerk Teklé, clădire în care se află sediul Organizației Uniunea Africană (O.A.U.) locul unde, în 1963, s-a ținut prima conferință a țărilor africane și unde s-au dezbătut și se dezbate în continuare probleme ale Lumii a Treia.

Oamenii acestui pământ de legendă. Pentru cititorul român, ca și pentru autorul acestor însemnări, cele câteva date de ordin istoric și de prezentare generală au darul de a ne plasa în atmosfera locurilor respective, de a ne stimula imaginația, interesul față de viața și creația unui popor prea puțin cunoscut la noi și aiurea. De altfel, sentimentul acesta al ineditului, al unui necunoscut plin de taine și de o altă lume, te stăpânește încă din timpul zborului deasupra acestei imense țări. De sus se văd marile platouri, imense văi și pustiuri lunare, munți pină-n vîrf acoperiți de păduri veșnic verzi, și,

răspindite la discreția naturii, marile lacuri și riuri și Nilul Albastru și nesfîrșitele așezări omezești.

Cînd am descins la Addis-Abeba era vară tîrzie și început de «iarnă»: se recoltau strugurii și pepenii și cafeaua, dar, în același timp, dădeau în prima înflorire trandafirii, iar eucaliptii își împropătau frunzișul argintiu și miei cruzi se zbeanguiau pe tăpșanele înverzite din preajma elegantei șosele ce ne purta înspre orașul ce se zărea vibrînd sub soarele lui martie pe înalt — domoalele dealuri.

Ceea ce m-a interesat cel mai mult în această vizită amicală au fost oamenii acestui pământ de legendă: multitudinea de neamuri diferite ca înfățișare, ca origine, tradiții și religie, dar trăind într-o armonie greu de imaginat. Am văzut în plimbările mele prelunge pe străzi, la întîlnirile cu scriitorii și alți oameni de cultură, la spectacole populare politice, dar mai ales în uriașa piață «Mercato» — cel mai mare tîrg săptămînal al întregii Africi —: amharieni îmbrăcați în *chamma* (splendidul lor costum național), ale căror femei sînt de-o aleasă frumusețe, cu chipul roșcat ca arama, cu părul bogat buclat; somalezi și *danakili*, nomazi ai deșertului cu siluete suplă și mers regesc; *harari* cu trăsături fine ale căror femei poartă șalvari strînși pe glezne iar pe chipuri voaluri străvezii în culori alintătoare; am văzut tipul neamului *gallas*, cel mai recent sosit în Etiopia (sec. XVI) — fetele acestora sînt de-o rară frumusețe, cu părul adunat în două cocuri înapoia urechilor, pe frunte cu ușoare coroane de argint, de frunze și flori; i-am privit pe tigreni, cei mai africani la culoarea și trăsăturile chipului, femeile acestora împletindu-și, cu adevărată artă, părul în zeci și sute de codițe ce le conferă o frumusețe bizară; am mai distins pe acei evrei negri din Etiopia, numindu-se *falashas*, care și azi continuă să trăiască după o străveche formă de iudaism bazat pe cele cinci prime cărți ale Vechiului Testament. Toate aceste neamuri și altele multe care în fapt reprezintă aici, în marele tîrg «Mercato» însoirile pășuni, munții cu asprimea lor pămîntească, jungla sălbatecă ori orașul modern, pădurile de taină sau albele întinse deșerturi cu legendele și faptele lor de viață, constituie la un loc un popor unit, demn, cu o exemplară dragoste de țară. Și oriunde am fost în Addis-Abeba am fost primit cu un fierbinte sentiment al prieteniei, cu bucuria de a-mi arăta, de a-mi explica tot ce au mai bun, mai autentic în firea și obiceiurile lor. Aici, la Addis-Abeba, această floare nouă, mereu proaspătă și încîntătoare, care adună ca o mamă bună toate aceste etnii într-o singură idee, a țării niciodată înrobite, aici am înțeles puterea acestui popor multinațional, cu o putere de monolit în dragostea-i pentru independență, dreptate, libertate.

O artă de-o vîrstă cu veșnicia. Tăria unui popor, rezistența ființei sale în fața timpului se judecă și după valoarea și durabilitatea creației sale artistice și culturale. La Addis-Abeba, în muzeele vizitate, în atelierele de artizanat, în multele-i boutique-uri din străzile comerciale și din marele «Mercato» am putut vedea un impresionant număr de obiecte lucrate cu mare meșteșug, cu finețe și gust în linia tradiției neamului respectiv. Puternică, această tradiție ne relevă grija permanentă a poporului de a se continua prin operele create, prin care se

povestește, își cîntă istoria și faptele care îl fac nemuritor. Pe mătase ori piele, în pergament ori pe zidurile ce se pictează, geniul poporului etiopian și-a fixat legendele, istoriile și cîntecele, faptele și chipurile eroilor săi. Și, important, cele pe care le vedem azi sînt cele de ieri și dintotdeauna, de mai bine de 2000 de ani în urmă, ceea ce denotă util vechimea, cît și stabilitatea neamurilor pe aceste meleaguri, tehnicile în realizarea unor creații artistice rămînînd aceleași de peste 20 de secole. Asemănătoare uneori obiectelor ce se află în muzeele de cult și de artă de pe lîngă mănăstirile din România, multe din comorile de artă etiopiene se găsesc pe

și acolo. Pe această linie a păstrării vechilor meșteșuguri artistice se impune pictura pe piele neagră-sită (de capră, în special), tehnică în care creatorii populari — pictori naivi — pictează în culori naturale din biblie, din istoria și legendele lor; printre aceste subiecte (așa-numitele icoane pe piele) la loc de mare interes și prețuire se află scenele din legenda întîlnirii regelui Solomon cu regina din Saba și cele reprezentînd victoria împăratului Menelik al II-lea asupra italienilor (Adona 1896) cu care se face un adevărat comerț, fiecare vizitator — în special turiștii străini — nelipsindu-se de o asemenea achiziție artistică.

peretii unor vechi și străvechi biserici, în pietrele de morminte din cimitire: obiecte de ritual divin, veșminte sacerdotale, evangheliare, cruci — din lemn, argint, aur —, diademe, instrumente muzicale, multe din acestea adevărate capodopere ale genului. De asemeni, comorile legendarilor prinți sînt fabuloase: coroane și diademe în aur și argint încrustate cu pietre prețioase, pumnale și scuturi împodobite cu rubine și smaralde, ustensile pentru masă minunat meșteșugite, pahare și cupe de mărmi impresionante, în aur și argint aurit, filigranat, vase pentru băuturi, splendide brocarturi cu care se înveșmîntau cei nobili.

În atelierele de artizanat ca și în Mercato m-a uimit dăruirea și migala meșterilor aurari și argintari: bijuterii din tată în fiu de generații, aceștia aveau în preajmă adolescenți și tineri care învățau cu răbdare tainele meșteșugului, temători a nu se pierde în timpul civilizat care a început a se întrona

Un dor al revederii. Un fapt care, iarăși, vorbește despre oamenii Etiopiei și mai ales, despre tineretul acestei țări, este, fără-ndoială dorința cu care învăță, pasiunea cu care se dăruie noului, revoluției care le transformă viața și cunoștințele. Acest popor, singurul de pe continentul african niciodată înrobitor colonizat, dar ținut în bezna neștiinței și împilării de oligarhia feudală de pînă mai ieri, trăiește azi minunea luminării prin carte, a înțelegerii vieții în ideea atingerii civilizației și culturii secolului XX. Am vizitat cîteva școli și grădinițe și am fost adînc impresionat de rîvna cu care se învăța nu doar numai marșurile revoluției ci, cu precădere istoria și limba, știința agriculturii, a chimiei și fizicii, a organizării și dezvoltării economiei. Participarea învățătorilor, a educatorilor și profesorilor este totală, emoționantă prin conștiința cu care se dăruie actului educațional. La fel, o impresie deosebită mi-a făcut-o felul în care tineretul muncitor

și cel studios participă la zidirea noii vieți, avîntul lor amintindu-mi de anii romantici ai șantierelor naționale din România, cînd se plămădea, propriu-zis, conștiința revoluționară a tineretului nostru. Addis-Abeba este, într-adevăr, și din acest punct de vedere, mintea și inima acestei țări care, cu mîndrie și demnitate, se construiește într-un timp innoitor...

Deseori, la ceas de liniște și amintire, gîndul meu zboară la acea țară străveche, la acel popor cu bărbați puternici și prietenoși, cu femei frumoase cîntînd prin toată firea lor, la **acea floare nouă**, curată și înmiresmată, Addis-Abeba și, un dop al revederii se toarce atunci în inima mea...

RADU CÎRNECI

BABILONUL,

CETATE-LEAGĂN DE LEGENDE

Citiseam atît de mult despre Babilon încît eram convins că, ajungînd în apropierea mării cetăți a lui Nabucodonosor o voi recunoaște de departe chiar dacă, așa cum știam, ea nu mai are nici ziduri de apărare, nici vestitele palate din vremea lui Hammurabi, iar din legetarul turn Babel n-a mai rămas decît conturul bazei.

Fascinația mării cetăți o simțisem de la primele lecții de istorie antică, iar gîndul că, ajungînd în Irak, voi putea vizita ruinele acesteia, ale unei cetăți faimoase pentru cultura și civilizația sa, îmi sporeau nerăbdarea și curiozitatea. De aceea, după cîte zile de plimbări prin Bagdad și prin împrejurimile sale, am hotărît să pornesc spre Babilon. Ruinele acestuia se află la mai puțin de 100 kilometri de Bagdad, pe drumul care leagă capitala Irakului de Basra.

Numele cetății este menționat în «documentele de piatră» — tăblițe cu scriere cuneiformă — găsite la Ur, datînd din secolul XXIV î.e.n., din timpul regelui Shar Kali Sharri, din prima dinastie domnitoare în această cetate sumeriană. Acest nume vine de la Bab El, care în semită înseamnă «Poarta cerului».

Babilonul a dăinuit aproape 13 secole, luptînd continuu cu elamiții și kassiiții, sub cei unsprezece regi din dinastia Amuru. Pe aceștia i-a învins. Dar, prin secolul VIII î.e.n., în nordul Mesopotamiei s-a ridicat o cetate puternică, condusă de regi războinici: Ninive. Capitala regatului asirienilor.

Rivalitatea dintre Ninive și Babilon se va sfîrși cu distrugerea acestuia din urmă. Dar, «... Cînd capitala asirienilor intra în istorie, spune S. N. Kramer, cunoscut asiriolog, Babilonul fusese timp de treisprezece secole capitala unui regat înfloritor». Iar cînd Ninive a fost distrusă, încît n-a mai rămas piatră pe piatră, Nabopalasser întemeia noua dinastie babiloniană, ridicînd din ruine o cetate și mai puternică, și mai frumoasă decît aceea din timpul lui Hammurabi.

Dar Babilonul reclădit a avut o viață scurtă: la 73 ani după căderea Ninivei și întemeierea noului regat al Babiloniei, cetatea lui Nabucodonosor a fost asaltată și cucerită de Cyrus, regele persilor.

Uimit și impresionat de zigguratul din mijlocul cetății, cuceritorul n-a dat-o pradă flăcărilor și nici jafului. Ba mai mult, și-a construit mausoleul după modelul zigguratului.

Urmașul său la domnie, Xerxe, înfuriat pesemne de dese războaie ale babilonienilor, a hotărît distrugerea cetății. Și astfel, în anul 479 î.e.n., zidurile acesteia au fost dărîmate împlinindu-se profeția nu știu căruia prooroc biblic care, blestîmînd-l pe Nabucodonosor care a ținut poporul lui Israel în robie babiloniană, a prezis prăbușirea zidurilor cetății de pe Eufrat...

Știam toate acestea cînd am pornit spre ruinele «cetății cerului», în acea dimineață de sfîrșit de mai. Soarele risipa aburul ce vălura dinspre Tigru, iar Bagdadul se trezea să întîmpine noua zi.

Am trecut fluviul pe malul drept și am intrat pe autostrada Bagdad-Hilla. După cîteva minute, s-a desprins autostrada care duce la aeroportul orașului iar după vreo zece kilometri — șoseaua pe care venisem de la Ramadi și Rutba.

Înainte de Hilla am ieșit din autostradă și am făcut la dreapta. După vreo cîțiva kilometri — o apariție de basm! O construcție bleu-pastel, pe pereții căreia se află cîteva figuri în relief: poarta zeiței Iștar. Aveam în fața mea intrarea principală din vestita cetate a Babilonului. Pe fațada porții și pe zidurile interioare, dragonii și taurii înaripați din faianță galbenă sau albă stăteau aliniați pe șase rînduri orizontale, într-o simetrie perfectă. Fondul albastru al pereților și desenul realizat de basoreliefuli îți crează impresia că ai în față două splendide covoare, lăsate din înaltul zidurilor, pentru a crea o atmosferă sărbătorească, de parcă cetatea s-ar pregăti să-și primească fiii reveniți dintr-o campanie victorioasă.

Am intrat în perimetrul cetății Babilonului pe sub poarta zeiței Iștar. Speram, oare, să văd ruine monumentale, palate și temple? Desigur că nu. Știam că în anul 1899, cînd Koldeway a început să sape la Babilon, a fost nevoit să înlătune un strat de pămînt înalt de opt-zece metri, așternut peste ruine.

Asta însemna că totul se cufundase, că aluviunile Eufratului abătut de regele elamit Evemere să îneca cetatea îi creaseră un lîmfoliu gros, astfel că la nivelul solului nu se mai putea vedea nimic.

Am simțit, totuși, o ușoară stringere de inimă...

Am pornit pe «drumul procesiunilor sfinte» iar eu mi-am amintit că era flancat de ziduri uriașe din cărămidă arsă cu glazură galbenă și, potrivit părerii arheologilor, putea fi asemănat cu un defileu. Pereții laterali inspirau groază: pe ei se aflau peste o sută douăzeci de tauri, lei și dragoni, înalți de cîte doi metri. Cei care treceau prin acest defileu aveau impresia că animalele sacre, cu gurile deschise și colți ascuțiți sînt gata-gata să se arunce asupra lor.

Îmi aminteam, de asemenea, de Koldeway, acest savant original, profesor de arhitectură la Görlitz, care notase în carnetul său: «Înainte de a mă apuca să sap, a fost nevoie să alung bufnițele și șacalii din zona ruinelor». Koldeway spunea, în glumă, că în cei 15 ani de săpături, a descoperit «doar un drum, o grădină și un turn».

Drumul era cel pe care mergeam noi, și nu era un drum oarecare. Dar grădina? Despre ce grădină vorbea Koldeway?

Abia îmi puseseam aceste întrebări, că am auzit glasul lui Ahmad, ghidul care mă însoțea. Se opri în dreptul unei escavații de proporții, aflată în partea de sud-est a ruinelor Babilonului.

— Aici a fost palatul lui Nabucodonosor. Și, tot aici, grădinile suspendate ale Semiramidei. Precum se vede, palatul avea zeci de încăperi. Sala tronului era pictată în alb, iar coloanele cu capiteli floral — în galben. Potrivit legendei, aici a murit Baltazar, ultimul rege al Babilonului. Se afla la un ospăț cînd, pe peretele din spatele tronului au apărut, cu litere de foc, cuvintele «Mane, tekel, fares» adică «Socotit, cîntărit, împărțit». Regele benchetuiă iar Cyrus asalta zidurile cetății sau, dacă luăm de bună varianta... pașnică, intra în Babilon datorită unei trădări. Baltazar a fost ucis chiar în acea noapte.

Ahmad m-a lăsat să gust legenda, apoi a urmat:

— De fapt opriseam să vă arăt ruinele grădinilor Semiramidei. Aici, Koldeway a găsit niște... pivnițe — singurele din Babilon! — care aveau acoperișul boltit. Apoi a dezgropat un puț, cu niște găuri așezate într-un anume fel — de parcă i-ar fi lipsit doar o mașină hidraulică, menită să scoată apa din adîncurile sale și să o dirijeze spre acoperiș. Koldeway a tras concluzia că descoperise grădinile suspendate ale Semiramidei, una din cele șapte minuni ale lumii antice.

— De ce le-o fi construit? Dintr-un capriciu? am întrebat eu.

— Cum, nu știți legenda? a întrebat ghidul, bănuind că uzam de o strategie, pentru a-l face să vorbească. De dragul soției sale, Armitis-Aruueh-Semiramis. Aceasta era din nord și ducea dorul meleagurilor natale, cu izvoare și poieni înflorate. Soțul ei a pus să se aducă pămînt și a plantat arbuști, a semănat iarbă și flori. Grădina s-a născut deasupra acestor «pivnițe» cu boltă. Sclavii pompau apă din puțuri și udau grădina aflată la etaj. Surplusul de apă se scurgea pe scări și pe terasă, astfel că regina avea o splendidă grădină și, totodată, răcoarea produsă de căderea în cascade a apelor. Cam multă trudă pentru capriciul unei regine,

nu-i așa? Imaginați-vă ce căldură de iad era în subsol. Și, la urma urmei, ce reprezenta această «minune a lumii antice»? O terasă pe acoperișul unui palat, udată cu ajutorul unei instalații hidraulice. Descoperind mecanismul, Koldeway a demitizat o legendă.

★

Turnul Babel a fost construit, potrivit legendei, de fiii lui Noe, care a venit nu se știe de unde, în Țara Șinear. «Haideți să facem cărămizi și să le ardem în foc» — au spus ei — și să clădim un turn înalt». Iar cărămida le-a ținut loc de piatră și smoala de liant.

Și s-au apucat de lucru, clădind un turn, pe care-l voiau «cu vîrfu pînă la cer». Supărat pe trufia oamenilor, Dumnezeu le-a încurcat însă limbile și aceștia nu au mai putut continua să zidească fiindcă nu se mai înțelegeau între ei...

Legenda are nepotrivirile sale. Una dintre nedumeriri ține chiar de numele care s-a dat turnului. În limba semită Bab-El înseamnă «Poarta cerului». În biblie însă, cuvîntul este tradus cu «încurcătură», cetatea numindu-se Babilon pentru că acolo... s-au încurcat limbile oamenilor. Potrivit legendei turnul a fost construit în vremuri imemorabile de urmașii legendarului Noe. În realitate, primele știri despre înălțarea unui asemenea ziggurat ne-au rămas din timpul lui Hammurabi, deci din secolul XVIII î.e.n. cînd i s-a dat și un nume: Etenemanki. Distrus, se pare, de cutremur sau de dușmanii cu care s-au războit urmașii lui Hammurabi — asirienii au cucerit de cîteva ori Babilonul, dar nu l-au putut stăpîni decît puțin, deoarece locuitorii cetății se răzvrăteau repede — zigguratul a fost refăcut de generalul Nabopolassar, întemeietorul noii dinastii babiloniene. «În acea vreme Marduk mi-a poruncit să împlint adînc în măruntaiele pămîntului temeliile turnului Babel, care se cutremurase înaintea domniei mele» spune Nabopolassar. La rîndul său, Nabucodonosor, regele regilor, care a domnit patru decenii, spune: «Am ajutat cu puterile mele să pun cunună peste «Etenemanki», ca vîrfu lui să se ia la întrecere cu cerul...»

În babiloniană Etenemanki înseamnă «Temelia cerului și pămîntului» fiindcă pe el se sprijineau prin grija lui Marduk, toate cîte erau pe pămînt și în cer. În sumeriană, «an» înseamnă «cer» iar «ti» — «pămînt» și «a da viață». Cuvîntul «ne» simbolizează «legi divine». Împreunarea acestora a dus, probabil, la numele ziguratului căruia Biblia i-a zis turnul Babel, deoarece se afla în cetatea Babilon.

Din descrierile istoricilor se șite că această «piramidă cu trepte», destul de asemănătoare cu cele ale aztecilor, avea șase etaje: primul era înalt de 33 de metri, al doilea de 18, iar următoarele — de cîte șase. Templul lui Marduk, așezat în vîrf, avea 15 metri. În total, «turnul» se înălța pînă la 90 metri, iar latura patratului bazei avea aceeași dimensiune. Templul marelui zeu al Babilonului era acoperit cu aur și cu faianță albastră. Cînd soarele, în răsărit, își trimitea razele spre acest templu, lumina se reflecta pînă departe, minunînd și îns-păimîntînd pe necredincioși și umplînd de evlavie pe adoratorii zeului. Un calcul simplu arată că înălțimea ziguratului era cît a unui bloc de trei-

zeci de etaje. Realizarea lui, trebuie să recunoaștem, ține de domeniul incredibilului, cunoscând tehnica rudimentară a construcțiilor din acea vreme.

Statuia lui Marduk, masa și scăunelul pe care stătea zeul erau făcute din aur fin, în greutate totală de 800 de talanți. Or, cum un talant avea aproape treizeci de kilograme — într-o încăpere a preoților s-a găsit o... rață de piatră, în greutate de 29,68 kg, cu inscripția «Talent» — însemna că pentru obiectele și statuia zeului se folosiseră aproape 24 de tone de aur!

Herodot, care a vizitat zigguratul Etenemanki în anul 458 î.e.n. scrie că, în camera zeului — tradiția babiloniană o numește uneori «odaia cu pat» — se afla, spun legendele, o preoteasă care, în fiecare seară, se dăruia zeului. Istoricul grec are însă îndoieli. Nu crede că statuia de aur a lui Marduk se însufletea, ci mai degrabă că preoteasa se oferea marelui preot, care avea grijă ca, în fiecare zi, Marduk să aibă hrană aleasă.

... Dar iată că s-a înnoptat și sus, la ultimul etaj al zigguratului au apărut niște umbre îmbrăcate în... dișdașe negre, care se așează în genunchi și privesc cerul înstelat. Sint astrologii, vestiții astrologi babilonieni, cărora le datorăm zodiacul și primul calendar. Cei care au măsurat timpul privind mișcarea astrelor și au construit primele clepsidre. Poate că printre ei au fost și matematicieni, de la care ne-a rămas împărțirea cercului în 360 de grade și, poate... teorema triunghiurilor asemănătoare înscrisă pe tăblițele găsite la Shaduppum și Tell Al-Dhibai, lângă Bagdad.

Și-n timp ce astrologii fac măsurători și cercează cerul, preoteasa se desfată cu Marduk, zeul Babilonului, a cărui statuie de aur s-a însuflețit.

Dacă nu cumva vreun astrolog și-a lăsat pentru seara aceasta cercetările și, în ceas de tăină, a pătruns în templul zeului, să-i spună preotesei mersul constelațiilor din acea zi. Preoteasa este o tinăra frumoasă, cu ochi mari, cafenii-întunecați, cum au irakienele de azi...

Soarele se afla în creștetul cerului și săgeta fără milă. Razele soarelui împrumutau pământului culoarea cărămizii arse în cuptoare.

Pășeam pe «Drumul procesiunilor sacre» spre poarta zeiței Iștar. Eram obosit, stors de puteri. La radio se anunțase că în zona Hilla termometrele arătau, în acea zi, 45 de grade.

Ajunghind în dreptul ruinelor palatului lui Nabucodonosor mi-am amintit de grădinile suspendate și, pe neașteptate, am simțit parcă o boare răcoroasă venind dinspre «pivnițele» boltite, deasupra cărora se afla o pajiște din peisajul îndrăgit de soția celebrului constructor al Noului Babilon, temutul și puternicul Nabucodonosor, rege al regilor...

Totul a durat doar câteva clipe. Căldura m-a învăluit iarăși: revăzusem, cu ochii imaginației, mulțimea sclavilor care se chinuiau într-o pivniță cu atmosferă de iad pentru a oferi unei regine o oază de verdeață, un crîmpei de rai...

Înainte de a urca în mașină, am mai privit o dată poarta zeiței Iștar: fondul albastru pe care se aflau șiruri și tauri părea un crîmpei de cer senin, calm și odihnitor, opus cerului alb-sedifiu, ce se arcuia deasupra noastră ca bolta unui cuptor încins.

SEVER NORAN

(din volumul „Irak — drumuri de legendă” în curs de apariție în Editura Sport-Turism)

KUALA LUMPUR- SINGAPORE

Pagini din jurnalul lui MIRCEA NOVAC
care a făcut în 1978 o călătorie cu cargoul «Dolj» în Extremul Orient.

25 ianuarie, MALACCA

«Doljul» e ancorat undeva în Strîmtoarea Malacca — mai precis în radă la Port Kelang. Tărmuri acoperite cu păduri de un verde închis. Împrejurul nostru, forfota grăbită a micilor ambarcațiuni pescărești. Curînd sosesc autoritățile locale — urcă la bordul vasului nostru poliția maritimă, vama, agentul. Sintem înștiințați că de îndată vom putea intra în portul nou. Ne pregătim pentru eveniment: ne bărbierim, ne călcăm

hainele, iar nostromul și marinarii de punte încep pregătirea magaziiilor pentru descărcarea mărfurilor pe care le-am adus. După numai o oră sintem ancorați la cheu. Proiectata noastră ieșire în oraș e însă ratată: pe neașteptate ne potopește o ploaie torențială.

Merg la «careul marinarilor» să văd la televizor un meci de fotbal transmis din Londra. Urmează un film despre mondialele de gimnastică din Canada. Cîteva secvențe despre Nely Kim, după care Nadia Comăneci. Iat-o execu-

tînd exercițiile ce i-au adus gloria de triplă campioană olimpică. Iată chipul Nadiei pe fundalul tricolorului românesc, care flutură pe cel mai înalt catarg al gimnasticii mondiale, în uralele și ovațiile lumii întregi. Și ale noastre.

26 ianuarie, KELANG

De cum ieșim din port, taxime-triștii ne invită să urcăm. O facem și în mai puțin de cinci minute ajungem în centrul orașului. Port Kelang e un oraș modern, cu clă-

diri înalte, la parterul cărora se îngrămădesc magazine și restaurante. Noi însă ne grăbim să intrăm într-un debit, după țigări și ilustrate. Aflind că sîntem români, debitantul zîmbește și ne bate pe umăr:

— Din Constanța, da? Multe ori aici vapoare din Constanța — ne spune el într-o românească stilcică. Și ieri a fost aici marinari de pe cargoul « București ». Totdeauna ei vin la mine. . . prieteni buni cu mine. Uite. Și ne arată un întreg dosar cu autografe și adrese din Constanța, Galați, București.

— Dar de unde ai învățat românește?

— Tot de la dumneavoastră, de la marinari.

Cumpărăm țigări și cîteva vederi pe care le scriem pe o măsută. Adăugăm și noi autografele noastre în josul listei debitantului, după care alergăm spre stația de peste drum, unde tocmai sosește autobuzul pentru oraș. Fiindcă orașul propriu-zis se află de fapt cale de șapte kilometri mai departe. Parcurgem o șosea lată, mărginită de o parte și de alta de vile ascunse în verdeață luxuriantă, între palmieri și cactuși. Hoină-

rim cîteva ore. Ne întoarcem la vapor tocmai cînd muncitorii portuari au pauză de masă. Chinezilor li s-a adus o găleată cu orez fierț, o alta cu o zeamă roșietică în care plutesc bucățele de carne de pasăre și o crăticioară cu verdeață tăiată mărunt. Fiecare își ia orez într-un castron, toarnă sos, adaugă două bucățele de carne, presară deasupra verdeață și începe să mănînce ajutîndu-se de două bețișoare. Grupului de indieni li s-a adus mîncarea în pachețele. E tot un fel de pilaf, de culoare gălbuie, amestecat cu carne de pește. Doar cincisprezece minute durează pauza de masă, nici un minut mai mult.

27 ianuarie, KUALA LUMPUR

Pe vapor sosește șeful agenției economice locale. Discuție cu comandantul navei, despre cauciucul natural pe care urmează să-l încărcăm de aici la întoarcerea în țară. Îmi este prezentat și mie. Se oferă să-mi fie ghid în vizitarea orașului Kuala Lumpur, capitala Malaysiei. Pînă acolo avem de străbătut vreo cincizeci de kilometri.

O pornim pe șoselele șerpuitoare străjuite de uriașe plante tropicale, trecem peste poduri suspen-

date, traversăm cîteva așezări asemenea unor grădini multicolore. Și deodată, în fața noastră, apare o pancardă enormă pe care este scris: Selamat Datang — bine ați venit! Semn că intrăm în Kuala Lumpur!

— Păcat că n-ați fost pe aici pe la întii februarie — îmi spune amabilul meu ghid — atunci e ziua orașului. Sărbătorim proclamarea teritoriului federal Kuala Lumpur. Avem spectacole populare, cîntece, dansuri, întreceri de bărci. Și la opt februarie, cînd chinezii din întreaga Malaysia sărbătoresc anul nou e foarte interesant de vizitat orașul nostru. Toți se îmbracă sărbătorește, se adună în templele budiste și le oferim daruri, iar casele chinezilor sînt deschise atunci tuturor prietenilor. Tot astfel cum locuitorii malaezieni și de orice altă rasă îi primesc în acea zi în casele lor pe copiii chinezi, prieteni ai copiilor lor. Dar cea mai fastuoasă sărbătoare este la douăzeci februarie, ziua de naștere a profetului Mohammad. O mare procesiune pleacă de la Stadionul Merdeka, încă de dimineață, încheindu-se mai tîrziu la Moscheea Națională. Acesta e orașul nostru:

trăiesc aici, în pace și înțelegere, o mulțime de populații, fiecare cu tradițiile și credințele sale: malaiezieni, chinezi, indieni, europeni, eurasieni.

Ne oprim lângă clădirea Parlamentului, construcție nouă, impozantă, de optsprezece etaje, curinzând o mulțime de birouri, o bibliotecă, săli de banchete, săli de întâlniri oficiale și înconjurată de grădini bogate cu piscine și fântini arteziene.

Mergem apoi la Monumentul național, o mare sculptură în bronz — șapte figuri gigantice simbolizând puterea, rezistența, spiritul de sacrificiu al omului pus în slujba unor idealuri nobile.

Nu departe se află Muzeul național adăpostind colecții rare. Admirăm îndelung cele două picturi murale de pe frontispiciu — scene cu caracter istoric încadrate de ornamente tradiționale.

Neobosit, ghidul meu mă duce să văd și Moscheea națională Mesjid Negara, care — află de la el — este considerată una dintre cele mai moderne moschei din sud-estul Asiei. Clădirea cuprinde un mausoleu, o bibliotecă și câteva minarete. Marea sală este înconjurată cu verande și cu terase, ornate cu splendide desene islamice. Construcția în formă de umbrelă, cu optsprezece capete ascuțite reprezintă cele treisprezece state din Malaysia și cele «cinci puncte de bază ale Islamului», toate acestea susținute de șaisprezece coloane imense. Numai sala mare împreună cu verandele se întinde pe un spațiu ce poate cuprinde peste opt mii de oameni.

O atracție deosebită la Kuala Lumpur sînt Grădinile lacului. Între peluze cu iarbă proaspătă, arbuști înfloriți și copaci falnici, își unduie apele liniștite Lacul Tasik Perdana. O mulțime de oameni vin aici să se recreeze, să se plimbe cu bărcile, să facă schi nautic.

— Nu mai puțin frumos este însă și Parcul Templer — îmi spune însoțitorul meu. E acolo, între dealuri repezi cu cascade un fel de pădure tropicală. Propun să mergem pînă acolo.

— Pare cam departe.

— Merită însă. Mai ales că, în drumul nostru, mai putem vedea Peșterile Batu — un loc sacru pentru credincioșii hindu — și minerele de cositor, ceva care cred că vă va interesa, știut fiind că Malaysia este una dintre cele mai mari producătoare de cositor din lume.

Ne îndreptăm într-acolo, cu toată viteza, printre întinsele plantații cu arbori de cauciuc.

29 ianuarie, SINGAPORE

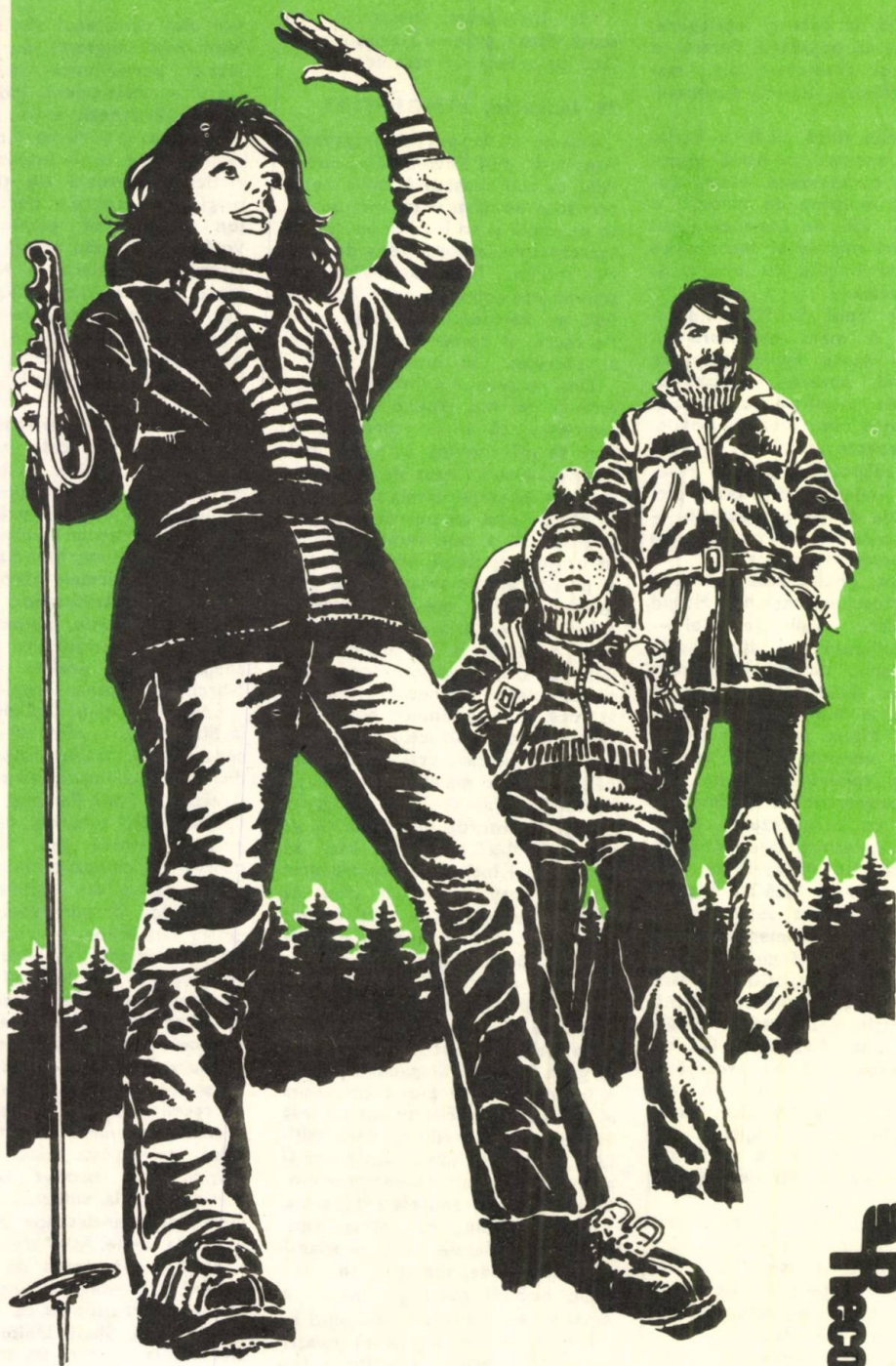
Lată-ne și în portul Singapore! Așa cum mi-l închipuiam: uriaș! Aflu că aici acostează zilnic peste trei sute de nave și că, într-un an, se descarcă și se încarcă aici peste șaptezeci de milioane tone de felurite mărfuri. Deci, o pătrime din schimburile comerciale ale Asiei de Sud se derulează în acest port. Pe scurt, al doilea port din Asia, al patrulea din lume.

Despre oraș — «Orașul leului» cum i se mai spune — află de asemenea că e un oraș-gigant. Plec să mă conving cu ochii mei. Un oraș-insulă, legat de Peninsula Malacca, în sudul căreia se întinde, printr-un pod ce poartă deasupra o șosea și o cale ferată. Întrînd în orașul republică, vei putea citi și pe pancardele uriașe, și pe ghidurile pliante aceleași cuvinte: «Bine ați venit la Singo!» «Sîntem bucuroși să vă însoțim cît veți sta aici. Singapore are multe să vă ofere: farmecul culturilor asiatice, al magazinelor bogate, al mîncărilor exotice... Cunoașteți oamenii care trăiesc pe acest pămînt? Sînt malaiezieni, chinezi, eurasieni, indieni. Toți sînt prietenoși și întotdeauna gata să vă ajute». M-a interesat însă să cunosc mai înții de toate trecutul acestui oraș... Și am aflat că (datînd de peste opt sute de ani în acea zonă de ancorare adăpostită de două insule) istoria sa modernă a început, în 1819 cînd Sir Raffles a achiziționat pentru imperiul britanic, de la sultanii malaysieni, o bucată de pămînt la gura fluviului Singapore pentru a înființa aici un punct comercial al mirodeniilor. Foarte curînd însă Singapore a devenit și bază militară a Marii Britanii. Obținîndu-și autonomia în cadrul commonwealth-ului britanic în ianuarie 1958, șapte ani mai tîrziu, se retrage din Federația Malaysiei și se proclamă republică independentă. În ultimele decenii populația insulei a crescut, s-a urbanizat, începînd cu 1961, o întinsă suprafață mîlăștinoasă din vestul docurilor a fost asanată — devenind zona industrială Jurang — astfel încît insula a devenit în întregime un oraș. Astăzi Singapore reprezintă una dintre cele mai fascinante metropole ale globului, metropolă care primește, anual, peste un milion și jumătate de turiști, un oraș la întretăierea a două lumi. Uimeste

mai ales caracterul său eterogen. Numeroșii imigranți, de altă dată, într-o permanentă căutare de lucru — malaiezieni, indieni, chinezi, pakistanezi, arabi, europeni — au păstrat și au imprimat caracteristicilor care le-au urmat caracteristicile spirituale ale țărilor de origine. Singapore e, deci, un Babilon al limbilor pămîntului, se vorbește în toate aceste limbi, se citesc cărți, ziare și reviste în toate aceste limbi, se ascultă posturile de radio și se urmăresc emisiuni de televiziune în toate aceste limbi. Moscheea stă lângă templul budist, pagoda lângă biserică.

Străbatem bulevardele largi și străzile înguste, cele mai multe paralele cu cheul. Pretutindeni, un amalgam de magazine, bazare chinezești și indiene, prăvălii dolda de mărfuri cu etichetele unor firme de renume mondial. Uriașe hoteluri pe firmele cărora citim: Mandarin, Ambassador, Apolo, Cookpit, Malaysia, Summit, Sadyhill... Mari restaurante cu terase acoperite de prelate înflorate: Narcisus, Neptun, Tropicano.

Localnicii spun: «Cînd te afli la Singapore, e păcat să nu-i vezi spectacolele tradiționale». Unul din cele mai impresionante poate fi văzut la Pasir Panjang Paradise: dansuri ale tuturor celor trei grupuri etnice din Singapore: malaiezieni, chinezi și indieni. Dansurile clasice din vechile imperii ale Chinei, dansuri vorbind prin grația mișcărilor, în ritmul tobelor malaieziene, veselele dansuri cu clopoței ale indienilor... În ambianța celor trei străvechi civilizații te afli și la Centrul de arte frumoase din Plaza Singapura și la Muzeul național. Replica peste timp acestor izvoare civilizatorii, o recentă expoziție industrială prezintă devenirea modernă a orașului, cele peste cinci sute de fabrici, care produc textile și hîrtie, pînă la sofisticate aparate electronice. Iar descoperirea țițeiului și în apele Asiei de sud-est a contribuit substanțial la creșterea puterii economice a Singaporelui. Firme internaționale ca Gulf Oil, Mobil, Esso, Shell, Union Oil, au ales insula ca bază de unde să-și conducă explorările. Cu toată suprafața sa mică, Singapore devine astfel al treilea mare centru de rafinare a petrolului din lume — după Houston și Rotterdam. Noaptea, la Singapore, firmele luminoase ale acestor companii petroliere se adaugă fabuloaselor constelații ale cerului tropical.

Recom

CUM NE ECHIPĂM PENTRU SPORTURILE DE IARNĂ
Un răspuns prompt găsiți la toate magazinele specializate în articole sportive și în marile magazine universale: **COSTUME DIN RELON COMODE și IMPERMEABILE, HANORACE, PULOVERE CĂLDUROASE CU MODELE JACQUARD, FULARE și CĂCIULIȚE TRICOTATE, PRECUM și ÎNCĂLȚĂMINTE ADECVATĂ.**

Echipamentul modern pentru schi sau săniuș sporește buna dispoziție și confortul orelor de destindere.

Tîrziu de toamnă în CIȘMIGIU

Amiază... Toamna, care împrumutase verii din zilele ei ploioase, le primește acum însorite înapoi, învăluind orașul într-o lumină blindă, nefirească. Capitala se lasă răsfățată în căldura ei tîrzie, dar cu o anume neîncredere. Bucureștiul e un oraș sceptic. Și totuși toamna aceasta ciudată a întîlnit locuri unde este trăită cu fervoare și așteptată cu neliniște în fiecare dimineață:

parcurile și grădinile orașului. Iar dintre toate, sub aparența lui banală, Cișmigiul e poate locul cel mai insolit al capitalei. Un singur pas e suficient pentru a ajunge de pe trotuarul marilor bulevarde pe asfaltul înnobilit de frunze și iarbă al aleilor. Dacă toate celelalte parcuri sînt separate în vreun fel de oraș, aici trecerea e atît de bruscă încît irealul învăluie atmosfera fami-

liară a grădinii. Firesc, cu un pas obișnuit, treci pragul unei lumi cu timpul, spațiul și personajele sale: trecători, îndrăgoști, elevi și studenți, pensionari, vislași, bunici și copii, guralivi, jucători, privitori... Cel ce pătrunde aici trebuie să-și aleagă un rol. Înspre sud, lîngă clădirea severă a liceului Gh. Lazăr, grădina e dominată de geometria liniilor și a cercurilor. Spațiul

e aici ordonat în spiritul clasic al grădinilor lui Le Nôtre, respirînd limpezime și claritate. Elementele se împletesc armonios: piatra, tăiată rigid, e acoperită de mușchi, în timp ce arbuștii «sculptați» au forme geometrice. Înspre nord linia dreaptă cedează locul aleilor șerpuitoare, iar iluzia regizată a unui «colț de natură» amintește de atmosfera romantică a parcului englezesc. Izvoarele, heleșteul încărcat de plante, insulițele și stuful sînt dominate de pe o «colină» de clădirea UNESCO cu acoperișul ei ascuțit în stil Francois Mansart, feerie de hornuri și lucarne aeriene. Între acești «poli» Cîșmigiul este o sinteză echilibrată în care piatra, vegetalul, acvaticul, metalul ascund prezența discretă a omului. Aici timpul nu trece, ci se repetă — în succesiunea anotimpurilor, parcul e mereu altul și mereu același. E una din formele nemuririi. Poate singura...

Astăzi culoarea dominantă e încă verdele. Doar cîțiva stejari bătrîni și prudenți nu se lasă amăgiți de capriciile toamnei și și-au scuturat deja frunzele roșiatice. Salcimii își împrăstie și ei bănușii peste asfalt, pietriș, statui și oameni într-o imponderabilă ninsoare. Pe suprafața netulburată a lacului se aștern, ca o patină a timpului, frunzele palide-corăbii efemere ale unei «armade» cernută din văzduh. După cîțiva pași pe alei trepidația orașului se stinge, dar liniștea e aparentă — un zgomot de fond se lasă interceptat de o ureche atentă: îndemnul fotografului, scrișiitul leagănelor, căderea unei cascade, gurgurit de porumbei, strigăte de copii, frînturi de conversație, dincolo muzica de la localul de pe insulă, tusea unui bătrîn, o fințină arteziană, zaruri aruncate pe lemnul cutiilor de table, lătratul unui ciine... Undeva castanele cad din clepsidra toamnei măsurînd cu un sunet crăpat scurgerea timpului. Cîțiva copii îndoae un arbust lingă o bancă: «— La ce școală învață? Ia să-i ducem noi la școală!»! «— Hai să fugim!». Un om hrănește păsările. Pe lac încep deodată să se audă bocănituri de visle. Doi copii trag la o poartă imaginară apărută de un al treilea. Peste bară!... Porumbeii bat leneș aerul într-un zbor ipotetic. Față în față mai amintind o «belle époque», un chioșc tinjind după fanfara militară și bătrîna

« Buturugă » — acum cofetărie ce și-a strîns deja pe mesele albe, scaunele din același metal stilizat « art nouveau » — decor de început de secol. Elevi în uniformă mai chiulesc de la ore prelungind rivalitatea tradițională a celor două licee din vecinătate — « Lazăr » și « Sava ». La bibliotecă și pe băncuțe studenții învață sau iau un prînz-gustare. Pe alei cărucioare multicolore-tonete cu Pepsi-biciclete-vată de zahăr-cîntare automate-bunici plimbînd nepoți-nuga-sirop-mingi cu elastic-vrăbii-furtunuri pentru udat florile-statui-căruciorul unui infirm-solare pentru preșcolari-bănci-scaune... Bătrînii și solitarii preferă rigidele scaune cu mîner, îndrăgostiții și comunicativii băncile. Cei doi fotografi au aceleași aparate-cutie prin care vîd lumea în « sepie ». Și recuzita-călușul, trăsura, costumul de cow-boy și chitara fără corzi-e veche. Doar un Mickey Mouse uriaș trădează T.V.-ul și civilizația plasticului. Lumea se mută după soare, citește, fumează, tăifăsuiește, împletește. Ici-colo siluete albastre aranjează straturile de flori sau tund arbuștii. Ascunse de ver-

deață se aud voci înfierbîntate, participînd pătimaș la un soi de dezbatere în aer liber. Ce a tulburat oare numeroasa asistență? Un « simplu » balon rotund, alb cu hexagoane negre. Aici e locul de întîlnire a vașnicilor suporteri-comentatori de un sfert de ceas al celor mai importante evenimente fotbalistice reale sau imaginare. « Agora » modernă unde bucureșteanul, mare amator de discuții gratuite și aprinse, vorbește sau ascultă, comunică cu oameni necunoscuți, devine alternativ prieten sau adversar. « — Noi, — Voi ». Fiecare este un adînc cunoscător al mișcărilor din culisele sportive. Auguri ai celui mai nou și popular zeu — FOTBALUL — magnificul, irepetabilul, efemerul. Tot aici, imperturbabili — jucătorii de șah. În jurul lor un număr triplu de constructori de ipoteze și sfaturi. La ieșirea din acest mic templu pestriț și zgomotos, pe o piatră se află încrustate misterioasele linii ale unui țîntar. De aici, după cîțiva metri, pătrunzi printr-un tunel vegetal în liniștea solemnă a Rotondei scriitorilor. Cele două sprezece statui încremenite în

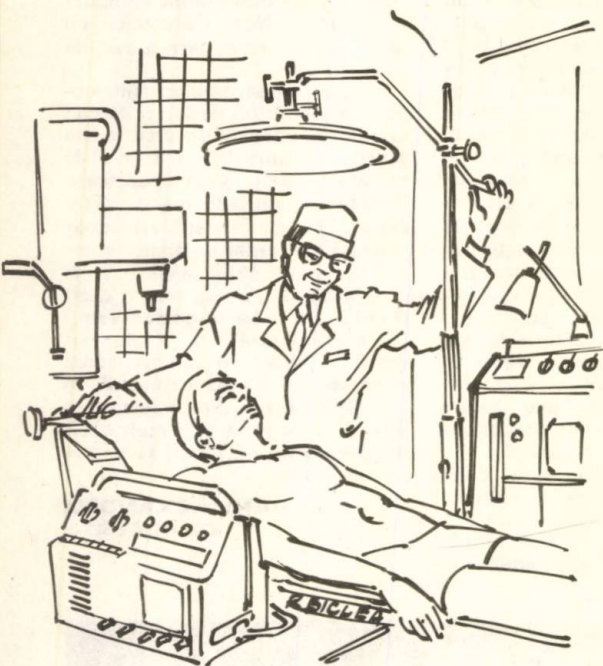
jurul simbolului solar al cercului din centru intruchipează parcă o altă brîncușiană « Masă a tăcerii ». Eternitatea alături de efemer. Un murmur vag pătrunde pînă aici: Creangă are un zîmbet hitru, Maiorescu s-a încruntat sever în timp ce Eminescu e adînc cufundat în visare; doar Caragiale, cu capul ușor întors, pare a asculta atent.

Alături de gazonul îngrijit, copacii de tot felul, de la cei exotici la sălciile plîngătoare creează un șevalet al timpului. Un pilc de mestecenii albi contrapuntează fluiditatea celorlalte nuanțe. Trecătorii încetinesc pasul, alții doar traversează grăbiți, poate enervați de sinuozitățile aleilor... E încă amiază... n-a trecut decît o oră... « — La revedere! Veniți și după-amiază?!... Da, sigur... » Privit în lumina aceea nefirească și blîndă Cîșmigiul își dezvăluie ceva din tainica lui ființă — el e mult mai mult decît un parc: este un loc al sufletului bucureștean.

**DAN ALEXANDRU
CONDEESCU**

ORICÎND PE LITORAL !

Litoralul românesc se recomandă din plin atât pentru petrecerea concediului cât și pentru efectuarea curelor balneare, în orice perioadă a anului, ne spun medicii și specialiștii.

Pentru cei care doresc să-și petreacă zilele de concediu sau să urmeze o cură balneară eficientă în perioadele de extrasezon, se asigură importante avantaje:

- Tarifele biletelor substanțial reduse, posibilitatea alegerii stațiunilor și confortul dorit, stabilirea sejurului la un număr mai mare sau mai mic de zile decât seria obișnuită.

- O cură balneară eficientă cu proceduri și instalații de tratament moderne.

- În această perioadă continuă să se organizeze numeroase excursii în Delta Dunării, în Nordul Dobrogei, la Murfatlar, Adamclisi.

- Pentru perioadele de extrasezon (ianuarie-mai și octombrie-decembrie) oficiile județene de turism din întreaga țară, I.T.H.R. București, precum și Comitetele sindicatelor din întreprinderi și instituții din întreaga țară dispun de locuri la odihnă și cură balneară în toate stațiunile de pe litoral.

PUBLITURISM

Avem olari

Ceramica este istorie. Ceramica este artă. Ceramica noastră este frumosul cotidian, ce vine din străfundurile neoliticului, Cucutenii dând numele uneia din culturile cele mai importante din lume, cu exemplarele ei mândrindu-se toate marile muzee. Ceramica dacică și cea de factură romană, apoi ceramica populației străromâne și române, vasele și străchinile Evului Mediu stau mărturie pentru evoluția civilizației materiale și spirituale din spațiul carpato-danubiano-pontic, de-a lungul a două milenii, olăritul ajungând în secolul trecut de la meșteșug la artă. Astăzi, așa cum avea să confirme și Ediția a II-a a Festivalului «Cîntarea României», sîntem beneficiarii unor olari de excepție, care prin produsele lor ne înfrumusețează interioarele caselor, viața. Totodată, aceste autentice valori reprezintă cea mai serioasă lovitură dată kitsch-ului, împotriva căruia revista «România pitorească» a început o adevărată campanie (vezi nr. 9/1978 și următoarele).

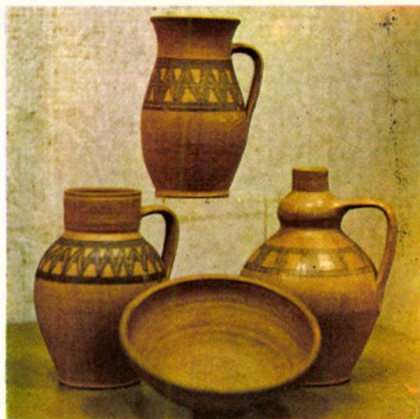
«CALÛL BUN SE VINDE-N GRAJD»

O expoziție cu sute de piese ceramice — adevărat tezaur de culori și forme în lut — așezate în vitrine sau pe pedestale, ornînd trei din pereții sălii de demonstrații a Muzeului satului și artă populară din București. Nici un exemplar nu poartă patina vremii, nu aparține secolelor trecute. Nu sînt vestigii ale renumiților olari daci sau ceramici de Cucuteni (dr. Gh. Focea: «Pentru comparație și evaluarea evoluției formidabile a acestei arte multimilenare

cred că ar fi trebuit expuse și cîteva modele scoase din pămîntul atoeapăstrător»), ci opere de ultimă oră, ale meșterilor de azi, mulți dintre ei prezenți în jurul unei mese lungi, așezate în mijlocul acestei încăperi primitoare, alături de muzeografi, specialiști-doctori în etnografie și folclor, ziaristi, colecționari și împătimați iubitori de frumos.

Expoziția — vie și fascinantă — reprezintă materialul didactic al Simpozionului «Creatori populari contemporani» (dr. Ion Vlăduțiu: «De fapt, este o consfătuire de lucru, o demonstrație directă a virtuților lutului încăput pe minile artiștilor, și nu un simpozion festi-

vist, cu academice pledoarii și auditoriu pasiv»), primul dintr-o suită ce vrea să demonstreze autenticitatea și permanența artei noastre populare, ca răspuns la văicărelile unor pseudocunoscători în materie, care din necunoaștere sau rec-re-dință se grăbesc să pună coroane de flori pe ceea ce numesc ei decedată tradiție, înlocuindă treptat cu nonvalori, surrogate, artizanat îndoielnic și produse kitsch (dr. Nicolae Ungureanu; directorul muzeului: «Prin tot ce am întreprins în ultimii ani — demonstrații practice ale creatorilor, microexpoziții, achiziționarea unor valori inconfundabile, crearea unui patrimoniu de artă populară contem-

porană și standul permanent cu vânzare a creațiilor originale — și mai ales, prin programul riguros de contact direct cu artiști populari, vrem ca muzeul nostru să fie « casa lor », unde găsim înțelegere și sprijin, unde se pot inspira din trecutele valori și-și pot confrunta creațiile cu cei cărora le sînt destinate ». Nu mai puțin de 32 de « mărci » erau expuse, de fapt numai o parte din ceramica produsă azi în peste 100 centre răspândite pe întreg teritoriul țării. E drept, acestea sînt jumătate dintre cele înregistrate la începutul acestui secol și cu numărul olarilor mult împușinat (Ionică Stepan, Biniș, Caraș-Severin: « Prin 1930, în satul nostru erau 235 cupatoare de ars oale, acum mai sînt numai 6 »; Victor Vișoreanu, Horezu, Vlcea: « Înainte de '44, la noi erau peste 120 olari și am rămas abia o duzină, și nu reușim să facem față cererilor »), dar emulația creată în jurul artei ceramice și mai ales înțelegerea de care se bucură acum majoritatea meșterilor, lasă să se prevadă un fel de renaștere-îmbogățire a acestei străvechi îndeletniciri (Grigore Ciungulescu, Oboga, Olt: « Artă mea m-a făcut cunoscut în toată țara și dincolo de ea, pentru că nu stric formele tradiționale, învățate de la

taică-miu, pun culorile cu care m-am pomenit, adică verde, maron și galben, dar aduc ceva personal în decor și, cine-i cunoscător, știe că strachina asta-i numai a mea »; Marin Nicolae, Pisc, Ilfov: « Cu cele peste 20 modele de figurine fluierătoare, eu am ajuns să am prieteni în toată lumea, sînt adică internațional, și nu mă mai duc să le vînd prin țîrguri, că-mi vin oaspeții la poartă și nici comenzile ferme nu le pot face decît pe jumătate »).

Așa stînd lucrurile, am pus întrebarea:

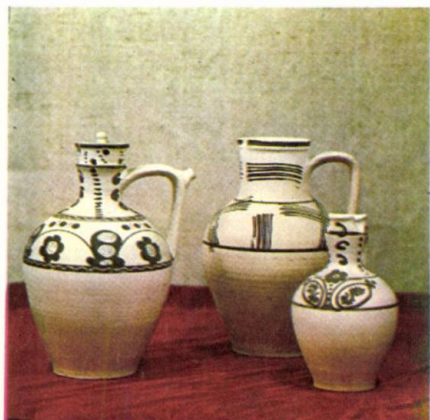
— Care dintre meșterii și specialiștii de aici au fost prezenți la omologarea-selecție de la Constanța?

Tăcere stînjenitoare... De data aceasta, tăcerea n-a fost de aur, ci acuzatoare, de rău augur pentru ceea ce întâlnim pe tarabele și-n piețele modernelor noastre stațiuni. Se pare că acel conclave s-a finit cu ușile închise...

CONȘTIINȚA VALORII ȘI VIITURA KITSCH-ULUI

15 meșteri olari au răspuns invitației muzeului, de a lua parte la această întâlnire-destăinuire: Aurelia și Stelian Ogrezeanu, Eufrosina și Victor Vișoreanu, Ioana și Dumitru Mischiu, Maria și Gheorghe Iorga (toți din Horezu,

Vlcea), Marin Nicolae (Pisc, Ilfov), Grigore Ciungulescu (Oboga, Olt), Marin Trușcă (Romăna, Olt), Andrei Trașcă (Șișești, Mehedinți), Constantin Oprea (Noaptea-Șișești, Mehedinți), Ionică Stepan (Biniș, Caraș-Severin), Jenică Castan (Dumesti, Vaslui). Gazdele au ținut trei scurte referate: « Locul ceramicii în contextul artei populare românești » — Silvia Zaerciuc (« Spre deosebire de alte genuri artistice supuse unui rapid proces de dispariție sau de totală transformare în condițiile societății contemporane, ceramica continuă să fie și astăzi o creație vie, în forme și cu funcții de o mare diversitate, păstrînd și trăsături tradiționale, dar făcînd loc și la noi forme, destinații, elemente și structuri decorative etc. »), « Relațiile dintre muzeu și centrele de olari din România » — Natalia Marcu (« Prin achizițiile făcute pe bază de comenzi, este oferită olarilor posibilitatea de desfacere a producției lor; totodată, prin selecția riguroasă a pieselor puse în circulație, se realizează un important proces educațional, atât pentru creator, care este îndrumat spre valorile autentice, cît și pentru publicul consumator de artă ») și « Modalități de valorificare a ceramicii populare în ambiantul mo-

dern» — Doina Dascălu («În lumea contemporană, ceramica dobândește o nouă dimensiune, capătă funcții simbolice și decorative, de la ornamentarea locuințelor din blocuri, la decorarea interioarelor de hoteluri, restaurante și hanuri. În aceasta rezidă și pericolul eclectismului, al împrumutului din formele industriale, care poate duce la alterarea tradiției și transformarea calității artistice în cantitate artizanală, care deschide poarta kitsch-ului»).

N-a fost nevoie de prea multe insistențe, pentru a se aprinde focul discuțiilor. Toți aveau de spus câte ceva, de «a vorbi pe șleau, cum spunea Stelian Ogrezeanu, mai ales că e pentru prima oară când putem vedea și ce-i în oala vecinului. Vasele pe care le facem sînt cărțile noastre de vizită; istoria olarilor e scrisă cu aceste mîini care frămîntă lutul și-l face să se urce pe roată ca o pasăre». Unii erau pentru a nu știu cîta oară oaspeți ai muzeului, alții de abia-i pășiseră pragul, uimiți de cele ce vedeau; unii au probleme cu procurarea lemnului pentru ars în cuptoare, folosirea injectoarelor cu păcură sau a cauciucurilor uzate alterînd calitatea produselor, ca și cei care folosesc cenușa în aluatul pămîntu-

lui, alții au cerut să fie ajutați în achiziționarea pieselor, pentru a nu mai rămîne la cheremul pieții și al intermediarilor fără scrupule, care fac afaceri mari, cerînd multe obiecte și de proastă calitate; unii și-au făcut mici muzee acasă, cotrobăind prin podurile cu vechituri ale satului, alții au consultat cărți și tratate de specialitate — în ambele cazuri existînd dorința de a vedea și cunoaște ce au făcut înaintașii, ce zic cercetătorii, pentru ca ei să ducă mai departe tot ceea ce este peren în creația populară. Toți arătau că-i preocupă în mod deosebit transmiterea artei lor tinerei generații, luîndu-și fiecare în atelier 2—3 sau chiar 10—15 copii, pentru că și-au dat seama că meșteșugul acesta nu numai că nu trebuie să dispară, dar e din ce în ce mai chemat să îmbogățească sufletele și ochii oamenilor de azi și de mîine, saturați de atîtea produse industriale tipizate, de la mobilă pînă la uniformitatea apartamentelor.

— Așa cum vă aud vorbind, li se adresa dr. Georgeta Stoica, și ceea ce văd că ați expus aici îmi dau seama că ați ajuns la o conștiință a valorii dv., ceea ce vă situează în rîndul autenticilor creatori de frumos.

— Numai dacă muzeul va reuși să strîngă în jurul său pe toți artiștii populari, este de părere dr. Olga Horșia, vom putea stăvili viitura kitsch-ului. Am convins-o, după cîteva decenii în slujba artei populare, că nocivitatea acestui fenomen nu-i înțeală la adevărata ei dimensiune la multe dintre comitele județene de cultură și educație socialistă.

— Cînd, actualele comisii de omologare, completează dr. Georgeta Stoica, nu vor mai cataloga nonvalorile ca «bunuri de larg consum», punîndu-le alături de mături, crăți și ochelari de plastic, vom putea închide poarta... comercială prin care proliferază kitsch-ul!

Și atunci, am pus o ultimă întrebare:

— De ce anul trecut, pe întregul litoral, n-am văzut nici măcar o piesă autentică, din cele etalate aici?

— Pentru că, a răspuns Stelian Ogrezeanu, noi nu ne putem permite să pierdem 3—4 luni din lucru și, mai ales, cum zice o vorbă din bătrîni, calul bun se vinde-n grajd...

VALENTIN HOSSU-LONGIN

Fotografii de NATALIA DUMITRU

OLTUL — un martor milenar al istoriei noastre
OLTUL — izvor nesecat al datinei, cîntecului și poeziei populare
OLTUL — o cascadă a energiei moderne

Spațiul curgerii Oltului înmănușează superbe trasee ale drumeției montane și celebre stațiuni balneare: *Călimănești-Căciulata, Govora, Olănești, Ocnele Mari.*

Zestrea sa modernă, în care s-a investit o mare cantitate de muncă și de fantăzie, înseamnă hoteluri noi, confortabile, vile, restaurante, baze de tratament înzestrate cu aparatură perfecționată, personal medical și de servicii turistice cu o înaltă calificare profesională.

DEFILEUL OLTULUI

un paradis al turiștilor,
o inepuizabilă sursă de sănătate

CĂLIMĂNEȘTI
CĂCIULATA
GOVORA, OLĂNEȘTI,
OCNELE MARI

● Program de funcționare: 365 zile pe an ● cazare în vile și hoteluri de prima categorie ● restaurante-pensiune cu meniuri variate ● baze multifuncționale de tratament ● în Rm. Vlcea, două unități reprezentative: complexele hotelier-turistice ALUTUS și CAPELA ● Popasuri turistice situate în cele mai atrăgătoare zone de pe cuprinsul județului.

Agențiile și birourile de turism organizează în tot timpul anului un program bogat de excursii.

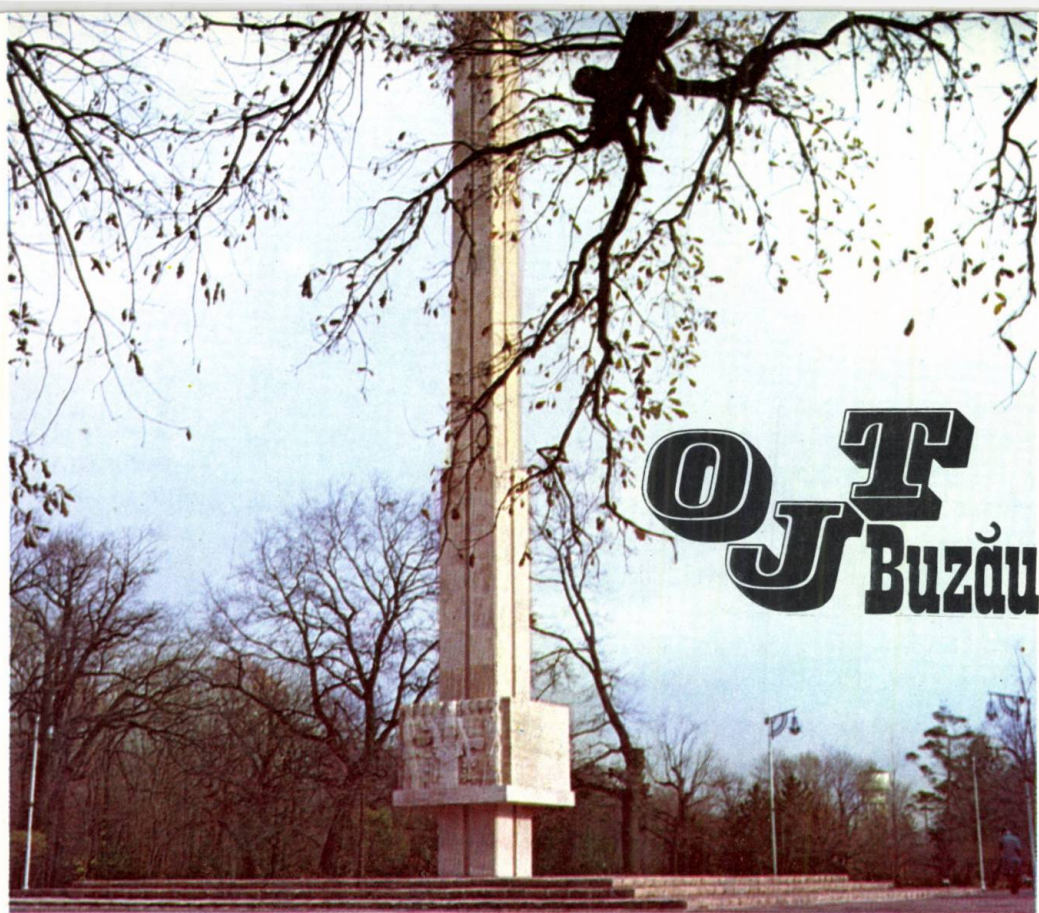
Aceste asigurări sînt date de un amfitrion autorizat:

oijt
vîlcea

RÎMNICU VÎLCEA

str. Tudor Vladimirescu nr. 27,
tel. (947) 16.600

Din marginea Bărăganului — pe unde umblau faimoșii dropioi-mitropoliți, pînă în codrii Cislăului sau în pădurile Bisocăi, urcînd Penteleul — care este « starostele munților din Buzău », sau urmînd potecile de sub culmea Pietroasei — unde s-a găsit Cloșca cu puii de aur, ne călăuzește Odobescu, fermecat de frumusețile acestor ținuturi.

Astăzi, de-am lua și noi în piept aceste drumuri ce făgăduiesc bucurii, se oferă călăuză **OFICIUL JUDEȚEAN DE TURISM BUZĂU** Str. Ostrovului Nr. 5 ● Telefon 12244 și 12033 ● Prefix: 974.

În Buzău, vom găsi găzduire la hotelurile: **PIETROASA**, **BUZĂU** și **BUCEGI** (telefon 36626).

De aici putem pleca la:

- **VULCANII NOROIOSI** de la Piclele Mari și Piclele Mici, Beciu și Plopeasa (25—30 Km de Buzău).

- Pe Valea Tisăului, la **TABĂRA DE SCULPTURĂ** de la Măgura, în pădurea cu statui.

- La Gura Teghii, în pădurea de pini seculari, spre stîile din Penteleu.

- La Lopătari, pe Valea Slănicului, spre **FOCUL VIU**.

- În stațiunea **BALTA ALBĂ** (25 km de Buzău, spre Bîrăila), unde venea și « veselul Alecsandri »; din nămolul de aici — foarte eficace în tratamente — sînt extrase toate produsele Pell Amar, de mare faimă terapeutică.

Și dacă vom urma sfatul Odobescului: « vino cu mine pînă colea în Munții Buzăului », vom descoperi sigur noi frumuseți « rătăcind cu ochii pe plajuri încîntătoare, iar cu auzul și cu gîndul prin fantasticile regiuni ale basmelor... » Vom găsi gazdă amabilă, mereu primitoare:

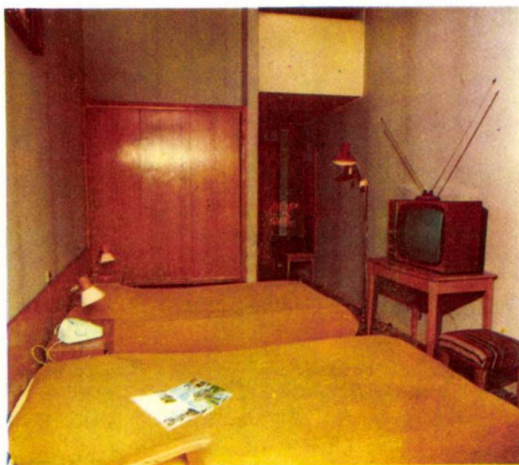
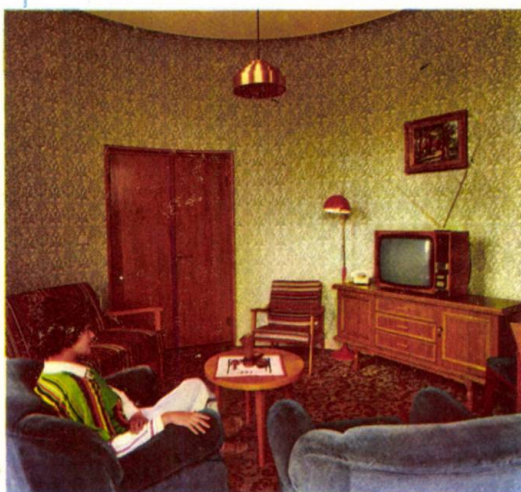
OFICIUL JUDEȚEAN DE TURISM — BUZĂU

**Complexul
de Hoteluri și Restaurante
«CAPITOL» — București**
vă invită să vizitați
unitățile sale
reprezentative
unde vi se oferă o gamă
variată de servicii:

- Hotel-Restaurant Capitol
- Hotel-Restaurant Palas
- Hotel-Restaurant Universal
- Hotel Central
- Hotel Cismigiu
- Hotel Dîmbovița
- Hotel Opera
- Restaurantele: Bucur, Berlin,
Turn, Cofetăria Turn

Calitatea serviciilor atât la ho-
teluri cît și la restaurante este
asigurată la nivelul unor înalte
exigențe.

Ah, Bănie, ah Bănie, iar ne chemi la ospetie!

Cine a zburat vreodată în susul Dunării și a privit din avion bucata de țară dintre riul Olt și Gura Motrului a putut vedea perfecțiunea cu care natura fixează geometria județului Dolj, în planuri suprapuse, ca o frunză uriașă de viț de vie străbătută de nervura centrală—Jiul, din care se ramifică nenumărate alte căi, ca niște reveniri de oxidare a clorofiliei. Iar în inima acestui spațiu, amețitor de colorat cu verdele aproape negru al pădurilor, lizierelor de salcîm și viilor, pînă la maroniul metalizat al Dunării, Bănia Craiovei apare ca un uriaș din basme, care se scaldă în baia de aur a lanurilor fără hotare ale grîului dat în copt. Între acestea, strălucesc așezămintele de turism ale județului Dolj:

LA CRAIOVA

1. hotel de categoria I-a JIUL, din calea Bucureștilor 1—3, telefon: 20611, telex: 41271; are

400 locuri de cazare în camere cu 1 și 2 paturi, servicii de schimb valutar, shop, săli de recepție, piscină cu 100 m.p. oglindă de apă, în sală acoperită. Restaurant cu 3 săli, totalizînd 600 locuri, bar de zi, braserie, terase.

2. Hotel de categoria I-a PALACE (care mult ne place), str. Alexandru Cuza 1, telefon 21548, 21932, 24370 are 100 locuri cazare, restaurant cu 200 locuri, cofetărie cu 30 locuri, shop și schimb valutar.

3. Complexul MINERVA din str. Kogălniceanu nr. 7, telefon: 30497 și 30947; hotel categoria I, cu 87 locuri, restaurant cu 200 locuri, braserie cu 120 locuri, grădină de vară cu 500 locuri; CRAMA MINERVA are 400 locuri și este fără-îndoială, cea mai spațioasă și cea mai aerisită din țară, iar serviciile sînt ireproșabile.

Tot aici se află o sală de protocol cu 80 locuri. Complexul MINERVA mai cuprinde o cofetărie cu 60 locuri și un laborator de cofetărie care aprovizionează toată rețeaua turistică a județului cu prăjituri și alte preparate.

ÎN JUDEȚ

4. HANUL DOCTORULUI (dar nu numai al lui) la 5 km de Craiova, pe drumul european 94, telefon: 44013, han turistic de categoria I, are 82 locuri cazare în camere cu 2 paturi, restaurant cu 120 locuri în sală și 300 locuri pe terasă. Parcare, campare.

5. Popasul turistic LUNCA JIULUI, telefon: 30801; are 16 locuri confort I în căsuțe cu cîte 2 locuri, cu grup sanitar propriu și alte 90 locuri în rulote și căsuțe tip. Parcare și campare.

6. Motelul turistic de categ. I ALMAJ, la 17 km. de Craiova, spre Filiaș, telefon: 30750; 30 locuri în clădire, 28 locuri în căsuțe cu grup sanitar propriu, terenuri de sport acoperite și neacoperite, parcare și campare.

7. Stațiunea BRATOVOEȘTI la 27 km. de Craiova, pe drumul spre Bechet, oferă cazare în vile, în căsuțe cu grup sanitar propriu, restaurant, parcare, campare. Vila VÎNĂTORUL s-a dat recent în folosință și este un model de eleganță și confort, putînd satisface deplin orice exigență în materie.

8. CALAFAT, la 88 km. de Craiova, port la Dunăre, are hotel categ. II cu 86 locuri, iar în construcție se află un alt hotel de categ. I cu 100 locuri, restaurant, baruri și celelalte servicii.

9. BĂILEȘTI, localitate situată pe drumul spre Calafat, are motel cu 42 locuri și restaurant cu 110 locuri.

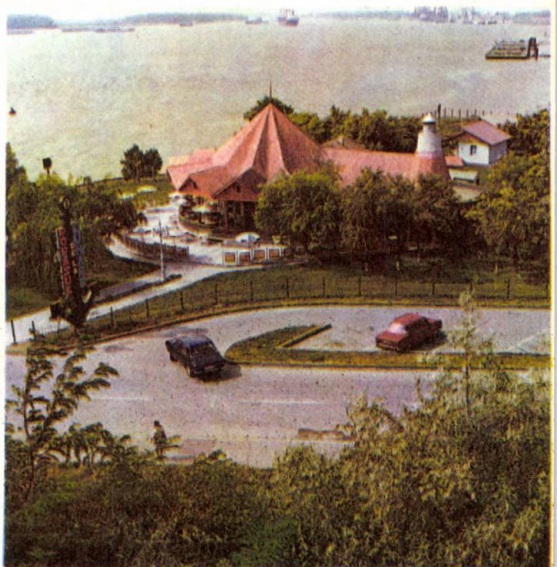
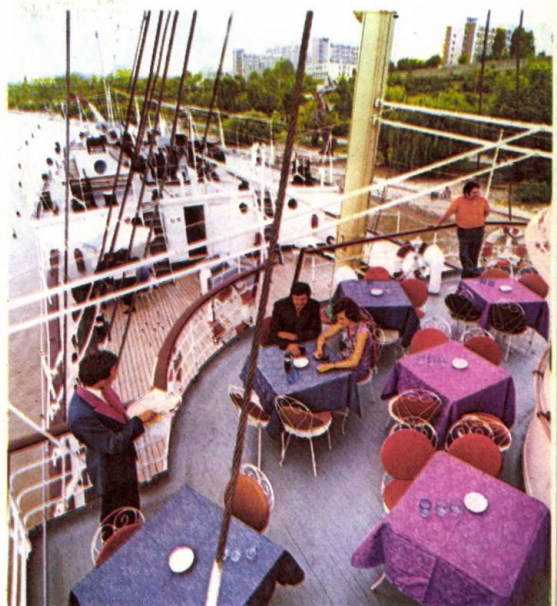
Programul de prestații ale Oficiului Județean de Turism Dolj se întregeste cu organizarea excursiilor interne și externe, în tot cursul anului.

Drumetînd printre toate acestea n-ai decît să irumpi în nostalgicul cînt al pelegriului care sună așa:

**Ah, Bănie, ah, Bănie
iar ne chemi la ospetie...**
(notele nu ni le-a comunicat încă compozitorul; notele de plată însă da, vă așteaptă, fără să fie prea... «acute».)

.. « POPASUL DE LA DUNĂRE » — un excelent loc de repaos pe malul Dunării, într-un cadru natural, care agrementează plăcut călătoria dumneavoastră spre litoral. Cele 250 de locuri (în salon și pe terasă), preparatele culinare cu specific pescăresc, amabilitatea personalului, gustările reci, preambalate (pentru cei care se grăbesc) precum și cele câteva locuri la căsuțele din camping — iată doar câteva elemente care vă vor determina — sperăm — să faceți un popas, la... « POPASUL DE LA DUNĂRE ».

.. 3 saloane (roșu, albastru și verde), un snack-bar, un bar de zi, plus locurile de pe covertă, un excelent bucătar șef care vă oferă — mai ceva « ca la mama acasă » — un nu mai puțin excelent crap la proțap sau o știucă umplută (ca să alegem doar două specialități din cele peste 20), o ambianță unică nuanțată de unicitatea decorului (interior și exterior) vă vor face să savurați în fiecare zi între orele 14 și 23 (în afară de luni) o masă al cărei gust nu-l veți uita niciodată... dacă, bineînțeles o veți servi pe vasul « LIBERTATEA » ancorat pe malul Dunării.

.. Chiar dacă veți dori ca ospătarii să întârzie puțin mai mult decât de obicei — pentru a vă oferi posibilitatea să admirați arhitectura originală a unui interior ales, încadrat în ambianță — nu veți reuși. Promptitudinea ospătarilor de la restaurantul « BRATEȘ » e tradițională, indiferent că servesc zilnic peste 20 de specialități la peste 400 de locuri. « Cafeaua e servită! » veți fi anunțați. Dacă nu o preferați fierbinte... lăsați-o să se răcească și priviți jurîmprejurul. Peste tot veți avea ce admira!

vă asigură

ÎNTRĂPRINDEREA COMERCIALĂ DE STAT
PENTRU ALIMENTAȚIE PUBLICĂ GALAȚI

Un ghid competent
 într-un oraș înfloritor:
 Întreprinderea
 comercială de stat
 textile-încălțăminte
PITEȘTI
 vă călăuzește prin două
 dintre marile sale unități:

Magazinul universal **TRIVALE**

un gigant comercial dispus pe șapte nivele, cu numeroase raioane, specializate pe cele mai solicitate bunuri de consum: textile, îmbrăcăminte, încălțăminte, articole electrotehnice și de uz gospodăresc (aparate de radio și televizoare, mașini de cusut, frigidere, mașini de spălat etc.), articole de sport-turism, velo-auto-moto, piese de schimb.

Complexul comercial **FORTUNA**

un univers al artei culinare: unități de alimentație publică, după toate preferințele și pentru toate gusturile, gata să ofere un sortiment variat de cea mai bună calitate, alcătuit cu fantezie — de preparate culinare, de cofetărie și patiserie.

Ghidul care vă conduce
 prin acest labirint
 al gastronomiei piteștene
 vă propune
 să vă opriți și la:

- restaurantul *Union*
- restaurantul cu linie
 de autoservire *Cina*
- restaurantul *Lacto-vegetarian*
- berăria *Zimbru*
- patiseria *Marga*
- cafe bar-ul,
 cofetăria și ceainăria unde,
 printre altele,
 se servesc ceaiuri și răcoritoare
 bazate pe extracte din plante,
 după rețete originale.

**Rețineți: în centrul municipiului Pitești,
 Magazinul universal TRIVALE și Complexul comercial FORTUNA**

Drum spre muntele legendar

La poalele Ceahlăului, în cea mai pitorească zonă din Carpații Răsăriteni, se află stațiunea **DURĂU** unde se ajunge — cu mijloace de transport în comun — venind de la Piatra Neamț pe un drum asfaltat ce ocolește lacul Bicz pe toată lungimea lui, prin Poiana Teiului — sau Coadă Lacului, cum i se mai spune — prin Bistricioara, pînă la Durău. O altă șosea asfaltată, care scurtează la jumătate drumul de la Piatra Neamț la Durău, urcă înainte de Barajul Bicz pe albia pîrîului Izvorul Muntelui pînă la Ceahlău. În oricare variantă s-ar face deplasarea, frumuseți naturale de neuitat ne sînt răsplată. Iar acolo sus, la Durău, condițiile de cazare sînt la un nivel de confort care poate satisface orice exigență:

— 266 locuri în camere cu 2 paturi la hotel **DURĂU** și încă 200 locuri cu același confort, adică încălzire centrală, apă curentă rece și caldă, în cele 7 vile. Iar în noul hotel construit recent, alte 143 locuri, plus încă 50 locuri în cabana vecină, unică prin eleganță.

La restaurantele din complexul **DURĂU** veți putea verifica faima bucătăriei moldovenești și buchetul vinurilor din podgoriile răsăritene ale țării.

La Durău sînt puse la dispoziția grupurilor de turiști săli de recepție și de ocazii festive, sală de conferință, săli de agrement cu

două piste de popice automatizate, sală de biliard și alte jocuri distractive, sală de cinema în care sînt proiectate filme în premieră, audiții muzicale. Sub îngrijirea specialiștilor se fac tratamente și masaje, utilizîndu-se plantele din flora alpină locală.

O atracție deosebită o constituie drumețiile lungi organizate cu « masă la iarbă verde » sau la stîna turistică și vizite la cabanele Fîntînele (cota 1240 m), Dochia (1870 m) sau pe versantul Izvorul Muntelui.

Iarna sînt amenajate pîrtii de săniuțe și de schi, cursuri pentru schiorii începători, teleschi. Săliile de gimnastică ca și terenul din jurul hotelului crează posibilități pentru manifestări sportive: tenis, volei, baschet, handbal, patinaj etc.

OFICIUL JUDEȚEAN DE TURISM NEAMȚ

telefon: **11094** • prefix: **936**

vă stă la dispoziție, conducîndu-vă spre ceea ce Vlahuță găsea că este « minunata priveștiște a Ceahlăului. Singur și posomorît, trufaș stăpînitor peste un popor de munți ce par pe lîngă dînsul mușuroaie, înălțîndu-și creștetul în cer, scărmanînd norii cu raghila-i de stînci înfîpte pe fruntea-i pleșuvă, mîndrul uriaș farmecă riul cu puterea lui. »

La Durău veți descoperi Ceahlăul, muntele legendelor...

OJT SUCEAVA

Pentru ca satisfacțiile unei călătorii în Țara de Sus să fie depline, O.J.T.-Suceava pune la dispoziția vizitatorilor, atât în orașul de reședință, cât și pe cuprinsul județului, o bogată rețea de unități hoteliere și de alimentație publică. Între acestea vă sînt recomandate: hotelurile-restaurant **Arcașul**, **Bucovina**, **Suceava**, **Balada**, precum și popasul turistic **Strand** — în municipiul Suceava; la Rădăuți, restaurantul **Nord**, iar la **Putna** o cabană și un camping. În orașul Siret, funcționează un han cu restaurant, crămă și bar de zi, la Solca un han, iar în apropiere, popasul turistic cu specific pescăresc **Trei iazuri**. La Cîmpulung Moldovenesc călătorul se întâlnește cu modernul complex turistic « **Zimbru** »; la doi kilometri în mijlocul naturii se află cabana **Deia**, iar sus, în vîrf de munte, în imediată apropiere de Pietrele Doamnei, hotelul « **Alpin** » — Rarău; coborînd în Valea Bistriței, celui ce-i este drag mersul pe jos, îi iese în cale cabana **Zugreni**.

vă invită în Bucovina

Bineînțeles că nu putem părăsi aceste meleaguri fără să vorbim nimic despre **Vatra Dornei**. Stațiunea nu mai are nevoie de recomandării. Cunoscută încă din veacul trecut datorită primului izvor mineral descoperit aici, ea s-a dezvoltat neîncetat, ajungând astăzi o adevărată « Citadelă a sănătății ». Deschisă în tot cursul anului, avînd surse bogate în ape minerale, recomandate în cura externă pentru afecțiuni cardio-vasculare, precum și în recuperarea aparatului locomotor, sistemului nervos periferic, apele de la Vatra Dornei sînt folosite cu succes în cura internă, pentru tratarea unor afecțiuni digestive, anemii, debilitate etc. Un rol tot atît de important îl are nămolul de turbă adus de la Poiana Stampei, aplicat sub formă de băi și împachetări. Factorilor naturali li se asociază proceduri complexe de fizio-electro și termo-terapie, aerosoli, gimnastică medicală, etc., efectuate în baze moderne de tratament, coordonate de un personal medical cu o înaltă calificare. Cazare și masa, în hoteluri, vile, și restaurante-pensiune.

Pe lîngă cei veniți la tratament, Vatra Dornei și împrejurimile ei atrag și oameni perfect sănătoși, îndemnați de frumusețea peisajului și de nelimitatele posibilități oferite pentru practicarea în orice anotimp a sportului și turismului. Stațiunea dispune vara de terenuri de volei, baschet, tenis, fotbal, iar iarna de pîrtii special amenajate pentru schi, săniuțe, precum și de un patinoar. **Cabana Mestecăniș** așezată în șaua muntelui cu același nume, precum și cabana și popasul turistic de pe dealul **Runcului**, situat numai la 1000 m de stațiune, își asumă răspunderea de a susține activitățile de agrement practicate la Vatra Dornei.

De fapt, pretutindeni aici, oaspeților li se oferă « pe viu » dovada caldei ospitalități bucovinene.

Text și fotografii: LICĂ IOSIF

ÎNȚEPRINDEREA DE TRICOTAJE FOCȘANI

**UN PULOVER IDEAL
PENTRU
EXCURSIILE DUMNEAVOASTRĂ...
...vă rezervă ÎNȚEPRINDEREA
DE TRICOTAJE DE LÎNĂ-FOCȘANI.**

Din cele peste 135 de modele noi — pulovere, cămăși, veste, bluze, costumașe pentru copii, căciulițe, fulare, mănuși etc — fotoreporterul a surprins doar trei. Prea puțin, pentru a vă putea forma o imagine despre paleta modelieră și coloristică care conferă produsele focșănene frumusețe, eleganță, modernitate. Vă recomandăm, așadar, produsele cu marca: « I. T. Focșani ».

PORȚELANUL DIN ALBA IULIA

un produs consacrat pe piețele Europei

pentru că:

- este de cea mai bună calitate
- iese din mâinile unor artiști ai artei decorative
- cuprinde zonele cele mai diferite ale utilităților gospodărești, de la serviciile de masă, ceai, cafea, tort. etc., la vazele, fructierele, platourile și bibelourile cu funcții decorative
- se prezintă cumpărătorilor într-o inepuizabilă suită de modele și sortimente.

O marcă de prestigiu

PORȚELANUL

Alba Iulia, Str. Viilor Nr. 128

**O invitație
pentru
toți turiștii
care trec
pragul
județului
Vâlcea:**

Vizitați magazinele
aparținând
DIRECȚIEI
COMERCIALE
JUDEȚENE
VÎLCEA

« 33 de magazine într-unul singur »: Universal COZIA din Rm. Vâlcea, unde vi se oferă un sortiment bogat de mărfuri: confecții, tricotaje, încălțăminte, marochinărie, țesături, galanterie ● bunuri de folosință îndelungată — electronice, electrotehnice, electrocasnice ● articole de menaj — sticlărie, porțelanuri, vase emailate ● chimice ● articole cosmetice și de parfumerie ● articole de sport, foto, muzică.

Sugestii competente pentru mobilarea apartamentului dv. vi le poate da magazinul de prezentare și desfacere **MOBILA**. Un bogat sortiment de garnituri de mobilă, produse ale unor fabrici de prestigiu din întreaga țară, stau la dispoziția cumpărătorilor în cadrul unei expoziții permanente. Personalul unității asigură transportul mobilei și asamblarea ei la domiciliul clienților. Într-un raion specializat găsiți toate accesoriile care fac și mai atrăgător căminul dv.: stofe de mobilă, garnituri de pat și de masă, huse, covoare, jaluzele, corpuri de iluminat etc.

Rețeaua comercială vîlceană cuprinde, de asemenea, **MAGAZINUL COPIILOR**, Complexul comercial **NORD**, precum și magazinele recent inaugurate la parterul noilor blocuri de locuințe din cartierul **ZAVOI**.

Turiștilor aflați în stațiunile de pe Valea Olutului le stau la dispoziție **Complexele comerciale din Govora și Olănești**, precum și modernul magazin universal de la **Călimănești-Căciulata**.

Noua carte de vizită a comerțului sibian:
Magazinul universal DUMBRAVA
aparținând I.C.S. mărfuri industriale Sibiu.

În raioanele lui, bine aprovizionate cu cele mai noi creații ale industriei noastre ușoare și cu un bogat sortiment de produse de larg consum găsiți: ● țesături ● confecții ● tricotaje ● galanterie ● încălțăminte ● marochinărie ● articole pentru sport și turism ● foto ● cadouri, obiecte de podoabă, artizanat, cosmetice, porțelanuri, cristaluri ● pentru decorațiuni interioare — covoare, carpete, perdele etc. ● raioane specializate pentru articole metalochimice, electronice, electrotehnice și electrocasnice. ● la demisol un mare magazin alimentar

**O unitate care reprezintă cu vrednicie tradițiile
comerțului sibian**
DUMBRAVA

SOLICITUDINE FAȚĂ DE BENEFICIARI

De vorbă cu
NICOLAE BARBU,
președinte al U.J.C.M. — Constanța

— Tovarășe președinte, vă aflați la conducerea U.J.C.M. Constanța de mai mulți ani. V-am ruga să ne faceți o prezentare a activității cooperăției meșteșugărești pe care o coordonați.

— Întrucât organizația noastră își desfășoară activitatea în cadrul unui teritoriu prin excelență turistic, unde, atât în sezon cât și în extrasezon, vin numeroși oaspeți din țară și de peste hotare, doresc să prezentăm în primul rând cititorilor rețeaua de desfacere cu amănuntul, care oferă un bogat sortiment de mărfuri. U.J.C.M. Constanța, dispune de 63 unități amplasate atât în municipiu, cât și în stațiunile de pe litoral, sau pe principalele trasee turistice. Dintre aceste unități, 38 au caracter permanent, funcționând în tot timpul anului. Pentru a satisface în bune condiții cerințele turiștilor, multe dintre aceste magazine cum ar fi cele de la Mamaia, Eforie Nord, Eforie Sud, Neptun, Olimp Jupiter, Saturn ș.a., au fost organizate după metode comerciale moderne cu expunerea deschisă și alegerea liberă. În același context se adaugă unele magazine din municipiul Constanța, în special magazinul « Dobrogeana » cu funcționare non-stop (orele 8—20), precum și un important număr de tonete integrate în comerțul stradal, numărul acestora variind în funcție de cerințele fiecărei stațiuni, de la o etapă la alta.

— Ce sortiment de mărfuri oferă pe litoral rețeaua dumneavoastră comercială?

— În prim-plan se situează felurile suveniruri, apoi obiectele de folosință zilnică majoritatea realizate în atelierele proprii. În mai multe localități ale județului, avem ateliere în care se realizează produse unicat și de mică serie. Este vorba de broderii, cusături și alesături; de confecții artizanale din lemn și metal; de covoare și carpete, articole din ceramică și sticlă metalizată; de marochinării

artizanală, împletituri și articole pentru plajă; confecții pentru bărbați, femei, și copii, tricotate și articole de galanterie. O realizare recentă este atelierul de țesut covoare dat în folosință la Constanța. Tot în cadrul acestor activități economice se înscriu și realizările celor șase unități auto-service, ca și ale atelierului de proiectare, care prestează servicii pe bază de comandă fermă atât pentru beneficiari din cuprinsul județului Constanța cât și pentru solicitanți din alte județe.

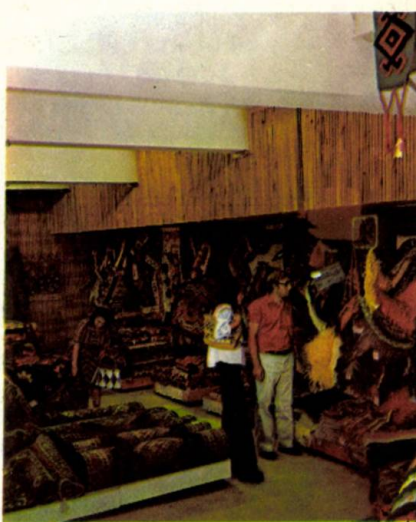
— Ce ne puteți spune despre prestările de servicii?

— Prestările de servicii către populație, inclusiv către turiștii interni și de peste hotare, constituie un domeniu de bază al activității noastre. Tocmai de aceea dezvoltarea rețelei de croitorie și cismărie, a atelierelor de reparații radio, televizoare și felurite obiecte de uz gospodăresc, a frizeriilor, saloanelor de coafură ș.a.m.d. a fost, și continuă să fie, o problemă prioritară, permanent aflată în atenția noastră. Mai exact, toate unitățile prestatoare de servicii, atât pe litoral cât și din restul județului, pe lângă un personal cu înaltă calificare, sînt dotate cu toate utilajele și instalațiile necesare precum și cu materiale și piese de schimb.

— Ce considerați că ar trebui făcut pe viitor în cadrul activităților de perspectivă ale cooperăției meșteșugărești?

— Firește, pentru că succesele meșteșugarilor noștri țin în primul rînd de buna organizare a muncii, ne preocupă și pe viitor diversificarea serviciilor precum și dezvoltarea bazei materiale, prin extinderea de unități noi înscrise în planul de investiții din actualul cincinal. Sperăm ca eforturile noastre să constituie o invitație plăcută și convingătoare pentru cei ce ne vor vizita.

Interviu consemnat
de **LICĂ IOSIF.**

Uniunea județeană a cooperativelor de consum MUREȘ

vă invită să fiți oaspeții unităților sale turistice aflate pe « Mureș și pe Tîrnave », la poalele munților Gurghiului și Călimanilor, precum și în alte locuri înzestrate de natură cu daruri dintre cele mai alese. Rețineți cîteva sugestii:

Pentru un sejur de una sau mai multe zile, vă stau la dispoziție:

- Hanul « DEALUL VIILOR » — Bălăușeri ● hanul STEJERIȘ (dealul Vățman)
 - Cabana SALCÎMUL — Luduș ● cabana DOI BRAZI (D.N. Tg. Mureș-Toplița)
 - Complexul de alimentație publică IERNUT
 - Cabana STEJARUL și terasa restaurant TREI BRAZI — Tîrnăveni
- Pe alte trasee, alte locuri de popas și odihnă:*
- Cabana ȘOIMILOR — Stînceni, ● cabana GĂLĂOAIA — Deda și binecunoscutul han URSUL NEGRU din Sovata — sat.

Camere confortabile, mobilate în stil rustic, preparate culinare tradiționale, un evantai larg de servicii oferite de un personal calificat.

UNIUNEA JUDEȚEANĂ
A COOPERATIVELOR DE CONSUM
MUREȘ

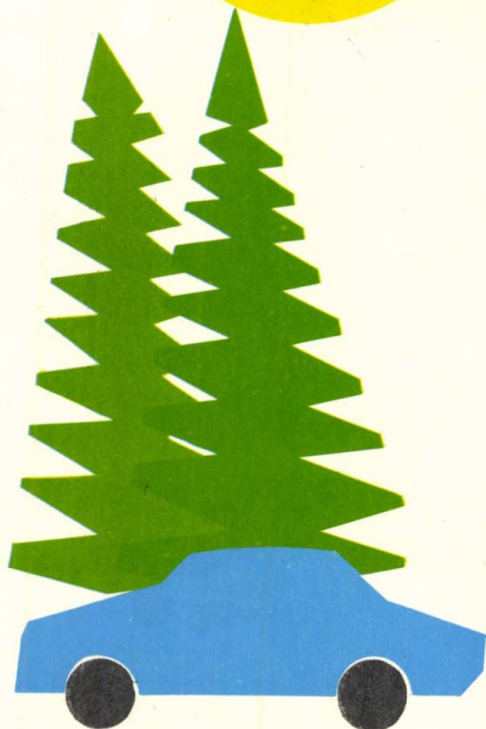
BISCUITI și NAPOLITANE

LIDO, MARILENA, anca
RĂDUȚU, voinicel,
delia, MĂDĂLIN
victoria, BUCUREȘTI,
petit beurre...

mihaela, mihăiță,
irinel... cu creme de zmeură,
cacao, lămâie, portocale.

Produse
cu valoare nutritivă ridicată,
mult solicitate de micii consumatori cât și de cei mari!

MIERCUREA-CIUC, localitate care a cunoscut în ultimul timp o dezvoltare deosebită, reprezintă un punct de atracție pentru un mare număr de turiști, atrași de frumusețea acestor locuri.

Acestora, **INTREPRINDEREA COMERCIALĂ DE STAT PENTRU ALIMENTAȚIE PUBLICĂ** le pune la dispoziție o rețea bine organizată de unități – restaurante, cofetării, ș.a. – încadrate cu un personal de cea mai ridicată calitate.

ORĂȘTIE

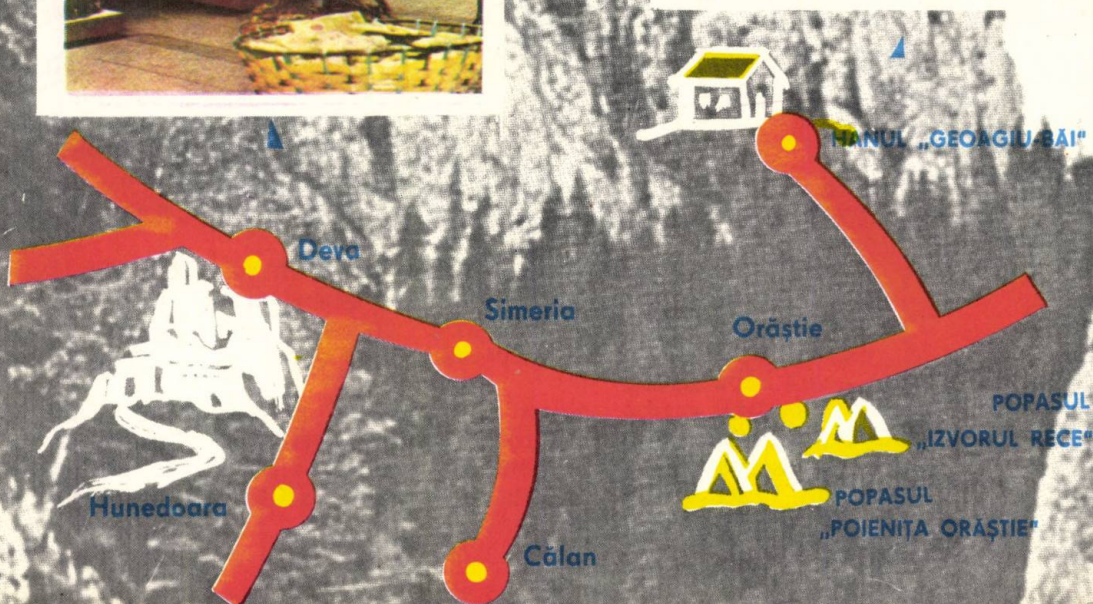
Rapsozi și scriitori au trecut în nemurire numele frumoasei așezări hunedorene, înfripată la confluența Streiului cu Mureșul, leagăn de istorie și de multi-seculară cultură românească.

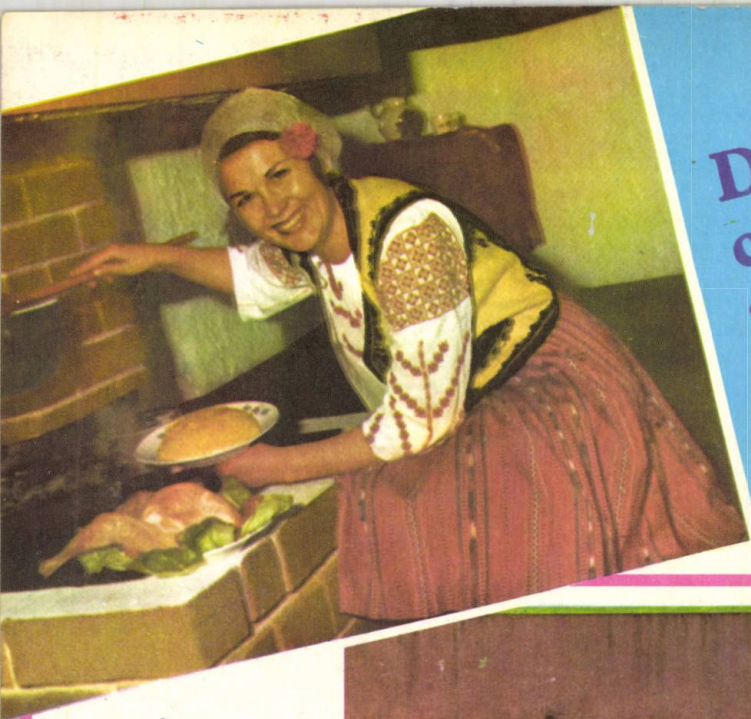
Aflat, ca toate orașele țării, în plin avânt economic, îmbrăcînd o nouă haină edilitară, Orăștie își trăiește astăzi noua sa tinerețe.

Marele magazin PALIA, unitate reprezentativă a cooperației de consum, se înscrie în peisajul contemporan al Orăștiei, cu toate atributele cerute unui comerț modern și civilizat.

Noua unitate comercială dispune de o suprafață de vînzare de peste 5000 m.p. desfășurată pe patru nivele, cuprinzînd mărfuri alimentare, electrotehnice, electrocasnice, articole de marochinărie, mercerie, încălțăminte, tricotaje, galanterie, confecții, țesături, artizanat, sport.

Pentru turiștii aflați în trecere pe frumoasele plaiuri hunedorene, trei invitații lansate de același amfitrion, Cooperativa de consum din orașul Orăștie: popasurile turistice IZVORUL RECE, POENIȚA ORĂȘTIEI și HANUL GEOAGIU-BĂI.

Direcția comercială a JUDEȚULUI VÎLCEA

prin
Intreprinderea
comercială de stat
pentru
alimentație publică,
vă invită
să petreceți
o după amiază
sau o seară
agreabilă
în restaurantele
sale reprezentative:

● CASA VÎLCEANĂ ● Terasa restaurant ZĂVOI, din parcul orașului ● restaurantul NORD ● restaurantul OLĂNEȘTI. Interioare elegante, preparate culinare cu specific local, cuprinzând și originalele specialități ale casei, băuturi alese, o servire ireproșabilă.

Totodată, gazdele vîlcene vă recomandă și alte unități care se bucură de unanima apreciere a consumatorilor: restaurantul cu autoservire COZIA, cofetăria și patiseria LILIACUL, restaurantul PERLA din Căciulata, crama DRĂGĂȘANI, din renumita localitate viticolă vîlceană.

RENUMITELE PRODUSE ale
fabricii de pâine „TITAN” București

- Pufuleți.
- Corn flakes.
- Sticks.
- Grisine.

FABRICILE Bucureștene din
cadrul Întreprinderii de Morărit, Panificație
și Produse Fainoase București, vă oferă o
gamă largă de specialități de panificație,
patiserie și delicioasele produse zaharoa-
se proaspete:

- Chec cu stafide sau fructe confiate.
- Blat de tort «București» și «Lola».
- Rulade cu diferite umpluturi.
- Strușele.
- Cornuri foitaj cu mere sau brinză.
- Rulouri.
- Briși cu stafide sau fructe confiate.

DIRECȚIA COMERCIALĂ JUDEȚEANĂ HARGHITA

TURIȘTI!

Aflați în trecere prin județul Harghita, poposiți și în unitățile Direcției comerciale județene pe care le veți găsi aprovizionate cu un bogat sortiment de produse din compartimentele textile-încălțăminte și alimentare: modernele magazine **CENTRAL** Miercurea-Ciuc și **MERCUR** - Odorheiul Secuiesc.

Ajunși în orașul Odorheiul Secuiesc, nu uitați să vizitați restaurantul „Szejke” - unde veți putea servi o masă bogată alcătuită din preparate locale.

Disponind de un local modern, de o ambianță odihnitoare și un confort corespunzător, restaurantul „Szejke” se numără printre unitățile reprezentative ale județului Harghita.

OBIECTIVE DE MARE ATRACTIVITATE TURISTICĂ ÎN JUDEȚUL BIHOR

Toată lumea știe că județul Bihor are o bogată zestre turistică vestite fiind apele termominerale, a căror exploatare se face de veacuri și a căror faimă terapeutică a trecut, de tot atâta vreme, până hăt departe, peste fruntariile românești. E vorba de stațiunea Felix care a cunoscut o dezvoltare vertiginoasă dar și de stațiunea Tinca; aceasta renaște acum, într-o nouă formulă, cu amenajări moderne care-i măresc capacitatea de cazare și calitatea tratamentelor.

Stațiunea TINCA se află așezată la 37 km. de Oradea, pe malul riului Crișul Negru, în apropiere de gara Holod și are un climat de crușare, fiind ascunsă între coline păduroase.

Trecind din cîmpie în zona colinelor, se întîlnesc numeroase urme ale fenomenelor carstice — peșteri ca cele de la Vadul Crișului, Meziad — una din cele mai mari peșteri din Europa — și peștera Urșilor. În zona de munte, spre culmile Munților Apuseni ne întîlnim cu stațiunea Stîna de Vale, Parcul natural Padiș și cetățile Ponorului.

Stațiunea STÎNA DE VALE are un climat alpin cu nopți reci (la 1102 metri altitudine) și este indicată pentru odihnă, mai ales pentru anemici, hipertiroidieni, convalescenți și pentru cei cu nevroză astenică. Situată într-un cadru peisagistic de o frumusețe unică, STÎNA DE VALE oferă condiții pentru toate sporturile de iarnă, pescuit de păstrăvi și excursii la cascadele Iadolina și Săritoarea Bohodei.

Șeful oficiului de turism județean Bihor, **Eugen Cölf**, adaugă alte informații: «S-a dat în funcțiune cabana cu 247 locuri de pe Valea Iadului și s-a asfaltat drumul Beiuș—Stîna de Vale, unde turiștii găsesc un nou hotel. În anul 1979 prioritățile în activitatea noastră s-au îndreptat spre terminarea construcțiilor din Felix. Amenajăm și dăm în folosință Peștera Urșilor după o tehnică ce îi va da caracter de unicat în România. În stațiunea Stîna de Vale construim un teleschi pînă în virful Poieni, pe distanța de 2,4 kilometri, și amenajăm pirtia care va funcționa de la începutul lui noiembrie pînă la sfîrșitul lunii aprilie».

VALERIU CASIAN

*Vă aflați în trecere prin Constanța?
Sînteți în concediu pe litoral?*

*Nu pierdeți prilejul
să vizitați Magazinul universal TOMIS,
aparținînd Intreprinderii comerciale de stat
« Textile încălțăminte » — Constanța.*

CLEȘTAR DE DOROHOI

Deși numără doar cîțiva ani de existență, I.S.P. Dorohoi a ajuns să-și trimită produsele în 14 țări ale lumii: S.U.A., Anglia, Franța, R. F. Germania, Canada, Australia, India, Zair, ș.a.

Sînt foarte căutate corpurile de iluminat fabricate aici în forme și culori de o mare varietate și frumusețe. Finele abajururi, largile plafoniere, delicatele suporturi de luminări, lustrele măiestrite, micile candelabre, toate par să atragă și să vrăjească lumina care cîntă în cleștarul lor.

Căci sticla de Dorohoi — ce strălucește și în elegantele articole de menaj, de alese forme și nuanțe — are calitățile semieristalului, dobîndite prin talentul și fantezia celor care o prelucreză, prin alesele tehnologii și prin materia primă folosită: nisipul cuarțifer de la Miorcani, cel mai pur din țară.

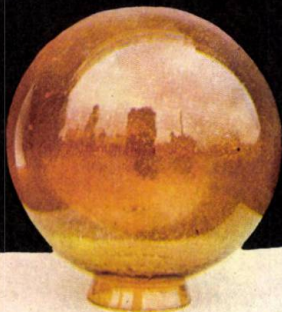
Alte argumente ce atestă faima cleștarului de Dorohoi:

- diversificarea largă a producției, oglindită în 45 de sortimente.

- originalitatea sa, altfel spus, «marcă de țară» peste 80% din articolele pentru export și aproape 100% din cele pentru piața internă sînt creații proprii ale colectivului acestei tinere întreprinderi.

- folosirea unei largi game decorative, între care aerogravura — incizarea sticlei cu un jet de aer cu nisip — metodă unică în lume.

Convingeți-vă despre toate acestea cerînd produsele
**ÎNTEPRINDERII
DE STICLĂRIE ȘI PORTELAN
DOROHOI**

O firmă cunoscută
în cinci continente:
**ÎNTEPRINDEREA
DE STICLĂRIE
ȘI PORTELAN
DOROHOI**

Str. Livezilor Nr. 45,
telefon: 1185; telex: 24633.
Județul Botoșani,

La numai 8 km de Botoșani, în pădurea Baisa — frumoasă cum frumos e și alintatul ei nume — tot omul se oprește de două ori:

● o dată, la STÎNA «BAISA», unde răsar din iarbă verde băncile de alb mesteacăn și mesele de lemn negeluit, pe care apar ca prin farmec cașul proaspăt, laptele de oaie și plăcintele cu numele pădurii; tot în vremea cînd muncește omul să le șteargă din fața ochilor săi, la proțap se rumenește un mieluț; ș-apoi, știți dumneavoastră...

● a doua oară, la CABANA «STEJARUL». De unde, nici nu mai pleacă. Nu-i vorbă, are și de ce rămîne: 38 de locuri în camere cu unu și două paturi, dotate cu tot confortul. Dimineața, omul e sculat de păsările pădurii. Și mai către prînzișor află ce-i aceea o «sîrbuscă» (dacă-i primăvară, altfel nu se poate face ciorba asta), o «zamă de pasăre cu tocmăgai de casă», un «crap cu smîntînă» sau un «cotlet cu cașcaval în sos de ou»; imediat, trebuie desfăcute cîteva sticle cu vin de Botoșani, deși nici cele de lași sau de Hîși n-ar cădea prea greu...

Ș-apăi, la Baisa Botoșanilor, e adevărat că tot omul se oprește de două ori. Dar de plecat nu-i vine niciodată...

COOP BOTOȘANI

mai are și alt loc bun de popas în nordul județului:

● hotelul «DARABANI» 25 de locuri la cazare, bar, restaurant.

Însă ca să ajungă acolo, omul trebuie să «prindă puteri» trecînd prin pădurea Baisa. Iar în frumusețea și alintătura ceea de pădure... Deci, de cîte ori? Am pierdut, vai, numărătoarea. Coop. Botoșani e «de vină» pentru că

La Baisa, la Baisa

Tăt rumânu' rîsu-mi-s-a...

LEI 15

INCLUSIV CALENDARUL

